BEN PASTO

Sinagog
țiganil

BEN PASTOR

Sinagoga ţiganilor

Traducere din limba italiană de Gabriela E. Dima

Editura Lebăda Neagră
Iaşi, 2023

„Să nu ucizi.”
20:13

Personaje

Martin *maior în Divizia 71 Infanterie şi ofiţer al Serviciilor de informaţii ale armatei germane (Abwehr) soția lui*

Peter *fratele vitreg al lui Bora şi comandant al escadrilei de aviaţie KG 51 „Edelweiss”*

Alois „Lolo” *locotenent-colonel în Abwehr* **Bruno** *căpitan în Abwehr sergent în Divizia 71 Infanterie*

Schertl, Grossmann, Kern, Rolland, *ofiţeri sub comanda lui Bora* **Friedrich** *comandantul Armatei a 6-a germane* **Emil** *general în Divizia 24 Panzer*

Alexander Von *general de brigadă în Divizia 71 Infanterie* **Endre (Andreas)** *locotenent în Divizia 24 Panzer* **Fritz** *fotograf al armatei germane*

Giovambattista („Titta”) Mori Di Serra San *căpitan în Divizia 3 Rapidă „Ducă d’Aosta”*

Emilio *căpitan în Divizia 3 Rapidă „Ducă d'Aosta „*
Amerigo *maior în Divizia 3 Rapidă „Ducă d'Aosta „*
Ion *colonel al Statului-Major român* **Lucian** *căpitan în Armata a 3-a română* **Serghei „Serioja"** *voluntar cazac* **Tezar Andreevici** *ofiţer al NKVD prizonier rus*
Nicolae *om de ştiinţă român*
Bianca *om de ştiinţă român, soţia lui Nicolae*
Veronica („Vivi") *amanta maiorului Galvani*

Donul

I

„Cine este pregătit, este mereu invitat"
H. D. THOREAU, 2 iulie 1840

Jurnalul lui Martin Bora
Cerul, norii. O plantă care, după ploaie, emană un miros puternic de camfor. Ruşii o numesc perovskia *şi seamănă cu salvia, dar nu e salvie.*
Vara, cum e acum, după ploaie, în stepă natura pare să explodeze. Flori peste tot, printre pietre şi pe povârnişuri, cât vezi cu ochii. Vor creşte pe oasele noastre? E o întrebare legitimă, pe care ne-o punem mulţi, fără să o spunem cu voce tare. Sunt gânduri întunecate de invadatori, categorie umană cu o treaptă mai jos decât cuceritorii.
Cineva de la cartierul general se pricepe la plante, sau aşa se landă.
Cel puţin, adună într-un ierbar tot ce găseşte. Până acum garantează că a colecţionat tot ce trebuie pentru a face săpun, a calma înţepăturile de insecte (un flagel

pentru oameni şi cai), a dezinfecta rănile şi a potoli nervii. Ultimul remediu s-ar putea dovedi util: deja unii comandanţi au primit diagnostice de aritmie şi alte boli cardiace. Ca foarte mulţi dintre noi, somatizează neliniştea şi grijile.

Trăim ca marinarii pe ocean, pentru că iarba are valurile şi mareele ei, calmul şi vârtejurile ei. Ne pierdem, regăsim ruta, ne orientăm după stele, înjurăm ca marinarii fără hărţi.

Sarcina mea (şi cea a oamenilor mei) e să mergem tot înainte, tot înainte. În recunoaştere, suntem şi pescari, şi momeală; suntem tăcuţi şi, în funcţie de ordine, nu luăm prizonieri sau îi luăm cu noi precum cormoranii cu prada în guşă. Suntem baleniere care pot fi răsturnate şi scufundate în orice moment sau pot prinde monstrul cu harponul. Suntem ochii şi antenele armatei noastre şi, ocazional, acid ei letal.

După necesităţi, stăm în corturi sau în aer liber, dormind pe rând sub câte un copac deşirat sau sub triunghiul de stoß de camuflaj pe care îl folosim ca adăpost de soare şi de ploaie. Mergem pe jos mult şi hotărât şi călărim foarte bine. Principahd nostru atu în teren, în afară de spirit, este tăcerea, o calitate a creaturilor marine. Comunicăm prin gesturi, aşa cum a făcut dintotdeaima cavaleria, încă din Antichitate. Fotografii şi corespondenţii de război iubesc gestul cu pumnul închis al comandantului, semnalul clasic pentru înaintare. Unii colegi îmi spun că adeseori unităţile de propagandă le cer să ia această poziţie pentru a entuziasma publicul de acasă. Civilii admiră pescarul destoinic, dar şi mai mult peştele care îi scapă.

Gesturile an fost esenţa carierei artistice a răposatului meu tată. Am citit cum, pe scenă, cea mai mică mişcare a mâinii sau a degetului este mai semnificativă pentru orchestră decât agitaţia braţelor multor dirijori italieni.

Trebuie să-l fi moştenit măcar la asta, pentru că sunt zgârcit cu mişcările. Oamenii mei ştiu pe de rost ce înseamnă un gest cu capul sau o privire; pe câmpul de luptă funcţionăm ca o haită solidară, mută şi vicleană.

Peşti mici sau baracude – după caz – suntem gata să devorăm alţi peşti mici sau baracude ca să aflăm unde se află duşmanul, având mereu grijă să nu fim surprinşi. Suntem atât de bine camuflaţi, că uneori chiar şi piloţii noştri se încurcă. Nu putem folosi semnale luminoase (le-ar vedea şi ruşii), de aceea întindem steagul pe jos, pentru a evita să fim mitraliaţi sau bombardaţi. O singură dată am fost în pericol din cauza unui recrut care, când a zărit steagul, ne-a salutat cu aripile, semnalând involuntar prezenţa noastră unei unităţi ruseşti din apropiere. Au tras spre noi câteva focuri, dar aviatorul şi-a reparat imediat imprudenţa, lovind în plin poziţia sovietică. În felul lui, a inventat un nou sistem de a scoate la iveală adversarul.

Uneori îmi dau seama că îi invidiez pe cei care se nasc şi cresc pe o insulă, având un peisaj precis, circumscris. Sensul direcţiilor este sigur şi, orice s-ar întâmpla, sigiliul mării îi înconjoară întotdeauna complet. Aici nu există direcţii. În ciuda busolelor, stelelor, hărţilor şi legăturilor radio, stepa este locul de pe pământ în care timpul şi spaţiul se dilată până când îşi pierd sensul. Doar caii sunt fericiţi pentru că, la fel ca peştii, nu ştiu să numere kilometrii.

Şi totuşi sunt calm. Nu îmi tremură mâinile, nu îmi tremură vocea. Curajul este o altă componentă a uniformei pe care mi-o pun (sau o îmbrac, sau o închei) dimineaţa. Adeseori dorm în ea, fără a avea nevoie de un alt acoperământ. Siguranţa mea pare un izvor veşnic, dar cine ştie. Beau din el ca un cal sau ca un câine. Suntem cercetaşi. Moartea? Nici nu mă gândesc la ea. Sunt

Oamenii mei simt atât de siguri de asta, că înainte de o

misiune îmi ating întâmplător umărul, şaua, cizma cupinteni... invincibilitatea, norocul, mana *simt contagioase, iar ei vor să se molipsească.*

În ceea ce mă priveşte, visul meu este să fiu primul care vede Volga. O visez noaptea, imensă ca un lac, o arteră în trupul Rusiei. Şi totuşi, chiar şi la porţile Stalingradului, care e la 3.200 de kilometri de Berlin, ne aflăm doar într-o părticică din sud-vestul imensei câmpii eurasiatice. La origini, noi toţi provenim de aici. Aparţinem acestui pământ mult mai mult decât ar vrea să recunoască duşmanul.

Sâmbătă, 15 august 1942,

Adormirea Maicii Domnului, ora 4:40, tabăra cerceta şilor germani, la sud de Kumovka

Un freamăt intens venea de la caii scoşi să urineze înainte de a fi înşeuaţi; în răcoarea zorilor, amintea de sunetul cascadelor mirositoare.

Tessin, calul masiv al lui Bora Jumătate Frizian şi jumătate Noriker, dar cu capul frumos de Frizian pur, strănută, scuturându-şi botul în timp ce trecea prin faţa tovarăşilor lui. Întors din recunoaşterea de noapte, se lăsa condus docil de mica ordonanţă calmucă, în timp ce Bora îşi scotea mănuşile de călărie. Era fericit că unitatea lui avea în faţă câteva zile de pauză, chiar dacă îi era greu să renunţe la fiorul călăritului nocturn. Dacă ar fi fost nevoie, ar fi plecat imediat din nou.

Pe cerul de vară târzie, păsările de apă zburau în cerc deasupra câmpului deja în mişcare. Spre malul râului Liska, la marginea mlaştinii care îl înconjura, dădea să aterizeze un mic aparat de zbor Fieseler Părea suspendat în aer, într-atât era de lent, înainte să atingă pământul pe o fâşie ierboasă atât de mică, încât cu greu i-ar fi permis să decoleze din nou. Făcu o întoarcere intenţionată de nouăzeci de grade şi se opri. Repetând în gând ce avea să

scrie în raport, Bora nu îi dădu prea multă atenţie la început. După puţin timp, însă, îşi aminti că la Kumovka, nu departe de acolo, exista o pistă de aterizare. Nouăzeci la sută, era vorba de ofiţeri de la cartierul general. Dar din ce motiv deciseseră să aterizeze la marginea cea mai sudică a acestui sector, unde doar unităţile călare de recunoaştere traversau mlaştina de pe partea dreaptă a Donului?

Bora îşi puse mănuşile în centură. Spre surprinderea lui, chiar şi de la distanţă, îl recunoscu pe locotenent-colonelul Stumbeck, care cobora din avion. Asta era chiar mai ciudat decât să întâlneşti pe cineva de la comandamentul diviziei sau de la cartierul general al Armatei a 6-a.

Alois „Lolo” Stumbeck, contingentul 1922, era şeful contraspionajului de la Bucureşti. Cea mai mare realizare a lui fusese cu optsprezece ani mai înainte, când regizorul Fritz Lang îl alesese ca înlocuitor pentru rolul eroului nordic din *Nibelimgii: Moartea lui* după ce protagonistul refuzase să joace dezbrăcat în scena îmbăierii în sângele dragonului. Apoi o ramură de tei bine amplasată rezolvase problema; Rudolf Klein-Rogge devenise dublura, iar bietul Stumbeck îşi văzuse dispărând visul de glorie. Prinsese un rolişor în scena în care walkiria Brunhilda coboară de pe navă pe o pasarelă susţinută de războinici. „Toţi cu coiful pe cap”, i se plânsese odată lui Bora. „Nici mamele nu ne-ar fi recunoscut.”

De atunci, se îngrăşase mult mai mult decât un germanic ideal. Era mereu la regim; dacă ar fi ştiut că, în câteva luni, avea să fie înfometat într-un lagăr sovietic de prizonieri, s-ar fi năpustit la fiecare fel de mâncare de la popota ofiţerilor.

O clipă sau două se opri lângă Storch, dezmorţindu-şi picioarele şi vorbind cu pilotul, apoi luă o servietă de pe scaun şi se îndreptă cu paşi hotărâţi spre tabără.

La jumătatea drumului, strigă:

— Hei, domnule Bora! Dumneavoastră sunteţi, nu-i aşa?

Bora confirmă.

— Eu sunt.

Încă entuziasmat că reuşise să direcţioneze focul inamicului către celălalt mal al râului Liska, îşi controlă în gând starea uniformei. Fu mulţumit şi ştia că nici măcar nu părea obosit.

— Bună dimineaţa, domnule colonel. E o ocazie formală sau informală?

— Formală, mai mult sau mai puţin.

Se cunoşteau încă de la începutul campaniei din Rusia. Se revedeau din când în când, după ce amândoi plecaseră voluntari pentru a doua oară. Detaşat în România din primăvară, Stumbeck vizita adeseori frontul. În ultimele luni ieşiseră împreună să călărească de două ori. Bora şi-l amintea în şaua unei iepe solide, pe care o numise von Harbou, ca să se răzbune pe tiranica soţie şi colaboratoare a lui Fritz Lang.

— Aruncaţi ancora sau vă pregătiţi să plecaţi în larg?

Referirea la mare, atât de asemănătoare cu părerea lui despre stepă, îl izbi. Când Bora răspunse că se întoarce la bază cu oamenii lui, o expresie prietenoasă rămase întipărită pe chipul vizitatorului.

Mult sau mai puţin formală înseamnă că putem vorbi despre chestiune. Şi, înainte de a continua, trebuie să ştiţi că nu aţi fost primul pe lista noastră.

Îşi dădură mâna. Păreau ciudate acele cuvinte misterioase într-o dimineaţă atât de transparentă, când norii alergau sus pe cer fără să arunce umbre.

— Ah, zâmbi Bora. *A cui* listă? Şi, în acest sens, ar trebui să mă simt recunoscător sau dezamăgit?

— Nici una, nici alta, din punctul meu de vedere.

La ivirea soarelui, părul blond al lui Stumbeck îl făcea să

pară un Siegfried pacific şi matur, hrănit cu mâncarea bună a Nibelungilor.

— Sunteţi al doilea pe listă pentru că primul pe lista Firmei şi a generalului Paulus şi-a pierdut viaţa. Vin direct de la cartierul general al Armatei a 6-a, biroul generalului Schmidt.

Firma era Abwehrul, contraspionajul german, *celălalt* serviciu al lui Bora. Să ceară detalii presupunea o curiozitate vie, pe care o simţea invariabil, dar, de obicei, nu o arăta. Spuse, încă departe de a fi îngrijorat:

— Pot să întreb dacă primul pe listă a murit frumos?

— Sigur că puteţi întreba, iar răspunsul este nu. Simt miros de cafea. Aveţi şi pentru oaspeţi?

— Întotdeauna.

Bora îl opri cu un gest pe micul calmuc cu coamă sălbatică ce se apropia cu o ceaşcă aburindă.

Spuse, ridicând două degete.

Nu era vorba că Stumbeck avea ordin să-l îmblânzească; era doar felul său de a fi. Oricare ar fi fost motivul vizitei lui, totuşi cineva murise deja. Lângă mal, pe fâşia de iarbă unde aterizase, pilotul cartierului general rămăsese în avion, ceea ce însemna o oprire scurtă.

Stumbeck îşi puse geanta între gleznele încălţate cu cizme.

— Probabil aţi auzit ce treabă bună a făcut Divizia 3 Rapidă la Serafimovici.

Bora aprobă din cap.

— S-au descurcat foarte bine, din câte ştiu eu.

— Da. În acest moment, aliaţii noştri victorioşi se regrupează la nord de Millerovo.

Unde voia să ajungă? Divizia 71 a lui Bora tocmai trecuse pe acolo, respingându-i pe ruşi până dincolo de Don. Bora rămase moderat curios.

— Şi…?

— Ei bine, merită respect.

Bora se gândi că îi vor ordona să se alăture forţelor de recunoaştere italiene, deşi nu vedea cum, dacă nu era transferat: sectoarele italian şi german ocupau două bucle ale Donului, destul de îndepărtate între ele. Nu fu încântat. Următoarele cuvinte ale lui Stumbeck urmau să-i confirme sau nu presupunerea.

— Bună credinţă între aliaţi, înţelegeţi. Comandanţii noştri vor să ne comportăm ca şi cum am fi o mare familie.

Nu avea niciun motiv să zâmbească, dar o făcu, puţin cinic.

— La sud de aici, românii presează ca nebunii ca să ne susţină.

— Da, au ajuns repede la Mâşcova.

— De aceea şi ei merită respect.

Adică? Mania lui Stumbeck pentru teatralitate nu făcea altceva decât să întârzie explicaţia. Bora nu înţelegea motivul acelui ocoliş. Ce treabă aveau el şi oamenii lui cu românii? Se gândi: *Ne folosim de aliaţi – italieni, maghiari, români, croaţi – pentru a ne păzi flancurile în timp ce înaintăm spre Stalingrad. Ne-am putea descurca fără ei, dar pe riscul nostru. Lolo are dreptate. A arăta respect pentru nevoile şi idiosincraziile lor este mai mult decât un gest diplomatic. Dar nu înţeleg ce legătură am eu sau de ce „primulpe listă „a murit.*

Oricum, toată această vorbărie îl împiedica să se spele şi să mănânce ceva.

— Tot nu înţeleg, domnule colonel. Puteţi să îmi spuneţi…?

— Avem o situaţie la Millerovo. Firma vrea să rezolvăm o problemă acolo.

Ah. *Problemă* putea însemna multe lucruri. Nu era neobişnuit să trimiţi ofiţeri ai Serviciilor în spatele liniilor. De obicei, cuvântul sugera cazuri care variau de la delicat

la dificil, dacă nu de la delicat la potenţial dezastruos. Crescendoul lui Lolo promitea necazuri, observă Bora. Când se întoarse ordonanţa calmucă, amândoi dădură prioritate cafelei.

— Inutil să spun – adăugă apoi Stumbeck cu buzele pe marginea ceştii – că am clarificat deja detaliile cu divizia dumneavoastră. Generalul de brigadă von Hartmann a fost de acord să vă lase să plecaţi.

Nu: *Vă poate lăsa să plecaţi,* ci: *A fost de acord...* O diferenţă uriaşă. Puteau exista motive întemeiate pentru care nu fusese ales primul. Bora primi în tăcere complimentul ascuns în acea frază.

— ... Şi pilotul vrea să ştie ce greutate aveţi.

— Nu ştiu exact... 83, 84 de kilograme, cred.

Bora simţi o strângere de inimă.

— De ce? Nu vă întoarceţi la cartierul general?

— Nu. *Dumneavoastră* zburaţi la Millerovo.

— Acum? Şi pentru cât timp? Uitaţi-vă înjur. Suntem foarte ocupaţi!

— Cinci zile. Îmi pare rău că vă pasez sarcina asta, dar aşa stau lucrurile. Dumneavoastră vorbiţi italiană, eu vorbesc română. Vă voi sprijini cât de mult pot, dar deocamdată e rândul dumneavoastră.

Pasarea era o modalitate interesantă de a defini transferarea răspunderii. Generalii de divizie, ca să nu mai vorbim de comandantul Armatei a 6-a, nu Puteau da ordine mai puţin răstite uneori, dacă lucrurile mergeau bine şi erau mulţumiţi de tine. Stumbeck, în schimb, insista cu acest limbaj prietenos. Activitatea lui la Bucureşti îi justifica rolul, totuşi provenea de la biroul generalului Schmidt, considerat ochii şi urechile, iar de unii chiar geniul malefic al comandantului suprem al Armatei a 6-a, *General der Panzertruppe* Paulus sau *von* Paulus, cum îi plăcea să se numească... a cărui soţie ambiţioasă

întâmplător era

Pe râu, aerul dimineţii era limpede, senin. Oamenii şi caii se mişcau cu un calm atent. Să abandoneze toate acestea, chiar dacă numai pentru câteva zile, era un adevărat ghinion.

— Ah… domnule Bora… veţi fi trei în avion, cu fotograful de război. 84 de kilograme, spuneţi?

Bora hotărî că va întreba mai târziu despre fotograf.

— Cam aşa, cu aproximaţie. Mai puţin ca dumneavoastră, oricum.

Stumbeck îşi ajustă jignit cureaua pe talia groasă.

— Mulţumesc că aţi observat. Va trebui să staţi aşezat cu genunchii la gură în timpul zborului, cum am făcut eu. Să mergem undeva să vorbim.

În timp ce oamenii lui începeau să-şi scuture praful după călăritul din noapte, Bora se îndreptă resemnat spre cortul său.

O spune Stumbeck. Trebuie să fie mai grav de atât. Şi tocmai când aveam dreptid la cinci zile pentru corespondenţă şi alte lucruri. Bineînţeles că pot să mă lase să plec. Îmi folosesc zilele de odihnă pentru a mă băga în viesparul conflictelor dintre aliaţi. Corespondenţă, desene, un pui de somn; dacă lucrurile merg bine... va mai trece o lună până să am din nou o asemenea şansă.

— Am nevoie de o oră pentru a-mi scrie raportul, observă el.

— De ce nu? Vă voi acorda o oră după ce veţi asculta ce am de spus.

În cort, Stumbeck termină de băut; îşi aşeză servieta pe scaunul pliant al lui Bora şi deschise clapele de metal.

— Ei bine, avem doi necombatanţi la nord de Millerovo.

Scuzaţi-mă dacă nu sunt impresionat. Comentariul îi stătea lui Bora pe limbă, aşa că dădu pe gât ultima gură de cafea pentru a-l înghiţi.

— Necombatanţi însemnând personal medical sau civili?

— Cetăţeni români.

Stumbeck îi întinse hârtiile pentru deplasarea la vest. Aruncându-se pe patul de campanie al lui Bora, se eliberă de curea şi bonetă.

— Profesorii Nicolae Tincu şi Bianca Costin, soţia lui. Aţi auzit vreodată de ei?

Bora ridică privirea din foi.

— Nu.

Cercetaşii sunt antrenaţi să pătrundă în teritoriul inamicului. Trimiterea unui ofiţer german să conducă o căutare pe care mijloacele motorizate italiene şi româneşti o puteau gestiona fără probleme sugera complicaţii suplimentare. Pentru a-şi folosi bine timpul, ceru permisiunea de a se bărbieri fără apă în timp ce asculta şi începu să-şi treacă aparatul de ras cu protecţie peste maxilarul şi buza superioară.

— Nu este neobişnuit ca doi civili de orice naţionalitate să călătorească singuri în direcţia unei armate care înaintează? Trebuie să fi existat motive imperioase pentru a fi lăsaţi să tranziteze o zonă de război.

— Ei bine, să spunem că s-au prăbuşit efectiv în ea.

Stumbeck se întinse să scoată din geantă un borcan de sticlă plin cu beţişoare de morcov. Arăta un calm teutonic satisfăcut. Avea aerul cuiva care, dacă ar fi depins de el, nu i-ar fi dat lui Bora o sarcină atât de plictisitoare. Dădea impresia unui om care prevede deja cum vor merge lucrurile sau a unuia care simte o indiferenţă deplină. Ambele calităţi erau utile în munca lui.

— Am nevoie de mai mult.

Bora curăţă aparatul de ras şi îl puse deoparte. Sistematic, conştient de limita de încărcare a Storch-ului, începu să adune minimul necesar.

— Care este domeniul lor de cercetare?

— Fizică şi chimie.

În sfârşit un răspuns util. Bora se întoarse.

— Fizică. Teoretică, aplicată…

Stumbeck clătină din cap. Greutatea lui făcu să geamă patul de campanie când se întinse.

— Şi motivul călătoriei lor?

Un alt refuz, urmat de deschiderea rapidă a borcanului.

— O vizită de curtoazie la generalul Paulus, oficial.

Stumbeck începu să mestece un beţişor de morcov, uitându-se fix la colegul său.

— Lăsaţi-mă să clarific întrebarea. Duceau oare documente sau acte cu caracter confidenţial?

— Oficial, nu. Dar călătoreau sub numele fictiv domnul şi doamna profesor Ionescu.

Concizia răspunsului indica faptul că, dacă era vorba despre documente sensibile, fie Stumbeck nu ştia, fie nu putea vorbi despre asta. Cu o bucată de morcov în gură ca un trabuc, scoase o hartă din geantă.

— Iată, mormăi el. Au plecat joi din oraşul Chişinău din Basarabia.

Apoi Mikolaiv, Melitopol şi cu destinaţia Millerovo.

Bora luă harta. Se duse la intrarea cortului, care lăsa să pătrundă soarele strălucitor.

— Şi destinaţia finală…?

— Dobrinka.

Distanţa dintre etape varia între două sute şi trei sute de kilometri, raza tipică a unui avion de legătură cu condiţia ca la fiecare oprire să existe combustibil. Desfăcând harta, Bora făcu câteva calcule. Dobrinka era noul cartier general al Armatei a 6-a, aşa că invitarea celor doi români părea să vină chiar de la generalul Paulus. Spuse:

— De la Millerovo sunt cam… cât? Mai puţin de două sute de kilometri până la Dobrinka.

— Da, confirmă Stumbeck. La mijlocul dimineţii de ieri, motorul şi echipamentul radio au început să facă probleme la aproximativ o oră după decolarea de la Stalino. Ca întotdeauna în acel tip de teren, pilotul avea ordin să continue să zboare cât mai mult timp posibil tară a risca să se prăbuşească. Nu, nu îl puteţi întreba; nu este acelaşi care m-a adus aici. Potrivit raportului, posibilitatea unei întârzieri i-a iritat foarte mult pe pasageri. Când o scădere bruscă a puterii motorului l-a forţat pe pilot să aterizeze pe un câmp încă departe de Millerovo, chiar s-au înfuriat. Având în vedere că la Millerovo se află Armata a 8-a italiană, în timp ce Divizia Rapidă are tabăra la nord de oraş, pilotul a sperat că cineva va observa accidentul şi va trimite ajutoare. Dacă italienii nu puteau să remedieze defecţiunea pe teren, pilotul şi pasagerii ar fi trebuit să aştepte la faţa locului sosirea unui al doilea avion german.

Bora observă un cerc în creion roşu care marca pe hartă presupusul loc de aterizare forţată.

— Să vedem dacă ghicesc… pasagerii nu au aşteptat.

— Într-adevăr. L-au înjurat pe pilot, iar când, la scurt timp după, au zărit o *panye* cu patru roţi a unei ţărănoi, Tincu i-a făcut semn să se oprească, înainte ca pilotul să îi poată împiedica, au negociat cumva să fie luaţi şi ei şi au plecat.

Au plecat?

Când Bora întoarse spatele luminii zilei, pe retină îi rămaseră scântei verzi şi roşii.

— Aici vorbim despre civili şi străini. Ca atare, nu-şi puteau imagina că se pot da cu căruţa după bunul-plac atunci când există trupe şi puncte de control peste tot la sud de Don!

— Cel puţin, recunoscu Stumbeck. Dar pilotul nu era autorizat să-i oprească. A crezut că voiau să ajungă înaintea lui la Millerovo, la o oră şi ceva depărtare, unde

trebuiau să-şi petreacă noaptea. Prin urmare, a rămas lângă avion până când cercetaşii italieni, informaţi despre accident, au ajuns la el. La Millerovo a descoperit apoi că pasagerii nu sosiseră. A telegrafiat imediat la cartierul general al Armatei a 6-a, în timp ce unele unităţi călare din Divizia Rapidă şi alte unităţi au pornit în căutare. Cunoaşteţi terenul de acolo: povârnişuri, viroage, mlaştini…

— Divizia 71 a traversat râul Aidar la Rovenchi, mai la nord. Dar cunosc tipul de teren.

Bora împături harta şi continuă să-şi pregătească bagajul. Când calmucul apăru cu mâncarea, îi făcu semn să pună farfuria pe măsuţa de campanie. Lui Stumbeck îi spuse:

— Presupun că până acum căutarea nu a dat rezultate.

— Până acum, nu. Ne întrebăm unde au ajuns. Căruţele şi ţărăncile seamănă toate între ele. În acea zonă sunt mai multe drumuri decât stele pe cer. O căutare prin fermele din jur nu a dat rezultate. Punctele de control nu semnalează nimic.

Stumbeck părea fascinat de farfuria lui Bora. Şerveţelul care o proteja de enervantele muştele ruseşti trăda prezenţa unui sandviş umplut consistent, la ani-lumină distanţă de tristele lui beţişoare de morcov.

— Aşa că, domnule Bora, dumneavoastră va trebui să-i găsiţi şi să vă asiguraţi că ajung la destinaţie. Apropo, în această seară au sosit de la Bucureşti informaţii despre cuplul Tincu. Veţi găsi dosarul în avion; citiţi-l în timpul zborului.

Ace într-un car cu fân. Bora simţea că se încruntase. Doi oameni de ştiinţă români cu relaţii la nivel înalt îşi permiteau să ignore cele mai elementare reguli ale prudenţei şi hoinăreau cu documente cu tot (putea pune mâna în foc) prin apropiere de Millerovo. Asta era tot.

Posibil? Nu, trebuia să mai fie ceva. Puse la urmă în geantă jurnalul legat în pânză şi un aparat de fotografiat mic.

— Presupun că voi găsi fotografiile lor în dosar. Ar fi util de ştiut: căruţa avea unul sau doi cai? Cu toţii vorbim de dar e un termen general. Un cal? Bun. Şi cum erau îmbrăcaţi cei doi în timpul călătoriei?

— Ah, hm. Bună întrebare. El, în costum albastru, se pare, cu cămaşă şi cravată. Ea, într-un compleu gri, cu revere albe. Pălărie şi mănuşi de vară. Pilotul nu are darul observaţiei. Ştie mai bine cum era cu bagajele. Tincu are o servietă cu cifru, pe care îl ţine în portofel. Costin are o poşetă şi o valiză mică, cu etichete de la mai multe hoteluri. Pilotul a descris-o ca fiind trufaşă, arogantă. Se pare că s-a plâns tot drumul. Presupun că acum, după o zi şi o noapte în stepă, e gata să-i scoată ochii oricui îi iese în cale, inclusiv salvatorilor.

— Minunat. Şi caracterul soţului?

— E om de ştiinţă şi profesor universitar: nu va permite nimănui să-i spună ce să facă, nici măcar unui maior din Wehrmacht ca dumneavoastră. Din punct de vedere politic, gândeşte ca generalul Antonescu, aliatul nostru, dar nu are încredere în germani încă de pe vremea când era în Garda de Fier. Îi preferă pe italieni, iar asta spune multe.

— Şi merge la Armata a 6-a în vizită de

— Aşa se pare. Înţelegeţi că după accident ne simţim prost că i-am pierdut din vedere. E vina lor, dar va trebui să ne cerem şi scuze când îi vom aduce înapoi la stână.

Bora îşi reţinu un pufăit de nerăbdare. Din fericire, pregătirea bagajului îi ascundea enervarea.

— Amândoi iubesc corpul studenţesc, adăugă Stumbeck, uitându-se fix la farfuria acoperită cu şerveţel. Şi vreau să spun El şi-a tras mai multe studente, iar ei îi plac colegii tineri. Dar nu se spune că nici acea sfântă

doamnă Curie nu era mai presus de bănuieli?

Bora ignoră comentariul.

— Presupunând că îi găsesc, cum trebuie să mă comport cu ei?

— În primul rând, trebuie să îi găsiţi. În al doilea, îi veţi numi Ionescu şi vă veţi comporta ca un gentleman desăvârşit, aşa cum aţi învăţat să faceţi la ambasada de la Moscova.

— La ambasada de la Moscova trebuia adeseori să par greu de cap.

— E bine şi aşa.

Stumbeck îşi permise să rânjească.

— Noi, soldaţii, suntem ca unele femeiuşti: suntem pe plac doar grei de cap. Aveţi insignele la dumneavoastră?

— Da. De ce?

— Purtaţi-le.

— Credeţi că e cazul?

— Purtaţi-le.

Când nu mai putu să ignore interesul lui Stumbeck pentru mâncarea lui, Bora ridică şerveţelul şi îi arătă un sandviş plin cu mezeluri.

— Doriţi?

— Nu, nu. Nu mă ispitiţi. Oricum, deocamdată acestea sunt informaţiile. Cum au început deja căutarea, italienii vă vor comunica eventual alte detalii. Între timp, românii ne acuză de incompetenţă, italienii protestează că nu au fost ţinuţi la curent despre zbor şi toţi dau vina pe noi pentru accidentul aviatic.

Sandvişul era îmbietor. Bora îl luă în mână cu intenţia de a muşca o gură.

— Apropo, sigur nu e vorba de sabotaj?

— Pilotul o exclude. Ştiu ce vă trece prin minte: zborul cu avionul privat al lui Paulus ar fi putut să-i transforme într-o ţintă. Dar nu zburau cu avionul lui Paulus. El

foloseşte de obicei aeronava aceasta de afară, de fabricaţie franceză.

Era un mod destins de a-i spune lui Bora că putea fi periculos să călătorească la bordul unui vehicul care putea ispiti inamicul.

— Oricum, domnule Bora, imediat ce defecţiunea a fost reparată, pilotul a putut decola din nou tară probleme. Din păcate, nu i-a zărit pe pasageri în timpul zborului scurt până la tabăra de la Millerovo.

— Nu sună bine.

— Nu. Firma pretinde o acţiune rapidă. Generalul Schmidt o Generalul Paulus *o* De altfel, are o criză de dizenterie şi nu este într-o dispoziţie bună.

Stumbeck se uită invidios la colegul lui.

— Sincer, nu înţeleg cum puteţi mânca înainte de zbor.

Bora puse sandvişul la loc.

— Cine va fi persoana mea de contact la Millerovo?

— Maiorul Amerigo Galvani. Un ofiţer bun, din câte ştim. Face parte dintr-o familie de hotelieri din Trieste, cunoaşte bine patru limbi. Fiind de la graniţa de nord-est, a crescut vorbind sârbo-croată şi chiar puţină maghiară. În momentul de faţă se află la o casă de odihnă de lângă Degtevo pentru o binemeritată perioadă de repaus, alături de câţiva colegi din statul-major italian. S-ar putea să fie acolo şi ofiţeri români, să-şi spună punctul de vedere. Vedeţi-vă de treabă şi nu vă lăsaţi atras în controverse pentru niciun motiv. Nu sunteţi acolo să vi-i faceţi prieteni. Ştiţi ce înseamnă *super* nu-i aşa?

— E prenumele meu.

— Aşa ar trebui.

Stumbeck îşi desfăcu ceasul de mână şi îl puse în buzunar.

— Găsiţi-i pe Tincu şi pe doamna. Vom trimite un avion pentru a-i lua.

Nu era ieşit din comun ca un ofiţer să folosească locuinţa unui coleg pentru un pui de somn. Bora încercă să nu se simtă iritat văzându-l pe celălalt că se face comod.

— Scuzaţi-mă că insist, domnule colonel, dar, având în vedere ocupaţia domnului Tincu, nu putem exclude existenţa unor documente importante. În cazul în care lucrurile nu se termină bine pentru profesori… la urma urmei este, totuşi, posibil… recuperarea bagajelor e la fel de importantă ca salvarea lor. Corect? Dacă cea mai neagră ipoteză ar fi să devină realitate, ce să caut? Notiţe, scrisori, formule? Există un dosar sau o mapă?

— V-am spus că el avea o servietă, iar ea o poşetă şi o valiză. Îmi pare rău, dar asta e tot ce ştim.

Stumbeck îşi aranjă perna sub cap.

— Grăbiţi-vă! Până vineri trebuie să vă întoarceţi

Privirea care însoţi cuvintele făcu inima lui Bora să bată mai repede. Se aştepta ca Armata a 6-a să încorporeze în curând divizia lui; confirmarea indirectă că asaltul final către Stalingrad era iminent îl umplu de o bucurie iraţională, la limita ameţelii. Cu toate acestea, avea să petreacă zile întregi în spatele liniilor mai avansate căutând doi civili: mai mult decât o misiune de serviciu, era o distragere neplăcută, dat fiind că îl împiedica să savureze momentul istoric. Făcu un efort pentru ca exaltarea să nu se transforme în enervare. Întrebă sec:

— Şi dacă, eventual, nu voi reuşi în cinci zile?

— Trebuie să reuşiţi, domnule Bora. Trebuie să facem tot posibilul pentru a-i sprijini pe aliaţii români şi a-i împiedica să se ia la ceartă cu italienii. Acum scrieţi-vă raportul şi apoi plecaţi.

— Voi fi gata când vrea pilotul dumneavoastră.

Bora apucă sandvişul şi muşcă din el.

— Doar ca să ştiu, ce s-a întâmplat cu primul pe listă?

— Era un tinerel din Divizia 295. L-au împuşcat în faţă la

o oră de la sosire, în timp ce inspecta zona. Totul sugerează că a fost un lunetist rus. Oricât de mult ne lăudăm că i-am măturat de pe malul de vest al Donului, tot mai apare câte unul.

Gluma sună deplasat când Stumbeck adăugă:

— Aparent, un sovietic încă poate să te cureţe chiar şi de pe celălalt mal.

Vestea nu îi tăie pofta de mâncare lui Bora. Îşi termină micul-dejun cât de politicos îi permitea graba.

— De altfel, răspunse, sunt mii de prizonieri ruşi în jurul Millerovoului.

— Desigur. Înghesuiţi la sud de orăşel, într-o vale ierboasă, ca boii din Vestul Sălbatic. Doar ca informaţie, în urmă cu trei zile nişte patrule sovietice s-au lăsat împuşcate după ce au traversat râul la şi Ogalev. La fel au făcut şi pe 13, în sectorul maghiar, la Voronej.

Bora fu pe punctul de a izbucni în hohote.

— O să îmi pun galoşi. Şi fotograful care vine cu mine?

— Se numeşte Fritz Gehrmann. Trebuie să facă un reportaj despre trupele italiene din zonele cazacilor. Asiguraţi-vă că nu apăreţi în filmări.

De parcă aş vrea să pozez pentru un fotograf, acum sau în Bora doar dădu din cap. *Zicala italiană „cine caută găseşte „se potriveşte cu sarcina mea. Voi încerca să mă grăbesc şi să mă întorc aici cât de curând posibil.* Se aşează la măsuţă, îşi turnă încă o cafea din termosul lăsat de ordonanţă şi observă trei lucruri: că Stumbeck adormise, că el avea timp să discute cu subofiţerii săi şi că încă mai putea face un duş.

Când ieşi din cort, începuse să bată un vânt dinspre sud-est. Promitea să fie o zi cu soare şi nori, cu averse de ploaie şi temperatură blândă. La sud, aerul gălbui indica o furtună de praf dinspre stepa calmucă, în timp ce la vest cerul senin era încă de un albastru umed. Dacă vântul mai

bătea, decolarea putea fi problematică deşi, odată ajunşi la altitudinea de zbor, curentul i-ar fi împins rapid spre Millerovo. Mai greu ar fi fost pentru pilot să se întoarcă spre est.

Înjur, tabăra se trezea. Caii erau scoşi din grajd. În afară de uniformele modeme, aceşti cavalerişti şi subofiţeri puteau aparţine oricărei armate din ultimii două mii de ani care, de la est la vest, se pregătea pentru o nouă zi.

Ei bine, sunt unul dintre ei, îşi spuse Bora. *Mă duc unde mă trimit, fără prejudecăţi; iar dacă prada o reprezintă două păsări româneşti, intenţionez să le aduc întregi şi cu penele strălucitoare pe gât. În aceeaşi zi, la nord de Millerovo.*

Tabăra provizorie" Piazza Roma „

Dragă Veronica,

N-o să-ţi vină să crezi. De la comandament spun că vor trimite un ofiţer german aici, la noi, din cauza unui incident asupra căruia nu mă opresc acum, dar poate ţi-l voi relata mai târziu. Noi trei, care suntem aici – Emilio Dossi, contele Serra San Bruno şi cu mine –, ca să nu mai vorbim de comandanţii noştri, suntem jigniţi. Mai ales „Titta" San Bruno, ca şi când ar fi un complot împotriva lui. Ne-am săturat până peste cap (expresia este alta, dar nu uit că îi scriu unei doamne) de aceşti lovitori din călcâie care o fac pe stăpânii în stânga şi în dreapta. N-ar trebui să uite că le datorează băieţilor noştri posibilitatea de a avansa în ţara msească.

Aşteptând oaspetele nepoftit, te asigur că sunt bine. Îngrijorarea este o specialitate a voastră, a femeilor, dar nu trebuie să te temi. Sunt capabil, am experienţă şi pot conta pe colegi buni. Ruşii au înţeles asta şi rămân dincolo de râu. Dacă îndrăznesc ceva, ne vor găsi pregătiţi.

Apropo de griji şi chestiuni private, te rog, te rog, uită că am doi copii. Trebuie să ţi-o repet, deoarece se pare că te

preocupă. Îmi iubesc băieţii, dar, în afara faptului că nu mă iartă că am plecat de acasă, legăturile de sânge pe care le am cu ei nu-mi micşorează sentimentele faţă de tine. Uneori mi se pare că eşti geloasă pe ei; dar ţi-o spun, din tot sufletul, că te înşeli. Din fericire te înşeli.

Ce-aş putea adăuga? Inutil să spun că mi-e dor de tine. Mi-e dor de zilele furate, petrecute împreună la Trieste („escapadele” noastre, cum le spuneai râzând), de prânzurile la Trattoria dei Cacciatori din Piaţa Oberdan, de figura pe care o făcea biata ta mătuşă când ne întorceam târziu şi ea cu bigudiurile în cap ne spiona de la fereastră. Chiar nu înţelegea, sau, ca atâtea fete bătrâne, înţelegea foarte bine şi stătea de şase? Dar, la urma urmei, eşti liberă (liberă, înţelegi? repetă-ţi-o), iar eu sunt separat legal. Sau, mai precis, sunt *în sfârşit* separat de soţia mea.

Acum trebuie să plec. Ordonanţa mea spune că un avion se apropie de tabără, înseamnă că vine neamţul. Vreau să sigilez şi să trimit scrisoarea înainte să se pogoare printre noi. Vei găsi şi o mică poezie pe care am scris-o pentru tine săptămâna trecută. Nu sunt un bard, dar sentimentele sunt adevărate şi, poate, nu sunt exprimate chiar prost.

Toată dragostea mea şi mai mult,

Amerigo *în aceeaşi zi, orele 6:00-7:38*

De obicei, lui Bora îi plăcea să zboare. Exerciţiul zilnic pe cal sau în camionetă îl făcea să aprecieze avantajul de a contempla lucrurile de sus. Îşi dădu seama că venea într-adevăr o furtună dinspre stepa calmucă. Probabil curenţii de aer se mişcau la mare înălţime, pentru că norul galben părea nemişcat ca un castron uriaş. Avionul se înclină la babord în timp ce decola. Luă altitudine, îndepărtându-se de meandrul calm al Donului, care se întindea ca un golf verde între maluri la fel de verzi. La nord, diviziile surori ale Diviziei 71 forţau deja pe râu ca să-şi asigure capete de pod împotriva brigăzilor de puşcaşi inamici. Bora trebui

să-şi amintească lui însuşi că nu fugea – pericol era peste tot –, ci doar alerga paralel cu frontul, în sens diametral opus celui pe care şi-ar fi dorit să-l urmeze.

Pilotul Armatei a 6-a era un tip taciturn; Fritz Gehrmann, dimpotrivă, dar zgomotul din micul habitaclu împiedica discuţiile şi, de altfel, Bora avea de citit. Articole de ziar, fotografii şi note biografice în germană şi italiană umpleau plicul instabil pe care îl ţinea pe genunchi cât de bine putea.

Un amestec vag de date, deşi agenţii de la Bucureşti adunaseră mai mult decât s-ar fi aşteptat Bora, dat fiind pesimismul lui Lolo. Colaboratorii Abwehrului din România, de multe ori foşti ofiţeri ţarişti, erau puţin credibili şi, nu arareori, mult prea speculativi. Stumbeck spunea că putea conta doar pe unul dintre ei, interpret la ambasada Germaniei, în ciuda trecutului său de membru în „Stejarul Verde”, un grup de emigranţi ruşi albi în care nu se putea avea încredere.

O notă biografică, bătută la maşină în grabă, dacă era să se ia după greşelile de scriere, explica faptul că profesorul Tincu, născut în 1890 în Moldova, dintr-o familie de burghezi francofili, îşi petrecuse o parte din copilărie la Paris, unde tatăl său preda literatura română. Vorbea franceză, italiană şi germană, în afară de propria limbă, iar în acel moment părea *marginalizat* chiar dacă înainte de Marele Război participase, ca mulţi tineri intelectuali, la *mişcări naţionaliste* Printre rânduri se înţelegea că acele manifestări avuseseră o tentă xenofobă. La acea vreme, Rusia era un vecin incomod, iar mulţi evrei fugiseră de acolo, revărsându-se în zonele de est ale României. De-a lungul anilor, şi doi dintre unchii lui Tincu jucaseră roluri la fel de vag identificabile în răsturnările politice din ţară.

Vântul din spate zguduia micul vehicul. O analiză mai riguroasă trebuia să aştepte, aşa că Bora îşi aruncă doar o

privire peste hârtii în căutarea vreunor detalii utile*...A absolvit în 1913 Universitatea din Palermo, ca student al cunoscutului fizician Damiano Macaluso...* La un moment dat în cariera sa academică, Tincu susţinuse guvernul Iorga, fără a obţine însă râvnita funcţie de secretar de stat. Odată cu căderea guvernului Iorga, în 1932, se apropiase de poziţiile Gărzii de Fier a lui Codreanu. Garda de Fier, după cum ştia Bora, era o combinaţie tipic balcanică de misticism rural şi furie naţionalistă. Citi şi că, în 1938, după arestarea şi sugrumarea lui Codreanu de către paznicii săi, profesorul se lipise cu înţelepciune de Frontul Renaşterii Naţionale al generalului Antonescu, în linie cu politicile fasciste şi naţional-socialiste. Bora observă fraza: *A scăpat de răzbunarea adepţilor lui Codreanu, după schimbarea politică* în ceea ce priveşte profilul internaţional, o fotografie dintr-o revistă italiană din 1933 îl arăta după perioada cu Iorga: un bărbat înalt şi viguros, puţin adus de spate, care părea mai bătrân decât cei patruzeci şi trei de ani pe care îi avea, cu excepţia ochilor gânditori şi pătrunzători. Un semn în creion roşu îl identifica lângă un individ mai tânăr, cu înfăţişare meridională. Legenda spunea: *Străvechiul sânge latin se vede la oamenii de ştiinţă de frunte din Italia şi România: profesond Tincu de la Bucureşti şi doctond Majorana din* Judecând după turnuleţele clădirii din fundal, însă, fotografia fusese făcută la Leipzig, oraşul lui Bora, în faţa Institutului de Fizică şi Ştiinţe Matematice. Informatorii lui Stumbeck continuau spunând că, la sfârşitul anilor ’20, Tincu frecventase pentru scurt timp micul dar importantul grup de fizicieni, activ pe atunci la Roma, printre care se afla viitorul laureat al Premiului Nobel, Enrico Fermi.

Iată, acesta era un detaliu care merita reţinut. Fermi îşi continuase cercetările în America, la adăpost de Mussolini, şi totul lăsa să se înţeleagă că din munca lui aveau să

rezulte aplicaţii militare importante.

Deşi Storch-ul se ţinea departe de cursul orizontal al Donului, unde încă nu încetaseră conflictele violente, la jumătatea traseului, de pe aeroportul Morozovsk – „Moro” pentru piloţi, ca fratele lui Bora – se ridică un ME pentru a escorta micul avion de legătură. O confirmare că cerurile Rusiei nu erau atât de sigure, nici măcar la o sută de kilometri de sectoarele cele mai fierbinţi. „Moro” era o bază pentru bombardiere, dar Luftwaffe făcuse rost de un avion de vânătoare ca sprijin pentru Storch. Fritz Gehrmann, încovoiat cum era pe scaunul din spatele lui Bora, profită de ocazie pentru a face câteva instantanee cu avionul care urca rapid.

Bora continuă să citească.

Soţia lui Tincu, Bianca Costin, era cu trei ani mai mare decât el. Într-un portret al prestigiosului studio fotografic Spadoni din Roma, apărea ca o femeie frumoasă, elegantă, brunetă, cu umerii largi, cu un zâmbet dispreţuitor. Genul de seducătoare după care bărbaţii întorc capul chiar şi atunci când nu mai e tânără.

Şi ea frecventase şcoli pariziene. Ca tânără *protégée* a doamnei Curie, obţinuse un doctorat în Franţa după ce studiase la Universitatea Humboldt de la Berlin. O notă scurtă scrisă de mână preciza că mama savantei, deşi se căsătorise cu un burghez, era de origine nobilă. Detaliul explica poate – reflectă Bora – legătura personală cu autoritara Constance, soţia româncă a lui Paulus. Sursele Abwehrului o defineau drept *monarhistă la* Dar în ’27, după abdicarea regelui Carol al *profesoara Costin a înţeles că viitorul era de partea noilor mişcări* îi sugerase soţului ei să nu se bazeze prea mult pe Codreanu, având în vedere conflictele din interiorul Gărzii de Fier. Un sfat excelent, aşa cum avea să se dovedească. În 1940, după eliminarea lui Codreanu, noul rege declarase mişcarea

ilegală, pentru a pierde la rândul său puterea în favoarea Conducătorului, generalul Antonescu. Cât despre şederea la Roma, Costin frecventase o perioadă acelaşi mediu universitar ca soţul ei. *Aparţine acelui grup de cercetători* punctau sursele, *care îşi consideră neamul înapoiat şi înconjurat de duşmani şi se plâng că nu ocupă un loc de prim-plan în*

Analizând totul, Bora nu întrevedea riscuri politice specifice pentru soţii Tincu. Echipele morţii ale lui Codreanu erau de domeniul trecutului şi, cu siguranţă, nu acţionau în Uniunea Sovietică a anului 1942. Era mai probabil să fie vorba de un jaf, inclusiv unul care te lasă pe jos în stepă să te descurci singur.

Zborul dură puţin mai mult de o oră, peste un teritoriu pe care Bora îl recunoscu treptat, pentru că îl traversase cu oamenii lui în iulie. Satisfăcut că îi dusese până la destinaţie, avionul luă o curbă largă şi se întoarse spre est. Bora surprinse strălucirea carlingii în timp ce vira, probabil deasupra marelui lagăr de prizonieri de la Millerovo, pentru a urmări apoi cursul nordic al Doneţului. În schimb, terenurile străbătute de cursuri de apă din faţa Storch-ului semănau de sus cu o gheară cu cinci degete care se prelungea la nord spre Donul îndepărtat. De fapt, era Kalitva, la confluenţa cu afluenţi mai mici, care se vărsau din cumpăna apelor versantului de vest pentru a coborî împreună în Marea Azov.

Curând, pilotul zări un loc unde să aterizeze. Deoarece vântul se schimbase, începu să execute câteva rotiri pentru a găsi cel mai favorabil coridor de coborâre. În timp ce zburau la altitudine joasă, atât de lent încât şi o praştie ar fi putut să-i lovească, Bora surprinse câteva elemente familiare ale peisajului rusesc. Drumuri de ţară urmau îndeaproape văile adânci, trasând linii paralele albe de praf. Fermele erau puţine. Aproape întotdeauna păreau

ruinate, despărţite de lanţuri ondulate de cocoaşe ierboase sau de câmpuri necultivate în acest al doilea an de neglijare din cauza războiului. Aici un bazin, un gard rupt; dincolo, o baltă rotundă mărginită de verde. Gehrmann arăta şi fotografia detalii: mori de vânt, o magazie pe marginea unui drum înălţat, cu o cămaşă bărbătească întinsă pe acoperiş la uscat; mai departe, o coloană de camioane militare într-un vârtej de praf. Puţine păduri, rarefiate, în principal de stejar. Mlaştini, limbi nisipoase şi tufişuri de-a lungul râurilor. În acest sector, Kalitva se răsucea în meandre care uneori sculptau albii separate de-a lungul malurilor, formând bucle cu minuscule insule de nisip în centru.

Aceasta era zona de căutare care îl aştepta, îşi spuse Bora. Unele drumuri mergeau drept ca săgeţile, se intersectau în unghi drept sau formau răscruci tară nume, sau cu nume date de germani şi italieni. Gehrmann făcea fotografii fără încetare: snopi prăbuşiţi din vara trecută, vehicule abandonate să moară de rugină, cratere formate de loviturile de artilerie – semne ale vieţii cotidiene desfigurate de război.

În apropierea taberei italiene – o mână de clădiri, corturi, cai şi vehicule – Storch-ul ateriză fără dificultate pe o fâşie uscată paralelă cu Kalitva. Se ridică praf şi iarbă uscată; de pe malul râului se înălţă în zbor un stol de păsări maiestuoase alb-cenuşii.

Ora 7:45

Lângă pista improvizată, pe Bora îl aşteptau românii, nu italienii.

Fu amuzant să-i vadă pe doi dintre ei grăbindu-se spre vehicul, împiedicându-se în smocurile de iarbă, pentru a ajunge înaintea italienilor. Aceştia din urmă, cel puţin, avură decenţa să renunţe la cursă, rămânând în aşteptare în piaţa bine întreţinută a taberei lor, în faţa unei căsuţe

solide care, probabil, servea drept comandament şi loc de cazare.

Următoarea etapă pentru Storch era Millerovo, unde pilotul avea să găsească combustibil, iar Gehrmann urma să se oprească pentru reportajul lui. Bora îşi luă rămas-bun de la tovarăşii de călătorie şi hotărî să-i lase pe români să se apropie.

Super partes înseamnă super îşi repetă el. *Dacă trebuie să fiu imparţial, nu e loc de prejudecăţi.* Fanaticilor Reich-ului putea să le displacă o alianţă militară cu non-germani, dar croaţii, slovenii, bulgarii, ucrainenii şi chiar românii, în ciuda legăturilor lor cu cultura latină, erau toţi slavi şi luptau alături de Wehrmacht. Ca să nu mai vorbim de cazacii ocazionali, precum şi de lucrătorii supuşi la muncă forţată şi de ordonanţele cu sânge rusesc şi calmuc.

În uniformele lor eterogene, cu vipuşti şi căşti în formă de castron, românii puteau da impresia unei armate dezorganizate. Prost echipaţi, trataţi cu dispreţ de germani, erau totuşi curajoşi şi aveau unităţi de cavalerie bune. Ofiţerii lor erau o rasă deosebită.

Primul care îl întâmpină fu un căpitan al statului-major român. Pe piept, în dreapta, medalia Colegiului de Război era aşezată într-un unghi precis, iar cureaua groasă de piele maro împiedica orice mişcare a cordonului prins cu nasture la rever. Se prezentă drept căpitan Lucian Tulbure. Îl însoţea un interpret ochelarist cu aer speriat, căruia Tulbure îi recită maşinal ceva animat în limba lui. De fapt, potrivit traducerii, întreba doar dacă Bora vorbea franceză, adăugând o formulă elaborată de bun-venit.

În teorie, bun-venitul nu cădea în sarcina lui, dat fiind că nu era un teritoriu controlat de români. Bora hotărî să ignore acest detaliu şi răspunse direct în franceză. Înainte de a putea continua, însă, îşi auzi gazda făcând apel la scopul comun al luptei anti-bolşevice.

— Trebuie să înţelegeţi, iubite domnule maior, că noi ne vărsăm sângele în Rusia pentru voi. Că mica mea patrie măreaţă a pierdut deja mii de fii pentru această alianţă. Aveam şi noi doi savanţi celebri, iar acum au dispărut fără urmă!

Cum Bora asculta în tăcere, fără să dea niciun semn că intenţiona să-şi pună pe umăr geanta pe care o avea la picioare, Tulbure înţelese aluzia şi îi ordonă interpretului să o ia el.

— E doar vina italienilor, continuă. E doar vina lui Galvani. Şi vă asigur, domnule maior, că nu vom tăcea. Nici înaintea dumneavoastră, nici înaintea tronului ceresc al lui Dumnezeu!

— Poftim?

Bora îl privi.

— Dacă, după cum cred, Dumnezeu este Atotputernicul, România se bucură de un sprijin mult mai important decât îi poate oferi un maior german. Sunt aici pentru a vă găsi compatrioţii, domnule căpitan, şi voi asculta explicaţiile tuturor.

Cam cincizeci de paşi despărţeau locul de aterizare de piaţa unde aşteptau ofiţerii italieni. Tulbure, care până atunci mersese în pas alert, se opri brusc.

— Dar explicaţiile părţii vătămate sunt mult, *mult* mai importante decât cele ale vinovaţilor!

Agitaţia este contagioasă şi trebuia oprită. Aşa că Bora răspunse calm:

— Nu înţeleg. Nu a avut loc nicio crimă. De ce să vorbim despre partea vătămată?

— Ei bine... era... *este* responsabilitatea italienilor să-i găsească!

— Intenţionez să îi găsesc eu. Sunteţi singur aici, domnule căpitan?

— Nu. Trebuie să ajungă o unitate de salvare, iar

comandantul meu, colonelul Nemoianu, ni se va alătura în această după-amiază. El vă va putea oferi mai multe informaţii despre profesorul Tincu şi valoarea lui ştiinţifică pentru cauza comună.

Bora observă că Tulbure folosea numele de familie real al celor doi dispăruţi, ceea ce îl autoriză să facă la fel. Continuará să se deplaseze.

— Comandantul dumneavoastră îi cunoaşte pe soţii Tincu?

— Personal, da.

— Şi vorbeşte germană?

— Ca un german, da.

Tulbure îi făcu semn interpretului să meargă înainte. Când rămaseră singuri, se întoarse spre Bora, adresându-i-se pe un ton mai scăzut:

— Ţineţi cont că este simpatizant al Gărzii de Fier.

— Cred că mă pot descurca.

— Păi, ştiţi. Nu a uitat că Germania l-a susţinut pe Conducător în urmă cu doi ani.

Ei, îşi aminti Bora. *L-am sprijinit folosind tancurile pe care le aveam la* Dar acum, cel puţin pe faţă, toţi românii mărşăluiau sub Antonescu, *Conducător şi salvator al*

— Mulţumesc pentru sfat, domnule căpitan.

La marginea pieţei, de parcă o barieră invizibilă s-ar fi ridicat înaintea lui, Tulbure nu mai făcu niciun pas.

Italienii redenumiseră prompt spaţiul larg şi prăfuit din faţa locuinţelor lor „Piazza Roma”. Bora citi numele pe o placă pictată de mână, potrivit căreia distanţa faţă de Roma era de 3.400 de kilometri. Ofiţerii – erau trei, în uniforme bune, făcute la croitor, bărbieriţi şi impecabili – îl salutară la unison pe nou-venit, dar în aşa fel încât să stea în faţa lui, excluzându-l pe Tulbure din câmpul lor vizual.

— Domnule maior, sunt maiorul Galvani.

Cel mai înalt în rang i se adresă într-o germană

excelentă. Înalt, cu ochii albaştri, avea constituţia energică şi viguroasă a unui alpinist sau a unui pădurar. În ciuda bronzului şi a părului des, nu trebuia să fi fost departe de vârsta de mijloc; Bora aprecie cam la patruzeci sau patruzeci şi cinci de ani.

— Bun-venit în Piazza Roma! Vi-i prezint pe colegii mei: căpitanul Giovambattista Mori, conte de Serra San Bruno, şi căpitanul inginer Emilio Dossi.

— Bună ziua!

Bora răspunse în italiană, refractar la titlurile nemilitare:

— Sunt maiorul Martin Heinz Bora.

Şi cu o scurtă înclinare din cap:

— Domnule maior… domnule căpitan… domnule căpitan.

O expresie de enervare se lăsă asupra lui Dossi, ca şi pe frumoasa faţă mustăcioasă a lui Serra San Bruno. Bora, atât de atent la etichetă, recunoscu o dezamăgire apropiată de antipatie. Se întrebă dacă era aşa pentru că nu se aşteptau să vorbească italiană sau pentru că se limitase să-i salute după gradul militar. Oricum, cei doi se scuzară cu răceală şi se îndepărtară.

Dacă i-ar fi urmărit cu privirea, ar fi însemnat să arate un interes pe care nu-l simţea, aşa că Bora se concentră cu o atenţie serioasă, dar politicoasă, asupra lui Galvani.

— Avem veşti despre dispăruţi?

— Nu încă.

Cu un gest de invitaţie, Galvani arătă spre clădirea din faţa lor. Judecând după picăturile galbene de pe iarba de lângă pereţi, trebuia să fi fost vopsită recent. *Rigoare* se gândi Bora. *Semn*

— Vă rog să intraţi, domnule maior, ca să vă pot pune la curent.

Când o ordonanţă bărboasă se apropie purtând pe umăr geanta vizitatorului, Bora îi zări pe Tulbure şi pe interpret

încă nemişcaţi la marginea pieţei.

— Nu ni se alătură şi colegul nostru român?

— Nu.

Galvani ridică din umeri:

— Ne-a anunţat că vor face singuri cercetări.

Aşa părea. Tulbure făcu o întoarcere bruscă, îndreptându-se spre o maşină de serviciu de fabricaţie germană care îl aştepta. Dincolo de maşină, praful făcea rotocoale în locul de unde Storch-ul se pregătea să decoleze spre Millerovo.

În prag, Galvani îşi băgă boneta în buzunar. Cu piciorul deja pe treaptă, se dădu înapoi de parcă ar fi vrut să-l lase pe Bora să treacă, dar cu intenţia clară de a spune ceva.

— Vă rog să-mi înţelegeţi colegii, domnule maior. Dau importanţă titlurilor academice şi de familie.

Era valabil şi pentru armata germană, în ciuda naţional-socialismului ei. Bora nu răspunse şi nici nu intră primul. *Superpartes* nu însemna să se adapteze la sensibilităţile celorlalţi şi nu era acolo – cuvintele lui Lolo – să-şi facă prieteni. Nu era mirat de reacţia celor doi căpitani, ci, mai degrabă, de propriul resentiment faţă de răceala care i se arătase. Se prefăcu surprins că Galvani îi dădea explicaţii.

— Subsemnatul nu are alte titluri, doar grad militar, zâmbi Galvani.

Deci, în ceea ce mă priveşte…

Bora trecu pragul, întorcându-se brusc. Purtând cascheta înăuntru, arăta că este în serviciu şi sub ordine.

— Căutarea înainte de toate. Vă rog să-mi spuneţi când putem să plecăm. Câte unităţi sunt pe teren în acest moment?

— O patrulă pe motociclete şi două vehicule de teren. De îndată ce se întorc şi raportează, plecăm noi, cam într-o oră. Românii au trimis o patrulă motorizată, iar o alta de la comandamentul nostru de la Millerovo explorează zona

de sud. Suntem în legătură radio cu cartierul general.

Ochii lui Bora se adaptau la schimbarea luminii. Cu uşa larg deschisă, aerul din cameră era aproape la fel de sufocant ca afară. Se simţea un miros de podele de pământ şi var proaspăt, ca în multe case ruseşti în care intrase înarmat şi agresiv sau doar pentru a cere o înghiţitură de apă. Scoase harta lui Stumbeck din portharta sovietică pe care o avea la brâu.

— Vă rog să-mi arătaţi zona pe care aţi acoperit-o până acum.

Galvani păru uluit.

— Nu ar trebui mai întâi să discutăm situaţia?

— Indicaţiile pe hartă, vă rog.

Bora îi întinse şi un creion roşu-albastru bine ascuţit.

Galvani făcu un pas spre centrul încăperii simple, unde o masă masivă de nuc, pe cât de frumoasă, pe atât de nelalocul ei în mijlocul stepei, servi drept suport pentru harta desfăcută.

— Am calculat aproximativ că, pe jos sau cu căruţa, chiar şi cu câteva ore de avans faţă de noi, cei doi dispăruţi nu ar fi putut să se îndepărteze de avion mai mult de cincisprezece sau douăzeci de kilometri. Credem că au plătit-o pe ţărancă să-i ducă spre drumul către Millerovo, la est de calea ferată… aici. Dar acolo nu am găsit nimic. Acum, că avem la dispoziţie şi o unitate de la Ternovskaia, intenţionăm să explorăm drumurile şi câmpurile din jurul locului de aterizare.

Era ceea ce ar fi făcut şi Bora. Dar trei ace într-un car cu fân nu sunt mai uşor de găsit decât unul singur. Studiară împreună harta, aplecaţi peste masă. Hârtia îngălbenită dădea un aspect învechit reţelei complexe de linii, puncte şi simboluri, unde numele chirilice aveau suprascrise caractere latine. De la vest la est şi de la sud la nord, înfăţişa graniţa ucraineană până la Morozovsk, unde

Kalitva se vărsa în Doneţul de Nord, iar văile şerpuitoare se întindeau spre Don dincolo de hartă. Tot în afara hărţii era şi bucla dublă a Donului, aşa-numita „bonetă frigiană”, unde italienii luptaseră victorios, precum şi ravenele împădurite unde se stabiliseră blindatele germane şi Divizia 71, faţă în faţă cu puşcaşii ruşi. Drumul care ducea de la Millerovo la Degtevo şi tăia în două regiunea ţinea de Corpul 29 al armatei germane.

Galvani urmărea cu privirea localităţile, având grijă să nu le atingă cu creionul colorat.

— Văd că aţi marcat deja locul accidentului. Ieri am mers de aici… până aici. Momentan oamenii noştri se află în această zonă, spre Saranov. În funcţie de informaţii, vom pleca imediat ce se întorc.

La un pas de el, Bora urmărea mişcările creionului cu un fel de năucire. Noaptea petrecută călare, zborul până acolo dintr-un ordin cu totul neaşteptat şi căldura verii târzii începeau să se simtă, făcându-l hipersensibil la culori şi mirosuri. Pe uşa din spatele lui intra o zăpuşeală roşiatică şi opacă de praf. Dacă ridica privirea, peretele pe care erau fixate trei rânduri de ordine de serviciu emana un miros înţepător de var. O carte poştală într-o ramă aurie mică îi atrase atenţia. Era o imagine a Sfintei Fecioare Maria de la Loreto, neagră şi înfăşurată ciudat într-o haină piramidală bogată, fără mâini sau picioare. Bora ştia că piloţii italieni o considerau patroana lor. Naşa lui de la Roma îi dăruise fratelui său, Peter, un medalion cu Fecioara. Se întreba cine dintre italienii din Piazza Roma avea rude în forţele aeriene.

Vocea lui Galvani îl readuse la realitate.

— Colegul dumneavoastră, căpitanul din Divizia 295 care v-a precedat, a căzut aici, la intersecţia de la Kamennik. Nu e o consolare, dar am pierdut şi noi pe cineva.

Bora se uita fix la punct.

— Ce s-a întâmplat, mai exact?

— Greu de spus. Plecase cu un carabinier şi au fost doborâţi unul după altul. Probabil de un partizan sau un lunetist. O ambulanţă de la Millerovo l-a luat pe al dumneavoastră în urmă cu două ore.

Doamne, nici măcar nu-i ştiu Bora luă creionul de la Galvani şi marcă locul unde îşi găsise moartea „primul pe lista" lui Lolo Stumbeck. Era adevărat: pe o suprafaţă de dealuri şi văi înierbate, întretăiate ici şi colo de viroage şi râuri mlăştinoase, o căruţă nu putea înainta mai mult de patru-cinci kilometri pe oră. Bora trebui să recunoască în sinea lui că italienii se mişcaseră bine deocamdată.

— Vă mulţumim că l-aţi adus înapoi pe fratele nostru ofiţer.

— Datoria.

Chipul aspru al lui Galvani schiţă un zâmbet prietenos.

— Aţi mâncat?

— Da, mulţumesc.

— Pot să vă ofer ceva de băut, atunci?

— Apă, vă rog.

— Bine, dar pun în ea un strop de maraschino.

— Nu îmi displace.

O carafa şi două pahare adevărate apărură dintr-un dulap de colţ care semăna cu o comodă. Pe ea, Bora observă un teanc de cărţi: opere literare, judecând după titluri; un alt semn bun. Volumul de deasupra era o antologie de versuri.

După toast, cu riscul de a trăda o oarecare camaraderie, Bora îşi scoase cascheta şi vorbi în germană.

— Spuneţi-mi, domnule maior, aliaţii români chiar dau vina pe dumneavoastră?

Mine?

Galvani păru căzut din nori.

— Pe mine, pentru doi inconştienţi care merg să se plimbe prin stepă? Asta-i culmea!

Bora îşi dădu seama prea târziu că a depăşit linia *super*

Da, s-a simţit jignit. Cu italienii trebuie să mergi mereu ca pe ouă; găsesc aluzii acolo unde nu există niciuna. Şi nu sunt niciodată transparenţi san dintr-o bucată. Se aşteaptă la încurcături de formă care pentru noi, germanii, sunt doar o pierdere de timp. Începu să plieze harta cu atenţie. *Nu-l las să înţeleagă că îmi pare rău dacă s-a simţit jignit, nu. Nu o fac.*

— Sunt de acord asupra diferenţei dintre asumarea responsabilităţii şi învinovăţire, replică el conciliant. Şi, din toate punctele de vedere, cuplul s-a comportat nesăbuit.

— Da, iar oamenii mei au avut destule treburi în ultima vreme, fără să socotim loviturile de mortier şi problemele de pe Don! Cartierul nostru general de la Millerovo nu a fost informat nici despre sosirea avionului dumneavoastră de legătură, nici despre aterizarea forţată. Aici ne-am activat imediat ce am aflat. Şi am aflat doar pentru că alaltăieri am fost la Millerovo în interes de serviciu.

— În regulă. Daţi-mi o cronologie a evenimentelor şi câteva detalii suplimentare.

Galvani deveni nerăbdător.

— Toate la rândul lor, domnule maior. Dacă m-aţi fi lăsat să vorbesc înainte să recurgeţi la hartă! Am fost avertizat de un locotenent maghiar, în serviciu la Divizia 295 a voastră, detaşat la comandamentul de la Millerovo. Venea de la Rossoş. Dar nu, nu i-am cerut numele; şi el se grăbea, iar eu aveam de dat alarma.

Bora surprinse frustrarea lui Galvani de a fi nevoit să-şi justifice acţiunile.

— Domnule maior Bora, v-aţi gândit la numărul uriaş de prizonieri capturaţi în ultimele confruntări? A scoate pe teren oamenii noştri înseamnă de fiecare dată a-i expune

lunetiştilor în fugă, dezertorilor, partizanilor… Predecesorul dumneavoastră nu a rezistat nicio oră. Dacă am fi ştiut de zborul celor doi români, în loc să fim informaţi post-factum, am fi fost în alertă. Dacă acel cuplu ar fi rămas lângă avion, una dintre patrulele noastre l-ar fi salvat, aşa cum a făcut cu pilotul. Este de neconceput ca doi civili, străini şi, cu siguranţă, neechipaţi, să se aventureze singuri în stepă. Chiar şi fără această bătaie de cap suplimentară, avem destule probleme de rezolvat, nu în ultimul rând, un grup de cazaci care aleargă zi şi noapte, fără să le pese de ordine.

Bora puse harta deoparte, aşezând-o în porthartă tară să-şi ia ochii de la Galvani. După ce blindatele generalului Geyr cuceriseră Millerovo, gestionarea nenumăraţilor prizonieri ruşi necesitase o abordare inovatoare, precum acordarea unei forme de libertate celor care se declarau anti-bolşevici. Nişte călăreţi locali, buni cunoscători ai pământurilor pe care le considerau ale lor în ciuda colectivizării forţate, ar fi putut fi de mare folos într-o căutare.

— Foşti prizonieri de război? întrebă el, referindu-se la cazaci.

— Corect, aprobă din cap Galvani. Ei se consideră o miliţie pro-germană liberă şi independentă. Săptămâna trecută au intrat în conflict cu unul dintre punctele noastre de control pentru că nu voiau să se identifice. Tot ce ştim despre ei provine de la SIM.

După ce menţionase Serviciile de informaţii italiene, Galvani făcu o pauză.

— Destul. Nu vreau să pară că am prejudecăţi faţă de cazaci sau de alţii. Sunt deja destule înjur.

Avea dreptate. Bora se gândi că, oricum, trebuia să se poată mişca independent.

— Am văzut nişte cai afară. Vă rog să-mi rezervaţi unul.

S-ar putea să am nevoie.

— Desigur. Bagajul dumneavoastră este deja în cameră. Ordonanţa mea vă stă la dispoziţie.

Politeţea lui Galvani îl uimi pe Bora. La urma urmelor, nu se simţise jignit. Stumbeck spunea că provine dintr-o familie de hotelieri. Poate că era vorba de toleranţa faţă de clasica austeritate germană, sau de simpla politeţe profesională faţă de un oaspete. Spuse pe un ton mai înţelegător:

— Vă mulţumesc, domnule maior, şi apreciez ceea ce faceţi.

Mai era timp până la plecarea în stepă. Galvani îi arătă lui Bora clădirea mică, dar bine aprovizionată a comandamentului şi îl însoţi până în spate, unde o cămăruţă separată era accesibilă din exterior. Acolo îl aşteptau un pat, o masă şi un scaun mult mai confortabile decât mobilele similare din tabăra germană. Ligheanul era plin şi era şi un prosop curat. O lampă cu petrol promitea să se poată citi şi scrie după lăsarea întunericului.

Aproape că mă aştept să-mi dea cheia ca la zâmbi Bora în sinea lui, *şi să-mi trimită în cameră o frapieră cu o sticlă de vin.*

Sticla de vin lipsea, dar Galvani îi întinse cheia: primul şi neaşteptatul semn de intimitate pe care îl primea pe front.

Fieseler Fi 156 *Storch* avion german folosit pentru recunoaşterea aeriană, menţinerea legăturii între diferite comandamente ale armatei sau la evacuarea răniţilor (n.r.).

Elena Constance Rosetti-Solescu (n.tr.).

Azi, Doneţk (n.tr.). În original, Krasnogorsk (n.tr.).

Messerschmitt Bf 109, unul dintre cele mai modeme avioane de vânătoare germane în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial (n.r.).

Autoarea îi consideră pe români slavi (n.tr.).

În original, Carol I. Aflat la Veneţia, Carol al II-lea trimite în 5 decembrie 1925 o scrisoare de abdicare. Regele Ferdinand îl decade din drepturile de moştenitor şi cere declararea lui Mihai, fiul lui Carol şi nepotul lui Ferdinand, ca viitor Rege al României (n.tr.).

II

„Sunt întotdeauna impresionat de centralitatea poziţiei observatorului”

H.D. THOREAU, *Vara*

În aceeaşi zi, ora 9:20

Jurnal scris în tabăra italiană „Piazza Roma”, aşteptând să-mi vină rândul să plec în căutare. Până acum, pe baza datelor actuale, am reconstituit o cronologie aproximativă a evenimentelor de vineri, 14 august, sperând să o completez după întoarcerea celor dispăruţi.

Ora 6:20 – Avionul de legătură cu soţii Tincu la bord decolează de la Stalino.

Ora 7:40 circa – Avionul aterizează forţat la aproximativ 25 km nord-vest de Millerovo.

Înainte de ora 8:00 – Cei doi pasageri conving o ţărancă din partea locului să îi ia în căruţă; se îndepărtează de locul de aterizare, îndreptându-se, probabil, către Millerovo. Un ofiţer auxiliar maghiar, care mergea şi el la Millerovo (notă: trebuie să-i aflu numele de la Armata a 8-a), soseşte la faţa locului, află de accident şi de dispariţia soţilor Tincu.

Ora 9:00 circa – Maiond Galvani, care se deplasează la Millerovo în interes de serviciu, se întâlneşte cu ofiţerul maghiar la intersecţia de la Kamennik şi află informaţiile la mâna a doua.

Ora 13:00 – După alarma dată de Galvani, salvatorii

italieni pleacă din Degtevo, Piazza Roma şi Millerovo. Armata a 8-a italiană raportează accidentul la cartierul general al Armatei noastre a 6-a, unde călătorii erau aşteptaţi a doua zi.

Ora 14:00 – Salvatorii ajung la avion, fac reparaţiile şi continuă căutarea. Pilotul decolează spre Millerovo.

Ora 16:00 – Pilotul aterizează la Millerovo şi comunică prin radio cu Armata a 6-a.

Ora 18:00 – Un ofiţer din Servicii de pe lângă Divizia 295 germană soseşte la faţa locului pentru a conduce căutarea.

Ora 19:00 – Ofiţerul din Divizia 295 Şi un carabinier italian cad, aparent sub focul inamicului.

Ora 20:00 – Unităţile se întorc la sediile lor fără să fi găsit persoanele dispărute.

Având în vedere amploarea şi natura peisajului rusesc, suntem chiar norocoşi că cineva a observat accidentid. Timpul presează; dar dacă reuşim să găsim cuplul teafăr, totul se va linişti.

În timp ce stăteam de vorbă, nici eu, nici Galvani (care îi ştia pe cei doi cu numele oficial de Ionescu) nu am dezvăluit ce ne trecea prin minte... sau, cel puţin, ce îmi trecea mie *prin minte: adică posibilitatea ca profesorul şi soţia lui, din motive necunoscute, să fi trecut la ruşi. Poate că exagerez, pentru că malul vestic al Donului este în mâinile noastre, dar nu o pot exclude. E ciudat că Lolo nu a sugerat-o. În „meseria „noastră, aşa cum o definea el, suspiciunea se lipeşte de piele mai ceva decât lenjeria. Oamenii de ştiinţă nu sunt mai presus de trădare dacă sunt bine recompensaţi.*

Să sperăm că motivul călătoriei lor este, într-adevăr, o vizită de curtoazie la generalului Paulus. În acest caz, va trebui doar să îi culeg Şi să îi trimit la destinaţie pe un platou de argint.

Lipsa unei acoperiri radio adecvate, aici şi în rândul italienilor, în general, este la fel de descurajantă ca lipsa de combustibil. Galvani are un aparat „Dora „, care nu depăşeşte o rază de 15 km dacă se comunică în Morse. Dar merită felicitat că a reuşit să obţină unul pentru o tabără atât de mică. Stumbeck mi-a recomandat să folosesc staţia radio puternică pe care am instalat-o la Millerovo anul trecut în iulie. Cu drumurile de ţară de aici, înseamnă timp pierdut înainte şi înapoi până la micul oraş, la vreo 20 de km de aici.

Am stabilit cu Lolo că nu voi da semne de viaţă decât dacă am veşti utile. Dacă totul merge bine, va trebui să las „pachetele „(numele de cod pentru soţii Tincu) în Piazza Roma, să telegrafiez de la Millerovo, aşa cum am convenit, şi să cer un avion de la Dobrinka. De asemenea, plănuiesc să afin mai multe despre ofiţerul maghiar de la cartierul general al Armatei a 8-a. Dacă nu erau el şi Galvani, pilotul nostru ar fi putut sfârşi prost.

Într-o dispoziţie mai mondenă, ospitaliend Galvani a insistat să mă invite la masă. Oare de ce, oriunde merg, italienii îşi fac o casă şi se cocoloşesc înăuntru?

Trebuie să spun că ofiţerii lor mănâncă şi beau bine. În comparaţie cu a lor, masa noastră este franciscană şi împărtăşită de toate gradele. Deşi nu simt epicurian, am fost impresionat. În afară de lapte proaspăt, aveau pâine albă abia scoasă din cuptor, unt şi miere. Şi ce surpriză să găsesc cafea. Cafea-cafea, o numesc ei, pentru că este cea adevărată, şi nu zeama pe care va trebui să o beau la Kumovka atunci când se va termina mica mea provizie personală.

Bora era prezent când echipa de căutare îi dădu raportul lui Galvani. Acoperiseră ore întregi o zonă amplă între Vinogradovka şi malurile râului Svinurka, unde căruţele şi ţărăncile erau destul de rare după evacuarea din ultimele

luni. Puţinele femei întâlnite nu aveau nicio legătură cu atelajele ruseşti sau cu civilii români. Nu erau urme de lunetişti inamici şi nici de alte prezenţe ostile. Salvatorii trăgeau focuri de armă la intervale regulate pentru a-şi semnala prezenţa, în cazul în care cei dispăruţi ar fi fost suficient de aproape pentru a-i auzi. Niciun rezultat, dar, în schimb, înhăţaseră câţiva soldaţi ruşi flămânzi şi dezarmaţi şi cinci iepuri sălbatici.

Prizonierii fuseseră trimişi în zona de detenţie de la Millerovo, iar în ceea ce privea vânatul, era pentru a putea spune că nu irosiseră primele ore ale zilei.

Carburantul – întotdeauna o problemă – trebuia raţionalizat pentru următoarele ieşiri. Două canistre de douăzeci de litri erau aşteptate să ajungă din tabăra principală de la Degtevo. Cât despre Bora, acesta era pregătit să iasă călare, dar vastitatea zonei şi starea de urgenţă impuneau sprijinul vehiculelor cu motor. Cu ajutorul lui Galvani, şi tară a da atenţie planurilor românilor, puse la punct fazele următoare ale căutării.

Trebuiau să traverseze Kalitva la nord de Gureev pentru a se îndrepta spre sud-est, mai întâi urmând malul râului şi apoi tăind către vest, spre intersecţia de la Kamennik. Vehiculele ar fi mers separat, pentru a se întâlni din nou la Gureev în jurul orei 18:00. Se făcu 9:45 până când reuşiră să facă plinul. Galvani şi Bora plecară într-o maşină de serviciu, urmaţi de o patrulă de carabinieri pe motociclete Guzzi cu două locuri.

Bora îi auzise adeseori pe superiorii lui – mulţi dintre ei veterani ai Marelui Război – criticând aspru abilităţile de luptă ale italienilor. Dar carabinierii erau forţe de ordine, cu reputaţia, pe timp de pace, de perseverenţă absolută şi încăpăţânare solidă. Angajaţi ani la rând în sudul Italiei împotriva banditismului, erau de preferat personalului armatei când era vorba de căutări pe teren. Pe

motocicletele robuste ca elanul de la care îşi trăgeau numele, asigurau şi protecţie cu M38-urile lor.

Automobilul 508CM, versiunea militară a legendarei Balilla, îi forţa pe Bora şi Galvani să stea destul de incomod. Şi totuşi îşi croia drum prin stepă chiar şi acolo unde drumurile erau întrerupte sau impracticabile. În timp ce vehiculul se scălda în vadul Kalitvei ajungând tară efort la celălalt mal, Bora trebui să se recunoască impresionat pozitiv.

Nu că şi-ar fi arătat bunăvoinţa. Se baricada în spatele conciziei lui obişnuite, încruntate, pe principiul că, aşa cum învăţase în Creta cu un an în urmă, cel mai bine era să nu le arate familiaritate meridionalilor.

Sfârşeau întotdeauna prin a profita de ea. Conta prea puţin că Galvani şi colegii lui veneau din nordul industrializat al Italiei.

Urmară curentul Kalitvei pe malul drept, de-a lungul unei poteci printre tufişuri, până când ajunseră la o poiană cu pietriş în faţa Temovaiei, unde îşi avea tabăra cea mai mare parte a Diviziei Rapide. Cotind la dreapta, merseră pe la poalele dealurilor joase, calcaroase, spre o câmpie mai largă, din care se ramificau spre sud şi spre vest câteva drumuri. Aici se separară: două motociclete plecară în direcţia stabilită, în timp ce a treia escorta maşina de serviciu.

Înaintau încet, în alertă, gata să observe orice semn de trecere recentă. Se opreau la intervale regulate, cu motorul oprit, pentru a-i striga pe cei doi dispăruţi şi a aştepta un răspuns de la ei. Din când în când, Bora, Galvani sau amândoi, escortaţi de un carabinier înarmat, coborau în râpe, printre pâlcuri de copaci tineri, sau se uitau după zidurile de piatră, fără succes.

Sus, deasupra lor, un avion de legătură german zbură în cercuri mari timp de aproximativ o oră. Bora îşi spuse că

trebuia să fi fost trimis de la Millerovo, deturnat de la alte sarcini, fără îndoială mai importante, mai ales în ajunul unei operaţiuni ca ofensiva împotriva Stalingradului.

Şi Galvani observă avionul. Chiar dacă evită comentariile, probabil că se întreba şi el despre motivul acestei extravaganţe inutile.

Clima rămânea moderat de caldă. Schimbătoare, tulburată de rafale bruşte care îndepărtau zăpuşeala. În ciuda tensiunii, Bora îşi dădu seama treptat că simţea, nu pentru prima dată, o senzaţie ameţitoare de timp suspendat, de parcă ar fi trăit un interludiu ciudat după care avea să revină la momentul exact în care lăsase Kumovka.

Poate că această senzaţie se datora unei zile şi jumătate de veghe. Orele păreau să se contopească una în alta. Nu găsiseră urme de căruţe, nici obiecte personale, cu atât mai puţin pe cei dispăruţi. De o parte şi de alta a drumului, pe terenul ondulat, se zăreau grădini sălbăticite şi ferme devastate, unele arse până la fundaţii. Stâlpi prăbuşiţi semnalau grajduri şi garduri în ruine. Apoi apărură pâraie uşor de traversat, şanţuri şi canale. Acolo unde vadurile pietroase mai aveau un văl de apă, broaştele săreau în lături din calea vehiculelor.

Dacă vreo izbă cu acoperiş de paie sau de metal mai era în picioare, unul dintre carabinieri cobora şi mergea să verifice: atent şi cu M38-ul pregătit, pentru că nu se putea şti niciodată.

De pe o poartă ieşi în fugă un trio înspăimântat de câini slăbănogi şi ciufuliţi. Se împrăştiară fără un lătrat şi dispărură într-o râpă întortocheată înainte ca cineva să se gândească să tragă în ei. Apoi veni rândul unui bătrân păros. Stătea acolo, ţinând într-o mână o găină decapitată şi în cealaltă o secure. Protestă furios la Bora, care îl chestiona în rusă, spunând că nu văzuse pe nimeni de zile

întregi. Şi dacă ar fi apărut cineva, ar fi sfârşit la fel ca găina.

Bora se uită fix la sângele care picura din gâtul păsării pe picioarele goale ale bătrânului.

Chiar aşa? încearcă şi cu noi, răspunse el şi îl împinse deoparte pentru a intra în izbă.

În secret îi admira pe ţăranii care nu se lăsau intimidaţi. Când nu găsi altceva decât capul găinii în coliba mizeră, îl chemă înapoi pe carabinier şi plecă fără să rechiziţioneze securea. Iarna, bătrânul avea să aibă nevoie de lemne pentru a supravieţui. *Şi noi la* se strecură în el un mic gând îngrijorător, *dacă nu ne stabilim la Stalingradpână*

Când ajunseră în zona în care se dăduseră lupte în ultimele săptămâni, nimeriră peste schelete de catâri şi cai, cadavre de soldaţi ruşi, chiar şi de aripa mutilată a unui avion de vânătoare, atât de deteriorată încât era imposibilă orice identificare, presupunând că ar fi contat să se ştie dacă aparţinuse uneia sau alteia dintre armate. Scheletele animalelor nu mai aveau şei, hamuri, podoabe; chiar şi potcoavele fuseseră smulse de la cai pentru a fi reutilizate; rămăşiţele umane zăceau în zdrenţe sau goale, iar câinii fără stăpân le sfârtecaseră deja. Cu excepţia lui Bora şi a lui Galvani, oamenii priveau în altă parte când treceau pe lângă ele.

Războiul însuşi, la urma urmei, este o perioadă de jaf prelungit.

— Logic, observă Galvani la un moment dat, dispăruţii noştri, odată ce au părăsit locul de aterizare, ar fi trebuit să încerce să ajungă la calea ferată spre Millerovo sau să continue până la primul punct de control de la periferia oraşului. Dacă s-au oprit peste noapte şi sunt încă pe drum, nu putem renunţa la niciuna dintre ipoteze. Nu ştim însă câte ore au petrecut în căruţă.

Bora studia harta pe care o ţinea pe genunchi. Marcase

timpul scurs între un punct de referinţă şi altul. Vârful ascuţit al creionului albastru rămânea pe hârtie, în ciuda zguduiturilor Balillei.

— Şi nu ştim dacă ţăranca i-a dus, sau îi duce, unde au convenit.

— Exact.

Galvani scoase din buzunar un portţigaret din argint satinat.

— Mai ales că logica nu are întotdeauna legătură cu deciziile oamenilor… Ţigară?

Când Bora refuză, îşi puse una în gură şi se aplecă să-i dea o alta şoferului.

Le aprinse pe amândouă cu flacăra unei brichete identice cu portţigaretul.

Din modul grijuliu cu care manipula atent acele obiecte de zi cu zi, Bora îşi imagină că erau cadouri de la o femeie. *De ce nu, toţi purtăm cu noi amintiri de la femeile noastre. Nu renunţ niciodată la stiloul cu peniţă de aur pe care mi l-a dat Dikta înainte de a pleca san la lucruşoarele pe care le trimite mama.*

— Trecerea orelor nu ne ajută, domnule maior Galvani. Amândoi ştim asta. Pentru doi civili fără experienţă, lipsa hranei şi a apei potabile ar putea deveni o mare problemă, cu toate consecinţele pe care le implică.

— Aveţi dreptate.

Galvani aprobă cu o ridicare din umeri şi o privire undeva între regret şi acceptarea realităţii.

— Măcar suntem mulţi care îi căutăm.

Savură gânditor fumul în timp ce-l sufla pe gură.

Aroma care ajunse la nările lui Bora avea un gust puţin învechit. Acesta era unul dintre motivele pentru care nu fuma în Rusia: ţigările reduceau simţul mirosului, atât de important atunci când te aventurezi în recunoaştere. Bora ajunsese în punctul în care putea distinge fumul de ţigară

care ieşea de pe geamul coborât al unui vehicul în mişcare.

— Nu ştiu ce credeţi dumneavoastră, domnule maior Bora… Galvani îşi îndepărta cu două degete resturile de tutun de pe buze… dar, din experienţa mea, ţăranii ruşi sunt obişnuiţi să împartă puţinul pe care îl au cu străinii.

O, da. Italieni, sentimentali din Alpi până în Sicilia.

— Corect, comentă Bora amuzat, mai puţin când te primesc cu securea în mână. Dar în general… e adevărat, ştiu să fie generoşi.

Nu se întâmplă nimic semnificativ în timp ce dimineaţa făcea loc prânzului. Umbrele se îngustară, ca nişte bălţi care se usucă lent. După două ore şi jumătate de rătăciri inutile, se opriră să se odihnească şi să ia ceva în gură.

Pe o ridicătură de pământ, o moară de vânt dărăpănată reprezenta sugestiv inutilitatea sarcinii lor. Bora se îndreptă spre ea, sorbind apă călduţă din ploscă. Luptau împotriva morilor de vânt… Scuza era că voia să fotografieze acea ruină, dar, de fapt, avea nevoie de aceste momente de singurătate, ca şi de ameninţărea pericolului care le însoţea inevitabil. Trăgătorii experţi iubeau clădirile dărăpănate. Asumarea riscurilor devenea mai mult decât o obişnuinţă profesională. Privit retrospectiv, serviciul său pe timp de pace, când ca aghiotant al generalilor, când ca ataşat militar de ambasadă, părea ceva teribil de irelevant, o pierdere de timp în comparaţie cu prima linie, unde se amestecau două valuri secrete: cel al cercetaşilor inamici şi al tău. Valuri care arareori creau spumă, pentru că trucul era să agiţi curenţii şi să formezi un singur vârf, fără ca celălalt să îşi dea seama.

Statul în picioare pe o înălţime vizibilă tuturor îi oferea acel mic fior care ar fi trebuit să-i fie suficient până la întoarcerea la Kumovka.

Când reveni la maşină, după ce aruncase o privire în interiorul morii pentru a se asigura că nu se oprise nimeni acolo, văzu că Galvani era ocupat să scrie. Folosea un album mare, precum caietele de desen, şi înşira fraze leneşe pe hârtia de culoarea fildeşului. Nu aşa cum se iau notiţe, ci mai degrabă ca o scrisoare sau un jurnal. Obişnuit să scrie mult, Bora nu fu surprins. *De obicei aştept până seara,* se gândi el, *sau până simt singur, însă înţeleg că, uneori, anumite gânduri trebuie puse pe hârtie fără întârziere.*

Dar maiorul italian nu îi scria iubitei lui, pentru că un îndrăgostit ar fi acoperit imediat foaia.

Galvani aşteptă ca Bora să se aşeze înainte de a-i dezaproba imprudenţa.

— Ar fi trebuit să luaţi un carabinier cu dumneavoastră, îi spuse calm şi în germană, având în vedere prezenţa şoferului. L-am pierdut deja pe colegul dumneavoastră.

Bora răspunse în italiană.

— De ce ar fi trebuit să-i cer unui carabinier să mă însoţească? Nu am nevoie de gărzi de corp când fac o fotografie.

N-au decât să creadă că mă dan mare. Nu îmi schimb felul în care procedez pentru că m-an detaşat printre soldaţii Majestăţii Sale, Regele Italiei şi Albaniei şi fost împărat al Etiopiei.

Cu trecerea orelor şi fără vreo evoluţie demnă de remarcat, starea de spirit a lui Bora începu să intre pe o pantă descendentă.

Păcat, pentru că nu se simţea melancolic de săptămâni întregi. În ultima vreme nu mai fusese loc decât pentru entuziasmul şi adrenalina luptei.

Astăzi, aruncat într-o vânătoare absurdă, încerca să se convingă că în spatele problemei se afla mai mult. Din ce motiv doi universitari români deveniseră o chestiune de

cea mai mare importanţă? Trei armate aliate se chinuiau să-i găsească, iar prietenia lor cu Paulus nu era suficientă pentru a justifica atâta implicare. Enrico Fermi şi colegii săi studiaseră atomul şi radioactivitatea. Tincu îi cunoscuse şi îi frecventase. Serviciile germane cunoşteau acest lucru; şi totuşi Stumbeck, întins pe patul de campanie, se prefăcea că nu ştie nimic.

Uneori se întâmplă să trebuiască să începi doar cu câteva informaţii. Dar dacă astăzi un sâmbure de melancolie reuşea să submineze siguranţa calmă a lui Bora, era din cauza acelei reticenţe opace. Românii se lăudau cu oamenii lor de ştiinţă şi îi voiau înapoi. Italienii voiau să-i găsească primii pentru a evita să facă o impresie proastă. Iar nemţii, care aveau cu totul alte obiective în minte, se prezentau ca arbitri imparţiali. *În această* îşi spuse Bora, *nimic nu are*

Ajunseră în cele din urmă la locul indicat de pilot drept drumul pe care plecaseră nedisciplinaţii lui pasageri. Bora îl marcase pe hartă: un drum care mergea spre sud, dar se termina nu departe de intersecţia de la Kamennik. De atunci, mai multe vehicule îl parcurseseră în toate direcţiile, într-atât încât devenise efectiv imposibil să găseşti vreo urmă a unei căruţe în acel haos.

Acolo, la această răscruce sterilă de pietriş şi pământ, care se ramifica în şase direcţii diferite, „primul pe lista” lui Stumbeck şi carabinierul italian îşi întâlniseră destinul. Nimic nu indica locul ambuscadei, cu excepţia dârelor lăsate pe sol de ambulanţa care recuperase corpurile.

Bora ceru să oprească şi să închidă motorul. La est şi la vest, drumurile de ţară şerpuiau de-a lungul unei zone întrerupte de dâmburi, nepotrivită pentru o La şapte sau opt kilometri distanţă, strada principală şi calea ferată de la Millerovo mergeau de la nord la sud. Fuseseră inspectate primele, fără succes. La sud, păduri şi iazuri.

Când îşi îndreptă binoclul spre nord, Bora zări prin lentile şesul care flanca unul dintre afluenţii Kalitvei, mărginit de sălcii gri-argintii.

Soţii Tincu erau străini, în schimb ţăranca din *panye* trebuia să cunoască bine drumul spre Millerovo. De acolo se ajungea uşor în împrejurimile orăşelului pe două drumuri diferite. Primul ducea într-o oră la şinele de cale ferată şi la o gară mică. Al doilea se termina la Popovka, un sătuc la nu mai mult de optsprezece kilometri de Millerovo.

Bora coborî încet binoclul. La răscruce, vârtejuri de praf calcaros se ridicau mute de pe solul palid, prăbuşindu-se la scurt timp după aceea pentru a se transforma în rotocoale care se pierdeau la pământ.

Tăcerea era neîntreruptă, perfectă în felul ei. Era marea trădătoare, tovarăşă cu lunetistul. În al doilea an al lui pe Frontul de Est, Bora ştia că, uneori, trăgătorul rus putea fi depistat după tremurul ierbii… dacă nu se afla la sute de metri distanţă, de unde putea trimite moartea fără ca cineva să-l vadă sau să-l audă. Aşa i se întâmplase camaradului necunoscut din Divizia 295. Aşa, în ’37, murise în Spania locotenentul Jover, şi el *primul pe lista* cuiva. Pentru a doua oară în viaţă, Bora lua locul unui mort şi ocupa spaţiul unui pion pierdut pentru totdeauna.

Opriţi pe motocicletele lor, carabinierii se echilibrau cu un picior la pământ, mestecând biscuiţi. Galvani aştepta răbdător lângă Balilla, cu un chiştoc în gură, închizând ochii de strălucirea zilei. Când Bora îl ajunse din urmă, îşi scoase ţigara din gură şi spuse:

— Permiteţi-mi să vă pun la curent, domnule maior. Ieri am cercetat zona la vest de aici, de la Kolodezi până la Malcevskaia. Românii nu au încredere în noi şi o parcurg astăzi. Cei din Millerovo au mers de la periferia nordică până la Maslov, la mai puţin de trei kilometri de aici în

direcţia sud. Secţiunea de nord a zonei de căutare formează un pătrat de aproximativ cincizeci de kilometri pe fiecare latură. L-am păstrat pentru final pentru că se îndepărtează de Millerovo.

— Să mergem.

— Este o zonă mai puţin deluroasă, dar mlăştinoasă. Ar putea dura mai multe zile.

Bora rânji. *Îmi pune asta în vedere pentru că el sau mai degrabă colegii lui răuvoitori vor să ştie cât timp voi sta cu biciul pe ei. Probabil nu îşi imaginează că abia aştept să-i găsesc pe cei doi români şi să ridic ancora.*

Răspunse doar:

— Am câteva zile.

Se urcară înapoi în maşină şi o luară pe o potecă albă, îngustă, care părea trasată cu o riglă şi continua până la capătul lumii.

Grupurile se reîntâlniră şi, pe la şapte seara, erau înapoi. Faţă de ceilalţi, Bora avea mai multe motive să se simtă obosit, înfometat şi dezamăgit. Era bucuros că nu trebuia să-l contacteze pe Stumbeck. Cum poţi înfrumuseţa cruda realitate a unui eşec? Nu întotdeauna era adevărat că nicio veste este o veste bună.

Patrula căpitanului Tulbure, care plecase înaintea carabinierilor italieni, se întorsese. Bora recunoscu câteva uniforme româneşti în vehiculele germane, la intrarea în Piazza Roma. Judecând după expresia feţelor, nici lor nu le mersese bine. Tulbure, prăfuit din cap până în picioare, mergea îndeaproape după un colonel în vârstă cu un aer marţial şi cu rozete de alamă la cizme. Foarte probabil, era comandantul Nemoianu.

De ce îşi spuse Bora iritat, *trebuie să stea acolo ca nişte prădători la pândă, cu feţele întunecate?*

— Domnule maior Bora, strigă Tulbure. Un cuvânt, vă rog.

Nu putea să-i evite.

Sacoul elegant cu croi englezesc, pantalonii de călărie făcuţi la comandă, de culoare crem, şi mai ales roşul vişiniu al vipuştilor îl identificau pe Nemoianu ca ofiţer de cavalerie detaşat la Statul-Major.

Bora salută. Îşi impuse imediat să nu simtă nicio simpatie pentru că aparţineau aceluiaşi corp: elegant şi impunător, românul avea aerul dispreţuitor pe care şi-l putea permite orice colonel în împrejurări similare. Tatăl vitreg al lui Bora trebuia să fi privit în acel fel cine ştie câţi ofiţeraşi în timpul Marelui Război. *La* se gândi, *chiar şi ca* Generaloberst *pensionar, există zile în care bătrânul m-ar face praf cu privirea.* Nu era loc de politeţuri.

— Trebuie, poate, să vă amintesc, domnule maior, că însuşi generalul Antonescu, începu Nemoianu cu o voce de tenor care într-o piaţă cu militari ar fi sunat ca o fanfară, *că el însuşi în persoană* solicită încheierea cu succes a căutării cât mai curând?

Cererea superiorilor lui Nemoianu nu era decât versiunea românească a ceea ce îi spusese Stumbeck în zori. Pentru a doua oară în aceeaşi zi, Bora îndepărtă posibilitatea de a-şi potoli setea, de a se spăla sau de a se odihni prea curând.

— Este exact ceea ce am de gând să fac, domnule colonel.

— Vreau să sper. Inutil să vă reamintesc importanţa de a-i găsi pe iluştrii noştri compatrioţi, în timp ce italienii pierd timpul.

Nu era aşa. Totuşi, Nemoianu o spuse chiar dacă – sau poate tocmai pentru că – în acel moment Galvani trecea pe lângă el.

Bora nu clipi.

— Regret că aveţi această impresie.

În lumina blândă a serii, mărginită de roşu-aprins la

vest, părul ţepos şi mustăţile gri ale colonelului îl îmbătrâneau, sau chiar avea vreo şaizeci de ani, fiind din acea generaţie care nu avea încredere în germani, indiferent de relaţiile lor cu Garda de Fier.

— Nu e vorba de impresii şi mă aştept să o recunoaşteţi.

Ah, da? De parcă n-ar fi fost vina soţilor Tincu dacă s-au rătăcit. O face pe superiorul, dar nu e decât un grad diferenţă între noi, iar eu aparţin armatei de departe cea mai puternică din această alianţă.

Bora trebui să-şi amintească să rămână *super* Obosit cum era, îşi menţinu siguranţa fermă pe care o învăţase din zilele petrecute la ambasadă.

— Domnule colonel, vă asigur că astăzi căutările s-au realizat corespunzător. După cum ştiţi, sarcina mea este să acţionez păstrând o maximă obiectivitate. Orice acuzaţie de neglijenţă va trebui să aştepte până la întoarcerea soţilor Tincu printre noi.

Cu coada ochiului văzu că Tulbure, bazându-se pe prezenţa superiorului său direct, se înţepenise şi se uita urât la el.

— Mă puteţi pune la curent cu importanţa ştiinţifică a muncii profesorului?

— Ce face?! se răsti Nemoianu. *Cum vă permiteţi?!!!*

De mânie, amestecă limba germană cu româna.

— Sunteţi prost sau nu ne auziţi?

Insulta îl luă pe Bora pe nepregătite. Fu sigur că roşeşte. De la întâlnirea cu Stumbeck, după entuziasmanta plimbare nocturnă călare, stima lui de sine scădea constant. Dar Lolo se limitase să-l împiedice să mănânce în linişte şi să se odihnească puţin; acestea, pe de altă parte, erau jigniri inacceptabile.

Nemoianu vorbea bine germana, imposibil să-l fi înţeles greşit. Bora răspunse în franceză, adresându-i-se lui Tulbure, care se încrunta de încordare.

— Mă îndoiesc că am auzit bine, domnule căpitan. Ce a vrut *de fapt* să spună domnul colonel?

Spre norocul lui, Tulbure nu trebui să intervină. Nemoianu, care şi în asta semăna cu generalul Sickingen, făcu o strâmbătură prin care nu-şi punea nicidecum problema unor scuze, dar trăda o oarecare jenă. Părea că suge o lămâie.

— Sunt un soldat cu grade, explică, şi aşa mă exprim. Lăsaţi-mă să vă întreb, domnule maior, ce ştiţi despre distinşii noştri compatrioţi.

Ei bine, asta deja e mai mult decât s-ar scuza un colonel din Statul-Major german.

Bora se îmbună. Hotărî să nu dezvăluie ceea ce aflase din dosarul dat de Stumbeck, pe principiul că a te preface că nu ştii este uneori cea mai bună metodă de a obţine informaţii noi.

— Soţ şi soţie, oameni de ştiinţă români care au călătorit mult.

— Vă bateţi joc de mine! izbucni din nou Nemoianu, pentru a i se adresa apoi furibund căpitanului Tulbure. *Ăsta îşi bate joc de mine!*

Urmă un schimb de cuvinte în limba română, care i se păru lui Bora o combinaţie bizară, incomprehensibilă, de dialecte italiene şi dunărene. Nu înţelese nimic, dar avu timp să-şi ajusteze tirul.

— Am fost chemat în grabă, domnule colonel. V-aş fi recunoscător dacă m-aţi lămuri în privinţa profesorului Nicolae Tincu şi a doamnei lui.

Douăzeci de minute mai târziu, fricţiunile cu Nemoianu deveniseră mai puţin acute, iar acest lucru îi permise să adauge câteva comentarii la însemnările sale.

După întoarcerea românilor la tabăra lor provizorie de dincolo de Kalitva, Bora ar fi putut folosi micul transmiţător al lui Galvani pentru a contacta Armata a 8-a la Millerovo.

Dar nu era cazul încă să se informeze despre ofiţerul maghiar detaşat acolo. Nu avea numele lui, ci doar gradul, şi cunoscând comandamentele – mai ales pe cele italiene –, renunţă imediat la idee. Nici Galvani şi nici colegii lui nu mai erau prin preajmă când deschise uşa cămăruţei sale pentru a-şi oferi un moment de linişte.

Dimineaţa pusese prosopul pe grilajul ferestruicii fără sticlă, astfel încât să-şi asigure puţină intimitate şi să ţină afară insectele. Dar imediat ce îşi scoase cămaşa transpirată pentru a se spăla, observă că ţânţarii bâzâiau deja deasupra ligheanului, însoţitori de seară ai vastei armate de muşte din timpul zilei. Era prea obosit ca să-i mai pese. Se spălă de praf şi pământ, şi, în timp ce încerca să decidă dacă să mănânce ceva sau să se ducă direct la culcare, surprinse nişte voci afară care se apropiau până când deveneau inteligibile.

I se păru că îl recunoaşte pe Galvani, poate la un pas distanţă de fereastră. Ceilalţi doi trebuiau să fie Dossi şi Serra San Bruno. Evident, nu-l văzuseră intrând. Prosopul îl ascundea vederii, aşa că Bora cedă curiozităţii. Printre profesionişti din Abwehr, trasul cu urechea era o artă.

— Nu-mi cere să stau lângă el la masă, spunea Serra San Bruno pe un ton nazal şi trufaş. Îl detest. A trebuit să-i suport semenii luni în şir şi mi-a ajuns până peste cap. Dumnezeule! Nu intenţionez să fiu preşul lui. Şi cine este, la urma urmelor? Numai aroganţă de călăreţ şi mică nobilime din Saxonia!

— Nu tocmai mică.

Vocea cu o inflexiune ironică era cea a lui Galvani.

— Trebuie să aibă peste un metru nouăzeci.

Vorbea de parcă ştia motivul supărării colegului său şi i se părea amuzant.

Era probabil Dossi, inginerul, cel care prinse mingea din zbor.

— Nu găsesc nimic de râs, Amerigo. Suntem la o lume depărtare de casă, iar nemţii ne târăsc spre infern în trăsură.

— Nici mai mult, nici mai puţin! replică Galvani ironic. Aşa ceva aş putea spune eu, care sunt un mobilizat. Nu m-aş fi aşteptat niciodată la asta de la un voluntar ca tine.

Serra San Bruno mormăi ceva indescifrabil, dar tonul era cu siguranţă ranchiunos.

— De ce nu? spuse apoi cu voce mai tare. Dacă vor să ia Stalingradul înainte de iarnă, germanii trebuie să se mişte în câteva zile şi, în orice caz, fiţi siguri că generalului Gariboldi nu-i prea plac nemernicii ăştia cu cizme. Câteva telefoane la Millerovo, la vărul meu Vittorio de la biroul generalului, şi, odată ce îl trimitem înapoi pe front, neamţul va avea alte treburi de făcut.

La doi paşi de el, Bora zâmbi pentru sine. N-aveau decât să încerce să scape de el.

— Ce spui!

Era clar că umorul dispăruse din vocea lui Galvani.

— Nici nu se pune problema. Sunt uimit de voi, camarazi. Sunt lucruri care nu se fac şi, în plus, cu doi civili încă dispăruţi.

— Ei şi? răspunse Dossi. Toată tevatura asta pentru doi boşorogi care nici măcar nu sunt italieni. Păstrează-ţi uimirea pentru alte chestiuni, Amerigo. Dacă acest nenorocit de neamţ ar fi rămas la el acasă, n-ar fi trebuit să irosim cele câteva zile de odihnă pe care le avem. Şi pentru ce, până la urmă? Sunt de aceeaşi părere cu Titta.

— Ei bine, sincer, puţin îmi pasă de părerea voastră. Peste patruzeci şi cinci de minute mâncăm *toţi* domnilor. Fără excepţii, fără scuze.

— Dar nu stau lângă el…

Serra San Bruno încă protesta în timp ce se îndepărtau de fereastră. *Jurnal, 15 august, ora 20:20*

Cei trei care discutau afară în faţa camerei mele păreau dintr-o operă, demni de o scenă din M-ar amuza dacă nu m-ar deranja. Ei vorbesc din pură antipatie. Iar în ceea ce priveşte irosirea zilelor lor de odihnă, acestea sunt şi zilele ***mele*** *de odihnă şi iată-mă aici. N-an decât să încerce să mă oprească. Galvani este mai puţin ostil decât ceilalţi, dar toţi trei mă bârfesc pe la spate. Nu e prima dată când întâmpin rezistenţă având de-a face cu italienii. Pun bot imediat ce mă văd: evident, sunt nenorocitul de neamţ. Eu nu o fac special; mă comport serios, iar ei cred că sunt ţeapăn. Noi, germanii, nu le suntem pe plac aliaţilor noştri; practic, este singurul lucru cu care sunt toţi de acord. Au nevoie de mijloacele noastre, de logistica noastră şi, cum nevoia creează adesea resentimente, iată că ne detestă sau, cel puţin, ne suportă cu greu. Mă îndoiesc că relaţiile cu Dossi şi San Bruno ar fi fost mai bune dacă i-aş fi salutat folosind mult iubitele lor titluri. Nu ştiu de câte ori m-am certat cu tatăl meu vitreg pe tema titlurilor academice şi nobiliare. Era să facă infarct când l-am şters pe* von *din livretid meu militar. I-am spus că, vorbind bine cinci limbi, cultura mea ar fi fost oricum remarcată. „Ori mă ian drept un aristocrat cu diplomă, ori drept un chelner-şef la Adlon „, am adăugat eu în glumă. Generalul a luat-o şi mai rău.*

După o zi atât de agitată, voiam să ronţăi ceva singur şi să mă arunc pe pat, dar acum nu aş pierde cina cu italienii nici pentru tot aurul din lume.

Dar să revenim la misiunea mea.

După ceea ce mi-a spus Tidbure, nu mă miră că, de fapt, lui Nemoianu nu-i plac prea mult soţii Tincu. Fiind un nostalgic al Gărzii de Fier, probabil că nu moare nici de dragul Conducătorului Antonescu. Dar este loial regulilor şi îi vrea înapoi pe cei doi, teferi, pentru prestigiid naţional, îşi umple gura cu fraze precum „România Mare „şi „Să

redăm României prestigiid de altădată „, de parcă înapoiata lui ţărişoară s-ar putea lăuda cu ceva, în afară de faptul că a fost colonizată de romani în urmă cu două mii de ani. Când l-am întrebat ce i-a determinat pe soţii Tincu să facă acea călătorie, a răspuns punându-mi aceeaşi întrebare. I-am repetat că ştiu la fel de puţine ca el. Poate că este presat de sus şi se comportă astfel pentru că nu are încotro. Îi cunoaşte personal pe soţii Tincu, aşa cum mi-a spus Tidbure? Nu, nu, i-a văzut pe fugă o dată, la o recepţie. Dacă nu minte, înseamnă că ştie ce a citit în ziare. Cred că îl consideră pe Tincu un oportunist, iar pe ea o snoabă xenofilă. Ca bigot ortodox de tipul celor care au dat României Liga Apărării Naţional-Creştine şi Frăţia de Cruce, colonelul detestă presupusid libertinaj al cuplului. Singurul detaliu util pe care l-am aflat este că soţii Tincu sunt sportivi şi că se pot descurca mai bine decât s-ar crede, pe jos sau într-o căruţă.

A mers ceva mai bine cu o a doua lectură a documentelor de la Stumbeck. Lolo, ca mulţi agenţi operativi dintr-un teritoriu prieten (sau ocupat), are tendinţa de a urmări bârfele. Pălăvrăgeala mi se pare de un interes marginal într-o anchetă ca aceasta, dar sunt gata să ascult tot ceea ce poate explica prezenţa soţilor Tincu în Rusia, relaţia privilegiată cu Armata noastră a 6-a şi, mai ales, decizia lor de a se îndepărta de avion fără să aştepte ajutor. Neînarmat, nici eu n-aş hoinări prin stepă. Intenţionez să-i întreb personal când o să-i văd, pentru că motivul călătoriei mă interesează chiar mai mult decât salvarea lor.

Bianca Costin, cu o diplomă de licenţă de la Humboldt şi un doctorat în chimie la Universitatea din Paris, a asistat cu ani în urmă la conferinţele de la Praga ale lui Albert Einstein, la Clementinum. De mai multe ori, nu întotdeauna cu succes, şi-a împins soţul introvertit să

caute şi câştiguri personale, pe lângă notorietate ştiinţifică. Înainte de război, a provocat scandal în cercurile elegante prin critici acerbe la adresa „românilor subdezvoltaţi „, arătându-se invidioasă pe cei care an dublă cetăţenie, în special a unor naţiuni avansate „precum Germania san Franţa „. Printre prietenele ei se număra chiar şi Magda Lupescu, supranumită amanta burgheză şi cheltuitoare a Regelui Carol al 11-lea, şi fosta cântăreaţă de operă şi soţie a prim-ministrului, doamna Veturia Goga, cunoscută şi ca „Văduva Naţională „.

„Separe că" – citez din documentele lui Stumbeck-Costin-Tincu a avut o liaison *cu fizicianul italian Ettore Major ana". Interesant. Evident că este acelaşi Majorana fotografiat plimbându-se cu Nicolae Tincu la Leipzig.*

Din câte ştiu, Majorana a lucrat cu profesorul nostru Heisenberg la Institutul „Kaiser Wilhelm „din Berlin, înainte de a dispărea în mod misterios acum patru ani şi jumătate. Sursele de la Bucureşti sunt delicios de răutăcioase: „înfebruarie '38, când Bianca Costin avea cincizeci şi unu de ani, iar profesorul Majorana cu douăzeci mai puţin, a fost observată de informatorii din OVRA în camera de hotel a lui Majorana de la Napoli (Hotel Bologna, via De Pretis, 72). La acea vreme, sus-numitul Majorana era titularul catedrei de fizică teoretică de la Universitatea «Federico II». Cherchez la *Citesc şi că ultimele informaţii despre Majorana datează dinaintea momentului în care nu s-a întors la Napoli dintr-o călătorie de două zile în Sicilia natală. Plecase pe mare în seara zilei de 25 martie, îndreptându-se către „Grande Albergo Sole, Corso Vittorio Emanuele,*

291 „din Palermo. Două zile mai târziu, prietenii care îl aşteptau la debarcaderul napolitan nu l-au văzut coborând. Joi, 31, Bianca Costin a luat rapidul de la Napoli la Roma, unde locuia oficial împreună cu soţul ei.

Profesorul Tincu a primit-o înapoi în casă şi şi-a reluat viaţa şi cercetarea alături de ea.

Printr-o coincidenţă curioasă, despre Majorana, o stea în ascensiune a fizicii, nu s-a mai ştiut nimic de atunci. Autorităţile italiene cred că s-a sinucis, dar cine ştie.

În afară de presupusa relaţie cu fizicianul sicilian, nu ştiu cât de mult credit să dan OVRA atunci când o descrie pe doamnă drept „deosebit de provocatoare şi, dacă este prinsă în flagrant, înclinată să-i acuze pe colegii tineri de hărţuire; un obicei care i-a atras, în cercurile academice, porecla mitologică de Fedra

Uan! Aproape că mi-aş dori să fie adevărat. Dintre cei doi, va fi cea mai interesantă de întâlnit. Pare genul de femeie care îţi flatează egoul masculin san îţi dă una după cap pentru că ai îndrăznit să o salvezi.

Documentele de la Bucureşti nu insistă asupra escapadelor sexuale ale profesorului. Şi, mai rău, nu adaugă nimic util în privinţa cercetărilor sale despre structura atomului. Cu siguranţă nu îmi va spune nimic atunci când îl voi vedea. O să fie deja mult dacă îmi va mulţumi, împreună cu toţi cei care s-an dat peste cap să-l aducă acasă!

Asta dacă reuşim să-i găsim pe cei doi. E ceva care mă roade de azi-dimineaţă: este oare posibil ca soţii Tincu să fi profitat de aterizarea de urgenţă a avionului pentru a întâlni pe cineva la Millerovo, fără ca italienii sau noi să ştim? Ar fi putut intra în oraş fără să fie văzuţi? în război se întâmplă lucruri chiar mai ciudate. Cu cei 15.000 de locuitori ai săi, Millerovo este destul de mare după standardele locale, cu un centru de comandă şi spitale militare, cu trupele Axei care provin din mai multe naţiuni şi sunt în contact strâns. Intrigile iubesc confuzia.

Adăugat după cină

Să nu-ţi vină să crezi! Chiar şi aici, la dracu-n praznic,

mesele ofiţerilor italieni sunt servite pe farfurii cu monogramă, cu tacâmuri de argint. Tagliatelle cu răgii Şi parmigiano, friptură cu garnitură de cartofi. Salată de boeuf vin şi băuturi tari... nici vorbă de comparaţie cu raţiile reci pe care le împart cu oamenii mei! Nu e de mirare că au nevoie de siestă sau de trabuc după masă. În locul meu, Lolo Stumbeck ar fi renunţat cu siguranţă la dieta lui de iepure.

Mă aşteptam la eventuale impoliteţuri din partea lui Dossi şi a lui Serra San Bruno, dar s-au limitat să mă ignore, poate pentru că Galvani – care are autoritate – invitase un medic veterinar de la Brigada Rapidă şi pe cei doi ofiţeri români să ni se alăture. Tulbure a acceptat; Nemoianu, nu.

După câteva vodci care au urmat vinului roşu, Tulbure a declarat că Nicolae Tincu merită Premiul Nobel pentru fizică. Exagerează? Nu ştiu, nu este domeniul meu. Ca absolvent de filosofie, prefer ştiinţele umaniste celor reale. Poate că Tincu este cu adevărat important. În timpul căutărilor avem cu noi pături, apă şi raţii de mâncare, astfel încât să îi putem face pe el şi pe soţia lui să se simtă confortabil de îndată ce îi găsim. Galvani şi cu mine le vom ceda locurile noastre în maşina de serviciu. Galvani va sta în faţă, iar eu o să mă descurc în ataşul motocicletei Guzzi.

Tulbure, am descoperit, a crescut într-unul dintre aşa-numitele Şapte Sate din Transilvania, foste colonii germane, până de curând în mâinile ungurilor. Nemoianu, în schimb, e de loc din Transnistria. Totul pare „dincolo „în geografia românească. Dacă nu este „dincolo de păduri „(Transilvania), este „dincolo de râul Nistru „(Transnistria), sau altceva. Moldova, Basarabia... nume care mi se păreau atât de exotice în copilărie. Astăzi sunt doar regiuni smulse Uniunii Sovietice de armata Conducătorului, cu scuza obişnuită de a revendica pământurile pierdute după

Marele Război. Vom vedea dacă pe viitor românii vor dori să încaseze un glonţ pentru noi. Nu putem face altceva decât să-i alipim de-a lungul Donului la unguri şi italieni. Toate bune, până acum; dar Dumnezeu să ne aju te dacă ar fi să cedeze!

În orice caz, în plină afacere Tincu, între românii nerăbdători şi italienii suspicioşi, nenorocitul ăsta de neamţ îşi păstrează calmul, fiind oricum acuzat că nu este imparţial. Galvani nu mă place prea mult, dar fără el ar fi greu să-i motivez colegii. Mă asigură că ni se vor alătura mâine-dimineaţă.

P.S. Galvani nu-şi imaginează ce înseamnă pentru mine cheia pe care mi-a dat-o. În timpul războiului civil din Spania, ca voluntar în Legiunea străină, am pierdut în luptă paspartuul pe care îl purtam cu mine din copilărie, cel pe care îl foloseam să deschid pe ascuns toate uşile casei. Mi-am dat seama cât de mult îmi lipseşte imediat ce am avut în mână cheia acestei cămăruţe. De ce? Pentru că îmi permitea să pretind o putere secretă asupra unor spaţii din care altfel aş fi fost exclus.

Mă opresc aici, pic de somn. Salteaua este irezistibilă.

Duminică, 16 august, ora 4:37

în ultimul timp, Bora dormea profund. Cu toate acestea, când se trezi înainte de zori, se simţi suferind şi neliniştit. Erau probabil efectele secundare ale unei nopţi agitate. Nu ştia dacă visase sau nu. Nu-şi amintea. La început nici nu înţelegea unde se află, de ce patul era atât de comod sau de ce exista o fereastră acoperită. Şi de unde naiba răsărise? Nu erau ferestre în cortul lui!

Oricum, totul îi reveni în minte în câteva clipe. Trebuia să plece din nou, şi încă repede. *Astăzi îi vom găsi pe blestemaţii de români. Sper doar că vreo câteva nopţi în stepă le-au mai coborât nasul.* Bora se ridică, făcu patul şi ieşi în răcoarea dimineţii, sub un cer palid şi deja fără

stele.

Chiar înainte de Kumovka, dacă timpul şi locul îi permiteau, obişnuia să înceapă ziua făcând baie sau înotând în cel mai apropiat curs de apă. Subordonaţii lui erau obişnuiţi cu asta, deşi bătrânul sergent Nagel dezaproba acel moment de libertate şi îl avertiza în mod regulat.

Astăzi nu existară obiecţii. Odată arătată arma de serviciu, postul de control italian îl lăsă să treacă, pe baza principiului că, dacă ai o armă, permisiunea superiorilor şi dacă eşti maior german, ceea ce ţi se întâmplă nu este vina santinelelor.

Cu o zi înainte, Bora observase un iaz la vreo două sute de metri de Piazza Roma, provenit dintr-un braţ secat al Kalitvei, ignorat de hărţi ca şi alte iazuri care dispăreau de la un an la altul. Se îndreptă spre el.

Aerul, cât vedeai cu ochii, era ceţos în apropierea solului şi se înălbea rapid deasupra capului său. Oricât de diferită ar fi fost natura terenului, cerul era identic cu cel din Spania. În munţii Aragonului, nuanţele blânde îl făcuseră să se gândească la goliciunea unei femei. Aşa era şi acum. La cinci ani după incursiunile sale înainte de zori către torentul de la poalele lui Riscal Amargo, Bora simţea aceeaşi grabă veselă de a se scufunda în iaz.

Cine ştie cum se descurcau soţii Tincu, oameni de oraş, în această regiune agricolă cu câmpii nesfârşite şi sate îndepărtate. Cât despre iubea iazurile mărginite de sălcii de-a lungul râurilor ruseşti, unde nisipul îi aluneca printre degete ca mătasea, iar păsările cântau în stufăriş.

Când se întoarse în tabără, o săgeată de culoarea focului – arcul superior al soarelui – tocmai ţâşnea din orizontul infinit, marcat ici şi colo de coline joase. Forma sa amintea de cupola unui palat îndepărtat în flăcări, a cărui structură încă se ascundea vederii, dar nu pentru mult

timp. Bora nu se aştepta să se simtă neliniştit de răsăritul soarelui; şi totuşi acel vast acoperiş în flăcări, acea cupolă de foc ce ieşea încet din noaptea care murea, îl ţinea nemişcat şi uluit.

Asta el lată ce am visat azi-noapte! Dar de ce? Am văzut zece mii de răsărituri până acum. Este într-adevăr ca o clădire mare boltită care ia foc...

Nu îi veni nimic altceva în minte.

În clădirea comandamentului, Galvani era singurul care se sculase deja. El şi Bora băură o cafea împreună, discutând despre ziua lungă pe care o aveau în faţă.

— Va fi foarte cald, domnule maior Bora, dar vremea se va schimba înainte de seară. Se întâmplă întotdeauna când este ceaţă la orizont, iar cerul e atât de roşu dimineaţa devreme.

Încă un motiv pentru a ne pune imediat în mişcare.

Ora 6:30

Contrar aşteptărilor, Dossi şi San Bruno nu se alăturară echipelor de căutare. Plecară să asculte slujba în tabăra de la Degtevo. Cât despre Nemoianu, acesta ajunse devreme şi îl găsi pe Bora aşteptându-l.

Pe un ton destul de politicos, dat fiind că avea nevoie de germani, mormăi:

— Oamenii noştri sub comanda căpitanului Tulbure vor inspecta zona de la est de acel deal.

Cu degetul arătător gros şi bine îngrijit, arătă spre o colină în formă de şa, dincolo de care, potrivit hărţii, curgea un pârâu sezonier.

— Bine. Noi vom merge pe aici.

Bora arătă pe hartă direcţia convenită cu Galvani. Înainte de a se despărţi, însă, îşi îndreptă umerii în acea poziţie aflată la jumătatea distanţei dintre respect şi insolenţă care de obicei funcţiona cu tatăl său vitreg.

— Pot să ştiu adevăratul motiv care justifică această

desfăşurare de forţe, în afară de preocuparea umană evidentă pentru cei dispăruţi?

Urmă un moment ce păru suspendat între un reproş şi o concesie (uneori cei în vârstă ştiu să-şi surprindă interlocutorii).

Nemoianu se înălţă cât era de lung.

— Întrebaţi-l direct pe profesorul Tincu când îl veţi întâlni.

— S-ar putea să nu-mi răspundă.

— Şi nici eu.

— Şi doamna Tincu?

— Nu se întreabă o doamnă ce face soţul ei.

Pentru a treia zi consecutiv, bersalierii motociclişti din Divizia Rapidă se alăturară salvatorilor. Erau un grup pitoresc, unii cu cozi de cocoş pe coifuri, alţii cu fesuri stacojii care păreau lipite de cap. Prin comparaţie, Bora trebui să admită că mohorâtul coif teuton era destul de trist.

Dossi şi Serra San Bruno plecaseră la Degtevo pe doi cai frumoşi, pe nume Yanez şi Calembour, pe care Bora îi admirase deja cu o zi înainte.

Veterinarul Lorenzi, cinic, amuzant şi numai religios nu, spuse că vrea să se alăture căutării.

— Mă plictisesc, mărturisi. Daţi-mi ceva de făcut.

Era vorba să parcurgă atent malurile mărginite de copaci ale râurilor şi pâraielor şi câteva sate pustii, care trebuiau oricum controlate. De data aceasta aveau cu ei şi o ambulanţă, în cazul în care dispăruţii ar fi avut nevoie de asistenţă medicală. Împrumutată de la Armata a 8-a, era un model robust GAZ, pradă de război smulsă sovieticilor în retragere.

Ajunseră repede pe malul de sud mlăştinos al Kalitvei, plin de păsări de apă. Sub vântul uşor care anunţa o schimbare a vremii, suprafaţa râului părea o piele de

şopârlă. Singurele clădiri din cărămidă erau nişte bisericuţe izolate, profanate de ani de zile, şi şcolile rurale abandonate. Când ploua, auzise Bora, nisipul care venea din deşertul calmuc acoperea totul în roşu.

Galvani mergea înainte, chiar mai hotărât decât colegul său german. Se opriră doar pentru scurt timp pentru a-şi consuma raţiile pe un câmp în care grâul putrezea şi apoi porniră din nou. Pe măsură ce orele treceau, începeau să se teamă de ce era mai rău.

Dacă întâlneau un ţăran, invariabil bătrân şi speriat, Bora întreba despre doi străini; iar dacă nu primea niciun răspuns, insista pretinzând să afle cine avea o îi răspundeau.

Nu ştiau. Şi chiar dacă ar fi ştiut, nu i-ar fi spus.

Din vremea Poloniei, Bora învăţase să nu insiste. Nu avea rost să-i maltrateze pe ţărani. Fuseseră bătuţi de stăpâni, de poliţia ţaristă, de revoluţionari şi contrarevoluţionari; Wehrmachtul şi SS-ul erau doar ultimii veniţi pe lista torţionarilor. Bora se simţea ca un câine care pierduse urma. Uniformitatea stepei era de natură să dezorienteze. Un schit de cărămidă roşie pe un deal singuratic i se păru cel mai maiestuos monument. Semn al unei vechi devoţiuni, cineva pusese acolo un buchet de flori. *Ei bine, poţi găsi habotnici peste tot. Pun pariu că până şi comisarii politici îl redescoperă pe Dumnezeu atunci când an probleme.*

Veni seara, de o culoare pastelată, transparentă, care promitea ploaie. Bora începea să suspecteze că pilotul minţise cu privire la ţărancă şi căruţă, când dădu peste câţiva băieţi care se întorceau de la pescuit într-un pârâu. Erau fascinaţi de penele bersalierilor şi răspunseră fără teamă la întrebări.

Da, văzuseră o *panye* cu roţi roşii şi o fată în coviltir care biciuia calul. Când şi pe ce drum? Vineri după-amiază,

pe drumul către Kalitva de Sus. Sigur? Sigur. Nu mai era nimeni altcineva în căruţă şi tot ce puteau descrie erau roţile roşii de la

Puţin, dar totuşi ceva.

— Nu avem nimic altceva, spuse Galvani după ce i se traduseră răspunsurile celor doi tineri martori. Şi nici măcar nu ştim dacă e aceeaşi căruţă.

— Cel puţin băieţii au văzut-o în după-amiaza zilei potrivite.

— Atunci de ce era singură ţăranca? Doar dacă nu i-a lăsat pe soţii Tincu pe undeva…

Galvani desfăcu harta de pe capota maşinii.

— Şi atunci, de ce mergea spre nord, îndepărtându-se de Millerovo?

— În acest moment, găsirea ţărănoii şi a căruţei ei s-ar putea dovedi decisivă.

Bora trasă un semn cu creionul între locul de aterizare şi drumul pe care fusese văzută căruţa. Din păcate, soarele apunea, iar continuarea căutării ar fi însemnat întoarcerea la bază pe întuneric; o mişcare inutilă şi riscantă. *PiazzaRoma, ora 18.30*

Colegii lui Galvani tocmai se întorseseră şi ei. Nimic nou la Degtevo, aşa încât călăriseră în lung şi lat, mai ales pentru a pierde timpul. Caii erau în spume, iar călăreţii destul de enervaţi. Lorenzi era singurul care mesteca un trabuc şi declara că se distrase.

Seara era năduşitoare. Ploaia întârzia, dar în depărtare se vedeau fulgere.

La un moment dat, nişte împuşcături de avertizare la marginea taberei îi puseră pe toţi în alertă. Nu le luă mult să îşi dea seama că era vorba de o alarmă falsă. Cu câteva ore mai înainte ajunsese ştirea unui atac rusesc eşuat împotriva Diviziei Sforzesca şi, deşi Piazza Roma era la mare distanţă de Don, pichetele reacţionau mai nervos

decât de obicei. În realitate, era vorba doar de câţiva ofiţeri de la Degtevo care se apropiau de tabără, în vizită.

Nu prea aveau ce sărbători, dar aduseră voioşie, vin, trabucuri şi – după părerea severă a lui Bora – o dâră exagerată de after-shave. Conversaţia la masă se îndreptă curând către soţii şi femei, de parcă ar fi fost două specii diferite. Bora observă că Galvani râdea cu ceilalţi, dar mai puţin animat.

Cât despre el, îşi ceru scuze celor prezenţi şi se întoarse în cămăruţa lui pentru a-şi actualiza jurnalul.

I-am spus lui Lolo că super partes *este prenumele meu, dar, de fapt, este „curiozitate în această dimineaţă, în timpid unei opriri în stepă, am zărit albumul lui Galvani când se retrăsese pentru o nevoie fiziologică. Şi şoferul se îndepărtase din acelaşi motiv, aşa că nu am rezistat tentaţiei de a-i arunca o privire. Ce surpriză. Nu erau nici notiţe, nici vreo scrisoare către iubita lui. Mai degrabă, păreau fragmente dintr-un roman, sau poate dintr-o nuvelă, amplasată în vremurile domniţelor şi cavalerilor. Cine şi-ar fi imaginat?! O poveste de capă şi spadă de genul care încă place, mai ales doamnelor. Şi nu scrie rău. Îmi place că poate să facă abstracţie de amestecul de plictiseală şi teroare care este războiul. Dacă nu greşesc, erau şi câteva încercări de versuri. Ca profan, ştiind că editura familiei mele a publicat în traducere câţiva poeţi italieni din primii ani ai acestui secol, pot spune că, în comparaţie cu un Saba sau un Ungaretti, Galvani este mai degrabă tradiţional. Doar dacă nu este atât de îndrăgostit încât să devină siropos. Cu toate acestea, pare tipul care nu şi-ar bate capul în vecii vecilor cu arta poeziei. Îndrăgostit. Oare de asta, spre deosebire de prietenii lui, nu s-a lăudat cu cuceririle sale?*

După ce închise jurnalul, Bora ieşi şi se aşeză afară. Oaspeţii plecaseră. Noaptea era caldă, dar în ciuda

roiurilor de ţânţari şi musculiţe, Galvani era încă acolo, pregătindu-se să fumeze. Spuse că a împrumutat un trabuc de la Lorenzi, pentru că funcţiona împotriva ţânţarilor. Apoi, după ce se întoarse către german, reveni fără să i se ceară la subiectul serii:

— Ştiţi, domnule maior… Vorbim mult despre femeile noastre pentru că nu sunt aici.

Ce se gândi Bora. *Azi se împlinesc trei ani de când m-am căsătorit cu Dikta. Distanţa cântăreşte mai mult ca de obicei în nopţi ca acestea.*

— Totuşi, replică el, colegii dumneavoastră nu vorbeau chiar despre femeile lor.

— E vreo diferenţă?

— Ei bine, cel puţin o diferenţă lexicală.

— Credeţi?

Galvani mesteca trabucul şi, poate, şi observaţia.

Bora aprobă din cap.

— Ieri am observat că aveţi nişte cărţi. Nu mi-am adus nimic de citit şi mă întrebam dacă îmi puteţi împrumuta ceva ca să-mi exersez limba italiană.

— Nu mi se pare că aveţi nevoie, răspunse Galvani. Dar voi fi bucuros să vă fac pe plac. Preferaţi ceva anume? îmi place să citesc şi am cu mine o mică bibliotecă.

— Gusturile mele sunt destul de eclectice. Literatură, jurnale de călătorie, istorie…

— Romane? Poezii?

— Şi asta.

Galvani fumă în tăcere câteva clipe. Apoi întrebă:

— Sunteţi cumva rudă cu familia Bora care a publicat în Germania *Canţonierul* lui Umberto Saba?

Desigur. Galvani, ca şi Saba, era din Trieste. Păcat că astăzi evreul Saba era interzis atât în Italia, cât şi în Germania. Bora s-ar fi putut enerva din cauza provocării; în schimb, răspunse politicos:

— Da. Dar acea ediţie datează de acum douăzeci de ani.

Galvani păru să-şi dea seama de gafa.

— Versurile bune rămân bune chiar şi douăzeci de ani mai târziu.

— E adevărat.

— Veniţi. Vă arăt cărţile.

Camera mare pe care Galvani o împărţea cu Dossi şi San Bruno conţinea o sobă de zidărie şi trei paturi de campanie de-a lungul peretelui.

O pătură cenuşie militară atârnată de o frânghie crea un mic spaţiu privat pentru maior, care era poate obişnuit să citească sau să scrie noaptea. Bora îşi dădu seama de politeţea care i se arătase când i se oferise o cameră şi un pat doar pentru el.

Văzu sertare pline cu cărţi, ale căror titluri se puteau citi cu uşurinţă pe cotoare. Deasupra patului lui Galvani era agăţată fotografia înrămată a unei femei brunete frumoase. Avea cam treizeci de ani, era într-o rochie lejeră în picioare la prora unei bărci cu pânze pe fundalul turnurilor albe de pe coastă, de la Miramare.

Ei bine, cel puţin nu e îşi spuse *Castelul acela are o faimă proastă de când arhiducele Maximilian a părăsit Trieste pentru a se duce să fie împuşcat în Queretaro.* În briza mării, rochia scotea în evidenţă formele femeii într-un mod neafectat. Exact graţiile care ar fi făcut să li se învârtă capul bărbaţilor pe stradă, la Trieste ca şi peste tot. Era pe punctul de a întreba: „E soţia dumneavoastră?”, totuşi observase că Galvani nu purta verighetă, aşa că preferă să evite orice eventuală neînţelegere. Rămase tăcut privind în jur, dar era o cazare temporară şi nu era nimic de observat, în afară de reviste şi haine de schimb.

În timp ce Galvani cotrobăia printre cărţi cu trabucul care i se consuma în gură, Bora observă o altă fotografie

mică pe un dicţionar lângă patul maiorului. Înfăţişa doi băieţi, poate copiii lui. Cine ştie de ce, cele două figuri fuseseră decupate dintr-o imagine mai mare şi lipite pe un fundal de staniol. Bora îşi notă în minte. Se uita inocent la tavan când colegul se întoarse spre el cu un braţ de cărţi.

— Alegeţi, vă rog, spuse arătându-i-le. Acesta este Quasimodo, un poet sicilian modern… Acesta este Leopardi, pe care cu siguranţă îl cunoaşteţi. Dar nu sunt versurile lui, ci scrierile filosofice. Personal le consider încă valide, chiar dacă a trecut un secol de la publicarea lor… Dacă vreţi ceva mai puţin solicitant, iată câteva romane maghiare în traducere italiană. Nu daţi atenţie notelor de pe marginile paginilor; îmi place să scriu idei şi comentarii.

Bora mulţumi.

— Voi alege ceva şi vă voi da restul înapoi mâine.

Părăsi camera mare ştiind foarte bine că o favoare, oricât de mică ar fi, creează o obligaţie a beneficiarului şi îi conferă celui care o face un avantaj psihologic. Ceruse cărţi tocmai pentru a îmbina plăcerea cititului cu un gest care să-l flateze pe colegul lui, făcându-l mai disponibil faţă de el. Nu că Galvani s-ar fi lăsat neapărat păcălit, dar merita încercat.

Deşi niciunul dintre texte nu îl atrăgea prea mult, Bora îl puse deoparte pe Leopardi.

Jurnal, actualizare

Ei bine, ştiu un lucru. Femeia din fotografie se numeşte Veronica. Numele a apărut în seara asta, în timp ce vorbeam cu italienii. Veterinarul, care pare avid de detalii private, a fost cel care l-a menţionat cu voce tare.

A observat verigheta pe care o am pe deget şi m-a întrebat de cât timp sunt în lanţ *(cuvintele lui), câţi copii avem etc. Vorbăria obişnuită. Mi-am măsurat cu atenţie răspunsurile, pentru că şi ceilalţi, prefăcându-se că nu-i interesează, ascultau. Fericit căsătorit de trei ani, copii pe*

drum. Referitor la acest ultim punct, sunt sigur – sigur – că am lăsat-o însărcinată pe Dikta la Praga în mai. Când, la mijlocul lunii iulie, Nina mi-a scris într-o scrisoare veselă că Dikta nu se simţea prea bine, am înţeles mesajid. Mamele ştiu cum merg lucrurile astea. Nu au mai urmat alte ştiri, aşa că nu pot spune mai multe. Expresia „copii pe drum „acoperă toate posibilităţile şi e suficient pentru colegi.

Scrisoarea lui Galvani către iubita lui

Dragă Veronica,

Imaginează-ţi, ieri am primit nişte scrisori de acum câteva luni. *Nu preciza că două erau de la fostul socru, iar una, foarte dură, de la fosta* Erau chiar şi cele trei pe care mi le-ai scris înainte să trec graniţa! Te asigur că voi răspunde la fiecare în parte imediat ce voi putea.

Dar, în primul rând, te rog să nu-ţi faci gânduri triste, nedemne de o femeie cu inteligenţa ta. Ştiu că în scrisorile lor către front, soţiile şi logodnicele nu fac altceva decât să se plângă. Înţeleg asta: restricţiile şi depărtarea sunt o povară pentru toată lumea. De fapt, ceea ce ne nelinişteşte pe noi, bărbaţii, sunt temerile voastre iraţionale. Uneia îi este frică că el o va trăda sau, pentru că este însărcinată, este îngrozită de naştere; cealaltă s-a săturat de soacra ei... Putem suporta aceste plângeri. Dar nu şi fleacurile despre vise urâte, presimţiri, profeţii sau alte asemenea prostii răspândite de chiromante sau de ghicitoare.

Soldaţii, în special cei mai tineri, sunt deja destul de superstiţioşi şi fără asta. Imaginează-ţi cum se pot simţi atunci când mama sau prietena lor le spune într-o scrisoare că a visat că vor fi ucişi sau răniţi grav! Zilele trecute, un secretar, speriat de premoniţiile soţiei lui, a mimat o criză de epilepsie pentru a fi repatriat. Medicul ofiţer a înţeles imediat că este un caz de frică şi a rezolvat situaţia graţie unei manevre grosolane masculine pe care

nu o descriu în detaliu. Este suficient să spun că ea constă în apucarea fermă a perechii de anexe corporale tipice fiecărui pacient din sexul puternic şi strângerea lor cu forţă: ce mai sar în sus urlând falşii epileptici şi bolnavii cataleptici!

Te-am făcut să râzi, nu? Ei bine, chiar trebuie să râzi, prostuţo. Îmi dau seama că prin munţii tăi sunt oameni bătrâni care încă mai cred în Drekavac (dacă aşa s-o fi scriind) şi în chemarea lui înfiorătoare la moarte. Dar tu eşti profesoară, Vivi! Nu poţi confunda o pasăre de apă cu alte lucruri. În scrisoarea ta spui că l-ai auzit de-a lungul râului în aprilie, exact când corcodelul cântă să se împerecheze. Nu înseamnă nimic. Nu are nimic de-a face cu noi. Este doar viersul unui animal.

Alungă-ţi din minte ideea că mi se poate întâmpla ceva. Nu mi-ai dat tu o iconiţă a Maicii Domnului din Loreto, care mă va proteja chiar dacă nu pilotez un avion?

Înainte de a încheia, lasă-mă să adaug câteva rânduri despre motivul care l-a adus pe maiorul german printre noi.

L-au trimis aici pentru că vorbeşte bine italiana. Probabil că a studiat-o cu profesori nativi, poate din Toscana. Nu are accente regionale, nici „r”-ul dur enervant al rasei sale, cu excepţia cazului în care îşi pronunţă numele de familie. Pentru noi, din Trieste, cum se ştie, cuvântul *bora* indică vântul furios de nord-est, pe care îl cunoaştem bine şi se pronunţă cu „o” deschis. Când maiorul s-a prezentat însă, numele lui suna mai degrabă ca „Burha”, la care Emilio Dossi mi-a şoptit la ureche: „Dar sunt cu adevărat barbari!”

Ca majoritatea cercetaşilor, provine din rândurile cavaleriei. Titta Serra San Bruno, al cărui frate comandă o escadrilă în batalionul Savoia, mi-a spus că, la începutul campaniei, înaltele comandamente germane îl trimiteau

pe Bora ori de câte ori era planificată o cursă de cai între aliaţi. În cele din urmă, generalii noştri au fost nevoiţi să insiste să trimită pe altcineva, pentru că ajungea întotdeauna să câştige. Tactul şi consideraţia, zic eu, ar fi trebuit să-l determine să lase din când în când laurii victoriei unuia de-al nostru. Dar e tânăr şi îi place să exceleze; cu excepţia cazului în care nu are ordin să ignore diplomaţia când vine vorba de excelenţă pentru Germania. Cine ştie cum s-ar descurca dacă ar concura împotriva vreunuia dintre campionii noştri din batalioanele Savoia sau Piemont! Păcat că recordurile sportive sunt de domeniul trecutului. Pentru romantica ta soră, Aida, adaug că are fizicul uscăţiv de cavalerist şi o sobrietate zâmbitoare mai matură decât anii lui. Exact tipul care i-ar plăcea Aldei. Şi, de asemenea, mamei tale, căreia încă îi mai bate inima pentru lăncierii austro-ungari din Marele Război.

Oricum, acum este aici. Să sperăm că face ceea ce are de făcut şi apoi se întoarce de unde a venit. Bineînţeles că vom colabora, dând dovadă de mai multă camaraderie decât o fac nemţii cu noi.

Acum ajunge. Trimite-mi o fotografie cu tine în rochia verde, cea pe care o purtai când am vizitat Pula. Îi cunosc pe de rost fiecare cusătură şi fiecare nasture drag.

Cu multă, multă dragoste, **Amerigo**

III

„Trebuie să privim mult timp înainte să vedem”

H.D. THOREAU, *Istoria naturală a statului Massachusetts*

Luni, 17 august

Dimineaţa, căutările nu duseseră nicăieri. Era deja

trecut de amiază când vremea uscată, care ajuta la menţinerea drumurilor în stare practicabilă, se înrăutăţi rapid. Veni o ploaie torenţială care îşi datora toată puterea verii; ploaia căzu brutal, cu găleata. Avură noroc să găsească adăpost în singura încăpere încă în picioare dintr-un colhoz pe jumătate distrus de bombe. Văzut din prag, drumul părea să fiarbă din cauza vaporilor care se ridicau sub furtună din solul uscat. Iarba de jur-împrejur, prea uscată pentru a-şi reveni după aversă, se aplecase sub rafalele de ploaie, rămânând culcată, de un galben cu sclipiri argintii.

Oamenii stăteau fumând ţigări proaste sau moţăiau. Galvani scria. Din când în când Bora ieşea să privească cerul, ca şi când în felul acesta ploaia i-ar fi făcut favoarea să se oprească.

Trecu o jumătate de oră înainte ca norii să se disipeze, ghemotoace uriaşe care se duceau să se descarce în altă zonă. Continua să plouă uşor dintr-o ceaţă rară, dar nerăbdătorul Bora, care nu mai voia să „piardă timpul”, părăsi adăpostul de unul singur. Galvani nu putuse să-l facă să se răzgândească, aşa că le spuse celorlalţi să aştepte şi îl urmă.

Întârzierile erau oricum imposibil de evitat; drumurile de pământ aveau să rămână impracticabile până după revenirea vremii bune, ceea ce însemna că ar fi trebuit să înainteze cum puteau prin stepă, unde pământul putea oferi ceva aderenţă roţilor.

Pe Bora îl interesa marginea spaţiului gol din faţa colhozului: plat la prima vedere, cobora în depărtare, putându-se presupune că era un loc potrivit pentru a observa împrejurimile. Pe drumul scurt până acolo, noroiul cleios încetinea chinuitor paşii lui Bora, ca şi pe cei ai lui Galvani. Din stofa umedă a uniformelor de vară începu să se ridice în aerul răcoros un abur uşor.

Terenul cobora cu trei sau patru metri, către o câmpie asemănătoare cu cea de sus, unde parcelele cultivate alternau cu cele necultivate. Deşi orizontul dispărea în ceaţă, chiar şi fără binoclu cei doi puteau distinge un câmp întins, plin de floarea-soarelui din anul precedent, reduse la cioturi întunecate. Ici şi acolo, din seminţele căzute răsăriseră plante noi. Resturile ruginite ale unui tractor blocau şanţul în locul unde se înţepenise cine ştie cu cât timp în urmă.

— Văd, confirmă Galvani ceea ce îi indica Bora.

Dincolo de o ridicătură ierboasă asemănătoare unui terasament, care se curba către o pădure rară, se zărea o construcţie de lemn în stare proastă, cu acoperişul de tablă. Grajd sau magazie, aparţinând sau nu colhozului, construcţia permitea observarea câmpiei ofilite, iar mai încolo, a uneia din obişnuitele ravene abrupte, ca nişte riduri pe chipul străvechi al lumii.

Pentru a nu lăsa nimic neîncercat, Bora şi Galvani se pregătiră pentru încă o variaţiune pe tema zilei. Coborâră unul după altul cu ghetele dezlegate din prudenţă. Pământul ceda, exhalând un miros greoi, intim şi puternic. Cizmele lui Bora se scufundară până la pinteni.

Apropiindu-se de magazie, nu se mirară că intrarea nu avea balamale şi încuietoare. În această perioadă orice închizătoare era furată cu mult înainte de iamă de cei care nu aveau o ascunzătoare sigură; pentru cei care căutau refugiu din faţa războiului în pereţii râpelor, o uşă detaşată putea transforma o văgăună într-o locuinţă. În decurs de o lună, chiar şi tabla acoperişului avea să dispară, iar apoi, treptat, scândurile vechi care formau structura.

Un fâsâit uşor din interior îi puse în alertă.

— Aşteptaţi, îl avertiză Galvani când Bora trecu prin faţa lui pentru a intra.

Din fericire pentru ei, înăuntru nu era nimic din ceea ce

putea constitui un pericol. Doar vizuini de rozătoare în furajele îngrămădite de-a lungul pereţilor şi şoapta picăturilor de ploaie pe acoperiş.

Nu. De fapt mai era şi altceva.

Au fost aici. S-au oprit aici. O frântură de gând apăru şi dispăru ca urma de miros care îi rămâne câinelui după ce şi-a pierdut prada. În acest caz, prima reacţie a câinelui este agitaţia. Cea a lui Bora fu o pauză, suspendată între speranţă şi nelinişte.

Îl văzu pe Galvani, care îl ajunsese din urmă şi se uita în jur, aplecându-se să ridice ceva.

— Uitaţi-vă.

Era o cataramă mică cu o bucată a unei cureluşe din piele de culoarea fildeşului încă ataşată de ea.

— Ce spuneţi de asta?

Părea tipul de încuietoare care se vede la o poşetă sau la un pantof elegant de damă. Nimic din ce şi-ar putea permite o ţărancă rusă. Începură să scormonească în mănunchiurile de paie care acopereau o mare parte a podelei. Păianjenii şi şoarecii mici cu coada lungă îşi căutară refugiu afară, strecurându-se printre firele de iarbă uscată. Printre vârtejuri impalpabile de praf foarte fin, dintr-un colţ răsări stofa albastru-închis a unei jachete masculine atent împăturite.

— … Şi mai e şi asta.

Bora, care se pregătea să inspecteze jacheta, o lăsă să cadă când văzu o servietă ieşind dintre paiele de la picioarele lui Galvani.

— Repede, spuneţi-mi: este deschisă sau închisă?

— Închisă… cu cifru, se pare.

— Daţi-mi-o. Vedeţi dacă sunt acolo bagajul şi poşeta ei.

Scuturând servieta, Bora îşi dădu seama că aceasta mai conţinea nişte hârtii. Se luptă cu clapetele de alamă, care nu vădeau niciun semn de stricăciune, şi rezistă cu greu

tentaţiei de a le forţa. Îşi vărsă năduful scotocind violent în jachetă, pipăind şi bâjbâind până când găsi şi scoase un portofel din buzunarul interior. Îl deschise şi, sub privirea năucită a lui Galvani, îi examină conţinutul.

Numără cincizeci de mărci germane în bancnote de zece, două mii de lei româneşti – echivalentul a vreo patruzeci de *reichsmark-şi* trei timbre cu portretul lui Corneliu Codreanu, şef şi martir al Gărzii de Fier. Într-un compartiment separat era păstrată o hârtiuţă cu o secvenţă de numere, probabil combinaţia cifrului. O repetă în şoaptă pentru a o memora şi se ghemui imediat cu servieta în poală pentru a introduce numerele.

— Dar ce faceţi? izbucni Galvani. Nu o puteţi deschide în lipsa proprietarilor!

— De ce nu? îndeplinesc ordinele comandanţilor mei.

Combinaţia funcţiona. În interiorul servietei, într-un dosar pe care era lipită o carte de vizită cu numele, prenumele, titlul academic şi adresa lui

Nicolae Tincu (Strada Cobălcescu, 27, Bucureşti), Bora găsi un teanc de foi dactilografiate în limba germană, unele capsate, altele prinse cu agrafe. Recenzii şi scurte monografii, probabil rapoarte ale conferinţelor ştiinţifice, articole despre cercetări încă în desfăşurare. Era şi o foaie volantă, aparent inventarul conţinutului. Fără să se preocupe pentru moment de analiza subiectelor tratate, Bora se asigură că numărul de piese corespundea inventarului. La fiecare dintre ele, paginile numerotate erau complete. În panoul despărţitor din interiorul servietei se afla o revistă ilustrată, un rând de schimburi de lenjerie şi o cravată de mătase italiană. Trusa tipică a călătorului care ia cu el necesarul pentru a fi impecabil la sosire. *Eu aş fi luat şi o* îşi spuse Bora, dar deja atenţia lui se deplasa către numărul din luna curentă din *Cultura* Un semn de carte identifica un reportaj de o pagină întreagă şi, chiar

fără să cunoască limba română, reieşea din fotografii că soţii Tincu fuseseră primiţi la curte cu mare pompă.

Când ridică privirea, îl deranjă să-l vadă pe Galvani clătinând din cap a dezaprobare.

— Trebuie să vă informez, domnule maior Bora, că, în cazul unui protest oficial, armata italiană se va distanţa de această acţiune a dumneavoastră.

— Cum doriţi. Pe mine mă interesează să aflu cum naiba au ajuns aici.

— Obiectele, vreţi să spuneţi? Au fost aşezate cu grijă.

— Ştiţi foarte bine că mă refer la *cei*

Galvani nu dădu atenţie comentariului enervat.

— Scuzaţi-mă, dar cine ne asigură că ţăranca nu i-a lăsat pe jos? Dacă cei doi şi-au pierdut simţul direcţiei, puteau să fi rătăcit ore în şir…

Oricum, în acest moment sunt în altă parte, iar sub paie nu pare să mai fie nimic altceva.

Bora închise servieta şi apăsă pe clapete.

— Chiar credeţi că se vor întoarce?

— Ceea ce credem eu şi cu dumneavoastră, domnule maior, nu schimbă caracterul ilegal al percheziţiei dumneavoastră.

Era destul de adevărat. Bora acţionase din impuls, când încă nu ştia dacă să acorde prioritate neliniştii în faţa speranţei, sau invers.

Galvani făcu un pas lateral pentru a-l ocoli şi a ieşi.

— Mă duc să văd dacă există alte efecte personale afară.

Rămas singur, Bora simţi un amestec de descurajare şi furie. Şi acum? Lucrurile luau o întorsătură alarmantă. *Ne învârtim în jurul evidenţei şi al semnificaţiei acestor obiecte abandonate. Iar dacă eu sunt excesiv de pesimist, Galvani este exact pe dos.* Dar extremele nu se compensau reciproc. Oricum ar fi ajuns în acel loc, cei doi

soţi români nechibzuiţi puteau să renunţe la nişte hârţoage pentru a continua să se deplaseze mai uşor, dar, cu siguranţă, nu ar fi renunţat la bani: erau şi rămâneau indispensabili.

Şi apoi, nu se protejează cu o combinaţie cu cifru un mănunchi de hârtii inutile.

— După părerea mea, au rătăcit multă vreme.

După câteva minute, Galvani apăru cu o sanda de damă în mână.

— Cureaua este ruptă şi lipseşte tocul. Dacă doamna nu avea altă încălţăminte în bagaj, nu puteau să fi mers departe.

Pielea deschisă la culoare, îmbibată de apă, corespundea cu cea a fragmentului de cureluşă găsit deja în interior. De ce ar fi plecat din nou purtând o sanda ruptă, doar ca să o piardă ceva mai încolo? Bora îşi impuse să nu-şi analizeze gândurile.

— Aţi mai găsit ceva?

— Nu.

Afară, ploicică se stingea. Spre vest, furtuna bubuia la orizont, sub norii care gemeau de fulgere. Puteau să fi trecut zile sau ore de când soţii Tincu trecuseră pe aici. Dar cât de departe puteau să fi mers?

Mirosurile tind să se ascută la umiditate şi, dintr-odată, nu mai fu necesar să se consulte cu privire la următoarea manevră.

— Aveţi un chibrit? întrebă Galvani.

De îndată ce Bora îi întinse o cutie, aprinse unul, suflă peste el şi îl ţinu ridicat pentru a studia direcţia fumului.

Era metoda vânătorilor de a identifica mortăciunile. În faţa lor, dincolo de câmpul cu floarea-soarelui ofilită, se întindea marginea verde-pal a ravenei, atât de asemănătoare cu toate celelalte din ţinut, încât era mai bine să nu se întrebe de ce îi atrăgea atât de mult.

— Doamne!

Galvani se aplecă primul. În spatele lui, Bora nu-i putea vedea expresia, dar îi citi limbajul corpului din felul în care i se încordară gâtul şi umerii de om de munte.

— Doamne, n-aveam nevoie de asta.

Mormăia, fără să se retragă şi fără să se uite în spatele lui.

Era unul dintre acele rare momente în care Bora ar fi preferat să nu facă pasul următor. Avea dorinţa arzătoare de a fi altundeva; oriunde, numai acolo nu. Dar era acolo, în ploaia slabă, şi pasul următor trebuia făcut.

Ravena – balcă era denumirea mai potrivită, dată fiind lungimea şi adâncimea ei relativă – se deschidea în faţa lor ca o rană cu marginile neregulate retrase. Înăuntru stagna apa neagră noroioasă, adusă de scurgerea din câmpiile saturate de ploaie. Pe fund, nămolul era la fel de negru, dens şi unsuros ca gudronul.

Se distingeau imediat două corpuri care nu purtau uniforme. Un picior de femeie destul de lung şi ciudat de umflat, gol până la genunchi, ieşea cu laba desculţă din acea matriţă de noroi şi ploaie. Soţ şi soţie zăceau cu faţa în jos, aproape suprapunându-se din cauza îngustării fundului.

Deodată, ceea ce Bora credea că nu-l mai putea îngrozi deveni din nou îngrozitor. Amintirile din Polonia îi reveniră în minte; recunoscu fiecare detaliu a ceea ce se întâmplase de parcă ar fi fost acolo. Şi se simţi ca în pădure, la câteva ore distanţă de Cracovia, când asistase, fără să fie văzut, la execuţiile de pe marginea şanţurilor special săpate, iar la o sută de zile de la începerea războiului înţelesese că războiul nu era, sau nu mai era, ceea ce sperase. Îi reveni furia acelor luni. Şi i se păru o blasfemie că Galvani îl invocase pe Dumnezeu.

Nu mai anunţă: „Cobor eu” sau ceva asemănător. Se

lăsă să alunece greoi de-a lungul pantei aproape perpendiculare, căptuşite cu mărăcini şi iarbă uscată, până la noroiul de la fund.

Gesturile inutile de constatare a morţii. Duhoarea, abia sesizabilă de sus, în fundul bălcii era densă şi uleioasă ca noroiul. Îl luă de gât în timp ce încerca să-şi desprindă cizmele, chinuindu-se să facă ceva ce era de prisos, pentru a confirma ceea ce ştia deja. Schimbă rola de film din aparatul de fotografiat pentru a poza locul înainte de a face altceva.

— Nu e nevoie să coborâţi şi dumneavoastră, îl reţinu cu voce tare pe Galvani care se pregătea să-l urmeze. Ţi se întoarce stomacul pe dos.

Mai târziu, avu nevoie de ajutorul colegului său pentru a urca înapoi pe panta alunecoasă.

— O singură împuşcătură în ceafa. Nu ştiu dacă mai există şi alte răni, nici dacă aveau valori asupra lor. Lipsesc ceasurile de mână şi, presupunând că le purtau, verighetele. Femeia mai are încă în picior cealaltă sanda.

— Urât sfârşit.

Galvani privea scena gânditor şi, între timp, îşi trecea batista peste mâna cu care apucase dreapta plină de noroi a lui Bora.

— Da.

— Sunt aici jos de ceva vreme, nu credeţi?

— Ba da.

De două zile? Trei zile? Lui Bora îi era greu să gândească raţional, cu răceala obişnuită. Ghemuindu-se pentru a se dăţi într-o baltă de pământ, se simţea deosebit de apăsat, de parcă ceea ce se întâmplase ar fi fost vina lui. Ca să se usuce, scoase batista pe care mama i-o strecurase în bagaj la plecarea spre Frontul de Est, brodată de ea însăşi cu ochiuri minuscule. Regretă imediat că o făcuse. Avea o gelozie superstiţioasă faţă de obiectele pe care femeile

sale – mama, soţia – i le încredinţau. Dar era bun făcut, iar acum pânza aceea subţire curăţa degetele cu care atinsese cadavrele în descompunere şi încâlceala sângerândă de păr fără viaţă.

Chiar şi ofiţerii germani cedează unor impulsuri iraţionale. Spălă şi stoarse în baltă batista, de parcă ar fi vrut să o separe pe mama lui de atingerea murdară a morţii, indiferent la ce ar fi putut crede Galvani, în picioare lângă el.

Din fericire, maiorul italian studia harta. Când Bora îl întrebă:

— Unde suntem, exact? colegul lui avea răspunsul pregătit.

— După cum vedeţi, spuse arătând pe sub protecţia transparentă a hărţii sectorul în care se găseau, nu suntem foarte departe de locul aterizării forţate. Această zonă era de competenţa patrulelor române. Dar, sincer, este suficient să fi parcurs un drumeag în loc de un altul pentru a nu observa magazia sau ravena.

Aşa era. Erori, întârzieri, calcule greşite… Bora îşi simţea inima pulsând în gât. Ca expert în interogatorii, ştia cum acea mică palpitaţie convulsivă sub piele trăda frământarea interioară în faţa unui observator antrenat. Se grăbi să spună, încercând să pară detaşat:

— Metoda este cea a unei execuţii. Rapidă, nimic personal.

Orice ar fi gândit, colegul italian nu îl contrazise:

— Ei bine, observă el, comisarii politici sovietici fug adesea din lagărele de prizonieri.

— Pentru că voi doar îi

Bora o spuse impasibil, conştient că în Rusia nici pentru el, nici pentru alţi ofiţeri din Servicii nu ar fi existat măcar vreo speranţă de a supravieţui unei eventuale capturi.

— Dar, da, adăugă, este o execuţie de politruc.

Şi totuşi, logica şi experienţa îi sugerau altceva: *Este o execuţie de politruc, dar un politruc nu ar fi lăsat în urmă o servietă.*

Încerca să pară echilibrat emoţional, dar, în realitate, era îngrozit. Când Galvani îi oferi tabachera, acceptă fără ezitare. Bricheta pe care colegul o aprinse şi i-o întinse avea un mic cartuş pe o parte, în care era gravat

Un alt cuvânt nelalocul lui într-o zi ca asta.

Se gândea cu regret cum îi va raporta lui Stumbeck, iar Stumbeck generalului Paulus şi Abwehrului. Îngrijorarea şi preocuparea erau atât de mari, încât nu îşi dădea seama dacă îi părea rău cu adevărat pentru cei doi morţi de acolo. Orele următoare aveau să fie decisive; şi, în funcţie de reacţiile de sus, chiar şi durata şi scopul misiunii lui s-ar fi putut schimba.

După câteva pufăituri din ţigară, gândi cu voce tare:

— Fie au fost luaţi prin surprindere, fie au fost atraşi într-o capcană. Nu văd alte scenarii.

Galvani puse la loc bricheta. Cu ţigara lipită de buza de jos şi statura lui impunătoare, era portretul solid al militarului dintr-o bucată. De altfel, îşi putea permite: trebuia să se confrunte doar cu nemulţumirea românilor. Observă:

— Oricum, au avut totuşi timp să ascundă servieta şi jacheta lui.

— E adevărat.

— Dacă pentru un motiv oarecare ţăranca i-a abandonat pe drum, sau chiar aici, în loc să-i ducă la destinaţie…

— Mă îndoiesc că i-a ucis ea, domnule maior Galvani, chiar dacă ar fi putut să-i jefuiască de o parte din bunurile lor. În acelaşi timp, furtul nu face parte din obiceiurile comisarilor politici.

— Ei bine, astăzi nu putem face nimic altceva.

După o privire la ceas, Galvani întoarse spatele ravenei

adânci.

— Este aproape ora două. Ar fi mai bine să recuperăm efectele lor personale şi să cerem hamalilor să coboare pentru a prelua cadavrele.

— De acord.

Plecară în timp ce primele zări albastre se deschideau pe cerul înnorat. Recunoscător că îşi îndepărtase din nări mirosul morţii, Bora fuma savurând tutunul. O marcă bună, nu porcăriile pe care le numeau Camarazii italieni ştiau să trăiască, în toate împrejurările.

Intenţiona să rămână acolo doar timpul necesar pentru a aduna efectele personale ale soţilor Tincu. În mijlocul câmpului de floarea-soarelui, însă, se trezi privind absorbit şi oarecum uimit magazia cu acoperiş de tablă, de parcă el şi Galvani nu ar fi ieşit de acolo cu doar câteva minute mai devreme. Din acel unghi, recunoştea ceva oarecum familiar în geografia locului, aproape o amintire. Nu că ar fi trecut deja pe acolo în acea dimineaţă, sau cu o zi înainte, sau în timp ce înaintau în luna iulie. Peisajele ruseşti erau monotone. Şi totuşi… Chiar înainte de a-l zări împreună cu Galvani, văzuse deja acel câmp ofilit, acea ridicătură ierboasă care semăna cu un terasament ce aproape că atingea magazia şi apoi se îndrepta către crângul de sălcii. Fu ca şi cum s-ar fi trezit după multe ore de somn.

— Ţineţi asta.

Îi întinse în grabă lui Galvani aparatul de fotografiat care îi atârna pe piept.

Galvani îl privi înotând prin noroiul de pe câmp pentru a urca apoi pe poteca înălţată de unde ajunse tară efort la marginea acoperişului.

— Ce mai faceţi acum?! exclamă el nerăbdător.

Ar fi fost riscant să meargă pe tabla găurită care acoperea clădirea. Ancorându-se acolo unde grinda principală îi putea susţine greutatea, Bora se aplecă spre

centrul acoperişului. Una câte una, mută cele patru pietre care fixau pe suprafaţa metalică cămaşa albă, lungă fotografiată de un Fritz Gehrmann curios în timp ce zburau deasupra zonei.

— Am văzut asta duminică dimineaţa din avion, tară să dau importanţă, recunoscu, luând-o cu el pentru a o arăta colegului.

— Ia te uită!

Galvani examină cu interes cămaşa udă fleaşcă.

— Un sistem rudimentar, dar ingenios, pentru a avertiza salvatorii de prezenţa lor. Bineînţeles că se aşteptau să-i căutăm în orice fel, chiar şi din cer.

Bora era dureros de conştient de asta.

— Nu le-a prea folosit. Gândind retrospectiv, ar trebui să-mi dau palme.

— Nu puteaţi şti.

Drumul de întoarcere fu sumbru. Bora îşi umplu caietul cu detalii despre ceea ce se întâmplase, având în vedere raportul pe care urma să-l întocmească pentru Stumbeck. Galvani fuma ca un turc şi se limita să-l îndrume pe şofer cu monosilabe pentru a evita bălţile mai adânci.

Extragerea cadavrelor din noroi dură mult. Le urcară înfăşurate în cearşafuri până la punctul de unde se vedea colhozul, iar apoi le încărcară în ambulanţa rusească. Drumurile, aşa cum era de aşteptat, erau impracticabile după ploaie; vehiculele cu două şi patru roţi trebuiră să se aventureze în stepă pentru a nu rămâne înnămolite şi fu o călătorie lungă.

În cele din urmă ajunseră la intersecţia de la Kamennik, unde se despărţiră. Galvani şi două dintre motociclete se îndreptară spre nord-est pentru a fi se alătura celorlalţi şi a se întoarce în Piazza Roma. Precedat de a treia motocicletă, sub escortă armată, Bora merse mai departe în ambulanţă pe drumul care, trecând prin Elenovka,

ducea la Millerovo.

Singura consolare era că nu se mai împiedica de colegii lui Galvani în acea seară. Şi-i putea imagina bucurându-se de eşecul lui; şi nu în dispreţul morţilor, ci doar pentru figura urâtă pe care o făcea.

De la geamurile deschise, dulceaţa zilei pe sfârşite, în contrast atât de mare cu povara tristă a ambulanţei, îl făcea să aprecieze generozitatea (sau poate doar indiferenţa) naturii faţă de bestialitatea oamenilor. Orice li s-ar fi întâmplat, soţii Tincu erau acum dincolo de salvare. Bora voia doar să închidă acea paranteză neplăcută şi să se întoarcă la îndatoririle sale de recunoaştere… chiar dacă înainte, fie că îi plăcea sau nu (şi nu-i plăcea deloc), trebuia să se justifice pentru tot ce mersese prost.

Şoferul ambulanţei era un napolitan vioi şi experimentat. Ani de zile stătuse la volanul unui taxi în oraş – „cel mai bun din Piazza Municipio”, cum ţinuse să precizeze –, şi nu exista şanţ, băltoacă noroioasă, smoc de iarbă sau zonă alunecoasă care să-l îngrijoreze. Le depăşea pe toate zâmbind, cu o ţigară rulată pusă după ureche.

Suprafaţa drumului redeveni decentă prin dreptul Elenovkăi, un sat în care bătrâni şi fete vindeau legume la adăpostul arcadelor dărăpănate, de parcă războiul era un impediment neglijabil pentru mica lor afacere. Ambulanţa trecu de două posturi de control operate de carabinieri şi de *Feldgendarmerie* şi continuă spre sud, de-a lungul drumului paralel cu calea ferată. Aeroportul din Millerovo era primul complex care se întâlnea venind dinspre nord: nu cine ştie ce destinaţie, dar pentru Nicolae Tincu şi soţia lui ar fi putut face diferenţa dintre viaţă şi moarte.

Ajunseră la marginea orăşelului pe la patru şi jumătate. Bora recunoscu în aer mirosul de grâu ars, care îi amintea de primele zile ale invaziei. Armata Roşie aplica adeseori

regula „pământului pârjolit”, distrugând sistematic silozurile şi depozitele. Cerealele şi furajele continuau să ardă săptămâni întregi.

Totuşi, în comparaţie cu alte comunităţi, oraşul cazac Millerovo era prosper, cu micile sale grădini împrejmuite şi clădirile publice modeste, dar îngrijite. Vorbind desigur din experienţă, şoferul napolitan spuse că localnicii schimbau bucuroşi fleici de porc cu tutun sau iconiţe. Brigada Rapidă amplasase panouri albe şi negre la colţurile străzilor, dar Bora le urmărea pe cele pline de litere şi secvenţe de numere care indicau structurile militare germane.

În scurt timp, văzură clădirea atribuită spitalului *Sanitätskompanie* Era o construcţie lungă cu două etaje, cu ferestre mari, miraculos intacte. După toate probabilităţile, fusese cândva o şcoală. Bora ştia că şcolile erau cele mai curate şi mai solide clădiri pe care le puteai găsi pe pământul rusesc.

Nu lipseau niciodată geamurile duble, podelele din lemn, apa curentă şi sobele; şi nu aveau purici, păduchi sau alţi paraziţi.

Sanitätskompanie 128 aparţinea Diviziei 23 Panzer care, în iulie, precedase Divizia 71 a lui Bora. Asemenea legături aveau importanţa lor în război. Întâlni doar un strop de curiozitate la macabra lui predare a doi morţi civili, înregistraţi drept „domnul şi doamna Ionescu”. Medicul primar voia numai să ştie cât timp vor rămâne acolo.

— Suntem pe picior de mutare, domnule maior, pentru a lăsa clădirea colegilor italieni.

Şi ei se pregătesc să avanseze spre Bora, deşi nu se bucura că trebuia să-l contacteze pe Stumbeck, îl asigură că avea să primească instrucţiuni în această privinţă până seara.

De altfel, prezenţa germană la Millerovo era slabă, după ce armate întregi şi nenumărate convoaie trecuseră pe

acolo îndreptându-se zgomotos spre vadurile Donului şi zonele joase de la porţile Stalingradului. Se vedeau mai ales soldaţi italieni, mai puţin îngrijiţi, dar mai veseli decât camarazii germani şi deja adaptaţi la noua lor viaţă pe pământ rusesc. Din fericire, rămânea o staţie radio germană puternică, a cărei rază includea aeroporturile „Moro” şi Taţinskaia (sau „Tazi”), precum şi cartierul general al Armatei a 6-a. Staţia era situată la mică distanţă de spitalul Diviziei 23

Panzer, dincolo de o esplanadă creată de bombardamente şi folosită acum ca parcare. Bora îi spuse şoferului să aştepte şi porni către ea.

Permisele de liberă trecere de la Stumbeck se dovediră de folos. Imediat ce intră în staţie, radiotelegrafiştii începură să-i vorbească de rău pe italieni.

— Din fericire suntem aici noi, *Herr* Cu cutiile lor de conserve, n-aţi putea comunica la mai mult de douăzeci de kilometri distanţă. Folosesc doar telefoanele de teren, dar continuă să le taie firele.

Era adevărat, dar lui Bora i se păru un mod răutăcios de a se lăuda şi nu încurajă personalul printr-o aprobare.

Stumbeck dăduse ca adresă pentru mesaje importante biroul generalului Schmidt din Dobrinka. Aşa cum stăteau lucrurile, era imposibil de îndulcit pilula, având în vedere necesitatea de a transmite cât mai multe informaţii în cel mai scurt timp posibil. Bora nu trebui să aştepte mult pentru a-l avea pe recepţie.

— Azi, la ora 14:00, am recuperat cele *două* domnule colonel. Din păcate, complet deteriorate şi imposibil de predat mai departe.

Poate că Stumbeck se aştepta la veşti bune. Când primi exact opusul, reacţia lui întârzie să apară. Probabil pentru că perspectiva de a fi nevoit să-l informeze pe Paulus despre dezastru nu i se părea dintre cele mai îmbietoare.

În alte momente, cine ştie, indiferenţa lui de faţadă ar fi lăsat loc vreunei emoţii. De data aceasta, însă, natura contactului radio nu îi dădu ocazia să ridice tonul. Cu sau tară inamici care să asculte, intervalul dintre întrebări şi răspunsuri împiedica dialogul lor să ia amploare.

Ceea ce spuse după o lungă tăcere fu:

complet deteriorate şi care nu pot fi predate mai departe? Când s-a întâmplat?

— În prima zi, aş spune.

— Sunteţi sigur de asta? Nu sunteţi expert în domeniu.

— Am văzut destul de multe pachete distruse până acum, domnule colonel. Cred că o analiză atentă a rămăşiţelor va confirma sau nu ceea ce am spus.

Încă o pauză, şi apoi:

— Regretabil. *Foarte* regretabil.

De parcă eu aş fi Bora îşi ţinu gândul pentru el.

— Trebuie să retumez pachetul expeditorului sau să îl trimit mai departe aşa cum este?

— Trimiteţi-l aşa cum este.

— Recepţionat. Există instrucţiuni privitoare la modul în care să informez expeditorii despre incident?

— Nu. Important este să vă ocupaţi dumneavoastră de pachete, fără să vă grăbiţi să comunicaţi cu expeditorii. Expunerea pachetelor prea devreme ar putea înrăutăţi lucrurile.

Adică: *aşa veţi avea ocazia să părăsiţi Millerovo înainte ca românii să vină să revendice morţii şi capul*. Ce se întâmplase cu respectul datorat dragilor aliaţi? Nu era momentul să-i reamintească lui Stumbeck instrucţiunile sale iniţiale; cu toate acestea, Bora observă:

— O vor considera o impoliteţe.

Veni un răspuns care nu avea nimic cifrat.

— Ei bine, curul meu e cel care va trebui să meargă să raporteze această veste minunată. Cereţi o *examinare*

foarte precisă a mărfii. Mă înţelegeţi? Foarte precisă, şi telegrafiaţi-mi aici rezultatele.

Solicitarea unei autopsii în timp de război, mai ales când zăpuşeala verii şi zilele care se scurseseră de la deces complicau fatal lucrurile, sugera două posibilităţi: fie Stumbeck spera astfel să-i convingă pe români că germanii şi italienii făcuseră toate eforturile posibile, fie bănuia ceva mai îngrijorător decât un asasinat întâmplător. Sau poate ambele.

Bora adăugă şi că *accesoriile pachetului unu* – adică hârtiile şi documentele lui Nicolae Tincu – fuseseră recuperate aparent intacte.

— Bine. Păstraţi-le dumneavoastră.

— Alte instrucţiuni?

— Mâine-dimineaţă. Fiţi pe recepţie la ora nouă fix.

Ca orice soldat care se respectă, şoferul ambulanţei profita de ocazie pentru a trage un pui de somn. După ce părăsi staţia radio, Bora hotărî să se întoarcă pe jos la spitalul german. Acolo, medicul primar fu uimit de noua cerere şi aprecie că o autopsie nu va fi de prea mult folos:

— Ar fi un miracol să descoperim altceva în afară de glonţul din craniu.

Bora răspunse că orice informaţie nouă va fi binevenită şi ceru ca toate detaliile – de la presupusa dată a morţii până la eventuale alte semne de violenţă pe corpuri – să fie transmise direct la cartierul general al Armatei a 6-a.

Când ieşi, dâre lungi şi subţiri pe cerul care redevenise perfect senin trădau prezenţa unor bombardiere altfel invizibile. *Adesea pericolul este exact* se gândi el. O pasăre de pradă cu aripi silenţioase.

Trebui să scuture şoferul pentru a-l trezi.

— Comandamentul Armatei a 8-a, ordonă.

Următoarea destinaţie era un complex de clădiri din cărămidă de-a lungul Străzii Lenin. Spera să primească

informaţii despre ofiţerul aghiotant maghiar care ajunsese la avionul avariat înaintea oricui altcuiva.

Fu primit cu o oarecare răceală. Italienii şi germanii îşi disputau birourile şi serviciile în oraş, iar antipatia generalului Gariboldi pentru Wehrmacht şi pentru germani, în general, era exact reflexia în oglindă a dispreţului tatălui vitreg al lui Bora pentru armata italiană. Aceasta era moştenirea Marelui Război, împărtăşită între inamici constrânşi acum să lupte împreună.

Nimeni nu fu însă nepoliticos pe faţă cu el. Datorită permiselor de liberă trecere, Bora avu acces uşor la biroul aghiotantului lui Gariboldi.

Putea fi vorba de vărul lui Serra San Bruno? Desigur, starea jalnică a uniformei germane după acea zi de teren nu trecu neobservată de ofiţerul din spatele biroului şi Bora nu oferi nicio justificare pentru ea. După o scurtă aşteptare şi câteva telefoane, i se spuse că informaţia pe care o căuta se găsea în altă parte.

Adevărat sau fals, Bora trebui să rătăcească prin alte birouri înainte de a descoperi numele maghiarului: Andreas (Endre, în fapt) Lázár, *Főhadnagy* (adică locotenent) în Divizia 1 Blindată a Armatei a 2-a ungare. Când întrebă unde şi când îl putea întâlni, răspunsul fu:

— Imposibil.

— De ce?

— Pentru că locotenentul Lázár a plecat lunea trecută la noul său post.

— Adică?

Angajaţii nu ştiau. Bora ar fi trebuit să li se adreseze foştilor superiori ai lui Lázár din Divizia Blindată sau lui Stumbeck însuşi.

Părăsi comandamentul în timp ce colegii italieni alergau la popota ofiţerilor. Ora 18:30 era prea devreme pentru cina tradiţională din Italia, dar în Piazza Roma se auzise că

trebuiau să se grăbească oricum dacă doreau să-şi asigure un loc şi cele mai bune feluri de mâncare.

Mirosul de grâu ars încă impregna aerul. În Prusia de Est, acesta era anotimpul şi momentul în care, la marginea cea mai îndepărtată a grădinii, se auzea lovitura înfundată a jaluzelelor care se închideau pentru noapte, iar parfumul pădurilor venea în valuri dinspre graniţa cu Lituania.

Se lăsa întunericul şi trebuia să găsească un pat unde să doarmă. Bora îl lăsă liber pe şofer. Căută zadarnic ici şi colo înainte de a se întoarce la spitalul german, unde i se oferiră o masă şi un pat în camera unui ofiţer medic, originar şi el din Saxonia, care era de serviciu în *Sanitätskompanie 128* şi făcuse rezidenţiatul la spitalul Sankt Jakob din Leipzig când unchiul lui Bora era directorul medical. Printre altele, în viaţa civilă se ocupa de autopsii, aşa că raportul post-mortem privitor la soţii Tincu urma să îi revină lui.

Scris la Sanitätskompanie 128 din Millerovo, luni, 17 august, ora 22:07

De astăzi, Divizia 71 face parte din Corpul 24 de Armată Blindat. Stumbeck vrea autopsia românilor cât mai curând posibil. Aici nu an obiectat pe faţă chiar dacă cererea este, într-adevăr, ieşită din comun. Pe de altă parte, n-ar mai lipsi decât să descoperim că Tincu şi soţia erau încă în viaţă când am sosit eu. În acel caz, n-aş putea evita acuzaţiile de neglijenţă din partea a cel puţin cinci superiori (Paulus, Nemoianu, Gariboldi, Stumbeck şi, mai ales, Canaris, Bătrânul însuşi). Amiralul nu tolerează neatenţia, iar o dublă execuţie trece cu mult de simpla neatenţie.

Ca un bun italian, Galvani s-a spălat imediat pe mâini, spunând că oamenii lui nu ar fi putut evita în niciun fel cele două decese. În calitate de catolic german, am tendinţa de a-mi asuma păcatele lumii, dar, în acest caz,

trebuie să-i dau dreptate omologului meu: ceea ce s-a întâmplat nu este vina noastră. Dacă soţii Tincu nu s-ar fi îndepărtat de avion, ar fi evitat să primească un glonţ în cap. Galvani m-a întrebat dacă, după părerea mea, ţăranca rusă i-a atras intenţionat într-o capcană. Poate. În acest caz, mai ales dacă la mijloc este un politruc, am putea-o găsi şi pe ea moartă. Complicii pot fi incomozi în calitatea lor de martori şi adeseori sfârşesc la fel ca victimele. Dacă este vorba, după cum cred, de o dublă execuţie, iar vinovat este un comisar rus care a fugit de internare, ştiind din ce aluat sunt făcuţi, la ora asta trebuie să fie deja fugar pe malul celălalt al Donului.

Să revenim la motivul încă necunoscut al prezenţei soţilor Tincu în zona de război. Orice politruc demn de acest nume ar fi reuşit să scoată adevărul de la cei doi înainte de a-i lichida. Este o presupunere de-a mea, dar, dacă ar fi existat documente secrete, cu siguranţă ar fi pus mâna pe ele.

Oricum, cei doi pe care trebuia să-i salvez sunt morţi; şi, la fel ca „primidpe lista „lui Stumbeck înaintea lor, an murit urât.

Cum mă simt în privinţa asta? Mai mult decât orice, urăsc ideea că am eşuat şi că italienii vor râde pe la spate după ce am ajuns printre ei cu steagurile în vânt, ca să nu mai vorbim de dispreţul pe care mi-l vor rezerva cu siguranţă blestemaţii de români. Ştiam că era arogant să apar cu insigne şi medalii! Dacă aş avea ţigări la îndemână, aş fuma un pachet întreg. Dacă aş avea un whisky scoţian acceptabil, m-aş lipi de el.

Neavând nici tutun, nici băuturi tari, mă descarc scriind.

— Vrei un somnifer?

Doctorul saxon îl tutui, când ajunse în cameră la vreo douăzeci de minute după Bora.

— Când operez toată noaptea, am nevoie de puţin

ajutor pentru a-mi recupera luciditatea a doua zi dimineaţa. Iar apoi, cu siguranţă n-aş reuşi să mă opresc fără un alt ajutor.

Bora îi mulţumi.

— Sunt deja destul de obosit, iar mâine plec devreme.

— Ferice de tine.

Celălalt puse două pastile lângă pat. Desculţ, se întoarse la uşă, se uită să vadă dacă era cineva pe coridor şi încuie cu cheia.

— Ascultă, şopti încet descheindu-şi bluza, eşti în corespondenţă cu ruda ta, profesorul Reinhardt-Thoma?

— Uneori. Mai mult întreb de el când scriu acasă. De ce?

— Nimic special.

Bora, deja dezbrăcat şi întins pe pat, se ridică.

— Scuză-mă, dar îmi permit să insist: de ce întrebi de unchiul meu?

Chirurgul făcu o pauză. Înghiţi pastilele cu o jumătate de pahar de apă.

Termină metodic dezbrăcatul şi fumă cu calm o ţigară mentolată înainte de a relua conversaţia.

— Pentru un oraş de dimensiunile sale, spuse pe un ton cam prea relaxat, Leipzigul este mai bârfitor decât ţi-ai putea imagina. Profesorul... eşti din familie, probabil ştii... a fost întotdeauna un tip cu idei proprii. Dar la Leipzig, Partidul se făcea că nu vede... în schimb, de când s-a... mutat la

Berlin pentru a deschide clinica de pediatrie, noi, cei care am studiat cu el... ne făceam griji... pentru duşmanii pe care şi i-ar putea face... acolo.

Cu spatele pe perna sprijinită de perete, întoarse o privire somnoroasă către Bora.

— Încep să bolborosesc cuvintele?

— Puţin.

— În regulă. Într-o clipă... pastilele vor începe să-şi facă

efectul, iar mâine nu-mi voi aminti ce îţi spun acum. Data… viitoare când scrii acasă, asigură-te… că unchiul tău înţelege… că la Berlin… trebuie să se uite… *pe unde…*

Nu era cu siguranţă o noutate pentru Bora şi familia lui. Reinhardt-Thoma nu se înclinase niciodată în faţa presiunilor ideologice sau a directivelor incompatibile cu profesia lui şi, în ciuda avertismentelor, nu s-ar fi aliniat nici acum. Bora ştia şi asta; dar datorită firii şi pregătirii, nu lăsa niciodată să se vadă efectul pe care o veste proastă îl avea asupra lui.

Cu atât mai mult cu cât prea des, chiar şi printre colegi, se menţionau special anumite subiecte doar pentru se a obţine informaţii compromiţătoare. În cele câteva secunde de care avu nevoie pentru a elabora un răspuns suficient de neutru, gazda lui căzuse deja într-un somn greu.

Bora se duse să-i aşeze perna sub cap, astfel încât să nu se trezească cu gâtul înţepenit, stinse lampa de lângă pat şi se pregăti să vegheze până când oboseala avea să învingă îngrijorarea.

În noaptea aceea visă, nu pentru prima dată, că rătăcea printr-o câmpie întinsă, acoperită cu iarbă. Un peisaj care îi era familiar încă din verile copilăriei lui în Prusia de Est, ca şi din zilele agitate ale campaniei din Polonia şi din prima rundă pe pământul sovietic. În vis, ziua şi ora erau nedefinite. Nu existau temeri, scopuri sau dorinţe legate de plimbarea lui.

La un moment dat însă, la o depărtare nu prea mare – nu la orizont, unde ar fi trebuit să înceapă să-l perceapă – întrezări profilul unei clădiri mari. Şi nu o clădire oarecare. O sinagogă.

Mai asemănătoare cu un Kremlin în miniatură decât cu un templu, acea clădire fortificată, cu acoperişurile luminoase şi decorate, se desprindea dintr-o mare nemărginită de iarbă.

Oricât înainta, nu reuşea să scurteze distanţa dintre el şi sinagogă, care rămânea mereu la două-trei sute de paşi în faţa lui, imobilă şi de neatins.

Cărămizile roşu-aprins, ţiglele de diferite culori, ferestrele, cornişele şi portalurile trebuiau totuşi să se apropie, dar nu se întâmpla niciodată.

Cum de ştia că era o sinagogă? Ştia pur şi simplu.

Chiar şi în vis se întreba ce înseamnă. Era evident că mergea înainte zadarnic. Atunci de ce nu renunţa sau, cel puţin, nu accepta acea zădărnicie? Pentru că a o accepta ar fi însemnat să se simtă neliniştit, frustrat, dezamăgit, iar Bora nu era pregătit să cedeze acelor sentimente. Aşa că în vis continua să meargă în stepa imaginară, împotriva unui vânt care făcea iarba să se unduiască precum valurile în furtună, indiferent la inutilitatea hotărârii lui.

La trezire, nu-şi aminti imediat visul. Îi zburase din minte până când nu luă în mână briciul în faţa chiuvetei de la spital.

La naiba! Sinagoga ţiganilor! Trecuseră ani buni. *Sinagoga ţiganilor... Tocmai am revăzut-o şi este aceeaşi pe care o visam în copilărie fără să o recunosc. Mă întreb de ce s-a întors, la fel de inaccesibilă ca* Fu ceva mai mult de un gând trecător, o paranteză la începutul unei zile de lucru. Cunoscându-se, abia seara – una dintre acele seri blânde de vară târzie care aveau parfum de fructe – şi-ar fi amintit viziunea din noapte şi s-ar fi întrebat despre semnificaţiile ei.

Încă nu ştia, dar în lunile următoare imaginea fantasmă a Sinagogii ţiganilor urma să-i apară din nou, înaltă, senină şi inaccesibilă.

Marţi, 18 august

Bora avea alte treburi de rezolvat înainte de a se întoarce în Piazza Roma. Cap de listă era apelul radio programat la ora nouă. Căutarea locotenentului Lăzâr

trebuia să aştepte. În condiţii de pre-avertizare – toate permisiile anulate, comunicaţiile reduse la minimum, utilizarea obligatorie a codurilor şi a cifrurilor – era mai bine să-i lase acea muncă de birou lui Lolo Stumbeck. Armata a 2-a ungară nu ar fi fost mai generoasă cu informaţiile decât Armata a 8-a italiană.

În timp ce se afla încă în oraş, hotărî să facă rost de două canistre de douăzeci de litri de motorină, în semn de apreciere pentru sprijinul pe care i-l oferise Galvani în căutarea soţilor Tincu. Combustibilul era preţios şi avu nevoie de multă diplomaţie şi câteva minciuni pentru a-l putea rechiziţiona.

Între timp, sosise o cerere urgentă din partea spitalului italian. Medicii Armatei a 8-a voiau înapoi şoferul şi ambulanţa. Aşa că Bora riscă să rămână pe jos, aşteptând pe cineva care să-l ducă în Piazza Roma. Îl privi pe şoferul napolitan plecând cu mii de scuze şi cu promisiunea de a trimite un înlocuitor pentru a-l lua pe „signor maggiore” înainte de prânz.

Nevrând să piardă timpul, Bora depozită canistrele la spitalul german.

Cu servieta şi alte obiecte recuperate împreună cu Galvani din magazia colhozului, se îndreptă către staţia radio pentru a aştepta apelul lui Stumbeck.

Ora 9:00

Lolo îşi recăpătase aplombul. Într-adevăr, judecând după folosirea directă a cuvintelor – *pachetele* redeveniseră persoane –, ceva se schimbase, chiar dacă Bora nu înţelegea ce anume. Oricare ar fi fost importanţa cazului pentru Abwehr, români şi generalul Paulus, putea jura că Stumbeck *nu* suna din biroul lui Schmidt.

În ciuda orei matinale, raportul autopsiei ajunsese deja la Dobrinka.

După cum era de aşteptat, adăuga puţine informaţii la

ceea ce se ştia deja.

— Iniţial, explică Stumbeck, starea avansată de descompunere a cadavrelor sugerase că moartea avusese loc înainte de vineri. Având însă în vedere că soţii Tincu erau în viaţă în dimineaţa zilei de 14, medicul afirmă că moartea s-a produs la câteva ore de la aterizarea forţată. Din fericire pentru dumneavoastră, domnule maior Bora, v-am angajat când deja nu mai era nimeni de salvat.

— Nu este o mare consolare pentru mine, mai ales dacă dubla crimă a precedat sosirea la faţa locului a „primului pe lista" dumneavoastră.

Probabil colegul a murit

— Şi ce dacă?

Tot aşa ar gândi şi dacă aş fi murit eu. Bora încasă replica cu stoicism. *Ce frumos să crezi că eşti la fel de greu de înlocuit ca un ciocan sau o şurubelniţă.*

— Oricum, domnule maior, să nu credeţi că puteţi pleca imediat. Azi şi mâine va trebui să vă suflecaţi mânecile ca să daţi de urma ţărănoii şi să o faceţi să dea totul pe goarnă prin orice mijloace.

Bora se aştepta la asta, dar oricum nu-i plăcu. Cine ştie ce se întâmplase cu fata şi cu căruţa; cât despre datul pe goarnă… întrebă, prevăzând răspunsul:

— Cum au luat-o superiorii?

— Deloc bine. Într-o oră va veni cineva trimis de *el* să preia raportul dumneavoastră şi toate efectele personale ale defuncţilor.

Deci trebuia să ajungă un avion de legătură al Armatei a 6-a. Ideea că pilotul personal al lui Paulus se îndrepta spre Millerovo pentru a-i lua în primire raportul îl aruncă pe Bora în pragul panicii. Nu avea un mijloc de transport şi, în următoarele şaizeci de minute, trebuia să găsească un colţ liniştit în care să-şi transforme notiţele dezordonate într-un document coerent, să preia ceea ce lăsase la spitalul

german şi apoi să se grăbească la aeroportul de la marginea de nord a oraşului pentru a preda raportul, servieta, cămaşa, portofelul lui Tincu… *şi tot*

— Dar colegii noştri, protestă, referindu-se la români, sigur au intenţia să-şi ducă în ţară cadavrele pentru funeralii de stat! Nu le putem trimite înapoi fără haine şi bunuri!

— Putem şi încă cum. *Nu renunţaţi la nimic.* Înţelegeţi? Presupun că aveţi efectele lor personale cu dumneavoastră. Bine. Morţii pot pleca, dar tot restul nu trebuie să părăsească Rusia.

Conversaţia lor devenea suprarealistă. Nici măcar inamicul nu ar fi înţeles ceva. Bora îşi putea imagina reacţia explozivă a lui Nemoianu la acele evoluţii.

— Voi avea nevoie de ordine scrise, domnule colonel. Fără o bucată de hârtie, *colegii noştri* nu se vor lăsa călcaţi pe bătături.

Stumbeck ignoră cererea.

— Personalul sanitar are instrucţiuni să pună deoparte îmbrăcămintea celor doi. Recuperaţi-o. Într-o oră, pregătiţi-vă să le predaţi.

— Ce s-a întâmplat cu *respectul* cuvenit Aliaţilor?

— Nu este treaba dumneavoastră.

Va fi treaba mea de îndată ce Nemoianu va descoperi că i-am dezbrăcat efectiv pe soţii Tincu sub nasul Bora avea amar în gură, dar ordinele erau ordine. Se uită la ceas. Pentru a rezolva totul până la 10:15, 10:30 cel mult, avea nevoie de altceva.

— Pot insista cu respect să primesc un ordin scris?

— Nu m-aş baza pe asta. În acest moment, rămăşiţele sunt deja pe drum spre spitalul de campanie italian.

Spitalul de campanie italian? Dar cum şi de ce? Cel german era la doi paşi de staţia radio! Bora era pe cale să replice, când îşi aminti ceva ce auzise la cina cu doctorii cu

o seară înainte. Chirurgii comentaseră dificultăţile întâmpinate de colegii italieni pentru a-şi asigura un sediu decent la Millerovo. Se pare că erau închişi într-o fermă păduchioasă de la periferie, din care, întâmplător, Sănătatea germană era pe punctul de a-i evacua.

— Mâine, spusese medicul primar, nefericiţii s-ar putea găsi în corturi în tabăra *de lângă.* Şi jumătate dintre medici suferă de enterocolită!

La urma urmelor, transferul corpurilor acolo ar fi putut scurta timpul plecării lor spre România.

Odată închisă comunicarea cu Stumbeck, Bora telefonă imediat la *Sanitătskompanie 128* pentru informaţii proaspete. Toţi chirurgii erau în sala de operaţie. Infirmierul care se ocupa de rămăşiţe confirmă totuşi că veniseră ordine „de sus”, astfel că cele două cadavre şi îmbrăcămintea lor plecaseră spre sediul temporar al spitalului de campanie italian 837.

Păcat, Bora spera să meargă cu ambulanţa lor până la periferia oraşului Millerovo.

— Apropo, adăugară de la celălalt capăt al liniei, o delegaţie militară românească va ajunge aici înainte de prânz. Care sunt instrucţiunile în această privinţă?

— Nu sunteţi autorizaţi să oferiţi nicio informaţie.

Imediat după, neştiind dacă Stumbeck (sau cineva pus de el) îi avertizase pe italieni de neplăcuta livrare, Bora dădu o serie de telefoane rapide la centrala Armatei a 8-a, până când reuşi să intre în contact direct cu spitalul de campanie 837.

Vorbi cu căpitanul Monticelli, medicul primar epuizat şi destul de iritabil, deloc încântat că trebuia să preia o sarcină suplimentară în mijlocul acelui haos.

— Nu avem nici măcar un acoperiş deasupra capului, iar voi ne trimiteţi două cadavre!

Bora nu avea timp să empatizeze. Îi explică lui Monticelli

că nu trebuia să se considere autorizat să predea rămăşiţele şi lucrurile care le însoţeau nimănui altcuiva decât lui însuşi. Voia să se asigure că, în cazul în care, ca prin magie, Nemoianu ar fi ajuns înaintea lui, un refuz din partea italiană i-ar fi îndreptat energia spre depăşirea acelui obstacol neprevăzut. În timp ce încerca să recupereze cadavrele compatrioţilor săi, poate că nu ar fi observat că erau deja în zbor spre Dobrinka.

Sunt surprins cât de multă importanţă mi se dă pentru că sunt ofiţer german. Aliaţii noştri nu ne iubesc, în special italienii, totuşi cedează mereu la cerinţele noastre.

De obicei, redactarea unui raport, chiar şi în forma sa preliminară, necesita mai mult de o oră. Bora lucră cu furie într-o debara de la staţia radio, apoi rechiziţiona o maşină de la departamentul de transmisii şi conduse cu toată viteza până la aeroport.

Când ajunse, plin de praf şi sudoare şi cu peste douăzeci şi cinci de minute întârziere, avionul trimis de Paulus nu aterizase încă. Bora trebui să aştepte neliniştit alte douăzeci de minute, doar pentru a descoperi după aterizare că la bordul aeronavei se afla un pasager, iar acesta nu era nimeni altul decât Lolo Stumbeck însuşi.

Aeroportul de la Millerovo, ora 11:07

— Ce risipă blestemată de combustibil doar pentru a merge înainte şi înapoi, fu răspunsul lui Lolo la salutul lui Bora.

Cu capul gol, cu valul moale al părului blond lipit de tâmplele transpirate, lăsa să se vadă toată neplăcerea pe care i-o provocau căldura şi călătoria.

— Aveţi lucrurile la dumneavoastră?

Bora îi înmână servieta, portofelul şi cămaşa găsită pe acoperişul magaziei, împreună cu filmul cu fotografii de la faţa locului. Apoi veni rândul raportului, scris cu cerneală albastră, destul de detaliat.

— I-aş fi dat o formă mai bună dacă aş fi avut mai mult timp sau o maşină de scris.

— Daţi-mi-l.

Stumbeck aruncă o privire pe foi.

— Şi îmbrăcămintea?

— Pregătită la spitalul de campanie italian, la câteva minute de mers cu maşina. Credeam că trebuie dată prioritate predării raportului, aşa că m-am grăbit să ajung aici.

Prevăzând întrebări despre un posibil autor al dublei crime, Bora scrisese cu majuscule paragraful care trata subiectul. Îl văzu pe Lolo parcurgând atent rândurile; singurul lui semn de nelinişte fu că le reciti.

— Hm.

Nu reacţionă deschis la ipoteza unui comisar politic.

— Ceva interesant printre hârtiile lui Tincu? Sunt sigur că v-aţi aruncat o privire.

Nici, îşi spuse Bora.

— Nimic care să mi se pară util. Trebuia oare să fie ceva important?

Obrăznicia lui căzu în gol. Stumbeck transferă obiectele într-un rucsac, pe care şi-l puse în spate.

— Şi românii? Vin să-i preia pe decedaţii iubiţi?

— Din câte ştiu eu, vor fi aici la prânz.

— Şi nu ştiu nimic despre această operaţiune?

— Nu despre transferul trupurilor către italieni şi, cu siguranţă, nimic despre înlăturarea obiectelor lor personale. Dacă Nemoianu încearcă să urmeze pista până la colaboratorii căpitanului Monticelli – care din întâmplare suferă de enterocolită –, am avut grijă să opresc predarea sicrielor, ca să-i mai dau un os pe care să se năpustească.

Pe neaşteptate, Lolo izbucni în râs. Pentru o clipă semăna mult mai mult cu feldmareşalul Goring decât cu Siegfried Nibelungul.

— Aţi procedat bine. De aici mă ocup eu. Le voi da vestea bună că îşi pot trimite gloriile naţionale înapoi în patrie şi vă voi acoperi cu privire la efectele personale. Cât despre îmbrăcăminte, nu îi va interesa. Dacă cumva insistă pe lângă dumneavoastră, spuneţi-le că v-am ordonat să-mi predaţi totul. Dacă Galvani sau prietenii săi îşi bagă coada, spuneţi-le că problema este în mâinile armatei germane.

Pe pistă se iscase un vânt dinspre est, care transforma rapid bolta pătată de nori într-un cer acoperit. Averse uşoare de ploaie învăluiau ici şi colo orizontul, dar erau oricum prea departe pentru a aduce răcoare la Millerovo. Stumbeck adulmecă aerul, cu ochii mijiţi.

— Ce este acest miros?

— Depozitele de cereale. Sovieticii le-au dat foc înainte de a se retrage. Unele încă ard înăuntru.

— Ah, da? Ei bine, continuaţi să mă puneţi la curent în timp ce mergem cu maşina dumneavoastră la spitalul de campanie. Apoi mă aduceţi înapoi şi vă întoarceţi în Piazza Roma.

— Aş prefera mult mai mult să mă întorc la Kumovka,

— Încă nu aţi terminat pe aici.

Stumbeck studie ceasul masiv de oţel de la încheietura mâinii.

— Duceţi-vă dumneavoastră să recuperaţi lucrurile lui Tincu. Nu vreau să risc să iau enterocolită de la medici.

Bora îl precedă pe Lolo spre maşină. Evident, nu aveau să existe reacţii mai dure. Se simţi la fel de confuz ca sâmbătă dimineaţa, când locotenent-colonelul minimalizase importanţa misiunii lui.

— Poate că nu ar trebui să întreb, îndrăzni, dar victimele erau sub supraveghere sau sub protecţie?

— Dacă ar fi fost sub protecţie, nu ar fi sfârşit aşa.

— Îl iau ca pe un nu. Dar călătoreau sub un nume fals şi

nimeni nu părea să ştie nimic despre zborul lor. Cu toate acestea, a fost vorba de o execuţie. Chiar vrem să dăm de capătul acestei poveşti? Dacă da, sunt gata să ofer toate detaliile necesare colegului care îmi va lua locul.

Stumbeck aruncă rucsacul în maşină înainte să intre.

— Deocamdată misiunea dumneavoastră se încheie odată cu predarea ţărănoii ruse.

— Presupunând că de data asta îmi merge mai bine, cui trebuie să o predau? Conform regulilor, ar trebui preluată de români, sau de italieni, care sunt responsabili de acest sector.

— Nici să nu vă gândiţi la aşa ceva.

— Permiteţi-mi să observ că îi călcăm pe bătături pe camarazii Conducătorului Antonescu şi uităm şi de respectul cuvenit învingătorilor de la Serafimovici.

— Nu vă permit. La ce vă aşteptaţi?

— Ei bine, din moment ce am petrecut câteva ore lucrând la caz, mi-ar plăcea cel puţin să ştiu de ce comandantul nostru pretinde să primească un maldăr de haine însângerate. Oricât de neplăcut era, am cercetat puţin locul crimei şi singurul lucru demn de remarcat pe care l-am aflat a fost că soţia lui Tincu avea mărci germane ascunse în sutien.

— Găsiţi-mi ţăranca şi gata.

La jumătatea drumului către spitalul italian, Stumbeck arătă brusc un dram de simpatie faţă de Bora; sau poate era doar puţin sarcasm.

— Pot face ceva pentru

— Da, înainte de a preda totul celui de-al treilea pe listă, aş dori să-i dau de urmă locotenentului Andreas Lăzâr din Divizia 1 Blindată, Armata a 2-a ungară, până de curând aghiotant la Divizia 295 a noastră. Nu se mai ocupă de legătura cu Armata a 8-a, dar nu ştiu altceva. Vă amintiţi că a fost primul care a ajuns la avionul lui Tincu.

Stumbeck nu răspunse imediat. Se uită fix la Bora câteva clipe, tară să-şi trădeze în niciun fel gândurile. Apoi spuse:

— Nu aţi citit notele pilotului pe care vi le-am dat la început?

— Ba da. Dar nici el, nici Galvani nu se gândiseră să-l întrebe pe ungur cum îl cheamă. Îmi dă de bănuit că a fost transferat în treizeci şi şase de ore de la accident.

— Nu exageraţi puţin? Este posibil să fi fost transferat din oficiu.

— Nu contează. Şi se ştie că între români şi maghiari nu e mare dragoste.

— Bine, voi lua măsuri pentru a vă face pe plac. Dacă macaronarii au un radio în Piazza Roma…

— Nu e cine ştie ce, dar au.

— … vă voi trimite ceea ce vreţi să ştiţi prin staţia noastră de la Millerovo. Apropo, unde aţi luat cina ieri?

— La spitalul 128, cu medicii.

Indicatoare proaspăt pictate semnalau unde trebuiau să schimbe direcţia pentru a ajunge la spitalul de campanie. Bora vorbi cu ochii fixaţi pe drumul accidentat.

— Mâncare la cutie, trebuie să spun, şi tară sare.

— Există un han în oraş?

— Trebuie să existe, dar cu siguranţă nu pentru vegetarieni.

— De ce râdeţi? Aveţi ceva împotriva vegetarienilor?

— Nu, nu. Bunica şi tatăl meu vitreg sunt şi ei… doar că la Millerovo se găseşte din belşug slănină, în primul rând.

Bora viră brusc la dreapta, unde o potecă mică de nisip tăia o întindere mare de iarbă călcată în picioare. Un soldat italian făcea ultimele retuşuri pe un panou pe care scria „Spitalul de campanie nr. 837”.

— Am ajuns.

Doctorul Monticelli făcuse tot posibilul să aşeze corturile

şi să adune ambulanţele.

— Doamne Sfinte, explodă Stumbeck, clătinând din cap. Dă un nou sens termenului de spital.

Bora coborî amuzat din maşină.

— Aşteptaţi aici cât intru şi mă expun la enterocolită.

Când se întoarse după câteva minute cu un pachet de pânză cerată, Stumbeck îi spuse să-l pună pe bancheta din spate.

— M-am răzgândit, domnule Bora. Să ducem asta la avion şi apoi mă însoţiţi în oraş.

Azi, Lugansk (n.tr.).

Nume folosit generic pentru a-i desemna pe ruşi (n.tr.).

IV

„Dacă ştii să baţi un cui şi ai cuie de bătut, bate-le.”
H.D. THOREAU, indisponibil, 1850

Marţi, 18 august, Piazza Roma

Era ora prânzului când locotenent-colonelul Nemoianu, întorcându-se după o dimineaţă de căutări inutile, apăru în tabăra italiană cu intenţia de a-l recruta pe Bora pentru o a doua ieşire după-amiază. Îl găsi în schimb pe Galvani, care îl puse la curent cu dubla crimă şi descoperirea macabră din balcă.

Românul reacţionă cu o furie glacială. Odată informat că trupurile fuseseră duse la spitalul german de la Millerovo, îl trimise pe căpitanul Tulbure să le recupereze. Apoi, aşezat în maşina lui de serviciu, îl aşteptă pe Bora la intrarea în complexul italian.

Din fericire pentru Bora, când se întoarse la Piazza Roma, Tulbure încă scotea foc şi pară la medicii germani de la Millerovo, de altfel tară să obţină nimic, în timp ce Nemoianu încă nu ştia că cele două cadavre fuseseră

deposedate de bunurile lor şi transferate din nou.

Observând scena din pragul comandamentului, Galvani era prea departe pentru a înţelege ce se întâmpla între cei doi. Mimica şi gesturile nu ajutau prea mult. Bora, încă la volanul maşinii rechiziţionate, trebui să frâneze brusc pentru a-l evita pe Nemoianu, care i se postă în faţă ca un poliţist furios. Confruntarea dură doar câteva minute, dar Galvani avu oricum impresia că, la un moment dat, colonelul era pe cale să se năpustească asupra germanului.

Bora stătea lângă maşină cu capul puţin pe spate şi un aer uşor plictisit; exact genul de detaşare arogantă pe care Galvani şi-o imagina pentru cavalerul lui romantic din Rusia Ecaterinei cea Mare. În realitate, Bora era la un pas de a încălca orice regulă de comportament. Se controla doar pentru că ştia că în acel fel era şi mai insuportabil.

— Deci, domnule colonel, ce vreţi de la mine? Balca este situată în zona controlată de trupele dumneavoastră, dar a fost ignorată. Eu am urmat ordinele pe care le aveam. Noi am consumat timp, resurse şi am sacrificat un ofiţer de-al nostru în această operaţiune. Acelaşi lucru este valabil şi pentru italieni. Profesorul Tincu şi doamna au fost preluaţi cu demnitate de unde zăceau şi transportaţi la cel mai apropiat spital german. M-am ocupat eu însumi de asta.

Şi am făcut şi ca tu, cel puţin încă o zi sau două, să te dai peste cap ca un nebun pentru a-ţi da seama unde au ajuns cadavrele. Şi, cum eşti din aceeaşi specie blestemată ca tatăl meu vitreg, te voi lăsa să urli până când o să-ţi dai seama cât eşti de ridicol. Apoi te voi lăsa aici.

Mânia lui Nemoianu, care nu-i preţuise niciodată pe soţii Tincu atunci când erau în viaţă, mirosea a dezamăgire faţă de oamenii săi, a invidie pentru eficienţa germană şi a frustrare pentru că trebuia să se prezinte superiorilor cu

un fiasco solemn, iremediabil…

Bora nu avea chef de alte discuţii când îl văzu pe Galvani venind în întâmpinarea lui. În spatele maiorului italian, colegii lui stăteau încă la un prânz în aer liber. Aghiotanţii lor – puteau fi admiraţi pentru asta – instalaseră un spalier pe care întinseseră apoi o pânză pentru a crea o pergolă umbrită. Înjur, o plasă de ţânţari îi proteja de insecte pe Dossi, Serra San Bruno, medicul veterinar şi ceea ce părea a fi un preot.

— Avem noutăţi, domnule maior Bora.

Cuvintele lui Galvani se intersectară cu o frântură de gând al lui Bora privitor la alimente. Plecase de la Millerovo după ce îl lăsase pe Lolo într-un han condus de civili ucraineni. Nu mâncase nimic de dimineaţă, iar acum murea de foame.

Dar aveau prioritate Semnul pe care i-l făcu lui Galvani voia să însemne: „Vă rog, informaţi-mă”.

— Avem vinovaţii.

Bora nu reacţionă. Observarea lui Galvani, care se străduia să-şi stăpânească entuziasmul, îl determină să întrebe, alegând cu grijă cuvintele în italiană:

— Care sunt dovezile împotriva lor?

— Credeam că vreţi să ştiţi despre cine e vorba.

— Care sunt dovezile împotriva lor?

— E uşor de spus. Câteva obiecte aparţinând victimelor constituie Iar vinovaţi sunt cazacii, prinşi în flagrant delict în timp ce jefuiau un tren de marfa al armatei cu destinaţia Italia. Carabinierii ne-au avertizat prin radio; o patrulă a lor va fi aici în curând.

Putea fi adevărat. De-a lungul secolelor, cazacii ridicaseră tâlhăria la nivel de artă. Bora îşi rearanjă priorităţile pentru a face faţă noilor evoluţii.

— Cum să interpretez „în curând”, domnule maior Galvani?

— Aş spune într-o jumătate de oră.

Din acele treizeci de minute, Bora petrecu cincisprezece spălându-se şi schimbându-se, pentru a scăpa de hainele îmbibate de sudoare, lăsându-le aghiotantului lui Galvani. Alte zece îi fură necesare pentru a actualiza jurnalul:

Mai bine să trecem cu vederea reacţia lui Nemoianu la vestea celor două decese. M-ar fi jupuit de viu dacă ar fi putut. Trebuie să recunosc că atrocitatea înjurăturilor lui atestă o excelentă cunoaştere a limbii germane. Susţine că este vorba de o catastrofă nu numai pentru ştiinţa românească, ci şi pentru cea a lumii întregi; acuză fără jumătăţi de măsură Germania şi Italia şi avertizează că „Antonescu se va purta ca Antonescu „, orice va fi însemnând asta. Promite să transmită cel mai vibrant protest generalului Messe, trimiţând o copie superiondui său, generalul Gariboldi. „După tot ce a cumpărat pe sub mână din ţara rneal „Acestea au fost cuvintele lui exacte. Cred că se referă la achiziţiile considerabile de material de război care au avut loc la începutul campaniei, pe la spatele nostru, al germanilor. Minunat! Messe nu ne iubeşte, dar Gariboldi este un perfect incompetent, cum o dovedeşte trecutul său în Africa.

Niciun cuvânt de la Nemoianu despre plângerea pe care ar intenţiona să o înainteze Armatei noastre a 6-a. Deocamdată se află în drum spre Millerovo.

Pe de altă parte, mor de curiozitate să ştiu ce transporta trenul de marfă al Armatei Regale Italiene.

Carabinierii ajunseră dinspre nord-vest într-un auto-tanc Fiat, aducând cu ei un văl fainos de praf de culoarea cărnii. Bora văzu un caporal coborând cu o geantă pe umăr şi îndreptându-se spre comandament, probabil pentru a-i raporta lui Galvani. Acesta din urmă apăru în prag şi chemă o santinelă pentru a-i convoca pe Dossi şi pe Serra San Bruno, încă aşezaţi sub pergolă. Întorcând capul către

ei, din vorbăria lor înceată Bora avu impresia că preotul îl spovedea pe Dossi.

Înainte ca Serra San Bruno – probabil în aşteptarea rândului lui la spovedit – să se îndrepte spre comandament, Bora i se alătură neinvitat lui Galvani. Ce contrast: ofiţerii impecabili, iar caporalul acoperit de praf din cap până în picioare ca un morar. Geanta pe care o purta – probabil conţinând bunurile furate – era, tară îndoială, rusească. Localnicii o numeau un fel de traistă în uz încă din epoca ţaristă şi, poate, dintotdeauna.

La început, caporalul păru să se întrebe cui trebuia să i se adreseze. Galvani era comandantul, dar neamţul avea acelaşi grad cu italianul şi se ştia cât de aroganţi erau germanii.

Bora îl ajută să se hotărască.

— Aici, în Piazza Roma, domnul maior Galvani dă ordinele.

Galvani acceptă respectul cu un semn din cap şi îl invită pe caporal să raporteze. Accentul său puternic din sud îl obligă pe Bora să facă un efort de atenţie pentru a înţelege ce spunea.

Aparent, în acea dimineaţă, în timp ce trenul de marfa care venea de la Voronej şi se îndrepta spre Italia prin Millerovo şi Rostov încetinise să intre în gara Sâsoevo, o mică trupă de cazaci îl atacase, luând ostatic personalul. Timp de aproape o jumătate de oră îi ţinuseră sub ameninţărea armelor, jefuind un vagon şi plecând apoi cu mărfuri destinate Italiei. Conductorul anunţase carabinierii, iar aceştia plecaseră în urmărire, recuperând în scurt timp bunurile. Până în acel moment, majoritatea obiectelor furate fuseseră aduse înapoi la tren, iar convoiul îşi reluase drumul spre sud.

— Patrula mea a fost cea care i-a prins pe cazaci în câmp deschis. Şi, când ne-au văzut, au deschis focul

asupra noastră.

— Au fost pierderi, de o parte sau de alta? vru să ştie Galvani.

— Nu, domnule.

Caporalul lăsă jos geanta pe care o avea pe umăr.

— Până la urmă au fugit, dar am recuperat *şi aceste bunuri*

Erau, fără îndoială, obiecte personale ale soţilor Tincu, pe care nici Bora, nici Galvani nu le găsiseră în magazie sau asupra cadavrelor.

— Cum aţi făcut să identificaţi proprietarii? întrebă Bora.

Din geaca prăfuită a caporalului se iviră două paşapoarte ale Regatului României.

— Vinerea trecută am fost primii care au ieşit în căutarea celor dispăruţi, explică el. Fotografiile din paşapoarte se potrivesc cu cele pe care ni le-au distribuit.

Serra San Bruno fu mai rapid decât colegii săi. Luă paşapoartele pentru a le examina.

— Credeam că numele de familie era Ionescu!

Galvani îl privi pe Bora cu un aer întrebător, iar Bora se prefăcu că nu s-a întâmplat nimic.

— Presupun că fotografiile sunt relevante, se limită el să observe.

Caporalul continuă spunând că bănuielile i se întăriseră atunci când observase printre caii cazacilor un armăsar cu urme de hulube pe şolduri.

— Ne avertizaseră că cei doi dispăruţi fuseseră văzuţi într-o aşa că…

Deodată apărea ceva mai urgent decât bunurile furate. Calm, Bora ridică mâna dreaptă pentru a-l întrerupe pe carabinier.

— Unde sunt cazacii în acest moment?

— I-am lăsat pe lângă Saranov.

— Vă rog…

Bora se întoarse către Serra San Bruno:

— … am nevoie de astea.

Îi înşfacă paşapoartele din mână şi îi ceru lui Galvani permisiunea de a vorbi singur cu caporalul. Cererea lui, politicoasă, dar fermă, nu fu bine primită. Serra San Bruno protestă pe faţă, susţinând că „maiorul german” nu avea niciun drept de a se face stăpân în casa altuia; Galvani nu reluă ideea şi îi permise caporalului să îl urmeze pe Bora în afara comandamentului.

Oricât de curioşi erau să ştie ce conţinea geanta, pentru a doua oară în aceeaşi zi italienii trebuiră să se mulţumească să citească de la distanţă ce părea să sugereze postura celor doi.

Vizibil jenat, carabinierul părea să-şi fi pierdut o parte din siguranţă. În faţa lui, Bora era imobil, cu excepţia mişcării rapide a stiloului în carneţel. Deasupra lor, cerul înnorat era apăsător de zăpuşeală. Un vânt de la est, vestind ploaia, ridica mici vârtejuri de praf de-a lungul malului Kalitvei, unde păsările de apă pluteau printre trestii.

— Ei bine, ce se întâmplă? vru să ştie Dossi, care între timp li se alăturase colegilor împreună cu preotul.

Când Serra San Bruno îl puse la curent enervat, se întoarse spre Galvani exclamând:

— Dar, Amerigo! îi dai mână liberă?

Galvani ridică din umeri.

— După părerea ta, s-ar opri dacă i-aş cere-o? La urma urmei, este mai mult treaba lui decât a noastră.

— Eu n-aş permite niciodată unui nemţălău să mă trateze ca pe un preş, şuieră Serra San Bruno de sub mustaţa lui blondă.

Farore normannorum libera nos, câtă preotul. De nouă sute de ani ne rugăm Domnului nostru să ne ferească de furia oamenilor din Nord, iar ei încă se distrează să ne

înfurie. Conte Serra San Bruno, vreţi să vă spovediţi...? Sunt aşteptat cât de repede în tabăra de la Degtevo.

— Staţi, părinte, replică turbat San Bruno. Mai întâi vreau să văd ce se află în geantă.

La câţiva paşi de ei, caporalul italian făcea tot posibilul pentru a ţine piept interogatoriului germanului însoţit de alunecarea rapidă a stiloului. La un moment dat Bora puse în buzunar carneţelul şi desfăcu portharta pe care o avea la şold, cerând să i se arate ceva pe harta întinsă.

— Rahatul ăla îl chinuie ca să afle unde i-au ajuns carabinierii pe cazaci, sugeră Dossi.

Galvani aprobă pe jumătate.

— Asta şi altceva. Îl ţine pe caporalul nostru pe cărbuni încinşi; cine ştie de ce.

— Pentru că e un foarte mare rahat, iată de ce, Serra San Bruno se făcu ecou căpitanului Dossi. Mă iertaţi pentru limbaj, părinte.

— Nu este nevoie să vă cereţi scuze, domnule conte. Chiar şi excrementele fac parte din natura pe care a lăsat-o Dumnezeu.

Câteva minute mai târziu, Bora era înapoi cu caporalul. Expresia lui de nepătruns nu permitea să se înţeleagă dacă interogatoriul îl satisfacuse.

— Ei bine, acum putem încheia şi această farsă.

Serra San Bruno spuse asta înainte ca Galvani să poată interveni.

— Se poate şti, în sfârşit, ce conţine atât de preţios acea geantă?

Bora se prefăcu că nu aude, dar îi ceru lui Galvani permisiunea de a folosi masa de la comandament.

Odată intraţi, caporalul vărsă conţinutul *meşokului* pe tăblia de lemn. Ieşiră din ea patru seturi de lenjerie de damă (cămăşuţe şi chiloţi cu dantelă), două perechi de ciorapi de mătase şi o cutiuţă rotundă de carton, din cele

folosite pentru pudră, marca *Trandafir de* Ţesătura foarte fină a ciorapilor se prinse între degetele noduroase ale caporalului; când o îndepărtă, se desprinse un fir subţire ca pânza de păianjen.

— Ia te uită!

După ce prinse bretelele între arătător şi degetul mare, Dossi ridică amuzat una dintre cămăşuţe.

— Nu e chiar ceea ce te-ai aştepta să poarte o femeie în vârstă.

— Taci, Emilio.

Severitatea de pe chipul lui Galvani în timp ce îl certa pe Dossi – Bora fu sigur de asta – o oglindea pe a lui. Luă în mână cutiuţa de pudră pentru a verifica dacă era sigilată. Cum nu era, o scutură uşor, pentru a permite conţinutului să se aşeze pe fund înainte de a o deschide. Amestecă încet pudra roz cu capătul neascuţit al unui creion, tară rezultat.

— Nimic altceva de valoare, domnule caporal? Ceasuri, inele…

— În geanta asta, nu.

Obiecte sugestive, dar dezamăgitoare. Serra San Bruno îl privi pe Bora răsfoind paşapoartele.

— Vedeţi, domnule maior? comentă el acid. Nu era nevoie să veniţi până aici. Alte câteva ore de răbdare şi v-am fi expediat dovezile la domiciliu.

Bora nu-şi ridică privirea. Paşapoartele, tipărite în română şi franceză, purtau antetul „în numele Majestăţii Sale Mihai 1”. Cursivele care umpleau prima pagină erau rotunde, pompoase, birocratice. Fotografia Biancăi Costin era de cel puţin zece ani. Bora înţelese după data naşterii că avea patru ani mai mult decât îi raportaseră lui Stumbeck informatorii români. După ce puse deoparte paşapoartele, binevoi în cele din urmă să-i arunce o privire distrată lui Serra San Bruno, ca şi când comentariile

despre inutilitatea prezenţei sale în Piazza Roma nu aveau nimic de-a face cu el. *Ştiu că te arde că m-am calificat la Jocurile* îşi spuse, *în timp ce tu nu ai trecut de probele iniţiale. Dar nu-ţi dau satisfacţia de a*

— Vă rog, domnule caporal, spuse în schimb, repetaţi *tot* ce mi-aţi raportat mie. I se adresa carabinierului pe acelaşi ton detaşat şi politicos pe care îl folosea cu cei de acelaşi grad cu el; o politeţe care, însă, li se păru italienilor doar cea a unui stăpân binevoitor. Insistenţa sugera că dialogul între patru ochi modificase cumva relatarea oficială.

După ce carabinierul îşi termină raportul, dezamăgirea printre ofiţerii italieni întârzie să găsească un nivel la care să se aşeze, ca apa agitată într-un borcan. Preotul repetă că trebuia să meargă mai departe în tabăra de la Degtevo şi părăsi camera.

Galvani vorbi pentru toată lumea:

— Oricum, domnule maior Bora, rămâne faptul că aceşti cazaci aveau cu ei obiecte aparţinând victimelor; şi, chiar dacă au scăpat de carabinierii noştri trăgând focuri de armă, indiciile împotriva lor rămân copleşitoare.

Serra San Bruno crescu doza.

— Voi, germanii, ne-aţi pus alături de aceste triburi de necivilizaţi, iar acum plătim consecinţele.

Dossi nu vru să fie mai prejos.

— Acum nu vă rămâne decât să le daţi de urmă acelor barbari. După aceea, trimiteţi-i la o curte marţială italiană. Şi dacă tot sunteţi aici, faceţi-ne favoarea de a-i informa pe români.

Bora era mult mai iritat decât lăsa să se vadă. De pe latura mesei unde se afla, era perfect orientat spre sud-est, spre Stalingrad şi Volga. În altă parte, departe de acolo. În timp ce colegii săi italieni, însetaţi de revanşă, vorbeau pe un ton aprins, el încercă în zadar să-şi

recupereze neliniştea voioasă care îl însoţise până cu câteva zile în urmă în aşteptarea înaintării iminente. Ar fi făcut ceea ce sugera Dossi, desigur, cu excepţia trimiterii la o instanţă italiană. Şi totuşi, nu voia să se pronunţe asupra vinovăţiei cazacilor.

— Domnilor, spuse el adresându-se fiecăruia dintre cei prezenţi şi nimănui în mod special, sunt singurul căruia i se pare preocupant faptul că, până la interogatoriul meu de acum câteva minute, poliţia dumneavoastră militară a neglijat să raporteze că trenul de marfa transporta obiecte furate din bisericile locale?

Caporalul îşi plecă privirea.

— Dar eu n-am spus ţinu să precizeze.

Dossi, la rândul său, acuză:

— Ia te uită cine ţine predici despre prada de război!

Bora decise să nu-i dea atenţie şi i se adresă politicos lui Galvani:

— Vă cer acces la radio şi calul înşeuat pe care mi l-aţi promis. Intenţionez să merg la cazaci.

Tocmai trecuse pragul comandamentului, când un alt comentariu din interior îl făcu să se întoarcă.

— În această privinţă, domnule căpitan Dossi, nu sunt de acord cu părerea dumneavoastră. Nu este adevărat că zicala voastră „E mai bine să comanzi decât să fuţi” ni se aplică şi nouă, germanilor. Pentru informarea dumneavoastră, prefer de departe să fut decât să dau ordine.

Câmpia aluvionară a râului Kolodezianka

Cazacii se deplasaseră spre nord după conflictul armat şi fuga de carabinieri. Bora le urmări cu uşurinţă mişcările până în câmpia umedă de-a lungul Kalitvei, care forma ici şi colo bălţi şi lacuri. Pe cer norii alergau, semn că în curând vor începe averse de ploaie.

Văzu grupul de fugari de pe una dintre ridicăturile care

marcau peisajul. Erau adunaţi pe un câmp de un verde deosebit de strălucitor şi lăsau caii să pască tară a descăleca.

Bora era sigur că şi cazacii îl identificaseră. Se afla în raza de acţiune a unei arme uşoare. Călări către ei, neştiind la ce să se aştepte, dar convins că se va descurca chiar dacă ar fi ajuns la un conflict.

Când sosi lângă ei, vreo cincisprezece cazaci se întoarseră să-l privească. Călăreau cai mici calmuci cu profil de oaie şi ochi răi. Ar fi sărit să muşte calul lui Bora dacă i-ar fi lăsat să se apropie.

Tpr, semit...

Bărbaţii şuierau şi fluierau să-i oprească. Cei aflaţi mai în spate stăteau liniştiţi în picioare pe şei, în echilibru perfect.

Căluţii ascultară. Până şi armăsarul lui Bora, crescut pe Don, păru că vrea să răspundă la acele comenzi. Erau probabil foşti prizonieri de război, eliberaţi de conducerea Corpului 40 de Armată, cu permisiunea de a se organiza autonom şi de a se alătura forţelor germane. Uniformele lor, care numai regulamentare nu erau, arătau o serie de variaţii pe tema costumului naţional. Bluzele gri semănau cu cele ale Wehrmachtului; cizmele şi pantalonii albaştri cu vipuşti roşii erau în stil pur cazac. Chiar şi în această căldură purtau *papacia* fără cozoroc, turtite la spate pe craniu. Doi aveau *kubanka* triburilor caucaziene, care le acopereau capetele ca nişte peruci ondulate. Feţele dure şi mustăcioase erau suspicioase şi ostile. Cei care erau pe jos aveau puşca în mână, cu degetul arătător pe trăgaci.

Îi conducea un bătrân cu o barbă argintie în formă de evantai şi omniprezentul pumnal cu lama curbată la brâu. Văzându-l mai de aproape, Bora îi dădu vreo şaizeci de ani. Albul părului era cel care îl îmbătrânea.

Spuse el, pentru că în Rusia, ca peste tot, nu este

niciodată greşit să saluţi primul.

Bătrânul îl lăsă să aştepte un răspuns, într-atât încât Bora începu să se îndoiască că se va descurca. Era riscant să rătăceşti prin stepă fără interpret. Dialectele sudice îi puteau fi de neînţeles şi nu exista nicio modalitate de a evalua starea de spirit dominantă printre cazaci acum, când asaltul lor asupra trenului eşuase.

Conduse calul într-un cerc lent în jurul lui Bora. Fără îndoială, recunoştea că era vorba de un armăsar local; şaua era italiană, suportul de hărţi rusesc, iar în şa stătea un maior german. După ce îl observă din cap până în picioare pe noul-venit, rupse în cele din urmă tăcerea.

— Văd, că nu ne aduci înapoi ceea ce ne aparţine.

Ce tupeu! Bora fu aproape amuzat.

— Ei bine, nu vă aparţine cu adevărat, nu-i aşa?

— Nu chiar, dar nici vouă.

Scotea în evidenţă pe frunte smocul lung de păr al burlacilor de pe Don şi, deşi nu mai purta cercelul tradiţional în urechea stângă, gaura mică în piele indica faptul că îl purtase recent.

Încă din primele zile ale campaniei din Rusia, Bora îşi formase obiceiul de a nu-i judeca pe voluntarii cazaci şi, în general, pe străinii înrolaţi în armata germană. Ştia bine că minorităţile etnice precum cazacii, sau naţiunile mici precum Ungaria şi România, sprijineau de fiecare dată aliatul care oferea cele mai mari garanţii de succes. *Simt precum câinii la masa vânătorilor. Nu se aşteaptă la resturi – luptă prea bine pentru a le accepta – ci vor recompensa promisă: independenţă, recunoaştere internaţională, noi teritorii… Şi, odată obţinut ceea ce îşi doresc, nu eşti sigur că nu îţi întorc spatele.*

Renunţă la chestiunea despre ce aparţinea cui. Aruncă o privire către cei doi cazaci din Caucaz.

— Tovarăşii tăi de acolo… nu sunt puţin cam departe de

Terek?

— Terek este mai aproape decât oricare dintre râurile tale, *moi dorogoi* Sunt Serghei Tomilin, Serioja pentru prieteni. Şi te-am fi putut termina pe dealul acela dacă am fi vrut.

A se numi unul pe altul „dragă tătic” şi a conversa în şa era modul de a fi cazac. Bora explică de ce se afla acolo şi întrebă despre obiectele recuperate de carabinieri. Şi, aşa cum se întâmplă adesea când se pun întrebări, află mai multe decât se aştepta.

— Le-am găsit, răspunse Tomilin. Lucru foarte diferit de ce fac cei care se strecoară în bisericile noastre şi fură sfintele icoane.

Lipsi puţin ca Bora să nu izbucnească în râs.

— Le-aţi Unde?

— Într-un un crâng la vest de aici. Am fost acolo acum câteva zile, să ne odihnim. Am văzut o căruţă răsturnată şi un biet cal încă înhămat la ea. Aşa că l-am hrănit şi adăpat.

Tomilin vorbea ca cineva care îşi aşază amintirile una după cealaltă.

Poate să mintă sau să inventeze totul din îşi spuse Bora.

— Şi nimic altceva? insistă.

Basmi! Pe dracu’, nimic! Mai era o femeie moartă, aşa cum nu ai vrea niciodată să-ţi găseşti soţia: moartă şi pe jumătate goală.

Tomilin adăugă detalii care nu lăsau nicio îndoială: roţile roşii, valiza doamnei Costin deschisă, dar încă plină de lenjerie de damă… Iată sfârşitul ţărănoii care fusese văzută luându-i pe cei doi români.

Cazacii erau siguri că fusese violată şi strangulată.

— O privelişte ruşinoasă, Am îngropat-o şi i-am luat lucrurile. Ce să mai facă acum cu ele? Nu este deloc acelaşi lucru cu furtul de icoane sfinte. Deloc.

Nu era timp de pierdut. Bora se târgui să fie condus acolo unde oamenii lui Tomilin dăduseră de căruţă şi de cadavrul fetei. În realitate, voia să le sondeze reacţiile, pentru că nu putea exclude că vinovaţii erau chiar ei. Tomilin se duse la tovarăşii lui să se consulte cu ei, apoi se întoarse clătinând din cap.

— Nu, Nu am fost trataţi bine la gara de la Sâsoevo. Nu avem chef.

— Dar nu au fost germanii, ci italienii cei care v-au creat probleme.

— Soţul şi soţia se pot certa despre cine va tăia gâtul găinii, dar seara se culcă împreună.

Când o cultură tribală începe să citeze proverbe, nu se mai ajunge nicăieri. Cu o smucitură rapidă de frâie, Bora întoarse cu pricepere calul.

— Bine. La vest, zici? Mă duc singur. Şi dacă descopăr că nu se potriveşte ce mi-aţi spus, vă trimit ceva mai serios decât carabinierii.

Îndemnă calul în direcţia locului unde oamenii lui Tomilin pretindeau că au îngropat-o pe femeie.

Parcurse câţiva kilometri cu frâiele libere, doar pentru a demonstra că nu trebuie să fii cazac pentru a călări bine. Era la jumătatea celui de-al treilea kilometru când ei îi apărură de o parte şi de alta, în timp ce ţâşneau pe burtă, făcând cascadorii pe şei. Atunci trase de frâie şi încetini brusc, rămânând mult în urmă.

Într-un final se puseră de acord asupra ritmului şi continuară împreună. Ultimul era calul de tracţiune, încă marcat de hulubele căruţei pe şoldurile osoase.

Probabil Tomilin găsise pe placul lui mica provocare ecvestră. Observă, evaluând cu ochii mici, calul mediocru repartizat lui Bora:

— Cu un armăsar mai puternic, te-ai putea descurca mai bine.

Nu o recunoscu deschis, dar era clar că hotărâseră să-l însoţească.

— Dar… vorbeşti bine rusa, pentru un străin.

Nu era neapărat un compliment. Puteau să nu aibă încredere în el. Aşa că, departe de a-şi dezvălui calitatea de membru al Serviciilor, Bora făcu astfel încât să simplifice brutal lucrurile.

— Tatăl meu a trăit şase luni printre cazaci.

Între bărbaţi se răspândi surpriza.

— Şi de ce ar fi făcut asta,

— Un capriciu, cred.

Bora scosese harta pentru a se orienta, dar Tomilin o respinse cu dispreţ, ca şi când un om de felul lui nu avea nevoie de asemenea mijloace.

— Dar de ce tocmai *acel* capriciu? insistă.

— A vrut să studieze muzica voastră, presupun. Obiceiurile voastre. Era cu mult înainte de Revoluţie. Timp de şase luni, familia nu a ştiut nimic de el. Îl credeau mort.

— Unde, printre cazaci? vru să ştie unul dintre cei doi cu căciulă de pe Terek, în timp ce călărea lângă Tomilin.

Unde? Era posibil ca amanta rusoaică a tatălui său, Larisa Malinovskaia, să fi menţionat locul exact în scandaloasele ei memorii. Bora nu-şi amintea detaliul.

— Nu ştiu. În anii pe care i-a petrecut ca burlac în Rusia, locuia de obicei la Moscova sau la Sankt Petersburg, pentru că era dirijor.

— Ah, Tomilin dădu din cap. Nu urmăresc muzica de teatru. Dar, dacă tatăl tău, a petrecut jumătate dintr-un an întreg printre cazaci, probabil a învăţat de la ei, a luat ceva cu el.

— Cred că da, dar multe dintre lucrurile lui s-au pierdut în timpul Marelui Război.

Era cu adevărat tot ceea ce ştia Bora. Tatăl lui alterna perioade de grafomanie cu tăceri lungi, astfel încât familia,

la Leipzig, avea o idee imperfectă despre viaţa lui dincolo de succese şi turnee. În orice caz, ar fi ţinut sub tăcere iubirile slave ale Maestrului. Nu atribuia unui destin special faptul că el se regăsea, la douăzeci şi opt de ani de la moartea lui, în aceleaşi graniţe în care Friedrich von Bora trăise mai mult de un deceniu.

Printre bărbaţi atât de viguroşi, trebuia să aibă grijă să nu-şi arate oboseala. Părea efectiv imposibil să fie aceeaşi zi în care rătăcise prin spitalele de la Millerovo, îl întâlnise pe Stumbeck, se certase cu Nemoianu şi se simţise iritat de colegii lui Galvani. Cine ştie ce frenezie microscopică de furnică trebuia să pară a lui, văzută de Dumnezeu. Tomilin, învăluit în mirosul de tutun prost, avea înfăţişarea cuiva care încă se gândeşte la ce a auzit.

— Şi nu ţi-a relatat nimic, nici măcar ca o poveste?

— Mie nu.

Sub el, Bora simţea cum calului începuse să-i placă să fie printre mânjii din aceeaşi rasă cu el. De altfel, el însuşi era mai degrabă în largul lui.

— A murit când aveam şase luni.

— Ah. Trist. Este trist să creşti fără tată.

— Nu i-am simţit niciodată lipsa; m-a crescut tatăl meu vitreg, militar. Despre cazacii împotriva cărora a luptat în Marele Război, spune că nu uită niciodată o jignire.

Încă o dată, atenţia acelor bărbaţi deveni acută, iar Tomilin o interpretă în felul lui.

— Şi nemţii, uită?

— Nu, suntem destul de ranchiunosi, zâmbi Bora. Întotdeauna am crezut că, pe drept sau nu, cazacii se aseamănă cu imaginea pe care ne-am făcut-o despre scoţieni sau despre sicilieni: clan, cuţit, încăpăţânare. Şi un puternic sentiment al onoarei.

Continuând spre vest, aveau în faţă soarele care intra şi ieşea din straturi lungi de nori. Cu o grimasă, Tomilin

punctă:

— Noi pe germani ni-i imaginăm fără fantezie, pretenţioşi şi nu prea şmecheri.

— E destul de adevărat.

Bora încă zâmbea. Era un zâmbet de băiat amabil, dar şi felul lui de a-i face pe ceilalţi să lase garda jos. La fel de abil, Tomilin zâmbea şi el.

Astfel, amândoi rămâneau în defensivă; prefăcându-se că vorbesc despre altceva, se studiau unul pe celălalt. Indiferent dacă se simţea în largul lui sau nu, şi din câte îşi dădea seama raţional, Bora putea fi pe punctul de a sfârşi prost. Fu un moment teribil şi absolut perfect.

Judecând după descrierea pe care o făcuseră cazacii, se apropiau de acum de locul descoperirii. Tomilin dădu drumul frâielor, conducând calul cu mici lovituri de călcâi.

— Şi nu te gândeşti la tatăl tău, acum, că eşti printre noi?

În mod neaşteptat, chiar şi pentru el însuşi, Bora reacţionă cu un gest de nervozitate.

— De ce ar trebui? Nu avem nimic în comun în afară de sânge.

— Faci foarte rău când spui asta, Pentru un bărbat, tatăl este totul.

— Pentru mine nu.

Cu greu acel loc ar fi putut să fie definit drept un aşa cum făcuse Tomilin. Nu era un crâng, ci o adunătură de câţiva copaci şi tufişuri rare care se bucurau de prezenţa unui pârâu. Nu departe de unul dintre miile de drumuri care mergeau şi se intersectau în toate direcţiile, putea servi foarte bine drept punct de oprire, mai ales pentru un vehicul avariat.

Lăsară caii pentru a continua pe jos. Deşi nimic nu prevestea o ameninţăre imediată, cazacii se aşezară rapid în defensivă, întorcându-se pentru a lua puştile de la şa.

Dacă nu se pregătesc să mă îşi spuse Bora, *atunci şi-au dat seama că a fost cineva aici după*

Acele şanţuri de roţi şi acele urme de oameni, vizibile în iarba care creştea deasă, puteau fi de câteva zile sau de câteva ore. Tomilin şi ceilalţi trecură în faţa lui Bora. Schimbară cu voce joasă câteva cuvinte de nedumerire şi de enervare, pentru că în spaţiul dintre copaci nu se mai zărea nimic asemănător cu o căruţă.

Lui Bora îi reveni în minte intrarea de la magazie, unde, după ce se apropiase cu Galvani, observase lipsa încuietorilor.

Se distingea clar traiectoria pe care o luase vehiculul părăsind drumul, aproape înnămolindu-se. Tomilin înainta cu grijă, scormonind cu privirea ceea ce părea a fi locul unei dezmembrări. Spuse că la sosirea lor, cu câteva zile înainte, butucul uneia dintre roţi părea despicat, astfel încât căruţa era înclinată. Valiza cu lenjeria nu alunecase de pe podea doar pentru că era din lemn brut. În seara aceea, prin iarba călcată în picioare şi pământul sfarâmicios, era imposibil să separi semnele violenţei şi ale morţii de urmele celor care veniseră după. S-ar fi putut spune că o procesiune de insecte distrugătoare nimicise totul. Refugiaţi, oameni fără adăpost, ţărani, dezertori şi evadaţi… Stepa era evident mult mai populată decât şi-ar fi putut imagina un străin.

Au venit să ia tot, fu comentariul dezgustat al lui Tomilin.

Rămâneau pietrele stivuite pe mormântul femeii. Bora merse în jurul lor gânditor, tară să vorbească. Puţin mai încolo, unde pământul forma un fel de castron, observă cenuşa unui foc mic, aprins cine ştie când.

I-o arătă cazacului.

— De asta ce îmi spui?

Tomilin veni lângă el.

— O tabără. Am văzut-o sâmbătă. Doi oameni cel mult.

Făcu un semn cu lânos spre mormânt.

— Cu ceva timp înainte să sosească fata. Dar nu cred că o aşteptau. Stăteau la umbră în treaba lor. Apoi apare ea cu căruţa deşelată.

Îşi strânse buzele.

— Femeie, tânără, singură. Eu zic doi bărbaţi. I-au făcut ce i-au făcut, apoi au plecat, pe jos şi în grabă, pentru că erau multe patrule în zonă vineri şi sâmbătă, şi în zilele următoare.

Patrulele noastre, evident, şi echipele românilor... Aş vrea să credfără rezerve ce spune el: că există într-adevăr o femeie îngropată sub aceste pietre şi că nu ei au fost cei care au violat-o şi au ucis-o.

Tomilin arătă spre vest.

— Drumul duce la Novoselovka. De aici, dacă lăsa căruţa avariată şi calul la umbră, fata ar fi putut ajunge acolo pe jos într-o oră. Pe la noi, ştii, oamenii merg pe jos chiar şi zile întregi.

Folosi apoi două cuvinte, unul în rusă şi unul în ucraineană, *ukrijvatf* şi care, după părerea lui, erau la baza a ceea ce se întâmplase în crâng.

Bora înţelese că se referea la primirea de bunuri furate. Poate că femeia se întâlnise cu nişte complici, iar aceştia o eliminaseră; sau poate căzuse pradă unor străini violenţi.

Nu era nimic altceva de văzut. Ceea ce ştia fata era îngropat cu ea. Nu avea rost să insiste cu cazacii, indiferent dacă spuneau sau nu adevărul. Stumbeck avea să fie din nou dezamăgit, ca să nu mai vorbim de generalul Paulus.

Umbrele se întindeau fără măsură, iar cerul se umplea iarăşi de nori. Noaptea urma să fie destul de rece. De acolo unde soarele încă se mai vedea printre panglicile orizontale ale norilor cirus – acolo, foarte departe, era

Germania –, lumina venea razant, cu o nuanţă de chihlimbar. Printre ei se lăsase un sentiment puternic de singurătate şi dezamăgire. Pentru Bora, şi de melancolie.

Tomilin sări în şa, agil ca un tânăr de douăzeci de ani.

— Noi nu te însoţim înapoi, Tu eşti cel care a vrut să vină.

Urcă şi Bora pe cal, impecabil.

— Nu v-am cerut să mă însoţiţi. Găsesc singur drumul.

La urma urmei, era şeful cavaleriei lui într-un ocean de iarbă. Dar nu putea ajunge în Piazza Roma înainte de lăsarea întunericului. În acele părţi apusurile erau scurte, iar nopţile rareori senine. Chiar dacă ar fi ştiut direcţia de urmat, odată ce harta nu se mai vedea în întuneric, doar stelele ar fi putut să-l îndrume. Şi, între timp, mai în faţă, la sud-est, o ceaţă uşoară se ridica deja din Kalitva.

Curând, întunericul veni să stingă lumea, cu acompaniamentul lui de mici zgomote de animale, strigăte protectoare ale păsărilor de pradă, distanţe de nepătruns. Ascunse de nori denşi, nici stelele, nici semiluna nu-l puteau ajuta.

Toate acestea îi aminteau de septembrie ’41 când, în timpul unei recunoaşteri deosebit de riscante, îi omorâseră calul şi îl luaseră prizonier. Fugise câteva zile mai târziu, cu o mână ruptă şi un comisar politic după el. În nopţile deja reci, sângerând şi amorţit de durere, îşi încredinţase sufletul lui Dumnezeu şi trupul constelaţiilor, pentru ca să le indice alor săi poziţia lui… Ca atunci, şi în seara aceasta era din nou singur, preocupat să caute un adăpost sigur în întuneric. Când oamenii lui, care nu încetaseră să-l caute, îl văzuseră în faţa lor, ajunseseră la concluzia, pentru a mia oară, că norocul era de partea lui.

O lună şi jumătate de ghips mai târziu, se afla din nou în şa, căutându-i pe cei care îl capturaseră şi călărind unul dintre caii familiei.

Dacă n-am fi în întuneric, îşi spuse, poate aş putea zări acolo, departe, Sinagoga ţiganilor, inaccesibilă şi sigură, la o distanţă de nestrăbătut.

Bora înţelese că se apropia în sfârşit de Piazza Roma după mirosul adus de vânt a vehicule pe petrol, cai, lemn ars şi după strălucirea unor lumini în depărtare.

Bun. Putea să se considere în siguranţă. Sau nu? Brusc îşi aminti că nu ştia parola de trecere. Cu siguranţă exista una şi, având în vedere tipul uman al soldatului santinelă, nu exista nicio garanţie că nu va fi împuşcat înainte de a se înţelege că era ofiţer german.

Totul depindea dacă va fi întrebat cine era acolo, la care, măcar, putea să răspundă în italiană.

În schimb, îl ajunseră câteva focuri de armă. Nu la înălţimea unui om sau a unui cal. Dar trecură peste capul lui din două locuri diferite.

— Sunt maiorul Bora, se identifică în italiană, cu o voce calmă.

Din partea cealaltă se auzi o zarvă şi, imediat după aceea, vocea enervată a lui Galvani, în germană:

— Dar vi se pare că e cazul să vă întoarceţi pe întuneric, domnule maior Bora?

Şi apoi, adresându-se către santinele, în italiană:

— Lăsaţi armele, e neamţul.

Neamţul. *De fapt aşa este. În buletinele de război suntem camarazi germani, dar între ei încă ne mai numesc nemţi, de fapt, Ei bine, o meritam.*

Înaintă la pas. Ajuns la ultima porţiune de drum, cu lanternele care deja dansau în jurul lui, descălecă şi continuă pe jos. Se gândea încă dacă să-şi ceară scuze sau nu (dar, în realitate, hotărâse deja că nu o va face), când Galvani – cu silueta robustă luminată de fasciculele lanternelor – îl surprinse complet.

— A mai rămas o farfurie de mâncare decentă, cadou de

la preot. Veniţi să cinăm împreună?

Bora, care era flămând ca un lup, trebui să facă tot posibilul să o ascundă şi să nu se năpustească asupra mâncării. Din fericire pentru el, cinară singuri. Dossi şi Serra San Bruno îl urmaseră pe preot în tabăra de la Degtevo, unde, printre altele, era sărbătorită ziua de naştere a unui prieten comun. La „mâncarea decentă” de cotlet cu sos se adăugă nelipsitul tovarăş de la graniţa de nord-est a Italiei: un maraschino pe care Galvani îl păstra gelos pentru el.

Sorbindu-l, Bora îi povesti ce îi spusese Tomilin. Galvani îl ascultă tară să-l întrerupă.

— Este posibil să fie vorba de mărfuri furate, comentă apoi. Iar piaţa neagră este tot mai înfloritoare. Din câte ştiu, nu există sătuc sau oraş care să nu aibă una, sau mai mult de una. De cele mai multe ori este vorba de ţărani, bărbaţi şi femei care fac naveta de la câmp la oraş, parcurgând uneori zeci de kilometri. Cei doi Ionescu, sau cum se numeau cu adevărat nefericiţii, puteau să fi cerut să fie luaţi de o fată din zonă, care a profitat imediat de ocazie pentru a-şi însuşi ceva ce, după părerea ei, putea revinde profitabil pe piaţa neagră.

Bora se întrebă în tăcere dacă unităţile italiene, şi poate chiar cele germane, obişnuiau să aibă legături economice cu localnicii.

— În timpul popasurilor şi al cantonamentelor, continuă Galvani, am observat că banii de hârtie îi fac nervoşi pe ţărani, întrucât se tem că ar putea trezi curiozitatea gărzilor. Portofelele nu-i interesează deloc. Bijuterii, ceasuri, îmbrăcăminte elegantă, alcool… astea se vând bine.

— Cred că e aşa peste tot.

— Da. Şi nu e obligatoriu ca atunci când bunurile furate apar pe piaţa neagră, vânzătorul să fie şi hoţul originar…

sau criminalul.

Galvani scoase portţigaretul de argint şi îl deschise cu un gest prietenesc.

— Aveţi o problemă foarte complicată de rezolvat, domnule maior Bora.

Dacă ar fi după mine, nu mi-aş pierde timpid cu astfel de probleme.

Bora refuză ţigara, dar se pregăti să-i miroasă cu plăcere aroma.

Jurnal, actualizare

Totul e un schimb de acuze. După ce am vorbit cu Tomilin, văd un joc de responsabilităţi care ricoşează, adevărate sau false, cum or fi. Românii îi acuză pe italieni, italienii pe cazaci, în timp ce noi, germanii, avem îndoieli rezonabile cu privire la un ungur. Dar lenjeria Biancăi Costin şi paşapoartele erau în mâinile lui Tomilin. Caporalul a avut prezenţă de spirit când a făcut legătura între cazaci, calul de tracţiune şi crimă, dar nu

i- a putut interoga în rusă, aşa cum am făcut eu.

Tomilin jură că nu ştie nimic despre ceasuri sau alte lucruri preţioase, cu atât mai puţin despre profesori morţi. Spune că sâmbătă dimineaţă oamenii lui au dat peste căruţă, într-o pădurice pe care harta o arată nu departe de Tali. O tânără ţărancă (a definit-o în ucraineană; în rusă ar fi zăcea lângă ea, goală de la brâu în jos şi într-o stare care lăsa să se înţeleagă că fusese sugrumată după o violenţă feroce. Potrivit lui Tomilin, era moartă de cel puţin o zi. Cazacii au folosit uneltele care erau în căruţă pentru a o îngropa. Iubitori de animale de şa cum sunt, nu au vrut să lase calul acolo să moară, aşa că l-au luat cu ei împreună cu ceea ce găsiseră în valiza deja răsturnată de ucigaşi. „Tărăncii nu-i mai trebuiau. Sunt lucruri cu care cumperi o noapte cu o fată „, a fost scuza lui Tomilin.

„Da”, am răspuns, „darpaşapoartele? „

Nu mi-a dat un răspuns credibil. Erau în fundul genţii şi le-a luat. Ştia că sunt documente de călătorie, dar citeşte doar chirilice. Nu avea planuri cu ele; le-ar fi păstrat sau aruncat. Am întrebat de căruţă, iar el a confirmat detaliul roţilor roşii. Acelaşi vehicul văzut de băieţi vinerea trecută. Ţăranca era deja moartă când am vorbit cu ei. În ceea ce priveşte solicitarea lui Lolo de a o găsi cu orice preţ, cu siguranţă nu se gândea la acest final.

Dar cum s-a petrecut totul, pentru numele lui Dumnezeu?

După părerea mea, femeia avea în plan să-i jefuiască pe soţii Tincu de la bun început. Cei doi nu erau genul care să-şi predea de bunăvoie lucrurile de preţ. În pustietate, putea să-i fi ameninţat că îi lasă pe jos dacă nu renunţau la bunurile lor. Dar de ce să nu ia şi servieta şi portofelul, pe care Galvani şi cu mine le-am recuperat apoi din magazie? Sugerez că soţii Tincu aveau bani în buzunare (ea în sutien, după cum am văzut), deci ţăranca trebuie să fi pus mâna pe ceva. Aşa că a plecat, luând valiza cu paşapoartele şi poşeta doamnei Costin, pe care însă Tomilin spune că nu a găsit-o.

Un politruc nu este mai presus de viol, dar n-ar pierde timpul să sugrume victima.

N-am nici cea mai vagă idee cine a surprins-o pe ţărancă, pentru a o jefui apoi de pradă şi a o ucide. Moartea ei îmi aminteşte de o altă situaţie tristă, din Polonia. Spre ruşinea noastră, cazul de viol pe care l-am investigat acolo era opera soldaţilor germani.

În timp ce vorbeam din şa, am avut şi varianta cazacă a jafului trenului. Tomilin susţine că şefii italieni, chiar suspuşi, fură obiecte preţioase din toate părţile şi le trimit acasă cu trenul. Oamenii cazacului nu făceau altceva decât să „ia înapoi ceea ce trebuia să rămână aici „.

Posibil? Posibil. Când am insistat, carabinierul italian a

admis prezenţa unor obiecte de cult în vagonul asaltat, în special icoane vechi. Desigur, aşa cum vedea el lucrurile, cazacii voiau doar să le fure şi să le păstreze. Pentru a clarifica chestiunea, înainte de a porni pe urmele grupului lui Tomilin, am telegrafiat din Piazza Roma, prin Millerovo, o solicitare urgentă de a se opri şi inspecta trenul armatei italiene la sosirea lui la Rostov. Feldgendarmeriei *şi Serviciului de Siguranţă le place să acţioneze fără prea multe politeţuri atunci când miros o infracţiune, aşa că am specificat „suspiciune de marfă nedeclarată la bord", ca să-i dezlănţui corespunzător.*

Ce altceva? Tomilin nu este un nume de familie cazac. Tatăl lui era de loc din regiunea Tambov, dar mama lui era o „cazacă pură de pe Don „. Şaşka *ascuţită pe care o are la brâu îi aparţinea bunicului matern, cazac al ţarului.*

La întoarcere am discutat despre asta cu Galvani, dat fiind că, din fericire, colegii lui erau plecaţi peste noapte. Recunosc că nu-i pot suferi. Noi doi am rămas să vorbim până târziu. Suntem de acord că lipsa amprentelor copitelor în jurul magaziei indică faptul că este posibil, dar doar posibil, să nu fi fost cazacii cei care i-au ucis pe români. Sugestia lui că o piaţă neagră înfloritoare există peste tot în Donbas îmi este de ajutor. Ţăranii vin şi pleacă din locuri ca Rossoş sau Millerovo, pe jos sau în căruţe (când îşi pot permite una), pentru a-şi procura produse alimentare pe care apoi le revând la preţuri mai mari. Uneori fac comerţ şi cu alte lucruri, mai valoroase decât napii sau cartofii. Fata care i-a luat pe soţii Tincu nu era neapărat o ţărancă, putea fi un tâlhar tâlhărit. Păcat că toate astea nu mă ajută să explic moartea lor.

Galvani are, probabil, dreptate să presupună că cine a ucis-o pe fată a făcut-o pentru ceea ce avea la ea, şi anume verighetele şi ceasurile soţilor Tincu. În orice caz, ucigaşul (dar poate ar trebui să folosesc pluralul) nu a

pierdut timp să repare căruţa. A plecat prin stepă, ascunzându-se ici Şi colo, folosindu-se de natura terenului, aşa cum am făcut şi eu în septembrie anul trecut, pentru a scăpa de ruşi.

Ultimul comentariu al lui Galvani referitor la moartea fetei m-a adus totuşi înapoi cu picioarele pe pământ: chiar pot avea încredere, în aceasta şi în alte privinţe, în cuvântul unei cete de cazaci gata să apese pe trăgaci?

Răspunsul este nu. Mai am două zile să descâlcesc iţele acestei afaceri înainte ca Lolo să trimită după mine. Galvani s-a declarat dispus să mă sprijine dacă vreau să exhumez trupul femeii. Nu *dar ar trebui.*

Voi decide mâine. Doamne, ce zi. Departe de front, timpul nu trece deloc. În afară de santinelele nervoase care trag câte un foc de armă din când în când, totul în jur pare atât de liniştit. Dar aparenţele înşală. Galvani mi-a spus neoficial că de trei zile sovieticii fac presiune pe Sforzesca, despre care nu are o părere prea bună. Există, de asemenea, ştiri neconfirmate ale unei traversări inamice în sectorul Diviziei Pasubio. Dar are mare încredere în Divizia Rapidă şi în cavaleria italiană.

Ambiţia mea rămâne aceeaşi: să fiu primul care vede Volga. Ei bine, mai am şi o alta, mai puţin nobilă, cultivată de când am pus piciorul în Rusia: să smulg un jeep american de la Armata Roşie.

Miercuri, 19 august

Dimineaţa, Bora avu mai mult decât o simplă impresie că pauza de odihnă a italienilor se încheiase. Absorbit de sarcinile sale de serviciu, Galvani era deosebit de taciturn. Dossi şi Serra San Bruno se întorseseră foarte târziu, probabil cu veşti proaste. Cât despre Bora, nu trebui să decidă dacă să meargă sau nu la mormântul din crâng. Soarta, în acest caz cea a generalului Paulus, decisese pentru el şi pentru toţi ceilalţi.

Un mesaj de la cartierul general al Armatei a 6-a sosi prin telegraf de la aeroportul din Millerovo; îl informa pe maiorul Galvani că un zbor special îl va prelua pe maiorul Martin-Heinz *Freiherr* von Bora într-o oră.

Putea însemna doar că marşul către Stalingrad era pe cale să înceapă şi că unităţile de recunoaştere urmau să traverseze Donul. Bora nu-şi mai încăpea în piele de bucurie. Brusc, nu mai avea timp să facă altceva, cu sau tară italieni. Întregul front de pe Don era în frământare. Divizia Rapidă şi celelalte unităţi care îşi refacuseră forţele după bătăliile din iulie se grăbeau spre malul drept al fluviului. De parcă i-ar fi măturat un vânt năprasnic, şi românii lui Nemoianu şi Tulbure dispăruseră din tabăra lor provizorie.

Galvani şi Bora se salutară în grabă. Bora restitui cheia cămăruţei pe care o ocupase.

— Îmi pare rău că nu veţi putea folosi camera un timp, spuse.

Galvani se strâmbă.

— E un eufemism.

Ca şi colegii săi ofiţeri, nu se bărbierea niciodată singur. În acea dimineaţă, însă, nu mai era timp pentru bărbier, aşa că avea pe obraji barba ţepoasă de o zi întreagă.

— Şi dumneavoastră?

Bora zâmbi, scoţând o carte din buzunarul jachetei.

— Ştiţi în ce direcţie merg. Vi-l restitui pe Leopardi. Îmi cer scuze că nu am terminat cartea.

— Păstraţi-o, păstraţi-o! i-o dădu înapoi Galvani. Va fi o garanţie că ne vom revedea. Dacă doriţi, după ce o terminaţi, mi-o puteţi trimite la adresa mea de poştă militară de la Millerovo.

— Mulţumesc. Atunci o voi păstra drept gaj.

După o scurtă ezitare, Bora adăugă încet:

— Dumneavoastră înţelegeţi că nu pot să-mi cer scuze

colegilor pentru comportamentul meu exigent. Am fost educat aşa şi cred că aşa trebuie să se comporte un soldat.

— Staţi liniştit că nu şi-ar cere scuze nici ei, replică Galvani. Sunt ofiţeri buni, dar Titta nu vă iartă pentru victoriile în concursurile de cai, iar Emilio…

— Da, da, nu-mi spuneţi. Nu-i plac nemţii. Dacă aflaţi ceva nou despre crime – toate trei, vreau să spun –, vă rog, dacă aveţi posibilitatea, să informaţi poliţia noastră militară de la Millerovo.

— Nu pe dumneavoastră?

— Nu, sper să am alte lucruri de făcut.

Galvani îl însoţi până la marginea poienii, unde îşi dădură mâna. Bora îşi luă geanta de la aghiotantul care îi urma şi se îndreptă către fâşia de pământ de-a lungul Kalitvei, unde urma să aterizeze avionul.

Nu era acolo nici de cinci minute, sub un cer agitat de vânt, când recunoscu căluţul cazac în tufişurile de pe malul celălalt şi pe Serghei Tomilin în şa. Evident, ocolise santinelele italiene, iar acum căuta un vad. Găsindu-l, înaintă stropind înjur şi îşi îndreptă căluţul cu profil de berbec şi ochi răi în susul râului.

Bora nu se mişcă şi nici nu spuse nimic. De acum nu mai era nicio discuţie despre taţi şi fii care să-l intereseze.

Tomilin avea totuşi o privire smerită pe chipul bărbos.

— Te-am minţit,

Nici măcar atunci Bora nu reacţionă pe faţă. Dar înăuntrul lui fu cuprins de un fel de excitaţie nervoasă la ideea că era pe cale să audă cuvinte care ar fi putut să schimbe lucrurile şi, cine ştie, să rezolve cazul.

— În ce privinţă nu mi-ai spus adevărul?

Tomilin coborî din şa cu agilitatea unui acrobat.

— Nu-i adevărat că nu am găsit ceea ce tu numeşti

Scoase din buzunarul şeii obiectul cu pricina, din piele

de culoarea fildeşului, închisă cu o cataramă identică cu cea a sandalelor Biancăi Costin.

Era mult mai puţin emoţionant decât dacă l-ai fi auzit recunoscând uciderea ţărăncii sau a soţilor Tincu. Bora încercă să nu se simtă dezamăgit, pentru că un recipient este un recipient şi există lucruri pe care interiorul său le poate dezvălui. Primul lui impuls fu să apuce poşeta şi să privească înăuntru, dar se abţinu.

— De ce nu mi-ai spus asta înainte?

— Deoarece, cazac fiind, voiam să-mi cumpăr o noapte cu două surori la Kolodezi.

Tomilin ridică din umeri, trăgându-se de smocul lung de păr. Coborât de pe cal, era mic şi musculos şi suficient de aproape de Bora încât să-l poată ameninţa cu înfricoşătoarea

— Dar, cazac fiind, nu pot să mint un om al cărui tată a trăit şase luni printre ai mei.

Adevărat? Fals? Era ca tot ce mai spusese Tomilin. Cazacii, ca şi marinarii, aveau o foarte proastă reputaţie privitoare la adevăr. Suspendat între ei, acel obiect feminin care aparţinuse unei moarte, şi apoi altei moarte, putea fi o soluţie sau o a doua dezamăgire. Bora ştia că trebuie să respecte tradiţia ospitalităţii şi să nu ofere bani, pentru ca Tomilin să nu se simtă tratat ca un negustor.

Întrebă:

— Ai găsit-o deschisă şi golită, ca valiza?

— Era deschisă, dar nu ştiu dacă au luat ceva. Ceea ce am găsit noi este încă înăuntru.

Bora se uita fix la poşeta din piele fină, zgâriată, dar altfel intactă. Ce altceva îşi păstraseră cu adevărat cazacii? O luă din mâna lui Tomilin şi apăsă pe cataramă.

Ruj marca *Trandafir de Bucureşti* (la fel ca şi pudra), o oglindă cu două feţe, o batistuţă brodată, un pieptene din carapace de ţestoasă şi o cutie cu tablete de ghimbir

împotriva răului de avion… Toate foarte banale şi lipsite de importanţă. În schimb, obiectele de hârtie din buzunarul interior îi atraseră atenţia: o scrisoare sigilată, o agendă cu margini aurite şi câteva cărţi de vizită.

Spuse el vesel, cred că putem ieşi amândoi mulţumiţi din această întâlnire. În semn de apreciere pentru respectul pe care l-ai arătat faţă de tatăl meu, care a locuit timp de şase luni cu ai tăi, voi lua doar aceste hârtii.

Restul, foloseşte-l ca un cazac cu cele două surori de la Kolodezi. Măcar sunt frumoase?

Tomilin băgă poşeta înapoi în buzunar, urcă în şa şi întoarse repede calul pentru a traversa din nou râul.

— Sunt frumoase acolo unde contează, strigă el la jumătatea vadului, între picioare!

Zgomotul îndepărtat al unui avion mic anunţă sosirea Storch-ului. Nu se vedea încă, vântul creştea în intensitate şi poate că pilotul urma să facă nişte viraje înainte de a lua direcţia potrivită pentru aterizare.

Bora se aştepta să vină dinspre est-sud-est. În schimb, avu impresia că vuietul vine de la sud, de parcă aeronava s-ar fi oprit pentru alimentare pe aeroportul de la Millerovo înainte de a se îndrepta spre Piazza Roma.

Se ghemui în iarba rară pentru a studia hârtiile.

Faptul că nu păstrase poşeta pentru a i-o preda lui Stumbeck era o încălcare a ordinelor, dar Bora vedea avantajele de a-şi fi asigurat ceva neaşteptat şi potenţial util. *O să mă ocup de Siegfried când îl voi* îşi spuse, nerăbdător să descopere noi dovezi.

Cărţile de vizită – două duzini, dintre care patru ale doamnei Costin – sugerau evantaiul persoanelor pe care le frecventa. Ieşeau în evidenţă cele ale altor oameni de ştiinţă celebri, români şi germani (cum ar fi Heisenberg), şi ale unor femei la putere, precum Magda Lupescu. Nu lipsea cartea de vizită sobră a Conducătorului Antonescu,

nici cea a generalului Paulus. De altfel, tocmai generalului Paulus îi era adresată scrisoarea în plic sigilat, dar tară timbru, semn tară echivoc în privinţa faptului că expeditorul, sau cineva în numele lui, avea intenţia de a i-o înmâna personal.

Un politruc nu ar pierde timpid să sugrume pe cineva şi, cu atât mai puţin, nu ar neglija paşapoarte şi hârtii... mai ales o scrisoare pentru comandantul unei armate germane.

Deschiderea plicului probabil depăşea îndatoririle lui de investigator, mai ales acum că lăsa altora acea misiune pentru a reveni în prima linie. Bora hotărî să se gândească la asta în timp ce verifica numele, adresele şi numerele de telefon din agenda doamnei Costin. Văzu imediat că şi acele pagini micuţe ofereau o perspectivă asupra călătoriilor, prieteniilor şi colegilor decedatei: nume româneşti, franceze, germane, italiene, de bărbaţi şi femei, însoţite de titluri profesionale sau nu. Doamna Costin păstrase fără să le şteargă şi nume care nu mai erau de actualitate din diverse motive: cel al profesorului Fermi, care se afla de ani de zile în America, şi cel al lui Majorana, care murise sau dispăruse în ’38.

O potenţială mină de aur, dacă nu s-ar fi transformat într-un morman de hârtii inutile. Era clar că Bianca Costin gestiona treburile soţului ei, cultivând pentru el prieteniile şi favorurile pe care acele prietenii i le-ar fi putut aduce. Erau multe nume de familie pe care Bora nu le recunoştea: Anastasiu, Maltese, Neninescu, Saronio, Pugnani... Acestea în special, vagi cum erau, urmau să devină un teren de vânătoare pentru *al treilea pe lista* lui Stumbeck.

La urma urmei, este treaba lui. Eu merg la Stalingrad. Şi dacă merg la StaJingrad, ochii care nu se văd se iată...

Tentaţia de a citi ce conţinea plicul fu prea puternică. De obicei, Bora folosea metode mai puţin invazive, ridicând la

rangul de artă citirea prin plic cu ajutorul unei surse de lumină puternică sau utilizarea aburului pentru a topi lipiciul. De data aceasta, folosi cuţitul pe care-l avea de când era adolescent; cadou de la bătrânul unchi elveţian „Onkel Tuck” Heimsauer, bancher şi colecţionar de artă.

Ştia că săvârşeşte un act temerar, deschizând corespondenţa privată a şefului Armatei a 6-a. Pentru a nu fi trădat de amprentele digitale, îşi puse mănuşile de cavalerist înainte de a lua în mână foaia din interiorul plicului.

Era o scrisoare de câteva rânduri, în limba germană, semnată de ambii soţi. Din păcate, părea să reia ceva ce fusese convenit în alte scrisori sau verbal. Oricum, se referea la o înţelegere care ar fi avut aspecte de „satisfacţie reciprocă”. Lipseau menţiunile referitoare la obiectul tratativelor. Singurul scop al mesajului părea a fi confirmarea scrisă a unui acord deja încheiat neoficial.

Deşi puţin dezamăgit, Bora nu regretă că examinase conţinutul plicului. *Îi voi spune lui Lolo Stumbeck că l-am găsit gata deschis, când mi-a fost predat de Tomilin împreună cu agenda şi celelalte hârtii. Mai bine nu menţionez poşeta.*

Storch-ul deveni vizibil, făcu un cerc larg şi aterizâ aproximativ zece minute mai târziu. Bora îi recunoscu atât pe pilot, cât şi pe Fritz Gehrmann, ale cărui abilităţi profesionale erau evident solicitate în altă parte acum, când armata era din nou în mişcare.

— Avem vânt contrar, *Herr* şi vom dansa puţin până la destinaţie.

Bora dădu din cap. Din fericire, având în vedere micul-dejun consistent şi cafeaua-cafea consumate cu o oră înainte, nu suferea de rău de avion. Îşi aranjă geanta şi urcă la bord. Gehrmann, înghesuit pe scaunul din spatele lui, îl salută cu zâmbetul nervos al cuiva care ar prefera să

evite un zbor cu turbulenţe.

Storch-ul viră spre vest şi apoi spre est pentru a câştiga altitudine. Făcu un cerc larg ascendent peste periferia oraşului Millerovo înainte de a se îndrepta spre est. Se ridică pierzând altitudine deasupra zonei de sud a orăşelului; o problemă care probabil îl făcu pe bietul Gehrmann să regrete că se născuse vreodată.

Cât despre Bora, era liniştit. Nimic nu putea să-l conturbe înainte de a ajunge la Stalingrad, nici măcar un accident de avion.

Într-adevăr, nu avură probleme. Storch-ul făcu faţă momentului dificil şi îşi reluă ruta, dincolo de lagărul dublu de concentrare în care prizonierii ruşi se înghesuiau în aer liber. De sus, cele două văi în care bieţii oameni erau încă îndesaţi în aşteptarea transferului semănau cu nişte castroane pline de viermi sau insecte, mai ales acum, când erau mutaţi dintr-un loc în altul pentru îndepărtarea periodică a deşeurilor şi a morţilor.

— O fac din când în când pentru a evita epidemiile, periculoase şi pentru noi, strigă Gehrmann din spate.

Dacă nu făcea poze, era pentru că avea ordin să nu facă.

Bora privi în jos. *Mă întreb dacă îi lăsăm acolo pentru că nu avem de ales sau dacă îi folosim ca scuturi umane pentru a evita ca sovieticii să ne atace din spate pe măsură ce înaintăm spre est.* Era un gând cu implicaţii neplăcute, pe care preferă să-l lase deoparte. În timpul zborului, oricât era de incomod, copie în carneţel numele găsite în agenda doamnei Costin.

Puse originalele în împreună cu paşapoartele şi celelalte efecte personale recuperate de carabinieri, şi totul în geanta lui.

Acum e rândul celui de-al treilea pe lista lui Stumbeck, şi să aibă noroc bun, că de acum înainte se va putea bucura

de acest puzzle.

Scrisoarea lui Galvani către iubita lui Dragă Veronica,

Cred că ar fi frumos, iubirea mea, să scriu un roman autobiografic, eventual amplasându-l într-o altă perioadă istorică, precum cea a Ecaterinei cea Mare. Câteva idei în privinţa Rusiei, după cum îţi poţi imagina, le am deja. Va trebui să existe şi o puternică poveste de dragoste, ca la

D'Annunzio, sau chiar ca la D.H. Lawrence. O prevăd chinuită, foarte senzuală, cu scene de cunoaştere carnală care să-i şocheze pe cenzori. Oricum, asta s-ar întâmpla după război, deci cine ştie cum va fi lumea literară în acel moment. O să traduc romanul în franceză, în caz că îmi vor crea probleme în ţară. Vreau să modelez protagonista după tine, desigur. O femeie puternică, nu o copilă. Totuşi, răbdătoare şi tandră. Răbdătoare, pentru că răbdarea este o virtute care nu poate lipsi la o femeie. Tandră, din acelaşi motiv, dar şi capabilă de ieşiri furioase, în anumite momente.

Cum ţi se pare? Ar fi vorba despre doi aristocraţi italieni care călătoresc în Imperiul Rus. El este nefericit în căsătorie. Ea este necăsătorită; dar, deşi a crescut la mănăstire, are dorinţe intense. El este soldat şi poet, un om cu multe mistere. Ea îl întâlneşte întâmplător în timpul unei furtuni de zăpadă, într-un han singuratic, aproape pustiu. Aici natura învinge. Am scris deja notiţe despre cum el nu reuşeşte să-şi înfrâneze instinctul. O râvneşte. Ea rezistă, dar se ştie că rezistenţa unei femei în faţa unui bărbat superior nu poate dura mult. Cedează şi îl lasă pe amant să-i ia virginitatea într-un pat mare, unde ţarina însăşi se culcase din capriciu cu unul dintre ofiţerii ei.

Puţin cam ca povestea noastră de dragoste, nu crezi? în mâinile potrivite, poate ieşi de aici un roman bun.

Aici… ei bine, aş avea multe lucruri să-ţi spun. Ne vom muta curând. În cercul nostru restrâns, oaspetele german

şi colonelul român s-au certat aprins în urmă cu două zile. Trebuie să spun că neamţul s-a comportat bine. Oricine altcineva s-ar fi chircit în faţa furiei românului. L-a lăsat să-şi termine benzina şi să-şi dea seama că era ridicol până s-a oprit. Mai bine pentru neamţ că erau în altă parte colegii mei. S-ar fi bucurat foarte mult de furtuna care s-a abătut asupra campionului nostru de echitaţie.

Volga

V

„Uneori există ceva uriaş şi monstruos în dimensiunea şi în distanţa obiectelor” ’

H.D. THOREAU, *Vara*

În aceeaşi zi (19 august),
tabăra cercetaşilor la sud de Knmovka

În tabără îl aşteptau diverse lucruri, unele plăcute şi altele nu. Poşta de acasă, un mesaj de la Crucea Roşie Internaţională şi Lolo Stumbeck, deloc prietenos.

Vizibil tară nicio intenţie de a-şi justifica prezenţa acolo, nu-l lăsă pe Bora să deschidă gura.

— Scrisorile pot aştepta, domnule maior. Puteţi vedea ce vă trimite Crucea Roşie, dat fiind că, de obicei, nu sunt veşti bune.

Bora îşi lăsă cu părere de rău corespondenţa privată, după ce se uită la numele expeditorilor. Două scrisori de la Dikta (scurte, judecând după cât erau de uşoare şi după dimensiunea redusă a plicurilor) şi una mai consistentă de la mama lui, Nina.

Mesajul Crucii Roşii, în schimb, era la înălţimea tristei

sale reputaţii. Îl informa despre moartea pe mare a unui văr scoţian, ofiţer de marină, care se înecase în ianuarie după un atac al navelor italiene în Marea Egee.

Lui Bora îi păru rău cu adevărat. De la izbucnirea războiului nu mai era în contact cu verii Carrick din Dumfries, deşi ca adolescenţi se frecventaseră şi ţineau unii la alţii. În vara lui ’39, odată cu posibilitatea tot mai mare a unui conflict mondial, îşi promiseseră că vor păstra legătura chiar dacă ar fi urmat să lupte pe fronturi adverse. Alexander avea vârsta lui, iar în ’38 Bora îi fusese martor la nunta din Carlisle. Din câte ştia el, era în serviciu la bordul submarinului

Stumbeck îi luă hârtia din mână.

— Ei bine, se pare că, din când în când, italienii ştiu să facă ceva cu bărcile lor.

O spuse fără ironie, în felul lui imperturbabil.

— Ar fi fost mai rău dacă ne-am fi aflat noi în spatele morţii vărului dumneavoastră, nu?

Îi dădu înapoi misiva.

— Îmi pare rău pentru pierderea dumneavoastră, dar avem alte lucruri de discutat.

Bora nu avea chef să se certe cu Stumbeck. Judecând după cât de confortabil se aşezase în cortul său, trebuia să fi locuit acolo zile întregi. Se întrebă dacă toate obiectele soţilor Tincu pe care se chinuise să le recupereze cu o zi înainte erau acum pe biroul lui Paulus. Singurul semn că Lolo era pe cale să se întoarcă la Dobrinka fu că începu să-şi strângă calm hainele, nişte borcane goale şi o pungă cu migdale decojite.

— În primul rând, v-aţi molipsit de ceva de la macaronari?

— Vă referiţi la enterocolită? Nu.

— Bun. Conform ordinelor, vineri ne mutăm, aşa că trebuie să ne grăbim. Ce mi-aţi adus?

Bora trebui să cureţe măsuţa de coji şi borcane înainte de a putea pune *meşokul* pe ea. În timp ce Lolo examina paşapoartele, lenjeria şi conţinutul poşetei, relată concis întâlnirea cu Tomilin şi ce dedusese din inspectarea crângului împreună cu cazacii. Având în vedere circumstanţele şi timpul scurt la dispoziţie, obţinuse mai mult decât putea nădăjdui Stumbeck.

Bora nu se aştepta să primească felicitări pentru munca lui, şi într-adevăr nu veniră. După o tăcere zgârcită, Lolo clătină din cap şi puse totul la loc în geanta rusească. În schimb, scrisoarea cu puţinele detalii ale acordului nespecificat dintre soţii Tincu şi şeful Armatei a 6-a îi alunecă în buzunar.

— Frumoasă afacere, mormăi. Primul pe listă îmi moare într-o oră. Al doilea îi găseşte morţi şi pe soţii Tincu, şi pe femeia care i-a jefuit şi, poate, i-a ucis. Nu sunt fericit. Şi *dumneavoastră ştiţi cine* nu va fi fericit.

Bora nu reuşea să-şi ia ochii de la buzunarul care înghiţise scrisoarea.

— Ei bine, răspunse el sec, ca noi toţi, comandantul-şef va avea alte lucruri de care să se ocupe odată cu Am permisiunea să mă întorc la sarcinile mele acum că nu mai este cazul meu?

— Numai după ce îmi raportaţi în detaliu.

O rafală de vânt cald pătrunse în cort când Bora îşi scoase gânditor capul afară. Norii făcuseră loc soarelui, iar lumina se uniformiza, devenind orbitoare. La amiază ar fi anulat pentru privitor distanţele şi perspectivele. Nagel aştepta în apropiere să-şi prezinte raportul; mai la distanţă, pilotul lui Paulus supraveghea realimentarea Storch-ului. Ca un bun fotograf de război, Gehrmann era probabil prin preajmă să facă instantanee pentru cititorii de acasă, astfel încât să-i fascineze, dar fără să dezvăluie numele locurilor fotografiate. De obicei, legenda care

însoţea imaginile era: *Undeva pe Frontul de*

După ce ascultă prima parte a relatării lui Bora, Stumbeck spuse:

— Spre deosebire de aşa-numita Armată Rusă de Eliberare a lui Kaminski, de lângă Vitebsk, cazacii dumneavoastră văd că sunt complet lipsiţi de un statut oficial. Unii îşi organizează propria regiune semiautonomă, cu sistem şcolar propriu şi administraţie judiciară independentă. Ceilalţi sunt câini vagabonzi. Nu poţi prevedea niciodată ce vor face sau înţelege în ce cred cu adevărat.

Judecând după felul în care stătea pe patul lui Bora, cu rucsacul între genunchi, şi după apariţia unui borcan şi a unui suc de fructe, Stumbeck se pregătea pentru o gustare înainte de călătorie.

Bora îşi întoarse privirea pentru a nu lăsa să i se vadă nerăbdarea.

— Cazacii mei cred că aliaţii lor nu ar trebui să fure icoane sfinte.

— Ce vă pasă? Italienii sunt hoţi din născare, dar avem nevoie de ei. Din teritoriile estice, armata noastră trimite zilnic în Germania convoaie întregi încărcate cu cereale şi alte produse agricole. Doar că atunci când îţi însuşeşti câte ceva se numeşte furt, iar când jefuieşti în stil mare se numeşte rechiziţie de război. La hoţie, ca şi la sex, dimensiunea contează. Nu ştiaţi?

Îşi scoase gustarea din borcan, o tulpină tristă de ţelină, pe care începu să o ronţăie.

— Aţi reuşit doar să-l scoateţi din sărite pe generalul Messe când aţi blocat trenul italian la Rostov. Vă las să vă imaginaţi scena când s-au trezit cu SS-ul la bord. Messe a aruncat foc şi pară asupra noastră prin radio. Are o reputaţie bună printre generalii fascişti; a câştigat pe teren în Marele Război două avansări şi o jumătate de kilogram

de medalii pentru vitejie. Nu spuneţi nimic, ştiţi că e adevărat. Iama trecută, cu trupele în criză de echipament, a avut iniţiativa să meargă să-l cumpere de pe piaţa neagră din România, chiar sub nasul nostru. Aşa că a trebuit să dăm drumul trenului acela blestemat încărcat cu vechituri religioase şi să ne cerem scuze, încercaţi să nu ne mai puneţi în încurcătură cu aceste demonstraţii de moralitate, adăugă el enervat. Nu suntem plătiţi pentru asta.

— Nu suntem plătiţi nici ca să furăm.

Cu frunzele de ţelină atârnându-i din gură, Lolo Stumbeck arăta ca un uriaş iepure blond cu cizme.

— Oh-oh. Nu eraţi dumneavoastră ofiţeraşul care l-a escortat pe nestăpânitul nostru colonel Schenck la Cracovia, când aţi „eliberat” mai multe volume rare din „întemniţarea” lor în Biblioteca Naţională Poloneză? Bârna din ochiul dumneavoastră este prea voluminoasă pentru a avea grijă de paiul din ochiul altcuiva.

Bora ştia că fusese bătut.

— Nu pot nega, recunoscu el.

— Tocmai, şi nu ar trebui să răniţi sensibilitatea italienilor ori să pierdeţi timpul să înţelegeţi de ce acest Tomilin şi banda lui au luat un cal sau chiloţii doamnei Costin.

— Cazacii aceia ar putea fi implicaţi în una sau în ambele crime.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru locotenentul maghiar, ca să nu mai vorbim de rolul pe care l-ar fi putut juca un politruc în toate acestea. Şi chiar pilotul care i-a adus pe soţii Tincu din România poate că nu a spus tot ce ştia!

— Apropo de români…

Stumbeck extrase din borcan şi consumă o a doua tulpină de ţelină.

— … vă voi spune de ce nu m-am întors încă la cartierul

general. Ieri după-amiază mi-am pierdut timpul pe la Millerovo, încercând să-l conving pe idiotul de Nemoianu de generozitatea eforturilor noastre în căutarea savanţilor lui. Lăsând în sfârşit nasul în jos, a recunoscut că ai lui credeau că Reich-ul vrea să profite de cercetările profesorului Tincu asupra atomului şi că cei doi erau în avion spre front din acest motiv.

O noutate. Bora se întrebă ce altceva i se mai ascunsese despre acest caz.

— Atomul! izbucni. Şi de ce nu s-ar fi discutat la Berlin despre descoperirile ştiinţifice de interes naţional? Ce rost ar avea să o faci la un cartier general al armatei de pe Lrontul de Est?

— Exact ceea ce i-am răspuns românului.

Lolo mesteca încet, uitându-se la

— Tincu şi doamna, oricât de costisitoare era călătoria lor, erau doar într-o vizită de curtoazie.

Bora avea îndoielile lui, dar le ţinu pentru sine. Dacă închidea ochii, vedea chipul vesel al lui Alexander Carrick în ziua nunţii.

— Tu eşti următorul, îi făcuse cu ochiul Alex, admirându-i iubita spectaculoasă. Acesta este sfârşitul copilăriei noastre, dar cu siguranţă nu ne putem plânge!

Îşi trecu degetele peste mesajul Crucii Roşii pe care îl avea în buzunar. Era un semn că aflase de moartea lui Alex în ajunul înaintării? Erau multe feluri de *a fi.*

Abia aştepta ca Lolo să plece. Voia să citească ordinele, să discute cu colegii şi să le vorbească soldaţilor. Dar se părea că nu se va putea elibera înainte de sfârşitul acestui interogatoriu deghizat într-o conversaţie.

— Dacă pot întreba, spuse, cum aţi explicat faptul că am deposedat cadavrele de toate bunurile lor?

— Nu am explicat. L-am asigurat pe Nemoianu că îi vom restitui totul.

Nimic din cele spuse nu-l convingea pe Bora. Această poveste părea să fluctueze între extremele unei reacţii exagerate din partea lui Paulus şi posibilitatea ca spionajul să fie implicat. Ca şi când ar fi vorbit singur, observă:

— Sigur, dacă profesorul Tincu avea o formulă la el, s-a pierdut pentru totdeauna.

— Formulă?

Stumbeck aruncă borcanul pe pat.

— Cine vorbeşte despre o Toate astea sunt prostii româneşti! De ce emiteţi o astfel de ipoteză?

— Materia mea cenuşie nu încetează să funcţioneze doar pentru că nu mai este cazul meu.

— Nu am spus niciodată că nu mai este cazul dumneavoastră.

— Ba da!

Bora făcu tot posibilul să nu-şi arate frustrarea.

— Aţi spus textual: „Misiunea dumneavoastră se încheie odată cu predarea ţărănoii ruse.”

— Nu. Am spus: misiunea dumneavoastră se încheie odată cu predarea ţărănoii ruse.” Şi nu fiţi aşa de surprins sau iritat. Dumneavoastră rămâneţi în aşteptare, şi cazul rămâne *în* şi toată lumea dumneavoastră nefericită rămâne în aşteptare până după Stalingrad. *În aşteptare* nu înseamnă în afară. Peste câteva săptămâni veţi putea relua de unde aţi rămas.

Stumbeck arătă taburetul de lângă măsuţa pliantă.

— Aşezaţi-vă şi învăţaţi de la cel mai bun. Învăţaţi ce se poate face în câteva ore. Postul de radio de la Millerovo este o bijuterie, iar ieri până la apusul soarelui adunasem mai multe pepite decât un căutător de aur.

Bora se aşeză.

— Scumpul nostru maghiar Lăzâr are mâncărimi la picioare. În mai puţin de doi ani a schimbat patru unităţi. Cum? Ei bine, a început cu Batalionul 22 de Poliţie de

Frontieră ungară. A participat la marşul trupelor care au ocupat nordul Transilvaniei în anii 1940, când arendaşii români şi maghiari au luat-o la picior de frica violenţelor şi răzbunărilor.

— Scuzaţi-mă. Acesta este punctul de vedere românesc sau maghiar?

Stumbeck îl ignoră.

— Aşa că Lăzâr ajunge în satul Treznea la începutul lunii septembrie a acelui an, cu Batalionul 22. A fost o abatere întâmplătoare. Trupele nu au fost primite cu braţele deschise, şi le-au scăpat câteva focuri de armă…

Ştiţi cum se termină anumite lucruri. Fie că este adevărat sau nu că preotul român a fost ars de viu în biserică pentru că încuraja Rezistenţa, pare sigur că la 9 septembrie numărul morţilor se ridica la nouăzeci de civili.

Bora auzise despre incident.

— Treznea nu este satul pe care îl numim Izvorul Diavolului în germană?

— Exact: Fântâna Dracului în română sau Teufelsbrunnen în germană.

Bora urmărea spiralele muştelor în cort, atrase de sucul de fructe şi de borcanele de mâncare.

— Mi se pare că s-a vorbit şi despre complicitatea unui fost nobil maghiar, în cazul respectiv.

— Un oarecare Ferenc Bay. Încă locuieşte acolo, în castelul său în stil veneţian. Sursele mele româneşti arată că el a chemat Batalionul 22 pentru a-şi pune la punct foştii vasali. Cine ştie. Între timp, au rezultat jumuliţi şi nişte evrei, dar pe ei nu-i numărăm.

Stumbeck reluă tară chef făcutul bagajelor.

— De parcă n-ar fi fost de ajuns, la jumătatea lunii septembrie, Armata a

2- a ungară a general-locotenentului Gusztâv Jány, aceeaşi care astăzi ne protejează cu atâta dragoste dosurile,

ajunge în satul din apropiere, Ip. Şi aici, domnule Bora, lucrurile devin interesante. Oficial, cineva aruncă cu o grenadă în soldaţi. Sursele mele din Bucureşti, în schimb, susţin că a fost un accident în timpul unui transport de explozibil. Oricum, se încheie cu represalii şi 150 de morţi. Un anume locotenent Endre Lázár, aflat în mod misterios în acţiune în Regimentul 32 al Armatei a 2-a, comanda plutonul de execuţie.

Lolo nu lăsa să se vadă dacă era iritat sau nu de lipsa de reacţie a lui Bora.

— Veţi spune că represaliile în timpul unei ocupaţii sunt regula. Rămâne faptul că, odată ce Ungaria şi România devin aliate şi colege de bancă împotriva demonului sovietic, Lázár se dă la fund. Se alătură Diviziei 1 Blindate ungare, devine ofiţer de legătură la Divizia 295 a noastră şi face naveta între Rossoş şi Armata a 8-a italiană de la Millerovo.

Stumbeck îşi mângâie smocul de Nibelung de pe frunte.

— Cum vi se pare?

— Deocamdată, doar că se mişcă foarte mult; şi că, dacă eşti arendaş sau evreu, mai bine stai departe de el.

Comentariul căzu în gol.

— Oricum, domnule Bora, pentru a vă răspunde la întrebarea despre destinaţia finală a lui Lázár, trebuie să ştiţi că, după ce a părăsit postul de legătură, s-a alăturat glorioasei noastre Divizii 24 Panzer, sub ordinele vechii cunoştinţe a dumneavoastră, Emil Schenck.

Atenţia lui Bora deveni ascuţită. Schenck, cu un singur ochi şi cu o inimă de oţel, era o figură din trecutul său pe care ar fi preferat să nu o mai întâlnească. Servise sub conducerea lui în Polonia; iar dacă existase vreun om capabil să creeze o fisură în siguranţa sa ideologică, acesta fusese tocmai Schenck. Bora luase în serios încurajarea lui formală de a denunţa crimele de război,

atât împotriva germanilor, cât şi din partea germanilor.

Se devotase cu zel identificării acestora, doar ca să-şi vadă rapoartele dispreţuite sau ignorate de superiorul său. Atunci îndrăznise să treacă peste el şi să-şi ducă denunţurile la cele mai înalte niveluri ale Guvernoratului General din Polonia.

Schenck ştia? La începutul anilor 1940, drumurile lor se despărţiseră; colonelul plecase în „războiul ciudat” din Lranţa, iar Bora urmase Şcoala superioară de război de la Berlin, de unde începuse să îndeplinească misiuni pentru Abwehr.

— Să ştiţi, îl informă Stumbeck, că Schenck a fost avansat la gradul de general de brigadă şi nu exclud posibilitatea de a vă întâlni curând.

Voi face tot posibilul să nu se Bora se abţinu să mai întrebe ceva. Intenţiona să evite cu orice preţ o dispută privitoare la Lázár cu fostul său comandant. Recunoscător pentru avertisment, îşi păstră decizia pentru sine.

Dar Stumbeck îl ţinea în undiţă.

— Aţi lucrat pentru Schenck la Cracovia, iar 24 Panzer este fosta dumneavoastră unitate.

— Când era Brigada 1 Cavalerie.

— Tancurile lor încă poartă blazonul cavaleristului săritor, nu? Oricum, Serviciile îl urmăresc pe Schenck de ceva vreme.

Când se ridică, imediat imitat de Bora, Lolo se uită în jur pentru a se asigura că nu a uitat nimic de-al lui.

— Din punct de vedere profesional, generalul nostru s-a umplut de insigne şi medalii. Ştiu că cedează de bunăvoie către SS câteva unităţi din Brigada 24 a lui pentru ceea ce numeşte „operaţiuni mătură-şi-curăţă”. Nu cereţi detalii, nu vi le-aş da nici dacă le-aş avea. În privat, însă, pare să fi îndrăgit paharul.

O strângere de pleoape păru un semn prietenesc din

partea lui Lolo.

— L-au surprins urinând pe zidul unei biserici ortodoxe din Voronej, beat mort. Având în vedere palmaresul său excelent, incidentul nu ar fi făcut decât să provoace zâmbete dacă nu ar fi fost acolo un fotograf de război care l-a imortalizat. Tipul care a zburat cu dumneavoastră, Fritz Gehrmann. Întrebaţi-l dacă nu mă credeţi. El l-a eternizat pe Schenck cu picioarele depărtate în timp ce stropea cu pipi arian acel zid. *Din pură* s-a apărat când SS-ul l-a făcut să scuipe filmul. Tocmai fotografia biserica etc., etc. Dar se pare că o copie este încă în sertarul cuiva, în cazul în care ar trebui investigat fotograful sau Schenck. Acum, însă, generalul nostru de granit îşi încălzeşte muşchii în aşteptarea triumfului pe Volga.

— Cred.

Voronej era locul în care Divizia 71 luptase recent. Într-un alt moment, şi fără vestea morţii lui Alexandru, Bora s-ar fi distrat. În 1939, Schenck îl înnebunise cu lecţii despre fertilitate şi despre nevoia de a evita alcoolul atunci când plănuieşti să devii tată.

— Câţi copii are acum?

— Cinci, se pare. Plănuieşte să organizeze o petrecere după cucerirea Stalingradului, când se va naşte următorul, în noiembrie.

— Voi ţine cont de asta, domnule colonel. Trebuie să mai ştiu ceva, în caz că nu voi putea evita o întâlnire cu el?

— Oriunde merge, adăugă Lolo cu lejeritate, ia cu el un trăgător de elită.

Bora spuse că va avea grijă. *Rămânerea în aşteptare* îi permitea puţină impertinenţă, aşa că îndrăzni să întrebe:

— Printre hârtiile pe care tocmai vi le-am predat, este ceva util?

— Nu. Şi printre ele *n-am văzut nicio Joi, 20 august – marţi, 25 august*

Revenirea în tabăra cercetaşilor după transferul în Piazza Roma fu ca o revenire la viaţa adevărată. A doua zi după plecarea lui Stumbeck, care îl luase cu el pe Fritz Gehrmann, Bora şi ai lui săriră etapele. Trimişi la nord pentru a se alătura grosului diviziei, călătoriră înghesuiţi în autocare Opel şi maşini de serviciu pe drumurile de pământ nisipos până în apropiere de Golubinskaia, pe malul de vest al Donului, la nord de Kalaci. La Golubinskaia erau în fierbere pregătirile pentru transferarea cartierului general al Armatei a 6-a, acum la Osinovski, avându-se în vedere trecerea fluviului şi avansarea spre Stalingrad.

Sosiră noaptea târziu, în formaţie de luptă. Spre deosebire de oamenii lui, care aveau câteva ore să se odihnească înainte de asalt, Bora trebui să participe la o conferinţă de informare cu colegii săi din Divizia 295. Cuvintele care se repetau cel mai mult – Peskovatka, Vertiaci, Brigada 137 Blindată sovietică – confirmară ceea ce sperase. *Se* iar oraşul Stalingrad era la capătul străzii.

Dar exista un preţ de plătit pentru glorie: Bora fu separat temporar de ai lui. Experienţa sa în recunoaşterea armată împreună cu stăpânirea limbii ruse îl făceau să fie un adaos util la secţia de comandă a Batalionului Recunoaştere al Diviziei 295, primul care urma să traverseze fluviul.

Ar fi trebuit să-i facă plăcere solicitarea din partea unor ofiţeri pe care îi cunoştea, dar ei îi spuseră că, dacă nu puteau avea un Brandenburger, atunci măcar pe maiorul Bora. Brandenburgerii, care operau sub acoperire, erau subordonaţi Diviziei 24 Panzer. Să fie încă o dată *al doilea pe listă* (şi în locul Brandenburgerilor, ale căror operaţiuni temerare erau celebre pentru natura lor disperată şi aproape criminală) putea fi un compliment sau nu.

Timpul presa. Ceru să-l aibă măcar pe Nagel cu el, dar nu i se permise, îşi încredinţă oamenii comandantului

adjunct, căpitanul Grossmann – credinciosul şi echilibratul *Rittmeister* Grossmann, conform nomenclatorului cavaleriştilor cercetaşi –, şi plecă. Oamenii lui se supărară pentru că rămâneau tară noroc, iar el fu lipsit de plăcerea de a traversa Donul cu ei.

Cu puţin timp înainte de zorii zilei de 21 august, la optzeci de kilometri de tabăra de la Kumovka, Bora îşi scoase verigheta înainte de a coborî la râu. I-o încredinţă preotului, pentru a nu risca să se piardă „în caz de deces sau altceva”. Când colegii săi predară livretele personale şi plăcuţele de identificare, făcu acelaşi lucru, ştiind bine ce presupunea asta.

Când traversezi, eşti mereu într-im se gândi el. *Există locul din care vii şi cel în care mergi. În mijloc, fie că este o treaptă, un prag, un pod, o scară sau un râu, se deschide un non-loc.* Îşi prinse casca sub bărbie, surprins de greutatea şi forma ei medievală, de felul solid şi trist în care protejează capul şi îşi spuse că rara ei purtare îl făcea să o aprecieze şi mai mult. *Ultim vestigiu al armurii teutonice, nu era diferită de cea purtată de Cavalerul care înainta cu Moartea şi Diavolul în xilografía lui Dürer. Şi el se îndreaptă către un loc invizibil, călărind în non-loculprin excelenţă, pădurea primordială.*

Cu cinci minute înainte de ora zero, Bora acceptă ideea de a merge spre necunoscut. La urma urmei, lumea era alcătuită din praguri, vizibile şi invizibile. Câte erau interzise, evitabile sau inevitabile, nu ştia. Abia după ce le treceai, descopereai dacă mai exista posibilitatea de a te întoarce înapoi. Nu era vorba de evenimente cronologice obişnuite – zile de naştere, nunţi, promovări… Erau cu totul altele pragurile care făceau diferenţa. Presupuneau decizii morale secrete şi neaşteptate. *Merg în* îi veni în minte. *Trebuie să continui să înaintez până îmi învăţ lecţia.* În orice caz, în acea zi, ca în orice altă zi, fiecare trecere se

făcea în cea mai completă singurătate, oricare ar fi fost circumstanţele reale. Martin Bora trecea pragurile singur, chiar şi în mijlocul unei mulţimi. Şi nu îi invidia pe cei care observau la timp pragurile ca să le evite.

Să mori pe Don. Cum ar fi fost să fii doborât pe această maiestuoasă panglică de apă? Mai semnificativă decât orice altă moarte, sau nu? Bora se întreba. Nu. Îl aştepta Stalingradul. Soarta nu ar fi permis abateri sau incidente. *Odată ce ajung la Stalingrad, odată ce văd Volga… ei bine, atunci regulile nu se mai aplică. Cine ştie, s-ar putea să nu mai fiu invulnerabil, dar voi rămâne invincibil.*

Fluviul, în ziua aceea, avea culoarea ochiului unui orb. Unităţile de asalt se deplasară spre malul estic, verde şi împădurit. Un vânt de nord-est puternic, arid, destul de cald pentru anotimpul târziu, unduia şi zburlea torentul în timp ce plutele îl tăiau zguduindu-se. Celălalt mal, aşa cum se întâmplă adesea cu *celălalt* părea blând sub un cer cu nori de culoarea turturelelor. Numai lansarea de rachete de către sovietici l-ar fi putut face ostil; şi aşa se întâmplă.

Dar germanii erau de neoprit. În zgomotul puternic al exploziilor – trombe de apă care se ridicau şi se izbeau, bulgări de pământ cu iarbă şi pietricele din albie care zburau în toate direcţiile, nisip şi sânge –, Bora abia aştepta să pună piciorul pe malul duşman, să alerge pe sub sălcii prin pământul noroios şi să se împrăştie cu colegii săi pentru a începe treaba.

În puţin mai mult de o oră traversă un batalion întreg. Din spate, artileria germană asalta inamicul pentru a elibera drumul celor care urmau după primul val. Capul de pod, iniţial lat de patru kilometri, avea să devină în curând de opt.

De acolo înainte era pământ necunoscut. După-amiaza, Bora şi ceilalţi făcură bilanţul situaţiei şi stabiliră obiectivele pentru noapte. Afluxul de trupe părea să nu se

mai termine. Materialul abandonat de ruşi, inclusiv unele hărţi, reprezenta o recompensă neaşteptată.

Avangarda cercetaşilor se deplasă în noaptea răcoroasă cu lună între colina de la nord de Peskovatka şi pârâul din apropiere, pentru a se îndrepta apoi spre sud, în susul fluviului, în direcţia Dmitrievka.

La jumătatea traseului, se împiedicară efectiv de o mână de recruţi ruşi, trimişi să sprijine Brigada 137. Se ghemuiau uluiţi într-un şanţ, unde ciocnirea artileriei îi forţase să rămână ore întregi. Neştiind că cercetaşii germani operau cu mult dincolo de propriile linii, se aşteptau să fie împuşcaţi pe loc. Când înţeleseră că vor fi „doar" luaţi prizonieri, deveniră vorbăreţi la interogatoriul liniştit al lui Bora.

Bora nu se aştepta să-i fie milă de ei; în schimb, fără să o arate, o simţi, în copilărie, fratele lui fusese cel cu sufletul blând. Astăzi, datorită distanţei emoţionale dintre trapa pentru bombe şi ţintele sale, Peter rădea la pământ fără remuşcări fabricile, suburbiile şi cartierele urbane. La rândul lui, Bora reuşea să se elibereze de o compasiune morocănoasă.

În penumbra dintre noapte şi zi (un alt non-loc, plin de posibilităţi şi pericole), luă act şi evaluă ce îi spuneau tinerii ruşi. Unitatea lor fusese făcută bucăţi înainte de a se putea retrage dincolo de calea ferată nord-sud, în spatele căreia se desfăşura frontul sovietic cu brigăzile blindate, unităţile antitanc şi unităţile de infanterie.

Îi aduceau aminte de băieţii desculţi care, întorcându-se de la pescuit, îl informaseră despre căruţa cu roţi roşii condusă de o fată. Se întâmplase cu adevărat cu doar câteva zile în urmă? Păreau să fi trecut secole de la Piazza Roma.

Îi privesc în faţă pe aceşti bieţi recruţi, care nu au nicio speranţă de a supravieţui prizonieratului sau comisarilor

lor politici dacă vor reuşi vreodată să se întoarcă în patria lor. Nimic – şi totul – mă leagă de ei. Suntem soldaţi. Ce reprezentau pentru mine Nicolae Tincu şi soţia lui? Moartea lor nu mă face să mă simt mai mic, aşa cum ar face-o cea a acestor nenorociţi.

Sâmbătă, 22 august, la sud de Peskovatka

Zorii îi găsiră pe cercetaşi şi pe prizonierii lor într-o zonă la câţiva kilometri est de Don, din care puteau observa marele tumul de la Gorganul Kazaci, la 400 de metri înălţime pe un podiş plat. Judecând după loviturile de tun, se apropia momentul să o luăm la picior şi să ne întoarcem. Dar lumina dinspre est, de dincolo de dealuri, devenea atât de intensă, purpurie ca o rodie desfăcută, încât Bora nu se putu abţine să nu urce înaintea celorlalţi pe creastă pentru a se uita apoi înjur.

Prin aerul limpede, dincolo de stepa bătută de vânt, dincolo de stânci, râuri şerpuitoare şi sate pustii, dincolo de urmele de fum ale tancurilor şi vehiculelor în flăcări, întrevăzu profilul îndepărtat, plin de hornuri, al Stalingradului.

În curând, bombardierele aveau să înceapă să efectueze lovituri aeriene masive împotriva oraşului. În această dimineaţă, datorită lentilelor neutre şi clare ale binoclului, orizontul crenelat de fabrici şi clădiri înalte părea sigur şi inaccesibil, totuşi la îndemână, ca Sinagoga ţiganilor. Dumnezeu avu milă de el şi îi ascunse faptul că toţi oamenii din micul său grup de ruşi şi germani, cu excepţia unuia, îşi contemplau, de fapt, propria moarte.

În zilele următoare fu mulţumit de sarcinile lui şi toate i se părură bune. Entuziasmul îl târa nebuneşte înainte. N-avea idee despre ce se întâmpla pe celelalte sectoare ale frontului şi nici nu-i păsa, cel puţin atât timp cât înaintarea continua. Dormea puţin şi bine oriunde s-ar fi aflat şi, trezindu-se după două-trei ore, i se părea că nu se oprise

deloc. Uita să mănânce până când foamea nu îl chinuia, nerăbdător să continue să meargă, să se târască, să conducă...

Jurnalul zilei de marţi, 25 august, la circa 15 km de Don

De astăzi, Stalingradul este oficial sub

Duminica trecută an detaşat aici un întreg regiment din divizia noastră, cu sarcina de a apăra ceea ce am câştigat până acum. Ieri ne-am mutat la sud de Dmitrievka, securizând satul Sokarevka împotriva Diviziei 87 Puşcaşi şi a Diviziei 35 Gardă. Rezistenţa ruşilor creşte, dar noi rămânem cei mai puternici.

De 72 de ore, un bombardament fără precedent face praf Stalingradul. Misiunile bombardierelor Stuka an fost cel puţin două mii. Vuietul este asurzitor. Pot să-mi imaginez cum este pentru civilii care, până duminica trecută, probabil făceau plajă pe tumulul tătar pe care îl numesc Gorganul Mamaiev, precum şi pe malul Volgăi, unde încă mai erau în picioare restaurante precum celebrul Primele care s-au întrerupt trebuie să fi fost liniile electrice şi conductele de apă, cu tot ce presupune – iluminat, tramvaie, apă potabilă... şi pentru noi, odată ce intrăm în oraş. Între forţele noastre şi ale lor, ca în Evul Mediu, se întinde o linie de apărare supranumită Zidul Tătar, ca să nu mai vorbim de tripla sau cvadrupla centură de blindaje navale, de buncărele de beton armat cu oţel şi de miile de posturi de mitraliere. Mirosul clădirilor în flăcări, de praf de cărămidă, cauciuc lichefiat şi grâu ars vine noaptea, sub o lună în creştere; faţa ei mare pare să roşească de fiecare dată când fumul o acoperă. În timpul zilei pare infern.

Mi-aş dori doar ca oamenii mei să fie cu mine. Dacă totul merge bine, voi ajunge în curând lângă ei.

Paradoxal, zilele par eterne când ai atât de multe de făcut. Timpul zboară, da, dar seara ţi se pare că ziua care

a început cu 12-14 ore înainte este la fel de îndepărtată ca o viaţă trecută.

Cu doar patru zile în urmă, eram implicat în sarcinile obişnuite care precedă bătălia. Am aranjat hărţile, i-am încredinţat preotului nişte scrisori pentru familia mea şi am înlocuit verigheta cu alta, pe care Dikta mi-a dat-o pentru ocazii de acest fel. Cred că i-a sugerat-o tatăl meu vitreg; nu din superstiţie – bătrânul nu ştie ce înseamnă – ci dintr-un motiv practic. În război, nu se pierd doar membre sau viaţa. Din fericire, mai des rişti să pierzi obiecte de neînlocuit. Verigheta este un simplu inel de aur, ca celălalt, dar nu poartă numele Diktei gravat în interior cu data nunţii, 16 august 1939. Ne-am grăbit să cumpărăm originalele la Halle, în dimineaţa cununiei civile. O săptămână mai târziu, dat fiind că ai mei insistau, a urmat ceremonia religioasă în Prusia de Est, în capela cazărmii, cu patru zile înainte de invadarea Poloniei. De altfel, am plecat în dimineaţa de după nuntă. Din fericire, ne bucuram de drepturi conjugale încă din data de 16, fără a socoti, sporadic, cei trei ani dinainte. A doua verighetă mi-a făcut-o cadou pe 4 mai 1941, când eram în permisie pentru nunta lui Peter şi Duckie la Dresda.

Verigheta din 1939 este în siguranţă acolo unde se află. Nu cred că o voi purta din nou înainte de a lăsa definitiv în urmă cucerirea StaJingraduJui. Miercuri, 26 august în cursul acelei săptămâni, detaşamentul lui Bora atacă acolo unde situaţia tactică impunea prezenţa lui, adesea în colţul riscant de sud-est al frontului care avansa, încă deschis în aşteptarea Diviziei 71. Dădeau peste cercetaşi ruşi, dar din ce în ce mai rar. În faţa lor, ariergarda sovietică se retrăgea luptând. După un conflict armat, rămâneau semnele unei plecări bruşte, organizate în grabă, dar totuşi metodic. Pe măsură ce zilele treceau, înaintarea deveni mai puţin feroce, dar Bora şi ceilalţi

comandanţi de pe teren ştiau că era vorba doar de o încetinire temporară.

În acea miercuri, într-un câmp vălurit şi puţin împădurit, întâlniră un foc neaşteptat de brutal.

Nu fu timp de pregătiri pentru a trece de la tăcerea obligatorie a recunoaşterii la zgomotul mitralierelor care răscoleau pământul. Bora tocmai trimisese o ştafetă pentru a avertiza despre mişcări suspecte dincolo de un gard viu de arbuşti înalţi când veni atacul. Şi, deşi atragerea focului inamicului făcea parte din îndatoririle lor, violenţa reacţiei merse cu mult dincolo de focul de baraj împotriva unui grup de cercetaşi.

Era un semn a ceea ce avea să vină. Detaşamentul se retrase la timp, exact înainte de a fi copleşit.

Ne aşteptam să cedeze? încercăm de luni de zile. Ştiau că vom veni! Nu e iunie ’41, când i-am luat prin surprindere.

În câteva ore, odată întors şi reorganizat, detaşamentul avu ordine diferite. Noua directivă era să lupte în câmp deschis, să avanseze neutralizând sate şi colhozuri, să înainteze cu protecţia departamentelor de deminare.

Lui Bora nu-i părea rău. În aceeaşi seară, la amurg se aşeză pentru a se răsfăţa cu zece minute de lectură din cartea pe care i-o împrumutase Galvani. Gândurile lui Leopardi păreau să nu aibă nicio legătură cu sarcinile lui la vest de Don. Zile întregi nu făcuse altceva decât să studieze hărţile cu împrejurimile Stalingradului. Oraşul se ridica la o oră de mers cu maşina; rezistenţa ruşilor era cea care îl îndepărta. Memora terenul şi posibilele obstacole, astfel încât pentru el Stalingradul nu era altceva decât un sistem de cazărmi, sedii ale partidului, gări, fabrici cu nume care evocau Revoluţia, blocuri care trebuiau ocupate, cucerite sau demolate. Era aici printre mii de oameni. Adevărat, tatăl său petrecuse ceva timp în

această regiune, făcând Dumnezeu ştie ce legat de muzică, etnografie şi femei. Dar atunci oraşul de pe Volga se numea încă Ţariţân.

Jurnal, actualizare

Au mai fost şi alte fluvii în viaţa mea, dar niciunul atât de important precum cele ruseşti. Numele lor sunt adesea graţios de evidente. Don provine dintr-un cuvânt care înseamnă „apă „, ceea ce face din Doneţ o „apă mică”. Şi Volga? într-o scrisoare trimisă de tatăl meu stră-unchiului meu (întâmplător şi bunicid meu, din moment ce ai mei erau veri primari), am aflat că numele vechi al fluviului era Sarisin, un cuvânt turcesc care înseamnă „blondauriu”. Ca Tibnd la Roma. Ce coincidenţă ciudată! Tatăl meu îl numise Sarisin pe ogarul pe care-l dăriuse amantei sale, Larisa Malinovskaia, abandonată apoi în favoarea fiicei adolescente a unchiului lui, mama mea. Şi tocmai la Ţariţân, astăzi numit Stalingrad, mă duc să-mi întâlnesc destinul.

Trecură alte două zile, în timpul cărora nu se putu gândi decât la următoarea fâşie de pământ rusesc. Ore întregi nu era atent la ceea ce se întâmpla în jurul lui. Deconectate de bazele lor de plecare, companii şi întregi batalioane depindeau de antrenament şi de al şaselea simţ. Hărţile se identificau cu teritoriul, pentru că marcau şanţuri, creste, păduri şi orice alt loc potrivit pentru ambuscade.

Existau momente emoţionate în care trebuia să gândească rapid şi să reacţioneze la neprevăzut. Nicio legătură cu războaiele strămoşilor lui, făcute din aliniamente geometrice şi văi largi, în care generalii stăteau pe cal, uitându-se unul la altul de pe înălţimi opuse. Şi apoi, mai erau momentele de tăcere suprarealistă, ca atunci când trecură prin faţa unei colibe îngrădite, unde o bătrână locuia între cele două fronturi cu

grădina şi animalele ei de curte. Când merseră mai departe, încetul cu încetul chemarea cocoşilor se pierdea în depărtare, diminuându-se de la patru note lungi la ultimele două, sugrumate.

Aşa distanţa simplifică îşi spuse Bora. *Aşa spaţiul (sau timpul, sau ambele) toceşte, nivelează, anulează. La urma urmei, uitarea este un proces de scădere.*

Îl făcea să se gândească la cât de multe din amintirile lui erau făcute din sunete. Şi nu voci, neapărat. Nu auzise niciodată vocea tatălui său natural – sau, mai degrabă, fusese prea mic pentru a o identifica. Existau înregistrări ale muzicii sale, dar vocea Maestrului se pierduse pentru totdeauna.

Vineri, 28 – hramul zilei era Sfântul Augustin, filosof şi doctor al Bisericii –, detaşamentul lui Bora ajunse la un pârâu care se curba spre el însuşi atât de mult încât pe hartă semăna cu urechea unui ac. Împădurită şi mai înaltă pe malul opus, bucla ascundea o vale mică în care până de curând funcţiona o cooperativă agricolă, excelentă ascunzătoare pentru apărători.

Era de neconceput să ieşi din adăpost fără sprijinul artileriei; atragerea focului inamic ar fi fost sinucidere. Oamenii rămaseră pe loc până când fu restabilit contactul radio cu batalionul. Când, în sfârşit, obuzele germane trecură pe deasupra capului lor, se pregătiră să se deplaseze.

Într-o ceaţă de praf şi fum, unitatea lui Bora ocupă rapid cooperativa şi li se păru un rezultat bun până când harta le aminti că se aflau într-un punct nesemnificativ, printr-o infinitate de puncte la fel de nesemnificative.

Exploziile dărâmaseră uşile caselor şi şoproanelor care formau colhozul; cercevelele, sticla, balamalele şi pragurile erau împrăştiate pe terenul nisipos. Nu puteau exista obiecte de recuperat pentru un adăpost de iarnă.

Soldaţii ruşi (nu mulţi, pentru că se tot retrăgeau) zăceau fără viaţă acolo unde căzuseră. Bora se uită în jur, turnându-şi în cap ce mai rămăsese din apa caldă din ploscă. O magazie încă în picioare sub un acoperiş de tablă ar fi trebuit să-i amintească de cea în care intrase cu Galvani în căutarea soţilor Tincu, dar nu o făcu.

Înainte de lăsarea întunericului aveau să lupte din nou cu ruşii, care îşi lingeau rănile la marginile cele mai îndepărtate ale câmpurilor din apropierea colhozului.

Deasupra germanilor, ca nişte şoimi prietenoşi care voiau să-i preceadă, bombardierele Stuka loveau continuu apărarea exterioară a Stalingradului şi cartierele muncitoreşti. Oraşul stătea ca o regină barbară pe tron, acoperită de coliere, sângerând impasibilă, dornică de sânge şi de la unii, şi de la ceilalţi. Uneori neştiinţa este o binecuvântare. Să nu ştii cum se descurcau celelalte corpuri de armată, românii sau italienii pe Don, era aproape reconfortant.

Jurnalul de sâmbătă, 29 august

Toată ziua a plouat. Puţină linişte din cauza vremii şi a drumurilor impracticabile. Este timpid să recapitulez evenimentele.

În primul rând, o consideraţie abstractă: motivul unei călătorii (o avansare militară este o călătorie, aşa cum, în fond, an fost şi cruciadele) îşi pierde conturul într-o ţară imensă precum Rusia. Românii sunt cei mai norocoşi, dat fiind că se învecinează cu Ucraina la est. Italienii, în schimb, chiar şi în linie dreaptă, se află la nu mai puţin de 3.500 de kilometri de patria-mamă.

Pentru noi, care am crescut în oraş sau în alte locuri circumscrise, măsurarea distanţelor în mii de kilometri este neverosimilă. Le calculăm raţional pe hărţi a căror scară nu este niciodată mai mică de 1:100.000; le înţelegem cu mintea. Din punct de vedere emoţional, cu

toţii avem, unii mai mult, alţii mai puţin, un sentiment de ameţeală. Şi totuşi, în aceste zile înaintăm câteva sute de metri odată sau chiar mai puţin.

Altminteri, luând în considerare toate evenimentele, ne-am impus victorioşi în zona Kalaci, dincolo de Don, la nord şi la sud de Vertiaci, şi ne apropiem din ce în ce mai mult de Stalingrad. Sunt foarte mândru de băieţii noştri, dar nu pot spune acelaşi lucru despre aliaţi.

Ce dezastru. La o săptămână de la plecarea mea din Piazza Roma, italienii an pierdut multe din poziţiile smidse sovieticilor pe Don. De altfel, pe măsură ce se retrăgea spre est din faţa noastră, Armata Roşie contraataca pe fluviu în sectorul Corpului 17 de Armată german, luând, din păcate, drept ţintă Divizia Sforzesca, recent sosită şi nerodată în războiul de pe Frontid de Est. Două dintre regimentele sale – 53 şi 54 – an căzut şi numai printr-o minune, după câteva episoade de panică, an reuşit să se oprească la Cebotarevski.

Pe 23 a intervenit generalul Hube, din trupele noastre blindate. **Situaţia a fost restabilită datorită performanţei excelente a cavaleriei italiene; o** *satisfacţie pentru unul ca Aş fi vrut să fiu acolo! Au încetinit strălucit înaintarea acelor blestemaţi de puşcaşi ruşi. A fost mai rău în 25-26 august, când prăbuşirea sectorului părea iminentă. Generalul Hollidt a obţinut comanda supremă, inclusiv pe cea a Corpului 35 de Armată al generalului Messe. După cum era de aşteptat, Messe s-a înfuriat atât de tare încât a trebuit să dăm înapoi. Din fericire, erau din nou acolo Rapida* ***Şi*** *Totuşi, în ciuda eforturilor lor, în seara zilei de 26, sovieticii ocupaseră poziţii tactice importante în dreapta Donului. Acum ştiu unde şi împotriva cui să pună presiune.*

Mă întreb cum se descurcă Galvani, Dossi Şi Serra San Bruno. Piazza Roma pare acum un episod îndepărtat. Cine

are timp să se ocupe de trei crime? Cu siguranţă nu comandantul nostru. Şi ancheta a devenit un lux.

Dar Lolo greşeşte când mă acuză că dau crezare orbeşte celor spuse de Tomilin sau de alţii (inclusiv el) despre cazul Tincu. Faptid că ştiu să ascult nu mă face naiv.

De mic mi-am irosit abilitatea de a asculta pentru că îi auzeam pe ceilalţi, în special pe adulţi, şi încercam să înţeleg ce însemnau cuvintele pentru Le traduceam pentru a se potrivi cu lumea mea. Încă mai făceam asta parţial când urmam cursurile la facultate, deşi studiul filosofiei ar fi trebuit să mă determine să renunţ la interpretările personale şi să mă împingă mai degrabă să înţeleg conceptele care îmi erau propuse.

Am început să ascult în armată, pentru că ordinele nu trebuie supuse exegezei. Aşa am trecutprintr-o fază în care cuvintele erau clare şi inconfundabile.

Timp de aproape doi ani am fost poros şi transparent, un recipient aproape necritic pentru tot ce intra. A urmat o etapă care continuă şi astăzi: cea a ascultării atente în căutarea conţinuturilor, a semnificaţiei, a tonului, a aluziilor, a ce nu se spune, a minciunilor. Acestea din urmă, mai ales. Mă consider destul de abil în a surprinde falsitatea. Este mai dificil atunci când vorbitorul crede ceea ce spune. Atunci mă pot înşela, dar nu se întâmplă des.

În curând voi pleca într-un sat nu departe, unde se pare că sovieticii au abandonat o mulţime de echipamente de bună calitate: ştiu ce caut. Duminică, 30 august

Ambiţia lui de a pune mâna pe un jeep american folosit de Armata Roşie se materializă sâmbătă seara, într-o tabără abandonată în grabă la nord de

Karpovka, unde inamicul nu avusese timp să distrugă echipamentul, vehiculele şi carburantul. Nu i se putu desemna un şofer; voia să îl conducă el însuşi. Doar dacă

ar fi dat peste un pian s-ar fi entuziasmat mai mult; şi se întâmplase şi asta când, în ’41, găsise un admirabil Petrof într-o gară îndepărtată din Ucraina.

În astfel de momente trebuia să recunoască faptul că, şi pentru el, conflictul era o continuare îndelungată a războaielor medievale, cu trena lor de razii: porthartă rusească, ţigări ruseşti, camionetă americană, Ray-Ban americani luaţi de la un englez. Erau trofee, chiar înainte de a fi unelte de lucru. Dar, până la urmă, războiul în sine era o chestiune arhaică.

Fermele deveniseră tot mai rare; trebuiau să parcurgă zone întinse de stepă aridă, care piloţilor trebuiau să li se fi părut suprafeţe lunare, înainte de a ajunge la o căsuţă cu câteva găini, un câine râios şi copii... Sau chiar şi fără găini, câini râioşi şi copii.

Donul era deja o amintire; Volga, imaginabilă, dar încă invizibilă.

Nemţii se deplasau luptând printr-un peisaj dezolant, între amintire şi aşteptare, ca în largul mării. Dar apa era rară. Bora o păstra cu parcimonie pe cea din ploscă.

Optimismul predomina. Numai în zilele cu pierderi grele (până la sfârşitul lunii, Divizia 71 avea să lase pe câmpul de luptă jumătate din oameni şi 170 de ofiţeri) era imposibil să nu te gândeşti la acel marş furios ca la un elastic care se subţiază pe măsură ce se întinde. Apoi lucrurile se îmbunătăţeau, depăşeai sau ocoleai un obstacol, luai un deal, cucereai un nod de cale ferată şi nu te mai gândeai la un elastic, ci la un cablu indestructibil. Bora nu avea timp să-şi actualizeze jurnalul, dar scria note stenografice pe care să le adune mai târziu.

Note pentru marţi, 1 septembrie

Ne îndreptăm spre Zidul Tătar, vechea apărare a Stalingradului, dispunându-ne într-un unghi îngust; este vechea modalitate germanică de atac, folosită deja

împotriva legionarilor romani san a celorlalte triburi. Nivelul focului împotriva noastră este intens, iar ofiţerii nu dan înapoi. Când nimerim peste teribilii Puşcaşi sau peste Gardă, lupta devine brutală şi nu cruţă pe nimeni. Supravieţuirea depinde de evitarea unui fragment de plumb, nu mai mare ca o falangă a degetului mic, care poate tăia o arteră de la gât sau poate sfărâma inima. Tensiunea este imensă.

În astfel de momente nu ştiu către ce se îndreaptă restul vieţii noastre.

Cu toţii suntem orfani, necăsătoriţi, fără copii sau persoane dragi. Nu ne putem gândi la ei, şi dispar. Dispare şi nevoia de a evita acel fragment de plumb. Vedem doar vârfid unei case, un şanţ, un post. Suntem orbi şi surzi la orice altceva.

Ne înrăim când nu reuşim să atingem obiectivid zilei. Uneori sunt o sută de paşi, sau doar un grajd care trebuie golit de ruşi şi umplut de noi. Răutatea ne face infantili. O citesc pe feţele celorlalţi, aprinse de oboseală şi cruzime. Copiii care se luptă pentru o minge din zdrenţe au o expresie asemănătoare de tenacitate totală şi nesăbuită. Dar pentru noi şi inamic ea se transformă într-o măcelărire reciprocă.

Când obiectivid este atins, rămânem acolo, aşezaţi sau ghemuiţi, tăcuţi şi prostraţi. Câteva secunde. Avem nevoie de ele, pentru a ne reveni după bătălie. Cu toate acestea, nu putem lenevi. Ne aşteaptă imediat obişnuitele treburi „casnice „, de la stabilirea legăturilor telefonice până la pregătirea cazării, de la găsirea apei potabile până la întocmirea unui raport pe care cineva îl va preda în mână comandantului de regiment. Devenim gospodine experte.

Temperatura începea să scadă. Ploua cu întreruperi, iar vântul răcoros făcea marşul mai suportabil. Diviziile de infanterie germană câştigau constant teren, stabilindu-se

pe noi poziţii la nord-vest pentru a începe apoi să se rotească spre sud-est şi spre Stalingradul însuşi.

Dimineţile învăluite în brumă dădeau soarelui o nuanţă roz-pal. Avioanele de la „Moro”, „Tazi” şi alte piste improvizate şuierau înainte şi înapoi; tancurile tocau drumurile de pământ, creând brazde pe care se sărea ca pe un *montagnes* Peste tot se aflau comandanţi şi generali; treceau rapid în maşini de serviciu marcate cu steguleţe sau în vehicule blindate. Fumau trabucuri, răspundeau la saluturi sau mergeau înainte, făceau conversaţii pline de viaţă cu cei de lângă ei sau priveau muţi şi încruntaţi în faţa lor.

La trei zile după ce puse mâna pe jeepul american, la sfârşitul unei scurte averse de ploaie, Bora trebui să-l ia cu maşina pe comandantul Diviziei 71, *Generalmajor* Alexander von Hartmann.

Pentru a-l cita pe Nemoianu, şi Hartmann era un „soldat cu atribute” şi, recunoscându-l pe Bora drept unul dintre ofiţerii lui, insistă să stea în faţă cu el.

Bora nu avusese niciodată ocazia să vorbească familiar cu comandantul. Fiu vitreg al unui general, era sensibil la nuanţele gradului; în ierarhia cerească a armatei, considera un general de divizie pe acelaşi plan cu un sfânt. Şi, dacă în termeni catolici, un maior era un „slujitor al lui Dumnezeu”, un locotenent-colonel şi un colonel corespundeau unui „venerabil” şi unui „fericit”. Simple trepte către canonizare. Deasupra comandanţilor de divizie, gradele cele mai înalte, cele de general, făceau parte din corurile angelice supreme. Tatăl său vitreg, *Generaloberst* Sickingen, în rezervă, zbura printre heruvimi imediat sub un feldmareşal serafim.

În uniforma simplă de luptă, totuşi, von Hartmann îşi ascundea bine sfinţenia. Îi puse lui Bora întrebările tipice de superior, despre experienţele lui cu Divizia 295 în

timpul traversării Donului, şi îl asigură în privinţa apropiatei lui întoarceri la Divizia 71.

— Spune-mi, i se adresă la un moment dat folosind vechiul „tu” al ofiţerilor prusaci, ce planuri ai în caz că va trebui să inversăm direcţia?

Întrebarea neaşteptată anulă brusc diferenţa de grad. Uitând că unui superior trebuie să i se dea oricum un răspuns, Bora se grăbi să spună că, în acel moment, o astfel de perspectivă era lucrul cel mai îndepărtat în mintea lui.

— Te cred.

Cu o jumătate de zâmbet, Hartmann nu se supără.

— Suntem învăţaţi că trebuie să înaintăm ca o haită de lupi, şi e corect.

Preţ de aproape un kilometru, jeepul trecu de camioane lente, vehicule avariate şi blindate ruseşti răsturnate în şanţ. Praful plutea peste drumul de ţară, creând o imagine fantomatică prin aer de-a lungul întregului traseu. Uneori întuneca soarele, care strălucea fără a mai arde. De sus, coloana în mişcare trebuia să pară ca un şir de turme însetate căutând Volga. Soldaţii ţâşneau în picioare imediat ce-l recunoşteau pe general în jeepul pradă de război.

— Dar îţi spun – Hartmann reluă firul discursului – că în război, pe măsură ce lucrurile progresează, trebuie adoptat comportamentul animalului care se potriveşte cel mai bine momentului. În lupta corp la corp – şi vom avea din astea când vom intra în oraş – poate fi util să purtăm ideal „cămaşa de urs”, care le garanta strămoşilor noştri furia fiarei.

Zâmbi, văzându-l pe Bora aprobând din cap.

— Dar, în funcţie de situaţie, nu trebuie uitaţi nici şarpele şi vulpea, şi nici măcar maimuţa, cu capacitatea ei grotescă de a ne imita pe noi, oamenii.

Bora avea o idee despre unde voia să ajungă generalul. În timp ce conducea, trase cu ochiul la profilul noduros, mai bătrân decât cei cincizeci şi doi de ani pe care îi avea, şi se întrebă dacă ar fi avut îndrăzneala să pronunţe, în timpul unei înaintări, cuvântul de nerostit: repliere. Sau mai rău.

— În caz de retragere, reluă Hartmann ignorând reacţia imediat reprimată a ofiţerului său, şi, mai ales, *nu* de retragere strategică, animalul de luat drept exemplu este umila şi prevăzătoarea veveriţă.

Îşi aranjă gulerul jachetei, de parcă praful şi căldura puteau fi învinse prin gesturi.

— Când se lasă iarna, fiecare bob, fiecare sămânţă contează.

Cuvântul de nerostit. *Îndrăznise* să-l pronunţe.

— Cu tot respectul, domnule general, niciunul dintre noi nu are nici cea mai mică intenţie de a da înapoi.

— Ah!

De data asta Hartmann vorbi fără să-l privească.

— Cum folosim cuvintele, tinere! A se replia, a se regrupa, a da înapoi, a se retrage… Toate sunt nuanţe, deşi înseamnă exact acelaşi lucru. Chiar dacă bunicul tău feldmareşal a avut ca motto *Minime* te sfătuiesc să te obişnuieşti să te gândeşti la cuvintele de mai înainte. Şi să înveţi şi termenul oribil de care sperăm cu toţii să nu se aplice în cazul nostru.

Bunicul Friedrich Wilhelm, general de cavalerie în războiul victorios împotriva francezilor cu şaptezeci de ani mai devreme, împrumutase mottoul personal „Nu am dat înapoi niciodată” de la tatăl lui, erou al războiului împotriva lui Napoleon. Bora simţi în comentariul lui Hartmann nu un reproş adresat unui subordonat, ci un avertisment pentru întreaga lui generaţie de tineri infatuaţi şi agresivi. Nu scrisese el oare în jurnalul lui cu

nici măcar o lună înainte: *Eu sunt*

Rămase în tăcere, pentru că nu-l putea contrazice pe general, dar nici nu voia să accepte ipoteza unei replieri din faţa inamicului. Reţinu doar imaginea puţin militărească a veveriţei, descurcăreaţă înnăscută, rapidă şi fără scrupule.

Ici şi colo pe marginea drumului creştea ovăz sălbatic. Forma un gard viu delicat, înalt de un metru, acum palid şi uscat, lipsit de seminţe, care se unduia la trecerea coloanei. Hartmann îl privea, dacă nu cumva voia să evite privirea tânărului.

— În retragerea strategică, ruşii sunt specialişti. Nu îşi fac probleme să dea înapoi sute de kilometri.

Nu mai spuse altceva. Între timp, Bora conducea gânditor. Generalul îşi pierduse un fiu în război; trebuia ţinut cont de acel doliu când vorbea aşa.

În lunile de vară, întregi armate sovietice trecuseră rapid dincolo de Don, tară să le pese că lăsau în urmă aproape 100.000 dintre oamenii lor, ajunşi apoi prizonieri la Millerovo şi în alte părţi. Pe acest drum străbătut de trupe entuziaste, coloane de camioane, escadroane de vehicule blindate şi unităţi de artilerie, Bora nu se putu abţine să nu-şi spună: *E de înţeles. Suferă pentru moartea fiului său.*

Atunci de ce îi veni în minte xilografia lui Hokusai pe care bunica Ashworth-Douglas o adusese din Japonia? *Marele Val de la Kanagawa* nu avea nicio legătură cu aceste zile entuziasmante. În scena retuşată de mână, Marele Val părea să fi dat înapoi. Şi totuşi, pe fragila barcă a pescarilor aruncată la picioarele lui, deja se ridica o creastă monumentală de apă înspumată.

Desigur, nu era prima dată când auzea vorbindu-se despre retrageri; în şcolile militare erau date ca temă de realizat. Dar erau doar descrieri tehnice, grafice, hărţi.

Astăzi, observaţia lui Hartmann avea greutatea unei profeţii.

Nu era nici naiv şi nici nu-şi făcea iluzii. Sau, poate, nu era naiv, dar îşi făcea iluzii. Îşi astupă urechile şi mintea la cuvintele superiorului său.

După o pauză umplută de mirosul greu de combustibil şi de geamătul motoarelor sub sarcină, generalul i se adresă din nou:

— Mi s-a spus că ai reputaţia de şofer nesăbuit. Cum se face că acum mergem practic la pas?

Bora vorbi ca un băiat prins cu mâţa în sac.

— Nu mi se părea a fi cazul, având la bord un general…

— Dar, dacă mergi singur?

Răspunse fără să se gândească:

— Eu sunt sacrificabil, *Herr*

— Şi eu nu?

Ce întrebări.

— Nu toţi suntem sacrificabili în aceeaşi măsură, *Herr*

— Poate.

Hartmann avea aerul cuiva care zâmbeşte tară să vrea sau care se forţează să nu zâmbească cu adevărat. Cine ştie dacă cele două lucruri erau echivalente pentru el.

— Dar încearcă să găseşti o modalitate mai bună de a te expune la sacrificiu.

Nu era o critică, Bora înţelegea bine. Superiorii îl respectau, de aceea generalul îi reamintea pur şi simplu să nu rişte inutil. Mai degrabă, era o mare diferenţă între a te simţi invincibil şi a te considera sacrificabil. Ce se schimbase?

Prelegerea nu avu darul să modifice obiceiurile de condus ale lui Martin Bora. Dar îl făcu conştient de o anumită prostie din partea lui, acel reziduu de adolescenţă pe care îl detesta în el, şi care îi permitea totuşi să fie comandantul care era. *N-ar trebui să ni se dea războiul pe*

mână, se descoperi gândind. *În mâinile tinerilor, războiul devine prea periculos.*

Hartmann mergea la un post de lângă satul Malaia Rossoşka. Poate se grăbea să ajungă sau poate nu, dar îl provocă pe Bora să-i arate ce putea face această „nouă jucărie americană", iar Bora fu mai mult decât bucuros să se supună. Apăsă pe acceleraţie şi lăsară în urmă toată coloana, creând o furtună de pulbere fină ca talcul acolo unde drumul era uscat, şi de pământ lipicios în locurile încă ude de ploaie.

Ajunşi la destinaţie – un loc în care orizontul nu putea fi mai larg, mai plat sau mai lipsit de repere –, jeepul frână lângă râu, sub un tufiş rar de sălcii. Sosiseră prea devreme şi încă nu se vedeau ofiţerii care ar fi trebuit să-l întâmpine pe general.

Sub copaci, umbra era transparentă. Calitatea luminii însă nu părea ecranată, ci complet diferită. Dezlănţuirea tardivă a soarelui, de jur-împrejur, era una; această penumbră delicată, inutilă pentru odihnă, dar încântătoare pentru privire, era alta.

Hartmann, amuzat de cursă, decise să-i ridice moralul lui Bora după predica despre replieri.

— Ne vom onora reciproc, spuse (şi aşa urma să fie). Vei vedea, în săptămânile următoare, Divizia 71 a noastră va fi mândria Germaniei.

— Avem deplina intenţie de a ne face mai mult decât onoare, *Herr*

— Nu mă aştept la altceva de la voi.

Confirmarea evidenţei nu avea impactul unui reproş. Bora se simţi flatat, dar inconfortabil, ca şi când generalul, după ce îi spusese adevărul cu puţin timp înainte, ar fi vrut să scape ca un comandant care laudă mâncarea şi cizmele lustruite înainte de a părăsi tabăra.

Se înşela în privinţa lui Alexander von Hartmann. Când

maşina pe care o aşteptau se apropia deja cu dâra ei de praf, i se adresă din nou lui Bora.

— Ai văzut vreodată o viespe înecându-se într-un pahar plin cu apă?

Bora rămase uluit.

— Nu mi s-a întâmplat niciodată, *Herr*

— Atinge suprafaţa în căutare de lichid pentru a-şi construi cuibul şi nu ştie că se îndreaptă către un dezastru.

Hartmann îl privea fix în ochi ca şi când i-ar fi privit şi pe oamenii lui Bora şi, împreună cu ei, pe toţi soldaţii unei divizii deja sever încercate.

— Aripile i se îngreunează, nu se mai poate ridica şi se termină. *Miercuri, 2 septembrie – Joi, 3 septembrie*

Comparaţia cu viespea nu se aplica Armatelor a 62-a şi a 64-a Sovietice, care scăpară de încercuirea germană pentru a se retrage în interiorul Stalingradului. La următoarea conferinţă informativă, Bora primi ordinul la care spera, de a se întoarce la ai lui, şi fu bucuros să afle că îi vor avea înapoi pe Tessin şi pe ceilalţi cai.

Între timp, Divizia 71 tocmai făcuse joncţiunea cu românii din Divizia 20 Infanterie la gara la mai puţin de cincisprezece kilometri de oraş. Ceva mai la nord se aflau Divizia 24 Panzer, generalul de brigadă Emil Schenck şi, poate, şi hoinarul locotenent Lăzâr.

Bora nu avea timp să se gândească la ei. Surprins, la întoarcere, că nu îl văzuse imediat pe vicecomandantul Grossmann, ceru informaţii locotenentului Schertl. I se raportă – accentul din Saxonia de Jos al lui Schertl avea iz olandez – că o rachetă rusească de dincolo de Don lovise în plin ambarcaţiunea căpitanului în mijlocul râului.

— Nu a mai rămas nimic din el, *Herr*

Nagel adăugă câteva detalii. Îşi notase pe o bucată de hârtie punctul aproximativ de pe malul estic al râului, la sud de confluenţa cu Bolşenabatovski, unde înfipseseră în

grabă o cruce.

Aşadar, acela fusese ultimul prag al lui Grossmann, non-locul morţii lui. Nici măcar nu lăsase un mormânt adevărat pe care familia să poată plânge atunci când acest pământ va fi devenit german.

Când Schertl îndurerat îi înmână efectele personale ale căpitanului, Bora îşi spuse că existenţa unui soldat lasă după ea atât de puţine urme. Preluând înapoi comanda, prima lui sarcină, neplăcută, fu de a scrie o notă personală văduvei lui Grossmann, în care putu să-şi exprime părerea de rău cu mai mult suflet decât şi-ar fi putut permite într-o scrisoare oficială de condoleanţe.

În ciuda tristeţii momentului şi tară să vrea să se gândească la aşa ceva, avu impresia deconcertantă că putea citi pe feţele oamenilor lui o senzaţie mută, păcătoasă, de uşurare. Se întorsese comandantul preferat de soartă.

De acum înainte totul avea să meargă bine.

Să fie oare aşa? Lui i se părea că transferul temporar coincidea cu o suspendare a acelui noroc. Mai rău, că traversarea *Donului liniştit* (aproape toţi aveau cu ei o copie a romanului lui Şolohov) reprezentase un semn de discontinuitate în istoria detaşării şi a înseşi vieţii lui.

Luptele deveniră violente când Divizia 71 începu să urmărească inamicul care fugea de-a lungul căii ferate Kalaci-Stalingrad. În decurs de două zile, anihilară Divizia 112 şi decimară Diviziile 87 şi 196 Puşcaşi, ocupară gara Gumrak şi stabiliră comandamentul diviziei la Krasnâi Pahar.

De acum se vedea periferia Stalingradului; în momentul în care oamenii lui Bora făcură, în sfârşit, o pauză în apropierea terasamentului feroviar pe care ar fi trebuit să-l cucerească în ziua următoare, simplul fapt de *a nu se mişca* îi ului. De atâtea ore, senzaţiile şi procesele

interioare se rezumau la un nivel de bază: mâncat, băut, spălat... nu mai era nimic altceva în mintea lor.

Bora, în schimb, avu timp să sufere pentru o nouă pierdere. L-l omorâseră pe Tessin în ajunul acestei ultime porţiuni de înaintare, în timp ce urca în şa – un avertisment acut despre cât de iluzorie era invincibilitatea pentru ei toţi. Singura slabă consolare, proiectilul inamic secerase frumosul cal într-o secundă.

Bora îşi petrecu cele două zile care urmară în căutarea încăpăţânată a clădirii din care lunetistul rus, vinovat de moartea lui Tessin, continua să ţină în bătaia puştii avangarda germană; după aceea, îi mai trebui o zi pentru a prelua şi securiza arealul înconjurător. În noaptea următoare, împreună cu Nagel, aşteptă momentul potrivit pentru a amplasa încărcăturile explozive, iar apoi aruncă în aer, tară remuşcări, refugiul trăgătorului solitar.

Asigurarea deplasării oamenilor lui era o practică militară corectă şi un avantaj tactic. Dar, în realitate, Bora îl jertfise simbolic pe rus pe mormântul lui Tessin, inversând obiceiul germanic de sacrificare a calului peste războinicul mort. Dintre ai lui, îşi dădu seama doar Nagel, care citea mereu gândurile comandantului: răzbunarea era un obicei printre luptătorii de pe Frontul de Est, iar unui membru al cavaleriei animalul îi era la fel de drag ca un tovarăş de arme. Când veni momentul de a da un nume de cod sectorului cucerit, sergentul avu motiv să propună Tessin-Platz.

De zile întregi, aviaţia lovea tară încetare poziţiile inamice, într-un du-te-vino frenetic de bombardiere. De pe Volga se ridica un vuiet neîncetat, punctat de zgomotele exasperante ale antiaerienei ruseşti. Nopţile, care nu mai erau foarte scurte, ardeau. Strălucirea incendiilor îi amintea lui Bora de răsăritul aprins care îl uimise în Piazza Roma, dar şi de îndepărtata, inabordabila Sinagogă a

ţiganilor.

După ce avansaseră săptămâni la rând cu ciocniri sângeroase şi câteva salvări miraculoase, Bora şi oamenii lui erau bucuroşi, dar şi neliniştiţi la gândul că vor trece la lupte de stradă. Instinctul lor era să înainteze mereu. Nemărginita periferie a Stalingradului, plină de barăci muncitoreşti şi fabrici gigantice – multe pe jumătate distruse, altele încă în picioare –, reprezenta, pentru trupele mobile, un obstacol de care voiau doar să se debaraseze pentru a merge mai departe.

Soarele alterna cu ploaia, dar la prânz domnea zăpuşeala. Imediat ce veni ordinul de a înainta de-a lungul povârnişurilor şi ravenelor care se ramificau către fluviul încă îndepărtat, germanii profitară de ocazie pentru a-şi reface proviziile de apă. Nu exista apă în satele devastate, în şcolile rurale în ruină sau în fântâni. La Stalingrad, conductele erau cu siguranţă uscate ca nişte vene moarte.

Vineri, în timp ce corespondenţii de război români în cămăşile lor mimetizate erau în vizită ghidată, iar generalul Paulus se întâlnea cu Divizia 295 însoţit de plenipotenţiarul Fritsche de la Ministerul Propagandei,

Martin Bora mânca, după multe zile, prima sa masă caldă. Preţioasa lui pradă de război, însă, ajunse la comandantul regimentului pentru că jeepurile erau foarte râvnite, iar gradul se bucură de privilegiile sale, chiar şi sub ameninţarea unui contraatac inamic.

Azi, Gorkovski (n.tr.).

VI

„Rămâi dincolo de zid şi nu ţi se va întâmpla nimic rău; pericolul este să nu rămâi închis înăuntru”

H.D. THOREAU, *Vara*

Vineri, 4 septembrie, lângă gara Gumrak,
la aproximativ un kilometru de Stalingrad

La mijlocul după-amiezii sosi corespondenţa.

Nimic de acasă şi nimic din Germania. Doar corespondenţă oficială, circulare şi memorandumuri. În teanc era şi un plic gros, mototolit şi cu un colţ rupt, care îi atrase imediat atenţia lui Bora. Eliminase cu totul din minte misiunea care îi fusese încredinţată în acea dimineaţă senină de la jumătatea lui august – şuvoiul mirositor al urinei cailor, păsările care se ridicau maiestuoase de pe malurile râului Liska… —, încât vederea marcajului *P.M. 40* al Diviziei Rapide îl izbi de parcă ar fi apărut dintr-un trecut mort şi la fel de îndepărtat ca Grecia Antică.

Recunoscu scrisul maiorului Galvani pentru că trăsese cu ochiul la notiţele lui. Ce surpriză. Era adevărat că îşi promiseseră să rămână în contact, dar, având în vedere vremurile, nu crezuseră nici ei că se va întâmpla. Timp de o clipă, Bora fu tentat de ideea de a direcţiona scrisoarea către Stumbeck, dar apoi îşi spuse că era posibil să nu se refere la cazul Tincu. La urma urmei, trebuia *să rămână în*

Deschise plicul, observând că textul era scris jumătate în germană şi jumătate în italiană, probabil în două momente diferite, în condiţii improvizate şi pe suprafeţe denivelate. Recunoscu la Galvani obiceiul pe care îl avea şi el, de a trece de la o limbă la alta fără să-şi dea seama, aşa cum li se întâmplă adeseori celor care sunt perfect bilingvi.

Datată 25 august, scrisoarea se deschidea cu o adresare emfatică şi formală, *Domnule maior, sehr geehrter Herr Major!* Iar după o scurtă formulă de salut, intra direct în subiect.

Povestea că în orele care urmaseră plecării lui Bora – şi nu putea fi altfel, pentru că Divizia Rapidă trebuise să se

deplaseze în mare grabă pentru a merge în ajutorul diviziilor aflate sub atac intens pe Don –, o patrulă de carabinieri staţionată la Millerovo primise o informaţie importantă.

...Se referă, domnule maior Bora, la ce am discutat despre activităţile de pe piaţa neagră şi de bunuri furate. Carabinierii regali, obişnuiţi cum sunt să ia pulsul teritoriilor de sub jurisdicţia lor, şi-au găsit câţiva informatori printre ţăranii din Millerovo şi din împrejurimi. De obicei, din câte îmi spun, semnalările sunt de mică importanţă. Totuşi, de această dată, în seara zilei de 19 august, perseverenţa lor a fost răsplătită. Au reuşit să prindă doi vagabonzi care se învârteau de câteva zile prin zona aeroportului din nordul oraşului. Încercau tară succes să plaseze două ceasuri şi două verighete de aur în schimbul a ceva de mâncare şi a unor haine noi. Disproporţia dintre ofertă şi cerere i-a pus în alertă pe informatori. Nu am toate detaliile operaţiunii, dar rezultatul final a fost o arestare. Cei doi au fost preluaţi de voi, de Potrivit carabinierilor, este vorba despre foşti prizonieri ruşi care se ascundeau în stepă după ce evadaseră din lagărul de concentrare de la Millerovo. La interogatoriu au explicat cum intraseră în posesia prăzii. Presaţi de anchetatori *ştia cum să citească acele cuvinte, date fiind metodele folosite de* Leldgendarmerie), au recunoscut că au sustras obiectele de valoare de la o ţărancă, cam pe la data de 14 august. Totul sugerează că sunt vinovaţi de moartea ei. Cu toate acestea, neagă că au jefuit şi ucis cuplul despre care ştiţi dumneavoastră.

Acestea sunt informaţiile pe care le-am obţinut. Poate că ajunseseră deja la dumneavoastră, dar m-am gândit să vi le transmit oricum.

Bora puse prima pagină înapoi în plic. Episodul era interesant, dar nu adăuga prea multe la afacerea Tincu.

Sugera că Tomilin spusese adevărul, cel puţin cu privire la ţărancă.

Dacă vinovaţii erau în mâinile poliţiei militare germane, mărturisirea era credibilă. Având însă în vedere scenele lui Nemoianu, era de aşteptat ca românii să-i ceară pe cei doi arestaţi. Aveau să pretindă restituirea bunurilor şi, probabil, aplicarea pedepsei cu moartea, pentru a-i face să plătească şi pentru asasinarea cuplului Tincu.

O execuţie imediată nu era de dorit şi trebuia împiedicată. O astfel de reacţie la cald ar fi subminat ancheta riguroasă pe care o solicita generalul Paulus. Bora se întrebă cum ar putea face ca mesajul lui Galvani să ajungă la Lolo Stumbeck, a cărui adresă actuală nu o cunoştea.

A doua parte a scrisorii, în germană, purta două date diferite şi un post-scriptum. Galvani adăuga că guvernul român depusese un protest oficial împotriva Armatei a 8-a, ale cărui consecinţe erau încă necunoscute.

...Ne acuză că am permis transportarea cadavrelor la Millerovo şi „confiscarea” bunurilor lor, precum şi că, în general, ne-am lăsat cuprinşi de o „relaxare de neiertat”, cauză indirectă a dublei crime! Bineînţeles, comandamentul italian respinge toate acuzaţiile. Vărul colegului meu Serra San Bruno mă informează că o plângere patetică a Conducătorului Antonescu a ajuns şi la Comandamentul Armatei a 6-a germane. Dacă aşa este, sper că aţi supravieţuit furtunii.

Bora nu ştia nimic despre o *plângere* iar în acel moment lamentaţiile românilor erau la coada listei lui de preocupări. Continuă să citească.

Având în vedere evenimentele petrecute între timp – *continua* Galvani, referindu-se cu siguranţă la bătăliile defensive sângeroase de la sfârşitul lunii august –, mă veţi ierta dacă aceste note vi se vor părea fragmentare.

Cu siguranţă vă amintiţi, domnule maior Bora, după-amiaza în care am intrat în magazia cu acoperiş de tablă. Ei bine, acel loc trist, o adevărată scenă a crimei, este poziţionat de-a lungul liniei de înaintare folosite de trupele noastre când am fost rechemaţi pe Don, la 20 august. Aflându-ne acolo în timpul unei opriri, am hotărât să explorez, împreună cu un gradat bersalier, balca de la capătul câmpului de floarea-soarelui, unde zăceau morţi cei doi soţi. Noroiul care împiedicase cercetările dumneavoastră se uscase între timp, făcându-ne inspecţia mai uşoară.

Gradatul a găsit în fundul bălcii trei cartuşe goale de 9 milimetri, pe care le includ în plic. Mă întreb dacă vă vor fi de folos, dată fiind ampla răspândire a acestui calibru printre toţi participanţii la conflict. Vi le trimit să faceţi ce credeţi cu ele.

Bora reciti paragraful. În plic se afla doar scrisoarea. Dar starea proastă a plicului se putea datora tocmai prezenţei unor obiecte metalice în interior, care să fi rupt ambalajul, ieşind prin gaură. În acest moment puteau fi oriunde, printre milioanele de cartuşe goale de pe ambele maluri ale Donului.

Fu dezamăgit, dar ştirile proaste nu se terminaseră.

P.S. O ştire proaspătă, domnule maior. Se pare că, după interogatoriu, jandarmii germani i-au restituit pe fugarii ruşi Carabinierilor Regali. Autorităţile române au ameninţat cu un incident diplomatic în cazul în care infractorii nu le sunt încredinţaţi. Generalul Gariboldi a decis să-i predea pentru condamnarea la moarte, care a fost deja executată.

Trecând la subiecte mai plăcute, în ciuda vremurilor agitate, încă mai găsesc câteva momente pentru a lucra la manuscrisul meu…

Chinurile unui romancier în devenire erau foarte departe

de interesul lui Bora. Nu îi era milă pentru vinovaţii de viol şi crimă. *I-aşfi ucis eu însumi pe porcii* se gândi el, dar decizia lui Gariboldi era cel puţin neadecvată. Nu făcu bucăţele scrisoarea doar pentru că trebuia să i-o transmită şi lui Stumbeck. La urma urmelor, Stumbeck, care avea şanse mai mari să obţină de la *Feldgendarmerie* o transcriere a interogatoriului, ar fi putut avea dreptate. Două brute care comit o violenţă sexuală, iar apoi încearcă să schimbe aurul cu o pâine, nu puteau avea nimic de-a face cu o execuţie curată precum cea a soţilor Tincu. Ultimul era un *modiis operandi* care li se potrivea mai degrabă unor personaje precum locotenentul Lăzâr.

Dar cine ştie unde era Lolo, ca să nu mai vorbim de Lăzâr.

Dacă aş fi încă activ în acest caz, aş merge în căutarea ungurului chiar cu riscul de a mă ciocni de Schenck. Pierderea cartuşelor e un păcat, dar Galvani în mod corect sugerează prudenţă: s-ar putea să nu aibă legătură cu soţii Tincu. Doamne, nu putea fi mai precis? Pe frontul acesta sunt pistoale de toate felurile! Manser, Frommer şi Browning, de exemplu, sunt folosite de noi, de ruşi şi de maghiari. Arsenalul rusesc include pistoale automate şi revolvere. Ungurii, şi uneori şi germanii, folosesc încă arme bazate pe Frommer-ul din Marele Război, inspirat la rândul său de Browning-ul care îmi plăcea atât de mult în Spania. Cazacii înşfacă ce pot. Ca toţi nomazii, au preferinţele lor, dar se descurcă cu ce găsesc.

Bora intenţiona să-i trimită lui Stumbeck scrisoarea de la Galvani la Comandamentul Armatei a 6-a. Dar dacă Lolo se întorsese la biroul său din Bucureşti?

Putea să nu se agite. Lără ca Bora să ştie, Stumbeck era în vizită în zona de război împreună cu generalul Paulus şi plenipotenţiarul Lritsche, iar în acel moment întreba de Bora la cartierul general avansat al Diviziei 295. *În aceeaşi*

zi, Gumrak

— Vă caut de ore bune. Am fost informat că aţi trecut Donul cu Divizia 295, dar când am ajuns cu comandantul cel mare la comandamentul lor de la Borodkin, mi s-a spus că v-aţi reîntors la oamenii dumneavoastră. M-aţi făcut să mă învârt ca un titirez.

— Îmi cer scuze că v-am provocat un asemenea deranj, domnule colonel.

Stumbeck se încruntă.

— Sunteţi ironic? Pentru că, dacă sunteţi ironic, trebuie să ştiţi că românii vă poartă sâmbetele. Deci, pentru binele dumneavoastră, vă iau oficial cazul o dată pentru totdeauna. Nu spuneţi nimic. E aşa şi gata. În plus, simpaticul dumneavoastră comandant din vremea Cracoviei v-a luat urma. A auzit despre interesul dumneavoastră pentru trecutul militar al lui Lăzâr, bănuieşte că vreţi să-l interogaţi şi nu-i convine. Deloc.

De parcă Bora nu ştia că Schenck ar face orice pentru a-l proteja pe Lăzâr. Asemenea imixtiuni în anchetarea unei crime din partea acelui fanatic de Nemoianu, sau a oricui altcuiva, în timpul unei operaţiuni militare de această amploare, erau pur şi simplu groteşti. Studie supărat stofa cămăşii purtate de Lolo. Nu era un model de camuflaj german, cel puţin nu din armată, iar croiul era manual.

— Nu ştiam că sunt atât de căutat, răspunse. De ce ar vrea generalul de brigadă Schenck să mă vadă? Nu am avut nici timpul, nici ocazia unei confruntări cu protejatul lui. Recunosc însă că, dacă aş putea, aş face orice pentru o mică discuţie cu Lăzâr. Din păcate, nu se poate. Şi, oricum, n-aş avea cum să îl leg de soţii Tincu doar pentru că a luptat în România acum doi ani.

— Aha! Om neîncrezător, aici greşiţi. Să nu credeţi că tanchistul nostru rătăcitor a uitat de ura pentru români, sau invers. Cum cazul nu mai este al dumneavoastră, pot

să vă spun că, la sfârşitul lui 1940, câţiva intelectuali, universitari şi oameni de ştiinţă români au semnat la Bucureşti un manifest împotriva „abuzului şi masacrelor” comise de trupele maghiare în Transilvania.

Discuţia avea loc într-o cameră mică tară ferestre, privată, dar înăbuşitoare. Făcându-şi vânt cu un carneţel cu legătură scumpă, Stumbeck nu-şi ascundea proasta dispoziţie.

— Cu acea ocazie, universitarii au încercat să asalteze legaţia maghiară din oraş, iar când au fost respinşi, numele ofiţerilor ungari responsabili de evenimentele de la Ip şi Treznea au fost făcute publice în presa naţională.

— Nu am citit nimic de acest fel în dosarul pe care mi l-aţi dat, răspunse Bora puţin iritat.

— Nu părea relevant, şi nici nu v-ar fi ajutat să-i găsiţi pe cei doi români. Amintiţi-vă că, atunci când echipa mea a alcătuit acel material, soţii Tincu încă se plimbau bine-mersi la nord de Millerovo.

Putea fi un detaliu semnificativ, dar nu explica de ce Lázár se afla nu departe de locul în care aterizase forţat avionul soţilor Tincu. Bora se arătă prudent.

— Nominalizat sau nu în presa românească, şi chiar dacă superiorii locotenentului i-au făcut morală, asta nu îl leagă neapărat de cele două crime.

— Dacă lista ofiţerilor maghiari, ca şi revoltele studenţeşti, nu i-ar fi avut ca iniţiatori pe soţii Tincu.

Iată de ce călătoreau sub un nume fals. Bora aproape că îşi pierdu răbdarea.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule colonel! Dacă aş fi avut aceste informaţii de la bun început, nu mi-aş fi pierdut timpul căutând ţărănoi şi cazaci, ca să nu mai spun de Galvani şi Nemoianu. Aş fi putut construi un caz împotriva celui mai probabil suspect!

— Uşor de spus, privind în urmă. Nici dumneavoastră,

nici eu nu i-am dat atenţie locotenentului Lázár până când dumneavoastră n-aţi descoperit transferul lui subit după cele două morţi.

— Şi aţi făcut tot acest efort să mă găsiţi doar ca să îmi spuneţi în faţă că îmi luaţi cazul?

— Sunt aici să vă avertizez, pentru că Schenck nu va crede nicio secundă că vi l-am luat cu adevărat. Oficial, am sarcina de a escorta o delegaţie de militari români, pentru a le arăta succesele noastre pe teren. Ştiţi, rude viclene. E mai bine să fii cu ochii pe ei.

Aşa se explica decizia interesantă a lui Stumbeck de a purta uniforma română de camuflaj, căci despre asta era vorba. Bora scotoci în buzunar, găsi scrisoarea lui Galvani şi i-o înmână.

— Am primit-o astăzi. Conţinutul ei l-ar putea interesa pe cel în drept.

Făcu o pauză înainte de a întreba:

— Vă veţi ocupa dumneavoastră sau există un al treilea pe listă *în*

Stumbeck îi ceru să-i traducă fragmentul în italiană. Apoi îl citi pe cel în germană, cu voce joasă. Fără să ridice privirea de pe hârtia mototolită, spuse:

— Există întotdeauna un *al treilea pe* domnule maior Bora.

Odată terminată lectura, nu lăsă să se vadă dacă arestarea fugarilor ruşi era o noutate pentru el. Totuşi, existenţa stenogramelor de la jandarmeria germană era ceva ce putea trezi curiozitatea unui ofiţer din Abwehr. Cine ştie, poate Lolo se gândea să facă rost de o copie.

— Ei bine, fu comentariul lui final, unde sunt cartuşele?

— Nu ştiu. Probabil au căzut prin colţul rupt.

— Încă un ghinion. Se întâmplă o dată în viaţă ca macaronarii să trimită ceva util, iar geniile de la poşta militară le pierd pe drum!

Bora îl privi pe Stumbeck împăturind şi băgând plicul în buzunar. Din motive ştiute doar de el, colonelul tăcea în privinţa viitorului anchetei. Nu-i rămânea altceva de făcut decât să-şi ascundă enervarea cât putea de bine. Bănuia că Abwehrul nu prea era preocupat să-l protejeze de mânia lui Antonescu, ci mai curând cedase în faţa presiunii aliaţilor români de a-l exclude din investigaţie.

Dacă aşa stăteau lucrurile, era puţin probabil să apară un al treilea pe listă, indiferent de ce spunea Stumbeck.

Bora îşi luă la revedere fără să întrebe cum reacţionase şeful Armatei a 6-a la oprirea anchetei. Dar chiar şi lui Paulus cucerirea Stalingradului trebuia să i se pară ca un munte în comparaţie cu deluşorul a doi români morţi.

O notă după întâlnirea cu Stumbeck. Când încă îmi perfecţionam cunoştinţele de rusă, am avut ocazia să citesc mai multe lucrări ale autorului sovietic Maxim Gorki. Printre acestea, şi jurnalul politico-literar dedicat experienţei sale reale sau fictive pe calea ferată de la Kalaci la Ţariţân, adică Stalingrad... Aceeaşi cale ferată pe care am urmat-o pentru a ajunge până aici.

Gorki povesteşte despre atacurile repetate şi îndrăzneţe ale cazacilor împotriva convoaielor, în urma cărora obţineau tot felul de mărfuri. Mă concentrez prea mult asupra unui politruc misterios sau a unui locotenent maghiar brutal? Nu ar putea fi vorba de banda lui Serghei Tomilin, care să fi adăugat la jafuri şi moartea a doi călători bogaţi? Din câte ştiu eu, cei doi fugari ruşi puteau să fi făcut parte dintr-o unitate de cazaci. Aş da orice să citesc stenograma interogatoriului lor, pe care Lolo Stumbeck, ferice de el, va reuşi să o obţină.

Acea primă săptămână din septembrie ne rezervă zile mai grele. Vremea se schimba; dimineţile însorite erau urmate de nopţi reci, dar nu mai era zăpuşeală în timpul zilei. Batalionul continua să avanseze în detaşamente de

optzeci de oameni, pe care divizia le folosea unde era nevoie. În fiecare zi, câte cineva din Divizia 71 cădea în ciocniri neaşteptate sau în ambuscade. Răniţii grav, bolnavii şi dispăruţii nu se deosebeau de morţi în privinţa capacităţii de luptă; o pierdere continuă, încă dinainte de a ajunge la ceea ce îi aştepta cu adevărat la porţile Stalingradului. *Porţile* Stalingradului! Ce cuvânt învechit pentru această realitate. Dar şi crezul, mottoul sau parola comandanţilor germani semăna cu vechiul *Divide et*

Oraşul fusese împărţit între divizii pe sectoare, toate cu fabrici, silozuri, spitale, sedii de partid şi cu o reţea de străzi rezidenţiale atât de ordonată, încât putea stârni invidia unei metropole americane. Sectoarele de la XVI la XXI indicau centrul oraşului şi acolo se îndreptau oamenii lui Bora.

Înainte de bombardamente, fuseseră cartiere noi, dar neimportante arhitectonic. Faima istorică a oraşului era legată de tumulul străvechi, Gorganul Mamaiev, şi de ceea ce rămânea din Zidul Tătar, ridicat împotriva hoardelor, cândva un obstacol însemnat în drumul către Volga. E inutil să cauţi catedrale, pieţe impunătoare, clădiri vechi. Pragmatismul socialist ridicase pe fluviu un adevărat monument în onoarea Tătucului, al cărui nume de oţel îl purta Stalingradul.

Bora memorase cartierele vestice din fotografiile aeriene: o fâşie de treizeci de kilometri de la nord la sud, unde cocioabele muncitoreşti şi micile grădini de legume îngrădite creau o panglică neregulată în jurul coşurilor de fum şi al fabricilor masive precum castelele medievale. De sus păreau situri arheologice, şi nu doar din cauza bombelor. Era o topografie asemănătoare cu cea a piramidelor egiptene sau mexicane, înconjurate de bordeiele celor care le construiseră.

Chiar şi după cincisprezece luni petrecute în Rusia, Bora

era încă uimit că stepa monotonă şi pustie ajungea până la marginea centrelor urbane precum Stalingrad. Se trecea de la un deşert stâncos la est de canalul Don-Volga la această ţesătură aglomerată, în care numai două aeroporturi despărţeau nimicul de o mulţime de barăci, garduri, uliţe prea înguste pentru un vehicul cu motor, atât de sufocantă, încât un incendiu – darămite un bombardament – ar fi devorat-o ca pe o fâneaţă.

Văzuse în Spania incendii de vegetaţie străbătând în tăcere câmpia aridă a Aragonului. Urcând spre Riscal Amargo, Piscul Amar din acele zile, Bora urmărise cu privirea hăurile negre şerpuitoare şi fumul alb care se ridica din ele, căutând unde să se oprească. Noaptea păreau râuri de lavă.

Dar focurile de vegetaţie se sting. După patru zile de lovituri aeriene, distrugerea din vestul Stalingradului amintea de incendierea Moscovei în vremea lui Napoleon. Astfel, fotografiile aeriene arătau un oraş dispărut, precum legendarul Kitej din folclorul rus: odată intraţi în Stalingrad, germanii aveau să fie înconjuraţi de ruine.

Jurnalul săptămânii de luni, 7, până luni, 14 septembrie 1942

S-ar putea să nu mai fie niciodată zile ca astea în istoria diviziei noastre. Pe 7, după ce am cucerit gara, aeroportul şi satul, am părăsit Gumrak-ul în ceaţă pentru a ocupa Goncear, unde ne-am amenajat apoi spitalul de campanie şi cartierul general. De acolo, am înaintat binedispuşi către principalul spital din Stalingrad, în ciuda celei mai puternice rezistenţe întâlnite până acum. Duminica următoare, deşi situaţia devenea tot mai serioasă, am obligat să se retragă trei divizii sovietice care apărau cu dinţii aeroportul Stalingradski şi Şcoala de Aviaţie din apropiere. Ne-a luat până la apusul soarelui să smulgem căminele piloţilor de la duşman. Prizonierii pe care i-am

capturat, din Divizia 42 Puşcaşi şi din Brigada 6 Blindată, se laudă că ajung doi frontoviki *pentru a pune peste treizeci de mine într-o noapte. Sunt convinşi şi că generalul Ciuikov în persoană, comandantul Armatei a 62-a, şi-a transferat comandamentul pe valea Ţariţei, un râu care taie în două Stalingradul.*

Urmând parţial calea ferată, am ocolit cu detaşamentul meu suburbiile Razguleaevka şi Gorodişce şi aşa-numitul Sector de întreţinere Tractoare. Sovieticii au creat tot felul de obstacole pentru a ne obliga să folosim doar anumite străzi şi i-au plasat în calea noastră pe siberienii din Divizia 284, deosebit de temuţi. Totul ardea când ne-am apropiat în sfârşit de centrul oraşului, la nord de Ţariţa: clădiri întregi în flăcări; căldura şi duhoarea ne-au copleşit. La un moment dat, cu toţii – ruşi şi germani – ne-am trezit alergând să ne salvăm pielea, uitând că eram acolo pentru a ne ucide unii pe alţii.

Ieri, luni, 14, după ce ploaia a stins flăcările, Divizia 71 a condus atacul german asupra oraşului propriu-zis. Inamicul a trimis tot ce a putut împotriva noastră, inclusiv o divizie a NKVD şi o divizie de Puşcaşi (Divizia 13, se pare), care traversaseră Volga dinspre est pentru a veni peste noi.

Acum Razguleaevka şi Gorodişce sunt în mâinile noastre. În oraş, grupul meu s-a numărat printre cei care au trecut de un zid înfricoşător de foc, ajungând la Gara Centrală de pe Strada Kommunisticeskaia. La amiază totul se terminase. Kurskaia este un bulevard larg şi cândva frumos, care duce la un cvartal de clădiri publice şi la Banca Naţională de pe malul fluviului. Mergând în zig-zag pentru a evita împuşcăturile lunetiştilor, la ora 15:15 (i-am cerut lui Nagel să-mi fotografieze ceasul de la mână) am ajuns la Maica Volga!

E doar un gest simbolic, ştiu. Pentru cucerirea definitivă a Gării Centrale, a magazinului universal Univermag, a

Teatrului Gorki, a sediilor Partidului şi a debarcaderului va mai fi nevoie de câteva zile. Văzut dinspre fluviu, complexul de clădiri administrative, militare şi comerciale de-a lungul malului trebuie să fi arătat, înainte de război, ca o pădure de piatră.

Cu toate acestea, rămâne oricum un obiectiv atins. Visam de săptămâni întregi. Divizia noastră pereche de mai la nord, 295, susţine că a ajuns la fluviu cu cincisprezece minute înaintea noastră, dar nu contează. Dacă am fi avut şampanie, am fi destupat-o. Ne-am mulţumit cu şnapsul marca Hägers.

Deci am fost primul care a văzut Volga, sau nu? Cu ochii minţii, cu siguranţă da. Să încerci să înţelegi cine a văzut-o fizic înaintea celorlalţi, dincolo de cele câteva grădini de pe mal încărcate cu fructe chiar şi după bombe, este ca şi cum te-ai întreba care dintre veteranii disperaţi ai lui Xenofon a văzut primul marea după retragerea din Persia. Nici măcar tânărul lor comandant (pe atunci generalul grec avea câţiva ani mai mult ca mine) nu a pretins primatul. „Marea! Marea!" a fost strigătul lor acum douăzeci şi două de secole. Noi suntem epuizaţi după bătălii, moleşiţi de căldura care alternează cu frigid, însetaţi şi cu gurile uscate. Când am văzut fluviul mult râvnit, nu am spus nimic.

Divizia noastră şi-a pierdut jumătate din efective. În această zi de marţi de la mijlocul lunii, vântoasă, înnorată, siberienii din Divizia 284 – care ne-au oprit ieri, dar nu au recucerit gara sau debarcaderul – sunt aliniaţi în faţa noastră.

Comandantul regimentului nu se aştepta să ajungem atât de repede. Din vocea lui la telefonul de campanie îmi dau seama că e mulţumit. Dacă aşa şi este, va cere o distincţie de merit generalului von Hartmann. Nagel nu o spune, dar gândeşte ca mine: e pe drum o menţiune de

onoare pentru unitatea noastră. Având în vedere ceea ce ne aşteaptă (am urcat un munte şi suntem la poalele altuia), un elogiu le-ar face bine oamenilor mei.

Printre altele, afin că astăzi Paulus vizitează comandamentul avansat al Corpului 60 de Armată, imediat în afara oraşului, aşa că probabil a fost deja informat despre treaba bună pe care am făcut-o.

Tatăl meu vitreg ar fi mândru de mine (la urma urmei, îmi pasă). Abia aştept să mă spăl. Un duş ar fi binevenit; o baie, raiul pe pământ. Dar, având în vedere situaţia, voi fi norocos dacă voi putea aduna suficientă apă pentru a mă şterge cu buretele, aşa cum faci cu un cal transpirat.

Adăugat pe 15 septembrie

Sunt încântat să semnalez că detaşamentul a fost lăudat pentru eroismul său, cu o menţiune specială pentru capacitatea mea de comandă. Nu le arăt niciodată băieţilor emoţii de acest fel, dar sunt în al nouălea cer. Pentru noapte, ne-am stabilit la parterul unei clădiri pe jumătate prăbuşite, abandonată atât de repede, încât farfuriile erau încă pe masă. Am măturat resturile şi ne-am mâncat raţiile, apoi ne-am instalat confortabil, de parcă nu ar fi trebuit să ne mişcăm în câteva ore.

O observaţie banală: un oraş văzut când eşti îndrăgostit nu este acelaşi cu cel pe care îl vezi când eşti trist, bolnav sau în formă proastă. Se schimbă? Sigur că nu. Tu eşti cel care se schimbă. Poate că aşa este pentru toate experienţele umane: măruntele noastre variabile individuale ne modifică percepţia despre lume şi, totuşi, avem aroganţa să credem că lumea este cea care se adaptează la sentimentele noastre.

Mă întreb astăzi, în acest oraş imens, cum vedeau lumea muncitorii care locuiau aici. Ştiu că munceau din greu în fabricile cu coşuri de fum pe care le-am dărâmat. Îmi imaginez bărbaţi şi femei care se trezeau înainte de

zori pentru a merge pe jos la muncă: ture lungi, lozinci propagandistice pe pereţi pentru a încuraja productivitatea şi stahanovismul... îmi imaginez femei şi fete, care probabil munceau şi în afara casei, sau nu, având grijă de bucătăriile lor modeste, dar decente, sau de sobele primitive din barăcile de la periferie, la fel ca cele ale bunicilor lor de la ţară.

Evacuate sau fugind la sosirea noastră, nu pot vedea de pe celălalt mal ce se întâmplă în oraşul lor. Le e dor de blocul acesta, care acum e cuibul duşmanilor? Cum îşi imaginează că suntem? Propaganda lor ne înfăţişează ca pe nişte monştri, dar o cred?

Malul de sud al Tariţei

Cu greu s-ar fi putut găsi un loc mai periculos pentru o întâlnire. Viroaga adâncă a râului era încă puternic disputată. Ambele părţi aveau refugii şi cuiburi de mitraliere pe malurile abrupte şi, deşi se spunea că Ciuikov şi comandamentul lui se deplasaseră deja mai departe, toţi combatanţii din apropiere se simţeau îndreptăţiţi să apere sau să cucerească Ţariţa.

Bora nu se mira că generalul Schenck de la Divizia 24 Panzer, învecinată la sud cu sectorul Diviziei 71, voia să-l vadă acolo, obligându-l să parcurgă un kilometru de străzi înţesate de lunetişti. Îi trebuiră trei sferturi de oră agasante pentru a străbate distanţa, urmărind terasamentul şinelor atunci când era posibil sau oprindu-se la adăpostul vreunei porţi devastate ai cărei stâlpi erau plini de sânge şi fragmente de carne umană. La jumătatea drumului, se dezlănţuise focul, în timp ce el se împiedica şi apoi se târa printre ruine, între clădirea mare a închisorii şi calea ferată.

Într-un loc în care un blindat ajunsese cu botul în jos în şanţ, peste drum de fabricile de îmbrăcăminte, o pasarelă improvizată îţi permitea să ajungi pe propriul risc pe malul

de sud. Câţiva tanchişti unguri curăţaseră o porţiune de pe margine, pentru a face posibilă întâlnirea. Asemenea suitei unui principe medieval, acum făceau de pază la un spaţiu de zece metri pătraţi, de unde se vedea mai jos vegetaţia bogată.

Când sosi Bora, singur şi hotărât să-şi ascundă furia pentru că trebuia să traverseze din nou la întoarcere acei o mie de metri înspăimântători, fostul lui comandant îl aştepta cu mâinile în şolduri, în picioare pe un tanc.

Schenck era foarte slab, mai slab decât era în Polonia. Pielea şi muşchii îi stăteau lipiţi de ţeastă, de corp, ca pe coastele unui iepure. Sări jos de pe tanc, aterizând cu călcâiele lipite, ca un gimnast. La prima vedere, nu-ţi venea să crezi că avea viciul băuturii. Resortul interior viguros părea acelaşi de altădată.

În zăpuşeala de vară târzie, încărcată de praf, lui Bora îi reveni în minte melancolia ploioasă şi înăbuşitoare a Cracoviei, unde – sub comanda lui Schenck – executase ordine neplăcute. Ruperea cărţilor de rugăciuni pentru a smulge din ele imnul polonez, scotocirea Bibliotecii Naţionale în căutare de texte de furat pentru Reich: acţiuni ruşinoase, da, dar comise în timp ce în alte părţi SS-ul extermina civili. *Totuşi, n-am fost eu* se trezi întrebându-se gânditor, *care i-a ucis cu pistolul pe cei pe care alţii i-au adus în pragul morţii? Nu cumva atunci mila a început să ia forme insuportabile?* Deodată locul, timpul şi cei din jurul lui i se părură străini.

Trecuseră trei ani, timp în care cei doi nu se căutaseră deloc, contrar obiceiurilor celor care luptaseră în aceeaşi campanie.

Dezminţind aşteptările lui Bora, Schenck nu făcu nicio referire la conversaţiile lor de pe pământul polonez. Problema necesarei „căliri a inimii” în război, unul dintre refrenele epocii, era probabil considerată rezolvată. De

altfel, arma tanchiştilor era perfectă pentru un om de oţel.

— Cum vă trece prin cap să implicaţi un ofiţer de-al meu în această farsă? începu el, ignorând cele mai esenţiale preliminarii, precum răspunsul la salut sau, măcar, moderarea tonului în faţa soldaţilor de rând.

Bora se reîntoarse în prezent; timpul şi locul îl împresurară din nou. Circumstanţele erau de aşa natură – se auzeau împuşcături în toate direcţiile – încât numai raţiuni strict militare puteau să justifice acea convocare. În ciuda avertismentelor lui Lolo cu privire la duşmănia lui Schenck, îi displăcu şi micimea jignitoare a cuvintelor lui.

Prudenţa impunea să se declare oficial în afara anchetei, chiar dacă interlocutorul său nu l-ar fi crezut.

— Domnule general, răspunse, mă tem că locotenentul Lăzâr s-a implicat singur.

Fu unica aluzie la caz pe care Bora şi-o permise, deşi activitatea lui la Biroul pentru Crime de Război, care încă exista cu numele, avea ceva greutate.

Din moment ce Lolo tăcuse în această privinţă, Bora nu ştia dacă Schenck îl bănuia că vrea să-l denunţe pe Lăzâr pentru faptele lui de la Ip şi Treznea. În consecinţă, explică faptul că dorea să-l audieze pe ofiţerul maghiar doar în legătură cu un episod recent.

Schenck se întunecă sub boneta neagră, împodobită cu cap de mort. Îşi pierduse ochiul stâng cu patru ani înainte, în bătălia de la Madrid, iar cel de sticlă ce îl înlocuia nu era diferit de cel bun şi nici mai puţin rece. Privirea lui era atât de fixă, încât propria sa mamă nu i-ar fi putut deosebi.

Se învârti lent în jurul lui Bora, studiindu-l cu dispreţ.

— Şi aşa, l-aţi trădat pe Cavaleristul Săritor pentru îl acuză el. Nu m-aş fi aşteptat niciodată la asta de la dumneavoastră.

Nu te aşteptai la multe lucruri de la mine şi asta e valabil şi în prezent. Bora era profund supărat că i se

reproşa decizia de a nu servi într-o unitate blindată, dar nu voia să-i ofere lui Schenck plăcerea unei revanşe. Era acolo pentru că un maior nu poate, evident, refuza invitaţia unui general de brigadă şi pentru că dorea să înţeleagă în ce măsură Schenck s-ar fi opus continuării unei anchete, a lui sau a altcuiva.

Începuturile sale militare, în vreme de pace şi de război, văzuseră superiori acizi, din când în când dispreţuitori sau ofensaţi din cauza educaţiei lui, a categoriei sociale, a victoriilor sportive. Cziffra, Kinzel, Schenck... Din Spania până în Polonia, până în Franţa, până la Nemoianu, rezultatele pe care familia le aştepta de la el se transformau regulat în defecte în ochii celor care se aflau în poziţia de a-l denigra. Îl lăsă pe Schenck să dea la iveală variaţiunile previzibile pe temă:

— Să nu îndrăzniţi, sub niciun motiv, să-l insultaţi pe vreunul dintre ofiţerii mei!

Şi tot aşa, înjurând, până când tonul deveni deschis ameninţător:

— O să vă fac viaţa grea, domnule Bora. Şi ştiţi foarte bine că o pot face.

Bora se aştepta şi la asta. Lăsă să treacă vreo zece secunde înainte de a răspunde calm:

— Nu prea cred, *Herr*

Cine ştie ce credea Schenck despre răspunsul impertinent. După ce făcu un al treilea cerc în jurul lui Bora, i se postă în faţă, privindu-l fix. Acum, că se afla la un pas de el, silueta lui zveltă – uscată de soarele de vară, cu adevărat roşie ca un iepure jupuit – avea ceva respingător.

Oricare ar fi fost starea anchetei, ştiau amândoi că diferenţa de grad era compensată de faptul că Bora obţinuse aprobarea comandantului Armatei a

 a. De altfel, Paulus era şi el un general de divizie

blindată.

În Polonia, Schenck împiedicase şi, în parte, anulase încercările aghiotantului său de a trasa o linie etică. Dacă Polonia reprezentase începutul unui război de exterminare, astăzi gropile comune şi masacrele civililor formau o dâră a înaintării germane în spaţiile imense ale Rusiei. Tânărul de douăzeci şi şase de ani idealist şi încăpăţânat, dispus să-şi rişte cariera prin rapoartele sale la Biroul pentru Crime de Război, nu mai exista. Fusese înlocuit de un bărbat de douăzeci şi opt de ani, care putea să fie dezamăgit, dar era mai încăpăţânat decât înainte şi mult mai sigur de sine.

Siguranţa este ceva ce bărbaţii recunosc imediat. Probabil Schenck muşca zăbala, tară să o arate.

— Vom vedea, spuse aspru.

Şi apoi, de parcă dădea un sfat prompt de comandant, cu aer autoritar, adăugă:

— Păziţi-vă spatele odată ce ne stabilim la Stalingrad.

Ar fi fost în stare de aşa ceva dacă ar fi avut ocazia?

De data aceasta Bora nu putu zâmbi în sinea lui. *Uneori, nu e suficient să numeri până la zece pentru a evita răspunsul greşit, iar eu i l-am dat. Acum nu are îndoieli despre voinţa mea de a merge până la capăt în privinţa subalternului său. Păcat că nu pot să o fac. Spusese prostii? Nu. Suntem vecini de sector. Dacă se va întâmpla vreodată să luptăm în haosul aceleiaşi străzi, e mai bine să nu subestimez posibilitatea focului prietenesc.*

Ca şi cum ar fi reacţionat la tensiunea care caracteriza vocile celor doi ofiţeri, soldatul aşezat lângă şoferul tancului se ridică în picioare. Iată-l, expertul lunetist despre care vorbea Stumbeck... Bora observă arma – SVT 40, dotată cu lunetă telescopică – şi modul în care lunetistul supraveghea viroaga şi împrejurimile vaste.

S-ar putea ascunde cu uşurinţă într-o mansardă ori s-ar

putea ghemui în spatele terasamentului căii ferate, la un kilometru distanţă, şi mi-ar sfărâma ţeasta ca pe un dovleac copt.

Schenck-ii de pe lumea asta se mulţumesc rareori să aibă ultimul cuvânt. Trebuie să-şi asigure şi post-scriptumul.

— Puteţi fi sigur, domnule Bora, ameninţă el. Nu cred o vorbă din ceea ce spuneţi şi nu intenţionez să vă mai tolerez îngâmfarea. Orice veţi zice sau veţi face, voi încerca să anihilez. Şi acum, plecaţi din faţa mea.

Mustrarea unui ofiţer în prezenţa unor inferiori în grad şi, în plus, dintr-o armată aliată, încălca practica şi eticheta militară. În cazul improbabil în care ungurii nu înţelegeau limba germană, surprinseseră totuşi agresivitatea confruntării. Cât despre expertul lunetist, imperturbabilitatea lui era echidistantă între indiferenţă şi înclinaţia de a împuşca direct, tară avertisment.

Bora suporta prost grosolănia. Oricât de îndepărtată era posibilitatea de a primi înapoi cazul şi de a-şi multiplica eforturile pentru investigarea lui Lăzâr, se gândi la ea pentru a reuşi să-şi înghită amarul. *Aşa, da? Atunci să ştii, ticălos blestemat, că nu-mi pasă dacă mi-a fost luată ancheta. O să-l vânez oricum pe preţiosul tău locotenent şi apoi îl voi interoga, chiar dacă ăsta e ultimul lucru pe care îl fac la Stalingrad.*

Nu se mişcă din loc, aşa cum i se ceruse, iar Schenck trebui să-l ocolească pentru a se urca înapoi în tanc. Era încă acolo, în picioare, uitându-se la el, când Bora se întoarse să înfrunte iadul întoarcerii.

Pe 17 septembrie, unităţile germane se treziră izolate în centrul oraşului. Timp de trei zile, lumea lui Bora se reduse la un poligon de tir delimitat de clădirea neregulată cu trei etaje a bine dotatei Fabrici de Cuie. Apărată cu înverşunare, bloca vederea pieţei unde Univermag şi

Teatrul Gorki adăposteau alţi duşmani. Fu nevoie de o luptă corp la corp pentru a ocupa clădirile fortificate de pe mal. În acea sâmbătă, Stalingradul fu tăiat în două, iar Divizia 71 ridică steagul german în centrul oraşului. Prada ei includea aproape treizeci de trenuri (inclusiv cele blindate), sute de vagoane, numeroşi prizonieri de război şi câţiva dezertori speriaţi.

În acel moment, Bora şi oamenii lui se pregătiră să coboare în cartierele sudice. În timpul bătăliei, Gara Centrală trecu de mai multe ori de la unii la alţii; imediat după aceea, ordinul de a curăţa malurile Ţariţei îi oferi detaşamentului posibilitatea de a înainta într-o zonă necunoscută. La sud de râu, Divizia 24 se reunise cu Divizia 71 şi veni vremea să se renunţe la imparţialitatea hărţilor şi la fotografiile de recunoaştere aeriană, depăşite acum de evoluţiile din teren. În timpul recunoaşterii la sud de Ţariţa, Bora trebui să interogheze prizonierii, inclusiv pe cei din NKVD, să identifice unităţile inamice şi să facă rapoarte precise despre condiţiile drumurilor, disponibilităţile de cazare, prezenţa lunetiştilor şi a cuiburilor de mitraliere. Sub focul rezistenţei ruse, supraveghe şi ultima evacuare a populaţiei civile lipsite de apărare din cartier. În orice moment, riscul era acela de a rămâne blocaţi, izolaţi sau şterşi de pe faţa pământului.

Duminică, 20 septembrie, oamenii aflaţi în recunoaştere dincolo de liniile inamice aveau un singur mod de a înţelege cum se desfăşura bătălia feroce pentru centrul oraşului: să fie atenţi la artilerie şi să încerce să interpreteze semnificaţia diferitelor bubuituri pe care le producea. Judecând după zgomotul şi mirosul de substanţe chimice, atacatorii foloseau explozibili şi aruncătoare de flăcări pentru a curăţa pivniţele şi a neutraliza puşcaşii inamici.

La zece zile după începerea bătăliei pentru Stalingrad,

temuta Divizie 284 Siberiană începu să avanseze de pe Volga, în încercarea de a opri

Divizia 71. Între timp se pornise ploaia, iar dimineaţa veni ordinul de a purta uniformele de iarnă.

Acea schimbare de uniformă, pe data de 23, marcă o cotitură psihologică. Chiar înainte să sosească frigul adevărat, în dimineţile cu ceaţă umedă, sub cerul cu nori joşi, fu clar că armata germană nu avea să treacă Volga prea curând.

Înţepenită pe poziţii, o armată tehnologizată devine la fel de vulnerabilă ca banda cea mai primitivă, dacă nu chiar mai mult. Bora, întorcându-se cu oamenii săi în centrul oraşului, începea să perceapă ezitant că îi aştepta ceva îngrozitor, necunoscut şi totuşi imaginabil. Îi amintea de Marele Val de la Kanagawa sau de litografia lui Goya din biroul editurii din Leipzig pe care bunicul său, Franz-August, o avea pe Grimmaische Strasse. O figură colosală ce se înalţă deasupra unor oameni microscopici care fug printr-un pustiu. Acestea erau imaginile care se repetau în cursul zilei. Noaptea nu visa; dar dacă visa, îi apărea în faţă clădirea decorată pe care o numea Sinagoga ţiganilor, ca întotdeauna inaccesibilă.

Jurnalul zilei de joi, 24 septembrie, în apropierea Străzii Gogol

Se pare că noi vom fi cei care trebuie să cucerească ceea ce ruşii numesc Teatrul *Dedicat lui Gorki, este la fel de central ca şi centrul comercial Univermag. Îl apără trupe sălbatice, înarmate cu proiectile explozive. Chiar dacă unitatea noastră este de voluntari, a trebint să le spun oamenilor că va fi greu. Nu am un plan al teatrului, dar tatăl meu l-a frecventat împreună cu amanta lui rusoaică, iar ea, în memoriile ei pre-revoluţionare, s-a oprit îndelung asupra intimităţii lor din pauze. Scrisese în franceză pentru a ocoli cenzura din jumătate de Europă,*

iar cartea ei a devenit un fel de Biblie laică pentru iubitorii genului, vândută pe sub tejghea într-un plic anonim san transmisă din mână în mână făcând cu ochiul. Ce naiba, în adolescenţă am făcut dragoste câteva minute furioase cu prietena mamei mele care mi-a arătat cartea! încă mă jenează să mă gândesc cum căzusem, la un moment dat, de pe canapea fără să ne despărţim din îmbrăţişare. Am avut o vânătaâe pe sacrum timp de câteva săptămâni.

Oricum, am o idee destid de clară despre interiond teatrului, inclusiv scările şi camerele de serviciu. Apărători demni de acest nume ne-ar ţine în bătaia puştii din loje. Suntem cu siguranţă în dezavantaj. Şi chiar dacă e necivilizat din partea mea, plănuiesc să dan foc la tot ce este inflamabil (draperii, scaune, tapet), pentru ca fumul să-i scoată afară. Inutil să spun că, pe lângă importanţa alungării sovieticilor de acolo, ecourile tatălui meu nu mă fac să iubesc locul.

Mă întreb de ce continui să mă gândesc la Sinagoga ţiganilor şi ce înseamnă ea pentru mine. Cert este că în 1905 tatăl meu a colaborat la crearea muzicii unui ciclu numit astfel cu trei compozitori din celebrul Grup al celor cinci – Balakirev, Kui Şi Rimski-Korsakov – plus Glazunov şi Ippolitov-Ivanov. Maestnd scria de la Moscova că ideea sinagogii datora mult mitologiei ruse şi amintea de oraşul pierdut Kitej, celebrat într-una dintre operele lui Rimski-Korsakov. Kitej, pentru cei care cred asta, era un oraş mitic de pe Volga, scufundat sub ape în timpid asediului lui Genghis-Han şi al Hoardei sale de Aur. Poate că a existat cu adevărat, sau poate nu. Sitid este necunoscut sau uitat, aşa că ni-l putem imagina oriunde de-a lungul puternicului fluviu. Tatăl meu nu a lăsat nicio explicaţie scrisă privitoare la motivul titlului, care rămâne la fel de nesigur ca ora şul pierdut.

De două secole în Rusia există aşa-numita „zonă de

reşedinţă „pentru evrei, certa osedlosti. *Ocupă, sau ocupa înainte de sosirea noastră, abia o cincime din partea cea mai de vest a ţării. Nu atinge, sau nu atingea, imensele câmpii centrale, nici estul sovietic. Mai aproape de noi, Pskov, Oriol, Kursk, Harkov Şi districtele lor nu s-an lăudat niciodată cu comunităţi evreieşti de vreo oarecare importanţă. Cred că Stalingradid însuşi găzduia doar o sinagogă mare, destid de modernă.*

Ţiganii, însă, nu sunt evrei: de ce să se dea numele lor unei sinagogi? Termenul în sine ar putea indica un lăcaş de cult evreiesc (shul), *amplasat poate într-un cartier sărac, dat fiind că nomazii sunt întotdeauna asociaţi cu cerşetoria sau mai rău. Ori se poate referi la natura rătăcitoare a poporului evreu după diaspora sau poate fi un termen dispreţuitor pentru a-i defini pe ţigani şi pe evrei. De la şcoală îmi amintesc că „sinagogă", cuvânt de origine greacă, înseamnă doar „adunare „. Mai târziu, însă, a căpătat sensul negativ de grup dezordonat, şi chiar de haos, ca în limba franceză. În unele zone, sinagoga încă indică locul horei vrăjitoarelor.*

Niciunul dintre aceste considerente (pe care le înşir aici în grabă, pentru că mi-e puţin teamă înainte de atac) nu mă ajută să înţeleg natura Sinagogii ţiganilor. Şi, în afară de asta, acum am de cucerit un teatru.

Ocuparea Teatrului Gorki necesita un efort extraordinar, care se prelungi ore întregi. Ruşii rezistau cu dârzenie, iar oamenii lui Bora trebuiră să meargă la asalt sub o ploaie de proiectile. Acustica clădirii amplifica zgomotul împuşcăturilor atât de mult, încât de ambele părţi ordinele nu mai puteau fi auzite. Deplasarea în semiîntuneric, printre rândurile de scaune, era imposibilă sub foc. Germanii stăteau pe lângă ziduri pentru a supravieţui suficient cât să reuşească să ajungă la scări. Îşi deschiseră drumul cu grenade, distrugând interiorul. Când cortina şi

draperiile începură să ardă, aerul deveni irespirabil, iar ruşii se înverşunară. Dar unitatea lui Bora se înverşună mai tare ca ei. Zgomotul asurzitor al împuşcăturilor îi ameţea pe toţi; gloanţele ricoşate ucideau la fel de mult ca tirul direct.

La sfârşitul operaţiunii, învingătorii ieşiră afară clătinându-se pentru a-şi trage sufletul, cu uniformele pârjolite şi pline de funingine, atât de impregnate de fum acru, încât duhoarea avea să rămână în păr şi pe corp zile întregi.

Sâmbătă, 26 septembrie în zilele luptelor casă cu casă, pierderile în rândul ofiţerilor se înmulţiră. Comandanţii mai tineri trebuiră să preia responsabilităţi mai grele; Divizia 71 aşteptă până la amiază pentru a arbora steagul pe Univermag şi pe Teatrul Gorki. Potrivit rapoartelor oficiale, malul Volgăi era în mâinile germanilor pe o lungime de opt kilometri. Fără preoţi şi adesea tară vreun protocol, se săpau gropi nu departe de clădirile cucerite.

Fumul şi haosul aprig al zilei precedente îl lăsară pe Bora cu o durere de cap severă şi fără niciun medicament care să o calmeze. Stătea jos în faţa subsolului care îi servea drept comandament temporar, recent abandonat de inamic, mirosind a vodcă şi benzină. Geniştii lucrau de-a lungul terasamentului căii ferate, sau poate pe strada din apropiere, pe care germanii o numeau Bahnhofstrasse. Sunetul metalic adus de briză, care făcea ecou printre ruine, îi aminti lui Bora de munca dură a lucrătorilor din secolul al XIX-lea. Îi veni în minte, fără niciun motiv anume, o dimineaţă cu câţiva ani mai devreme, când, în picioare lângă un brad bătrân, simţise că pământul se ridica şi cobora sub picioarele lui, în timp ce copacul se agita pradă unui vânt violent.

Jurnal

Cele pe care acum le numim Strada Muzeului şi Strada

Morii au fost concepute să se îndrepte spre Ţariţa, unde un pod lega centrul oraşului de Strada Astrahanskaia şi de viitoarea zonă industrială de dincolo de râu. În timp ce căutam un loc potrivit pentru comandament, am văzut la stânga de Strada Morii, înspre sud, ceva care m-a lăsat cu gura căscată. Un castel mic, gotic, decorat cu creneluri, acoperişuri ascuţite şi balcoane; o bucată de fals Ev Mediu bavarez la o aruncătură de băţ de Volga. L-a construit un industriaş german la sfârşitul secolului trecut. Nu s-a uitat la bani, chiar dacă proprietatea este mică şi nu doar din cauza Ţariţei. Cert este că e amplasat pe un mal mult mai jos decât cel de vizavi. Îi spunem Deutsche *Bătălia l-a deteriorat vizibil, distrugând uşi şi ferestre, dar structura este încă solidă. Majoritatea bombelor dinainte de asediu an căzut peste aşa-numitul cartier industrial, la mai mulţi kilometri spre nord. În schimb, tirurile de artilerie şi împuşcăturile lunetiştilor au marcat confruntările de aici.*

În momentul în care l-am văzut, m-am gândit: „Iată comandamentul meu, măcar pentru câteva zile. „Ambele maluri ale râului sunt destul de sigure cât să ne organizăm pentru a-i alunga pe sovietici dincolo de Volga, în ciuda diferenţei de nivel, priveliştea din turnul principal, cu balconul său cu vedere la fluviu, trebuie să fie frumoasă de moarte.

Asta mi-a arătat cu respect Nagel când i-am prezentat ideea mea:

„Oricine urcă în acel balcon, Herr *s-ar putea să se bucure de o privelişte splendidă, dar va face un cadou oricărui lunetist decent de dincolo de Volga. „*

Bineînţeles că are dreptate.

Luni, 28 septembrie, Comandamentul Avansat al Corpului 60 de Armată, Razguleaevka

Ultima săptămână a lunii începu cu o forfotă de generali care se deplasau în stânga şi în dreapta pentru a oferi

felicitări. Într-un ping-pong de locaţii la care ajungea cu Storch-ul sau cu maşina de serviciu, Paulus plecă de la Golubinskaia către aeroportul Gumrak. Aici i se alătură generalului Seydlitz-Kurzbach, şeful Corpului 60 de Armată, pentru a vizita cartierul general al lui Hartmann, într-o balcă la mai puţin de 15 kilometri de Stalingrad. După ce lăudară realizările Diviziei 71, se adunară cu toţii la Razguleaevka, atât de aproape de centrul oraşului, încât şi unii comandanţi angajaţi în luptele recente fură invitaţi să asculte măgulitorul raport oficial.

În acel moment Bora era detaşat cu oamenii săi la Ţariţa, la jumătatea distanţei de Volga, în districtul pe care începeau să-l numească neoficial Hartmann-Stadt. Acţionau cum puteau printre ruine, lângă un şanţ umed care şerpuia spre râu, fiind astfel destul de important. Dacă te târâi înăuntru tară să fii ucis, puteai să supraveghezi inamicul la jumătate de kilometru distanţă: atât de mare era lăţimea Volgăi în acel punct.

Bora nu ştia despre vizitele oficiale, până când un curier nu îi aduse ordinul de a se deplasa la comandamentul avansat al Corpului 60. Fără detalii. După confruntarea cu generalul Schenck cu câteva zile mai devreme, nu putu să nu se întrebe ce i se pregătea.

Căldura verii se întorsese, iar kilometrii care trebuiau parcurşi până la destinaţie într-o tanchetă pe drumuri pline de cratere îi arătară lui Bora măsura descurajantă a sarcinii pe care o avea în faţa lui. Peste tot în jurul oraşului rămâneau pungi de rezistenţă ca nişte insule de necucerit, iar de la fiecare fereastră suficient de înaltă lunetiştii ruşi nu-şi ratau aproape niciodată ţintele.

Pe drum l-au luat şi pe un căpitan de la Servicii, al cărui şofer avusese o soartă tragică.

— Era lângă mine, povesti, şi o clipă mai târziu îi explodează capul sub ochii mei. Noroc că treceaţi pe aici.

Într-un vehicul deschis, nu era ceea ce îşi doreau să audă interlocutorii săi. Dar, cel puţin, căpitanul cunoştea motivul întâlnirii.

— În sfârşit, mai marii ne vor mângâia pe spate, îi spuse lui Bora pe un ton confidenţial. Numai că sunt puţin îngrijorat de atacul de sâmbăta trecută împotriva românilor, la sud de aici… Să le ţinem pumnii.

— Şi italienii?

— Rezistă. Acum cinci zile a fost ceva tensiune lângă Bolşoi, dar alpinii s-au descurcat. Ştiţi, domnule maior, dacă este chiar adevărat că Divizia 10 NKVD a fost făcută praf, veţi trece la interogatorii în următoarele zile, nu? Eu, cu siguranţă.

O asemenea trinitate de comandanţi nu se vedea adeseori, mai ales pe front. De fapt, Paulus venea frecvent în prima linie, însoţit de doi sau trei dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai săi. Punea întrebări, asculta, citea rapoarte; privea cu binoclul dincolo de Volga. Arăta grija unui director sau a unui contabil-şef, care este preocupat de bunăstarea studenţilor sau a muncitorilor.

Când sosiră, şeful operaţiunilor Armatei a 6-a, colonelul Adam, îl preluă pe ofiţerul de la Servicii. Cât despre Bora, fu introdus într-o cameră în care generalul Schmidt, mâna dreaptă a lui Paulus, îi spuse că văzuse fotografia cu steagul înălţat în centrul oraşului. Care dintre ele? ar fi vrut să întrebe Bora. Divizia ridicase steagul de trei ori într-o săptămână.

Dat fiind că Stumbeck zburase direct din biroul lui Schmidt pentru a-i încredinţa sarcina găsirii soţilor Tincu, era posibil să fi fost convocat să răspundă pentru acea treabă terminată cum nu se putea mai prost. Dar Schmidt puse întrebări banale despre bătălia pentru Gara Centrală şi capturarea teatrului. Când Bora confirmă că trebuiseră să dea foc interiorului pentru a-i îndepărta pe apărători,

păru uşor amuzat. Glumi cu un aghiotant, spunând că asta însemna cu adevărat să „aprinzi publicul” şi să „zgudui teatrul”.

Urmându-l pe Schmidt, Bora ajunse la biroul lui Seydlitz. Din uşă îl văzu pe Paulus discutând cu şeful Corpului 60 şi observă cum condiţia fizică a lui Paulus, descrisă cu atâta cruzime de Stumbeck, nu se îmbunătăţise. Era pământiu, ca un obiect abandonat de multă vreme în soarele de vară. Părea bolnav şi slăbise atât de mult încât gâtul îi înota în cămaşă.

Tot aşa era bătrânul preot aragonez din Castellar, un bătrân agasant cu o sănătate precară, venit călare pe un măgar să se plângă de voluntarii spanioli ai lui Bora din cauza unei fete. La Razguleaevka, în anul Domnului 1942, i se păru că se întorsese în cămăruţa de la Riscal Amargo, în ’37. Răspundea la întrebările lui Schmidt, dar cu coada ochiului îl vedea pe Paulus la fel de cenuşiu şi slăbit ca preotul din Castellar.

Paulus îl văzu şi el. Îi strânse mâna lui Seydlitz şi se îndreptă ţeapăn spre uşă, semn că ceea ce avea să-i spună lui Bora nu era de natură oficială. Se încruntă, dar nu comentă scuzele subalternului său pentru uniforma care încă purta urmele incendiului. I se adresă ca maior *von* Bora şi ieşi înaintea lui din birou.

La capătul coridorului slab luminat se întoarse să-l privească, aproape ţinându-se lipit de peretele lateral. Bora trebui să facă un pas într-o parte şi unul înainte, ca un pe tabla de şah, pentru a ajunge acolo unde îl voia generalul.

— … Domnule maior von Bora, cum merge treaba?

Spuse „treaba”, nu „cazul Tincu” sau „ancheta”.

Bora îşi imaginase, evident, că îndepărtarea lui din anchetă, dacă nu fusese decisă în biroul lui Paulus, trebuia să fi fost cel puţin convenită cu el. Era puţin probabil ca

Oberkommando Est să fi decis de unul singur, să-l fi implicat pe Stumbeck şi să-l fi informat pe Bora tară acceptul comandantului-şef.

Răspunse puţin jenat, mi-a fost luat cazul acum două săptămâni.

Jurnal, 28 septembrie, la Hartmann-Stadt

Doamne, comandantul nu ştia nimic despre asta! îl admir că nu a arătat cât trebuia să fi fost de furios şi surprins – în ordinea aceasta – când i-am comunicat ştirea. Mie nu mi-a spus nimic altceva. Nu m-a întrebat de unde ştiam sau din ce motiv Lolo nu-l informase... nimic. Nici măcar nu mi-a dat timp să cer să mi se restituie cazul.

Zece minute mai târziu, căpitanul de la Servicii pe care îl adusesem, un alt maior şi cu mine am fost convocaţi de cei trei generali prezenţi la Razguleaevka. Vestea bună este că Schmidt ne-a citit cu voce tare următorul raport: „Divizia 71 saxonă şi-a dovedit excelenţa în timpid bătăliei pentru cetatea Stalingradului... în douăsprezece zile de luptă acerbă în clădiri fortificate, fabrici şi buncăre, în ciuda pierderilor... a curăţat de duşmani sediile Partidului şi a ajuns la Volga. A capturat 3.600 de prizonieri şi a distrus 37 de tancuri grele şi super-grele, distrugând sau capturând şi 87 de tunuri, 163 de mortiere şi 242 de mitraliere. „

Vestea proastă este că de astăzi Divizia 71 este subordonată Corpului de Armată 48 Panzer, care include, printre altele, şi Divizia 24. Va simplifica planurile de răzbunare ale lui Schenck, îndepărtându-ne de divizia noastră pereche, Divizia 295. Dar nu ajută să mă plâng; ordinele sunt ordine.

Mă întorc pentru o clipă la Sinagoga ţiganilor şi la ciclul muzical care poartă acest nume. În calitate de dirijor celebru, Maestrul a pretins compoziţiile; ca muzician, şi-a rezervat cele două bucăţi care încadrează lucrarea.

Probabil că era fermecător dacă a reuşit să facă să i se supună artişti care nu erau de acord cu multe lucruri, inclusiv cu tradiţiile muzicale occidentale (mai precis, germane) şi convingerile antisemite. Toţi însă credeau în valoarea sufletului rusesc şi poate că vârsta îi muiase pe cei trei supravieţuitori ai Grupului celor Cinci, chiar şi pe ursuzul Balakirev.

Ciclul a anticipat cu şase ani revoluţionara Sărbătoare a primăverii *a lui Stravinski, la fel de legată de folclorul rus, şi a obţinut un succes răsunător. În ciuda titlului provocator (de ce ţigani? de ce sinagogi?), a făcut furori în Rusia Şi în străinătate. Era în curs o adaptare pentru balet, la care lucrau două vedete absolute precum Diaghilev şi Nijinski, când izbucnirea Marelui Război şi Revoluţia din Octombrie au pus capăt acelei lumi. Şi, de asemenea, celebrităţii tatălui meu în Rusia, deşi în 1917 era deja mort de trei ani.*

Nu-mi amintesc titlurile celor cinci piese centrale din La Synagogue des gitanes *(în rusă,* Ţiganskaia *îmi amintesc, totuşi, că tatăl meu a numit-o pe cea de la început* La glace se *sau iar pe cea finală,* Liturgie *sau* Liturghie

Tot gândindu-mă la asta (este reconfortant să te gândeşti la altceva când eşti la război), mi-a venit în cele din urmă în minte un loc pe care poate l-aş putea indica drept Sinagoga ţiganilor.

Una dintre clădirile demolate cu ani în urmă la Praga, în timpul refacerii ghetoului, era o sinagogă, cunoscută în germană drept Tehnic „a ţiganilor", deşi îşi datora numele bogatului negustor care finanţase construcţia, un anume Cikân, sau „ţigan" în cehă. Într-unul dintre albumele de familie, se afla o vedere colorată de mână care o reprezenta. Simplă, cu trei ferestre pe faţadă... altceva nu-mi amintesc. Acea vedere îi fusese trimisă de un prieten tatălui meu, pe atunci tânăr cadet pe punctul de a părăsi

armata pentru muzică. Nu-mi amintesc textul – cu siguranţă, doar salutări – şi nici numele expeditorului care trebuie să fi fost evreu. De ce altfel ar fi ales imaginea unei sinagogi deja pe punctul de a fii demolată?

Vederea era una dintre sutele pe care tatăl meu le colecţiona din tinereţe în casa de vară de la Trakehnen. Cine ştie dacă mai sunt acolo. Nina îmi scrie că au început să dea deoparte obiectele mai importante, „datfiind că nu mergem prea des acolo în această perioadă „. Să fie oare felul ei blând de a-mi aminti şi de a-şi aminti că soarta Prusiei de Est, ca a tuturor teritoriilor de graniţă, este îmbibată de nelinişte şi pericol?

În textul italian, greşit, „ca un nebun” (n.tr.).

VII

„Fă ceea ce ceilalţi nu pot face pentru tine. Lasă tot restul deoparte”

H.D. THOREAU, 1850

Pe 30 septembrie, în discursul său de la Sportpalast din Berlin pentru strângerea de fonduri de iarnă, Hitler declară: „Ocuparea Stalingradului… va extinde şi întări această victorie uriaşă şi puteţi fi siguri că nimeni din lume nu va putea vreodată să ne alunge din acel loc.”

În aceeaşi zi, deşi rezistenţa sovietică părea să stagneze, Divizia 71 epuizată nu reuşea încă să îngenuncheze infailibila Divizie 13 Puşcaşi.

Trecuseră săptămâni de când înteţirea luptei îi alungase pe corespondenţii de război. Dar reapărură imediat ce ruşii fură împinşi cu greu dincolo de cartierul Gării Centrale.

Înfricoşătoare, redusă de explozii la o carcasă goală, Gara oferea reporterilor genul perfect de decor cu nuanţe puternice pe care să-l împărtăşească celor de „acasă”,

cum aveau grijă să spună. Nu aveau permisiunea să se aventureze pe terasamentul căii ferate, prea expus la focul de precizie de la sute de metri distanţă. Se plimbau însă prin marea de moloz care fusese Bulevardul Kurskaia, curioşi să vadă unde se afla Casa Specialiştilor şi să atingă şi celelalte dovezi materiale ale masacrului reciproc. Urcau pe una dintre străzile oblice care formau o legătură între tabla de şah de la est de gară şi nucleul cu Univermag, Teatrul Gorki şi Muzeul. Zăboveau sub escortă înarmată la rezervorul înalt de beton al gării care, cu forma sa între o ciupercă uriaşă şi un falus, arunca o umbră lungă asupra cercului format de ruinele din jur.

Bora şi oamenii lui îi urmăreau fără resentimente, resemnaţi să joace rolul animalelor de la zoo până când ziariştii se mutau în altă parte, în căutare de noi emoţii. Cu toate acestea, cineva mormăi:

— Dacă doar unul dintre ei ar primi un glonţ în frunte… Oare de ce Ivan nu trage niciodată când este nevoie?

Luni, 5 octombrie, la nodul de cale ferată Stalingrad Sud

În fiecare zi, soarele răsărea de dincolo de Volga din ce în ce mai învăluit în ceaţă. O pauză în ostilităţi fu prilejul de a relua activităţile întrerupte:

scris acasă, dormit, bărbierit, cusut, citit… Bora avea la dispoziţia lui doi dintre sutele de „voluntari” ruşi şi ucraineni care munceau pentru nemţi. Le ordonă să umple o cadă recuperată cu apă curată (o adevărată realizare, deoarece rigola de la capătul şanţului era infectă, Volga fiind singura alternativă) şi reuşi în cele din urmă să scape de mirosul de fum de pe corp.

Din apa aceea nu irosiră nicio picătură. Cei doi *hiwi* o luară cu găleţile pentru a-şi spăla hainele, a-şi dăţi picioarele şi, în cele din urmă, a o trimite prin şanţ înapoi la Maica Volga.

Erau zilele în care Wehrmachtul evacua civilii din zona

Voroponovo spre Kalaci şi la vest de Don, până în lagărele de concentrare de la Karpovka şi „Moro”, nu departe de aeroportul folosit de Luftwaffe. Bora auzise că erau locuri mizerabile, adeseori conduse de ucraineni care îi urau pe ruşi. Prin comparaţie, cei doi servitori ai lui Bora – îi rebotezase pentru comoditate Piotr şi Pavlo, Petru şi Pavel pentru oamenii lui – cu siguranţă nu se puteau plânge. Atât de asemănători că păreau fraţi, nici nu proveneau măcar din acelaşi district. Până la război, unul fusese miner în zona Voroşilovgrad, iar celălalt, ţăran din districtul Tambov. În afară de statutul lor semi-servil, aveau în comun un repertoriu bogat de cântece ca solişti în corurile locale şi speranţa de a supravieţui.

Bora primi în sfârşit câteva scrisori de acasă. După multe recomandări materne afectuoase, Nina scria: „Tatăl tău vitreg a început să dea firmituri de pâine vrăbiilor din grădină, lucru pe care nu l-a mai făcut până acum. Nu ştiu dacă să mă bucur sau să mă îngrijorez.”

Era felul ei să se exprime atât de discret. Tatăl generalului Sickingen – care murise la 102 de ani, solid ca un stejar şi după ce îşi îngropase două soţii – îşi petrecuse ultimul deceniu din viaţă complet alienat. Plecase în ziua în care ajunsese la putere Hitler, convins că Fuhrerul era un fost valet de-al lui, deghizat în austriac. Nina îi oferise personal bătrânului cea mai bună îngrijire la moşia lui din Prusia de Est, de unde nu putea fi luat, şi a cărei depărtare de orice alt semn de civilizaţie în afară de Trakehnen sau Lituania oferea refugiul perfect pentru demenţa senilă.

Şaptezeci de ani în uniforma artileriei Gărzii Prusace ar fi făcut pe oricine să înnebunească, chiar şi după părerea conservatoare a lui Bora. *Grossvater* Karl Peter, coleg de şcoală şi prieten personal al prinţului Hohenlohe-Ingelfingen, supravieţuise după patru războaie, cinci răni pe câmpul de luptă, şapte cai ucişi sub el şi o duzină de fii

şi fiice, dintre care opt îl precedaseră în mormânt.

Cu toate defectele lui, tatăl său vitreg era încă departe de infirmitatea mentală. Bora înţelegea că hrănirea vrăbiilor înainte de iamă era o modalitate de a-l invoca pe Dumnezeu – divinul Domn al Războiului, aşa cum îl numea Sickingen – pentru a-i proteja fiul şi fiul vitreg pe pământul Rusiei.

Scrisoarea Diktei, ţinută deoparte ca premiu, includea trei fotografii într-un costum de baie îndrăzneţ; cuvintele mici scrise pe spatele lor compensau concizia mesajului şi îl făcură pe Bora să roşească de plăcere. Textul era irezistibil de indecent. Pe hârtie fină, tăiată manual, post-scriptumul spunea: „întoarce-te Martin, şi întreg”.

Înainte de nuntă, în timpul unei călătorii cu el în Italia, ea se îndrăgostise de acel adjectiv. Pentru fotografii italieni ea era iar Bora, Italia în sine era o ţară la fel şi dragostea pe care o făcuseră acolo.

Pentru Dikta, tot ceea ce era de calitate superioară se definea cu acel cuvânt. Aşa că Bora, care, ca toţi ceilalţi la Stalingrad, încerca să-şi salveze viaţa printre ruine, trebui pentru prima dată să-şi alunge mica îndoială că, dacă s-ar fi întors, dar nu şi întreg”, nu i-ar mai fi plăcut.

Acea ipoteză l-ar fi îngrijorat dacă ar fi avut timp să se îngrijoreze. Inamicul, dând dovadă de o involuntară solidaritate masculină, se gândi că era cazul să atace blocul vecin doar o oră mai târziu, înlăturându-i toate gândurile personale. Un obuz german prost dirijat din capătul străzii perfecţionă opera. Căzu în camera mică de pe colţ în care se afla Bora cu puţin timp înainte şi făcu praf măsuţa cu corespondenţa din acea zi. Numai fotografiile Diktei fură salvate, în siguranţă în buzunarul lui şi gata să-l ispitească în continuare.

Vineri, 9 octombrie în acea zi, Stalin reduse puterea comisarilor politici în cadrul Armatei Roşii, restabilind

primatul ierarhiei militare. Temutul politruc deveni „comandant adjunct în sectorul politic” şi nu mai putea lua decizii cu caracter tactic.

Bora nu ştia acest lucru. Oricum nu i-ar fi schimbat reacţia la ordinul de a se deplasa cu un grup selecţionat în arhipelagul de clădiri care se aflau încă în picioare în cartierul distrus, cu misiunea de a ocupa un birou nesigur cu două etaje în triunghiul de teritoriu încă în mâinile inamicului la Stalingrad Sud, pentru a-i evalua apărarea.

Precaritatea poziţiei lor viitoare fu imediat evidentă. Lăsând la o parte celelalte pericole, străzile erau înţesate de lunetişti, iar în planificarea propriilor mişcări Bora trebui să se inspire din lecţiile trecutului.

Jurnalul zilei de 9 octombrie

La încurajarea instructorilor mei, la Academia de Război am tradus din limba rusă, încercând totodată o lectură critică, fragmente consistente din Manualul de reguli pe teren *al Armatei Roşii, în ediţia din 1929 şi în cea revizuită şi corectată din ’36. La acea vreme mi s-a părut doar un exerciţiu abstract, precum studierea tacticii lui Alexandru cel Mare la Gaugamela.*

La trei ani de la absolvire îmi dan seama de înţelepciunea profesorilor mei. Dacă astăzi înţeleg ce trece prin mintea ruşilor pe care îi am în faţă, adăpostiţi la etajul al patrulea al unei clădiri sau într-o pivniţă protejată de foc continuu, este pentru că ei înşişi au scris-o. Ce bine că am renunţat să iau cu mine câteva cărţi pe care abia aşteptam să le citesc, pentru a face loc manualelor de tactică şi notiţelor mele din şcoală.

Lucnd cel mai interesant este că, imediat după Revoluţie, sovieticii teoretizaseră că orice formă de război urban va avea loc inevitabil pe pământ străin unde, după logica lor, cei asupriţi Şi dezmoşteniţi li s-ar fi alăturat. Marea majoritate a populaţiei Stalingradului a fost

evacuată de ruşi şi de noi cu mult timp înainte, aşa că aici principiid nu se aplică. Rămâne faptid că în 1936 capii strategi ai Armatei Roşii, dintre care mulţi aveau să cadă în Marile Epurări, îşi revizuiseră şi îşi îmbunătăţiseră teoriile. Treptat, ideea de a transforma un cartier, o stradă sau chiar o singură clădire într-o fortăreaţă de neînvins (ein feste *ne învaţă compatriotul meu şi aproape rudă Martin Luther) s-a îmbinat cu dezvoltarea apărării antitanc.*

Recent, noi, cei din Divizia 71, am avut dovada, în timp ce fortăreţele izolate sunt greu de cucerit ca pierderi umane şi materiale, dar în cele din urmă cedează, coordonarea dintre redute creează un sistem de apărare aproape imposibil de doborât cu arme uşoare. Ruşii iau drept ţintă tancurile noastre, ştiind că fără vehicule blindate suntem într-un mare dezavantaj.

Mai am şi impresia că, spre deosebire de început, când duşmanii se speriau uşor şi se predau cu miile, acum comandanţii de companii şi mulţi subofiţeri din Armata Roşie încep să-şi exercite libertatea de judecată atât în apărare, cât şi în contraatac. Dacă greşesc şi sunt învinşi (cu cât se întâmplă mai repede, cu atât mai bine), îi aşteaptă un glonţ de la NKVD. Nici nu vreau să mă opresc asupra gândului că ar putea fi altfel. Decuplarea noastră de Stalingrad ar fi un coşmar.

În această dimineaţă, soarele şi luna în descreştere au răsărit împreună.

Sâmbătă, 10 octombrie

Cu două zile înainte de a atinge poziţia avansată, o vizită neaşteptată a lui Fritz Gehrmann trezi amintiri din august. Era acelaşi tânăr slab, cu un aer isteţ; un pic miop, s-ar fi spus, după felul în care mijea ochii, cocoşându-şi spatele când se uita la ceva. Dar poate că era doar curios şi încerca să surprindă cât mai multe detalii despre obiectul sau persoana din faţa lui.

Aşa cum se întâmplă adesea când te întâlneşti din nou cu cineva pe care l-ai cunoscut, oricât de scurt şi superficial, ei avură impresia că se ştiau ca prietenii vechi. Iar pentru Bora ar fi fost plăcut să discute cu cineva care nu avea nicio legătură cu moartea.

De fapt, Gehrmann era acolo cu treabă. Dar Bora, după ce îl auzi explicând despre ce era vorba, i-o tăie scurt:

— Oamenii mei nu vor să fie fotografiaţi, declară sec, şi nici eu.

Dar putea câştiga ceva din acea vizită neaşteptată, aşa că puţină cordialitate era oricum necesară.

— Veniţi înăuntru să beţi o cafea proastă şi să stăm de vorbă.

Şi Gehrmann voia să-şi atingă scopul, prin urmare acceptă.

Aproape ca şi cum ar fi vrut să-şi prezinte referinţele, povesti imediat că la începutul carierei lucrase într-un important studio fotografic din München, dându-i lui Bora impresia că ar fi putut fi vorba despre cel oficial al Partidului. Acolo învăţase să surprindă indivizi şi grupuri de oameni şi se familiarizase cu lumina din interior.

Oricum nu-i voi permite să facă se gândi Bora, dar asculta între timp.

— … Apoi, domnule maior, în vara lui ’37 nişte prieteni m-au invitat să vizitez sudul Franţei.

Descoperise peisajele. Mont Sainte-Victoire, spunea, „îl dăduse pe spate”. Chiar dacă era doar un deluşor, înţelesese de ce atâţia pictori doreau să îl reprezinte.

— Timp de o săptămână am fost ca posedat. Căutam peisajele şi priveliştile aşa cum alţii… nu exagerez… cum alţii merg la femei. Trebuia *să le* acele privelişti. Dar continuau să-mi placă şi chipurile umane. Când, din pură întâmplare, am răsfoit într-o cafenea din Marsilia o revistă cu instantanee din Războiul Civil din Spania, care era

atunci în plină desfăşurare, mi-am spus: „Aceste fotografii îmbină peisaje cu chipuri şi trupuri umane. Este ca o reprezentare sacră. O Chiar aşa. Spania era acolo, iar eu riscam să ratez Războiul Civil spaniol.

Gehrmann se entuziasma vorbind despre asta. Îşi scoase ochelarii aburiţi de la cafea şi îi şterse cu marginea jachetei.

— Aşa că am plecat în Spania. Bucurie şi teroare. Vă jur, domnule maior Bora, nu-mi vin în minte alte cuvinte.

Era adevărat. Aşa era. Bora îşi îndepărtă privirea de la Gehrmann, pentru că nu voia să dezvăluie că şi pentru el acei doi termeni conţineau experienţa spaniolă. Bucurie şi teroare. Lecţia despre ucidere şi îngroparea morţilor, sexul cu Remedios care era o şi galben-roşul unui steag care nu era al lui, sub care luptase aproape doi ani.

Gehrmann oftă.

— Până acum, cele din Spania s-au dovedit a fi cele mai bune fotografii ale mele. Ştiu că aţi fost acolo.

Pentru Bora fu timpul să revină la obiceiul său de a-l privi pe celălalt în ochi, fără ezitare.

— De unde ştiţi? întrebă. Nu port insignele din acea campanie.

— Le aveaţi în avion.

Ah, da, insistenţa lui Stumbeck de a le purta pentru a-i impresiona pe italieni.

— Domnule maior, am ordin să fac o serie de fotografii intitulate „Luptători pe mai multe fronturi”. Fără nume şi fără detalii, evident. Dar va trebui să redau ideea că ai noştri, aici, la Stalingrad, sunt soldaţi de înalt profesionalism şi rodaţi cu fiecare experienţă. Reportajul va fi publicat în „Semnal”, ştiţi. Şi în „Deutsche Wehrmachf

Bora schiţă un semn de enervare.

— Daţi-mi voie, dar asta e mai mult pentru piloţi.

— Da, şi vom face o serie şi pentru aviaţie, care va

apărea în „Der Adler”. Dar slavă Domnului, pentru acea sarcină au ales pe altcineva.

Gehrmann îşi goli ceaşca de cafea proastă.

— În avion vorbesc mult pentru că experienţa zborului mă face nervos, dar vorbitul şi fotografiatul nu se potrivesc deloc.

— Vă repet că oamenii mei nu vor să fie fotografiaţi, şi nici eu.

— Dar de ce? Nu e vorba despre Este pentru cei de acasă. Oamenii *au nevoie* de icoane.

Pentru a-l convinge, Gehrmann recurse la toată elocvenţa sa.

— Priveşti o imagine, alegi o încadrare. Atunci înţelegi dacă fotografia ta va avea un caracter iconic. Pentru că asta va fi tot ceea ce va şti lumea despre un anumit episod… orice episod. Luaţi atacul asupra Poloniei. Imaginea soldaţilor noştri ridicând bariera de la frontieră: spune tot ce trebuie ştiut. Este puternică. Gândiţi-vă la adunările de la Nürnberg! Aici, la Stalingrad, ştiu deja ce simboluri vor exprima cel mai bine sensul bătăliei noastre.

Bora se întrebă: *Oricum se va termina?*

— Oricum se va termina, continuă Gehrmann de parcă i-ar fi citit gândurile. Va fi profilul fostului Cartier Industrial. Arată ca o pădure întunecată din nord, iar asta vorbeşte minţii cititorilor germani. Şi tot aşa piaţa Gării Centrale, pentru că se numeşte Piaţa Roşie, ca cea de la Moscova, şi din cauza statuii cu dansul copiilor. Monumentul este urât; nu înseamnă nimic, cu acel crocodil care zâmbeşte printre cei mici. Dar cine va vedea fotografia îşi va spune: „Ah, sigur, exact asta înseamnă războiul: nevinovaţi neştiutori de pericolul care planează asupra lor! Cât e de simbolic!” Ceea ce probabil nu are nicio legătură cu oroarea aceea. Credeţi-mă, domnule maior, un simbol este ca frumuseţea: se află în ochii celui care priveşte.

Bora replică morocănos:

— Voi fi de acord cu fotografiile doar dacă există un motiv militar.

— Nu aş vrea să insist asupra acestui punct, domnule maior, dar alte unităţi ar fi bucuroase de atenţie.

De câte ori am studiat instantaneele soldaţilor şi ofiţerilor sovietici pentru a deduce informaţii? Politrucii nu reuşesc întotdeauna să se îndepărteze la timp din faţa obiectivului. Iar în ceea ce îi priveşte pe generalii lor, sunt ca generalii oricărei armate: îşi iubesc propriile portrete.

Bora nu spuse nici da, nici nu. Voia să închidă paranteza privitoare la caracterul de icoană al unor instantanee şi să discute ce îl interesa pe el.

— Când am zburat împreună spre Millerovo, la jumătatea lunii august, aţi făcut mai multe fotografii de sus. V-o amintiţi pe aceea cu o magazie cu acoperiş de metal cu o cămaşă de bărbat întinsă peste el?

Gehrmann îşi strânse pleoapele, parcă pentru a-şi ajuta memoria.

— Da, un loc ciudat de uscat rufele. Totuşi, nu cred că am tipărit-o. Nu era atât de relevantă, şi ieşise şi puţin mişcată.

— Aş vrea o copie.

— Am negativul pe undeva. Pot să întreb de ce? Scuzaţi-mă, dar nu era tocmai o privelişte memorabilă.

— Iconicitatea se află în ochiul observatorului, dumneavoastră aţi spus asta. Dacă este posibil, aş dori o copie mărită.

— Este posibil.

Gehrmann nu ştia încă dacă i se va permite să-şi facă reportajul fotografic.

— Totuşi, nu va fi mai devreme de o săptămână.

O spuse aşa, fără motive ascunse, chiar dacă la Stalingrad, în acele zile, o săptămână putea însemna că

unul sau altul ar fi putut muri între timp, iar acest cartier, cu aceste clădiri, ar fi putut sări în aer fără să lase urme.

Bora nu se descumpăni.

— Pe săptămâna viitoare sau când va fi, deci. Şi fără fotografii aici. *Jurnal, 11 octombrie, lângă nodul feroviar în afară de Piotr şi Pavlo, avem şi muncitori ruşi cu noi. Spală, gătesc, curăţă uniformele, lustruiesc cizmele. Sunt umili şi serviabili. Dar, spre deosebire de ucraineni, unii dintre ei – le-o citesc în ochi – ne-ar tăia gâtul cu plăcere, dacă ar putea.*

De înţeles, din punctid lor de vedere. Oamenii mei nu par să se gândească la asta, dar eu mă întreb ce aş face în locul ruşilor. În această pustietate, la ei acasă (sau foarte departe de ea, pentru că vin şi din Siberia, din Crimeea, din Caucaz), trebuie să se supună hotărârilor învingătorului. Şi, odată ce au fost printre noi, NKVD-ul îi va elimina ca laşi sau trădători.

Unul dintre ei, pe nume Roghinski, este tipograf. Înainte de Revoluţie, avea o familie înstărită. Şase copii, băieţi şi fete, toţi convertiţi la comunism, unii din credinţă, alţii din disperare, alţii pentru a-şi salva bătrânii. Roghinski este fiul celui mai mare, care s-a remarcat în celebra armată călare a lui Budionnâi împotriva Albilor şi a corpurilor de luptători străini. Cu toate acestea, eroul a căzut în dizgraţie în timpid Războiului Civil spaniol, în care luptase şi tipografid. Roghinskipovesteşte că, în urmă cu patru ani, NKVD-ul a venit noaptea la casa bătrânului, a dat toată familia jos din pat şi i-a târât în stradă, pentru a-i doborî cu focuri de armă: părinţii, fiicele şi un nepot. Roghinski a reuşit să-şi ascundă soţia şi copiii în podul casei vecine, unde locuia, şi de acolo a privit la bălţile de sânge de sub morţi, care scoteau abur în aerul rece.

Asta nu îl face însă anticomunist. Fără să clipească, susţine convins că familia o merita. El îl venerează pe

Tătucul Stalin, tehnologia sovietică, centralele electrice, căile ferate şi stâlpii de electricitate. Deşi pare resemnat cu starea sa actuală şi este suficient de şmecher pentru a-şi ascunde resentimentele în spatele unui calm prietenos, cred că ne urăşte de moarte. A suferit mai mult decât alţii sub regim, dar e omul în care am cea mai mică încredere. Vorbesc des cu el, chiar dacă faptul că îi cunosc bine limba şi îi pot cita pe marii autori ruşi trebuie să mă facă detestabil în ochii lui.

Să nu ai niciodată încredere în *spunea bunicul meu, feldmareşalul. Se referea, în stilul romantismului, la naţiuni şi popoare care, departe de a se ridica la luptă pentru a-şi scutura jugul străin, se limitau să jure răzbunare împotriva acestuia.*

Eu spun că naţiunile mici sunt obişnuite să fie învinse. O acceptă.

Statele mari şi imperiile sunt cele care nu suportă să piardă, chiar şi atunci când îşi imortalizează înfrângerile ca simboluri ale răzbunării viitoare, aproape onorând aceste monumente ca şi cum ar fi vorba de triumfuri.

La Stalingrad, monumentele şi statuile au căzut pradă războiului chiar înaintea oamenilor. Pe jos se văd împră ştiate peste tot membre de bronz, piatră, beton; mâini colosale încă mai ţin săbii, seceri, ciocane sau beţe de steag.

Gehrmann consideră că monumentul urât din Piaţa Roşie locală (Piaţa Mare pe hărţile noastre) este o icoană. Are dreptate. Va deveni una, pentru că după război icoanele contează mai mult decât în timpul războiului.

Nu voi avea mult timp să scriu când vom înainta, aşa că profit acum. Icoana mea personală este Sinagoga ţiganilor, parţial parţial catedrală ortodoxă, parţial cetate sau castel de zâne. Există dinainte de Stalingrad şi va supravieţui Stalingradului. Ca multe imagini spontane ale minţii,

sugerează un concept sau o idee care încă scapă înţelegerii mele. Numai când voi rezolva acest mister voi putea ajunge la Sinagogă.

Larisa Malinovskaia povesteşte în memoriile sale că, într-o pauză a spectacolului cu acel ciclu muzical la Sankt Petersburg, ea şi tatăl meu s-au retras împreună, aşa cum se pare că obişnuiau să procedeze chiar şi atunci când el dirija orchestra. Aşa s-a întâmplat şi aici în oraş în Teatrul Gorki, pe atunci nou construit, acum vreo treizeci şi cinci de ani. Mi-a rămas în minte programul: Ceaikovski, sub bagheta lui Glazunov, pe atunci dirijond concertelor simfonice ruseşti. Frumoasa Larisa, în cuvintele ei scandaloase de neuitat, s-a lăsat „posedată nebuneşte, dorind un fiu de la Maestro „.

Fiul nu a venit, dar nu este de mirare că după midţi ani cunoştinţele răutăcioase din Leipzig ale mamei mele au devorat cartea, au râs de tânăra văduvă pe la spatele ei şi, în fine, l-au adus în patul lor pe nerăbdătorul şi sălbaticul fiu adolescent al lui Friedrich von Bora.

Am învăţat multe de la acele doamne!

Uneori îmi imaginez că o întâlnesc pe Larisa aici, în Rusia. Într-o revistă sovietică am citit că locuieşte la Harkov. A supravieţuit amantului german, sfârşitului Romanovilor, Revoluţiei, lui Lenin. Probabil că îl va îngropa şi pe Stalin, în ciuda aventurilor ei cu deviaţionişti de tot felul (Troţki, Frunze), acum câteva decenii.

Ce i-aş spune dacă ne-am întâlni? Are peste şaizeci de ani. După îndelungata lor pasiune, tatăl meu a părăsit-o pentru verişoara lui adolescentă, adică mama mea. Schimbarea lui a stârnit certuri furibunde în camere sofisticate de hotel, încercări senzaţionale de sinucidere şi, în cele din urmă, o carte de memorii interzisă în jumătate din Europa. Ceea ce scrie această femeie jignită în sentimente şi mândrie îmi face dificilă cultivarea unei

amintiri afectuoase a tatălui meu. Nina şi-o poate permite, pentru că nu a citit cartea.

De aceea, incendierea interiorului Teatrului Gorki – un act de război necesar – mi-a permis poate inconştient să distrug imaginea neruşinată a unui bărbat care se retrăgea în culise cu amanta lui. Cred că tocmai comportamentul tatălui meu cu atât de multe femei mă face să încerc să fiu opusul lui. Pentru mine există doar Dikta, de parcă ar trebui să ispăşesc păcatul lui.

Titlul pe care Larisa l-a ales pentru introducerea la memoriile ei (Vieţi de exces) *este „Cronicile unei servitoare Ar părea ciudat, având în vedere că trăiau împreună o viaţă privilegiată în Rusia ţaristă. Tatăl meu îi dăruia bijuterii fabuloase, iar pentru ea se deda la orice extravaganţă, cum ar fi fost să îi aducă din Crimeea, cu un tren special, căpşuni proaspete în mijlocul iernii. Şi totuşi, Larisa se prezintă cititorilor ca o sclavă, supusă puternicului străin. Deşertăciune sau o încercare de a minimaliza cei şapte ani în care Friedrich o răsfăţase încălcând orice decenţă? Dacă aş întâlni-o vreodată, nu ştiu dacă aşpălmui-o pentru ceea ce i-a făcut indirect mamei mele sau aş îmbrăţişa-o pentru plăcerea păcătoasă pe care i-a oferit-o tatălui meu.*

Sclavia, reală sau percepută, trebuie să fie una dintre cele mai infame stări ale existenţei.

Suntem la Stalingrad de ceva vreme şi s-an schimbat multe. Lucrurile se schimbă mereu când eşti în interiorul lor. Din exterior mă văd altfel. În ora şul Tătucului, invincibilitatea a devenit un cuvânt gol pentru toată lumea: germani, ruşi, aliaţi; şi pentru mine. Greşeala mea a fost mai degrabă lingvistică decât ideologică. În această lume, dacă vrei să foloseşti adjectivul trebuie să-l califici şi să-l cuantifici, să-l pui în context. Există o mare diferenţă între victorie şi invincibilitate. După o lună la Stalingrad,

trebuie să-mi schimb afirmaţia de la Sunt invincibil *la* Intenţionez să fiu Aş *putea spune* Voi fi *dar, în calitate de comandant antrenat în Servicii, meseria mea este să evaluez probabilităţile.*

Ruşii luptă bine. Sunt hotărâţi. La camuflaj şi război urban sunt aproape de neîntrecut. Gândesc ca ţăranii care luptă pe pământurile lor. Deşi ar fi greu să defineşti filmul Aleksandr Nevski *altfel decât ca propagandă (sau icoană?) antigermană, în sos medieval, reuşeşte să surprindă spiritul sovietic, comparat cu cel al cavalerilor teutoni.*

Printre strămoşii mei din Livonia au fost cavaleri teutoni şi cavaleri din ordinul purtătorilor de spadă. În ciuda cuceririlor lor din Est, nici măcar ei nu erau invincibili. Dacă germanicii i-an învins pe romani la Teutoburg, polonezii ne-an înfrânt la Tannenberg. Şi, chiar dacă este o invenţie că – fix în urmă cu şapte secole – gheaţa lacului Peipus i-a înghiţit pe teutonii grăbiţi să se lupte cu ruşii, victoria a fost totuşi a lui Nevski. Păcat că apoi a cedat în faţa mongolilor Hoardei de Aur! Asta dovedeşte că nici ruşii nu sunt invincibili.

Luni, 12 octombrie

Aproape ajuns în poziţia avansată, lui Bora i se păru – nu pentru prima dată – că putea vedea ce se întâmpla de jur-împrejur dintr-un punct de observaţie mai înalt, dar nu îndepărtat. Tranşee, posturi, miile de adăposturi în care se ghemuiau nemţii; dar şi, iar aceasta era doar fantezie, desfăşurarea liniilor inamice. O dioramă mentală, reconstituirea din carton a unei bătălii celebre, completată cu soldăţei care se înfruntă şi pe care o atingere cu degetul îi poate face să cadă pe spate.

Încă din îşi notă, *puteam să mă văd din exterior; acum o fac cu o claritate halucinată, ca o dedublare. Şi totuşi, rămân logic, lucid, precis. Nu am niciodată slăbiciuni sau răzgândiri. Funcţionez bine. Nu mă întreb ce cred ceilalţi*

despre mine. Mă interesează doar să par ferm oamenilor mei, în deplină şi, aş spune, aproape senină siguranţă de sine... Sunt momente când tot restul devine de prisos. Aş vrea să fiu gol.

Singurul risc pentru seninătatea lui hotărâtă provenea din faptul că scrisese despre Larisa Malinovskaia. Bineînţeles că se vedea foarte clar pe sine, dar asta i se aplica şi imaginilor Diktei. Îi veneau în minte şi atunci când ar fi fost mai bine să nu se gândească deloc la ea. La femei se gândeau toţi, poate cu excepţia ofiţerilor în vârstă, pentru care anumiţi stimuli erau de domeniu trecutului sau uşor de controlat. Dar pentru majoritatea celorlalţi, indiferent de grad, povestea era diferită. Bora ajunse chiar să dea deoparte fotografiile soţiei sale, pentru a nu se expune acelei pierderi de luciditate.

Pe lângă lipsa momentană de material disponibil, nu tuturor le plăcea ideea de a merge la prostituate. Câtă masturbare, câte vise erotice, câte ejaculări involuntare erau printre nemţii de la Stalingrad, mai bine să nu se ştie. Îşi doreau soţia, amanta, logodnica... dacă era genul de logodnică cu care făceai dragoste, cum făcuse Bora cu Dikta. Pe de altă parte, şi în vremuri mai puţin periculoase Bora îşi asuma voit mai multe riscuri decât ar fi trebuit, numai ca să şi-o scoată din minte.

Tocmai din cauza acelor îndrăzneli individuale neobişnuite – cărora le supravieţuia –, oamenii, deja convinşi de steaua lui norocoasă, începuseră să teoretizeze norocul întregii unităţi. Îl lăsă să înţeleagă acest lucru Nagel, în felul lui atent, dar respectuos.

— Nimeni nu ştie dacă e adevărat sau nu, domnule maior, şi în ce măsură. Dar băieţii cred asta.

Bora îi spunea adesea:

— Dumneavoastră sunteţi nostromul meu, subliniind relaţia de încredere dintre ei, care trecea chiar şi peste

ceilalţi ofiţeri.

De data aceasta deveni gânditor. Îşi imagina că aveau încredere mai mult sau mai puţin oarbă în el, dar această supraestimare înaintea unei misiuni periculoase nu era deloc benefică.

— Ce mă sfătuiţi, domnule Nagel?

Sergentul, soldat deloc rigid – dimpotrivă, elastic şi gata să se adapteze la împrejurări –, se gândi câteva momente înainte de a răspunde... Deşi Bora o intuia, dădu apoi exact răspunsul care de multă vreme trebuia să clocotească în el.

— Poate că ar trebui să vă asumaţi mai puţine riscuri, *Herr*

Rareori Bora se simţea atât de expus.

— Ştiţi de ce mi le asum?

— Cred că da. Dar soţia dumneavoastră, nu vă va dispărea din minte doar pentru că riscaţi să vă rupeţi gâtul.

Pe oricine altcineva, oricine altcineva, chiar şi pe tatăl său vitreg, Bora s-ar fi înfuriat. De această dată nu o făcu. Bineînţeles, nu-i dădu în niciun fel dreptate lui Nagel. Dar începând cu acea zi îşi moderă dorinţa de a face să galopeze alţi hormoni pentru a compensa excesul de testosteron.

Prea târziu pentru a le schimba părerea soldaţilor despre norocul lui excepţional (şi desăvârşit).

Miercuri, 14 octombrie, Stalingradul de Sud

Asta e o istorie pe care trebuie să o povestesc personal. Nu pot exista intermediari de niciun fel, chiar dacă presupun că vor mai avea loc multe întâmplări asemănătoare în ceea ce rămâne din oraşul acesta.

Ieri, în timp ce ne îndreptam spre o poziţie avansată, ne-au tăiat cablurile de telefon. Acum suntem complet izolaţi şi ţinuţi pe loc de focul inamicului.

Ca şi cum nu era suficient, undeva pe bulevardul care merge de la depoul tramvaielor la depozitul de grâu pe care îl numim Marele Siloz, chiar în faţa noastră, se află un lunetist rus. Pare să fie acolo de o săptămână, o perioadă care la Stalingrad echivalează cu mai mult de un an. Atât de scurte sunt vieţile celor care luptă printre aceste ruine.

O noutate? Nu. Lunetiştii profesionişti sunt pâinea noastră cea de toate zilele. Îi avem pe ai noştri; îi an pe ai lor. Pur şi simplu, e vorba de o femeie. Nici măcar o femeie: o fată.

De unde ştim? A fost văzută. Aici cineva vede tot timpid ceva.

Mă îndoiam; aşa că ieri, când mi-au spus, am răspuns că mulţi lunetişti sunt adolescenţi şi e practic imposibil să găseşti un frizer: putea fi vorba de un băiat de şaptesprezece ani, nu de o fată.

Băiat de Şaptesprezece ani nu s-ar aranja la geamul ferestrei de la care trage, a venit răspunsul.

Mai sunt încă geamuri intacte la Stalingrad? S-ar părea că da.

Aranjează... cum adică?

Îşi desface pănd, se piaptănă Şi îl prinde la loc.

Nici măcar un cazac de pe Don cu ciufid lui nu ar face aşa ceva, şi niciun calmuc sau un siberian.

Deci este o fată.

I se atribide peste douăzeci de morţi germani de când a apărut pe bulevard. Până acum nimeni nu a trecut prin faţa ei şi a supravieţuit. Iar toate încercările de a lua cu asalt clădirea an eşuat din cauza mitralierelor din împrejurimi.

De când circidă ştirea, reacţiile oamenilor mei sunt amestecate. Unii o denigrează (curvă, târfă...), în timp ce alţii – puţini – deplângfaptul că Bestia Roşie le obligă pe fete să lupte.

Nicidecum. Nimeni nu le obligă. De prea multe ori sunt voluntare gata să moară pentru Maica Rusia.

Este inutil să-ţi pui întrebări. Dilema mea e de alt tip. Distanţa dintre noi şi lunetist este de circa două sute de metri. Posturile ruseşti sunt ascunse între nunele de la est şi de la vest, creând un foc încrucişat; dar ea este cea care doboară fiecare german pe care îl vede. Trebuie să trecem dincolo. Dacă ea se află pe bulevardul pe care va trebui să avansăm, presupunând că reuşim să evităm cuiburile de mitraliere, nu putem lăsa în spate un lunetist care să ne împuşte ca pe cutiile de conserve de pe un zid.

Nu va fi uşor să o eliminăm. Nagel şi cu mine discutăm despre asta. Şi el este un trăgător excelent, aşa că studiem cu atenţie cartierul în care ne aflăm. Bulevardul e larg şi aproape că lipsesc acele movile de moloz care, de obicei, oferă protecţie. Singurul adăpost disponibil ar putea fi terasamentul unei şine smidse.

Clădirea din care trage fata (în picioare sau ghemuită) este situată aproape pe colţ faţă de noi şi este separată de bulevard printr-o piaţă goală. Ne aflăm în faţa colţului clădirii, în timp ce ea, la patru etaje mai sus, are o vedere completă asupra refugiului nostru, nu de la una, ci de la două ferestre. Poate acoperi cu uşurinţă ambele laturi ale bulevardului. De altfel, ni s-a spus că obişnuieşte să se mute de la o fereastră la alta, ca şi când ar privi prin ochii unui cal gigantic.

Nagel este convins că e singură, cu multă muniţie. Noi, în schimb, avem puţină, şi fiecare lovitură de-a noastră trebuie să-şi atingă ţinta.

Nu există multe moduri de a anihila un lunetist şi toate presupun moartea. Grenadele pe care le avem ne vor trebui pentru a neutraliza mitralierele. Cum nu avem la dispoziţie o cantitate de explozibil care să o poată arunca în aer pe fată împreună cu clădirea, va trebui să ne bazăm

pe viclenie: dacă este posibil, să o obligăm să se expună şi să o eliminăm.

Nagel se ciupeşte de nas, aşa cum face de obicei când se concentrează.

Prea şmecheră să se expună, Herr *De aceea, chiar dacă unul dintre noi ar ieşi şi ar încerca să atragă focul asupra lui – felul în care mă priveşte demonstrează că ştie că mă gândesc la asta – n-ar face decât să se aleagă cu un glonţ în cap.*

Nu o putem anihila ziua, ce spuneţi dacă traversăm noaptea şi ne târâm în jurul clădirii fără să fim văzuţi, trecând pe sub ferestrele ei?

A vorbit locotenentul Schertl. Este un biet începător şi nu ştie ce spune.

Observ că am pierde jumătate din efective în încercare, dată fiind lăţimea bulevardului şi prostul obicei al mitraliorilor ruşi de a aprinde faruri puternice după apusul soarelui.

Se scuză Schertl.

Nagel se ciupeşte din nou de nas.

Oricum, nu ar rezolva problema celor care vin după noi. Domnule maior, domnule locotenent... trebuie să o omorâm. În plus, pun pariu că fata san ai ei au minat intrarea. Poate şi etajele de dedesubt. Ruşii fac adeseori asta. În acest fel, ea nu poate ieşi, iar noi nu putem intra.

Dacă e adevărat, înseamnă că fata a fost lăsată acolo, sau s-a instalat acolo, pentru a muri.

Schertl nu greşeşte complet. Dacă vreunul dintre noi ar reuşi să treacă în timp ce ceilalţi o ţin ocupată, am putea să ne căţărăm pe o fereastră din spate, evitând intrarea. Dar şi în acel caz ar rămâne scările minate – cel puţin trei rampe de urcat, înainte de a ajunge la obiectivul nostru. Iar cuiburile de mitraliere nu ar cruţa pe nimeni care ar încerca să se apropie de lateralele clădirii pe care focid

fetei nu le poate acoperi.

Dintr-o crăpătură a adăpostului nostru, şi nu pentru prima dată, o cant cu binoclul. Bineînţeles, nu reuşesc să o zăresc nici pe ea, nici ţeava puştii ei de precizie. Văd doar fereastra deschisă pe latura cea mai periculoasă pentru noi. Doamne, geamul din dreapta ei – stânga mea – chiar este intact. Mă întreb cum e posibil.

E acolo sus de o săptămână. Dar e complet singură? Trebuie totuşi să doarmă, să mănânce, să bea, să-şi facă nevoile fiziologice... Cu binoclul mă uit la fereastra deschisă.

Pentru cine se piaptănă? Pentru cine?

Şi cum de o consider o fiinţă umană, în timp ce pentru ea suntem doar ţinte? Poate pentru că nu are nicio speranţă de a supravieţui, în timp ce eu astăzi încă mai sper? Odată ce eşti condamnat, vieţile celorlalţi ţi se par o insultă.

Îşi desface părul; îşi strânge părul. Se găteşte pentru Moarte.

Asta îmi trece prin cap.

În timp ce privesc spre ea, ceva invizibil pentru noi, la vest de aici şi în afara tirului mitralierelor, îi atrage atenţia. Ar putea fi băieţii de la Comunicaţii, care încearcă să reconecteze cablurile telefonice.

Ţeava puştii se întrezăreşte pentru o clipă în timp ce trage. Împuşcătura de lunetist nu seamănă cu vreo alta. Nu vin lovituri de răspuns sau alte reacţii. Nimic. Şi nici telefonul. Pun pariu că oricine se mişca înainte, acum nu se mai mişcă.

Îşi desface părul; îşi strânge părul. Se găteşte pentru Moarte.

În orele următoare, fraza continuă să mi se învârtă în cap, în timp ce Nagel şi cu mine ne gândim la modul cel mai puţin costisitor – ca vieţi şi muniţie – de a rezolva

problema mitralierelor. Rulăm şi legăm strâns o saltea găsită aici, prea uzată şi păduchioasă pentru a dormi pe ea. La apusul soarelui o rostogolim afară ca să atragem focul şi să ne dăm seama unde sunt mitralierele. Apoi Nagel identifică şi marchează pe hartă cele două puncte din care an tras ruşii până când salteaua a fost făcută bucăţi, în noaptea asta muniţia noastră ar putea fi încă suficientă pentru a acoperi un voluntar. Dacă ar reuşi să arunce grenade în una dintre cele două poziţii, făcând să sară în aer şi farurile, ne-am putea reduce problema cu 50%.

În timp ce ne chinuim să găsim o soluţie, nu există niciun semn de activitate de la ferestrele de sus. Aceste calcule nu-i privesc pe lunetişti.

Până seara stăm cu ochii pe mitralierele duşmane, vrând să verificăm dacă îşi schimbă poziţia. Trimit pe unul dintre cei mai buni oameni ai mei, care reuşeşte să facă ceva. Acum, în lumina zorilor, resturile unuia dintre cele două posturi, inclusiv farurile, blochează bulevardul. Celălalt este încă activ. Fata nu a intervenit în timpul operaţiei. După puţin timp, însă, o auzim trăgând calm, repetat, într-o ţintă invizibilă. Abia la prânz telefonul de campanie revine la viaţă. Comandamentul regimentului ne ordonă să ne deplasăm către o nouă poziţie, nu înainte, ci lateral şi puţin înapoi, de unde ne putem aproviziona cu muniţie pentru a relua înaintarea.

Ordine imediate, nu e timp de discuţii. Am oamenii mei care trebuie să treacă de mitraliera rămasă şi de poziţia dublu letală a lunetistului, fără garanţii că nu mai sunt alte mitraliere Şi alţi lunetişti după colţ.

Tot ce s-ar putea întâmpla nu este ceva la care să mă pot gândi acum. Am cinci minute să mă mişc.

Adesea, luciditatea se întunecă în astfel de momente, dar nu este cazul meu. Panica, sau sentimentul cel mai

apropiat de panică pe care îl pot simţi, durează un minut. Apoi sunt din nou rece şi raţional.

Îşi desface părul; îşi strânge părul. Se găteşte pentru Moarte.

Mai trece un minut până să fim gata de plecare. Cei mai buni trăgători ai noştri – Nagel şi caporalul Barth – se pregătesc să-şi concentreze focul asupra ambelor ferestre, astfel încât fata să fie forţată să se retragă. Nu este momentul să economisim gloanţe. Le ordon să evite cu orice preţ să lovească geamul întreg, ceea ce eu nu aş fi în stare, dar ei da. Eu (am un SVT-40 sovietic) voi ţinti spre singura fereastră de la etajul al treilea pe care ea ar putea-o folosi – în cazul în care scările nu sunt minate – dacă ar coborî pentru a relua focul. Grosul oamenilor, cu Schertl, vor alerga în grupuri mici pe bulevard, trăgând pentru a se acoperi şi aruncând ultimele grenade în mitraliori.

Cele două minute care urmează sunt suprarealiste.

Nagel şi Barth ochesc în cele două ferestre ale lunetistului, atât de precis încât fata nu poate răspunde când trag în ea. Ştiu că stă jos sub pervaz, aşa că nu o vor lovi decât prin ricoşare. Schertl şi grupul lui aleargă în zig-zag pe bulevard; grenadele de mână fac o singură tumbă în aer înainte de a cădea printre mitraliori. Îi văd pe câţiva dintr-ai mei clătinându-se, căzând şi ridicându-se la timp pentru a se rostogoli la adăpost în şanţul puţin adânc al şinelor rupte.

Au neutralizat mitralierele? Nu se mai audfocuri, dar cine ştie. Oricum, oamenii trebuie să facă un al doilea sprint dacă vor să ajungă la noua noastră destinaţie, o mică clădire de şcoală acolo în spate, mai departe de bulevard. Din păcate, cea mai mare parte a traseului este în câmp deschis şi exact acolo unde fata noastră de la etajul patru îi va putea ţinti pe rând de îndată ce îşi va da seama că Nagel şi Barth nu mai au muniţie.

Eu am doar trei gloanţe. După cum am convenit, trimit unul către fereastra de la etajul al treilea, în caz că este acolo. Când nu se întâmplă nimic, îi îndemn pe cei doi subofiţeri ai mei să ţâşnească înainte, încrezător că Schertl va face orice pentru a-i acoperi în timp ce traversează. Reuşesc cu greu, sub focul fetei. Dar Barth se clatină, cu braţul drept atârnând moale şi cariera lui de trăgător expert încheiată pentru totdeauna.

În ceea ce mă priveşte, odată ce am folosit primele două gloanţe, cu ultimul nu voi avea prea multe speranţe să concurez cu abilitatea adversarei mele, cu vizorul telescopic şi punctul ei de observaţie. Indiferent dacă mitraliorii ruşi sunt în acţiune sau nu, pistolul nu-mi va fi de mare folos împotriva ei imediat ce voi ieşi din adăpost.

Mă retrag în spatele zidului de cărămidă care ne ascunde unul de celălalt.

Ea nu mă poate vedea, eu nu o pot vedea. Dar ştim că suntem amândoi, vânător şi pradă. Îmi repet că trage mult mai bine decât mine, este perfect echipată şi acţionează dintr-o poziţie avantajoasă. Fie că aceasta este doar o slujbă pentru ea, fie că este motivată de ura faţă de noi, sângele ei rece este admirabil – calitatea de neînlocuit a lunetistului. Ce mă face să presupun că voi mai fi încă în viaţă peste câteva clipe?

Mă gândesc la soţia mea. Şi la mama mea, Nina, dar mai ales la soţia mea. Că nu îmi vine în minte Remedios (femeia la care mă voi gândi imediat înainte de a muri) nu este o garanţie împotriva sorţii, căreia nu-i pasă de ce speră sau de ce se tem oamenii.

La cine se gândeşte oare fata? Are pe cineva? încerc să nu mi-o imaginez, pentru că mi-ar afecta determinarea. A ei este absolută.

Îşi desface părul; îşi strânge părul. Se găteşte pentru Moarte.

Ies în afară pentru a ţinti şi trag al doilea foc în fereastra încă intactă de la etajul patru.

Totul devine lent, ca un film care se desfăşoară cu încetinitorul. Văd şi aud sticla spărgându-se ca o explozie de gheaţă limpede şi strălucitoare, în timp ce îmi este complet imposibil să observ de la această distanţă detaliile prăbuşirii, cu atât mai puţin să aud.

Aproape simultan, în timp ce îl percep pe Nagel care sare de cealaltă parte a bulevardului pentru a mă acoperi, fata apare la cealaltă fereastră, cea din dreapta, cea mai periculoasă.

Pentru o fracţiune de secundă o văd, neîncrezătoare, jignită, în timp ce ţinteşte spre bărbatul care a îndrăznit să-i distrugă oglinda umilă a ultimei sale vanităţi. Sunt în câmp deschis, conştient de sacrilegiul meu, un simbol a tot ceea ce ne împinge pe noi, bărbaţii, să încălcăm spaţiul femeilor. Pentru prima dată, înţeleg că o facem pentru că suntem răuvoitori şi pentru că ne

Fracţiunea de secundă este un punct infinitezimal de timp în care, abia zărindu-ne contururile cu ochii noştri muritori, ne privim fix cu ochii minţii. Ne urâm şi suntem legaţi, aşa cum pot fi doar doi străini care privesc reciproc în faţă moartea.

Momentul, punctul de timp zboară. Legătura se desface. Oh, poate să mă vadă bine cu cel de-al treilea ochi, cel al lunetei.

Dar trag primul şi lovitura nimereşte.

Ce s-a întâmplat? Cum se face că nu mi-am dat seama că se trage din cuibul de mitraliere care supravieţuise? Poate că Degteariovul lor era defect, dar cineva trage cu puşca în timp ce alerg în diagonală spre şinele rupte. Oamenii mă acoperă cât pot, în timp ce traversez aproape neatent, privind spre fereastra fetei.

Mi-o imaginam pe tânăra mea adversară prăbuşită sau

căzută pe spate, în schimb, este acolo sus, răsturnată pe pervaz; cu faţa în jos, braţele lăsate să cadă. Părul i se desface, iar şapca pluteşte în jos de la etajul al patrulea. Pare atât de mică, dar poate pentru că e sus şi departe.

Ruşii an terminat muniţia sau poate decid să nu tragă. Poate că şi ei se uită în direcţia fetei lor moarte şi o plâng. Am timp să cobor printre ai mei.

Înainte de prânz suntem dincolo de bulevard, reînarmaţi, reechipaţi şi pregătiţi pentru următorul obiectiv al acestui război.

Cu un lunetist de sex masculin, nici nu m-aş gândi la asta.

Cu ea, simt un sentiment ciudat de melancolie care subminează orice satisfacţie a unui soldat care a eliminat un inamic. Din legătura pe care am împărtăşit-o în acea clipă letală, un rest de ură m-ar ajuta, dar nu îl simt. Ceea ce rămâne este o senzaţie de neînţeles de tristeţe pentru fata căreia i-am luat viaţa.

Fără să-i socotim pe cei pe care i-a omorât cât am fost noi acolo, ea a ucis peste douăzeci de când a apărut pe bulevard. Poate că a ucis de două ori mai mulţi înainte de venirea noastră şi cine ştie câţi alţi germani ar fi eliminat dacă ar fi trăit.

Speram să se întâmple, dar cum a putut spargerea unui geam să ducă la moartea ei?

Geamul intact era singurul lucru pe care îl avea. Poate, ca în basme, suprafaţa reflectorizantă era talismamd ei feminin şi dublul ei.

Nu este adevărat, aşa cum cred midţi, că brutalitatea este tot ceea ce ne face să ne mişcăm în război; uneori se strecoară o conştiinţă mai înaltă, care ne încredinţează în mâinile singurei morţi de care putem muri.

Nagel şi Barth erau trăgători excelenţi, nu eu. Dacă s-a întâmplat aşa cum s-a întâmplat, trebide să fi fost pentru

că ea s-a predat acelei conştiinţe superioare a morţii pe care numai eu i-o puteam oferi.

Sunt mândru de asta? Nu. Mi-e ruşine de asta? Nu. Îmi amintesc una dintre puţinele critici la adresa armatei pe care tatăl meu vitreg le-a exprimat vreodată: „A întreba un soldat dacă îi este ruşine de sine este ca şi cum ai întreba o prostituată dacă este virgină. „

În economia acestei lupte, incidentid de astăzi nu va merita nici măcar o notă de subsol. Tovarăşii ei îi vor recupera corpid, noi ne vom îngriji răniţii noştri, deşeurile vor fi măturate sau îngropate sub alte deşeuri.

Noi toţi, de multă vreme, am lăsat în urmă virginitatea şi capacitatea de a simţi ruşinea.

Joi, 15 octombrie

Când ne întoarcem în centru cu informaţiile cerute, descoperim că, aşa cum se întâmplă la fiecare două zile, comandantul-şef se află la Stalingrad. A vizitat sectorul Diviziei 71 cu generalul nostru, von Hartmann, interpretul său şef (care îi este şi ginere), von Kutzschenbach, şi ofiţerul de stat-major, locotenentul Manfred von Plotho, pe care-J cunosc. Plotho, pe vremuri foarte plăcut, pare acum îmbălsămat; s-a îngră şat şi joacă perfect rolul celui care lucrează la înaltul comandament. Nu aş schimba locul cu el pentru tot aurul din lume.

Eu eram departe, mai la sud, într-una din acele tranşee naturale care îţi ajung până la mijloc, pe unde nu se poate trece decât în şir indian, incomode, dar utile în caz de lovituri de tun. Cu puţin timp înainte de masă, Schertl m-a informat că aveam ordin să mă întorc şi să fac un raport informai despre misiunea noastră recentă şi să prezint micul comandament pe care ni l-am creat în subsolul Univermagului. Am intrat oficial în posesia lui ieri, deşi mă îndoiesc că vom rămâne acolo mult timp.

Ştiind cât de mult ţine la asta marele comandant, în

timp ce mă îndreptam spre piaţă, mi-am încheiat nasturii la manşete şi gulerul cămăşii şi, literalmente, mi-am curăţat cu scuipat cizmele. Ajungând în faţa magazinului, mi-am dat seama că aş fi putut să mă cruţ de efort.

În haânele lor de piele până la glezne, comandanţii se ofileau sub căldura care încă asupreşte Stalingradul când iese soarele. Bietul Plotho gâfââa când mi-a povestit că „au fost ţinta câtorva împuşcături rare „în timp ce inspectau Ţariţa. Ştiu, a fost terenul nostru de joacă zile întregi şi noi am fost cei care l-am curăţat. În timpul zborului, însă, avionul lui Paulus a beneficiat de atenţia antiaerienei ruse de dincolo de Volga. Dar, sigur, malul inamic al Maâcii Volga este o altă poveste.

Nimeni nu ştie câte divizii concentrează ruşii. Imensitatea teritoriilor lor şi stocurile de echipament american încep să fie îngrijorătoare dacă au şi oameni care să le folosească. Indiferent de câţi ne descotorosim, vin mereu alţii. Ca în mitul antic al lui Cadmiis, în care se năşteau războinici din dinţii balaurului ucis. Poate că ar trebui să facem ceea ce a făcut el mai apoi: să aruncăm cu pietre ca să-i încurcăm, până când se măcelăresc între ei.

Vizita ghidată la comandamentul nostru a mers bine. N-aş şti să spun dacă generalului Paulus i-a plăcut, dar generalul Hartmann avea privirea satisfăcută. „Văd că nu ai uitat veveriţa „, mi-a spus. Ceilalţi nu au înţeles, dar eu, da. Din întâmplare, generalii călătoreau în jeepul pe care l-am „eliberat” noi la începutul lui septembrie: vehiculul meu înaintează în grad.

Sâmbătă, 17 octombrie

Fritz Gehrmann se întoarse aşa cum promisese. Avea pelicula cu fotografiile făcute din avion în timpul zborului spre Piazza Roma, dar şi o mână în ghips. O „amenajase”, după cum explicase el, căzând în timp ce cobora de pe mormanul de oţel care fusese un tramvai, pentru a-şi salva

camera foto pe care o ţinea la gât.

— Azi am făcut câteva fotografii decente. Vă rog să mă scuzaţi că nu pot rămâne. Sunteţi sigur că nu vreţi să fac poze aici?

— Mai mult ca sigur. Pot să le păstrez? întrebă Bora răsfoind fotografiile.

— Sunt toate ale dumneavoastră, păstraţi-le. Din păcate, niciuna nu este o icoană.

Poate că din acele fotografii putea rezulta ceva util pentru investigaţie.

În imaginea defocalizată a magaziei cu acoperiş de tablă de la o altitudine de vreo sută de metri („poate mai puţin”, observă Gehrmann), îşi dădu seama că era vizibilă în colţul din stânga sus o parte din balca în care zăceau încă de atunci cele două cadavre. Unghiul de fotografiere şi ora dimineţii menţineau în umbră denivelarea de teren, astfel că era complet imposibil să-i zăreşti din avion. Se distingea destul de clar cămaşa profesorului de pe acoperiş. *Ca semnal de ajutor, nu a servit la mare* îşi spuse Bora.

Celelalte fotografii nu adăugau nimic la cunoştinţele lui despre acea porţiune de teren, cel puţin raportat la dubla crimă. Căuta vreo urmă de vehicul tras de cal sau cu motor, de grupuri de călăreţi sau indivizi. Din nefericire, Storch-ul nu virase suficient de amplu pentru a zbura pe deasupra pâlcului de copaci unde căruţa ţărănoii rămăsese înţepenită mai multe ore. Bora recunoscu vehiculele parcate şi adăpostul de cai de la Piazza Roma, ba chiar şi acoperişul înclinat al camerei în care stătuse câteva zile. De-a lungul albiei şerpuitoare a Kalitvei, se vedea o pasăre de râu – nu i se păru un stârc, ci un cufundac –, care se ridica în zbor de pe apă. Ultimele imagini, nesolicitate şi neautorizate, înfăţişau întâlnirea dintre Bora, căpitanul Tulbure şi grupul mic de ofiţeri italieni care îl aşteptau pe

colegul german.

Totul s-a schimbat acolo, perceptibil sau imperceptibil. Imediat după fotografiere, deveniseră imagini din trecut. Cufundacul îşi luase deja zborul când Gehrmann a mişcat pârghia pentru a face următoarea fotografie; apa curgea în Kalitva. În partea de jos a bălcii, descompunerea cadavrelor avansa. Şi uciga şul era deja departe. Iar noi, fotografiaţi fără permisiune în Piazza Roma – Tulbure, Galvani, Dossi, Serra San Bruno Şi cu mine – nu mai suntem aşa cum eram. Suntem mai aproape de moarte cu zilele care an trecut de atunci.

Există momente în care nu înţeleg farmecul albumelor de familie, decât pentru a medita la efemeritatea lucrurilor. Totuşi, la Leipzig, Borna, Trakehnen, Edinburgh, în toate casele alor mei există peste tot fotografii şi portrete.

Luni, 19 octombrie, aeroportul de la Gumrak

Existau zile când comandantul-şef arăta ca un sfânt. În afară de vremea rea (ploaie densă cu câţiva fulgi de zăpadă) şi în ciuda calmului relativ din cartierele ocupate, într-o astfel de zi chipul slab şi marcat al lui Paulus semăna cu cel al unui preot nefericit sau al stareţului unui sumbru ordin contemplativ. Comentariul lipsit de respect şi nesolicitat al lui Lolo către Bora, ultima dată când se întâlniseră, fusese: „Comandantul pare tensionat şi ascetic, dar este vorba doar de dizenterie.”

Convocat de Paulus, aflat în vizită la comandamentul Corpului 8 al Luftwaffe, Bora era puţin îngrijorat. În anticamera biroului pus la dispoziţia generalului, cu câteva secunde mai devreme un tânăr locotenent dichisit îi adusese două perii.

— Pentru uniformă şi cizme, *Herr* înainte de a intra.

Bora îi răspunsese că îşi curăţase deja cizmele şi îşi verificase uniforma după ce lăsase paltonul pe coridor.

— Pentru uniformă şi cizme, *Herr* înainte de a intra.

Nu era vina locotenentului, dar scandarea tip şcoală militară era la fel de enervantă ca şi insistenţele lui. Bora repetă curăţarea, având grijă să-şi ascundă iritarea. Exista o cutie de carton unde se depozitau periile după folosire, iar când se apropie pentru a face acest lucru, văzu că pe o latură a cutiei scria cu majuscule UNIFORME şi CIZME, pentru a se evita orice eventuală confuzie.

Locotenentul bătu încet la uşa lui Paulus – o bătaie discretă de majordom – şi, imediat ce veni un răspuns, neinteligibil pentru Bora, deschise doar cât să lase vizitatorul să intre, tară să dea drumul mânerului.

Biroul emana un miros puternic de acid carbolic de spital, cu siguranţă pentru a neutraliza putoarea latrinei de alături.

Biroul generalului, împins la distanţă de peretele din spate, era aproape în mijlocul încăperii; lăsa un loc amplu pentru mişcare în spatele fotoliului. De altfel, Paulus stătea acolo, în picioare, cu spatele la fereastră. Silueta lui lungă, strânsă în umeri, nu dădu niciun semn de răspuns când Bora se prezentă. Trucul de a-şi ascunde trăsăturile datorită luminii exterioare era de pe vremea preoţilor păgâni şi a împăraţilor bizantini... şi, de asemenea, a femeilor care nu mai sunt tinere şi frumoase, cum experimentase Bora în Polonia. Pentru Paulus putea fi un mod de a-şi ascunde ticul nervos cauzat de stres: nu ar fi vrut să i-l arate unui maior de douăzeci şi opt de ani.

La gât purta bine-cunoscuta eşarfa de mătase albă, o notă de eleganţă pe care Bora ar fi apreciat-o în Germania; mai puţin acolo, la câţiva kilometri de Stalingrad. Se văzuseră în vinerea precedentă, aşa că se îndoia că întâlnirea avea vreo legătură cu amenajarea micului lui comandament din subsolul Univermagului.

Primele cuvinte ale generalului au clarificat însă imediat

de ce dorise să-l întâlnească departe de staff-ul său şi de Divizia 71.

— Domnule maior von Bora, cum a fost posibilă această crimă… această dublă crimă?

Întrebarea nu ignora numai raportul detaliat al lui Bora, ci şi pe cel pe care Stumbeck trebuia să i-l fi prezentat, fără a mai vorbi despre povestirea pilotului, care le preceda pe toate celelalte. Era superfluu să comenteze prostia de a se depărta de Storch sau pericolele unei zone de război. La două luni după eveniment, întrebarea lui Paulus suna retoric.

— Depinde, *Herr* Din punct de vedere practic, doi civili neînarmaţi sunt uşor de eliminat. Dacă, din câte am înţeles, călătoria profesorului Tincu era de natură privată, probabil că motivul crimei nu avea nicio legătură cu profesia lui sau a doamnei. Jaful rămâne o posibilitate. Pe de altă parte, naţionalitatea sau convingerile cuplului ar fi putut juca un rol important în mintea ucigaşului. Cu alte cuvinte, s-ar putea să fi existat cauze politice.

Bora făcu o pauză, în aşteptarea unei confirmări a acestei ultime ipoteze, care desigur nu veni.

— Atunci când se investighează o crimă, trebuie în primul rând clarificat motivul, iar eu nu sunt informat despre motiv.

Era cât pe ce să întrebe direct dacă Paulus avea vreo teorie. Singurul răspuns fu o tăcere rigidă, urmată de alte întrebări.

— Aţi descoperit *personal* servieta pentru documente şi cadavrele, domnule maior? Le-aţi percheziţionat

Totul era foarte ciudat. Să se afle acolo vorbind despre doi morţi, în măcelul de la Stalingrad… Bora simţea un disconfort în acel birou în care mirosul chimic îţi stătea în gât, fiind totuşi preferabil duhorii de latrină.

Răspunse cu concizia obişnuită, dar cu mintea în altă

parte.

— Maiorul Galvani şi cu mine nu ne-am scăpat niciodată din ochi… Am percheziţionat cadavrele cu mâna mea şi am condus personal corpurile de la locul descoperirii până la spitalul 128…

Cuvinte pe care le scrisese deja cu câteva săptămâni înainte.

Paulus asculta şi nu arăta niciun semn că acceptă sau respinge ceea ce i se spunea.

Punea întrebări de parcă ar fi suspectat că Bora sau Galvani, sau amândoi, umblaseră la efectele personale ale victimelor. De ce? De fapt, era adevărat în ceea ce îl privea pe Bora, dat fiind că găsise în poşeta doamnei Costin scrisoarea care vorbea despre „satisfacţia reciprocă" dintre soţii Tincu şi comandantul Armatei a 6-a. Instinctul îi spunea că Lolo nu i-o predase niciodată lui Paulus: adeseori Abwehrul gestiona lucrurile în felul său. Aşadar nu recunoscu că o găsise, cu atât mai puţin că o citise.

Dar Stumbeck întocmise cu siguranţă un raport despre moartea ţărănoii şi despre cei doi ruşi condamnaţi la pedeapsa capitală atât pentru acea crimă, cât şi pentru că fuseseră găsiţi în posesia bunurilor pe care ea le furase de la soţii Tincu. Nu încăpea îndoială că lui Paulus i se spusese şi numele lui Lăzâr.

Atunci de ce insista cu întrebări care nu aveau răspuns sau la care răspunsul fusese dat deja? Bora rămase pe poziţii, reafirmând ceea ce îi spusese deja la Razguleaevka despre înlăturarea sa din anchetă.

— Cu permisiunea dumneavoastră, pe 19 august locotenent-colonelul Stumbeck a primit toate probele adunate de la locul crimei. În aceeaşi zi am fost suspendat din anchetă până la noi ordine, iar din 4 septembrie nu mai este de competenţa mea.

Tonul lui Paulus era oarecum distrat, la fel şi expresia lui.

— Ah, da, ziua în care divizia dumneavoastră a fost elogiată. În urmă cu două duminici, comandantul dumneavoastră de divizie a fost decorat cu Crucea de Cavaler pentru rezultatul excelent. Iar vinerea trecută dumneavoastră aţi fost cel care ne-aţi arătat Univermag, nu? O treabă bună.

Cu doar şase luni mai devreme, aprobarea unui general l-ar fi umplut de mândrie. Dar, în realitate, cele douăsprezece zile pe care le petrecuse cu oamenii săi târându-se de-a lungul unor străzi devenite poligoane de tragere, de la o groapă la alta, nu ca să mai atragă focul inamic, ci luptând pentru a câştiga palme de pământ sau sectoare de asfalt, erau dincolo de orice laudă.

— Să ne întoarcem la noi, domnule maior von Bora. Sper că aţi predat tot ceea ce aţi găsit.

Bora răspunse imediat că da. Nu era o minciună, pentru că poşeta şi efectele personale pe care le conţinea nu constituiau dovezi, iar în ceea ce priveşte scrisoarea, i-o dăduse lui Stumbeck. Ce făcuse Lolo cu ea, nu era responsabilitatea lui.

Toţi joacă cu cărţile ascunse: comandantul-şef, Stumbeck, românii... Paulus se aştepta ca soţii Tincu să-i predea personal scrisoarea? Da. Dar despre ce acord era vorba? Lolo neagă existenţa unor formule ştiinţifice secrete. De când am fost suspendat din anchetă, aproape că am uitat conţinutul acelui mesaj... Iar acum, numai timp să investighez nu am.

Fereastra din spatele lui Paulus lăsa să se vadă o parte a pistei de decolare şi clădiri lungi, gri. Bora le privea, încă nemişcat din locul unde se oprise când intrase, zbătându-se între o curiozitate reînnoită, neliniştită şi dorinţa de a se întoarce la munca letală care-l aştepta afară.

Cu siguranţă din cauza scrisorii nu vrea sau nu poate să-mi spună de ce îl interesează atât de mult Nicolae Tincu şi Bianca Costin. Satisfăcător *este un adjectiv prea vag pentru a permite speculaţii. Nu ştie că am găsit-o şi nici că Lolo i-a ascuns-o. Cel mai rău este că, deşi am bănuiala că interesul lui pentru soţii Tincu coincide cu motivul morţii lor, nu-l pot întreba direct.*

— Nu cred în povestea comisarului politic, domnule maior. Veniţi cu alternative.

După acele cuvinte, Paulus lăsă încă o dată să cadă tăcerea. Mirosul de dezinfectant şi acea siluetă slăbită dădeau o impresie de melancolie şi răceală sterilă, asemănătoare cu cea din sălile de aşteptare sau de la morgă. Se apropie de birou doar cât să poată folosi interfonul. Imediat după aceea intră tânărul locotenent, cel cu periile, cu o cutie de carton pe care o puse pe biroul generalului. Bora recunoscu dosarul cu şină pe care i-l dăduse Stumbeck pentru a aduna datele despre caz.

Paulus îl deschise, arătându-i hârtiile pe care le conţinea.

— Este materialul dumneavoastră sau nu, domnule maior von Bora?

— Este, domnule general.

— Deci cazul este al dumneavoastră. Nu vreau să aud altceva.

Oare de ce Paulus era cunoscut drept un comandant patern, sever, dar înţelegător? Lui Bora i se părea că gândea ca un contabil, de parcă avea în faţă un bilanţ pe care să-l încheie corect; un simplu exerciţiu tehnic, în care aspectul uman a ceea ce se întâmplase nu avea nicio importanţă. Angajat, demis, angajat din nou. Nu avea sens.

— Domnule general, trebuie să ştiu dacă mi se ordonă să continui de la Stalingrad o anchetă de crimă.

— Exact.

Bora putea deja să îl audă pe sfrijitul general Hartmann vorbindu-i, aşa cum ar i-ar fi vorbit fiului său mort. „Ce-i cu povestea asta? Aici e vorba de cucerit un oraş, nu de suportat ciudăţeniile comandantului-şef! Du-te, du-te. Ai oamenii tăi de care trebuie să ai grijă”.

Luă încet dosarul. Unde era Lolo Stumbeck când aveai nevoie de el? Trebuia să fi existat un motiv foarte serios pentru a nu-i fi predat scrisoarea lui Paulus. Şi nimeni, cu atât mai puţin conducătorul unei armate germane, nu se complăcea în treburi private în timpul unui asediu. Nu putuse să-l întrebe pe Lolo despre scrisoare ultima dată când se întâlniseră, pentru că fusese deja suspendat din anchetă. La următoarea întâlnire cu el, avea să pretindă răspunsuri.

Un ofiţer de campanie ar fi plecat deja cu respect. Un maior, oricât de tânăr, îşi putea permite să insiste pe câteva puncte.

— Domnule general, dacă şi când situaţia militară o va permite, voi avea nevoie de sprijin pentru a planifica interogatoriile şi a continua ancheta.

— Nu mă aştept să vă neglijaţi îndatoririle de ofiţer de teren, răspunse Paulus cu generozitate la prima parte a cererii. Veţi avea timp să vă ocupaţi activ de caz imediat ce lucrurile se stabilizează în oraş.

Aşteptarea ca lucrurile să se *stabilizeze* în oraş sau în Rusia suna a propagandă şi nu era limbajul unui general. Bora se încăpăţână.

— Voi avea nevoie de sprijin pentru a planifica interogatoriile şi a continua ancheta.

Paulus îl lăsă să aştepte, dar Bora nu intenţiona să plece înainte de a obţine asigurări în acest sens. În timp ce generalul se întorcea la siguranţa emoţională a spaţiului din spatele biroului, Bora se întrebă despre posibilele

motive ale comandantului său şef.

Vrea să ştie cine i-a ucis pe soţii Tincu, cine a furat scrisoarea pe care o aştepta de la ei şi dacă cele două acţiuni sunt legate. Aş putea deja să-i spun că cine a luat scrisoarea nu este criminalul, dar nu ştiu dacă scrisoarea are vreo legătură cu moartea lor. Când ucigaşul i-a găsit în magazie, poşeta şi conţinutul ei erau deja în mâinile ţărăncii. Dar nici ea, nici cazacii nu s-au obosit să deschidă sau să ia plicul. Adevărul este că nu ştiu cât de multe i-a spus Stumbeck şi cât de multe i-a ascuns.

Precizia cererii păru să-l convingă în cele din urmă pe Paulus într-atât, încât dădu din cap cu un scurt semn de încuviinţare.

— De ce anume aveţi nevoie?

Bora părăsi biroul cu impresia că laconicitatea generalului avea de-a face cu intenţia de a ascunde motivul (sau motivele) pentru care nu se resemna cu pierderea prietenilor săi români. Satisfacţie reciprocă… Satisfacţie reciprocă. Când discutaseră cei trei despre acea chestiune care i-a determinat pe doi dintre ei să se îndrepte în pripă către o zonă de război? Lipsa de importanţă obiectivă a cercetărilor profesorului Tincu nu justifica un asemenea exces. Sau da? Doar dacă atrăgătoarea şi bine conectata Bianca Costin… Gândul i se stinse în amintirea felului în care o văzuse, umflată de moarte, în noroiul negru al bălcii.

În anticameră, calitatea aerului era diferită. Mirosea a mobilă lustruită şi a lemn prea verde pentru a arde bine în sobă. Locotenentul sări în picioare şi îl conduse până la uşă. Aceasta dădea spre un coridor pe ale cărui laturi se aflau, probabil, birourile Corpului 8 Aerian. Dacă tancheta care îl adusese se întorcea să îl ia, ar fi fost oricum nevoie de o oră pentru a ajunge la Stalingrad din cauza vremii proaste: cei cincisprezece kilometri se multiplicau pe

drumuri denivelate şi acoperite cu zăpadă.

Cu doar şase luni în urmă, se uitase la semilunile trasate de şenile în praf, acolo unde tancurile îşi schimbau direcţia. Din avion ar fi arătat ca un complicat desen geometric. Sfârşit de august, început de septembrie, când nori impalpabili de praf se ridicau din corpul chinuit al pământului; când şanţurile mai adânci se umpleau de ploaie, iar apa călduţă atrăgea insectele... De atunci, praful devenise mlaştină din cauza ploii şi lapoviţei.

Tancheta întârzia să se întoarcă de la Razguleaevka. Cum pe coridor nu erau nici scaune, nici bănci, Bora aştepta sprijinit cu spatele de perete, aducându-şi la zi notiţele.

19 octombrie. Câteva întrebări privitoare la întâlnirea mea cu generalul, în aşteptarea transportului

Credeam că Paulus, chiar şi în felul lui aluziv, îmi spusese totul atunci când mi-a promis că voi avea acces liber la martori (pilotul), la persoanele eventual informate asupra faptelor (Lăzâr) şi la documente (stenogramele interogatoriului evadaţilor ruşi). De altfel, executasem deja o întoarcere impecabilă, când mi s-a adresat din nou. Şi aici lucrurile au devenit interesante.

Mi-a spus cu o voce reţinută că nu crede că un „politruc în trecere „i-a ucis pe profesor şi pe doamna Tincu. I-am răspuns că sunt de acord în privinţa caracterului incert al unei astfel de prezenţe. Şi totuşi, tocmai capturasem un număr imens de duşmani, aşa cum demonstra lagărul de la Millerovo; un comisar politic din cadrul Armatei Roşii putea foarte bine să se învârtă prin zonă, încercând să evite capturarea. Să nu uităm că multe dintre unităţile noastre execută politrucii pe loc.

A răspuns iritat că sarcina mea este să dovedesc dincolo de orice îndoială, prin orice mijloace (adică?), că asasinul nu a fost un comisar politic.

Din ce motiv, Doamne Dumnezeule?

Am spus: „Dar e posibil să fi fost un politruc. Ba chiar este foarte probabil să se fi întâmplat aşa. „Apoi, observând o anumită ostilitate din partea lui, am adăugat că sunt conştient de profundele conflicte politice care agită şi astăzi România. „Nu pot ignora implicaţiile lor", am precizat, „deşi cu siguranţă nu sunt în măsură să le aprofundez de unde mă afin. Şi îmi sunt foarte clare şi posibilele consecinţe diplomatice dintre noi şi aliaţii noştri unguri, dacă ne-am hotărî să căutăm un vinovat în rândurile Armatei a 2-a maghiare. „

Paulus m-a îndemnat să renunţ la „pista Bucureştiului „(cuvintele lui, dacă nu cumva Lolo le-a folosit în raportul său preliminar). De înţeles, dată fiind naţionalitatea soţiei lui. De fapt, nu am emis niciodată ipoteza unui vinovat român, deşi încercarea lui Nemoianu de a da vina pe italieni, şi indirect pe noi, lasă loc pentru o oarecare rezervă.

Este greu de spus ce crede comandantul despre „pista maghiară „san despre cea „cazacă „. Pe Lăzâr Ştiu mai mult san mai puţin unde să-l găsesc. Tomilin, pe jumătate cazac pe Don şi pe jumătate negustor de cai, ar fi putut să mintă şi despre altceva decât despre furtul unei poşete. Cine ştie pe unde călăreşte în acest moment. Oricum, cel puţin Stumbeck va avea în continuare un rol de jucat. Am permisiunea comandantului-şef să-i cer lui Siegfried al nostru să realizeze pentru mine acele investigaţii care nu îmi sunt posibile aici.

P.S. Dacă prelungeşte aşteptarea, se va face noapte înainte să ajung la destinaţie.

VIII

„Ori de câte ori unui om îi este frică, este implicat un

răzbunător”

H.D. THOREAU, 27 iunie 1852

Marţi, 20 octombrie

Marţi, un vânt îngheţat aduse o lapoviţă care se transformă curând în zăpadă abundentă. Când se însenina însă, temperaturile erau încă acceptabile. Pentru a tranzita, vehiculele trebuiau să aştepte ca drumurile de pământ să se usuce sau să îngheţe complet. Şanţurile şi văile rămâneau mereu umede, iar cei care se refugiau pe marginile lor se mişcau cu greu sau rămâneau înţepeniţi.

Aşa cum era de aşteptat, locaţia Univermag atrase interesul înalţilor gradaţi din Divizia 71. Bora şi oamenii lui fură evacuaţi prieteneşte şi trebuiră să se întoarcă la sud de Ţariţa, unde continuară să alterneze sarcinile de recunoaştere cu luptele în câmp deschis, pentru a apăra ceea ce smulseseră cu mult efort de la ruşi.

La nivel de regiment, se hotărî să i se dea mână liberă curajosului maior. Până la sfârşitul lunii, batalionul urma să fie reorganizat ca grup de asalt. Avea să poarte numele semi-serios de *Feuerwehr* indicând provenienţa saxonă şi sarcinile de urgenţă asemănătoare cu cele ale unei brigăzi de pompieri. Bora îl luă drept un semn pozitiv al angajamentului reînnoit de a traversa Volga.

Ambele părţi îşi lingeau rănile după luni sângeroase. Şi erau deja în curs pregătirile pentru iarnă. Oricine scria acasă că se aştepta la o permisie de Crăciun avea dreptul să viseze, dar Bora vedea înaintea lui zile scurte şi nopţi lungi, petrecute cu haina în spate şi cizmele în picioare, în aşteptarea capitulării cartierului industrial de la nord şi cu ordinul de a respinge Divizia 13 Puşcaşi de Gardă în jos, pe malul Volgăi.

După moartea lui *Rittmeister* Grossmann pe Don, înlocuitorul său nu sosise încă. Doi căpitani cu experienţă

fuseseră repartizaţi la un batalion decimat, iar locul lor fusese luat de locotenenţi. Dintre ei, locotenentul Schertl nu era încă pregătit pentru a comanda în prima linie, dar reputaţia de pricepere a Diviziei 71 îi permise oricum lui Bora să-l folosească în mod util.

Georg Schertl era un tânăr de douăzeci şi şapte de ani, slab şi cu ochelari. Cea mai evidentă caracteristică a lui era lipsa de familiaritate cu viaţa armatei şi cu educaţia militară. Era stânjenitor de timid faţă de superiorii ierarhici şi reuşea cu greu să susţină privirea celuilalt. Cu cât gradul era mai mare, cu atât mai puternic era disconfortul lui.

Aşa că Bora trebui să se ocupe de nesiguranţa subalternului său, ceea ce nu-i displăcu. Locotenentul era un geniu al aprovizionării. Familia sa deţinea la Lübeck o firmă de import de bunuri coloniale cu filiale în toată Germania; îl încurajaseră pe băiat să studieze economia şi, încă din copilărie, îl pregătiseră să devină moştenitorul Companiei Schertl. Sprijiniseră logodna lui cu o domnişoară franţuzoaică a cărei familie producea vinuri alese, chiar dacă băiatul nu o mai văzuse de doi ani din cauza războiului. Ea îi spunea Georges, în franceză, aşa că pentru prietenii germani devenise

La începutul verii, domnul şi doamna Schertl făcuseră o greşeală care aproape că îl costase pe singurul lor fiu poziţia din secţia de comandă a lui Bora. Aflând cine avea să fie următorul comandant de batalion, îi trimiseseră un coş cu produse de primă calitate, printre care celebrul marţipan de Lübeck şi câteva sticle de Rotspon, vin francez învechit în Germania. Bora îi trăsese un perdaf locotenentului – care nu avea nimic de-a face cu chestiunea – şi aruncase mâncarea scumpă la gunoi… Lucru pe care astăzi, cu iarna la poartă, nu s-ar fi încumetat să-l facă din nou.

Din acea zi, în funcţie de condiţiile din teren, Schertl

fusese singurul destinatar al trufandalelor de acasă. În ultima vreme, sticlele de Rotspon începuseră să se epuizeze, fie din cauza scăderii rezervelor familiei Schertl, fie din cauza lăcomiei celor responsabili cu poşta militară. Fără să-l îndepărteze de îndatoririle sale, Bora îl luase deoparte pe locotenent de îndată ce se stabiliseră la Stalingrad. Îi ordonase să evalueze în exces nevoile detaşamentului şi să facă tot posibilul pentru a le satisface. Orice lucru care se putea mânca, bea sau fuma, pe care ruşii îl lăsau în urmă, mai ales dacă era bine sigilat şi nu expira imediat, trebuia pus deoparte pentru viitor.

— Ne vom muta, domnule Schertl, dar unele locuri din oraş vor rămâne mereu în mâinile germanilor. Desenaţi o hartă şi vedeţi să depozitaţi bunurile cu grijă, în diferite locuri din sectorul nostru. Marcaţi-le clar, verificaţi-le şi apoi daţi-mi o copie a hărţii. Acelaşi lucru pentru lista cu provizii. Mergeţi împreună cu câţiva oameni şi cu sergentul Nagel, şi faceţi o copie şi pentru el.

Schertl nu-l privi pe Bora în ochi, dar luă treaba în serios. Împărţi harta sectorului ocupat în pătrate regulate şi numerotate şi i-o arătă superiorului său. După ce Bora făcuse unele modificări, eliminând printre altele locaţiile de pe Strada Morii şi Strada Volga – sub control german, dar prea aproape de malul râului –, locotenentul se puse pe treabă.

Începuse încă de la jumătatea lui septembrie alegerea celor mai potrivite ascunzători şi, poate din simpatie pentru magazinele mari sau din cine ştie ce alt motiv, Univermag devenise unul dintre principalele sale centre logistice. Dar acum, că oamenii lui Bora urmau să nu mai aibă acces exclusiv, trebuia să reia căutarea.

Bora mai voia şi să înceapă să strângă echipament sovietic de iarnă, dar materialele ocupau mult loc şi adeseori starea lor după un conflict armat le făcea

inutilizabile. Hotărî să aştepte până când temperaturile scădeau sub zero sau, în cel mai rău caz, era proclamată starea de urgenţă. Avea mai puţine reţineri în a cere să i se predea căciulile de blană, mănuşile şi alte articole de îmbrăcăminte pe care prizonierii ruşi le purtau în rucsac. Ca de fiecare dată, le revenea voluntarilor ruşi şi ucraineni, sarcina să le perie, să le spele, să le dezinfecteze, să le pieptene şi să le facă purtabile.

În acea zi de 20 octombrie, aceeaşi în care Stalin repetase ordinul *Niciun pas înapoi!* sub sancţiunea împuşcării imediate, o duzină de recruţi (nu cei duri din Divizia 13 a lui Rodimţev, ci începători proaspăt trimişi cu barca din Insula Mare) se apropiară de santinelele din Divizia 71 să se predea. După interogatoriu, lui Bora nu i se părură nici laşi, nici în panică – categorii care în Armata Roşie presupuneau plutonul de execuţie –, ci doar tineri care, la fel ca Schertl, puteau excela cu uşurinţă în activităţi ce nu implicau masacrarea fiinţelor umane. Îi înţelegea, chiar dacă dispoziţiile armatei germane faţă de propriii dezertori nu difereau prea mult. De altfel, faptul că îi înţelegea nu îl împiedică să le sustragă toate proviziile calorice şi hainele de iarnă pe care le aveau la ei, înainte de a-i trimite în captivitate. *Jurnal, 21 octombrie*

Locurile noastre de cazare sunt mai puţin spaţioase şi impunătoare decât subsolul de la Univermag. Ocupăm trei clădiri, iar „biroul” meu, cu radio şi telefon de campanie, se află la parter. Solid şi confortabil pentru un război, cu condiţia să uităm de casele noastre din ţară.

Proprietatea familiei din Prusia de Est, la care ţin mai mult ca la celelalte, este cel mai greu de uitat. Casa le părea adormită ochilor mei de băiat. Acolo ne petreceam doar verile, cu excepţia unei vizite din când în când pe parcursid anului.

Îmi amintesc de o lună de iulie când, dintr-un motiv

oarecare, am ajuns înaintea părinţilor mei şi chiar înainte ca servitorii să fi pregătit camerele. Totul părea abandonat nu de luni, ci de secole. Mobilele şi tablourile mai mari dormeau sub protecţiile de pânză; obloanele închise ţineau departe căldura umedă a verilor baltice. În sacii lor, sfeşnicele erau protejate de praf şi de păianjeni. Încăperile aveau miros de ceară de albine şi frunze de dafin.

Camera mea (Peter şi cu mine am dormit întotdeauna separat) era în spate, la etaj. În ziua aceea am urcat cele patru rânduri de scări până acolo, dar nu am avut curajul să deschid uşa şi să mă uit înăuntru, de teamă că, sub prelată, patul meu ar fi semănat cu un catafalc. După-amiaza, casa a revenit la viaţă. Ferestre larg deschise; totul spălat, periat, lustruit. Flori proaspete, geamuri strălucitoare. Şi totuşi, nu-mi puteam scoate din minte acele camere moarte.

Vor fi aşa odată ce vom fi plecat pentru totdeauna? Mă întrebam atunci, mă întreb şi acum. Oare aşa arată casele după moartea proprietarilor lor?

De când sunt soldat (acesta este al patrulea an de război al meu), ştiu că locuinţele morţilor nu seamănă întotdeauna cu lumea acoperită cu pânză pe care am văzut-o la Trakehnen. Casele, fabricile (şi bisericile, şi sinagogile) sunt adeseori distruse împreună cu cei care se află în interior; nu supravieţuiesc ocupanţilor lor. Altele îşi schimbă brutal stăpânii; alţi oameni se instalează în ele, folosesc nepedepsiţi mobilele, paturile şi farfuriile. Casa de pe Podzamce de la Cracovia, unde am locuit cu ceva timp în urmă patru ani, aparţinuse unui evreu; totuşi, a fost repartizată ofiţerilor germani. Stăteam la masa lui, dormeam în patul lui, citeam cărţile lui. Acea casă poloneză era trează san adormită, vie sau moartă? Eram musafirul, cuceritorul sau doar păianjenul care apare după ce stăpânul nu mai este?

Aici, unde blocuri întregi au fost făcute praf, iar ultimele hornuri spectrale sunt pe cale să fie dărâmate, totul pare dincolo de orice posibilă înviere. Nu-mi pot imagina pe cineva care intră şi deschide ferestrele pentru a lăsa să circule aerul proaspăt; nimeni nu va mai face ordine în casă cu grijă, nici nu o va pregăti pentru cel nou-venit. Trăim şi murim ca şobolanii şi păianjenii în ruina zidurilor, a mobilierului, a stofelor.

Şi Sinagoga ţiganilor înseamnă ceva, deşi nu ştiu ce anume. Nu întotdeauna ceea ce ai nevoie să ştii îţi va fi dezvăluit. Nu întotdeauna dacă baţi, ţi se va deschide.

Joi, 22 octombrie în ciuda dimineţii ploioase, avioanele ruseşti mitraliară şi bombardară cartierele ocupate. Când raidul se încheie, trupurile victimelor – mulţi erau muncitori forţaţi – zăceau pe străzile care duceau de la terasamentul căii ferate la malul râului, şi chiar mai departe, acolo unde Institutul Pedagogic şi fabrica de cutii marcau cele două capete dintre Ţariţa şi nodul feroviar. Din felul în care brancardierii accelerau sau încetineau pasul lângă o siluetă întinsă pe jos, se înţelegea care era numărul morţilor.

După o adiere rece, norii se răreau. Un cadavru zăcea în nămolul de zăpadă topită de la capătul de vest al Străzii Volga. De la brâu în jos nu mai rămăsese nimic din el. Prin lentilele binoclului, Bora nu putea spune dacă era rus sau german. Sângele se scursese în întregime, încât mâinile şi faţa lui căpătaseră o paloare liniştită, spălată de ploaie. Bora ştiu că era german când infirmierul care stătea în picioare în apropiere îşi aprinse tară grabă o ţigară, înainte de a se ghemui să caute tăbliţa.

Vineri, 23 octombrie

A fost nevoie de o zi întreagă pentru a găsi şi îngropa morţii.

Contrar zicerii evanghelice, morţii nu-i îngroapă pe

morţi; trebuie să o facă cei vii. Ne-am îngropat camarazii şi le-am ordonat hiwilor *să-i înhumeze pe ruşi, atât civili, cât şi militari. Am hotărât să-i îngropăm pe toţi laolaltă şi cu câţiva băieţi (strămoşii mei victorieni i-ar fi numit „ştrengari de stradă „) care ne făceau mici servicii. Chiar şi aşa,*

Dumnezeu îi va cunoaşte pe nume, unul câte unul.

La sud de Ţariţa, ca în toate cartierele de periferie, abundă cimitirele. Cel principal, pe dealuri, la un sfert de secol după Revoluţie, încă mai are zonele mari ortodoxe şi cele mai mici, rezervate musulmanilor. Harta îmi spune că mai sunt mici cimitire ici şi colo în această vastă întindere de spitale şi aziluri de psihiatrie, staţii electrice şi cazărmi. De mult timp morţii, nebunii şi bolnavii protejează StaJingradul Sud de stepă şi de pericolele ei. Înainte, toate clădirile erau orientate spre Volga. Astăzi, peisajid este remodelat de ruine. Din poziţia noastră actuală, depozitul principal de grâu – Marele Siloz – domină totul. Şi sub pământ? Drenuri, canalizare, şanţuri lungi. Nu poţi scăpa, nici măcar într-o zi liniştită, de senzaţia că eşti înconjurat de moarte.

Sunt imun la această influenţă?

Cea mai cumplită amintire din copilăria mea era fotografia portret comandată de străbunica scoţiană, Georgina Carrick, a unchiului James, mort după ce s-a împu şcat la nouăsprezece ani. Oficial a fost un accident de vânătoare, dar, aşa cum am spus în altă parte în acest jurnal, decapitarea tatălui său la Khartoum, în timp ce lucra cu Gordon-Paşa, a dus probabil la declanşarea unei crize emoţionale la tânăr.

Portretul, retuşat în acuarelă, îl arăta şi pe Toby al II-lea, al doilea setter din familie cu acest nume, îmbălsămat şi dotat cu ochi de sticlă. Străbunica purta cu ea acel tablou oriunde mergea. Când venea la noi la Leipzig, îl ţinea

lângă pat. Peter refuza să intre în camera ei, aşa că, oricât de frică îmi era, eu eram cel care trebuia să-i spună noapte bună. Puteam să-l suport pe Toby al II-lea, monumentul taxidermiei unui câine credincios. Dar mă neliniştea unchiul Jamie, pozând cu creierul lui mort. Îl văd şi astăzi, susţinut de suporturi metalice în poziţia cuiva care se odihneşte sprijinindu-şi obrazul pe mâna stângă strânsă în pumn, într-un peisaj cu tufişuri pictate, cu puşca alături în iarba falsă, cu ochii închişi de parcă dormea.

Recent, o cerere îndureratăă din partea mamei lui Grossmann m-a făcut să înţeleg ce forme ciudate poate lua iubirea maternă. Îi trimisesem scrisoarea de condoleanţe soţiei lui, dar bătrâna doamnă a fost cea care mi-a răspuns. Habar n-avea că fiul ei sărise în aer pe Don deoarece, aşa cum se face de obicei, îi comunicasem că murise eroic pe front, primind o înmormântare demnă. M-a întrebat oricum dacă aş putea face demersurile necesare ca să fie exhumat şi să îi trimit o şuviţă din părul lui. A adăugat că şi-a permis să mă roage pentru că ea este din Dresda şi a auzit de la fiul ei că am crescut la Leipzig, în apropiere.

Nu puteam să-i satisfac dorinţa nici dacă aş fi vrut.

Donul cu mormintele sale este un râu acum uitat. Şi totuşi îmi amintesc încă marile păsări de apă cu penaj dungat pe care le vedeam în zori pe mal. După cum dispăreau brusc din vedere, ştiam că erau cufundaci, al căror ţipăt adânc, asemănător cu o sirenă de ceaţă, se aude primăvara şi de-a lungid râurilor germane. Îl fascinau pe unchiul Jamie, vânător încă din copilărie, atât de mult, încât mama lui a gravat pe piatra funerară versul unei poezii intitulate Cufundacul – bittem *în engleză – are obiceiul de a-şi înţepeni gâtul lung printre trestii, mimetizându-se.*

Poezia poetului victorian, altfel necunoscut, Thomas

Rhys-Jones, spune mai mult sau mai puţin aşa: „Ca aripa dungată a acestei păsări viclene/ sufletul meu caută o deghizare/ pentru a putea ajunge la Rai şi la

Pentru un străin, aceste versuri puteau reprezenta o referire criptică la sinucidere, păcat de moarte pentru religia creştină. Dar pentru familia lui Jamie aveau un sens complet diferit. În fond, era vorba de implorarea salvării eterne pentru sinucigaş, „ascimzându-i" vinovăţia.

Şi asta e deja mai mult decât a obţinut Grossmann, ca să nu mai vorbim despre nefericiţii pe care bombele de ieri i-au făcut bucăţi.

Dacă mă gândesc bine, Grossmann avea părul castaniu scurt, ca al meu. Aş putea aştepta încă o săptămână, până va creşte suficient încât să pot tăia o şuviţă pe care apoi aş putea să i-o trimit mamei lui, ca şi când i-ar fi aparţinut.

Acumulez minciuni peste minciuni. Am fotografiat unul dintre mormintele anonime de lângă terasamentul căii ferate, dintr-un unghi care ar putea părea în câmp deschis, chiar dacă nu pe Don. Odată developată, acea fotografie va oferi familiei Grossmann o imagine pe care să plângă. Dacă ştiu specia (bătrâna doamnă era profesoară), cred că ar fi capabilă să meargă la Leipzig să-mi mulţumească prin Nina. Să sperăm că nu-i arată şuviţa de păr, pentru că Nina ar putea să-şi dea seama că e a mea.

Ar înţelege de ce am făcut-o, dar s-ar întrista la gândul că părul meu poate fi crezut ca aparţinând unui mort.

Ne minţim mamele, soţiile, logodnicele. Ne minţim pe noi înşine. Doar între noi, soldaţii, ne spunem adevărul.

Trecând la chestiuni mai vesele, datorită sprijinului generalului Paulus am luat decizia riscantă de a trece peste Schenck şi a mă adresa direct comandantului Diviziei 24 Panzer, Arno von Lenski, pentru a-i cere permisiunea de a mă întâlni cu locotenentul Lăzâr cât de curând posibil.

De la începutul lunii, Divizia 24 luptă cu înverşunare pentru a cuceri fabricile mari (Barrikadî, Octombrie Roşu) din Stalingradul de Nord. După toate calculele, dar nu în această ordine, voi avea nevoie de permisiunea lui von Lenski, de o pauză în lupte şi de supravieţuirea lui Lăzâr în bătălia pentru ultima redută a tovarăşului Stalin, în oraşul care îi celebrează numele.

Sâmbătă, 24 octombrie

Avantajul de a fi primit cazul înapoi fu că Stumbeck reapăru, chiar dacă indirect. Lui Bora îi fu predat un plic din partea lui în timpul următoarei vizite a marelui comandant la Stalingrad. Deci Lolo se afla încă la comandamentul Armatei a 6-a de la Golubinskaia, iar corespondenţa lui călătorea la bordul avionului comandantului-şef. Cu toate acestea, totul sugera că echilibrul dintre cei doi se schimbase uşor în favoarea lui Bora.

Era vorba despre un pachet mare, plat, însoţit de un bilet scurt, de dimensiunea unei cărţi poştale. Lolo îi scria: „Scuzaţi-mă dacă am deschis corespondenţa de la colegul dumneavoastră italian. Pare să fie vorba despre un manuscris şi o scrisoare. Am vrut să mă asigur că ajungeau la dumneavoastră.”

Bora răspunsese la prima scrisoare a lui Galvani abia după bătălia pentru centrul oraşului, pe 1 octombrie. Nu se aştepta ca maiorul din Piazza Roma să dea semne de viaţă atât de repede, date fiind dificultăţile întâmpinate de italieni pe Don. Dar era chiar el. Galvani scria că primise veştile de la Bora într-un „timp record”, în zece zile. Răspunsese în aceeaşi seară, aşa că fondul scrisorii reflecta situaţia Brigăzii Rapide înainte de jumătatea lunii. Bora se ruşină puţin că nu îşi respectase promisiunea de a rămâne în contact, cum făcuse triestinul.

Stumbeck avea dreptate. Scrisoarea însoţea un

manuscris dactilografiat pe hârtie subţire, unde lăsau o gaură în pagină. Bora îl privi.

Titlul, *Simţuri şi* trimitea probabil la romanul de capă şi spadă al maiorului: pseudonimul arthurian – Sir Gawain – era transparent, dar îl ascundea rudelor şi prietenilor.

Bora se simţi ca la sosirea pachetului-cadou de la familia Schertl. Punea pariu că editura familiei avea de-a face cu această corespondenţă nesolicitată. Bunicul Franz-August nu publica romane de acest gen, dar avea colegi care o făceau. Pentru moment puse deoparte manuscrisul, interesat mult mai mult de celelalte noutăţi.

...Eram nerăbdător să vă aud părerea despre cartuşele găsite în balcă. E o mare deziluzie să aflu că s-au pierdut la transport. Având în vedere situaţia de război, îmi va fi imposibil să efectuez o a doua inspecţie a locului crimei.

Totuşi, mă gândeam din nou la locotenentul maghiar care m-a informat primul despre aterizarea forţată de unde a început această poveste. Privind retrospectiv, ar fi trebuit să-i cer numele, dar se grăbea, iar anunţul lui necesita atenţie imediată, aşa că nici nu m-am gândit la asta. Mi-a spus (cred că v-am menţionat deja) că era în serviciu la Divizia 295 şi funcţiona ca legătură cu Armata noastră a 8-a. Aţi reuşit să-i daţi de urmă? Cine ştie, ar putea da şi alte detalii. Nu se ştie niciodată.

Îmi cer scuze dacă insistenţa mea asupra acelei crime vi se poate părea deplasată. Dacă este aşa, ignoraţi cele de mai sus. Sunt conştient de timpul şi efortul pe care războiul ni le cere nouă, tuturor.

Manuscrisul parţial ataşat, vă asigur, nu este ceea ce aţi putea bănui pe drept cuvânt: o invitaţie sau, şi mai rău, o cerere de a-l propune spre publicare baronului dr. F.A. Von Bora de la Bora Verlag. Ar fi inadmisibil din partea mea să mă folosesc de legăturile dumneavoastră de rudenie cu acel excepţional editor şi gentilom. Detest scriitorii care

recurg la astfel de expediente pentru a ajunge sus. Cu toate acestea, domnule maior, v-aş fi recunoscător dacă aţi vrea să aruncaţi o privire asupra lucrării mele când aveţi un moment liber, în calitate de cititor subtil cum consider că sunteţi. Evident nu sunteţi obligat să o faceţi, şi cu atât mai puţin vă cer să jucaţi rolul criticului literar. Dar noi, scriitorii, suntem cu toţii un pic vanitoşi; ne place ideea de a fi citiţi. Poate că aţi observat că printre colegii mei, de altfel persoane excelente în toate celelalte sensuri, dragostea pentru arte lasă puţin de dorit. A scrie despre relaţii sexuale nu este foarte obişnuit în Italia de astăzi; dar, dat fiind că scenele de dragoste explicite au un rol important în *Simţuri şi* prefer să apelez la un străin care vorbeşte atât de bine limba noastră.

Vă cer îngăduinţă pentru îngâmfarea mea. La oamenii de calibrul dumneavoastră, disciplina şi autocontrolul coexistă adesea cu un interes viu pentru anumite aspecte ale naturii umane. Când întâlnim o persoană atât de riguroasă, cei dintre noi care avem impulsuri puternice sau am suferit chinurile iubirii recunoaştem imediat o afinitate şi, ca să spunem aşa, un tovarăş de călătorie.

Scuzaţi-mi sinceritatea. Veţi fi de acord că în război relaţiile ajung să devină mai false sau mai adevărate.

Vă voi fi recunoscător pentru orice comentariu sau critică veţi dori să îmi trimiteţi: ambele îmi vor fi foarte utile pe măsură ce continui să scriu. Vă mulţumesc şi pentru că mi-aţi trimis înapoi textul lui Leopardi. Sper că v-a plăcut.

Vă transmit cele mai bune urări dumneavoastră şi oamenilor dumneavoastră, oriunde v-aţi afla. Noi suntem bine şi ne menţinem ferm poziţiile.

Ihr

Amerigo Galvani

Bora nu se aştepta la un ton atât de introspectiv. Nu se

destăinuia cu uşurinţă celorlalţi, iar prima lui reacţie fu una de deranj. În contactele de serviciu prefera formalitatea. Lumea lui afectivă era protejată cu gelozie şi limitată la câteva persoane, la fel şi dorinţa lui sexuală. Faptul că apăruse atât de transparent cuiva cu care se întâlnise doar câteva zile i se păru un eşec. Unde şi când greşise? îşi răsucea creierul pentru a identifica momentul. Fusese oare graba cu care clătise batista mamei după ce atinsese cadavrele soţilor Tincu, sau privirea pe care o aruncase fotografiei fetei de pe barca cu vele de la Miramare? *„Un interes viu pentru anumite aspecte ale naturii umane... „. Par un om care se gândeşte la sex, se gândeşte prea mult la sex sau are nevoie de el?*

Ei bine, nevoie avea. Nagel observase deja.

Lăsă problema deoparte, cel puţin pentru moment. *Nu este îndrăzneală din partea lui Galvani; este impertinenţă. Dar a ajuns la aceeaşi concluzie cu mine: Lăzâr trebuie interogat cu orice preţ. Păcat că s-an pierdut pentru totdeauna cartuşele.*

Şi pe urmă, de ce deschisese Stumbeck un plic adresat lui şi de ce poşta lui trecea pe la comandamentul Armatei a 6-a? Dacă şi prima scrisoare a lui Galvani urmase aceeaşi cale, ruptura plicului fusese într-adevăr un accident? Bora ţinea de obicei plicurile şi scrisorile la un loc. Căută plicul în cufărul lui, îl examină din nou, dar nu reuşi să stabilească dacă deteriorarea era accidentală sau nu.

În acea seară, fiind singur, răsfoi câteva pagini din manuscris. Stilul şi conţinutul erau mai bune – şi mai rele – decât se aştepta. Nu-i era somn după lectură, aşa că îşi aşternu ideile în jurnal.

Noaptea dintre 24 şi 25 octombrie

Galvani mă surprinde. Ce pot să-i scriu? Frazele care descriu pe larg „coapse umede „şi „tije de oţel”,

completate cu deflorare şi penetrări repetate, nu sunt lucruri pe care le citeşti în fiecare zi. Mi se pare însă că descrierile sale erotice se plasează la mijlocul distanţei dintre neruşinatul secol al XVIII-lea şi stilul decadent de la sfârşitul secolului al XIX-lea, mai degrabă decât în zilele noastre. E drept că romanul se desfăşoară pe vremea Ecaterinei cea Mare, ceea ce îl justifică parţial.

Cimoscându-l destul de puţin pe Galvani, dar nefiindu-i inferior ca sensibilitate, înţeleg că subiectul vorbeşte despre o poveste de dragoste care există cu adevărat. La un moment dat înşiră detalii care ar face-o uşor de identificat pe tânăra femeie în chestiune. Pentru decenţă menţionez doar „părul pubian brunet foarte fin „, „umflătura cărnoasă nevirginală „, „somptuoasa curbă interioară a coapsei „... Şi aş putea adăuga alte câteva atribute semnificative, uşor de intuit pe sub rochia fetei care cred că e Veronica, în fotografia pe care Galvani o ţine deasupra patului.

Nu cred că mi-aş folosi soţia şi mama copiilor mei ca model pentru o scenă erotică. Dar draga mea Dikta este atât de explicită când îmi scrie, încât ajung să răspund la fel.

Ce sfat pot să-i dan bunului Galvani? Simţuri şi *fie şi numai pentru subiect, ar putea scandaliza şi s-ar vinde bine. Rămâne de văzut cum tratează autorul situaţiile care nu au loc în alcov. Bunicul Franz-August susţine că nu există niciun scriitor pe lume care să ceară sfaturi pentru a primi critici. Decizia lui de a publica filosofie clasică şi un număr mic de romane şi poezii, adesea în traducere, provine în parte din intoleranţa sa faţă de narcisismul multor autori. Spune că cei mai răi sunt poeţii, urmaţi îndeaproape de romancieri. Iar Galvani aspiră să fie ambele.*

Blestemaţi amatori! Problemele pe care le am pe cap nu

au nimic de-a face cu literatura. Somnul este preţios şi iată-mă aici, încercând să nu mă gândesc la coapse, tije şi umflături virginale sau nu.

Completare la jurnal, duminică, 25 octombrie

Noutăţi despre un schimb de prizonieri mâine în sectorul nostru. O întâlnire, ia te uită! în afară de prizonieri şi de morţi, nu-i vedem des pe ruşi. Deşi ne luptăm dur, nu avem prea mult chef să ne privim în faţă.

În bătălie, frenezia momentului face totul neclar. Arme, corpuri, vehicule... tot ceea ce are de-a face cu inamicul devine o funcţie egală şi opusă cu a noastră. Suntem ţinte reciproce.

Odată ce dăm nume lucrurilor şi persoanelor, relaţia noastră cu ei nu mai este aceeaşi. Le-am încredinţat ofiţerilor mei două secţiuni ale brigăzii, cu consemnul să se comporte cum consideră ei de cuviinţă. În ceea ce mă priveşte, ştiu pe de rost numele oamenilor din unitatea mea. Cunoaşterea numelor tuturor oamenilor tăi este importantă. Ignorarea numelor duşmanilor este la fel de importantă, dacă nu mai mult.

Nu trebuie să-i vedem ca pe fiinţe umane; nu mai mult decât o fac ei.

Pentru duşmani suntem paraziţi fascişti, ciuma hitleristă; pentru noi, ei sunt Fiara Roşie şi păduchi bolşevici. „Ivan „când suntem bine dispuşi, dar nu e un nume adevărat, doar un apelativ generic, dispreţuitor. Pe de altă parte, ruşii îi denigrează pe cazacii lor numindu-i ciufuri, iar noi îi numim pe italieni macaronari...

De aceea noi şi ruşii preferăm să nu cunoaştem numele celorlalţi. În momentele de pauză abia dacă ne privim, în treacăt, fără să ne dăm timp să deschidem focul. Doar lunetiştii, ca zeii din Olimp, văd şi controlează totul. Nu este rar să auzi despre soldaţi germani care ies intenţionat, ştiind că în jur există lunetişti pricepuţi. Este o

moarte atât de curată; greu de găsit una ca asta.

Binevoitor în cruzimea sa, lunetistul este un zeu. Arareori ratează sau doar răneşte. Există o aură de destin în jurul lui (sau al ei, după cum ştiu bine). Lunetistul este departe de mizeriile acestei lumi; el alege şi distribuie soarta oricui intră în cercul magic letal al ţintei sale.

Luni, 26 octombrie

Intenţia lui Bora de a menţine anonimatul reciproc primi luni o lovitură dură.

Începu în bruma dinainte de zori, gălbuie şi mirosind a cauciuc ars şi a focuri aprinse. Bora tocmai se terminase de bărbierit. Se trăseseră câteva focuri de armă către râu, aşa că îl trimise pe unul dintre căpitanii săi mai tineri să vadă despre ce era vorba. Ofiţerul, *Rittmeister* Kem, se întoarse în fugă exact când Bora ieşea din comandament în ceea ce ei numeau Strada Oraş.

Vederea malului se deschisese după prăbuşirea mai multor clădiri. Dincolo de fluviu, soarele se ridica în negură ca un balon roşu turtit la poli; ceaţa dimineţii crea un fel de aureolă difuză în jurul figurii agitate a lui Kem.

— Sunt Beretele Albastre, gâfâi.

Pentru o clipă, fu înfiorător să audă că erau pomenite trupele NKVD. Le crezuse scoase din luptă de la sfârşitul lunii septembrie. Întrebă:

— Împuşcăturile veneau de la ai noştri, nu?

— Da, tir de avertizare. O delegaţie a NKVD urcă pe râu, poate de la docul pentru feriboturi. Îi ţinem sub tir pe Strada Volga.

— Steag alb?

— Steag alb regulamentar. Trebuie să fie Divizia 10. Credeam că i-am anihilat, *Herr*

Era neobişnuit ca NKVD-ul, la fel de politizat ca şi diviziile SS, sub comanda unor politruci şi foşti membri ai CEKA, să ceară o întâlnire. Din prudenţă, Bora trimise

ştafete pentru a avertiza diviziile vecine 295 şi 371.

Strada Splaiului vechiul debarcader de lemn) mergea de la nord la sud, de la mica zonă aflată încă în mâinile sovieticilor până la gura Ţariţei şi până la docurile de dincolo de nodul feroviar. Se învecina cu un cartier de birouri de stat amestecate cu mori, depozite şi hidrocentrale, cu vedere la o fâşie din malul de unde se vedeau vârfurile nisipoase ale clădirilor încă ocupate de ruşi. Acolo, apele Volgăi se despărţeau pe laturile insulei principale – Insula Mare pentru germani, Insula Foamei pentru ruşi – şi aveau să îngheţe înaintea restului fluviului.

Bora se gândi la informarea pe care o primise de la regiment privitoare la un schimb de prizonieri în sectorul său; era vorba de doi oameni, câte unul din fiecare parte, ambii simpli soldaţi. Nu tocmai genul de mărfuri care se schimbă individual, dacă nu ar fi fost persoane importante din alte motive: *krasnâi* Kotkin, pictor de icoane, şi artileristul Steinbacher, un celebru alpinist.

Dar de ce NKVD-ul şi la această oră a dimineţii? De obicei, comisarii politici căutau „limbi”, porecla îngrijorătoare pe care le-o dădeau prizonierilor germani. Siguri că îi pot face să vorbească, nu îi eliberau cu uşurinţă. Bora verifică să aibă acordul de schimb îndoit în manşetă, la loc sigur.

— Bine, Kern, spuse. Staţi aici. Mă duc să văd.

Fu suficient un semn pentru a-l activa pe sergentul Nagel, care încredinţa steagul de pace unui soldat îngrijit şi îl trimise să-l urmeze pe Bora.

Cerul schimbător de octombrie târziu se deschidea deasupra lor. În ciuda frigului orei, Bora, îndreptându-se către Strada Volga, percepu clar mirosul noroios al ţărmului prin bruma strălucitoare; cu fiecare pas lăsa în urmă duhoarea de cauciuc ars şi de împuşcături. *Mamă* se trezi gândindu-se, *nu îngheţa încă. Nu vrem un pod de*

gheaţă de jumătate de kilometru care să ni-i aducă aici pe ruşi.

Când viră la stânga la colţ (acolo era locul unde văzuse trunchiul de om îmbibat de ploaie cu câteva zile în urmă), îşi zări oamenii la jumătatea drumului, în timp ce supravegheau delegaţia sovietică – doar un ofiţer şi stegarul.

Ruşii purtau şepcile albastru aprins ale Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne. Bora pierduse socoteala situaţiilor în care agenţi în uniforme la fel de impecabile îi ceruseră documentele pe străzile Moscovei.

În uniforma de *starşi* echivalentul unui locotenent colonel, ofiţerul îl aştepta cu picioarele depărtate pe omologul său german. În aerul rece, respiraţia i se condensa în faţă în norişori liniştiţi, care se împrăştiau repede.

După un salut reciproc, rusul arătă un comunicat bilingv identic cu cel al lui Bora.

Spuse într-o germană impecabilă că se aştepta ca amândoi să rămână acolo unde erau, până la încheierea schimbului. Toţi ceilalţi, inclusiv stegarii, trebuiau să rămână la distanţă, încât să nu poată auzi nimic.

— Fără aparate foto, adăugă, deşi, ca şi Bora, avea unul la gât.

Bora îi răspunse într-o rusă excelentă că nu avea nicio obiecţie. Amândoi îşi scoaseră aparatele şi le aşezară la picioare.

Deoarece în orice armată aparenţa este totul, iar detaliile contează, se studiară unul pe celălalt. În afară de însemnele de culoare roşu-cărămiziu cu cele două romburi care indicau gradul, *starşi maior* nu purta medalii sau alte simboluri care să indice locul unde servise – doar trei trese deasupra buzunarului drept pentru rănile primite. Bora recunoscu răni minore în tresele galben-pal şi o rană gravă

în panglica roşie.

Datorită norocului său proverbial, nu putea concura cu ele. Alesese să poarte doar Crucea de Fier clasa I şi insigna de asalt.

Un timp stătură unul în faţa celuilalt ca nişte persoane într-un lift care evită să se privească pentru a nu fi nevoite să converseze. Totuşi, cu coada ochiului, Bora consideră ţinuta celuilalt ca fiind tipică pentru un soldat de cavalerie. Înainte de a pleca, îşi scosese de la centură portharta rusească, pentru a nu da impresia că Germania nu-şi putea permite una proprie sau încuraja capturarea de trofee. Îl enervă să constate, după buzunarele exterioare pentru creioane, că ofiţerul NKVD era echipat cu o porthartă nemţească.

Strada Volga, ca tot ce se află la sud de Ţariţa, nu avea niciun monument istoric deosebit pe care războiul să-l poată distruge. Ducea la spitalul de dincolo de calea ferată, pe ambele părţi. Dintre ruine se mai ridicau câteva fabrici. Iar de la o jumătate de kilometru distanţă, Marele Siloz, atât de sângeros disputat, continua să emane miros de grâu ars. Pentru o clipă, îi aminti lui Bora de periferia oraşului Millerovo, cu căsuţele sale îngrijite şi grădinile bine întreţinute.

— Ştim multe *lucruri* despre dumneavoastră.

Cuvintele readuseră atenţia lui Bora la omologul său. Era un mod de a-l avertiza că, în calitate de ofiţer din Servicii vorbitor de limbă rusă, nu ar fi avut mari speranţe să supravieţuiască în caz că ar fi fost capturat. Bora alese să pară senin.

— Păi, ne-am înfruntat o vreme, în septembrie.

Răspunsul evoca victoria germană în luptele stradă cu stradă. Din acel motiv, sau pentru că NKVD-ul nu era celebru pentru simţul umorului, *starşi maiorul* îşi păstră expresia sumbră.

— Vă aflaţi la Moscova înainte de război.

— Nu.

— Nu? Nu cumpăraţi cărţi de la tarabele de lângă Teatrul Balşoi? Nu v-aţi întors acasă înainte să vă expulzăm oficial?

Era rândul lui Bora să se încrunte. La urma urmei, se întâmplase în vara lui ’41 – o expulzare rapidă şi fără scandal, convenită pentru a se evita un incident diplomatic. Călătoria într-un vagon blindat o zi întreagă fusese o neplăcere şi o insultă, chiar dacă ajungea într-un final la divizia lui pentru atacul iminent asupra Uniunii Sovietice.

Rusul se încruntă. Cu părul negru, cu ochii albaştri, frigul îi dădea o culoare aprinsă sănătoasă. Aerul era înţepător, dar nu îngheţat, şi poate de aceea nu purta paltonul lung. Bora făcuse acelaşi lucru, în primul rând pentru a demonstra că tresele lui – la vedere, fără protecţia din stofa care trebuia să le ascundă de lunetişti – ar fi spus alte *lucruri* despre el.

— Iar tatăl dumneavoastră nu era regretatul Maestru, *veliki*

Bora era hotărât să nu admită nimic. Dar îl deranja că umbra incomodă a tatălui său îl însoţea chiar şi aici, pe acest front, şi pe drumul spre inaccesibila Sinagogă a ţiganilor.

Încruntarea maiorului senior se transformă într-o mică grimasă, de parcă tăcerea lui Bora l-ar fi amuzat, având în vedere tot ceea ce ştia despre el.

— Era un dirijor minunat. Mama mea era vioara întâi şi verişoară cu Fiodor Şaliapin, un mare cântăreţ de operă, chiar dacă îndoielnic din punct de vedere politic.

Pauza dintre norişorii de abur din faţa feţei lui Bora trădă faptul că îşi ţinea respiraţia de interes.

— Aşa că, vedeţi, din toate situaţiile în care ne-am putea

întâlni ca duşmani, aceasta este cea mai puţin nocivă.

Rusul ridică degetul arătător.

— Doar că eu port uniforma a ceea ce sunt. Dumneavoastră nu.

La naiba, e o diferenţă uriaşă între a lucra în Servicii şi a comite asasinate politice la ordinele tovarăşului Stalin. Bora ignoră provocarea.

Trecură alte câteva minute înainte ca oamenii lui Bora şi ai maiorului rus să escorteze, de la cele două capete ale străzii, prizonierii care trebuiau schimbaţi. Ofiţerii, aşteptând cu documentele în mână, îi urmăreau cu privirea, nemişcaţi.

Kotkin şi Steinbacher, pictorul de icoane reabilitat politic şi celebrul alpinist, pentru guvernele lor mai preţioşi ca civili decât ca soldaţi, nu păreau să fi suferit în timpul prizonieratului lor. Bora privi cu interes căciula din lână de oaie de pe capul pictorului. Odată coborâte protecţiile pentru urechi, ar fi fost un accesoriu de iarnă perfect. Păcat că nu putea să şi-o însuşească. Cât despre alpinist, în ciuda uniformei, Bora îl recunoscu dintr-o serie de afişe turistice populare din Alpii austrieci.

Faţă în faţă, cele două mărfuri de schimb aşteptau permisiunea ofiţerilor.

Bora îl fixă cu privirea pe *star şi*

— Eram la Moscova în timpul războiului, spuse, deşi nu cel dintre Germania şi Uniunea Sovietică. În acel moment, Balşoiul era în restaurare, iar pe acea scenă, ca peste tot, Şaliapin îl depăşea cu mult pe Kastorski. Continuăm cu schimbul, domnule maior?

— Să continuăm.

Nu se întâmpla în fiecare zi să vezi un ofiţer NKVD zâmbind.

Jurnal

Gavrilo Nikitivici Kotkin. Acesta este numele

cunoscutului „scriitor de icoane „– cum se spune aici în Rusia – pe care l-am schimbat cu Matthias

Steinbacher, alpinistul de afiş turistic din Austria Superioară. Este un alt semn că Tătucul face totul pentru a întări patriotismid compatrioţilor săi, ajungând chiar să reabiliteze un persecutat religios înrolat la vârsta de cincizeci de ani. Trebide să spun că iconiţe se găsesc în rucsacurile multor ruşi căzuţi pe teren. Hiwii *susţin că, în mintea populaţiei simple, soldaţii Armatei Roşii care mor în război devin sfinţi.*

Evident, o relicvă din epoca ţaristă precum Kotkin nu ar fi utilă într-o divizie a NKVD. Îmi închipui că omologul meu elegant şi meloman a primit ordin să-l ceară, tot aşa cum şi eu a trebuit să mi-l ian pe Steinbacher, de la Divizia 100 Vânători. Mie şi oamenilor mei nu ne place ideea că acest băieţoi se poate întoarce în patrie doar pentru că a jucat într-un film de alpinism cu Leni care s-a şi culcat cu el. N-aş fi surprins dacă i s-ar da vreo sarcină de propagandă pentru tot restul războiului. Sper că se va gândi la noi ceilalţi, bieţi nenorociţi, în timp ce îşi bea cafeaua îndulcită cu lapte înainte de o escaladare!

Am întrebat, dar nu am aflat informaţii despre ofiţerul NKVD.

A fost o consolare a doua zi să am confirmarea că Wehrmachtul controla de acum 90% din Stalingrad, inclusiv cartierul disputat feroce cu fabricile de tractoare şi oţelăria „Octombrie Roşu”. Armata a 62-a sovietică era grav slăbită, iar alte şase sau şapte divizii inamice, aproape complet scoase din luptă. Lunetiştii ruşi se postau încă printre ruine, dar capul de pod de pe malul de vest se micşorase la doar câteva străzi. Ordinele transmise verbal continuau să sosească pentru ca activitatea de recunoaştere să nu se oprească niciodată, nici măcar în zilele reci prevăzute pentru viitorul imediat. Acest lucru

era valabil şi pentru căutarea şi eliminarea eventualelor „grupuri teroriste şi de sabotaj”.

Sâmbătă, 31 octombrie

Ne-am întors de la Kuporosnâi. I-am bătut, dar cu ce preţ. Situaţia la sud de aici este îngrijorătoare. În sectorul nostru cad bombe zi şi noapte, iar dacă nu fac praf nervii oamenilor, după ceva timp îi buimăcesc. Uneori nici nu reuşeşti să gândeşti. Pe partea pozitivă, am mai aflat câte ceva despre starşi *maiorul pe care l-am întâlnit acum câteva zile. Este o practică obişnuită în Armata Roşie să maltrateze prizonierii noştri pentru a afla detalii despre comandanţii lor. Încearcă să ne intimideze făcându-ne să credem că ştiu mai multe decât ştiu. În cazul meu, totuşi, având în vedere funcţia pe care o ocupam la ambasada de la Moscova (nu eram acolo doar pentru a capsa foi de protocol), este probabil să aibă mai multe date. NKVD-id ştia cine erau ataşaţii militari la ambasada Reich-ului, aşa cum noi îi ştiam pe ai lor de la Berlin. Înainte de operaţiunea Bar baros sa, regula era aceea a toleranţei reciproce. Ne limitam să ne interceptăm unii pe ceilalţi, să ne deranjăm şi – în cazul ofiţerilor mai tineri, ca mine, care eram căpitan – să fim urmăriţi de agenţi în civil oriunde mergeam. Zbirii în uniformă de NKVD, aşa-zisele Berete Albastre, făceau acelaşi lucru, dar cu mai puţină discreţie.*

Mi-a luat câteva zile, dar am descoperit prin Amt Ausland Ost *că maiorul în chestiune se numeşte Ţezar Andreevici Stasov. În primăvara lui ’41, urmărea personalul de ambasadă străin de la Moscova. Poate că s-a încrucişat cu mine atunci sau agenţia lui a fost informată despre mine.*

Kern presupune că Stasov aparţine Diviziei 10 NKVD, pe care am învins-o în septembrie. Nu purta niciun însemn specific. În ceea ce priveşte traseul său pentru a ajunge în sectorul nostru, există două posibilităţi: fie a ieşit din acel

10% din Stalingrad încă în mâinile lor, fie a ajuns cu barca de pe Insula Mare sau a Foamei, ceea ce ar fi mai îngrijorător. Ramura Volgăi care curge de-a lungul părţii de vest a insulei măsoară puţin peste patru sute de metri, pe care, teoretic, oamenii noştri ar trebui să-i ţină sub foc constant.

Textul bilingv al acordului prevedea că, după schimb, prizonierii trebuiau trimişi imediat la diviziile respective. A trebuit să-l expediez pe Steinbacher înapoi la Divizia 100, fără măcar să-l pot întreba unde fusese ţinut prizonier, sau ce traseu parcursese pentru a ajunge în sectorul nostru. Mi-ar fi plăcut să-l apuc de gât pe acel dobitoc privilegiat şi să-l scutur cum trebuie.

Vreau mai multe informaţii despre Stasov. Primul meu suspect pentru moartea soţilor Tincu nu era oare un politruc? Am câţiva prieteni în biroul potrivit; să vedem ce descoperă.

Între timp, mai aproape de noi, Kern este praf. După patru zile de contraatacuri brutale la Kuporosnâi, primeşte o scrisoare de acasă în care logodnica îi scrie că şi-a găsit pe altcineva.

De obicei, astfel de lucruri jenante sunt păstrate secrete sau sunt relatate doar prietenului cel mai bun. În cazid lui Kern, credeam că prietenul era Schertl, pentru că merseseră la acelaşi liceu. În schimb, a trebuit să-i ascidt eu toată povestea. Voia să-l ajut să-şi dea seama cine putea fi tipul care l-a înlocuit în graţiile iubitei lui. Dar cum să-ţi dai seama, când ea îţi scrie scurt: „Am găsit pe altcineva" şi „îţi doresc toate cele bune „? Doar dacă o femeie ar scrie „Te iubesc ca pe un frate „ar putea face mai rău!

Am vorbit vreo zece minute şi nu mă ruşinez să spun că am apelat la tot tacâmul obişnuit în aceste cazuri: sunt mulţi peşti în mare, meritaţi mai mult, o să vedeţi că

lucrurile se vor îndrepta... Adevărul este că am văzut, de-a lungul anilor, colegi care se deprimă dintr-o dezamăgire în dragoste până la punctul în care devin distraţi. Kern nu era în micul meu grup atunci când lunetista ne-a ţinut pe loc o vreme, dar zgomotul puştilor de precizie se aude în fiecare zi. L-am pus să promită că nu va lăsa garda jos. Nu este credincios, aşa că nu am putut nici măcar să-i recomand o vizită la preot. Va merge să discute cu medicul nostru? Cine ştie?

I-am spus nostromului meu să-l supravegheze discret.

Duminică, 1 noiembrie

De Ziua Tuturor Sfinţilor, Bora nu se aştepta să-l vadă pe Stumbeck în persoană. Nu se întâmplase de la începutul lunii septembrie. Până să primească ultimul plic de la el, cu doar câteva zile în urmă, îşi imaginase că se întorsese la biroul său din Bucureşti.

Când Stumbeck ajunse la bordul unei maşini blindate, echipat cu o servietă şi vizibil iritat de întârzierile provocate de punctele de control, sări în ochii tuturor că în ultima lună slăbise suficient încât să-şi recapete aspectul de Nibelung de odinioară.

— Ei bine, iată-vă, începu el tară cine ştie ce preliminarii. Mor de foame.

Înainte de a-i permite lui Bora să întrebe despre motivul vizitei sale, începu un lanţ de plângeri. După zborul de la Golubinskaia la sediul Corpului 8 Luftwaffe de la Razguleaevka, continuase cu vehiculul blindat spre „locuri părăsite de Dumnezeu”, iar apoi pe străzi urbane devastate, prin – cum spunea – „scenarii wagneriene”.

— E o foame nervoasă, explică el, uitându-se la gamela de pe un zid prăbuşit, lângă binoclul lui Bora. Ce aveţi acolo?

— Pâine de secară şi tocană de cal, domnule colonel. Luaţi carnea; am jurat să nu mă ating niciodată de ea.

Stumbeck nu aşteptă o altă invitaţie şi se năpusti la mâncarea rece.

— Nu e carnea lui Tessin? ezită înainte să înghită.

— Tessin al meu a fost ucis de un lunetist, dar nu este el.

Bora fu deranjat de amintire.

— Mai degrabă aş muri de foame decât să mănânc animalele noastre.

— Românii ne-au cedat patru mii pentru măcelărie.

— Nu le-aş mânca nici pe acelea.

Lolo nu putu fi distras de la acea antiteză a unei mese vegetariene, aşa că Bora se resemnă să aibă răbdare. În timp ce aştepta să afle ce mesaj îi trimisese comandamentul, reluă ceea ce făcea cu puţin timp înainte: revizuirea estimării de provizii oficiale şi neoficiale pe care i-o înmânase Schertl. Tatăl său vitreg prusac făcuse bine să le insufle celor doi fraţi vitregi virtuţile contabile ale proprietarului de pământ. Lucrul cu numerele atenua tensiunea şi dădea o aparenţă de normalitate acolo unde nu mai exista.

Ca la carte, pâinea de secară urmă soarta tocanei. Dacă ar mai fi fost ceva, Stumbeck s-ar fi servit. Sergentul Nagel, a cărui ocupaţie principală în momentele de calm părea să fie grija pentru comandantul său, aruncă o privire discretă de dincolo de zid şi se încruntă.

— Dacă vreţi să fumaţi, am*papiros* rusesc.

Bora scotoci în buzunare şi scoase un pachet mototolit, pe care i-l puse în faţă lui Stumbeck pe pupitrul şcolar pe care îl folosea ca să scrie. Conceput pentru un băieţel, era foarte strâmt şi doar adâncitura în care se punea călimara îi era utilă pentru aşezarea hârţilor rulate.

Stumbeck adulmecă tutunul rusesc şi dădu înapoi pachetul. Avea propriile ţigări şi începu să fumeze fără să-i ofere şi lui Bora. Trase câteva fumuri, uitându-se înjur. Se

aflau într-o anticameră ai cărei pereţi exteriori se prăbuşiseră, formând o zonă împrejmuită în aer liber de cam patru metri pe patru. Spuse:

— Nu ştiam că vi se spunea Scoţianul.

— Doar prietenii de pe vremea cavaleriei. De ce? Cum aţi aflat?

Stumbeck nu răspunse. Probabil vorbise cu vreun fost coleg al lui Bora.

În timp ce savura tutunul german, adăugă:

— Sunt aici din ordinul marelui comandant.

Cum altfel? gândi Bora fără să o spună.

— Îşi mută comandamentul avansat la Gumrak, iar eu am venit cu avionul cu nişte documente administrative.

Bora dădu din cap.

— Ce frumos e să-l ai pe comandant aproape.

Când o explozie de artilerie rusească veni de dincolo de Volga, îi înmână calm o cască lui Stumbeck şi şi-o puse pe a lui.

— Nu e pentru noi; este pentru Divizia 371 de alături.

Într-adevăr, o explozie înflori ca o corolă la sud faţă de unde se aflau;

creă o coloană de fum şi praf cam la un kilometru depărtare, în zona spitalului de la Minina, sau a fabricii de cauciuc de lângă şanţul pe care îl numeau cu numele de cod Leopard. Dacă vântul era favorabil, ar fi putut să-şi dea seama care ţintă a fost lovită după mirosul fumului. Bora aşteptă până când se întrerupseră schimbul de focuri şi litania inconfundabilă, seacă, a lunetiştilor pitiţi pe străzile din apropiere. Adeseori exploziile trezeau războiul urban. Un nor de ciment se ridică spre cer pentru a se prăbuşi apoi înjur, ca şi când clădirile scuipau aer cenuşiu.

— Comandantul vrea să vă întâlniţi cu locotenentul Lăzâr mâine, în zona de reorganizare a Diviziei 24, lângă Gumrak.

Bora primi vestea cu un zâmbet.

— Ei bine, domnule maior?

Bora redeveni indiferent. Dar ştia că ochii îi continuau să zâmbească în umbra căştii. Nu că ar fi fost ceva amuzant. Şi nici nu putea spune ce îi stătea pe vârful limbii; şi anume că, având în vedere ultimele evoluţii, cu o ameninţăre tot mai mare la sud şi o bătălie aprigă tocmai încheiată între fabrici, ca să nu mai vorbim de loviturile constante cu bombe pe timp de noapte şi cu obuziere în timpul zilei, ar fi fost de aşteptat ca generalul Paulus să accepte fără atâtea discuţii pierderea soţilor Tincu, oricare ar fi fost legătura lui cu aceştia.

Ştia cum să simuleze nerăbdarea unui absolvent de Academie.

— Să presupun că Divizia 24 a refuzat un loc de întâlnire neutru? Ordinele pe care le-am primit acum două săptămâni erau să lucrez la caz imediat ce situaţia se „stabiliza” în oraş. Să aflu cine i-a omorât pe soţii Tincu din mijlocul Hartmann-Stadt la începutul lunii noiembrie necesită o mobilitate pe care nu o am.

În mod vizibil, Stumbeck era atent la vuietul artileriei germane care le răspundea ruşilor dinspre vest.

— Impertinent, dar pot înţelege. Este total greşit. Vrea vinovatul

— Scuzaţi-mă, domnule colonel: în lipsa unor ordine scrise de la comandant, avem permisiunea formală de la generalul von Lenski de la

Divizia 24?

— Nu. Au discutat la telefon. Trebuie să vă ajungă. Şi dacă vi se pare neplăcut, gândiţi-vă cum este să vi se ordone să produceţi rapoarte în flux continuu din birourile şi punctele noastre de ascultare din trei ţări. În ultimele două săptămâni, a trebuit să zbor la Bucureşti şi apoi să mă întorc aici de două ori, prima oară cu poşta, a doua

oară cu răniţii. Nu mai vreau să văd interiorul unui Ju în viaţa mea.

Stumbeck luă o atitudine de dezgust.

— Bătrânul Canaris trebuie să fi fost supărat pe mine când m-a transferat la Armata a 6-a.

— Bucureştiul ar fi mai calm.

— Nu caut în fine. Comandantul vrea să continuaţi să lucraţi la caz prin prisma noilor date.

Îşi puse servieta pe genunchi pentru a o deschide şi a scoate câteva pagini capsate.

— Iată stenogramele interogatoriului celor doi evadaţi. Şi apropo… vă amintiţi de pilotul care i-a adus pe soţii Tincu în Rusia?

Bora aproape că abandonase ideea de a-l întâlni pe ultimul om, în afară de ucigaş, care văzuse victimele încă în viaţă.

— Cum să nu, răspunse.

Aviatorii comandanţilor erau în continuă mişcare, înfruntând mii de pericole, de aceea se aştepta să trebuiască să se târâie printre ruinele Stalingradului până la luminişul unde avea să găsească Storch-ul şi pe pilotul care îi avusese la bord pe soţii Tincu pentru ultima lor călătorie.

— … S-a prăbuşit azi-dimineaţă în timpul unui zbor de rutină.

Cuvintele lui Lolo puseră capăt speranţelor lui.

— Tot cu avionul cu care îi dusese pe cei doi români. De data aceasta nu a ieşit viu dintr-o aterizare forţată.

Bora era dezamăgit, dar nu avea ce să facă.

— Unde?

— În faţa ferestrei mele, înainte să ies să mă urc în avionul comandantului.

Răspunsul sugera că accidentul avusese loc la Golubinskaia, departe de antiaeriana rusă.

— Îmi pare rău să aud asta, domnule colonel.

— Mai bine aşa decât să fii la bord cu el, nu?

— Da.

În timp ce Lolo îşi ascuţea urechile, Bora nu dădea prea multă atenţie scăderii volumului împuşcăturilor. Un alt interogatoriu se prăbuşise împreună cu avionul şi pilotul acestuia. Dacă Abwehrul excludea sabotajul, atunci aşa era; dar rezultatul nu se schimba.

— Ce ştim despre el?

— Nu prea multe. A servit cu Paulus timp de doi ani, când comandantul era încă administrator general.

— Numele lui?

Cu arătătorul şi cu degetul mare, Lolo aruncă mucul de ţigară dincolo de zid.

— Nu prea vă este de folos. Se numea Legler. Nu rezultă că ar fi avut cunoştinţe dubioase sau că ar fi fraternizat cu vreun localnic, aici, în Rusia. Singura legătură posibilă este familia mamei, germani de pe Volga dintre Fraţii originari din Sarepta.

Sarepta era o comunitate la sud de Stalingrad, legată, ca alte câteva municipalităţi din secolul al XIX-lea, de o tentativă religioasă şi industrială de a-i converti pe supuşii ţarului la virtuţile germane de ordine, devotament şi etică a muncii. Cei mai mulţi dintre ei fuseseră eliminaţi în pogromurile de rusificare de după 1917.

Bora ridică din umeri.

— Să fii german de pe Volga nu înseamnă nimic în sine. Cu siguranţă a trecut prin toate verificările pentru a ajunge în statul-major al comandantului-şef.

— Da, însă… Avem doar cuvântul lui că accidentul din august nu a fost premeditat. Acelaşi lucru este valabil şi în ce priveşte nerăbdarea soţilor Tincu şi decizia lor de a continua cu căruţa… Ar putea fi adevărat sau nu. Aţi văzut cumva căruţa cu ochii dumneavoastră?

Bora păstra o amintire foarte vie a după-amiezii petrecute cu cazacii în crângul pe care Tomilin îl numea

— Nu. Am vorbit cu cei doi băieţi care o văzuseră pe ţărancă în căruţă vineri după-amiază.

— Doi băieţi localnici v-ar fi spus şi că au văzut-o pe Fecioara Maria pe un nor, pentru a câştiga un ban de la un ofiţer german.

— Serghei Tomilin, cazacul, a confirmat existenţa căruţei cu roţile roşii. Eu nu-i vorbisem despre ea.

— Dar dumneavoastră nu aţi văzut căruţa şi nici ţăranca, vie sau moartă.

— Nu.

Bora se ridică din bancă şi îşi scoase casca.

— Nu i-am văzut nici pe evadaţii ruşi care ar fi violat-o şi ucis-o.

— Nici umbra unui comisar politic.

— Pot recunoaşte modul de a acţiona al unui politruc.

— Care este aproximativ la fel cu al dumneavoastră şi al meu.

Părăsind vestibulul, Stumbeck îl urmă pe Bora înăuntru, într-o cameră mică unde puteau vorbi tară să fie ascultaţi.

— Suntem de acord că pierderea cartuşelor este un păcat, în ciuda încercării maiorului Galvani de a ni le trimite. Dar vă spun un lucru: cu excepţia cazului în care daţi aici, la Stalingrad, peste politrucul care s-ar putea să îi fi împuşcat în cap pe români, sau poate că nu, veţi putea lucra doar la locotenentul Lázár din Divizia 24 Panzer. Notaţi-vă data şi potriviţi-vă ceasul: comandantul vrea să îl interogaţi, şi vrea să o faceţi *mâine* la ora treisprezece.

Bora îi oferi lui Stumbeck singurul scaun din cameră.

— Dacă mi se ordonă, voi merge oriunde mi se cere să merg. Dar de ce Gumrak?

— Ordin de la comandant, şi atât.

— Nu chiar, mă scuzaţi. Vreau ceva în schimb. Întâlnirea

unui suspect la el acasă înclină balanţa în favoarea lui. Pentru a o reechilibra, vreau să ştiu adevărata natură a relaţiei dintre profesorul Tincu şi marele comandant.

Pe neaşteptate, de pe faţa lui Stumbeck dispăru orice urmă a obişnuitei lui apatii.

— Nu există.

— Cum adică? Şi scrisoarea sigilată adresată generalului Paulus pe care v-am predat-o la Kumovka? De ce aţi pus-o în buzunar şi apoi mi-aţi spus că nu aţi văzut-o? Nu încercaţi să mă convingeţi că şeful nostru avea o relaţie cu Bianca Costin!

— Mă îndoiesc.

Ceva în aspectul lui Stumbeck lăsa să se presimtă o schimbare de ritm în anchetă, deşi Bora nu ştia cum.

— Ei bine, am o oră liberă, aşa că e mai bine să ştiţi tot ce ştim noi.

În sfârşit.

Vă referiţi la biroul de la Bucureşti, la Firmă sau la comandant şi dumneavoastră?

— Biroul de la Bucureşti. Insistenţa lui Paulus de a vă reatribui cazul îi înfurie pe români şi pe generalul Schenck şi, accidental, îmi minimalizează rolul. După cinci ani cu noi, ar trebui să ştiţi că Firma nu le oferă *toate* informaţiile agenţilor săi operativi înainte ca lucrurile să se aşeze. Dar în acest moment, după scrisoarea pe care soţii Tincu i-au scris-o lui Paulus, trebuie neapărat să ne întrebăm care sunt motivele reale ale comandantului.

Bora era viguros, iar ziua nu deosebit de rece. Fiorul pe care îl simţi nu putea să vină decât de la acele cuvinte.

— Dumneavoastră vă bucuraţi de încrederea lui Paulus… Stumbeck îi vorbea unui spectator mut… iar eu am ordine de la amiralul Canaris să vă sprijin. Aşadar, ascultaţi. Povestea asta nu are nicio legătură cu atomul, cu profesorul Fermi sau cu orice altceva cu care se chinuia

Nicolae Tincu. Este vorba despre soţia lui şi despre veşnica noastră nevoie de combustibil. Blestemaţii de unguri, ca să nu mai vorbim de macaronari, continuă să ne ceară benzină când nu avem suficientă nici pentru vehiculele noastre.

Cum singura reacţie a lui Bora fu să se sprijine cu spatele de peretele din beton, Stumbeck ridică ştacheta.

— Bianca Costin, cu frumoasele ei unghii lăcuite, juca rolul de susţinătoare devotată a soţului ei, dar numai ca să nu bănuim că dezvoltase ceva extrem de util pentru cauza noastră… un fel de combustibil nou sintetic. Încă din vremurile în care făcea cercetare în Franţa, sub aripa doamnei Curie…

Lui Lolo îi trebuiră optsprezece minute să povestească aproape totul.

Când îşi permise o pauză, cazul căpătase un aspect care nu îmbunătăţea probabilităţile lui Bora de a-l rezolva, dar răsturna complet părerea pe care o avea asupra rolului lui Paulus în toată povestea. Făcu un pas spre uşă, o deschise, îl chemă pe Nagel şi îi ordonă să stea de gardă afară şi să nu lase pe nimeni să se apropie.

Stumbeck îşi aprinse o a doua ţigară. Profesionist, dacă îl deranja să fie dat deoparte de Canaris, nu o arăta.

— Experimentele efectuate în secret în laboratorul lor privat din Bucureşti erau suficient de promiţătoare încât să se poată scoate la vânzare invenţia doamnei Costin. Din moment ce, după cum ştim, România geme de petrol, nu se puteau aştepta să obţină acasă un preţ bun. Următorul cumpărător evident era Germania; cu toate acestea, era uşor de imaginat că generalul Antonescu ar fi apăsat pe pedala patriotică, încercând să-i convingă pe oamenii de ştiinţă să cedeze formula guvernului român gratis sau aproape. Atunci, Conducătorul ar fi făcut frumosul gest de a o împărţi cu Reich-ul, câştigând puncte pentru regimul

său.

Bora nu deschise gura, dar era atât de concentrat, încât risca să nu observe dacă s-ar fi apropiat un obuzier.

— De aceea credem, domnule maior, că doamna Costin şi soţul ei, siguri de descoperire, nu au vrut să irosească oportunitatea economică a vieţii lor. Datorită prieteniei doamnei cu soţia româncă a şefului nostru, bănuim că au pus la punct o variantă de acord; aceea cu „satisfacţia reciprocă” menţionată în scrisoarea pe care aţi găsit-o. Ştiu că aţi deschis-o şi aţi citit-o, aşa că nu încercaţi să negaţi.

Cu un gest teatral, Stumbeck lansă chiştocul spre tavan şi îl privi căzând pe podea.

— Imaginaţi-vă. Mijlocul lunii august. Avântul spre Stalingrad se apropia. Într-un moment atât de delicat al războiului, iată că şeful Armatei a 6-a se poate prezenta în ochii lumii drept comandantul capabil să învingă o dată pentru totdeauna Uniunea Sovietică, cu condiţia livrării către Fiihrer a formuliţei capabile să producă tot combustibilul de care avem nevoie, mai eficient şi la un cost mai mic. E atât de glorios, încât reuşesc cu greu să mă gândesc la asta. E… wagnerian.

Bora, fără înclinaţii pentru teatralitate, se lupta să rămână cu picioarele pe pământ.

— De cât timp ştiţi, domnule colonel? Dumneavoastră, biroul de la Bucureşti, Biroul Central… Să nu-mi spuneţi că m-am concentrat numai pe doi români morţi când trebuia să recuperez formula!

Stumbeck făcu o strâmbătură.

— Calm. După ce au percheziţionat laboratorul lui Costin din spatele vilei familiei de pe Strada Cobălcescu, băieţii mei din Bucureşti au descoperit despre cercetările ei câteva detalii inutilizabile, dar care intrigau.

— Şi asta… când?

— Acum două săptămâni.

— Trebuie să mai fie ceva. Cercetările doamnei Costin nu implică neapărat manevrele politice pe care le presupuneţi şi nici nu-l implică neapărat pe comandantul nostru şef.

— Ei bine, ştiţi că atunci când este necesar, face parte din munca noastră să supraveghem guvernele aliate şi pe soţiile străine ale gradaţilor noştri.

Bora zdrobi cu cizma mucul fumegând al lui Lolo. Născut la Edinburgh, cu strămoşi pe linie maternă în Lowlands, luă acel comentariu sarcastic ca pe un avertisment că, pentru Abwehr, nimeni nu era mai presus de orice bănuială.

— Nu ar fi prima dată când un acord oficial începe cu tratative private, domnule Bora. Dacă totul ar fi mers bine, şeful şi-ar fi câştigat un prestigiu enorm chiar înainte de a pune piciorul în Stalingrad. Germania s-ar fi putut lipsi de petrolul străin. Iar recompensa pe care Paulus ar fi putut-o negocia pentru prietenii lui români ar fi fost cu siguranţă mai mare decât orice sumă pe care Antonescu ar fi putut-o promite. Astfel, toată lumea ar fi fost fericită.

Povestea aceea nu era deloc uşor de înghiţit. Oricare ar fi fost sentimentele lui pentru Paulus, Bora cunoştea chiar prea bine ambiţia nestăpânită a unor generali germani, care ar fi făcut orice pentru a se afirma la Berlin. Cu şapte ani mai devreme, tatăl său vitreg demisionase din comandamentul Dresdei tocmai pentru a nu avea nimic de-a face cu noua armată naţional-socialistă. Dintr-odată, mirosul de ţigară din cameră deveni irezistibil, iar Bora îşi întrerupse abstinenţa din prima linie aprinzându-şi o *papiros* rusească.

— Comandantul încă mai speră împotriva oricărei probabilităţi să recupereze formula sau îl vrea pe asasin? Prima, probabil, dispăruse încă din 14 august. Cât despre asasin...

Stumbeck tăcea şi observa simplitatea clară a mediului înconjurător.

— Cât despre asasin, continuă Bora, totul depinde de mobilul crimei. Cazacii lui Tomilin sau ţăranca puteau să fi comis asasinatul, dar cu siguranţă fără legătură cu formula. Dacă este vorba de combustibil, ruşii nu au nevoie, dar ar face orice pentru a ne împiedica pe noi să-l avem. Un politruc… sau ar trebui să spun un „însărcinat cu chestiuni politice”, aşa cum vrea acum Stalin… este încă posibil, presupunând că se afla acolo întâmplător şi că aterizarea Storch-ului a fost un accident.

— Dar poate că nu a fost.

— Dacă nu era, politrucul s-ar fi putut afla acolo special, nu pentru a scăpa de prizonierat. Poate nici măcar într-o uniformă rusească. Acelaşi lucru este valabil şi pentru Lázár, dacă nu este pur şi simplu un tanchist agitat.

Stumbeck miji ochii, ca şi când l-ar fi privit pe Bora de departe.

— Continuaţi.

— Ar fi tipic pentru metodele destul de inventive ale NKVD-ului să racoleze o ţărancă locală, iar apoi să se folosească de doi fugari disperaţi pentru a o reduce la tăcere. Doi idioţi care se lasă prinşi cu ceasurile şi verighetele soţilor Tincu. Ei nu recunosc că au acţionat din însărcinarea unui politruc, pentru că asta ar duce la împuşcarea lor imediată. Tac, dar asta nu îi salvează de plutonul de execuţie românesc. Politrucul ştie să omoare curat. Vrea formula, nu hârtiile lui Nicolae Tincu, pe care, într-adevăr, nu le ia. Lázár ar fi putut acţiona în acelaşi fel pentru guvernul său. Şi ce prilej de a se răzbuna pe soţii Tincu, care îl ostracizaseră în presa românească…

Pe Bora îl deranja să recunoască vreo greşeală în acţiunile lui, dar era destul de bărbat pentru a o face.

— Sfinte Doamne, nici măcar nu am dat atenţie sandalei

rupte a doamnei Costin înainte să mi-o arate Galvani. Şi dacă blestemata formulă fusese ascunsă în tocul lipsă? Era primul lucru la care ar fi trebuit să mă gândesc! Nu pot să cred că am avut asemenea prejudecăţi faţă de femei încât să presupun că geniul în familie trebuia să fi fost soţul.

— Bine spus, dar am greşit cu toţii.

Cu mâna stângă, Stumbeck ridică servieta care zăcea la picioarele lui.

— Sunt sigur că şi Nibelungii au subestimat mânia Brunhildei. După părerea dumneavoastră, aşadar, formula este acum la Moscova, la Budapesta sau la gunoi. Dar dacă aterizarea a fost accidentală, întreg castelul dumneavoastră de cărţi de joc se prăbuşeşte complet.

— De ce? Soţii Tincu puteau fi supăraţi pentru întârziere şi grăbiţi să plece pentru că aveau o întâlnire cu cineva, poate pentru un acord alternativ. Lázár nu era în drum spre postul său de legătură din Millerovo în ziua aceea?

— Motiv pentru care sunt aici.

Cu servieta pe genunchi, Lolo avea aerul cuiva care ascunde un as în mânecă.

— Indiferent dacă pilotul era implicat sau nu şi dacă cele câteva cuvinte pe care le-a schimbat cu Lázár făceau parte sau nu din plan, ungurul nostru a avut grijă să îndepărteze suspiciunile de la el, delegând responsabilitatea de a alerta ajutoarele primului ofiţer pe care l-a întâlnit, prietenul dumneavoastră.

— Galvani nu este prietenul meu.

Stumbeck bătea ritmul pe servietă ca la o maşină de scris.

— Despre ce este vorba în manuscrisul pe care vi l-a trimis?

— Este un fragment dintr-un roman.

Veselia de pe chipul lui Lolo îl irită pe Bora.

— De ce nu? Şi nu scrie rău.

— Creativitate meridională! Sunt Ferice de el, care are timp să se dedice literaturii fix în mijlocul unui război.

Stumbeck zâmbea răutăcios.

— Ştiţi că ofiţerii italieni încă mai iau micul-dejun cu pâine, unt, miere şi cafea cu lapte? Ar trebui să-i cereţi lui Galvani un pachet cu mâncare, nu lucruri de citit. Şi sunt şi plătiţi mai bine ca noi! Dar poate că trebuie să-i plăteşti mai bine pe macaronari pentru a-i convinge să-şi rişte pielea. Cum a fost micul-dejun *al*

— Mai puţin entuziasmant.

Bora îşi întoarse privirea. Îşi imagina următoarele gesturi ale lui Lolo; va deschide clapetele şi va folosi trei degete pentru a extrage din servietă ce mai avea pus deoparte pentru el. Când apărură două plicuri mari, ştia că se refereau direct sau indirect ori la cadavrele din balcă, ori la ameninţările lui Schenck, ori la intrigile de dinainte de război dintre oameni de ştiinţă desfrânaţi… Se întrebă dacă într-adevăr Paulus nu ştia că vieţile tinerilor lui ofiţeri nu erau altceva decât o luptă zilnică pentru supravieţuire.

Stumbeck îi flutură plicurile în faţă.

— Rapoartele româneşti despre represaliile de la Ip şi Treznea. Ar fi bine să vă uitaţi pe ele, dat fiind că Schenck va face orice să-l protejeze pe Lăzâr. Şi gândiţi-vă repede la o modalitate de a-l sili pe locotenent să dea pe goarnă ce ştie.

— Depinde ce ştie.

Bora răsfoi rapoartele.

— Dar îmi va lua ceva timp să diger tot materialul, domnule colonel. Ca să ştiu, mă pot aştepta la sprijin dacă guvernul maghiar reacţionează când îi frec ridichea lui Lăzâr pentru trecutul lui?

— Vom trece acel hop când ajungem acolo.

Unul dintre darurile lui Lolo era că ştia să redevină prietenos într-o clipă.

— Ştiţi că v-aţi amenajat un locşor drăguţ?

Ştia că fuseseră daţi afară de la Univermag? Probabil că da. Bora se reţinu.

— Da, având în vedere că am petrecut mult timp cu fundul în noroi.

— Apropo…

În camera închisă, vocea lui Stumbeck, de obicei limpede şi aşezată, scăzu la o şoaptă.

— Ieri a sosit ordinul de a-i trimite înapoi la unităţile lor pe toţi cei care deservesc comandamentele. Vom avea nevoie de fiecare om disponibil pentru a închide jocul în acest blestemat de oraş.

Bora ridică privirea din documente. Semn rău. Mai întâi mutarea în prima linie a cartierului general al lui Paulus, iar acum asta. Mişcări logice, dar neliniştitoare. Cine ştie dacă tânărul locotenent cu periile va continua să evalueze luciul cizmelor la Gumrak sau va deveni mai util patriei.

— Ah, observă cu un calm forţat. O ocazie de a schimba muzica.

— Hm-m. Cum a mers la Kuporosnâi?

Bora nu avea chef să povestească cât de grele fuseseră acele zile. Spuse doar:

— I-am respins.

— Asta e tot?

— Nu. Fabrica de muniţie de la Beketovskaia încă funcţionează douăzeci şi patru de ore pe zi, în timp ce noi ne numărăm gloanţele. Prizonierii spun că punga pe care sovieticii o au pe mal la sud de Stalingrad merge de la Beketovskaia până sub canalul Don-Volga. Am aflat personal despre două divizii şi două brigăzi de puşcaşi.

Stumbeck îl privi fix uluit.

— Domnule Bora, există între *zece şi cincisprezece* unităţi mari în pungă, inclusiv diviziile blindate. Toate extraordinar de bine echipate. E ca un sac cu puroi care

aşteaptă să explodeze.

Imposibil de judecat reacţia lui Bora după tăcerea lui, iar Lolo profită pentru a schimba subiectul.

— Plec în zece minute. Daţi-mi, vă rog, o cafea.

Bora se duse să deschidă uşa. Spera că Nagel, acolo, dar nu suficient de aproape ca să asculte, nu îi va observa paloarea. Comanda dată unuia dintre *hiwi* de a aduce surogatul îi dădu timp să-şi revină. Marele Val de la Kanagawa… nu voia să se gândească dincolo de acea imagine. Prefera sinagoga fantomă, încă de neatins.

Când se întoarse, neliniştea era aproape sub control.

— Domnule colonel, numele Ţezar Andreevici Stasov vă spune ceva?

Stumbeck se încruntă la o întrebare aparent marginală.

— Ar trebui?

— Vă spune ceva sau nu?

— Nu.

— A fost omologul meu la ultimul schimb de prizonieri, lunea trecută. Părea să ştie multe despre mine, fie pentru că era la Moscova în ’41, când eram acolo şi eu, fie din alte motive. Ar fi util să-l avem în vedere în legătură cu soţii Tincu, cu formula noului combustibil sintetic sau cu ambele.

— Dacă spuneţi dumneavoastră.

Stumbeck îşi notă numele.

— Aţi face mai bine să vă concentraţi doar pe câte un suspect. Acum este rândul lui Lăzâr.

— Am înţeles. Vreun sfat despre cum să ajung la Gumrak?

— Echipajul tancului mă va duce înapoi la Razguleaevka, unde voi aştepta sosirea comandantului. Vor veni să vă ia mâine la zece. Va trebui să vă descurcaţi la întors, dar vouă, celor de la Recunoaştere, vă place să improvizaţi şi să vă strecuraţi printre probleme, nu-i aşa?

Bora nu avu timp să replice. La vederea căpitanului Kern, care bătu energic la uşă şi se năpusti înăuntru, se întrebă pentru o secundă de ce aducea cafeaua adjunctul comandantului şi nu un De fapt, Kern tocmai îl împinsese la o parte pe rus şi cănile lui aburinde.

Se întrerupse când îl văzu pe Stumbeck în cameră. Comandamentul regimentului este la telefon. Urgent.

O interceptare care anunţa deplasarea de trupe sovietice proaspete dincolo de Volga avea prioritate faţă de orice altceva. Traversarea riscantă cu barca pe un fluviu deja plin de plăci de gheaţă explica focul pregătitor pe care artileria rusă îl declanşase cu puţin timp înainte.

Bora se puse imediat în mişcare, pentru că o zonă destul de largă a malului era în sectorul său. Lolo se trezi înconjurat de un vârtej de activităţi. Bora însuşi îl însoţi în afara comandamentului şi îi sugeră să plece în grabă.

— Domnule colonel, promit să fiu mâine la Gumrak, dar numai dacă îmi va fi posibil. În caz contrar, voi trimite un mesaj, sau veţi vedea ieşind fum din acoperişul comandamentului nostru.

— Ar trebui să fie o glumă?

Deloc. Bora se întorsese deja, tară să dea atenţie la orice altceva cu excepţia urgenţei.

.. Krasnaia Armia” – Armata Roşie (n.r.).

Leni Riefenstahl, născută Helene Bertha Amalie Riefenstahl (1902-2003) – fotograf, operator de film, regizor de film, dansatoare şi actriţă germană, care s-a remarcat prin estetica proprie şi tehnica de realizare a filmelor, fiind şi una dintre cele mai controversate personalităţi feminine ale secolului XX (n.r.).

Junkers Ju 52/3m (poreclit „Mătuşa Ju” şi „Annie de Fier”) – aeronavă de transport proiectată şi produsă de compania germană de aviaţie Junkers, care s-a dovedit a fi un avion de pasageri extrem de fiabil. Din acest motiv

Luftwaffe l-a adoptat ca model de avion standard. Dar fiind slab înarmat şi cu o viteză maximă de numai 265 km/h, Ju 52 s-a dovedit foarte vulnerabil la atacurile de luptă, fiind necesar să fie permanent escortat atunci când zbura într-o zonă de luptă. Multe Ju 52 au fost doborâte de tunurile antiaeriene şi de luptători în timp ce transportau provizii, mai ales în timpul încercării disperate de a reaproviziona Armata a 6-a germană prinsă în fazele finale ale bătăliei de la Stalingrad din iama 1942-1943 (n.r.).

Sectă religioasă protestantă fondată în 1457 în Boemia şi cristalizată după 1722 de Nikolaus Ludwig Graf von Zinzendorf ca o „bisericuţă în sânul bisericii". Credinţa este o îngemănare a ideilor lui Jan Hus, de pietism şi calvinism (n.r.).

„încântat" (n.tr.).

IX

„Simţim nevoia să ne grăbim să ne terminăm munca înainte de apusul soarelui"

H.D. THOREAU, 1 noiembrie 1858

În aceeaşi zi (1 noiembrie)

Alarma din sectorul lui Bora se termină seara. În pauza artileriei ruse de dincolo de Volga, tăcerea părea aproape dureroasă pentru urechi.

În faţa comandamentului, unde se afla după o masă destul de hrănitoare şi un pahar de Rotspon oferit de Schertl colegilor săi, Bora era pe cale să aibă o revelaţie.

Citise despre sunetul pe care îl face gheaţa când se mişcă şi atinge malurile fluviilor ruseşti iarna. Dar la ora aceea, cu soarele palid în spate apunând printre colinele vestice şi gerul nopţii ridicându-se de la pământ, nu se aştepta să audă dinspre ţărm un sunet atât de blând şi

seducător.

Semăna cu foşnetul unei haine feminine care se şifonează, se sfâşie şi se desface. Dacă îşi întorcea capul, foşnetul se schimba treptat, devenind ca şoapta nisipului care alunecă prin gâtul îngust al unei clepsidre.

Un sunet feminin, de timp care fuge, şi de moarte.

Şi-o aminti pe fata cu puşca de precizie, care dobora bărbaţii unul după altul, şi totuşi găsea timp să se pieptene în reflexul fragil al unui geam. Femei şi moarte. Le asociase prima dată în Spania, locul în care moartea i se păruse cel mai aproape de suprafaţa lucrurilor, unde Remedios îi prezisese misterios viitorul în patul în care erau întinşi.

Nu tăiase niciodată complet acea legătură.

Putea cita versurile lui Lorca, învăţate în acele zile de beţie, care spuneau: *Fusta de mătase marmorată tremură între coapsele ei de aramă...*

Chiar şi cu Dikta, dorinţa şi dragostea fizică aveau ceva întunecat, periculos, de parcă destrămarea s-ar fi ghemuit sub dorinţă, seducţie şi plăcere.

Bora rămase să asculte cât putu; apoi se întoarse pentru a intra, sustrăgându-se sunetului râului şi riscului de a se gândi la altceva decât la Stalingrad.

Stenogramele datate sâmbătă, 22 august, umpleau trei pagini dactilografiate. Bora se aşeză să le citească, deşi era epuizat după evenimentele agitate din ultimele ore.

Redactate în stilul birocratic standard al poliţiei militare, raportau ceea ce evadaţii ruşi, arestaţi de carabinieri la nord de Millerovo, recunoscuseră despre violarea şi uciderea ţărănoii. După cum presupunea Tomilin, îşi făcuseră tabăra lângă un pârâu din câmpia râului Kolodezianka, supravieţuind datorită puţinului pe care îl găseau în stepă, iar atunci mureau de foame. Poţi să înşfaci cele necesare traiului numai dacă există locuri sau

persoane de la care să le înşfaci.

Se întâmplase în după-amiaza târzie a unei zile de la mijlocul lunii august. Cei doi evadaţi nu aveau calendar, dar Bora deduse din spusele lor că trebuia să fi fost vineri, 14 august, la câteva ore după aterizarea forţată a soţilor Tincu. Coincidea cu mărturia băieţilor ruşi despre întâlnirea lor cu fata şi căruţa care se îndrepta în mare grabă spre nord.

Foştii prizonieri auziseră apropiindu-se un vehicul în timp ce se aflau într-un tufiş; acelaşi *pisok* pe care Bora îl vizitase marţea următoare cu cazacii lui Tomilin. Era vorba despre o *panye* cu roţile roşii condusă de o ţărancă cu vârsta între douăzeci şi treizeci de ani. Urmărind-o, îşi dădură seama că era singură şi că o roată a căruţei părea avariată. Recunoşteau că se apropiaseră de ea în căutare de hrană şi de bunuri de valoare; dar ea, de îndată ce îi văzuse, aruncase ceva din căruţă (poşeta doamnei Costin, ştia Bora). La început se oferiseră să îi repare căruţa în schimbul a ceva de mâncare, dar, cum fata nu avea încredere şi apucase un baston sau „ceva de genul ăsta” pentru a-i alunga, situaţia degenerase.

Bora remarcă detaliul. O fată cu bâtă i-ar fi putut forţa cu uşurinţă pe soţii Tincu să se dea jos, după ce le luase obiectele de valoare.

Cel mai mare dintre cei doi bărbaţi – un ucrainean, după numele de familie, de treizeci şi opt de ani, – voia orice se putea mânca, bea, fuma sau schimba pe mâncare. Tovarăşul lui mai tânăr, de douăzeci şi unu de ani şi dornic de o femeie după luni de război, voia şi altceva. Fata încercase să reziste, dar inutil. O dezarmaseră, o ameţiseră cu pumnii; iar în timp ce tânărul „îşi făcea cheful” cu ea, celălalt scotocea printre lucruri. Găsise pâine, cârnaţi, bancnote (Bora se întrebă dacă nu cumva era plata convenită cu soţii Tincu pentru drum). Apoi se

hotărâse şi el să ceară mai mult.

Odată ce fata îşi revenise şi începuse să urle, o bătură şi în cele din urmă o sugrumară, „ca să o facă să se oprească”. Apoi forţară încuietoarea servietei care era în căruţă şi recuperară poşeta pe care ea o aruncase pe malul pârâului. Înăuntru găsiră două ceasuri, două verighete de aur şi alte valori mici. Restul lucrurilor – oglindă, machiaj, documente – le abandonară pentru că nu prezentau vreun interes. Apoi împărţiră prada în mod egal.

La urma urmei, Serghei Tomilin spusese adevărul.

Sub presiunea fugarii recunoscură că li se făcuse imediat frică. Drumul de ţară care ducea la Novoselovka nu era departe şi fuseseră îngrijoraţi că ţipetele fetei puteau fi auzite sau urmele căruţei, descoperite. Înşfăcaseră ce putuseră şi fugiseră pe jos, fără măcar să desprindă calul din hamuri.

Numele victimei nu apărea în stenograme. După arestarea celor doi, situaţia la nord de Millerovo se precipitase odată cu colapsul italian de pe Don, iar ancheta se întrerupsese. Poate că nici nici carabinierii nu avuseseră timp să inspecteze Bora ştia însă că apoi cazacii îngropaseră femeia, deshămaseră calul de la căruţă, luaseră lenjeria din valijoară şi, imediat după, şi poşeta doamnei Costin. Nişte necunoscuţi, probabil refugiaţi sau localnici, trecuseră apoi să ia căruţa sau să o dezmembreze pentru a obţine piese utile.

Un adaos scris de mână, datat 30 august, dovedea însă că încăpăţânarea germană macină încet, ca morile zeilor, dar produce fainã. La o săptămână după aterizarea forţată a Storch-ului, un ţăran bătrân din zona Balka Juravka denunţase dispariţia unei anume Maşa Ivanovna Fokina, nora sa de douăzeci şi şase de ani. Căsătorită şi cu soţul pe front, evacuată ca mulţi alţii dintr-o fermă din sudul Donului, se mutase pe micul teren al bătrânului. Ţăranul

relata că fata obişnuia să fure şi că, după o mustrare, fugise cu preţioasa*panye* cu roţile roşii a familiei. Pierderea căruţei şi a calului părea să-l deranjeze mult mai mult decât soarta nurorii.

După ce identificase provizoriu victima drept „o anume Maşa Fokina”, *Feldgendarmerie* predase evadaţii armatei italiene, din a cărei detenţie fugiseră cu câteva zile mai devreme. Având în vedere gravitatea crimei, anchetatorii sugeraseră să nu se procedeze la „o internare într-un lagăr de prizonieri, ci la un proces rapid şi o condamnare exemplară”.

Cum se terminase, Bora citise deja în scrisoarea lui Galvani.

Vindicativul colonel Nemoianu îi ceruse imediat pe fugari în legătură cu cazul Tincu. În ciuda insistenţelor lor de nevinovăţie, cei doi fuseseră împuşcaţi câteva ore mai târziu.

Conţinutul stenogramelor prezenta un oarecare interes, dar nicio relevanţă reală, iar Bora începu să creadă că în acel moment nimic nu l-ar fi putut ajuta să rezolve cazul. Parcurse rapid relatarea atrocităţilor ungare de la Ip şi Treznea, iar această lectură îi confirmă ceea ce ştia deja: că bestialitatea umană iubeşte uniformele.

Pierduse martori utili (sau chiar suspecţi), precum ţăranca, iar acum şi pilotul lui Paulus. Mai mult, dincolo de toate obstacolele pe care Schenck le putea pune în calea anchetei, va trebui să aştepte până a doua zi pentru a-l interoga pe Lázár.

Îi rămânea oricum să ia în considerare primul său suspect, misteriosul politruc. Interesul lui Bora pentru Ţesar Andreevici Stasov nu era doar simplă curiozitate privitoare la cine îl spionase, poate, la Moscova.

Luni, 2 noiembrie. Ziua morţilor

Mi-aş dori pur şi simplu să pot scrie că, după o noapte

rece, săptămâna a început cu soare şi cer albastru. Totuşi, astăzi dimineaţă în zori – în ziua în care germanii de confesiune catolică, inclusiv părinţii mei, merg la liturghie în memoria morţilor – inamicul a declanşat un foc de artilerie violent; iar asta a fost prima problemă. Majoritatea loviturilor erau îndreptate către aşa-numitele Coline de cretă, la sud de aici, dar o rachetă şi-a ratat ţinta şi ne-a provocat o sperietură zdravănă. A doua problemă a fost haosul care a apărut după căderea unei grinzi pe casa scării. A treia problemă a fost provocată de Roghinski, tipografid.

De data asta a făcut-o lată.

Mi-aş fi pus mâna în foc că am reuşit, dacă nu să-l îmblânzesc, măcar să-l fac să înţeleagă că era inutil să încerce să scape. Este o opţiune de neconceput pentru vreunul dintre foştii prizonieri – muncitori forţaţi sau voluntari – care se află printre noi. Dacă ar încerca să fugă, am trage în ei, iar ruşii ar face exact acelaşi lucru; nu numai cu ai noştri, ci şi cu ai lor care s-au predat Wehrmachtului.

Îi spuneam: „Anton Evghenovici, tu nu mai aparţii Uniunii Sovietice. Nici măcar tovarăşul Stalin nu va dori să te primească înapoi odată ce ai fost printre noi. Te avertizez: dacă ai ideea nefericită de a încerca să fugi, oamenii mei au ordin să deschidă focid. „

Dădea din cap că da, puţin convins. Nu pentru că se gândea că nu voi da curs ameninţărilor. Mai degrabă pentru că, la fel ca mulţi locuitori ai Stalingradului, credea că ştie mai bine. La urma urmelor, a crescut în suburbia pe care o numim Vorstadt Minina, chiar la sud de aici. Tatăl lui (celpe care NKVD-id l-a eliminat în stradă cu soţia şi alte trei rude) lucra la fabrica mare de cherestea de la est de Strada Beketovskaia.

L-am ţinut întotdeauna pe Roghinski în lesă scurtă. Spre

deosebire de Piotr şi Pavlo, care s-au adaptat, se simt bine şi, religioşi fiind, se tem să se întoarcă printre cei care pentru ei vor fi mereu farmazoni *(francmasoni) şi „fără Dumnezeu „, l-am pus să lucreze aici la comandament. Nu aş fi avut încredere să-l trimit în diverse locuri ca pe Piotr şi Pavlo, cărători de apă şi spălători oficiali ai departamentului.*

În afară de întâlnirea cu Lázár, astăzi trebuia să particip la o conferinţă la Gumrak, aşa că eram deja în picioare de circa o oră pentru a redacta raportul către comandamentul diviziei. Studiam la biroul meu improvizat – cândva o bancă de şcoală – o hartă a oraşului împreună cu Kern, care suferă de insomnie de când l-a părăsit logodnica. Tunurile ruseşti nu mai trăgeau şi totul părea liniştit. Dintr-odată, însă, Kern şi cu mine am auzit o serie de împuşcături separate, apoi o rafală mai consistentă în direcţia Marelui Siloz, unde Strada Volga se deschide spre ceea ce era cândva o vastă zonă industrială. Schertl era în patrulare acolo – nu era o misiune care să necesite cine ştie ce abilităţi militare – şi la început mi-am spus că probabil, ca de obicei, devenea isteric din orice fleac. Poate că ordonase să se deschidă focul pentru că o ţiglă căzuse de pe acoperiş.

L-am trimis pe Nagel să arunce o privire. S-a întors după vreo zece minute, timp în care nu s-au mai auzit împuşcături. Mi-a spus că Roghinski era întins pe pământ, mort, în piaţa unde se afla brutăria municipală. Am întrebat cum a reuşit să ajungă atât de departe. Mă îngrijora ideea că un prizonier de război ar putea izbuti să o întindă parcurgând aproape un kilometru înainte de a fi oprit. Nagel mi-a răspuns că strigaseră la el să se oprească încă de la colţul Străzii Grâului, iar când nu s-a supus, an deschis focid. Chiar dacă a fost atins de cel puţin trei gloanţe, a continuat să alerge până la colţul cu Strada

Silozului, urmărit de doi oameni din patnda lui Schertl, conştienţi că fuga lui urma să se termine imediat.

De fapt, a ajuns la mai puţin de doi kilometri de gaterul care pe hărţile noastre este indicat cu numărul 76, ultimul de pe lista clădirilor. Gloanţele pe care le avea în corp ar fi trebidt să-l omoare instantaneu, spune Nagel. Lucrul cel mai ciudat este că purta sub cămaşă un portret în creion al

Tătucidui. „Icoana „lui, ca să folosesc limbajul lui Fritz Gehrmann, dar, din păcate pentru tipograf, nu şi talismanul ha.

Într-adevăr, IosifVissarionovici Djugaşvili, zis Stalin, trebuie să fie cumva parte din divinitate, dacă în calitate de zeu crud poate să masacreze o familie şi, în acelaşi timp, să aibă un portret (o holy *ar fi spus străbunica mea scoţiană) făcut de către un supravieţuitor al masacrului.*

Am ordonat ca Roghinski să fie îngropat în prezenţa mea, acolo unde se afla, datorită unui crater de bombă care ne-a scutit de oboseala de a săpa. Şi n-ar fi trebuit, dar profitând de faptul că înţeleptul meu nostrom mă acoperea în ochii oamenilor, am pus la loc sub cămaşa tipografului blestemata icoană a lui Stalin.

Desigur, le-am frecat ridichea soldaţilor care îl lăsaseră să fugă.

La ora zece fix apăru o tanchetă a Diviziei 24 Panzer pentru a-l duce pe Bora la Gumrak. Şoferul îi explică faptul că divizia era în mişcare, declarativ se găsea la vest de Stalingrad pentru a se regrupa, dar, de fapt, se întorcea deja pentru a apăra poziţiile în zona oţelăriei Octombrie Roşu.

Strada către Gumrak urmărea periferia urbană devastată, şerpuind prin Gara Centrală, închisoarea, depozitul de combustibil, oţelăria de lângă aeroport; urme spectrale ale bătăliilor sălbatice din septembrie. Bora nu

dorea să zăbovească cu privirea pe acele ruine. Dincolo de periferie, traseul Zidului Tătar, bălcile şi văile deveniră în scurt timp puncte de referinţă necesare pentru orientare. Dacă voia să meargă spre vest, un vehicul trebuia mai întâi să meargă spre nord, până la intersecţia către aeroportul oraşului, de unde începea drumul spre Gumrak.

Pe neaşteptate, izvorâtă din nimic sau poate din ceea ce era în jurul lui, Bora simţi o melancolie acută pentru lucrurile pe care de obicei le alunga din minte. Liniştea camerelor în timp de pace, mirosul prietenos al încăperilor din interiorul caselor, cazărmilor, hotelurilor; urmele celor care fuseseră acolo, ca un iz care rezista chiar şi după cea mai riguroasă curăţenie. Şi camerele fetelor. A lui Remedios, a Diktei, a câtorva colege ospitaliere de la universitate… Lăsând în urmă Stalingradul dezolant pentru a pătrunde în stepa fără mirosuri în acea perioadă a anului sau cu miros de incendii îndepărtate, nostalgia pentru parfumul acelor camere familiare, acum atât de departe, îl asalta timidă.

Şoferul fluiera, mulţumit de sarcina uşoară. Nu părea să dea atenţie naturii de surogat a vieţii lor pe front, codificată prin termenul *Ersatz* – „înlocuitor” – de pe zahăr, cafea şi ciocolată, de mult terminate şi imposibil de înlocuit. Ca şi când, dat fiind că lucrurile reale nu mai existau, ar fi fost disperat de inutil, dar totuşi obligatoriu, să se menţină aparenţa de normalitate. Aşadar, din ce motiv fluiera? Minute lungi, lui Bora i se păru absurd să se afle într-o tanchetă, pe pământ străin, ascultând o melodie tară cuvinte şi fără nume.

Atât cartierul Gumrak, cât şi pista de aterizare de la periferia lui deveniseră mai haotice de la ultima sa vizită. Vehicule, muniţie, lăzi cu provizii care aşteptau să fie expediate, colectate, distribuite. Pe şine nu se deplasau convoaie. *Hiwii* transportau pachete sau împingeau roabe

pe poteci din buşteni. Şoferii maşinilor de serviciu leneveau în aşteptarea coloneilor sau generalilor pe care să-i transporte. Unul dintre avioanele de legătură ale lui Paulus era pe pistă. Se spunea că şeful păstra aceeaşi schemă strictă pentru fiecare zbor de la Golubinskaia la Stalingrad şi în jurul oraşului. Idee foarte proastă, pentru că o scurgere către Serviciile de informaţii ruseşti l-ar fi putut costa viaţa.

Stumbeck nu se vedea pe acolo, dar, din punctul de vedere al lui Bora, era mai bine. Sosiseră prin telegraf mai multe informaţii despre „Stasov, Ţezar Andreevici”, două păginuţe curate care îl aşteptau în clădirea principală.

După cum era de aşteptat, coincidenţele şi întâlnirile întâmplătoare nu erau mai frecvente în război decât în timp de pace. Fost căpitan al poliţiei militare la vârsta de douăzeci şi unu de ani, în timpul conflictului ruso-polonez, Stasov intrase în NKVD la recomandarea generalului Ciuikov pentru a-şi perfecţiona pregătirea ideologică. În 1934, în timpul invaziei sovietice din Xinjang, îndeplinise funcţia de comisar politic. Pe vremea Marii Epurări, când pentru a face carieră era suficient să îndrepţi pistolul şi să arunci în aer capul unui „duşman al poporului”, servise ca ofiţer investigator şi comandant de plutoane de execuţie. În schimb, nu era confirmată o misiune în Spania în calitate consilier al republicanilor în timpul războiului civil.

Stasov ar fi putut afla despre Bora încă din vremea conflictului spaniol, dat fiind că NKVD-ul avea o listă cu agenţii operativi ai Abwehrului şi cu voluntarii din Cu siguranţă era în serviciu la Moscova în 1940-41, cu sarcina de a supraveghea personalul ambasadelor străine. Despre mişcările lui după începutul operaţiunii Barbarossa se ştiau mai puţine lucruri. Era probabil să fi operat în unitatea specială a NKVD-ului însărcinată cu purificarea etnică a germanilor din Rusia, cu interogarea foştilor prizonieri de

război şi cu pedepsirea laşilor şi a dezertorilor. Chiar şi infanteristul sovietic tipic îi numea cu teamă „cei care stau în spatele tău”! Stasov putea să fi fost printre ofiţerii care deschideau focul asupra recruţilor înspăimântaţi în primele luni ale invaziei germane sau printre cei care apărau Harkovul. La Stalingrad, probabil făcea mult mai mult decât să se ocupe de schimburile de prizonieri.

Bora dădu hârtiile deoparte. Oare unde servise Stasov în vara lui ’42? Şi dacă era unul dintre acei politruci care trecuseră Donul pe sub nasul italienilor pentru a executa ordine speciale… poate cu misiunea de a elimina o savantă aflată în posesia unei formule magice?

La naiba, s-ar putea să mai fie şi alţi jucători la masă acum că ştim care este miza. Bora şi-i imagina pe soţii Tincu după aterizare, neliniştiţi şi avizi de profit, hotărâţi să momească un alt potenţial cumpărător. De ce nu? Un agent NKVD ar fi putut fi acolo pentru a facilita o astfel de întâlnire.

Sau, poate, pentru a o împiedica. Atât el, cât şi Lăzâr puteau şti despre formulă mult mai multe decât Abwehrul în acele zile.

Bora cântări posibilitatea. *Un politruc de acel calibru ar fi cu siguranţă interesat să-l întâlnească pe cel care se ocupă de afacerea Tincu din însărcinarea Abwehrului. De altfel,* starşi maior *Stasov corespunde perfect profilului unui comisar politic trimis să elimine cu sânge rece doi cercetători. „Nimicpersonal”, ca întotdeauna în aceste cazuri.*

Cu toate acestea, mă îndoiesc că va fio pierdere de timp să vorbesc cu locotenentul Lăzâr.

Bora află că Stumbeck fusese trimis în vest, probabil pentru a sonda starea trupelor române şi a face apoi un raport. La scurt timp după aceea, auzi de la Jochen Scherer, un fost coleg de cavalerie aflat acum în Divizia

24, că generalul von Lenski fusese rănit cu o zi înainte, dar starea lui nu părea să justifice o repatriere. Scherer nu-l cunoştea pe Lăzâr personal, totuşi avusese câteva întâlniri urâte cu Schenck.

— Nu îi plăceam încă din vremea campaniei din Polonia, spuse el. Acum că von Lenski este rănit şi Schenck a preluat comanda, mă ţin cât mai departe posibil de el. Nu este un moment bun pentru a te lua în coarne cu ticălosul acela, Scoţiene.

— Este aici astăzi?

— Da.

O scurtă discuţie cu comandanţii de batalioane, brigăzi şi regimente confirmă suspiciunea unei presiuni inamice în creştere pe întreg frontul. Paulus şi von Seydlitz discutaseră despre asta în privat. Se vorbea de împărţirea sectoarelor în puncte de forţă şi de extinderea utilizării grupurilor de asalt... deciziile unei armate pentru care acţiunile ofensive nu mai sunt viabile. *La o săptămână după ce am cucerit 90% din* meditä Bora, *suntem deja în.* Îl văzu pe Paulus doar pentru o clipă, când traversă camera şi toată lumea se ridică la trecerea lui. Era imaginea vie a îngrijorării; îşi ridică mănuşa în semn de salut, dar nu privi în faţă pe niciunul dintre ofiţeri.

Întâlnirea cu Lăzâr urma să aibă loc într-un birou dintr-un colţ de clădire, prevăzut cu masă, dar fără scaune, prea încălzit chiar şi pentru acel anotimp. Indiferent de ce ştia sau nu ungurul de afacerea Tincu, Schenck îl avertizase despre activitatea lui Bora la Biroul pentru crime de război; în consecinţă, era probabil în defensivă.

Bora sosi cu câteva minute mai devreme, conştient că vizita lui nu era binevenită. Generalul von Lenski fusese asistentul judecătorului Freisler la temutul Tribunal al Poporului; şi, chiar dacă îşi dăduse consimţământul la interogatoriul lui Lăzâr, nu se putea spera că ar fi luat

măsuri împotriva unui ofiţer bun din trupele sale blindate.

Recunoscând vocea lui Schenck răsunând din biroul alăturat, urmată de aplauze şi urale, Bora se crispă. Se putea aştepta la orice de la maniacul acela fără scrupule.

Ajunsese abia de un minut când Lăzâr îşi făcu apariţia în salopeta neagră ridicolă de tanchist, unul dintre motivele nemărturisite pentru care Bora preferase să nu se alăture trupelor blindate. Cu toate acestea, culoarea închisă şi simbolul craniului nu fură primele lucruri pe care le observă la locotenent. Purta la gât o cruce strălucitoare de cavaler, ceea ce explica uralele care se auziseră cu o clipă înainte. Ţinea în mână o cravaşă, iar înfăţişarea lui exprima o inteligenţă dispreţuitoare.

— Domnule maior.

— Domnule locotenent.

Cravaşa nu era apanajul exclusiv al cavaleriei. Conducătorilor de escadrilă de aviaţie – inclusiv fratelui lui Bora – le plăcea să fie fotografiaţi cu acel instrument flexibil de comandă ţinut strâns în mână. De altfel, tanchiştii şi trupele mobile se considerau moştenitori legitimi ai tradiţiilor unităţilor călare, aşa cum şi erau. Pe Bora, în schimb, cravaşa nu-l interesa deloc. Se recunoştea în regula bunicului său feldmareşal, pentru care un ofiţer demn de acest nume nu are nevoie de cravaşă pentru a comanda un animal sau un om.

Era oare cazul să-l felicite pe Lázár pentru prestigioasa decoraţie? Bora hotărî să rămână la neutralitatea solidă a interogatorului, atât de detaşat încât să nu lase să se vadă dacă venise ca prieten sau ca duşman.

În afară de crucea de cavaler, un ofiţer de vreo treizeci de ani care începuse ca sublocotenent ar fi trebuit să deţină cel puţin gradul de căpitan. Informatorii lui Stumbeck menţionau o mustrare oficială după evenimentele de la Treznea, anulată apoi din dosarul lui

Lázár de un comandant mai patriot sau mai înţelegător. Cariera lui, însă, probabil că suferise din cauza acelor morţi din Transilvania şi a protestelor româneşti violente.

— Domnule locotenent, am venit să discutăm despre un episod recent…

De ce aţi venit.

Impoliteţea întreruperii îl deranjă pe Bora tară să-i afecteze calmul.

— De obicei mi se acordă timpul să îmi explic motivele.

Cravaşa adera atât de bine la şoldul lui Lázár, încât părea lipită.

— Sunteţi aici pentru a-mi pune întrebări despre accidentul de la nord de Millerovo. Vă trimite maiorul italian?

— Nicidecum, el nici măcar nu vă cunoaşte numele.

Conştient că dacă lua notiţe le provoca automat nervozitate martorilor sau suspecţilor, Bora alese să renunţe.

— Pe 14 august, un avion de-al nostru a trebuit să facă o aterizare forţată. Cum de vă aflaţi în împrejurimi?

Lázár, blond şi îndesat, era întruchiparea soliditătii, dar şi a unui oarecare complex copilăresc. După toate probabilităţile, şi el trăgea propriile concluzii privitoare la un superior care purta doar insigna de atac.

— Lăsaţi-mă să răspund cu o întrebare, domnule maior Bora. Dacă ar fi trebuit să călătoriţi de la Rossoş la Millerovo, iar trenul s-ar fi oprit la Sâsoevo, nu aţi fi continuat cu maşina?

Bora nu răspunse. Era un aspect al personalităţii sale de care nu era mândru, dar unii indivizi îl contrariau într-atât, încât nu-şi mai dorea să o ascundă. Lipsa lui de răbdare faţă de Lázár se datora poate intruziunilor lui

Schenck; sau, după ce citise despre represaliile din România, recunoştea în el acel tip de fanatism căruia i se

opunea încă de la campania din Polonia.

Totuşi, nu era acolo pentru a discuta despre Balcani. Bora scoase şi puse pe masă o hartă pe care o împăturise anterior pentru a izola zona în cauză. Spuse, indicând un punct de pe hartă:

— Aici este o stradă care duce de la gara din Sâsoevo la Millerovo şi care nu trece pe lângă locul de aterizare.

— Vă referiţi la drumul de serviciu de-a lungul şinelor? Era întrerupt de o coloană de camioane. Uitaţi-vă mai bine. Există o potecă aici, care merge cinci kilometri spre est, către pădure.

Lăzâr lovi obraznic hârtia cu mânerul cravaşei.

— De acolo am făcut dreapta şi am reluat drumul spre sud.

Era credibil. Bora marcă traseul cu creionul roşu.

— Bine. Şi apoi ce s-a întâmplat?

— Nu sunt multe de spus. Am văzut de la distanţă avionul care pierdea altitudine, clătinându-se. Era clar că avea să se izbească de sol, chiar dacă un deal îmi împiedica vizibilitatea. Mă aşteptam la o prăbuşire, aşa că am fost surprins de lipsa unei coloane de fum. În acel moment am hotărât să merg să verific. Am avut nevoie de trei sferturi de oră să ajung la Storch.

Pe hartă, între potecă şi locul de aterizare şerpuia lunga Balka Pescianaia. Era plauzibil că Lăzâr trebuise să o ocolească pentru a acoperi distanţa.

— Când aţi ajuns, ce aţi găsit?

— Pilotul stătea în iarbă lângă avion. Sângera puţin la frunte, dar era o simplă tăietură pe care şi-o făcuse la aterizare. M-am oferit să-l însoţesc acolo unde ar fi putut cere ajutor. Mi-a răspuns că nu putea sau nu voia – nu-mi amintesc exact – să abandoneze aparatul. Prefera să îi trimit pe cineva în ajutor cât mai curând posibil. A spus că se îndrepta spre Millerovo cu doi civili la bord, dar că

zborul nu era aşteptat. De ce? *Nu* domnule maior! A insistat să anunţ autorităţile germane şi să trimit un mecanic de la aeroport. Dat fiind că era singur, am întrebat, evident, despre pasageri.

Până acum totul se potrivea cu ceea ce declarase pilotul; nimic altceva.

— Şi v-a precizat cine erau?

— A vorbit despre doi civili plecaţi de la Chişinău, care s-au enervat din cauza accidentului şi a întârzierii inevitabile. Se îndepărtaseră cu puţin înainte de sosirea mea, în*panye* a unei ţărănci care se oprise să se uite. În orice caz, am acceptat să dau alarma. Cum mă îndreptam spre Millerovo din motive de serviciu şi pierdusem deja mult timp, chiar speram să dau de cineva care putea face asta în locul meu. Din fericire, am putut raporta ce se întâmplase unui maior italian pe care l-am întâlnit la următoarea intersecţie. El a alergat imediat să alerteze salvatorii, iar eu mi-am reluat drumul către comandamentul Armatei a 8-a. Asta e tot.

„Intersecţia următoare” era cea de la Kamennik, unde *primul pe lista* lui Stumbeck fusese doborât de un lunetist rus. Bora adăugă încă un semn la cercul pe care îl desenase cu roşu.

— Kamennik este la aproximativ optsprezece kilometri de Millerovo.

— Da, şi?

— Înţeleg că nu aţi ajuns la Armata a 8-a înainte de ora paisprezece şi treizeci.

Lăzâr îşi încleştă dinţii.

— Cu tot respectul, nu vă priveşte cât timp mi-a luat să ajung la Millerovo.

— Credeam că vă grăbeaţi şi consideraţi că aţi pierdut prea mult timp.

Bora îşi dădu seama că părea ostil şi încercă fără prea

mult succes să modereze tonul.

— Domnule locotenent, sunt nevoit să insist asupra acestui punct: ce aţi făcut între nouă şi paisprezece treizeci în acea vineri?

— Oare mă acuzaţi pentru că am anunţat autorităţile italiene despre accidentul unui avion german?

Cravaşa freca stofa neagră aşa cum coada unei pisici se mişcă înainte de a ataca.

— Refuz să răspund.

Apărură pixul şi carneţelul.

— Foarte bine, notez. Puteţi confirma ceea ce susţine ofiţerul din ziua aceea de la comandamentul italian de la Millerovo, adică faptul că aţi raportat o aterizare forţată, dar nu şi prezenţa a doi civili?

— Mi se părea important să vin în ajutorul pilotului german şi al aparatului său. Iar apoi, maiorul italian dăduse deja alarma, deoarece mi se spusese că plecase o echipă de salvare.

— Nu a ajutat prea mult.

Bora abia dacă îşi ridică privirea din carnet.

— Pasagerii au fost împuşcaţi la scurt timp după aterizarea forţată; cadavrele lor au fost descoperite câteva zile mai târziu.

Cizma lui Lăzâr lovi puternic podeaua.

— Ah! Trebuia să-mi dau seama, Doamne! Trebuia să o înţeleg din solicitarea acestei discuţii şi din presiunile exercitate asupra generalului Schenck ca să accepte să vorbesc cu dumneavoastră.

Lăzâr se întoarse spre sobă, unde lemnul verde ardea şuierând.

— La două luni şi jumătate de la incident, nu înţeleg toate discuţiile astea pentru soarta a doi români. Chişinăul *este* în România zilele astea, nu-i aşa?

Nu era tocmai o gafa, pentru că tanchistul ar fi putut

afla ulterior naţionalitatea pasagerilor. Bora cunoştea limitele presiunii pe care îi era permis să o exercite asupra unui coleg, dar nu rezistă unui pic de răutate. Din pliurile hărţii scoase fotografiile pe care le făcuse cadavrelor şi le aşeză pe masă.

— Faptul că erau români reprezintă o problemă pentru dumneavoastră?

— România în sine reprezintă o problemă, domnule maior Bora.

Degetele groase ale lui Lăzâr mişcară lent fotografiile.

— În ultimii două sute cincizeci de ani, românii au masacrat mii de maghiari. Din punct de vedere istoric, libertăţile şi privilegiile acordate de Ungaria minorităţii române nu au fost niciodată reciproce sau recunoscute de vreun arbitraj internaţional. Nu există represalii maghiare pe lume care să poată restabili echilibrul.

Cu dispreţ, dar fără furie, folosi cravaşa pentru a muta fotografiile, ca un jucător care respinge un pachet de cărţi trucat.

— Vederea morţilor nu mă deranjează deloc, domnule maior.

— Sunt

— Nici sarcasmul şi agresivitatea nu mă intimidează. Păstraţi-le pentru altcineva.

Bora încasă acel prim semn de intoleranţă. În intervalul de timp dintre cuvintele schimbate cu pilotul şi sosirea la Millerovo, un individ înflăcărat de pasiuni puternice precum Lăzâr ar fi putut să-i vâneze pe cei doi români, iar cu instinctul de fost grănicer să urmărească pista până îi găsea. Studie tocul maghiarului.

— Eraţi înarmat în vinerea aceea?

— Ca orice ofiţer care traversează teritorii recent pacificate. Răspunsul este da. Aveam pistolul la mine.

După cum ştia Bora, maghiarul Fég 37M folosea gloanţe

scurte de 9 mm, dar la fel şi multe alte pistoale de război.

Pistolul la mine... repetă cu voce tare scriind. Şi şoferul dumneavoastră era înarmat? Pentru că aveaţi un şofer, nu?

— Dat fiind că nu am obiceiul să dau importanţă şoferilor, nu am observat dacă era înarmat sau nu. Mi-e greu să cred că mă urmăriţi de săptămâni întregi doar pentru că am raportat o aterizare forţată. Dacă nu aveţi altceva la mână cu excepţia unui interval de câteva ore, domnule maior, trebuie să insist să încheiem această conversaţie.

După o privire rapidă la ceasul de mână, Lázár se îndreptă spre uşă. Odată ajuns acolo, se opri cu mâna pe clanţă.

— Fiţi sigur că voi denunţa această hărţuire la cele mai înalte niveluri, spuse întorcându-se. Amintiţi-vă că aveţi în faţă un om care a meritat crucea de cavaler.

Bora se aştepta la o astfel de frază. Îl ajunse din urmă pe tanchist şi închise uşa în faţa lui.

— Încă nu am terminat, *Herr*

Faţă în faţă, încercară în zadar să se oblige unul pe celălalt să coboare privirea.

— Cât despre succesele dumneavoastră – Bora hotărâse că venise momentul să lovească sub centură –, am citit relatările despre evenimentele petrecute la Ip şi Treznea… Fântâna Dracului în română, dacă preferaţi, sau Teufelsbrunnen în germană.

Lázár făcu un pas înapoi, dar asemenea cuiva care voia să-şi stăpânească dorinţa de a se lua la bătaie.

— Să clarificăm un lucru, domnule maior. Nu sunteţi judecător militar. Aceasta nu este o anchetă oficială şi, până acum, nu au fost formulate acuzaţii împotriva mea. Deci, cu excepţia cazului în care aceasta este o investigaţie oficială şi doriţi să mă acuzaţi de o infracţiune,

pot refuza, şi refuz, să răspund la alte întrebări.

— Chiar dacă îi privesc pe Bianca Costin şi pe Nicolae Tincu, ce se aflau la bordul acelui avion şi vă cunoşteau bine trecutul?

Fără alte dovezi, Bora nu putea merge mai departe de atât. Dintr-odată, nerăbdător să-l găsească pe şoferul lui Lázár, îşi pierdu interesul pentru dispută şi se limită la deschiderea uşii. Când tanchistul, luat poate pe nepregătite de acele ultime cuvinte, ezită înainte de a trece pragul, Bora adăugă pe un ton politicos:

am terminat.

În realitate era frustrat şi dezamăgit. Rămas singur, respiră aerul acru de lemn verde, foindu-se înainte şi înapoi în micul birou, pentru că discuţia iminentă cu ceilalţi comandanţi presupunea să-şi regăsească stăpânirea de sine. Puse deoparte carnetul, harta, fotografiile şi apoi îl urmă pe Lăzâr afară din clădire.

După doi paşi, dădu peste generalul Schenck, care îl pândea în soarele rece de la Gumrak.

Schenck îi trase o săpunea lă de genul bine cunoscut în armată drept *şut în* După aceea, Bora trebui să meargă la latrină să se clătească pe faţă pentru a se calma. Şi, chiar dacă era adevărat că, date fiind circumstanţele, mânia lui Schenck nu avea o greutate mai mare decât cazul lui Bora împotriva lui Lăzâr, scena îl ardea oricum.

Jurnal

Eram cu moralul aproape la pământ în timpul conferinţei. Dat fiind că melancolia nu face parte din stările mele, a trebuit să spun că mă durea capul. Scherer, Bauml şi von Lippe, foştii mei colegi de cavalerie, mă cunosc prea bine şi cunosc caracterul lui Schenck. Scherer vrea chiar să se transfere la Divizia 11 Panzer. Ei erau de partea mea, dat fiind că scena se auzise peste tot.

Divizia 24 are alte probleme, mai mari. Are în faţă trei

divizii inamice (39, 45 şi 139) în apropierea oţelăriei Octombrie Roşu. Şi apoi mai sunt paisprezece sau cincisprezece divizii sovietice aliniate în sus şi în jos pe malul Volgăi, ca să nu mai vorbim de situaţia precară a românilor la sud de oraş. Şeful a cerut întăriri, dar cine ştie dacă le vom primi. Recheamă artilerişti şi geniştipentru a curăţa clădirile şi a înlătura ceea ce numeşte „obstacole mari”. Noi, cei din Divizia 71, trebuie să întărim legătura de pe flancul de sud pentru a ajuta Divizia 371 să facă faţă la ceea ce urmează.

Se pare că aliaţii noştri de pe Don – italieni, maghiari şi români – încep să se clatine. Generalii lor pomposi ne asigură că totul este în regulă, dar noi nu credem. Nu an stofa Gărzii Rinului. Îmi pare rău pentru soldaţii lor prost conduşi. Mi-a venit în minte imaginea armatei germane ca un acrobat uriaş în vârfid unei piramide de mici acrobaţi neatenţi.

Slavă Domnului, şeful m-a ignorat. Nu aş fi suportat o altă tiradă. Este imposibil să treci cu vederea înfăţişarea lui slăbită: seamănă cu Sfântul Ludovic al IX-lea al Franţei, care a murit de dizenterie la vârsta de 52 de ani, în timpid idtimei sale cruciade.

Nu a fost uşor să mă întorc la Hartmann-Stadt. Par secole, dar au trecut doar câteva ore de la moartea lui Roghinski. În această seară inclusiv Piotr şi Pavlo, sunt supăraţi. De înţeles, l-am ucis pe unul de-ai lor. Se comportă ca nişte fiare duse la măcel, totu şi sunt aceiaşi pe care NKVD-id îi arunca asupra noastră, gata să-i împuşte în spate dacă nu alergau urlând „Na rodinii! Na Stalina!

Nu sunt supărat pe Ca prizonier al ruşilor, dacă nu m-aş fi eliberat imediat şi n-aş fi alergat ca iepurele pentru a scăpa de împuşcături, aş fi în locul lor sau mai rău. Le văd nefericirea; nu au nicio speranţă.

Am hotărât să vorbesc cu aceşti soţi, fraţi, fii şi taţi aflaţi în mâinile noastre şi nu i-am înşelat. Atâta timp cât se comportă corect, voi avea grijă de ei; îmi aparţin. În caz contrar... Esenţa este: nu încercaţi. Care ar fi soarta lor dacă, Doamne fereşte, lucrurile s-ar înrăutăţi pentru noi? Ne-ar urma? Fam lua cu noi? Hrănirea prizonierilor este ultima preocupare a unui comandant aflat sub presiune, ca să nu mai vorbim despre un comandant sub asediu.

Spre consolarea mea, la întoarcere mă aşteptau poşta şi un pachet de vitamine de acasă. Nu-mi plac dulciurile, aşa că Dikta şi Nina fac cumpărături pentru mine în cea mai bună farmacie din Leipzig. Dacă mor, nu va fi din lipsa vitaminelor A, B, C, D sau alte litere din alfabet. Dikta scrie că fratele ei, Harald, este pe front. Ia te uită, l-am judecat greşit. Credeam că îi plac doar fetele şi muzica uşoară şi că profita de relaţiile tatălui său diplomat pentru a evita pericolele din prima linie. În schimb, serveşte în artileria Diviziei 75, la nord-vest de aici. Are vârsta mea şi datorită lui (şi competiţiilor ecvestre de calificare la Jocurile Olimpice de la Berlin) mi-am cunoscut soţia. Îi sunt recunoscător.

Adăugat mai târziu

M-am calmat suficient pentru a reflecta la întâlnirea mea de la Gumrak. Nu mă aşteptam să primesc răspunsuri exhaustive de la Lăzâr, care îl are pe Schenck şi jumătate din Divizia 24 de partea lui, ca să nu mai vorbim de foarte recenta sa Cruce de Cavaler, care îl plasează printre cei de neatins. Dar acele cinci ore lipsă mă pun pe gânduri. Acum că ştiu de existenţa unui şofer din Divizia 295, voi muta munţi şi mări pentru a da de el. După ce am fost prăjit pe cărbuni încinşi de Schenck, nu voi avea milă de un gradat; îl voi face să dea totid pe goarnă dacă nu vrea să ajungă chiar în prima linie!

Când m-am întors, eram furios, dar rezultatul

nemulţumitor al călătoriei la Gumrak nu mă va opri. Voi afla de ce Lázár a trecut de la Divizia 22 Grăniceri a colonelului Âkosy la Regimentul 32 al Armatei a 2-a, iar apoi la Divizia 24 Panzer prin Divizia 1 Blindată Şi Divizia 295. În primid Şi al doilea caz, probabil că au contat represaliile împotriva ţăranilor români. Şi nu idt că ultimul lui transfer a fost la o zi după execuţia soţilor Tincu.

Aparţine Serviciilor maghiare? Nu ştiu multe despre asta. Dar, dacă italienii la Millerovo se plângeau că nu an fost nici măcar avertizaţi de sosirea Storch-ului, asta nu înseamnă că ungurii de la Rossoş nu ştiau acest lucru. Unii dântre comandanţii lor avuseseră multe probleme după protestele organizate de soţii Tincu la Bucureşti. De ce am nevoie să presupun că Lázár avea ordine secrete cu privire la cei doi oameni de ştiinţă şi că le-a executat punctual în apropiere de Millerovo? M-am împotmolit, mental şi fizic. Iar dacă Stumbeck nu mai conduce biroid din Bucureşti, mi-am pierdut şi principalul instrument de colectare a datelor.

Când era disperat să aibă informaţii, căpitanul Bruno Lattmann era omul căruia să i se adreseze. Bora ştia că prietenul şi colegul său din Abwehr se învârtea în interes de serviciu în zona Stalingrad, cu misiunea de a face lucrul în care excela: interceptări şi punerea la punct a celor mai bune instrumente de radiofonie şi telefonie pe malul Volgăi ocupat de germani. Dar trebuia să-l găsească.

Miercuri, 4 noiembrie – duminică, 8 noiembrie

După ce primiră întăriri, ruşii atacară peste tot, hotărâţi să găsească un punct slab de-a lungul Donului, la sud şi chiar în Stalingrad. Generalul Hartmann ordonă împărţirea ariei divizionare în zone care să fie protejate pe toate laturile. Vineri se terminară zilele însorite. Căzu o ploaie îngheţată. Te puteai deplasa doar în vehicule de teren, şi chiar şi acestea se puteau scufunda sau aluneca în şanţuri.

Zi şi noapte ploua cu rachete de peste Volga sau de la Krasnoslobodsk, dincolo de Insula Foamei, în faţa sectorului lui Bora. Vuietul continuu al artileriei ruse, ca şi al bombardierelor germane care loveau insula, împiedica somnul.

Brigada lui Bora, care avea o amplă libertate de mişcare, fu bucuroasă să se deplaseze la sud de nodul feroviar, unde Divizia 371 era din nou sub atac. Curând, temperatura nocturnă scăzu mult sub zero grade şi nu se mai auzi sunetul mătăsos al gheţii pe râu. Volga era plină de gheaţă semi-topită, numită *salo* de ruşi, dar în curând avea să îngheţe complet, mai ales în jurul insulei. După aceea, orice va putea trece pe deasupra.

Jurnal, luni, 9 noiembrie

Vânt polar. Ieri-noapte temperatura a scăzut la —15°C. Dimineaţă însorită, îngheţ puternic la sol. S-ar putea merge cu maşina dacă am avea combustibil şi am putea porni motoarele. A sosit confirmarea presiunii puternice a inamicului asupra Armatei a 3-a române. Încercăm să ne reorganizăm în interiorul oraşului.

Jurnal, miercuri, 11 noiembrie

Există modalităţi mai bune de a sărbători o zi de naştere. Brigada a fost trimisă pe malul Volgăi împreună cu alte unităţi divizionare împotriva Diviziei 13 Gardă, adversara noastră dintotdeaima. Am făcut imposibilul împotriva unei rezistenţe acerbe, dar speranţa de a alunga Gărzile dincolo de râu e din ce în ce mai palidă. Aveam explozibil pentru a arunca în aer buncărele, iar aproape de Volga am distrus două dintre bastioanele inamice care ne fuseseră repartizate. Cu puţinele mijloace disponibile, nu puteam face mai mult. Oamenii din cele trei detaşamente ale noastre sunt frustraţi, în special căpitanul Rolland şi locotenentul Levinsky (nou şi fără legătură de rudenie cu feldmare şalul Lewinski von Manstein). De altfel, şi eu sunt

frustrat.

La Stalingrad trăiesc două vieţi distincte: cea cu oamenii mei, care mă ascultă cu răbdare şi an încredere în mine, şi cea a întâlnirilor cu colegii şi comandanţii când, chemaţi să raportăm, aflăm cum stau lucrurile. Printre noi îşi fac loc disciplina şi neliniştea (disciplina este însoţită de neliniște, ceea ce nu li se poate arăta trupelor). Noi trebuie să hotărâm cât de mult le putem spune oamenilor noştri, de la locotenenţii mai tineri – nu neapărat ca vârstă, ci ca experienţă – până la subofiţerii în etate. Ceea ce rezultă este că devenim inevitabil mincinoşi.

Singurul pe care nu-l mint este Nagel. Mă cunoaşte prea bine; este unul dintre acei soldaţi care surprind cea mai mică nuanţă în comportamentul comandantului lor. Minciuna ar distruge legătura de încredere dintre noi, solidă şi absolută din punct de vedere profesional. Niciodată în armata tatălui meu vitreg, ca să nu mai vorbim de strămoşii mei, nu ar fi fost posibilă această legătură între bărbaţi de grade şi ranguri diferite. În Noua Germanie, se poate întâmpla.

Acum că ceea ce rămâne din curajosul căpitan Grossmann zace pe Don, am la ordinele mele ofiţeri şi gradaţi destul de capabili, dar nu deosebit de ageri. Îi ţine împreună speranţa. Şi, chiar dacă nu trebuie să lipsească niciodată (speranţa este cu adevărat ultima zeiţă), nu are sens să îndulcim realitatea.

Dorm mai puţin, dar visez mai mult şi mai viu. Cu puţin timp înainte de a mă trezi, am visat că ploua pe o parte a clădirii, dar nu şi pe cealaltă. Ce ciudat. Priveam în sus şi vedeam un nor mare de furtună întinzându-şi marginea zimţată chiar deasupra noastră pe cerul albastru. Aceea era graniţa dintre ploaie şi ne-ploaie.

Înseamnă ceva? Sigur, trebuie să existe un loc sau un moment în care se trece de la o stare la alta. De asta

Sinagoga ţiganilor a dispărut din visele mele? Nu am ajuns niciodată la ea.

M-am trezit confuz, gândindu-mă că la Stalingrad unele dimineţi miros a incendiu, altele a pământ umed şi ciuperci. Acestea trebuie să fie mirosurile pe care morţii le simt în morminte.

Şi procesele mele mentale an devenit mai vii. Din filosofía presocratică pe care am studiat-o la universitate, îmi amintesc ce spunea Heraclit despre război: că este „suveran „şi că, printre mulţi oameni obişnuiţi, dezvăluie natura divină a câtorva aleşi.

La Stalingrad, păduchii sunt suverani, mai mult decât războiul în sine. Jurnal, joi, 12 noiembrie

Prima ninsoare abundentă din an. Nivelul Volgái se ridică. Măcar de-ar creşte suficient pentru a inunda insulele unde au artileria sovieticii! Cercetaşii lor – razvedciki *– se întrec în a captura germani de la care să stoarcă informaţii. Oamenii mei au ordin să tragă pentru a ucide, căci un cadavru nu poate lua prizonieri. Între timp, am avut micul nostru succes împotriva Diviziei 13 şi ne-am întors în propriul sector.*

Jurnal, vineri, 13 noiembrie întors de puţin timp cu oamenii mei, descopăr că în timpul absenţei noastre an avut loc mai multe lovituri de artilerie. Schertl îmi spune că un obuz de 152 mm a explodat în fosta zonă industrială de pe Strada Volga, lângă brutăria municipală. Impactul a format un crater cam pe unde l-am îngropat pe Roghinski, distrugându-i mormântul.

Mă duc să vad. Este o privelişte teribilă: fragmentele de carne umană nu mai sunt ale unui om. I s-a întâmplat lui Grossmann, a cărui mamă are o şuviţă din păn meu; i s-a întâmplat lui Roghinski şi multor altora. Doar în Ziua Judecăţii Domnul nostru va reface aceste trupuri – dacă vrem să credem asta.

Le cer inginerilor de la Divizia 371 să ne ajute cu un mic excavator. Aruncăm totul înapoi în crater: pământ, asfalt, ţevi, cărămizi, bucăţi din Roghinski şi curăţăm pământul în aşteptarea următorului obuz.

Singura veste bună e că am dat de Bruno Lattmann. Este în adăpost, nu departe de noi, în tranzit între un punct de ascultare şi altul. Mâine mă duc să-l văd.

Sâmbătă, 14 noiembrie

Faptul că Lattmann se afla în apropiere nu excludea pericolul de a ajunge la el pe jos. Bora îşi puse casca nu pentru că spera să-l protejeze de loviturile lunetiştilor, ci pentru că Nagel insista. Geografia oraşului Hartmann-Stadt, de la cimitirele şi spitalele de pe deal până la estul luminos – soare rece pe un râu rece –, era acum un câmp de ruine în care încercau cu disperare să se înghesuie companiile reduse la câţiva oameni şi plutoanele infestate de păduchi. Iar puţin mai departe se aflau ruşii, în echilibru pe creasta valului care era pe cale să-i lovească pe toţi.

Un strat invizibil de gheaţă acoperea pământul. Bora era deja în apropierea demisolului unde prietenul său avea un punct de ascultare, când alunecă şi doar printr-un miracol evită o cădere urâtă. Puţin mai încolo, la intrarea denivelată a unui alt refugiu, o santinelă care bătea din picioare pentru a se încălzi abia dacă îl privi.

Lattmann, în schimb, înfăşurat într-un palton cu guler ridicat, cu părul roşu, ţepos, în dezordine şi o barbă de două zile pe faţă, se arătă într-o uşă izolată cu ajutorul unei plăpumi.

— Te aşteptam, îl întâmpină zâmbind. Când am auzit *Doamne* am ştiut că erai tu.

— Era să îmi rup gâtul, zâmbi Bora la rândul lui. De obicei spun doar *Doamne!* Şi, fiind catolic, nici asta nu ar trebui să fac. Ce mai faci, Bruno?

Îşi strânseră mâna şi intrară, coborând câteva trepte

până într-o încăpere slab încălzită şi plină de aparate de radio, presărată cu rumeguş, ca o cuşcă de hamster.

Mai Martin? Nu mi-o trag de trei luni.

— Bun-venit la mănăstire. Eu nu mi-o trag de cinci.

Bucuros de vizită, Lattmann îi înmână o ceaşcă de surogat dres cu şnaps.

— Şi noroc că Ivan ne ţine sub tir. Aşa ne împiedică să ne masturbăm gândindu-ne la toate porcăriile pe care am vrea să le facem.

Între ei era mereu o atmosferă glumeaţă. După fratele său Peter, Lattmann era colegul preferat al lui Bora, camaradul de încredere cu care putea trece imediat la subiect.

Ascultându-l, Lattmann luă un aer gânditor. Îşi scosese mănuşa pentru strângerea de mână, dar acum şi-o puse la loc, parţial pentru a se încălzi şi parţial, după cum ştia Bora, pentru a rezista tentaţiei de a-şi roade unghiile.

Nu-i trebui mult până să-şi dea seama de implicaţiile a ceea ce îi cerea prietenul său.

— Ştii, observă, acest Lăzâr are ceva dreptate. Nu poţi pretinde un interogatoriu oficial fără vreo dovadă cât de mică, şi îţi spun imediat că visezi dacă te gândeşti că Biroul pentru Crime de Război va interveni în această chestiune.

Lăcu o strâmbătură în timp ce înghiţi surogatul fierbinte.

— Dar „Siegfried” Stumbeck nu te ajută?

Bora dădu din cap afirmativ.

— Până acum, pe partea românească. Dar am nevoie şi de cea maghiară. Trebuie să înţeleg de ce Lăzâr se mişcă atât de mult. Dacă voia să conducă un tanc în Rusia, putea să rămână în Divizia 1 Blindată a ţării lui. De ce să treacă la Divizia 24 la scurt timp după asasinarea soţilor Tincu?

— Un moment.

Lattmann îşi croi drum prin rumeguş pentru a lua alt

şnaps.

— Lă-mă să înţeleg. Crezi că locotenentul este un criminal de război, un agent al Serviciilor maghiare sau ucigaşul pe care îl cauţi?

— Chiar dacă a comis crime pe teritoriul României în urmă cu doi ani, mă interesează doar să ştiu despre dubla crimă. Dacă este din Servicii, modul de operare coincide.

Lattmann tumă alt lichior în ceaşca lui Bora.

— Nu trebuie să fii din Servicii pentru a elimina doi civili. Amândoi ştim bine asta.

— Mă bazez pe faptul că ştia cine erau soţii Tincu şi, poate, şi când trebuiau să sosească. Italienii au fost lăsaţi în beznă, dar înalţii ofiţeri maghiari puteau aştepta prima ocazie utilă de a se răzbuna pe cei care îi puseseră într-o lumină proastă.

— Dar şi dacă Lázár i-ar fi ucis, de ce ar recunoaşte asta?

Era într-adevăr un punct slab în planurile lui Bora.

— Sau a fost el, sau a fost un comisar politic.

— Ei bine, Martin, dorinţa ta de răspunsuri nu-l va face să mărturisească. Va dura, mai ales acum. Este riscant să supraveghezi Serviciile aliate, având în vedere tensiunile dintre România şi Ungaria. Te pot ajuta doar dacă misiunea ta este oficială.

— Nu am nimic scris, dar este la fel de oficială ca un ordin direct de la comandantul-şef.

Bora sorbea încet, lăsând ca vaporii de alcool să ajungă la nări.

— Ştiu că îţi cer mult, Bruno. Dar mă cunoşti: în acest punct aş scotoci prin trecutul lui Lázár şi dacă şeful nu mi-ar sufla în ceafa. Cunoşti pe cineva din Armata a 2-a maghiară?

— Nu.

Lattmann îşi ţuguie buzele concentrat.

— Totuşi, am ceva mai bun. Îl cunosc pe fostul aghiotant al generalului Henrik Werth, fostul şef de stat-major al armatei maghiare.

Atenţia lui Bora deveni acută.

— Vorbeşti serios? Am crezut că Werth a fost pus la naftalină de oamenii lui pentru că era prea pro-german. Nu ştiu dacă cineva din cercul lui va dori să rişte să dezgroape vechi crime comise în România, dacă ele sunt în spatele plimbărilor lui Lázár de la un departament la altul, şi tot restul.

— Cine ştie. În august, ungurii i-au dat un şut unui anume colonel Deák pentru uciderea fără discernământ a unor civili în Iugoslavia.

Lattmann scrise o notă pe o tăbliţă.

— Voi încerca să mă ocup. Dacă găsesc ceva, te avertizez prin radio. Dar ai grijă, Martin: dacă te tot iei în coarne cu foştii tăi colegi de la Cavaleristul săritor, mai devreme sau mai târziu Schenck va interveni în apărarea lor. Şi îţi va pune un minunat băţ în roate.

— A, da? Am impresia că mi l-a pus deja în altă parte. E clar că trebuie să îl ocolesc dacă vreau să obţin ceva.

— Mult noroc. Schenck este de neoprit şi înghite destule lucruri ca să rişte să-şi piardă simţul măsurii.

Ca de obicei, Lattmann îl uimi pe Bora cu cunoştinţele sale despre zvonurile de coridor cele mai întunecate.

— Alcool? Care alcool, prietene! Pastilele îl fac să acţioneze. A îndreptat pistolul spre aghiotantul lui pentru că i-a atras atenţia să nu-i lovească pe Eu aş fi prudent. Dacă îl întâlneşti din nou, întreabă-l mai întâi pe aghiotant – îl cheamă Csato – dacă generalul este Aşa fac cei din Divizia 24 pentru a afla dacă este înarmat.

— Sper că glumeşti.

— Ultima dată când l-ai văzut, ai observat dacă avea pistolul?

— Da, dar îl aveam şi eu.

— Doar că tu nu ţi-ai îndrepta arma spre un camarad.

— Csato. Nu e un nume de familie maghiar?

— Ba da. Schenck are o poveste de dragoste cu cei din Divizia 1 Blindată maghiară, întrucât îi sunt recunoscători pentru echipamentul bun pe care li-l oferă, şi apoi, se luptă bine. Csato poate avea rezerve, dar este loial şefului său. Mai bine îl contactezi direct pe fostul aghiotant al lui Werth.

În adăpost, deasupra echipamentelor radio, rafturile improvizate conţineau o varietate de alimente, de la piersici în sirop la ulei de măsline italian în cutii aurii, ambalaje de tot felul şi dulciuri. Etichetele, când galben-pal sau maro-închis, când foarte colorate şi îmbietoare, reprezentau natura eterogenă a vieţii în război, precum şi originea receptoarelor radio de la două armate diferite şi opuse.

Lattmann surprinse atenţia lui Bora şi profită pentru a se lăuda.

— Radio 12 AK luat de la sovietici, format de divizie. Aparat bun de la Stalingrad Nord. Îl stricaseră, dar am reuşit să îl repar. Are o rază de transmisie de 75 de kilometri, iar în condiţiile potrivite recepţia este de două ori mai mare. Simplu, uşor, robust. Îl ador. Acest telefon de câmp al lui Ivan îşi face treaba, dar este doar o copie ieftină a modelului nostru. Chiar şi carcasa este la fel cu a noastră…

Aşezat pe o cutie, Bora îl lăsă pe Lattmann să-i arate jucăriile lui, în speranţa că va fi dispus apoi la alte conversaţii informale.

— Apropo, Bruno… Ce se spune la nivelul Corpului de Armată?

Lattmann clătină din cap.

— În realitate? Nimic bun. Ştiu că feldmareşalul von

Weichs vrea să sustragă zece mii de oameni din unităţile de genişti şi artilerişti ai Armatei a 6-a. Intenţionează să-i trimită la sud, să întărească apărarea de rahat a românilor.

Preocuparea lui Bora crescu prea mult pentru a fi ascunsă. Se gândea la Divizia 71, acum lipsită de personal şi „utilizabilă doar în scopuri defensive”, dar trimisă la atac în fiecare zi.

— Şi înlocuitorii noştri? Divizia 71 este la 50% dintre efective. Avem mai mulţi *hiwi* decât trupe pregătite să lupte.

— Ei bine, Martin, tu ai vrut să ştii. În taberele noastre de antrenament, recruţii refuză să se alăture infanteriei sau să facă şcoala de ofiţeri de teama riscurilor. Bineînţeles că ni-i trimit cu forţa, aşa că îţi poţi imagina materialul uman care vine la noi. Le este frică de Stalingrad chiar înainte de a ajunge.

Cu cizma, Lattmann scormonea rumeguşul de pe podea ca un cal care dă din copite.

— Şi mai este şi situaţia combustibilului, care este pur şi simplu L-am auzit cu urechile mele pe Seydlitz folosind acel cuvânt.

Bora hotărî că era timpul să pună toate cărţile pe masă.

— Apropo de combustibil, cum merge producţia de alternative sintetice?

— N-am nicio idee. Dacă am fi avut cu adevărat alternative eficiente la petrol, nu am fi spart în două Prontul de Est pentru a-l căuta prin puţuri în sudul Rusiei. Dacă ar apărea un geniu capabil să pună la punct ceva mai bun decât hidrogenarea gudronului fosil sau a lignitului – poate un proces bazat pe gunoi de grajd, pe apă fiartă sau pe sângele curat al fecioarelor poloneze –, fiecare naţiune aflată în război s-ar întrece în a-l acoperi cu aur.

— Bruno, poţi să-mi verifici nişte date despre

combustibilii sintetici? Lolo crede că soţia lui Tincu dezvoltase o formulă care mergea în această direcţie, iar comandantul-şef s-ar fi autodesemnat reprezentantul geniului despre care vorbeşti.

Singurul semn de agitaţie din partea lui Lattmann fu că îşi scoase mănuşile şi îşi privi fix unghiile, de parcă s-ar fi forţat să nu le devoreze.

— Ce naiba, Martin! Combustibilul interesează pe toată lumea. Dacă ar fi adevărat, cercul suspecţilor s-ar extinde la jumătate din mapamond!

— M-aş mulţumi cu un ungur sau un politruc.

Faptul că Lattmann nu se scandalizase de posibila implicare a lui Paulus îi confirmă lui Bora ceea ce ştia deja: comandantul-şef al Armatei a 6-a, expert în planificare logistică şi mult mai puţin în strategie, nu era popular în rândul ofiţerilor din Abwehr, şi nu doar printre ei.

— Păstrează detaliile pentru tine, Bruno. Avem destulă treabă şi aşa.

— Doamne, aşteaptă iarna asta… va fi nebunie în oraş.

Reapăru şnapsul. Observând deprimarea lui Bora, Lattmann adăugă:

— Nu reuşim să cucerim complet Stalingradul. Acesta este adevărul. Ar trebui să luăm act şi să începem să ne retragem

— … Ştiu.

În ceşti era acum mult mai mult alcool decât surogat, dar ambii îl dădură pe gât ca pe apă.

— Martin, o să iasă prost. Aşa a fost de la început… Iată de ce de data asta am vorbit cu socrul meu cu inima deschisă, în caz că se întâmplă ce e mai rău.

Bora făcu semn că da. Propriul său tată vitreg – militar dintr-o bucată, deloc înclinat spre confidenţe – îl întrebase la sfârşitul permisiei din ianuarie: „Cum vrei să-i spun mamei tale, în cazul în care cazi în luptă?”

Pentru bătrân, un fiu vitreg crescut de el nu putea decât *să cadă în* împuşcătura unui lunetist sau explozia unei bombe nu erau luate în considerare. Bora îşi aminti de iritarea lui la acea întrebare, dar numai pentru că Dikta nu fusese inclusă. Răspunsese: „Vă rog să le spuneţi Ninei *şi soţiei mele* că ştiam ce fac şi că le port în suflet.” îşi privi încruntat prietenul care stătea lângă sobiţa improvizată, un butoi de metal ce trebuia să fi fost aproape incandescent la atingere.

— Ewa nu mi-a spus-o în faţă, pentru că avem un copil mic, continuă Lattmann, dar cred că este din nou însărcinată.

Ah, da. Moarte, dragoste, sex – toate astea. Acolo unde crusta de gheaţă se topise în jurul tălpilor cizmelor lui, Bora văzu cum umezeala fusese absorbită de rumeguş. Îşi depăşi reticenţa obişnuită.

— Cred că i s-a întâmplat şi Diktei.

Fu surprins că o spusese, pentru că nu se mai gândise la asta de ceva vreme. Când Lattmann insistă se simţi jenat.

— Ei bine, da. La Praga, la sfârşitul lunii mai.

De parcă acele câteva cuvinte ar putea exprima furia şi încântarea absolută a acelei nopţi de dragoste într-o cameră de hotel.

— Sunt aproape sigur, chiar dacă femeile de acasă nu vorbesc despre asta.

— Ah-ah. După cinci luni, Dikta ar trebui să ştie. Pentru Ewa este încă puţin prea devreme, chiar dacă ultima dată când am fost în permisie, Dumnezeu mi-e martor, am tras toate gloanţele.

Nu era stilul lui Lattmann să ocolească un subiect, iar şnapsul contribuia la simţul umorului.

— Dacă scot nasul afară şi arunc o privire înjur, îmi spun că trebuie să fim doi nenorociţi iresponsabili să ne lăsăm partenerele însărcinate… Dar suntem şi al naibii de

irezistibili.

Intenţia era senină, dar nu şi vocea. Bora privea fix rumeguşul călcat şi noroios de la picioarele lui. Siguranţa lui depindea de faptul că nu se gândea la casă sau la familie. Nu voia să împărtăşească nimic altceva. Scoase din palton o pungă roşie asemănătoare unui mic folosit de ruşi pentru a păstra tutunul vrac.

— Pentru tine. Trei pachete de ţigări locale, dacă nu te deranjează filtrul.

Lattmann se năpusti asupra pungii.

— Doamne, muream de poftă de fumat, sunt foarte bune, cu filtru şi tot. Acum două săptămâni am terminat ultimul chiştoc pe care îl cerşisem de la un muncitor bătut în cap.

— Bucură-te de ele. Ţi le-aş fi dat şi dacă mi-ai fi spus că nu mă poţi ajuta, Bruno.

Puţin mai târziu, Lattmann îl însoţi pe Bora până la uşa capitonată, dincolo de care era gerul.

— Dacă ar trebui să adun lecţiile învăţate în ultimii doi ani, mormăi, aş spune că m-am obişnuit cu duhoarea, cu pisatul într-un borcan şi cu fumatul porcăriilor… şi, de asemenea, să suport faptul că frigul îţi face bilele să se retragă în corp. Din punct de vedere intelectual, nu ştiu dacă am învăţat ceva. Ai grijă la cap când te întorci, Martin.

Afară, vântul îţi tăia răsuflarea. Bora îşi ridică gulerul paltonului pentru a se proteja de rafale, având grijă unde călca pe gheaţă.

Făcuse vreo douăzeci de paşi precauţi, când Lattmann strigă după el:

— Apropo, la mulţi ani!

Apelul îl făcu să se întoarcă.

Bora înţelese cât de aproape fusese să-i ofere tatălui său vitreg trista ocazie de a le comunica femeilor din casă

moartea lui când glonţul unui lunetist îi trecu şuierând la un centimetru de ureche.

În faţa intrării accidentate, în refugiul care se găsea puţin mai încolo faţă de cel al lui Lattmann, pata de sânge care explodă şi rămase pe perete după ce santinela îngheţată alunecă la pământ fu pentru o clipă ca o aureolă nelegiuită în jurul capului său.

„Icoană” (engl., în original) (n.r.).

„Domnule*purtător de Cruce de* (germ., în original) (n.r.).

X

„Nu depindem de ceea ce vedem.
Călăul pe care îl văd nu mă poate spânzura.
Pământul pe care îl văd nu mă poate îngropa…
Nu vezi nimic până când nu te îndepărtezi”

H.D. THOREAU, 1 noiembrie 1858

Mijlocul lunii noiembrie 1942

Situaţie de război. Aproape 50% dintre batalioanele încadrate în Armata a 6-a germană nu mai sunt operaţionale. Moartea şi bolile au înjumătăţit efectivele majorităţii companiilor, care sunt, aşadar, forţate să se combine cu alte unităţi. La sud-est de Stalingrad, Grupul de Armate B al lui von Weichs este desfăşurat împreună cu părţi din Armata a 4-a Panzer şi Armata a 4-a română. La nord-vest, în cotul mare al Donului, se află Armata a 8-a italiană şi Armata a 3-a română. În faţa lor, la nord faţă de râu, se află Frontul sovietic de Sud-Vest al lui cu Armata 1, Armata a 5-a Blindată şi Armata a 2l-a. De-a lungul liniei de la Don la Stalingrad este aliniat Frontul Donului al lui Rokosovski, care cuprinde unităţi ale Armatei a 62-a, precum şi, cu rol de întărire, unităţi ale Armatei a 24-a şi a 66-a. La sud de oraş este atestat Frontul Stalingrad al lui

Eriomenko, cu Armata a 62-a a lui Ciuikov, a 57-a a lui Tolbuhin şi a 5l-a a lui Trufanov.

Duminică, 15 noiembrie

La nivel de batalion veneau doar ştiri parţiale, dar transferul unor întregi unităţi către perimetrul exterior al pungii, în afara cercului urban al Stalingradului, sugera o situaţie în rapidă deteriorare.

Bora nu prea avea timp pentru activităţile care nu erau strict militare, înaintase câteva cereri neoficiale privitoare la şoferii în serviciu pe lângă Divizia 295 în august, fără prea multe speranţe. Divizia 295 se găsea pe flancul stâng al Diviziei 71, aşa că mai avea încă un canal de legătură cu aceasta. De la comandamentul diviziei spuseră că îi vor răspunde şi că, pentru moment, trebuia să se declare satisfăcut cu atât.

Pentru a doua oară în două săptămâni, primi corespondenţă de acasă. O felicitare plină de umor de la Dikta, trimisă cu o lună mai devreme, nu de la Leipzig, ci de la vila de ţară de la Borna, din apropiere. Adăugase o foaie de hârtie elegantă cu antet în care îi povestea despre o călătorie cu mama ei în Olanda în iulie. Altfel, la ce bun să ai un tată în diplomaţie?

…Douăzeci şi nouă de ani, Martin. Nu pot să cred că eşti atât de bătrân! încă puţin şi vei deveni un domn serios, complet matur.

Glumesc, ştii.

Prietenele mele se arată foarte îngrijorate pentru logodnicii şi soţii de pe front. Eu sunt liniştită şi sigură că te vei întoarce *bellissimo* şi întreg. Şi, dacă tot suntem la subiect, iubire: ce trebuie să fac să te conving să-mi trimiţi nişte fotografii? O ţin la mare cinste pe cea pe care ai expediat-o vara trecută, cu pieptul gol şi acei pantaloni apetisanţi până la genunchi. Păcat că erai printre colegi. O fată are şi ea dreptul să aibă o fotografie numai cu

bărbatul ei!

Serios, îmi pare foarte rău că l-ai pierdut pe Tessin. Ştiind cât ţineai la el, am fost la cumpărături cu mama la crescătoria familiei von Bohlen. Cadou de ziua ta, ţi-am luat un armăsar suedez spectaculos, cu care îţi trimit un instantaneu. Îţi spun doar că este fiul lui Altair şi Joyeuse, şi urmaş al lui Kokard. L-am numit Tessin Secundus. Este aici, la Borna, unde vin să călăresc ori de câte ori pot, ca să nu stau printre picioarele tatălui tău vitreg. Dacă mai menţionează o dată cuvântul „nepoţi” – aşa cum face adesea când mama ta nu este prin preajmă, pentru că ea are mult mai mult tact decât el şi nu se amestecă niciodată în treburile noastre –, jur că îi spun câteva. Data viitoare când vei fi aici – şi abia aştept –, te rog să-i aminteşti că în viaţa unui cuplu tânăr există şi alte lucruri decât scutece şi biberoane!

Dacă nu altceva, mesajul lămurea măcar că Dikta nu era însărcinată. Bora o luă drept ceea ce era: o informaţie venită într-un moment şi un loc în care până şi Bruno Lattmann definea ca iresponsabil să faci copii.

Ca Dikta, şi Bora vedea căsătoria ca pe o poveste de dragoste perpetuă; erau fiecare semnul de carte pasionat din viaţa celuilalt, neinteresaţi de restul lumii atât timp cât îşi aparţineau. Mai devreme sau mai târziu vor trebui să-şi facă planuri, deoarece generalul nu mai suporta prezenţa ambelor nurori în casa lui. Dar mai devreme sau mai târziu nu înseamnă mare lucru când fiecare zi a ta ar putea fi ultima.

Nu una, ci două fotografii erau ataşate felicitării. Ca de obicei, Bora păstra imaginile Diktei pentru final, aşa cum ar fi făcut-o alţii cu cel mai gustos desert după o masă bogată sau frugală. Un mic instantaneu alb-negru îl înfăţişa pe frumosul mânz Tessin Secundus. Fotografia mai mare era color. O făcuse „instantaneu” soţia lui Peter,

Duckie, cum se spunea pe verso. Bora o contemplă avid pe Dikta plimbându-se în grădina de palmieri, lângă moşia Lindenau. Într-o rochie de vară înflorată şi sandale albe înalte, se uita peste umăr cu un zâmbet complice care îţi lăsa gura apă. Înclinarea capului sub pălăria largă de paie, unghiul braţului şi gestul plin de viaţă al mâinii înmănuşate de dantelă cu care strângea o poşetă mică şi plată erau în ochii lui imaginea perfecţiunii. Dreaptă şi zâmbitoare, răutăcioasă chiar şi atunci când era doar Duckie cu ea, Diktei nu puteai niciodată să-i faci o fotografie cu adevărat instantaneu: se născuse pregătită să fie admirată.

Cu mâna ei, scrisese în colţ: *Te văd!*

Cuvintele erau ca ea: provocatoare, simulau o naivitate care nu-i aparţinea şi sunau irezistibil de lejer. *Este iubita* îşi spuse Bora. *De ce tatăl meu vitreg nu acceptă că o iubesc? Aş prefera să mor recunoscător pentru cei câţiva ani petrecuţi cu ea decât pentru că am fost crescut în casa unui general prusac.*

Nu era vina Diktei că data plimbării în parc era aceeaşi în care căpitanul Grossmann şi mulţi alţii îşi găsiseră moartea pe Don.

Luni, 16 noiembrie în prima zi de luni de la jumătatea lunii sosi ordinul de dislocare a unei treimi din efectivele din *Feuerwehr* Nu se putea spune că Bora nu se aştepta la asta, mai ales după discuţia cu Lattmann. Dar, dată fiind situaţia precară la sud de sectorul lor, momentul părea greşit. Fu îngrozit, iar ai lui şi mai mult.

— Nu se împarte o „brigadă de pompieri”, protestară subofiţerii în vârstă care erau cu el de la începutul campaniei în Rusia.

Ceea ce nu spuneau era că se temeau să nu fie îndepărtaţi dintr-o unitate norocoasă, comandată de un ofiţer norocos, din cadrul unei divizii al cărei simbol-talisman era trifoiul norocos cu patru foi.

— Nu se poate face nimic, copii.

Când împrejurările nu erau roz, Bora li se adresa oamenilor săi în felul acela patern, de modă veche.

— Mă aştept să vă faceţi datoria cu onoare oriunde v-aţi afla. Este spre binele ţării.

Ar fi putut adăuga: *Nu există amulete, nu există* mana *decât în fanteziile voastre. Aţi luat nesăbuinţa mea drept bunăvoinţă divină, când sunt doar un biet om ca voi, căruia un lunetist şi mâine îi poate face capul să explodeze.*

Dar nu-ţi trimiţi oamenii să fie hrană la tigri lipsindu-i de o iluzie. Bora avea puţine lucruri personale la el. Unul dintre acestea era un dinte de lup pe care el şi Peter îl găsiseră în copilărie în pădurea Trakehnen, de lângă graniţa cu Lituania. Se luptaseră pentru el până când, puţin mai departe, găsiseră altul, asigurându-şi astfel amândoi râvnitul talismán.

Ani mai târziu, în perioada căsătoriei lor, soţia lui Peter îi ceruse în repetate rânduri să-l arunce pe al lui, „pentru că amuletele nu sunt creştine şi cu atât mai puţin romano-catolice”. *Şi* îşi spunea Bora, *i-apus în mână o medalie mică binecuvântată de Papă, care în opinia mea nu este altceva decât o* în timp ce soldaţii desemnaţi să fie transferaţi îşi pregăteau posomorâţi rucsacurile, se duse să scotocească în fundul cufărului lui, unde ţinea schiţe, scrisori, discuri şi o cutie preţioasă cu minuni. În interiorul acelei mici cutii de aluminiu păstra o bucată de material din rochia de culoarea perlei purtată de Dikta în ziua nunţii lor, o şuviţă din părul ei blond şi, printre alte relicve ale trecutului, şi dintele de lup. În copilărie, făcuse cu grijă o gaură în el, astfel încât să-l poată atârna la gât. Tatăl său vitreg îl făcuse repede să-i treacă pofta de a purta fetişuri de acel fel, fie şi la doisprezece ani, în versiunea de piele roşie; cu toate acestea Bora nu se descotorosise niciodată

de el.

Crezuse vreodată că dintele acela de lup îi aducea noroc? Nu. Dar îl avea mereu cu el.

Modul în care avea intenţia să-l folosească astăzi friza un fel de gândire magică pe care armata naţional-socialistă nu l-ar fi tolerat niciodată în rândurile sale. De altfel, nu-i vorbi despre asta sublocotenentului care urma să comande detaşamentul care pleca, ci experimentatului sergent-major. La acesta din urmă aveau să se uite cu încredere de atunci înainte toţi oamenii din companie, inclusiv tânărul ofiţer. Se numea Wiechert şi, din întâmplare – la fel ca scriitorul cu acelaşi nume –, era din Kleinort în Prusia de Est, la sud-vest de Trakehnen.

Bora îi puse amuleta în mână.

— Ia asta, Wiechert. Din iunie 1941 până astăzi, am absorbit toată puterea lupului şi norocul pe care trebuia să mi-l garanteze. Dacă nu face altceva, cel puţin îi va ajuta pe băieţi să nu ne uite.

— Ne vom aminti de voi toţi, răspunse sergentul-major în dialectul său dur, răguşit de emoţie. Şi cu siguranţă nu îl vom uita pe *Martin al* domnule maior.

Jurnal, seara zilei de luni, 16 noiembrie

Starea de spirit a brigăzii e la pământ. Toţi speram că activitatea noastră bună şi multele goluri pe care le-am astupat (la naiba, am continuat chiar să mergem în recunoaştere prin şanţuri şi canale) ne vor scuti de dezmembrare. În schimb…

La început, eram peste 600, fără a-i socoti pe cei 180 de hiwi *pe care i-am inclus în rândurile noastre imediat ce am ajuns la Stalingrad. Pierderile şi repatrierile din cauza bolilor şi-au spus cuvântul asupra numerelor, rediicându-ne la 450 de oameni. Dintre aceştia, o treime curată – o companie de 150 de soldaţi – a fost preluată astăzi. Deşi înţeleg nevoia de a întări bastioanele româneşti de la sud*

de aici, mi s-a părut corect să remarc la comandament importanţa de a menţine intacte şi bine echipate poziţiile noastre defensive. De la regiment mi-an răspuns că am dreptate şi că, poate, îmi vor ajunge nişte înlocuitori. Nu vreau înlocuitori de proastă calitate în Jocul oamenilor mei antrenaţi pentru luptă!

Din câte ştiu, Wiechert şi ceilalţi se îndreaptă către fabrica de cărămidă şi cea de prelucrare a pieilor la sud de locul unde ne aflăm, într-un sector deosebit de delicat. De altfel, Divizia 71 îşi trimite şi Regimentul 211 de rezervă în suburbia Mininei, cu câteva tancuri ale Diviziei 24 Panzer.

Indiferent dacă putem conta pe aliaţi sau nu, suntem un sfert de milion de oameni într-o zonă de 40x60 de kilometri, adică un perimetru între 120 şi 140 de kilometri; un teritoriu de aproximativ 1.000 de kilometri pătraţi, format din stepă, şanţuri şi râuri pe care vehiculele blindate conduse cu pricepere le pot traversa cu uşurinţă.

E vorba întotdeauna de cifre, până la urmă.

Războiul din oraş a devenit ca o bătălie navală pe hârtie, din cele pe care le făceam când eram copii, când ne desenam în secret ambarcaţiunile pe foaia cu pătrăţele, marcând marginile cu cifre şi litere din alfabet. Dacă spuneam „M3 „tovară şului nostru de joc şi rezidta că la intersecţia dintre litera M şi cifra 3 lovisem unul dintre distrugătoarele lui de două pătrăţele, nu trebuia să facem altceva decât să insistăm, la alegere, cu L3, N3, M2 sau M4, iar nefericitul distrugător s-ar fi scufundat definitiv.

Astăzi, pentru noi clădirile rămase şi puţinele repere încă în picioare sunt exact ca acele nave pe hârtie în căsuţele lor. Ştim că am reuşit să neutralizăm inamicul care pândeşte acolo doar dacă nu se mai and împuşcături în orele Şi zilele următoare. Dar s-ar putea să mai fie cineva înăuntru, şi atunci trebuie mers şi controlat în persoană. Câte paliere prăbuşite pe jumătate, câte

coridoare slab luminate. Câte uşi mitraliate sau dărâmate cu patul puştii. Odată ce pătrundem în camere, frica – pe care o simţim cu toţii – se transformă în adrenalină. În ceea ce mă priveşte, redevin pentru câteva minute febrile tânărul invincibil al cercetaşilor armatei. E ca şi cum Dumnezeu mi-ar fi pus mâna pe cap. Presupunând că Dumnezeu ar vrea să-şi ţină mâna Lui protectoare pe capul unui om care merge să-şi omoare semenii, riscând aceeaşi soartă.

Din când în când ne împiedicăm, cădem prin podele sparte până la parter, riscăm să ne rupem gâtul sau să nimerim glonţul fatal.

Din când în când în spatele uşii găsim ruşi morţi sau grav răniţi, sau nu găsim pe nimeni. Dispăruţi. În acest din urmă caz, nu putem bara cu un x ultima căsuţă a distrugătorului.

Acum că suntem mai puţini, văd oamenii suspendaţi între cinism şi teama de a muri; următorul pas va fi între cinism şi euforia nebună sau între cinism şi disperare.

În Spania, acum cinci ani, m-am aflat deja sub asediu iarna, la Belchite. Îmi pot imagina cum se simt acum puţinii civili rămaşi aici la Stalingrad şi cum, Doamne fereşte, s-ar putea să ne simţim noi nu peste mult timp. Groază, foame, păduchi... invincibilitatea se duce de râpă. Devii monstruos de egoist.

Eu rămân lucid. Sunt pozitiv, dar nu-mi fac iluzii. Lucrurile se pot schimba şi pot lua o turnură urâtă. La mii de kilometri de casă, cu Volga şi toată Rusia în faţă, şi numai cu Donul şi şubrezii noştri aliaţi de pază în spatele nostru... Mai bine să nu te gândeşti la asta.

Pe marea foaâe cu pătrăţele a lui Dumnezeu (acelaşi care îmi pune ocazional mâna pe cap), este posibil să se ştie deja care intersecţii de litere şi cifre vor trăda flota noastră imobilă.

Poimâine va avea loc o întâlnire la nivel de divizie. Niciimul dintre noi nu ştie ce ne rezervă viitorul, chiar dacă fiecare dintre noi şi-o poate imagina.

Miercuri, 18 noiembrie, în ceaţa îngheţată a zorilor, inamicul a atacat la Kuporosnâi, copleşindu-i pe români şi aruncând în haos unităţile germane din sudul Stalingradului. Cu detaşamentul lui de dimensiuni reduse, Bora avu alte lucruri la care să se gândească decât la întâlnirile la nivel de divizie. La răsăritul soarelui, când ceaţa căpătă o culoare sângerie şi o cupolă de flăcări pluti în mijlocul cerului, îi reveni în minte Sinagoga ţiganilor. Oamenii lui îşi păstrară poziţia şi patrulară pe malul Volgăi toată ziua şi toată noaptea. Pe râu, plăcile de gheaţă îşi încetineau alergarea; în curând urmau să se unească şi să sigileze curentul.

Abia sâmbătă dimineaţă Bora află că întâlnirea dintre comandanţi fusese amânată. Într-o auroră de aburi reci, în care degetele se lipeau de metalul puştilor, iar plămânii dureau la fiecare respiraţie, oamenii care se pregăteau amorţiţi să-şi facă datoria simţiră exact lucrul de care se temeau de multă vreme.

Bora se ridică în picioare din şanţul îngheţat în care îşi petrecuse noaptea cu alţi câţiva, aşteptând ca tancurile ruseşti „să încerce”, cum spunea Nagel. Îşi scoase casca pentru a asculta mai bine. În depărtare, dar din ce în ce mai limpede, prin tot ce se întindea între Stalingrad şi marele cot al Donului – sate distruse, linii de cale ferată, râuri şi pâraie care brăzdau stepa –, vuietul întunecat şi profund al tunurilor grele ajunse până la ei. Ţurţurii tremurară şi căzură de pe marginea şanţului. Pământul îngheţat începu să vibreze sub soldaţii ghemuiţi. Cât de masiv trebuia să fie bombardamentul de artilerie dacă putea crăpa şi sparge gheaţa de pe bălţile din Hartmann-Stadt?

În ceaţă, ecourile care ricoşau din clădirile disputate de pe malul Volgăi ameţeau simţurile.

— E foarte departe, spre vest, le spuse Bora oamenilor săi.

Cu toate acestea ordonă alertarea tuturor patrulelor ghemuite în văgăunile şi craterele din jurul lui.

Din câte ştiau ei, bombardamentul putea fi o simulare menită să ascundă un atac în forţă dinspre sud. Ascultând încordaţi, forţându-şi ochii şi urechile în aerul aproape orb de dimineaţă devreme, aşteptară înfiguraţi aproape o oră şi jumătate. Ceaţa se închega şi se mişca lent peste şi între ei; forma un zid înalt pe Volga, făcea să dispară dealurile cu spitale şi cimitire. Lăsa un praf îngheţat pe orice obiect metalic, pe paltoane şi mănuşi, pe căşti şi arme; o înflorescenţă albă ca mucegaiul.

Când, într-un final, recunoscură zgomotul puternic al şenilelor de oţel şi văzură dinspre Beketovskaia un T-34 care înainta pe o alee cu turela albă de gheaţă, fu ca o vrajă care se rupse.

Bora ordonă să se deschidă focul. Armele antitanc de fabricaţie sovietică din echipa lui Nagel nu-i dădură timp tunului de pe T-34 să se rotească în direcţia germanilor. Unul după altul, proiectilele nimeriră ţinta. Impactul zgudui vehiculul blindat. Fără să se oprească, derapă în lateral, iar gura tunului se blocă în zidul din dreapta sa. Prins în capcană, ţipa şi gemea puternic, precum un animal.

Bora înţelese de ce se numea „uciderea” unui tanc. Invizibilitatea echipajelor făcea vehiculele blindate să semene cu Leviatanii, dotaţi cu viaţă proprie. Lupta zadarnică a lui T-34 de a se elibera era dureros de urmărit. Semnul pe care i-l făcu lui Nagel să-l termine fu, într-adevăr, mai asemănător cu uciderea unui cetaceu decât cu distrugerea unei maşini. Iniţial peşti mici şi baracude din vastul ocean de iarbă, cercetaşii din Divizia 71 se

transformaseră în vânători de balene şi harponieri.

Oamenii se bucurară, dar Bora nu-şi făcea iluzii. *Simt sute din acestea peste tot în jurul nostru, conduse de echipaje mai experimentate şi călite în luptă. Fără resurse, victoria asupra unui tanc nu poate deveni un obicei.*

Nu-şi părăsi poziţia avansată înainte de zece seara. T-34 se dovedise un singuratic. În cel mai bun caz, un echipaj rătăcit. Bora nu ştia dacă existau divizii blindate la pândă la periferia sudică, iar, pe de altă parte, tanchiştii ruşi se ascundeau uneori perioade îndelungate printre ruine. Dacă nu era vorba de o avangardă şi un semn a ceea ce urma.

Nu se semnalaseră ciocniri semnificative; recunoaşterea de-a lungul Străzii Beketovskaia şi înspre spitalul de pe Strada Pescianaia nu dezvăluise nimic.

Timp de o oră, Bora bâjbâi în întuneric în direcţia comandamentului de pe Strada Cetăţii. Ajunse răvăşit de cele -23 de grade de afară doar pentru a găsi un ordin transmis de şeful Grupului de Armate B, generalul von Weichs, lui Paulus şi întregii Armate a 6-a. Era un text de câteva rânduri care dispunea „suspendarea imediată a tuturor operaţiunilor ofensive din oraşul Stalingrad”.

Bora trebui să-l recitească şi chiar şi aşa i se păru de neînţeles.

Îşi înghiţi neliniştea.

— Ce înseamnă acest ordin? se informă la radio.

De la regiment, îi răspunseră tară ocolişuri:

— Înseamnă că inamicul a spart apărarea română şi italiană la Serafimovici şi năvăleşte cu oameni şi tehnică militară. Nu vă mişcaţi până la noi ordine.

În văgăuna tară ferestre, sub un bec cu lumina pâlpâind, Bora rămase consternat lângă radio un minut foarte lung. Apoi, încă îmbrăcat cu paltonul plin de zăpadă, se aşează efectiv pe jos.

Când *hiwiul* numit Pavlo îi aduse o gamelă cu ceva

fierbinte, nu-şi dădu seama dacă era cafea surogat sau o supă fără niciun gust.

Cunoştea prea bine adevăratul sens al ordinului. I se păru că vede valuri de tancuri aventurându-se printre mine după ce bombardamentele pulverizaseră traseele marcate. Panica răspândită printre germani şi aliaţi, abandonarea poziţiilor pentru a fugi spre vest sau spre sud, depozitele de muniţii lăsate în mâinile inamicului, rezervele de provizii jefuite sau incendiate… *Nu pot fi* Cuvintele îi răsunau în minte. Cu ochii închişi, îşi rezemă capul de peretele din beton. Marele Val lovise şi nu exista nicio salvare pentru fragila barcă de pescari.

Vineri, 20 noiembrie

Dimineaţa, Bora îşi recăpătase obişnuitul autocontrol. După ce îi încredinţă căpitanului Kern comanda grupului care se afla cu faţa la strada spre Beketovskaia şi le ordonă lui Rolland şi Levinsky să supravegheze drumurile care duceau spre sud, merse patru kilometri pe o zăpadă făinoasă spre comandamentul diviziei din subsolul Univermag. La vest, tunurile trăgeau din nou. Bubuitul ricoşa din pereţii şi faţadele încă în picioare; tencuiala şi cărămizile cădeau. Cu un pas precaut după altul, Bora căuta punctele în care zăpada lipicioasă făcea terenul mai puţin alunecos. Aerul îngheţat purta izul acru al focurilor şi al sobelor improvizate, amestecat cu nelipsitul miros de grâu ars în silozuri. Pentru a ajunge în centrul oraşului, trebui să treacă de două puncte de control, primul în apropiere de şanţul Leopard, iar al doilea pe malul Ţariţei.

Văzându-l trecând cu mitraliera pe umăr, colegii de la unităţile adăpostite în acea zonă veneau spre el înotând prin zăpadă, nerăbdători să primească veşti. Majoritatea erau izolaţi şi aveau puţină muniţie.

I se strânse inima recunoscând frica de pe feţele nebărbierite, înfofolite inutil împotriva frigului. *E ca o* se

gândi el. *Aşa* întrebau cât va mai dura până când Ivan va ataca în forţă, iar Bora răspundea că nu ştie. Îşi ferea privirea de la ochii tulburi ai fiecărui om pe care îl avea în faţă. La est ceaţa începea să se împrăştie; se ridica din Volga pentru a se rupe apoi în fâşii opace ca hârtia velină.

— Pot garanta că în curând vor deschide focul de pe celălalt mal.

Nu putea spune altceva.

— Doar ceaţa i-a reţinut până acum. Întoarceţi-vă înăuntru.

La comandamentul diviziei, unde ajunse în jurul orei opt după ce trecuse pe lângă el glonţul unei santinele agitate, găsi un fel de haos tăcut.

Nu putu să-l întâlnească pe generalul Hartmann şi nici pe vreun alt ofiţer de rang înalt. Comandanţii de regiment, precum coloneii Bussche şi Kroh, erau pe teren, în timp ce ceilalţi erau ascunşi în birourile lor. În cele din urmă, responsabilul cu Serviciile pentru divizie – numele lui era Ralph Uckermann, iar Bora îl cunoştea personal – îi recunoscu vocea şi ieşi să-i vorbească.

Nu îndulci pilula. Inamicul năvălea din toate părţile, ici şi colo, tară a întâmpina rezistenţă. Raporturile dintre Armata Roşie şi Wehrmacht oscilau între 2 la 1 ca efective şi 4 la 1 ca armament. Cu complicitatea desăvârşitelor angrenaje ale birocraţiei militare, marii şefi pierduseră timpul reorganizând forţele germane sub noua denumire de Grupul de Armate Don, condus de feldmareşalul von Manstein.

— Comandamentul Armatei a 6-a se află încă în Golubinskaia, dar este în pericol. Ne aşteptăm ca generalul Paulus să se transfere aici dintr-un moment în altul.

Bora primi veştile proaste ca şi cum ar fi fost obiecte pe care nu le putea arunca, dar nu ar fi vrut să le păstreze. Întrebă, în acea ordine, dacă fuseseră emise instrucţiuni

de contraatac sau dezmembrare şi care era noua dată pentru întâlnirea la nivel de divizie care fusese anulată.

Uckermann ridică din umeri. Mustaţa lui de obicei îngrijită era încâlcită şi încadra o strâmbătură.

— Ştiu la fel de multe ca şi tine, Bora. Dar dacă nu ne grăbim să aruncăm în aer podul de la Kalaci, îi vom avea la uşă.

— La uşă?

Bora trebui să-şi impună să nu ridice vocea.

— Uckermann, ieri le-am eliminat un tanc! îi avem deja *la* la sud de nodul feroviar. De îndată ce se ridică ceaţa, artileria va începe să ne lovească din nou din insule şi de pe celălalt mal. Trebuie să-l previn pe Kem să revină imediat la comandamentul nostru. Unde este radioul?

Jurnal

O profeţie uşoară. Oamenii abia an avut timp să ajungă la adăposturile lor când s-a dezlănţuit infernul. Eram încă la Univermag, iar lumea părea să ne cadă în cap. Artilerie grea – pachetele *cum le numim noi. O lovitură a nimerit în plin unul dintre adăposturile pe lângă care trecuserăm pe drum. La întoarcere, am văzut că explozia îi omorâse pe toţi cei care se aflau încă înăuntru, inclusiv pe colegul care mă întrebase când va sosi Ivan. Pentru el fusese mai puţin de o oră. Cu excepţia sângelui care îi curgea din nas şi din urechi, părea că se gândeşte la ceva care îi ţinea ochii holbaţi şi îl făcea să rămână cu gura căscată.*

Se pare că românii cad prizonieri cu miile. Cei care sunt încă liberi fug în dezordine spre Millerovo. Unele unităţi o ian la picior cu viteza incredibilă, date fiind zăpada şi frigul, de patru kilometri pe oră. Italienii sunt în dezordine, la fel ca unele unităţi germane.

Inutil să mă întreb ce s-a întâmplat cu Galvani şi colegii lui impecabili, cu Nemoianu, Tidbure, cu cazacii Ini Tomilin... sau chiar cu Lolo Stumbeck.

Dacă sosesc ordine în timp util, putem totuşi să ne retragem înainte să fim prinşi în capcană. La comanda mea, Schertl şi Nagel vor trebui să fie gata să adune proviziile şi îmbrăcămintea pe care le-am depozitat în ascunzători. Dar niciumd dintre noi nu se va putea mişca înainte de a înţelege, cel puţin aproximativ, unde se află trupele inamice în sectorul nostru. Abia atunci vom putea alege calea de ieşire din Stalingrad şi ne vom putea alătura celorlalte armate din afara pungii.

În cele din urmă, ceea ce mi-a spus generalul von Hartmann în jeep s-a adeverit. Nu mă pot gândi la asta, pentru că veveriţa trebuie să dobândească abilitatea iepurelui de a alerga în zigzag dacă vrea să supravieţuiască.

Întâlnirea cu comandanţii a fost amânată pentru mâine, Ziua Morţilor pentru bisericile protestante. Mă aştept la instrucţiuni despre cum să ne retragem pentru a contraataca apoi, odată ce ieşim, fără impedimentele războiului urban.

Duminică, 22 noiembrie

Aşteptările lui Bora fură satisfăcute pe jumătate. Când ajunse la colegii săi, la ora trei după-amiaza, cu cerul înnorat care începea să se întunece, avu impresia că toţi cei prezenţi erau de acord asupra necesităţii retragerii şi reorganizării forţelor. Dar Paulus, în zbor către noul comandament al armatei de la Gumrak, nu spunea încă nimic.

Comandanţii de regiment şi batalion din Divizia 71 făcură raport. Se plânseră de lipsa de muniţie, provizii, camioane şi vehicule blindate. Aveau mâncare pentru o săptămână; două, dacă înjumătăţeau raţiile.

Aceea fu partea oficială a întâlnirii. Când Hartmann îşi adună ofiţerii la un binevenit păhărel de coniac, le dădu cu voce scăzută vestea proastă că, în ciuda utilizării care i-ar

fi putut-o da ruşii care înaintau, podul de la Kalaci era, în mod inexplicabil, încă în picioare. Doar două linii de cale ferată rămâneau în mâini germane, încă disponibile pentru transportul proviziilor: cea de la Harkov prin Millerovo şi cea de la Stalino prin „Moro”.

După ce Hartmann părăsise încăperea, fu nevoie de mai mult coniac, iar discuţia se animă. Von Weichs voia să se retragă; Paulus era cel care ezita. De la Don, NKVD-ul urmărea îndeaproape Armata Roşie pentru a trage în „laşi”, dezertori şi Acolo unde depozitele germane nu fuseseră distruse la timp, ruşii se îndopau cu mâncare şi alcool până pocneau. Între timp, continua evacuarea personalului feminin, în special a asistentelor, dar şi a „curvelor mai-marilor”, aşa cum le califică fără prea multe rezerve un colonel înciudat de la Sănătate.

— E ca atunci când răniţii tăi dau colţul pe podeaua spitalului, cu mii de purici agitaţi care abandonează carnea moartă. Mai degrabă mă voi omorî decât să cad în mâinile sovieticilor.

Era Ziua morţilor. Iar aceea fu prima dată când Bora auzi un coleg vorbind despre sinucidere la Stalingrad.

La întoarcere soarele apusese de mult. Bora găsise o tanchetă care să-l ducă până la Ţariţa, dar de acolo trebuia să meargă pe jos. La sud de albia adâncă a pârâului ar fi fost mai puţin complicat să se orienteze după răsăritul lunii, dar şi lunetiştii, mereu treji, aşteptau luna. Ştia traseul pe care trebuia să-l urmeze printre cratere şi mormanele de moloz; în amurg, o pereche de cruci de pe mormintele germane îi indicară că va trebui în curând să treacă pe sub sârma ghimpată, riscând să ajungă ţinta unui trăgător expert.

Aglomeraţia şi singurătatea coexistau la Stalingrad. Calitatea vieţii lor era dincolo de orice regulă de precauţie: singur sau împreună cu alţii, moartea te putea găsi în orice

moment, în orice împrejurare. Bora se străduia să-şi învingă un dor copleşitor de singurătate; dorinţa de a sta departe de toţi în această lume ostilă. Doar simţul datoriei faţă de oamenii săi îl ancora în măsurile de precauţie. *Uneori mă întreb dacă simt prost sau lent în înţelegere, pentru că ar trebui să-mi fie frică şi nu-mi este.*

În acel întuneric adânc, din locuri înalte precum ultimul etaj al spitalelor din oraş sau punctul de belvedere al pitorescului *Deutsche Burg* de pe Ţariţa, se puteau probabil zări incendiile depozitelor germane din vest. Uneori, abandonarea speranţei nu trece prin distrugerea podurilor, ci prin păstrarea lor în picioare. Singură în faţa inamicului, Armata a 6-a semnala prin acele focuri nelegiuite că era gata să se lipsească de provizii atunci când avea cea mai mare nevoie de ele.

Bora se împiedică în ceva, alunecă şi reuşi cu greu să-şi menţină echilibrul. Pentru o clipă nu-şi dădu seama unde se afla.

A te pierde este o formă de orbire. La trei luni de la plecarea din Piazza Roma, acel mic univers era deja irecuperabil. Cine ştie de ce, îi trecu prin cap: *Exemplarul meu ar putea fi singurul rămas din romanul lui*

De parcă ar conta. Poate că Galvani era deja mort, pierdut pentru lume şi pentru cei dragi la fel ca acele cartuşe pe care încercase tară succes să le trimită ca ajutor la cazul Tincu. Prezenţa sa lângă robustul coleg italian în zorii zilei când i se arătase Sinagoga ţiganilor în răsăritul soarelui fusese o clipire în viaţa lor. Iar acum că Divizia 24 Panzer se grăbea spre vest pentru a face faţă asaltului rusesc, Lăzâr însuşi ar fi putut scăpa de anchetă căzând pe câmpul de luptă.

Când străjile de la şanţul Leopard îşi îndreptară puştile spre el şi îi cerură parola, Bora răspunse şi trecu mai departe.

Orbii pot să-i conducă pe orbi? Trebuia să se gândească ce să le spună oamenilor săi şi cum.

Jurnal, 22 noiembrie, scris noaptea la Hartmann-Stadt

Hostis ante portas: *duşmanul este la porţi.*

Pot orbii cu adevărat să-i conducă pe orbi?

Când eram copil la Leipzig – poate în 1922, când aveam nouă ani – mi s-a întâmplat să fiu oprit pe stradă când mă întorceam de la ora de pian. Pe atunci încă nu aveam voie să cânt la pianul mare de concert care îi aparţinuse tatălui meu, aşa că în fiecare zi, după şcoală, mergeam în cartierul Rudnitz, acasă la Herr *Weiss, profesorul meu. Mă întorceam de la casa soţilor Weiss de pe Nordstrasse când am fost oprit de un bătrân orb şi bărbos. După cum ţopăiam pe trotuar, trebuia să-şi fi dat seama că eram foarte tânăr. Era evident un străin, pentru că purta un caftan şi mi s-a adresat într-o limbă care părea germană, dar nu era, sau poate era un dialect.*

„Es iss noch vayt zu der shul?”

Totu şi, întrebarea putea fi înţeleasă. Pentru o clipă am rămas uluit: omul acela mă întreba dacă suntem încă departe de sinagogă.

Respectabilul Herr *Weiss, un evreu reformat, nu îmi vorbea niciodată în idiş; purta haine civile şi arăta ca orice alt profesionist din oraş.*

De obicei, coboram din tramvai la staţia de pe Karl-Heine Strasse, dar de data aceasta hotărâsem să merg pe jos ultimii doi kilometri de drum şi apoi să traversez Podul Zeppelin, aşa că nu eram departe de templu, cel puţin de cel de pe Niklach Platz frecventat de Weiss. Îmi imaginez că, poate însoţit de cineva până în cartier, bătrânul evreu nu ştia că a oprit un tânăr printre altele un descendent al soţiei lui Luther, un antisemit furibund.

Altfel s-ar fi adresat cu siguranţă altora.

I-am dat indicaţia dorită în germană. Dar bătrânul nu

cunoştea străzile şi, având în vedere handicapul lui, i-ar fi fost oricum greu să se orienteze. Aşa că m-am oferit să-l însoţesc până la intrarea în sinagogă. Optsprezece ani mai târziu, într-un tren francez, aveam să înşel din nou involuntar – cel puţin la început – un străin lipsit de vedere.

Asta e tot, nu e nimic altceva. Sau poate că mai e ceva. Mi-a întins 50 de pfenigi ca recompensă pentru ajutor, iar eu, bineînţeles, am refuzat. Cum, însă, insista, iar un alt refuz ar fi fost jignitor, am acceptat în cele din urmă moneda. Prejudecăţile familiei mele erau de un alt fel şi, cel puţin dinspre partea mamei, gândeam destul de liberal pentru vremea respectivă. Dar nu puteam să mă prezint acasă şi să-i povestesc tatălui meu vitreg, pe atunci pe punctul de a primi gradul de general-locotenent, că luasem bani de la un bătrân evreu orb. Aşa că, înainte de a mă întoarce acasă, am făcut un ocol larg până la parohia noastră, unde am lăsat moneda în cutia milei.

De ce îmi vine astăzi în minte acel mic episod infantil? Poate pentru că încă mai păstrez o cutie cu minuni şi visez la Sinagoga ţiganilor? Sau pentru că, după ultimele veşti, mă simt pierdut şi orb şi simt nevoia de îndrumare?

De-a lungul anilor m-am întrebat nu o dată ce se întâmplase cu bătrânul. De ce căuta sinagoga, de unde venea şi dacă mi s-a adresat cu adevărat în idiş, crezând că sunt de aceeaşi religie cu el.

A trecut mult timp de atunci, iar lucrurile – în Germania şi nu numai – s-au schimbat mult. După trei ani de război, conflictul nu este singurul eveniment, oricât de important, care a făcut diferenţa.

Le-am spus oamenilor mei că situaţia era riscantă, dar că am trecut prin unele şi mai rele (e într-adevăr aşa?). Deocamdată, trebuia doar să aşteptăm.

Germania nu îşi va abandona fiii.

Marţi, 24 noiembrie în ziua cel mai puţin favorabilă pentru activităţi de investigaţie – Fiihrerul declarase Stalingradul o „fortăreaţă”, respingând orice ipoteză de dezmembrare a trupelor din partea generalilor săi uluiţi – comandantul-şef al Armatei a 6-a a solicitat prezenţa maiorului Martin-Heinz *Freiherr* von Bora sâmbăta următoare, la ora 10:00, la noul comandament de la Gumrak.

Bora nu aprecie deloc convocarea. Admitea că se afla în ceea ce fratele său Peter definea râzând „dispoziţia lui morocănoasă”, dar brigada tocmai primise ordin să-şi schimbe din nou rolul din unitate de apărare mobilă în unitate antitanc.

Pe hârtie comanda încă un batalion, deşi dispunea de numai o fracţiune din oamenii şi armamentul necesar. În ultimele douăzeci şi patru de ore făcuse naveta de la un depozit la altul pentru a-şi asigura minimul necesar: mine, lansatoare de grenade, unelte de săpat, sârmă ghimpată. Până acum obţinuse un număr dureros de mic de mitraliere MG34 (insistase pentru ţevi suplimentare, dat fiind că aveau tendinţa de a se supraîncălzi), carabine K98 – unele cu lunete telescopice – şi mortiere uşoare. Speranţa de a obţine un tun antitanc de 75 mm cu vehiculul de transport aferent dispăru când deveni clar că nu era disponibil pentru brigada lui. În acel caz s-ar fi mulţumit cu unul rusesc de 76 mm.

În timpul nopţii, pregăti un plan pe care să-l supună aprobării superiorilor. Sectorul său la sud de Ţariţa se întindea neregulat, de la Strada Volga la est, până la Strada Kalaci în interior. Cuprindea complexul spitalicesc, valea cu două bifurcaţii din apropiere şi partea de est a vechiului cimitir. În lipsa întăririlor, ar fi trebuit să-şi împartă oamenii în mai multe puncte fortificate, amplasând cele câteva mortiere pe care le avea în spate şi

spre dreapta şi amenajând posturi de ascultare înaintate sub ordinele locotenentului Levinsky şi ale sergentului Nagel. Lunetiştii ar fi ocupat etajele cele mai înalte ale unor clădiri selectate.

Nu era tipul de război pe care Bora să îl prefere, mai ales în mediul urban. Îi lipsea libertatea de mişcare, emoţia de a atrage focul asupra lui şi de a vâna inamicul. Nu-şi arăta dezamăgirea, dar o simţea.

Era enervant să primeşti o convocare de la Paulus într-o zi ca aceasta, cu un soare blând şi temperatura peste zero, într-atât încât să te poţi amăgi că este primăvară sau o vară indiană târzie. O zi perfectă, în orice caz, pentru a inspecta linia defensivă care ar fi trebuit să reziste în viitorul apropiat. Ce putea să mai vrea de la el comandantul-şef? După toate probabilităţile, la puţin peste trei săptămâni de când se întâlniseră la Gumrak, Paulus era probabil nerăbdător să afle ce reieşise din interogatoriul lui Lăzâr. Bora ar fi trebuit să raporteze o confruntare neconcludentă, care îl costase o săpunealâ din partea lui Schenck.

Îşi petrecu ziua în căutare de arme şi muniţie. Când norii se împrăştiară, un cer albastru-intens străluci peste un peisaj selenar de ruine şi şine de tren distruse; ţurţurii picurau la soare şi plăci de zăpadă îngheţată căzdeau nepăsătoare de pe acoperişuri şi streşini. Transparenţa aerului făcea umbrele bidimensionale, ca nişte foi de hârtie neagră care se puteau culege şi mototoli cu mâinile înmănuşate.

Îl neliniştea prezenţa considerabilă a *Feldgendarmeriei* pe străzi. Rolul ei aducea din ce în ce mai mult a transferuri forţate de oameni către marginile exterioare ale pungii. Bubuituri îndepărtate – în special lovituri de tun – dădeau impresia că frontul de acolo era lovit periodic cu ciocanul ori zguduit de o tuse profundă.

La întoarcere, înfrigurat şi abia la jumătatea inspecţiei, Bora descoperi că două treimi din *hiwii* alocaţi unităţii lui dispăruseră.

Un Kern descurajat îi explică ce se întâmplase. *Feldgendarmerie* sosise cu armele în mână, cu ordin să adune muncitori forţaţi şi voluntarii străini de peste tot din oraş, pentru a-i transfera apoi la vest, unde era nevoie urgentă de oameni. Cei mai norocoşi urmau să fie distribuiţi în alte sectoare ale Stalingradului, pentru a servi drept întărire logistică de urgenţă la unităţile cu personal insuficient.

Pierderea *hiwiâor* însemna să nu aibă asistenţă manuală exact atunci când brigada avea nevoie de fiecare om disponibil pentru a pregăti linia de apărare, a umple sacii cu nisip, a construi adăposturi, a săpa gropi şi tranşee. Furia neputincioasă a lui Bora se epuiză în runda obişnuită şi inutilă de telefoane.

— Ar trebui să fie cel puţin cincizeci de mii de voluntari străini de aici şi până la Don, protestă el. Nu îi puteţi lua din altă parte? Trebuie să avem mâinile libere pentru a lupta!

Răspunsul veni mai întâi cu dezinteres, apoi cu enervare.

— Nu sunteţi mai grozav decât ceilalţi, domnule maior. Puneţi-i pe *hiwii* rămaşi să lucreze dublu.

Nu avea să fie uşor să compenseze lipsa muncitorilor ruşi. Bora se zbătea între dorinţa de a insista şi tot ceea ce necesita atenţia lui imediată, întărit de notiţele din facultate despre metodele de gherilă sovietică şi de sugestiile ofiţerilor săi, continuă să elaboreze detaliile planului defensiv pe care îl schiţase.

Ca întotdeauna, la căderea nopţii temperatura scăzu brusc. Trebuiau să poarte cizmele de pâslă şi în interior. Crengile adunate de *hiwi* mai garantau ceva căldură, dar

întrebarea era dacă vor dispărea mai întâi crenguţele sau *hiwii* însărcinaţi cu adunarea lor. Schertl era ghemuit lângă o lampă cu kerosen, ocupat să noteze numere minuscule într-un caiet. În ultima vreme devenise zgârcit cu proviziile şi, din când în când, Bora trebuia să-i dea o comandă fermă pentru a obţine o cutie de chibrituri sau un borcan de lapte condensat. În acea noapte, ideea că la vest trupele germane aruncau în aer depozitele era mai greu de acceptat ca niciodată.

Bora împinse cu piciorul o cârpă sub uşă, pentru a ţine departe zgomotul vântului, dacă nu frigul. Mâncare, mai aveau încă. Lemne de foc, mai puţine. Muniţie, puţină. Dacă nu soseau provizii din cer, era mai bine să se pregătească să le ordone oamenilor săi să omoare duşmanii doar ca să le fure uniformele de iamă.

Pe la zece seara îl convocă pe Nagel să mai arunce o privire asupra planului. Îi oferi una dintre puţinele ţigări decente rămase marca românească), semn pe care sergentul îl interpretă ca pe o invitaţie de a vorbi liber. Fumară studiind hărţile. Odată satisfăcuţi de rezultate, Bora îi ceru lui Nagel să rămână şi să discute situaţia în general.

Jurnal, scris la ora 23:10, marţi, 24 noiembrie

Nagel şi cu mine am vorbit despre moralul oamenilor noştri. El e ca mine: nu se gândeşte la dânsul sau la casă şi de aceea îşi face treaba bine.

Luptăm împreună de doi ani, de când ne-am întâlnit într-un tren care mergea în Bretania, pentru care furniza escorta armată. Aici, în Rusia, e cu mine încă de la începutul operaţiunilor. Totuşi, nu ştim multe unul despre celălalt. Ştim că suntem căsătoriţi amândoi şi că el se referă la Dikta ca pe vremuri, ca Die Majorin. *Tatăl lui era poştaş. Are trei copii. Unul dintre ei, de vreo şaptesprezece ani, serveşte într-un post antiaerian.*

Despre mine, nu cred că ştie mai multe decât colegii mei. Pentru ei, sunt uniforma pe care o port, decoraţiile pe care le-am câştigat, lucrurile pe care le spun (sau nu le spun) soldaţilor. Nimeni, nici măcar Nagel, nu ştie că am un frate mai mic în Forţele Aeriene. Sergentul şi cu mine suntem atât de solidari tocmai pentru că nu ne cunoaştem detaliile private care ar putea sta în calea relaţiei noastre.

Mă asigură că, la urma urmelor, moralul general este bun. Oamenii nu sunt atât de naivi încât să creadă că norocul nu ne va abandona mai devreme sau mai târziu (ştiind asta, mi se ridică o piatră de pe umeri). De fapt, sunt doar autoritatea cea mai apropiată de ei, în care an implicit încredere, dat fiind că au încredere şi în Divizia 71, în Armata a 6-a, în Corpul 60 de Armată, în Grupid de Armate Don şi în Führer ca garant al celor de mai sus.

Pe de altă parte, Kern este destul de deprimat – aşa este întotdeauna în perioada asta. Rămâne faptul că nu putea să nu îi predea pe hiwi *la cum i-am spus de mai multe ori. Muncitorii ruşi care ne rămân, vreo douăzeci, se comportă din nou ca nişte vite care se tem de măcel. De unde să ştie dacă tovarăşii lor nu an fost împuşcaţi în masă? Avem mare nevoie de voluntari, dar nu e sigur că ne lasă să-i păstrăm. Îmi storc creierii să înţeleg ce ar trebui să le spun. Cu siguranţă nu că îi voi ţine aici cu forţa, că nu voi lăsa să fie luaţi. Şi cu atât mai puţin că acum suntem toţi în aceea şi barcă.*

O barcă fără cârmă şi în derivă, pentru că asta am devenit.

Stultifera navis morta. *Aşa se numeşte în latină cartea lui Sebastian Brant din 1572, scrisă în germană cu mulţi ani înainte cu titlul* Narrenschiff *sau* Corabia

Este textul catolic cel mai apropiat de spiritid Reformei. Bunicid Franz-August a publicat o ediţie critică în primăvara trecută, cu o selecţie de xilografii originale,

realizate poate de Albrecht Dürer în tinereţe. Bora Verlag a trebuit să obţină permisiunea Ministerului Culturii, pentru a evita acuzaţiile de propagandă defetistă sau critică la adresa politicii naţionale.

Când azi, la rundele mele de aprovizionare, un intendent-şef m-a sfătuit să-i fac pe oameni să creadă că vor sosi mai multe arme decât ne vor trimite, am recunoscut esenţa cărţii lui Brant: „Oamenilor le place să fie înşelaţi: să le dăm ceea ce le place. „

în latină ar fi Mundus vuit decipi; decipiatur. *Dar Brant o spunea cu amărăciune. Nu era o invitaţie la minciună.*

Stultifera navis morta *este exact ceea ce suntem în acest moment: fără speranţă şi, din cauza comandanţilor noştri nehotărâţi, fără ieşire.*

M-ar enerva dacă ar trebui să murim la Stalingrad la secole după ce acea expresie, poate încă de atunci o zicală populară, fusese scrisă profetic. Jurnal, vineri, 27 noiembrie

Noutăţi importante în vederea întâlnirii de mâine cu şeful.

Mi-au trebuit trei săptămâni să dan de şoferul lui Lăzâr. Am reuşit doar pentru că „neesenţialii" au fost de curând repartizaţi în prima linie, iar Divizia 295 vecină cu noi mi-a furnizat informaţia care mă interesa. A fost detaşat la ei, iar acum serveşte pe front într-una dintre multele unităţi mixte create în ultima vreme; o colecţie singulară de bucătari, şoferi, paznici şi diverse gărzi, cărora nu le va fi uşor să se obişnuiască cu viaţa noastră şi cu tot ceea ce noi ceilalţi înfruntăm în fiecare zi.

Am ajuns aşadar la numele omului meu, unul dintre mulţii (aproximativ o duzină) luaţi de la munca de şofer la cartierul general al Diviziei şi trimişi să lupte în centrul oraşului. Totuşi, a-l găsi nu însemna a-l întâlni. Apare ca fiind rănit pe 29 octombrie. Nu grav, dar suficient pentru a

fi internat la cea mai apropiată secţie de chirurgie. Din fericire, pentru că dacă ar fi fost vorba de secţia mai mare, de la Karpovka, nu aş fi putut nicidecum să mă eliberez şi să ajung până acolo. Caporalul Immanuel Roth se află acum într-un spital subteran în interiorul oraşului unde, în ciuda unei furtuni de zăpadă care ar intimida şi o haită de lupi, plănuiesc să-l vizitez.

Adăugat mai târziu

Ce să zic? Spitalele de campanie nu sunt cele mai vesele locuri din lume. Cele de sub nivelul străzii i-ar deprima chiar şi pe cei mai joviali dintre noi. Penumbra şi spaţiile înguste dan fiori claustrofobi. Paturile sunt limitate, astfel că răniţii uşor şi bolnavii – inclusiv cei care au o temperatură puţin sub 40 de grade – sunt externaţi după o medicaţie generică. Spitalizarea este rezervată celor care au cu adevărat nevoie.

Roth a fost nimerit de tind unui lunetist rus şi trebuie să-i mulţumească Domnului că glonţul i-a rupt doar pavilionul urechii stângi. Potrivit ofiţerului medic, infecţia îi va garanta alte câteva zile un pat curat şi un minimum de protecţie faţă de artileria inamică.

Îşi aminteşte bine acea zi de la jumătatea lui august. Trenul de la Voroşilovgrad ajunsese – incredibil – mai devreme în gară. Cu toate acestea, locotenentul Lázár l-a mustrat imediat pe Roth pentru că nu era acolo să-l aştepte. Când intraseră deja pe drumid spre Millerovo, care se află la vreo douăzeci de kilometri de Sâsoevo, Lázár i-a ordonat să vireze şi să o ia pe un drum de pământ spre Kalitva. Îşi aminteşte şi el că în depărtare se zărea o aeronavă aflată în vădită dificultate şi că locotenentul hotărâse să meargă la locul presupusei aterizări. Cum mai fusese acolo, şoferul mi l-a indicat pe hartă: coincide perfect cu ceea ce ştiam deja.

Când an ajuns în sfârşit la locul aterizării forţate, Lázár i-

a spus lui Roth să rămână în maşină. Apoi a ieşit să discute cu pilotul. La întoarcere, după câteva minute, în loc să-i ordone să se întoarcă la drumul care urmează calea ferată spre sud, şi care era departe, a consultat o hartă şi i-a cerut să continue drept spre Millerovo. O decizie logică, având în vedere că se aflau pe unul dintre drumurile de ţară care duceau la intersecţia de la Kamennik.

În acest moment l-am luat repede. „Cât era ceasul? Ce s-a întâmplat după aceea? „

Ei bine, surpriza surprizelor. Cu puţin înainte de ora nouă, Lázár i-a cerut să coboare din maşină în intersecţie, cu ordinul de a nu se mişca până la întoarcerea lui. Apoi a cuplat marşarierul. Era pe cale să parcurgă cu spatele drumid care şerpuieşte spre nord, când, de pe strada dinspre Cekunovka (cea care duce la Piazza Roma), a venit o camionetă a armatei italiene, care a virat rapid la intersecţie în direcţia Millerovo. Asta corespunde cu ce mi-a spus Galvani. Şofendpovesteşte că locotenentul a efectuat un viraj brusc şi a urmărit camioneta câteva zeci de metri, claxonând pentru a atrage atenţia ofiţerului de la volan să se oprească.

Din mimică, a înţeles că Lázár îl avertizase pe italian despre ceea ce se întâmplase. Camioneta a continuat imediat spre sud, în timp ce locotenentul s-a întors spre Tepliţki, pe lângă care trecuseră cu puţin timp înainte.

Lázár nu a reapărut la Kamennik decât pe la unu şi jumătate după-amiaza. Potrivit Şoferului, roţile vehiculului erau „înnoroiate rău „, iar sub apărătorile din spate erau înţepeniţi bidgări de pământ. Fără să-i dea nicio explicaţie, locotenentul l-a pus să continue până la comandamentul Armatei a 8-a italiene de la Millerovo, unde au ajuns pe la două şi jumătate, cum ştiam deja. La comandament era zarvă pentru că sosise o informare (cu siguranţă de la

Galvani) privitoare la aterizarea Storch-ului şi se activau echipele de salvare. Lui Roth nu i s-a părut că, în agitaţia momentului, italienii au dat prea multă atenţie întârzierii lui Lázár.

În rest, nu ştie nimic altceva. Nu este genul care să-şi pună întrebări, nici măcar din curiozitate, despre motivele ordinelor. Nu am putut rezista tentaţiei de a-l întreba dacă locotenentul i-a impus să tacă cu privire la cele două ocolişuri din stepă. Nu a clipit şi mi-a răspuns că nu.

Bineînţeles că ştiu cât ştiam şi până acum despre motivele care l-au determinat pe Lázár să ia o maşină de serviciu şi să dispară ore întregi. Îi căuta oare pe pasagerii dispăruţi? Dacă da, de ce să meargă singur? Vehiculul său putea găzdui confortabil patru persoane.

Din cele de mai sus nu pot deduce în niciun fel că ungurid nostru i-a urmărit, i-a ajuns şi i-a ucis pe cei doi Tincu. Nici nu o pot exclude.

În timp ce vorbeam, pe patul de lângă cel al omului meu zăcea un nenorocit căruia îi amputaseră un braţ până la cot. Pradă delirului, repeta continuu un nume de femeie. Printre nenorocirile noastre de soldaţi pe front se numără şi lipsa aproape totală de intimitate. Ar fi trebuit să mă obişnuiesc până acum. Totuşi, după caz, încă mă jeneză, mă enervează sau mă întristează să văd şi să aud bărbaţi care înjură, plâng sau îşi satisfac nevoile fiziologice.

Am ieşit în grabă din acel semiîntuneric neliniştitor şi am găsit un adăpost unde să pot studia harta pe care trasasem direcţia aproximativă luată de Lázár. Dacă ar fi ştiut unde să meargă, ar fi avut tot timpid să găsească şopronul cu acoperişul de tablă, cu soţii Tincu înăuntru sau în imediata apropiere.

O a doua întâlnire cu ungurid nu va fi un lucru uşor. Comandamentele diviziilor se folosesc de toţi oamenii, târâind de guler convalescenţii şi laşii până la Stalingrad

pentru a-i arunca apoi în prima linie. Mă îndoiesc foarte mult că gradele superioare vor dori să urmărească un ofiţer care îşi face datoria cu atâta desăvârşire. Generalul Paulus ar putea insista Şi interveni, dar comandantul-şef al Grupului B, din care face parte Armata a 6-a, ar putea să nu-i lase mână liberă.

Eu, în cea mai bună tradiţie a Abwehrului, mă limitez să ian notiţe şi să emit ipoteze.

Adăugat noaptea târziu

„Armata a 6-a este înconjurată: nu este vina voastră. „

Aşa începe scrisoarea oficială cu care generalul Paulus ni se adresează tuturor aici, la Stalingrad.

Suntem înconjuraţi. O mulţime de decizii greşite şi suntem înconjuraţi. Mărturisesc că, după ce am terminat de citit, am vomitat puţinul pe care îl mâncasem. Ideea că propriid nostru comandant-şef îndrăzneşte să-şi imagineze că ne-am putea simţi vinovaţi pentru cele întâmplate mi-a făcut greaţă. A trebuit să mă reped afară şi să vomit în zăpadă, pentru a respinge fizic acea idee.

Zece rânduri de text şi o promisiune pe care niciunid dintre noi, ofiţerii, nu o crede cu adevărat: „Rezistaţi, Führend ne va scoate de aici! „Va fi cumplit să le transmit acest mesaj oamenilor.

Fam informat deja pe ofiţeri şi pe subofiţerii în vârstă. Văzând cât de tulburat eram, nu mi-au pus la îndoială cuvintele. Dintre cei patru din grupul meu de comandă, Kern a luat-o foarte prost, în timp ce Rolland, care are aproape patruzeci de ani, a amuţit. Cât despre Schertl şi Levinsky, ei nu an încă suficientă experienţă pentru a înţelege că aceasta nu este o încercuire oarecare. Acum va trebui să găsesc o modalitate de a nu-i face pe băieţi să-şi piardă curajul în timp ce le spun că suntem sub asediu.

Aş plânge de furie dacă aş putea plânge şi dacă nu ar

trebui să mă gândesc la mişcarea următoare. Dar ce spun? Mişcare este exact ceea ce nu putem face.

Sâmbătă, 28 noiembrie

După acea veste, starea de spirit a lui Bora era de aşa natură încât ar fi făcut orice pentru a se sustrage întâlnirii cu comandantul-şef, oricare ar fi fost motivul convocării.

Singurul aspect consolator era că nu trebuia să meargă la Gumrak. În acea zi, Paulus hotărâse să viziteze centrul Stalingradului fără escorta sa obişnuită, însoţit doar de şofer şi de colonelul Adam, şeful său de operaţiuni. Bora trebuia doar să ajungă la Univermag pentru a-l întâlni.

Într-o dimineaţă nemilos de limpede, aniversarea abdicării kaizerului Wilhelm după Marele Război, temperatura era de -20°C, dar vântul feroce făcea să se simtă ca cel puţin -25. Mersul rapid îl ajuta pe Bora să suporte frigul. Între timp, la Leipzig, ca în fiecare an, tatăl său vitreg era cu siguranţă în drum spre biserică pentru o liturghie în memoria Germaniei imperiale. Bora respecta armata prusacă, dar nu şi Kaizerul – încă un motiv de dezacord cu bătrânul, se gândea încercând să-şi ofere umărul şi nu faţa vântului muşcător, *chiar şi în exil, Wilhelm al nostru s-a distrat până la sfârşitul zilelor sale, liniştit şi fericit într-un salon olandez. Şi mie ar trebui să-mi pară rău pentru el?*

La Univermag îi spuseră că trebuia să aştepte înainte de a fi primit. Îi fu recunoscător ofiţerului care îi oferi trei degete dintr-un lichid fierbinte, surogat de cafea sau cacao, cu care îşi încălzi judicios mâinile înainte de a-l sorbi din cana de ceramică. Ceramica era un alt material care se vedea din ce în ce mai rar la Stalingrad. Se mânca şi se bea din gamelă, dacă nu direct din borcan.

După gerul de afară, banca pe care se aşezase părea atât de confortabilă, încât trebui să aibă grijă să nu aţipească. Observase că maşina lui Paulus nu era parcată

afară, iar înăuntru nu era niciun semn al activităţilor care însoţesc întotdeauna vizita unui general. Probabil comandantul-şef, în calitate de expert în logistică, voia să verifice cum se pregătea infanteria să apere centrul oraşului.

Bora aştepta de un sfert de oră când Ralph Uckermann apăru în uşa biroului său şi îi făcu semn din mână. Zece minute mai târziu, dat fiind că era încă aşezat acolo, Uckermann veni să-i spună că părăsea comandamentul pentru a se alătura unei unităţi de artilerie din Divizia 60 Motorizată, la nord de Bezrodnenski. Căsătorit cu o fată din Abruzzo, înjură în italiană.

Cazzo! Totuşi trebuie să contraatacăm.

Bora aprobă din cap. *Are dreptate, „Che cazzo „este expresia cea mai potrivită. Pe dealurile de la nord de Stalingrad ne jucăm posibilitatea de a opri Armata a 66-a rusă să se răspândească.*

— Măcar te vei mişca, Uckermann.

Ce să mai spună? Îşi strânseră mâna, apoi toţi se întoarseră spre intrare. Bora se ridică în picioare când Paulus îşi făcu intrarea alături de Adam, cu o expresie de detaşare sumbră pe faţă.

Un *hiwi* cu o găleată şi o cârpă intră în biroul comandantului-şef înaintea lui Bora, cu siguranţă pentru a usca podeaua de urmele de noroi şi zăpadă topită pe care le lăsaseră cizmele generalului. Când termină treaba, înainte de a pleca, rusul stoarse cârpa şi o întinse ca pe un preş în faţa uşii, pentru ca maiorul să-şi cureţe bine cizmele. Bora îşi reprimă cu greu furia. *Dumnezeule, după ce a recunoscut el însuşi că suntem înconjuraţi de Armata Roşie, îl interesează să fie uscată podeaua!*

Mai trecură câteva minute, timp în care Bora recapitulă mental răspunsurile pe care urma să le dea la întrebările inevitabile ale lui Paulus. Stumbeck nu era genul care să

dezvăluie informaţii. Povestea formulei pentru combustibil sintetic făcea parte dintre subiectele pe care, în astfel de cazuri, Abwehrul le păstra pentru sine cât mai mult timp posibil. Prin urmare, trebuia să se comporte în aşa fel încât să nu lase să se înţeleagă ce au descoperit Serviciile. *Dacă unu şi cu unu fac doi, până la ora asta oamenii lui Lolo vor da din nou peste cap laboratorul privat al doamnei Costin din Bucureşti, pentru a descoperi o copie a formulei sau necesarul pentru a o reconstitui. Dacă şeful nu pomeneşte nimic despre asta, cu cât spun mai puţine, cu atât e mai bine. De fapt, oricum cu cât spun mai puţine, cu atât e mai bine.*

Paulus nu-şi scosese paltonul şi nici mănuşile. Faptul că se limitase să spună „Raportul dumneavoastră, vă rog”, tară preludiu, le economisea timp amândurora.

Bora relată pe scurt întâlnirile sale cu Lăzâr şi Immanuel Roth, apoi îi predă generalului notiţele pe care le scrisese imediat după interogatoriul celor doi.

— Mărturiile adunate până acum – avu grijă să adauge – par să sugereze că locotenentul Lăzâr doreşte în mod deliberat să ascundă motivul absenţei sale de aproape cinci ore de la intersecţia de la Kamennik în acea dimineaţă de august. Nu rezultă neapărat, dar rămâne o ipoteză credibilă că moartea soţilor Tincu s-ar putea datora unor motive care nu sunt de natură privată, în acest caz, este la fel de posibilă ideea implicării în dubla crimă a unor forţe aliate sau ostile nouă, pentru care lucrează locotenentul Lăzâr sau alţii.

Calmul vocii şi lipsa absolută de detalii dădeau impresia că Bora bâjbâia în întuneric şi nu avea nimic altceva de propus decât teorii vagi. Paulus îi observa cu atenţie limbajul corpului şi, dacă Bora nu putea să ascundă de pe uniformă urmele liniei întâi, se putea ascunde totuşi în spatele răcelii pe care, chiar înainte de a se alătura

Abwehrului, învăţase să i-o arate tatălui său vitreg.

— Şi deci?

O clipire din ochi îl trădă pe Bora. *Ei bine, nu ştiu câţi jucători sunt pe teren sau cât de implicat sunteţi Şi de partea cui.* Cu voce tare, spuse:

— Suntem tot în zona supoziţiilor, domnule general.

Mergea atent de la un cuvânt la altul, de la un concept la altul, ca un jucător de şah care anticipează mişcările adversarului său. Făcu o pauză, înainte de a adăuga:

— Trebuie totuşi să spun că, dacă ar fi fost vorba de o chestiune de interes naţional – (suna mai bine sau mai rău decât – negociată la cele mai înalte niveluri, ar fi fost rezonabil să ne aşteptăm la măsuri de securitate mai mari din partea guvernului sau a guvernelor interesate astfel încât să se evite ceea ce apoi s-a întâmplat, din păcate.

— Domnule Maior von Bora, vă repet: şi deci?

Cu o situaţie de criză militară tară precedent de gestionat, Paulus nu putea nici pe departe să spere că formula soţilor Tincu putea fi recuperată şi nici că dubla crimă putea fi rezolvată într-un oraş asediat. Doar nevoia disperată de combustibil a armatei germane putea să-l facă să se agaţe, împotriva oricărei logici, de dorinţa unei recuperări, a unei soluţii sau a unei simple răzbunări.

Bora, căruia, în mod ciudat pentru el, îi era destul de frig şi nu se simţea foarte bine, nu se lăsă intimidat. Ceea ce scrisese şi îi predase generalului era tot ceea ce avea să dezvăluie. Spuse:

— Locotenentul în cauză, cetăţean al uneia dintre ţările aliate cu noi, se află în prezent la Divizia 24 Panzer, chiar în prima linie de apărare a pungii. Cât despre unitatea mea, domnul general ştie mai bine decât oricine la ce sacrificii va fi chemată în zilele următoare. Orice activitate de investigaţie este exclusă. Dar, dacă astăzi capacitatea mea de a lucra eficient pentru rezolvarea cazului este

extrem de redusă, vă dau cuvântul meu de ofiţer german că, în cazul în care norocul armelor ne susţine şi mai sunt încă în viaţă după luptele care vor urma, voi găsi vinovatul şi vă voi prezenta o relatare detaliată a faptelor.

Asta voia Paulus să audă? Nu avea controlul muşchilor faciali pe care Bora şi-l perfecţionase. Cu toate acestea, oboseala emoţională şi amărăciunea momentului îi veneau în ajutor, făcându-i de nedescifrat înfăţişarea suferindă.

— Domnule maior von Bora, în cazul nefericit în care nici dumneavoastră, nici eu nu supravieţuim acestui asediu, aştept o formă a rechizitoriului împotriva locotenentului Lázár, completat cu documente despre crimele sale de război din Transilvania, pe biroul aghiotantului meu până la sfârşitul lunii. Ocupaţi-vă de asta.

— La ordinele dumneavoastră, *Herr*

Bora răspunse astfel, tară să-i vină să creadă că Paulus vorbea serios. Dovezile erau circumstanţiale. Putea fi vorba de apropierea lui, şi personală, de cauza românească?

— Oricare ar fi soarta noastră în luptă, observă el, va fi nevoie de mai multe dovezi pentru a-l acuza pe Lázár de o dublă crimă. În privinţa evenimentelor din 1940, fie că au sau nu o legătură de cauzalitate cu moartea soţilor Tincu, locotenentul va trebui să răspundă separat.

Paulus îl străpunse cu privirea.

— Daţi înapoi?

— Nicidecum. Anticipez doar obiecţiile din partea unei curţi marţiale sau a unui tribunal civil. În plus, în opinia mea, un eventual rol al unui comisar politic mai este încă de interes.

— Din nou ipoteza politrucului? Simt un anumit disconfort la dumneavoastră, domnule maior von Bora. Dar ştiţi că nu ne este permis întotdeauna să alegem calea cea mai uşoară. Uneori trebuie să luăm decizii dificile,

chiar şi atunci când le-am evita cu plăcere.

Mulţumesc pentru predică. Până acum, deciziile lui ne-au împins în capcană. Bora rămase impasibil.

— Voi ţine cont de asta, domnule general. Şi, cu permisiunea dumneavoastră, nu simt niciun disconfort.

Felul în care Paulus se lupta cu hârtiile de pe birou anunţa sfârşitul întâlnirii.

— Apreciez prudenţa dumneavoastră, domnule maior, spuse pe un ton mai prietenos. Rămâne faptul că un individ precum locotenentul Lázár este cel mai credibil suspect.

Asta, cel puţin, era adevărat.

Bora se aştepta, aşa cum se întâmplă efectiv, ca generalul, înainte de a-l lăsa să plece, să se informeze despre cum decurgeau lucrurile în sectorul lui şi dacă existau lipsuri semnificative de raportat.

Răspunse concis că lucrările pe linia de apărare decurgeau rapid, în ciuda transferurilor unei părţi din personal. Din lista lungă de lucruri necesare care îi fusese furnizată de Schertl la cererea sa, Bora solicită doar trei, începând cu un tun antitanc de 75 mm. Îşi baza speranţele pe principiul că, dacă ceri trei, vei primi măcar unul.

„Vom vedea” care veni de la Paulus suna exact ca „vom vedea” al oricărui birocrat.

— Este destul de greu să manevrezi un PAK de 75 mm, cu greutatea de o tonă şi jumătate. Nu sunteţi de acord, domnule maior?

— Numai dacă am avea intenţia să avansăm sau să ne retragem, *Herr* Bora ştia că era răspunsul corect. Dacă Paulus ar fi obiectat că oricum era imposibil ca PAK-ul să se rotească pe propria axă cu 180 de grade, ar fi admis implicit că liniile de apărare de la sud de Ţariţa se puteau aştepta în scurt timp ca centrul oraşului să cadă înaintea lor.

În armata rusă a vremii, un Front era o unitate de luptă formată prin unirea mai multor armate (nota traducătorului italian).

XI

Semper cadendo numquam cadit.
„Căzând mereu, nu cade niciodată”
H.D. THOREAU, 20 iunie 1840

Sâmbătă, *28 noiembrie – marţi, 1 decembrie*

După ce lăsă în urmă faţada semicirculară a Univermagului, Bora se trezi în vântul care îţi tăia răsuflarea. Starea de rău se accentuă pe parcursul zilei şi făcu câteva liniuţe de febră. Trei dintre oamenii lui manifestau aceleaşi simptome care se înrăutăţiră în timpul nopţii.

În schimb, Bora îşi reveni în douăzeci şi patru de ore. Marţea următoare, în mijlocul unui viscol, el şi Schertl reuşiră să se urce într-un camion de aprovizionare până la aeroportul din Stalingrad, unde se zvonea că depozitele erau încă pline cu bunuri de tot felul.

Într-adevăr, în spatele unui hangar mare din care mai rămăsese doar structura, clădirile masive ale mândrei Şcoli de aviaţie de odinioară fuseseră transformate într-un fel de depozit mare. Roiuri de cu glugă, dar fără mănuşi, încărcau şi descărcau provizii; de la un parter amenajat drept cantină venea o aromă de cafea autentică ori de câte ori ieşea sau intra cineva.

Bora îl lăsă pe locotenentul Schertl să se învârtă fericit, căutând ceea ce, datorită semnăturii colonelului Kroh, putea să preia în numele regimentului şi merse prin zăpada scârţâitoare, sub un cer pestriţ, până la pista de aterizare.

Stalingradski nu era un loc pentru bombardiere. Intrând în zona aeroportului, observase însă forma unghiulară a unui Junkers 88 bimotor, oprit pe iarba îngheţată a pistei. Nu era nimeni lângă avion. Cu toate acestea, când se îndreptă spre cantină, îl recunoscu pe slăbănogul mareşal copilot Puls, care ieşea în echipament de zbor, şi auzi râsul lui Peter, zgomotos, în stil saxon, provenind din interior.

Excelent aviator, căsătorit de puţin timp şi promovat căpitan în urmă cu câteva săptămâni, fratele lui Bora se distra spunându-le poveşti colegilor pe care tocmai îi întâlnise.

Primul lucru pe care Bora vru să-l ştie imediat ce puse piciorul în clădire fu:

— Peter, ce naiba faci aici?

— Martin!

Peter se ridică brusc de pe banca unde stătea.

— Te-aş putea întreba acelaşi lucru.

Îmbrăţişatul nu făcea parte din educaţia lor. Fraţii îşi strânseră mâna şi se loviră prieteneşte pe spate. Bucuroşi de întâlnirea neaşteptată, căutară o masă la care să stea singuri să discute.

În acele zile, Peter avea sediul la baza de la Taţinskaia. Spuse că „se chinuise teribil cu avionul” din cauza vremii rele şi deviase atât de mult de la traseu şi atât de jos, încât ruşii trăseseră în el de pe malul Volgăi. Prin urmare, fusese constrâns să aterizeze la Stalingradski.

— Meriţi premiul întâi pentru că ai reuşit, comentă Bora, ascunzându-şi cu greu îngrijorarea.

Doar experienţa fratelui său îi permisese Junker-ului să aterizeze fără avarii serioase pe o pistă prea scurtă pentru bombardiere.

— Mulţumesc. Am ajuns aproape uscaţi, de la cât ne-am învârtit.

Peter râdea.

— Şi apoi, de parcă n-ar fi fost de ajuns, a trebuit să ne descurcăm cu contra-aeriana rusească. În cele din urmă, ne-am gândit că această pistă scurtă era oricum mai bună decât nimic. Am ajuns pe câmp mult dincolo de limita ei, alunecând ca pe patine olandeze de Am fost remorcaţi înapoi, iar acum aşteptăm să ni se repare câteva manivele şi să primim suficient combustibil pentru a ne întoarce la „Tazi”. L-am trimis pe Puls să se informeze despre prognoza meteo.

Coborî vocea.

— Să nu spui acasă; ştii cum e.

— Nu spun acasă nici măcar 20% din ceea ce facem, Peter.

— Cred. Şi pe la tine?

— Bine, bine.

Beau cafea adevărată, venită din Germania. Peter o primise de la socri şi o păstrase pentru ocazii speciale. Vreo zece minute discutară intens, ca nişte fraţi care nu se văzuseră de peste şase luni.

— Mai stăm la „Tazi” câteva zile, apoi ne întoarcem la baza de la Rostov. Dar tu, Martin… spune adevărul.

— Nu ne vom mişca o vreme. Lucrurile sunt destul de complicate în acest moment.

Peter avea o trăsătură copilărească ce îl făcea să treacă de la râs la plâns, deşi nu dura niciodată mult.

— Când m-am întors în permisie la începutul lunii septembrie, am văzut cât de îngrijoraţi erau ai noştri. Tata a scos hărţile vechi şi petrece ore întregi studiindu-le, de parcă ar înţelege în ce situaţie ne aflăm.

— Da, *este* un general prusac. Şi Nina…?

— Mami ţine totul înăuntru, de dragul fetelor. Face voluntariat pentru a-şi ascunde neliniştea. Deşi acum… sunt noutăţi.

Bora s-ar fi îngrijorat, numai că Peter zâmbea. Savură

cafeaua excelentă, privind zăpada învârtindu-se în afara ferestrei.

— Ah, da?

— Nimeni nu ştie, în afară de Duckie şi cu mine… poate că şi Dikta ştie, dar ea va păstra secretul. Mi-e teamă că am făcut o poznă.

Fraţii ştiau unul despre celălalt lucruri pe care părinţii nu le ştiau. De altfel, se susţinuseră mereu şi adeseori se acoperiseră reciproc.

Bora zâmbi amuzat.

— Ce poznă ai reuşit să faci în două săptămâni de permisie?

Peter îşi întoarse privirea. Roşea uşor pentru un pilot de bombardier de douăzeci şi patru de ani; păru mai tânăr şi stingher decât era.

— Oh, Martin. Ştii că Duckie e o mironosiţă şi, în fine… După toate acele luni în care nu ne-am văzut, amândoi dar nu se punea problema s-o facem în maşină sau acasă la părinţi, aşa că a trebuit să mă ţin până la cel mai apropiat hotel… şi apoi, la naiba, nici nu m-am gândit la un prezervativ. Ştii cum se întâmplă…

Bora ştia, şi încă cum. Cu Dikta, însă, nu erau probleme de locaţie sau de prezervative. Se simţi foarte norocos.

— Aşa şi? îl încurajă.

— Şi e însărcinată.

— O consecinţă firească, nu crezi? Felicitări, nebunaticule. Nu voiaţi să aveţi cinci copii?

— Dar în acest moment mi se pare riscant. Tu şi Dikta, cel puţin…

— Pur şi simplu nu ni s-a întâmplat încă.

— Şi dacă se întâmplă?

Pentru Bora, a avea copii – la fel ca a fi rănit sau a cădea la datorie – reprezenta doar una dintre numeroasele posibilităţi din viaţa unui soldat. Îşi susţinuse mereu fratele

mai mic; aşa că, chiar şi cu această ocazie, îi spuse să nu se simtă vinovat.

— Sunteţi căsătoriţi şi fericiţi, Peter. Frontul este puţin mai agitat decât de obicei, dar asta nu înseamnă că este scăpat de sub control.

Credea asta? Cu fiecare zi mai puţin. Ca orice altceva, minciunile miloase erau surogatul adevărului.

— Nina va fi foarte fericită, îl asigură pe Peter. Şi generalul îi va ridica un altar Sfintei Duckie pentru că îi va fi dat un nepot.

— Aşa sper. Trebuie să fie contagios, totuşi. Verii lui Duckie, Bruno şi Ewa, au încă unul pe drum.

Bora nu îi spuse că ştia deja de la Lattmann.

— Adevărat? Molipsitor ca oreionul.

Mareşalul Puls reveni cu buletinul meteo, care anunţa o înrăutăţire considerabilă a vremii în următoarele douăzeci şi patru de ore: zăpadă, vânt şi temperaturi în scădere.

— Nu sunt prevăzute zboruri către şi dinspre Gumrak şi Pitomnik, domnule căpitan.

— Teribilă pacoste. Va trebui să stăm aici. Asta e, sunteţi liber.

Bora aşteptase până în acel moment să spună ce simţea că trebuie să spună.

— Peter, aici jos ştim doar ceea ce ni se povesteşte, în timp ce voi, piloţii, aveţi avantajul vizibilităţii de la mare altitudine. Nu că aş fi îngrijorat, înţelegi. Dar dacă situaţia de aici, la Stalingrad, se va mai complica, trebuie să-mi promiţi câteva lucruri.

— Tot ceea ce vrei, Martin.

— Am auzit la unul dintre depozite că mai avem mâncare pentru încă trei zile şi muniţie pentru vreo zece. Asta dacă nu sosesc provizii pe calea aerului. Am toată încrederea din lume în aviaţia germană. Dar condiţiile meteo, după cum ştim…

— … Şi lipsa combustibilului.

— Exact. În cazul în care situaţia devine cu adevărat critică, promite-mi că vei găsi o cale de a-mi comunica adevărul. Dacă mai există speranţă, trimite un mesaj neutru de genul „Mama îţi urează cele bune”. În caz contrar, spune pur şi simplu: „Tata îţi transmite salutări”.

— Nici nu vreau să aud, Martin.

— Contez pe tine.

Bora coborî vocea şi trecu la limba engleză, aşa cum făceau când erau copii, pentru a nu fi înţeleşi de ceilalţi.

— Stai liniştit, nu sunt genul care să rămână prins în cursă. Vreau doar o notificare din timp, ca să mă pot adapta. Jur. Peter, uită-te la mine. Jur. Nu voi muri. Şi nici tu.

La scurt timp după aceea, Schertl puse capăt brusc reuniunii de familie, îşi terminase achiziţiile, în timp ce şoferul camionului, neliniştit din cauza ninsorii, voia să ajungă la destinaţie înainte de a se întuneca. Bora şi fratele lui se despărţiră cu promisiunea că vor rămâne în contact.

În primii câţiva kilometri nu întâlniră pe nimeni, până când un alt camion apăru în urma lor. Se târâră pe gheaţă, prin viscol, pe drumul drept ca o săgeată pe care germanii îl redenumiseră Strada Aeroport. Nu se vedea aproape nimic. Şoferul rată răscrucea unde ar fi trebuit să o ia la dreapta, spre Stalingrad Sud. Continuară fără să se mai întoarcă alţi câţiva kilometri până când, prin vârtejul orbitor, recunoscură profilul terasamentului căii ferate şi îşi dădură seama că erau aproape de Gara Centrală. Camionul din spatele lor se oprise sau schimbase strada, pentru că nu se mai vedea în oglinda retrovizoare.

Schertl sări jos şi se duse să frece cu mănuşa cel mai apropiat indicator stradal. Întâmplător, indica ieşirea către Strada Depozit, o rută alternativă spre sud. Şi fură

norocoşi, pentru că zăpada deja se transforma în ploaie îngheţată, iar în acele condiţii camionului i-ar fi fost greu să se menţină pe drum.

Jurnal, 1 decembrie

Relatez abia acum despre întâlnirea mea cu comandantul-şef, atât pentru că în ultimele zile am fost complet ocupaţi să ne întărim apărarea, cât şi pentru că eram prea furios ca să-mi înşirui observaţiile negru pe alb. Mi-e greu să-mi exprim repulsia faţă de insistenţa lui Paulus în aceste circumstanţe. Arătam supunere în faţa lui, simţind în acela şi timp dorinţa de a-i urla în faţă că nimănui dintre noi – mie în primul rând – nu ne pasă de interesul lui de a afla cine i-a ucis pe soţii Tincu.

Suntem pe marginea abisului Istoriei, iar el vrea să netezesc un rid de pe faţa lumii.

Nu-i răspunzi „puţin îmi pasă „unui general, şi nu am făcut-o. Nu-mi putea citi în suflet. Îşi imagina că mă simţeam stânjenit de ideea de a implica un maghiar într-un proces pentru crimă!

Nu era stânjeneală. Era neputinţa de a crede şi dispreţul pentru nehotărârea care obliga un sfert de milion de oameni să stea aici, când ar fi trebuit să contraatacăm. Suntem un sfert de milion de soţi, fii, taţi, logodnici, iubiţi, ßpturi ale lui Dumnezeu. Dar devenim deja anonimi şi de nediferenţiat pentru oricine se află în afara pungii. Ei bine, nu suntem cu toţii anonimi. Pe data de 30, spre marea mea uimire, Führend a decis să-l premieze pe comandantul nostru şef numindu-l

Cât despre noi, ceilalţi... Ne numesc câini legaţi de soarta noastră. Afară este o altă lume. Un coleg de la comandamentul de divizie, întors dintr-o permisie cu unul dintre avioanele care încă ne aprovizionează, mi-a spus cum merg lucrurile în afara pungii.

Soldaţii italieni fac tot posibihd, având în vedere

ineficienţa obişnuită şi inerţia mentală a statului lor major. Îmi pare rău pentru ei. În timp ce se târăsc prin zăpadă (dacă ne este greu nouă, nordicilor, cine ştie cât de greu trebuie să fie pentru oamenii obişnuiţi cu clima caldă), Armata a 8-a plănuieşte să-şi retragă cartierul general de la Millerovo la Starobelsk. Bârfe nemţeşti? Nu. Sursa colegului meu este un maior de la Alpini, care sunt midt mai disciplinaţi. Se pare că la Voroşilovgrad, unde se află birourile administraţiei italiene, sunt încă disponibile multe răsfăţuri. Alpinid dădea vina pe mesele bogate pentru ofiţeri, cu lichioruri şi dulciuri de Crăciun, ca să nu mai vorbim de servilismul larg răspândit şi de certurile pentru a obţine cazarea cea mai bună.

Bietul Galvani, ce are de suportat. Dacă este încă în viaţă, sper să se inspire din aceste ciudăţenii pentru a introduce nişte personaje groteşti în romanul său.

Vineri, 4 decembrie – vineri, 18 decembrie

Vineri, pentru prima dată de la începutul asediului, un grup de răniţi germani şi români părăsi Stalingradul la bordul navelor cargo ale Luftwaffe. Între timp, pierderile devastatoare suferite de Divizia 384 pe râul Rossoşka – unde Bora şi generalul Hartmann sosiseră cu jeepul în ziua în care umbrele se întindeau palide şi delicate – făcură comandamentul armatei să decreteze dizolvarea unităţii. Supravieţuitorii fură repartizaţi unde se nimerea. Nopţile lungi îi obligau pe oamenii de la nord şi sud de Ţariţa să rămână în subsolurile lor. Ziua, temperaturile abia dacă ajungeau la zero grade şi reduceau zăpada la o fleşcăială noroioasă în care până şi cizmele ofiţerilor, făcute la comandă, riscau să rămână blocate. Căpitanul

Rolland trebui să se întoarcă desculţ la comandament până când un *hiwi* îi scoase încălţările din noroi.

Schertl umbla sub pază înarmată în căutarea ascunzătorilor în care pusese conserve, mănuşi şi

uniforme de iarnă. Într-o dimineaţă, un preot catolic sosi să-i spovedească pe soldaţi şi, deşi Bora nu era într-o dispoziţie mistică, atunci când îi veni rândul mărturisi tot ce i se părea că ar fi trebuit să mărturisească. Uciderea duşmanului nu era păcat.

Datorită anticipării brigăzii, proviziile nu lipseau încă. Chiar şi aşa, un sfert dintre oameni se îmbolnăviră. O ambulanţă de fabricaţie franceză, pradă de război din vremuri mai bune, începu să se oprească în mod regulat în apropierea comandamentului, pentru a-i aduna pe cei care erau prea slabi pentru a rămâne sau prea contagioşi.

Luni, înainte de venirea zorilor, artileria inamică lovi masiv Gara Centrală şi Şcoala de Aviaţie. Corespondenţa nu ajunse. Alţi *hiwi* plecară cu oamenii din Veni ordinul de a arde toate documentele confidenţiale şi tot ce era de prisos.

În schimb, din Divizia 384 dizolvată, Bora primi un adaos neaşteptat, de un oarecare interes. De fapt, fostul chirurg-şef Mott fusese iniţial transferat ca ajutor de chirurg la spitalul subteran unde Bora îl întâlnise pe Immanuel Roth. Dar, odată ajuns acolo, le provocase imediat probleme superiorilor săi; iar în timpul unui scandal dărâmase pe jos nişte fiole preţioase de morfină şi un flacon de dezinfectant.

În aceeaşi zi, primise ordinul să părăsească imediat spitalul şi să meargă la noua sa destinaţie: brigada saxonă a lui Bora.

Doctorul sosi prost dispus. Agresivitatea lui era de înţeles având în vedere sfârşitul Diviziei 384, dar Bora îl făcu imediat să priceapă că nu o tolera.

— La ce vă aşteptaţi? replică Mott. Ei decid ce să facă cu mine. E mai bine să o ştiţi. Dacă şefilor nu le-ar trebui orice chirurg care se mai ţine pe picioare, m-ar fi trimis deja cu şuturi în fund la Spartakovka, unde sovieticii şi

Divizia 24 Panzer se măcelăresc reciproc.

De pe sigla de pe cutia cu medicamente, Bora înţelese că Mott fusese şi la *Panzergrenadier* din Divizia 376, aşa că povestea lui era, probabil, şi mai complicată. În orice caz, răspunse că un chirurg ar fi fost foarte util brigăzii.

Curând avu ocazia să regrete, pentru că Mott nu făcea altceva decât să se plângă. Smiorcăielile lui erau de înţeles, dar nu deosebit de originale: divizia distrusă, o permisie mult visată amânată şi apoi anulată, fuga personalului administrativ… Acest ultim episod era cel care îl făcea să vadă roşu în faţa ochilor.

— Birocraţii ăia linguşitori inutili, evacuaţi ca fiind „esenţiali”! Nu pot accepta aşa ceva, Doamne!

Dură o săptămână, timp în care petrecu fiecare clipă în care nu trata bolnavii mâzgălind cu furie într-un caiet. Dacă se apropia cineva, acoperea pagina cu braţul, ca un şcolar invidios pe lucrarea lui. În ziua de 18 a lunii, înghiţi un pumn de Pervitin şi, cu gura încă plină de stimulente, se împuşcă în tâmplă în faţa celorlalţi ofiţeri.

Bora era furios.

— Nu suntem în acest punct! urlă pentru a-şi zgâlţâi colegii şocaţi.

Locotenentul Levinsky se simţi rău şi trebuiră să-l scoată pe braţe din cămăruţa de la comandament. Petele de sânge de pe hărţile proaspăt actualizate îl înfuriau pe Bora chiar mai mult decât sinuciderea. Supraveghe încruntat curăţarea camerei şi căută o gaură în pământul îngheţat în care să îngroape trupul lui Mott.

— Nu avem nevoie de alţi nebuni, protestă imediat după aceea la divizie. Nu vreau oameni care să strice moralul trupelor.

În timp ce strângea cele câteva efecte personale pentru a le trimite familiei defunctului, Bora descoperi în caiet o sumedenie de versuri obscene dedicate soţiei sale, de

care războiul îl ţinea separat. Din decenţă le arse în sobă, pentru a o scuti pe văduvă de alte suferinţe.

În aceeaşi zi află că un fost comandant al regimentului, colonelul Bussche, rănit cu câteva săptămâni mai devreme la sud de Ţariţa, murise pe aerodromul de la Pitomnik în timp ce aştepta pe o targă să fie evacuat. Sergentul Wiechert, în schimb, deşi grav bolnav, zburase din pungă. Dintele de lup încă mai aducea noroc.

Vineri, 18 decembrie, ora 22.34

Simt încă furios pentru foarte proasta decizie a lui Mott de a-Şi zbura creierii în faţa colegilor. Zgârcitul nostru Schertl a fost obligat să aducă puţin alcool pentru toată lumea, inclusiv pentru hiwii *care au trebuit să cureţe camera de sânge şi de fragmentele de materie cerebrală.*

Sinuciderea lui Mott şi moartea lui Bussche la Pitomnik simt veşti foarte proaste pentru moral. Şi cum problemele nu se termină niciodată, iar Evanghelia după Matei nu cuantifică „necazul care ajunge fiecărei zile „s-a aflat că atacul rusesc început în surdină la ora 8 dimineaţa a provocat, în schimb, distrugerea totală a italienilor. Sovieticii au deschis o breşă de aproape 50 de kilometri, iar acum domină un deal la vest de Kantemirovka, ameninţând îndeaproape chiar Millerovo.

Se pare că panica s-a răspândit pe toată linia. Acuzaţia lui Mott la adresa personalului administrativ din departamentul lui poate fi multiplicată cu numărul de unităţi italiene aflate la vest de aici. Se pare că unele divizii au primit ordin de retragere, iar altele nu. Îmi aminteşte de dezastrul din 1917, la care tatăl meu vitreg a fost martor, la Ofiţeri care fugeau cu maşina, soldaţi simpli lăsaţi în voia lor, arme abandonate. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu Divizia Rapidă, dar omologul meu din Piazza Roma nu mi se părea genul care să-şi piardă capul sau să-şi neglijeze datoria. Probabil că e la fel de supărat ca mine.

Este posibil ca diviziile Ravenna şi Cosseria, situate în partea cea mai îndepărtată de atacul rusesc, să fi supravieţuit. Pasubio, Torino şi Sforzesca... nu se ştie.

În timp ce suntem adăpostiţi aici, cu şapte armate sovietice în jur gata să se năpustească asupra noastră, am auzit şi că aghiotantul Armatei a 6-a, colonelul Adam, a primit astăzi Crucea de Cavaler. Dacă Mott ar fi încă în viaţă în loc să fie sub o mână de pământ, ar sări în sus până la cer! Sâmbătă, 19 decembrie – miercuri, 23 decembrie

Viaţa continuă, în ciuda veştilor foarte proaste de la marginile pungii. La nord şi la sud de Ţariţa, pierderile se datorau în mare parte bombardamentelor din timpul nopţii şi, în timpul zilei, tirului lunetiştilor greu de observat şi chiar mai greu de vânat.

La jumătatea lunii, din cauza pierderilor şi transferurilor, ultima structură a unităţii lui Bora număra doar şaptezeci de oameni. Toţi, cu excepţia unui subofiţer şi a locotenentului Levinsky, aparţineau batalionului originar de cercetaşi din perioada de la Kumovka, cu entuziasmantele raiduri prin stepă în căutarea inamicului; voluntari care în fiecare zi se confruntau cu lupte corp la corp, cu gloanţele lunetiştilor şi raidurile ocazionale de recunoaştere ale

Levinsky căzu pe 21. În ceaţa unei zile de luni care, cu o temperatură puţin peste zero, părea aproape blândă, trecuse, ca de obicei, de colţul care ducea de la Strada Volga la buncărul plutonului lui. Tunurile de dincolo de râu tăceau, iar vaporii neatinşi din faţa lui se desfăceau la fiecare pas în două dâre mai dense, de culoarea laptelui. După aceea, deveni inutil să te întrebi de unde venise obuzul care pusese capăt celor douăzeci şi trei de ani ai lui. Din Levinsky nu mai rămase nimic de îngropat.

Bora moştenise de la locotenent un pachet de scrisori

pentru a fi trimise tuturor celor pe care îi cunoştea, inclusiv fostului său profesor de şcoală. *O să le spun părinţilor că nu ştiu unde a fost* îşi zise în sinea lui. Şi se limită să scrie: „Fiul vostru iubit se odihneşte în pace în pământ duşman.”

Căpitanul Rolland, al cărui tată – cum se află după moartea lui – avea o firmă de pompe funebre în Westfalia, murise cu o zi înainte, în timpul unui raid aerian favorizat de limpezimea unei duminici de iarnă strălucitoare. Desigur, instrucţiunile precise pe care le lăsase cu privire la propria sa înmormântare nu puteau fi respectate.

Cât despre Martin Bora, se încăpăţâna să funcţioneze fără teamă în mijlocul tuturor acelor lucruri, ca un armăsar pursânge care refuză ochelarii şi mestecă în tăcere mâncarea care i se dă, chiar şi atunci când nu e fân.

Dar superiorii şi soldaţii nu ştiau că pentru a-şi menţine preţiosul autocontrol, Bora se cufunda cu fiecare zi din ce în ce mai mult într-o existenţă separată, hrănită de amintiri. Urmărea mental drumurile pe care le parcursese în copilărie, atent la fiecare detaliu care făcea experienţa mai vie. Trecuse de la o stare de amintire pasivă (impresiile pe care locurile le aveau asupra lui) la o interpretare activă şi conştientă a excursiilor sale. Îşi intensificase treptat claritatea, până când simţuri precum mirosul sau auzul ajunseseră să se îmbine cu vederea. Auzea zgomotele câmpului, ale oraşului, de-a lungul scărilor cazărmilor şi ale marilor palate publice; recunoştea mirosul proaspăt, chimic, al clanţelor de alamă lustruite ca oglinda, ceara de pe coridoarele lucioase şi parfumul grădinilor de dincolo de gardurile vii înflorite.

Cu toate acestea, avea grijă să fie prezent pentru oamenii săi, în timpul şi locul în care se afla cu adevărat. Dacă Nagel sau superiorii săi – sau ruşii de la porţile oraşului – ar fi ştiut chiar şi pentru o clipă că Martin Bora

din Divizia 71 se afla acolo doar în aparenţă, s-ar fi declanşat un mic haos. Se examina minuţios. Îl credeau alert, atent la fiecare detaliu, în timp ce era la o mie de mile depărtare, sau chiar mai mult. Calmul lui provenea în mare parte din faptul că nu era deloc acolo.

El însuşi nu ştia cum reuşea să ţină totul sub control. Era ca şi cum în el existau două persoane în acelaşi timp, perfect distincte, dar coerente.

Fusese dintotdeauna rezervat şi taciturn. Începuse să tacă de când, în copilărie, înţelesese pentru prima dată ce înseamnă secretele. Nevinovate, dar de nemărturisit, legate de gândul morţii, de evadările nocturne, de suspiciunea că adulţii îi ascundeau multe lucruri.

În vacanţă la Roma, unde naşa sa Donna Maria îl lăsa liber, dispărea ore întregi. Lua singur tramvaiul şi ajungea până la Castelli Romani, sau rămânea în oraş, dar mergea să se aşeze într-o biserică îndepărtată şi plină de mucegai, ori printre ruinele antice; se învârtea pe străzi până când ceasul dintr-o clopotniţă sau mustrarea vreunui poliţist îl convingea să se întoarcă pe *via* Rasella, la bătrâna doamnă.

Odată, în ajunsese tară să-şi dea seama în faţa unui bordel, dimineaţa, la o oră când fetele stăteau leneşe la geam. Văzându-l, îl invitaseră prietenoase să urce, dar proprietara le certase. Aşa că, două dintre ele coborâseră jos, îmbrăcate în culori strălucitoare ca nişte straturi cu flori. Îl duseseră la o îngheţată la barul din faţă, răsfăţându-l pentru că la unsprezece ani vorbea puţintel italiana. Cea mai puţin frumoasă dintre cele două suspina privindu-l. Din tot ceea ce-i spusese, Bora înţelesese doar un nume de bărbat german, ceva gen Rudi sau Udo. După mai mulţi ani, îşi imaginase că, poate, prostituata se referea la un bărbat cunoscut înainte de Marele Război, cu care ar fi putut avea un copil de vârsta lui.

Cu Crăciunul la uşă, când mâncarea şi scrisorile care încă reuşeau să sosească aveau o importanţă decisivă pentru echilibrul psihologic al oamenilor, Martin Bora trăia din amintiri.

Dacă veniseră zile grele la Stalingrad, aveau să urmeze altele mai rele.

Cu o zi înainte de Ajunul Crăciunului – temperatura exterioară înregistra 30 de grade sub zero, iar 28.000 de soldaţi din Armata a 6-a muriseră doar în ultima lună – oamenii de la *Feldgendarmerie* veniră să-i caute pe Piotr şi Pavlo, ultimii doi *hiwi* rămaşi la brigada saxonă. Bora se opuse şi se contrazise dur cu ofiţerul care conducea echipa, tară succes.

— Ce nu mai fac ei, va trebui să facem noi! exclamă el folosind argumentul obişnuit. Am nevoie de toţi oamenii pentru apărarea sectorului; nu pot aloca nici măcar un soldat pentru sarcini care nu sunt de natură militară!

Cei doi *hiwi* nu voiau să plece. Le era poate frică să nu fie aruncaţi în luptă împotriva foştilor lor camarazi din Armata Roşie, dacă se ajungea până acolo? Jandarmii îi împingeau înainte cu paturile puştilor pe zăpada îngheţată care cădea ca praful de marmură. Bora tremura de furie, în timp ce fulgii mici picurau şi săreau de pe viziera şepcii lui.

Se agăţă de radio şi protestă la regiment. Când nu obţinu nimic, făcu rost de un transport cu o tanchetă singuratică până la comandamentul Diviziei; şi făcu şi spuse atâtea, încât reuşi să-i recupereze.

— Ce s-a întâmplat, domnul maiorul este obişnuit cu servitori? comentă sarcastic jandarmul care trebui să i-i dea înapoi pe

Ei bine, din întâmplare era adevărat. Bora, totuşi, avea un chef teribil să-l ia la bătaie pe nenorocitul ăla şi să-i trimită în grabă pe Piotr şi Pavlo spre sectorul lui.

În schimb spuse:

— Sunt obişnuit şi cu şosetele curate. Dumneavoastră nu?

Şi cu un semn brusc din cap le indică celor doi ruşi să-l urmeze.

Jurnal

Nu puteam permite să fie luaţi. Dacă lăsăm deoparte mila – nu, dacă renunţăm la milă, totul s-a terminat. Este singurul lucru, acum, care ne deosebeşte de animale. Putem încerca să menţinem aspectul soldaţilor – personal, îmi pasă – în ciuda frigului, fricii şi lipsurilor, dar, în realitate, ducem viaţa unor fiare care nu se îndepărtează prea mult de bârlog pentru că prădătorii sunt la pândă de jur-împrejur.

Nu mă aştept la milă de la ruşi, nici pentru oamenii mei, nici pentru mine. Dar, chiar dacă vom continua să tragem în ei atâta timp cât vom avea muniţie, nu intenţionez să renunţ la milă.

Potrivit unor zvonuri neconfirmate care provin de la statul-major al regimentului, un grup de suport sub comanda generalului Hoth s-ar afla la aproximativ 50 de kilometri de Stalingrad. Comandantul analizează ruperea încercuirii (ar fi şi timpul!), dar situaţia combustibilului este prohibitivă. Feldmareşalul von Manstein, care a teoretizat pentru prima dată o manevră majoră de eliberare, descurajează acum Armata a 6-a de la o astfel de încercare.

În jurul nostru, luptele distrug totul. Nu va rămâne piatră peste piatră la sud de Ţariţa, aşa cum s-a întâmplat deja în zona industrială şi în cartierele muncitoreşti. Vedem ultimele mutilări ale clădirilor. Pentru soldatul simplu – care sub acest aspect seamănă cu o pisică domestică – acest lucru are consecinţe psihologice.

Un soldat asediat trăieşte pe bază de semne. Cea mai

mică schimbare în mediul său îl alarmează. Geografia lui se bazează pe existenţa reperelor.

Un colţ de casă care se prăbuşeşte noaptea poate distruge echilibrul interior absurd al unui peisaj devastat, dar cunoscut – cel în care a adormit.

Şi când ne gândim că vara înaintam ca într-un ocean de iarbă, încrezători, sfidători, temerari! Nu aveam nevoie să simţim parfum de mirodenii pentru a şti că, de-a lungul traseului nostru exotic, vom găsi insulele pe care le căutam.

Neliniştea sporeşte nevoia de puncte de sprijin sigure. Le reamintesc oamenilor mei că, atâta timp cât avem punctele cardinale (pe care doar îngerul Apocalipsei le va răsturna), nu avem nevoie de altceva.

Cu săptămâni în urmă ne împingea sloganul „Mâine, Tot înainte „, ispita mobilă a cuceririi. Astăzi, inevitabil, un număr tot mai mare de soldaţi vor să creadă că elasticul întins la neverosimil pe care ne aflăm încă se mai poate contracta pentru a-i aduce înapoi acasă. Acasă, nu cred. Pe cât posibil, îmi interzic să alunec în dorinţa de siguranţă. Eu sunt siguranţa oamenilor mei; capacitatea lor de a rezista depinde de a mea, iar asta este valabil pentru Kern, pentru Schertl şi pentru toţi ceilalţi. Nagel este singurul pe care mă pot baza cu adevărat.

Adăugat mai târziu

Soseşte vestea că Donul este complet îngheţat, ceea ce va grăbi traversarea lui de către Armata Roşie, acum de neoprit în urmărirea aliaţilor noştri. Inamicul a înconjurat complet Armata a 8-a italiană, în care serveşte maiorul Galvani. Doar Alpinii au reuşit să se retragă în mod ordonat şi să se unească cu Armata a 2-a maghiară. Acum, slavă Domnului, rezistă la sud de Voronej.

Note împrăştiate şi nedatate, mâzgălite pe foi improvizate şi introduse în jurnalul lui Bora

Incredibil, există un greier în clădire.

Nu îl vedem niciodată. Când l-am auzit în prima noapte, ne-am alarmat, temându-ne de o şmecherie a ruşilor. De fapt, era doar un greier de casă, sau un greier verde, nu ştiu.

În vremuri normale, soldaţii mei probabil l-ar fi zdrobit cu bocancul. Acum, deşi nu se arată niciodată, acel greier a devenit preferatul lor.

Habar n-am cum a reuşit să supravieţuiască iadului din jur. S-a născut pe malul Tariţei şi s-a refugiat aici, ca noi? Ce mănâncă şi cât trăieşte un greier?

Fără electricitate, va deveni în curând complicat să citesc. Trebuie să ne facem refugiul suportabil şi cald.

Apă de spălat, de băut.

Îi bat la cap pe toţi – doctori, asistente, administratori – pentru a obţine lucrurile de care an nevoie oamenii mei.

Sunt sigur că bunica Ashworth-Douglas îmi va trimite cerneală şi hârtie de scris de Crăciun. Tânjesc să le primesc.

Furtul de la morţi devine o necesitate. Tatăl meu vitreg nu a trebuit niciodată să facă asta; era deja colonel în timpul Marelui Război. Fratele meu pilot, Dumnezeu să-l binecuvânteze, este scutit de asemenea mizerie. Suntem la ani-lumină distanţă de ceea ce eram. Ne avem doar unul pe celălalt. Sau, mai degrabă (şi mai rău pentru mine, dată fiind responsabilitatea pe care o presupune), oamenii mă au pe mine. La Stalingrad, bolile devastează unităţile.

Schenck a murit. Multiplu decoratul general de brigadă Emil Schenck a căzut pe câmpul de luptă ca un erou, în dimineaţa zilei de 23 lângă Spartakovka, împotriva Diviziei 99 Puşcaşi. Se pare că Panzerul IV al său a fost lovit de aproape de o puşcă antitanc M42. Nu este un secret, nici măcar pentru inamic, că tancurile Cavaleristului Săritor nu au blindaj frontal suplimentar. Dacă echipajul nu moare pe

loc, este ars de viu la scurt timp după.

E o pierdere grea pentru Divizia 24. Von Lenski, comandantul diviziei, îl stima mult pe Schenck şi, în afară de fanatismul său ideologic şi conflictele noastre personale (fără legătură directă cu problemele militare), fostul meu comandant din Polonia era un luptător minunat. Va primi o promovare postumă la gradul de general-locotenent, fără îndoială o consolare incalculabilă pentru văduvă şi cei cinci sau şase orfani.

În zile atât de groaznice, chiar şi greierul din perete devine important.

Când nu-J mai auzim cântând noaptea, după trei zile trebuie să-mi imaginez că s-a mutat în altă parte în clădire. Nu le pot spune oamenilor că, după părerea mea, a fost ucis de frig. O insectă devine un un surogat al nostru. Cu toţii suntem Gregor Samsa mai mult decât ne-am dori să credem. Empatizăm cu insectele, şoarecii, şobolanii. Ne înduioşăm pentru paraziţi.

Greierul devine un camarad căzut.

Dormim din ce în ce mai des în uniforme. Aici, la Stalingrad, e greu să ne păstrăm curăţenia. În război este oricum greu, dar necesar. Încerc din răsputeri să reuşesc. Îi tratez bine pe cei doi hiwi *care mi-an rămas, dar trebuie să-mi garanteze haine curate şi apă de spălat. Cu toţii am crescut cu recomandarea unei mame de a ne păstra lenjeria în stare bună, în caz că ne îmbolnăvim şi ajungem la medic. Încă mă gândesc la asta.*

În timpid înaintării din iarna trecută, ca şi alţii, ieşeam afară cupieptid gol şi mă frecam bine cu zăpadă. Având în vedere situaţia, de îndată ce temperatura va urca până la zero grade, mă voi îngriji tot aşa de igiena mea. De când sunt în Rusia, nu pot decât să mulţumesc severităţii tatălui meu vitreg, care ne-a obligat să dormim fără încălzire chiar şi în zilele cele mai reci. În cameră trebuia să

spargem vălul de gheaţă pentru a ne spăla faţa în lighean, iar duşul era întotdeauna rece, cu excepţia zilei de sâmbătă. În copilărie, îl auzeam pe Peter plângând sub jetul de apă din baia care despărţea camerele noastre. Odată era atât de exasperat, încât i-a răspuns urât generalului, spunând: „Dacă mor în război, vei regreta că m-ai pus să fac duşuri îngheţate! „

Din fericire, când e posibil, eu şi cu Dikta facem împreună minunate duşuri calde, în timpid cărora se întâmplă de toate.

Draga mea Nina, nu-ţi face griji. Sunt, împreună cu toţi camarazii mei, cu credinţă în mâna lui Dumnezeu.

Dikta, te iubesc în viaţă şi dincolo de viaţă.

Joi, 24 decembrie

Aprovizionarea aeriană deveni din ce în ce mai rară. Uneori săreau o zi, aşa că răniţii, care îndurase deja mai bine de treizeci de kilometri la bordul unui camion, trebuiau să zacă pe pistă până când următorul pilot îşi risca viaţa şi aeronava pentru a zbura în mijlocul viscolului.

Cumva, Peter reuşi să transmită prin radio urările de Crăciun. Bora îi răspunse şi îi aminti fratelui său de promisiunea de a-l avertiza înainte de catastrofa. Lattmann, în schimb, telefonă din centrul Stalingradului; avea ordin să scoată din pungă un pachet voluminos cu documente.

— Se anunţă încă o furtună de zăpadă pentru mâine, aşa că trebuie să ajung azi la Gumrak şi apoi la Pitomnik înainte de lăsarea întunericului.

Pentru el, era salvarea. Chiar dacă ar fi încercat să se întoarcă, era destul de improbabil ca Abwehrul să permită unui agent operativ să pună piciorul din nou în Stalingrad. Veşti bune pentru un tânăr tată de familie. Pentru a depăşi jena pe care o percepea în vocea prietenului său, Bora îi spuse, fără să mintă, că se bucura pentru el.

— Continuă să urmăreşti pista cu Lăzâr, Bruno. Noutăţi de la contactul tău, fostul aghiotant al şefului de stat-major maghiar?

Faptul că discutau atât de liber la telefon dovedea degradarea totală a situaţiei.

— Nu încă. Dar am aflat că politrucul tău, Stasov, a fost dus la Gumrak pentru a fi interogat, după ce Divizia 100 Vânători l-a luat prizonier pe malul Volgăi.

Bora reînvie.

— Mai este la Gumrak?

— Mă îndoiesc. Dacă merită să-l stoarcem bine, cum presupun, probabil l-au scos deja din pungă. Poate la Rostov.

— Înţeleg.

Pentru Bora, luna părea mai aproape decât Rostov-pe-Don, cinci sute de kilometri spre sud-est. Ofiţerul NKVD era pierdut pentru el şi ancheta sa, ca orice altă fiinţă umană din afara încercuirii.

— Mai e ceva, continuă Lattmann. I-am pierdut urma lui Lolo Stumbeck. Nu, nu e la Bucureşti. S-a întors la Golubinskaia exact când sovieticii atacau la Kalaci; îl raportează dispărut. Să sperăm doar că a lăsat în România o copie a ceea ce adunase pentru cazul tău.

Bora nu încercă să-şi ascundă dezamăgirea.

— Îmi pare rău, spuse Lattmann. Îmi dau seama că nu este cadoul de Crăciun la care te aşteptai. Uite, trebuie să plec. Dacă ai întrebări sau idei pentru alte piste, transmite-mi-le imediat.

Bora citi cele câteva cuvinte pe care şi le notase pe spatele unui plic. Lattmann ezită o clipă, înainte de a răspunde:

— Ce e asta, o noutate? Glumeşti.

— În acest moment, Bruno, glumitul e ultimul lucru pe lista mea.

Pentru cât valora într-o situaţie atât de disperată, cadoul lui Bora era pe drum. Cu un gest de camaraderie fără precedent, generalul Hartmann îi telefonă personal pentru a-l informa că îi fusese conferită crucea de Cavaler al Crucii de Fier. Motivaţia, după cum îi citi lui Bora, era „extraordinara abilitate de comandă dovedită în timpul înaintării de la Don, culminând cu rolul unităţii sale în cucerirea centrului urban al Stalingradului şi în operaţiunea reuşită, condusă personal, împotriva fortăreţei Teatrului din oraş, sediu al unor importante forţe inamice”.

— Va trebui să aştepţi puţin înainte de ceremonia oficială, adăugă Hartmann, dar este ceva ce îţi va face plăcere să le comunici părinţilor tăi.

— Vă sunt foarte recunoscător, *Herr.*

Cu toate acestea, Crăciunul fu o sărbătoare tristă. Bora se gândea la scrisorile de scris şi continua să amâne momentul în care ar fi trebuit să pună negru pe alb cuvinte care, oricât de prudente, ar fi provocat nelinişte şi durere. Oamenilor săi continua să le arate un mare echilibru şi o încredere pe care, totuşi, el nu le simţea deloc.

Era înfricoşător, în nopţile tară nori, când ceaţa ascundea stelele, să recunoşti zgomotul avioanelor germane care zburau în căutarea unui loc în care să arunce proviziile cu paraşuta. În anumite momente, ieşind din refugiu pentru a scăpa de fumul şi duhoarea spaţiilor aglomerate cu oameni care nu se puteau nici spăla, nici schimba, zumzetul profund al avioanelor bimotoare i se părea singura legătură cu vreo formă de speranţă.

Prăbuşirea pungii începu la vest, la scurt timp după Crăciun, acolo unde diviziile izolate nu primeau hrană de zile întregi. Când canistrele aruncate cu paraşuta cădeau departe sau în mâinile inamicului, raţiile zilnice se diminuau. În luptă şi la temperaturi sub zero grade, se

reduseseră la câteva căni de supă tară came şi 50 de grame de pâine.

Între timp, Divizia 71 continua să reziste la Stalingrad Sud. Pe malul Ţariţei din zona lui, Bora îşi făcea griji din cauza ştirilor – credibile – despre distrugerea completă a liniei româneşti la sud-vest. Dezastrul aliaţilor la vest de Beketovka deschidea calea Armatei Roşii, care putea acum să se îndrepte spre nord fără a întâmpina rezistenţă. În curând, avangărzile ei aveau să poată ameninţa direct cartierele centrale din oraş.

Întâlnirile dintre ofiţeri se transformară în exerciţii de incapacitate şi frustrare. Regimentele şi batalioanele, acum reduse la esenţă, existau doar pe hârtie. Gradele înalte îi convocau în egală măsură atât pe subordonaţii lor direcţi, cât şi pe orice alt comandant de companie sau batalion care se găsea în apropiere. De obicei se întâlneau în locurile în care unităţile erau deja în contact şi, dat fiind că împărţirea iniţială în districte defensive fusese revizuită de mai multe ori, o ştafetă venea să îi ia sau îi aştepta la un anumit colţ de stradă, pentru a se asigura că se prezentau la locul potrivit.

Cu o astfel de ocazie, Bora află despre abandonarea oricărei tentative de sprijin din exterior. Trăgând cu ochiul la harta de pe masa improvizată a colonelului, înţelese imediat că, în oraş, flancul drept al Diviziilor 79 şi 100 Vânători era în pericol iminent. La sud de acele unităţi se afla Divizia 295, iar la sud de 295, Divizia 71.

Ce spusese Paulus despre dificultatea de a roti un PAK de 75 mm? Dacă în acea zi ar fi primit unul, oamenii lui Bora ar fi trebuit să găsească o modalitate de a-l întoarce cu 90 de grade, spre Minina şi dealurile cimitirului – dacă nu chiar cu 180 de grade, împotriva unui duşman care venea din spate.

Luni, 28 decembrie

Scris la 19:00, în noul nostru comandament în această dimineaţă am împiedicat infanteriştii ruşi susţinuţi de blindate să ne împartă sectorul în două. Probabil erau proaspeţi recruţi, pentru că s-an retras lingându-şi rănile, deşi aveam la dispoziţie doar „ciocănitori „de 37 care cu siguranţă nu sunt capabile să perforeze blindajul unui T-34. Credeau că suntem mulţi? Nu văd cum. Colegii de la Divizia 371 ne informează că, imediat ce focul de artilerie se diminuează, plutoanele inamice încearcă să se infiltreze în liniile noastre. Sunt deja semnalaţi în unele clădiri imediat lângă sectorul nostru. Ar vrea să ne alunge de la Stalingrad Sud, dar nu îndrăznesc să avanseze. Suntem mereu în alertă.

În această după-amiază, când am fost convocat la ceea ce aş numi un post de comandă multi-regiment, nu ştiam la ce să mă aştept. În sufletul meu, încă mai speram – ca majoritatea dintre noi – că voi auzi că soseau ajutoare şi că ni se va ordona să contraatacăm. De unde mă aflam (odată cu reamenajarea liniei de apărare, unitatea noastră s-a mutat în pivniţa unui spital abandonat, nu departe de Ţariţa), nu se putea ajunge la locul de întâlnire decât pe jos.

Am sosit la scurt timp după colegii mei; cu toţii încă aveau paltoanele pe ei. A trebuit să aşteptăm aproape o jumătate de oră înainte de a ni se comunica faptul că generalul Hoth şi forţele sale blindate şi-au oprit înaintarea spre pungă. Ajunseseră la mai puţin de 50 de kilometri de noi

(un drumul dus-întors de la Leipzig la Borna!), dar acum se retrag pentru a nu fi încercuiţi la rândul lor.

Nimeni nu a spus nimic după dezvăluire. Colonelul von Guzman nu a deschis gura, iar colonelul Kroh şi-a completat raportid într-un cerc de oameni amuţiţi. Lampa cu kerosen, singura sursă de lumină din subsol, s-a stins,

scutindu-ne de a ne privi în ochi.

Fiecare dintre noi avea o modalitate de a-şi procesa neliniştea. În întuneric încercam să mă imaginez în altă parte, oriunde numai acolo nu. Vara în Prusia de Est, la răscrucea de drumuri care merge într-o parte spre GrosswaJtersdorfla sud şi în cealaltă continuă drept printre câmpii. Într-un anumit loc din acea câmpie solitară, la marginea pădurii, se află cimitirul rusesc din Marele Război unde, în copilărie, Peter şi cu mine mergeam în căutare de cartuşe, catarame, resturi de uniforme.

Era atât de viu. Aproape că puteam atinge lespezile ortodoxe cu bara transversală la picioarele crucii, pe un covor umed din frunze mici, rotunde şi foarte verzi.

Pentru câteva secunde m-am agăţat de acea viziune ca să nu mă las copleşit de panică şi nimeni nu a observat. Într-adevăr, în timp ce o ordonanţă încerca să facă să funcţioneze o altă lampă, am rupt primul tăcerea, întrebând dacă vom încerca o ieşire şi, dacă da, care erau ordinele noastre.

Nu puteam vedea expresia comandantului, dar vocea lui era aspră.

Ce nu? a insistat căpitanul din stânga mea.

Noi toţi din subsolul acela îngheţat cunoşteam răspunsul. Cu toate acestea, voiam ca Kroh să ni-l dea deschis.

Pentru că unităţilor individuale ale Armatei a 6-a, a explicat el, le lipsesc combustibihd, mijloacele şi armele pentru a pătrunde în liniile inamice şi a spera să le traverseze.

În ce condiţii ne-am găsi astăzi în cazid în care combustibihd sintetic al doamnei Costin ne-ar fi fost livrat? Aşa, abandonaţi şi cu bariera de ne trecut a Volgăi în faţă, puteam rezista încă o săptămână sau maxim încă o lună. Nu mai mult. Fără să o spun, pariez pe a doua ipoteză. Şi

apoi?

Mă revolt, ca toţi ceilalţi, la ideea că ne vom lăsa nimiciţi unul câte unul, şi în plus fără a fi de vreun ajutor patriei noastre. Alţi treizeci de mii dintre noi an murit în ultima lună. În acel întuneric apăsător, trebuia să-mi încetinesc respiraţia pentru a-mi controla neliniştea. Mi-am interzis să mă gândesc la orice altceva, mai ales la cei pe care îi iubesc.

De îndată ce lampa s-a aprins din nou, Kroh ne-a dat drumid pentru a ne putea întoarce la adăposturi înainte de căderea nopţii.

Suntem trimişi înapoi fiecare cu câte o sticlă de coniac, un cadou de la colonelul Guzman. Cu mii de camarazi murind ca muştele la vest, darul lui mă jigneşte. Dacă n-aş intenţiona să le-o dau oamenilor mei, aş înfige-o destupată cu fundul în sus în zăpadă. Cu toţii suntem tacit de acord că nu le vom spune nimic trupelor până mâine. Nopţile sunt grele când primeşti veşti proaste.

Suntem doi, un căpitan bavarez din Divizia 295 şi cu mine, care ne întoarcem spre Tariţa. El fredonează cu gura închisă, iar eu merg după el.

De nicăieri, lunetiştii ruşi aproape ne zboară creierii. De trei ori trag în noi şi ne ratează. Este atât de al naibii de frig, încât ochii le lăcrimează până la punctul în care nu pot distinge clar ţintele?

Întreb de ce n-am murit încă, observă colegul. Sovieticii ne văd ca pisicile în întuneric, cu excepţia faptului că pisicile nu ne-ar rata.

Cu siguranţă nu ne-au ratat din milă. Susţin teoria ochilor înlăcrimaţi şi binecuvântez acel tip special de amurg care are culoarea unei vânătăi şi estompează marginile.

După ce bavarezul s-a îndreptat spre văgăuna lui, fac singur ultima parte de drum; şi nu se pune problema să nu

ştiu că inamicul poate fi plasat la orice fereastră care nu este ocupată de ai noştri.

Încetez să mă mai chinui. Merg înainte cu toată demnitatea pe care o pot menţine în frigul ăsta nenorocit. La naiba cu restul. Mai sunt vreo zece zile până la Crăciunul ortodox; nu mă aştept ca ruşii să fie pătrunşi de mii osârdie. Dacă mă omoară, nu va fi nimic din greşeală sau răuvoitor. Zăpada acoperă hoituri, cadavre, geamuri sparte, coşuri prăbuşite, scrisori sigilate în buzunare către familie, tutun nefumat, cutiuţe de Pervitin, praf împotriva paraziţilor marca „Russia

Nagel, cu Crucea de Fier clasa Iproaspăt prinsă pe tunică, mă aşteaptă la intrare, gata să mă acopere dacă vreun lunetist mă ia drept ţintă în ultimul moment. Îi sunt recunoscător. Totuşi, îmi spun că nici măcar nu sunt aici; e puţin probabil ca ruşii să mă vadă. Sunt în alt loc, sau în multe altele. Sunt în Prusia de Est, sau la Roma, în pat cu soţia mea, sau ascuns după draperiile din sala de muzică, atunci când la opt ani speriam servitoarele ţipând: „Am murit! „, şi cine ştie de ce. Sunt pe Riscal Amargo care dă spre Aragón, ţinând în mână gloria copilărească a unui legionar de douăzeci şi trei de ani, într-un vânt cald care miroase a oase. Sunt în cimitirul rusesc de la marginea pădurii, printre cruci ale căror inscripţii chirilice acum l-aş putea descifra. Sunt peste tot, numai aici nu.

Şi, într-adevăr, ruşii nu mă ucid. Nagel înţelege că la comandament miau servit şi altceva decât coniac, dar aşază sticla împreună cu celelalte două pe care locotenentul Schertl le pusese deoparte pentru un toast la miezid nopţii, câte o linguriţă de fiecare.

În aceeaşi seară, încep să scriu din nou. La nicio jumătate de oră după întoarcerea mea, primesc un telefon disperat de la locotenentul unei redute din apropiere. Întreabă de căpitanul Gebelein, al cărui nume nu-l cunosc.

Apoi înţeleg că este vorba despre bavarez, care se pare că nu s-a mai întors. Au sunat la comandament, de unde i-aii informat că plecasem cu el la sfârşitul întâlnirii. Descriu cât mai detaliat posibil punctul în care ne-am despărţit şi adaug că ruşii ne ţineau sub tir. Nu îndrăznesc să fac presupuneri. Puteau rata ţinta a patra oară...? Nu, nu îndrăznesc să fac presupuneri.

Totuşi, toate acestea au o implicaţie evidentă, şi anume că oamenii lui Gebelein încă nu ştiu că suntem condamnaţi. Au trimis o patrulă să-l caute, fără niciun rezultat. De unde ne-am despărţit, trebuia să traverseze o scurtă porţiune descoperită, iar apoi să meargă pe lângă un perete pe jumătate prăbuşit. El şi cu mine am schimbat puţine cuvinte, trecând împreună peste grămezi de zăpadă, cu marginile paltoanelor rigide de gheaţă. Nu le dezvălui nimic din ce am aflat în subsol. Sunt momente, sunt zile în care suntem surdomuţi emoţional; comunicăm prin clişee, inepţii, fleacuri. Îmi dau seama acum, gândindu-mă mai bine, că Gebelein fredona cu gura închisă aria lui Leporello din Don Giovanni *de Mozart. „Ah, padrón, siam tutti morţi. „Nu ştiam nici măcar cum se numea bavarezul. Sigur că dacă nu l-au găsit... Era la vreo sută de metri de poziţia lui când ne-am despărţit; ningea, dar nu suficient pentru a-i acoperi corpid, în caz de ceva.*

Îl întreb pe locotenent dacă Gebelein era înarmat. Sigur că da. Nu fac nicio presupunere, dar tânărul de la celălalt capăt al firului face o pauză îngrozit. „Ei, la ce vă gândiţi „aş vrea să-i spun, dar ar dezvălui prea multe despre el şi despre mine. Dacă nu au fost ruşii, atunci... înţeleg ce gândeşte el încet şi dureros: dacă căpitanul şi-a luat viaţa, de ce a făcut-o? Ce i-au spus la comandament? Ce înseamnă pentru ei? Perspectiva de a rămâne fără comandant este deja dură. Nu-i voi spune acestui băiat că ajutorul de la Hoth nu va veni. Îl liniştesc spunându-i că îl

vom ajuta să-l caute. Nagel alege câţiva oameni de încredere şi iese. Obişnuiţi cum suntem să păstrăm aparenţele, locotenentul şi cu mine ne facem urări înainte de a încheia comunicarea.

Adăugat mai târziu

Nagel se întoarce fără veşti. Îl informez pe locotenent că, de acum, el este responsabil de post. Îl sfătuiesc să nu conteze prea mult pe sosirea vreunui ajutor, dar să-şi facă oricum datoria.

Apoi îl chem pe Nagel, să-i relatez ce ne-a spus Kroh. Doamne, el este nostromul meu. Are trei copii. Îi datorez măcar asta, oricare ar fi regulile privitoarea la informarea mai întâi a ofiţerilor. Pe sub piele i se vede craniul acestui sergent aspru care, ca şi mine, se rade religios în fiecare zi în ciuda lipsei a tot, într-un război care ne-a transformat în barbari, în timp ce ruşii an feţe blonde şi copilăreşti şi îmbrăcăminte călduroasă.

Nagel ia poziţia de drepţi. Befehl, Herr *este singurul lui comentariu. Când adaug: „îmipare rău, domnule sergent. Nu le spuneţi oamenilor deocamdată", răspunde din nou:* Befehl."

La ordin. Suntem amândoi la ordin. Ce simte, nu-mi spune. Nici eu lui. Mă întreb de câte milioane de ori a fost repetată această expresie a militarismului stupid, chiar şi numai din vremea lui Frederic cel Mare. Este liantul care ne ţine împreună, lipicios ca hârtia de muşte pe topografia StaJingradului.

În timp ce mă pregătesc să mă întind în pat, bombardamentul începe din nou dinspre Karpovka. Ruşii continuă să tragă în depozite, centre logistice, drumuri, şine de tren şi aeroporturi. Ştiu exact unde să lovească.

Îmi vine în minte fabula lupului prins în cursă care îşi mutilează cu muşcături laba pentru a se elibera. De ce nu m-am gândit la asta în timpul întâlnirii când, în stângăcia

lui întunecată, colonelul Kroh ne-a dat să înţelegem care parte din anatomia lupului o reprezintă Armata a 6-a?

Al doilea nume al lui Kroh este Gonzalvo – cel mai puţin german imaginabil – omologul perfect al colonelului von Guzman, care este un laic benedictin de origine spaniolă. Poate pentru că eram cu toţii palizi, şi el în special, sau pentru că barba brună şi neîngrijită îl făcea să pară şi mai epuizat, când mi-am luat rămas-bun de la el am avut impresia că aveam în faţa mea o fantomă spaniolă ca numele lui, precum contele de Orgaz din tabloid lui El Greco, pe care sfinţii şi curtenii îl îngroapă într-o solemnă Pietă seculară. Toţi în negru, cu excepţia gulerului alb de la gât. Contele – al cărui nume cred că era Gonzalo – zace între ei ca Hristos coborât de pe cruce, livid, de culoarea frunzelor de agavă, asistat personal de Sf. Ştefan şi Sf. Augustin, într-o bogată armură de Toledo care nu are nicio legătură cu ceea ce probabil a purtat în realitate la moartea lui, cu două sute de ani înainte de pictură. Nu-mi amintesc ce este deasupra scenei, doar un alai de nori şi îngeri.

Miercuri, 30 decembrie

Ziua începu dramatic. Aşchiile unui proiectil de artilerie rusească îl răniră la coapsa stângă pe căpitanul Kern, care primise foarte rău vestea retragerii lui Hoth şi, văzând totul în negru, lăsase garda jos. Infirmierul unităţii îi spuse lui Bora că nu putea face nimic pentru a opri hemoragia şi că era nevoie de spitalizare imediată. Dădu primul ajutor soldaţilor care fuseseră răniţi uşor de aceeaşi explozie (schijele de gheaţă erau aproape la fel de periculoase ca metalul) şi, cu o pânză cerată pe post de targă, îl însoţi pe Kern la cel mai apropiat post de prim ajutor. Merse şi Bora. În total erau patru dintre ei, plus câţiva răniţi uşor, care se târau prin vântul nemilos de nord.

Termometrul de la intrarea postului de prim ajutor – un

complex de tuneluri săpate în malul nordic înalt al Ţariţei – indica -22 de grade. Bora, care de câteva zile ducea pe picioare o răceală urâtă, rămase o oră în aşteptarea veştilor despre oamenii lui, într-o anticameră aglomerată cu răniţi care se văicăreau întinşi pe podea. Când se sătură să asiste la toată acea suferinţă şi porni spre ieşire, fu cuprins de un vertij brusc. Se rezemă cu spatele de perete pentru a se susţine şi îşi pierdu cunoştinţa.

Când îşi reveni, zăcea pe jumătate dezbrăcat pe un pat mic. Primul său gând confuz fu că, din fericire, avea lenjeria curată.

— Ce s-a întâmplat?

Un chirurg cu o căciulă de blană se uita la el prin lentile atât de groase, încât în orice alt moment al istoriei ar fi fost suficiente pentru a-l ţine departe de serviciul militar.

— Sunteţi bolnav.

Aproape de pat, lăsă cu zgârcenie să-i curgă câteva picături de alcool pe mâini; iar când Bora îi spuse că nu se simţea deloc rău – ca şi când cineva ar putea leşina tară motiv –, se încruntă.

— Ei bine, nu v-am injectat strofantină în corp pentru că aveam prea multă. V-a făcut să vă reveniţi, dar în locul dumneavoastră nu m-aş ridica brusc. Aţi fost vaccinat împotriva tifosului?

Bora se sprijini în coate, iar când ameţeala dispăru, se ridică încet în picioare. Dat fiind că în cameră era un frig de moarte, întinse mâna după haine şi începu să se îmbrace.

— Desigur. Tifos, tetanos, malarie, rapeluri de toate felurile.

— A-ah.

Chirurgul îşi ridică ochelarii pe frunte. Îi ceru lui Bora livretul de serviciu şi îl studie, strângând din ochii miopi, cu nasul în paginile care enumerau acele detalii.

— Neliniştea şi tensiunea îţi pot scădea apărarea şi tot te îmbolnăveşti.

— Nu este cazul meu.

Degetele lui Bora, reci, se luptau cu nasturii jachetei. Era jenat şi puţin enervat pentru că zăcuse neputincios în acel pat.

— A fost doar o reacţie la frigul de afară.

— Ah, da? Cu 39 şi jumătate de febră? Prostii. Deocamdată este o minunată gripă şi surmenaj. Asiguraţi-vă că nu faceţi rost de o pneumonie sau de tifos. Mori la fel de sigur ca şi cu un glonţ în cap, dar durează mai mult.

— Nu intenţionez să fac rost de nimic. Ce face căpitanul Kem?

— Am reuşit să-l stabilizăm. După ce aruncă livretul pe pat, chirurgul păru să-şi cântărească următoarele cuvinte.

— De obicei am de-a face cu pacienţi fără simţire, spuse. Dar cum dumneavoastră sunteţi acum treaz şi lucid, permiteţi-mi să vă pun o întrebare explicită, având încredere că voi primi un răspuns la fel de explicit. Cât timp mai avem?

Ezitarea lui Bora fu relevantă.

— Aici suntem la capătul puterilor, insistă celălalt. Nu mai avem medicamente, nici paturi. Am terminat anestezicele. Avem răniţi îngrămădiţi în tuneluri şi beciuri pe ambele maluri ale Ţariţei. Dacă va trebui să ne retragem rapid, nu vom avea cum să-i evacuăm, ca să nu mai spun de cei care continuă să vină.

De ce să păstreze pentru sine singura certitudine sumbră pe care o avea? Bora îşi trase cizmele şi făcu câţiva paşi pentru a le potrivi bine.

Într-o săptămână vom lupta pe aceste străzi.

— Într-o săptămână! înseamnă condamnarea la moarte a aproape tuturor pacienţilor mei!

— Fiţi sigur că vom reţine inamicul cât mai mult posibil.

— O săptămână!

Căciula de blană era rusească, o cuşmă de ofiţer numită prea mare pentru capul chirurgului. Când doctorul se învârti în căutarea unui telefon, se văzu şi marginea unei şepci de lână ieşind de sub ea.

— Trebuie să-l sun imediat pe doctorul Renoldi!

Bora se opri, cu degetul mare şi arătătorul pe butonul de la guler.

— Chirurgul nostru şef? Acelaşi care a interzis evacuarea tuturor celor degeraţi sub suspiciunea de autovătămare? Aveţi grijă să nu vă ordone să nu mai hrăniţi pacienţii mai gravi.

Amintirea sinuciderii lui Mott, şi el un chirurg nelinişţit, îl făcu să regrete duritatea cuvintelor lui.

— Scuzaţi-mă, nu voiam. Dar, dacă lucrurile merg prost, ar fi bine să organizaţi rapid transferul pacienţilor dumneavoastră într-o măsură cât mai mare.

Chirurgul dădu din cap aprobator, cu consternare pe chip. Nu se bărbierise de zile bune şi acum părea un tăietor de lemne sfrijit care se trezeşte rătăcit în propria lui pădure. Cunoscând tendinţa medicilor de a rămâne în urmă cu pacienţii cei mai gravi, chiar cu riscul vieţii lor, Bora se gândi că trebuia să întrebe:

— Şi dumneavoastră,

Furia reacţiei îl luă prin surprindere.

— Eu, eu! Ce dracu contez eu? Domnule maior, după zece autopsii efectuate la vest de pungă, am descoperit că jumătate dintre oameni muriseră de foame. *De foame!* Ce mai spuneţi acum? Voi sfârşi mort ca toţi ceilalţi, aşa cum merit. Cum meritǎm cu toţii pentru că am venit aici!

Toată simpatia lui Bora dispăru. Erau cuvinte pe care nu era pregătit să le audă, nici acum, nici altădată.

— Sper că nu vorbiţi serios.

— Că vom muri sau că o meritǎm? Sunt foarte serios în

ambele privinţe. Şi atunci? Haideţi. Denunţaţi-mă dacă doriţi.

— Nu am nici cea mai mică intenţie. Dar nici nu putem gândi anumite lucruri.

— Adică?

Chirurgul îi aruncă paltonul lui Bora.

— Aici nu este loc pentru cei care pot merge, domnule maior; plecaţi. Nu am lobelină sau chinină să vă dau. Mai aveţi vreo aspirină?

— Da.

— Bine. Momentan o folosesc pentru orice, cu excepţia cangrenei. Arătă din cap spre uşă pentru ca Bora să iasă.

— Luaţi-vă înapoi răniţii uşor. Nu pot face nimic altceva pentru ei. Cât despre căpitanul dumneavoastră, voi încerca să-l ţin în viaţă până când îl vor putea evacua. Lăsaţi-l aici.

Referire la celebrul roman pentru copii al scriitoarei americane Mary Mapes Dodge, publicat pentru prima dată în 1865 (nota traducătorului italian).

Evanghelia după Matei (6:34) (n.tr.).

La Caporetto, azi Kobarid în Slovenia, armata italiană a suferit cea mai gravă înfrângere din Primul Război Mondial în faţa trupelor Puterilor Centrale (n.tr.).

Cartier din Roma (n.tr.).

Tun antitanc poreclit astfel din cauza lipsei sale de fiabilitate (nota traducătorului italian).

XII

„Timpul se măsoară doar pe sine.”

H.D. THOREAU, *Primăvara*

Vineri, 15 ianuarie 1943

Vreau să povestesc şi aceste ultime zile cu cuvintele

mele. În lipsă de comandanţi, aşa cum sunt, trebuie să-l pun pe Schertl în locul lui Kern şi pe Nagel în Jocul lui Schertl. Sergentul alunecă imediat în rol ca un peşte. Bietul Schertl, care este un copil bun, aproape că face pe el când îl informez. Nu e un laş. Nu-şi mai încape în piele, ceea ce este destid de diferit.

Se plimbă înainte şi înapoi prin camera mică, gemând „O, Doamne, Dumnezeule, Doamne Şi-ar freca mâinile dacă nu ar purta mănuşi.

Nu pot să-i spun că, potrivit acordului nostru şi oricât l-ar fi durut,

Peter mi-a transmis că în pungă nu mai avem speranţe.

Mă hotărăsc să-l strig pentru prima dată cu porecla lui. Schorsch, nu vă mai comportaţi ca un copil, muri cu toţii, se plânge el.

Îmi este o milă imensă pentru el – pentru toţi oamenii mei. Eu am fost cel care i-a adus până aici, îmi spun. Eu am fost cel care i-a adus la Stalingrad. Şi înţeleg ce voia să spună chirurgul cu cuşmă când zicea că meritäm să murim cu toţii pentru că am venit în Rusia.

Deodată reacţia lui Schertl mă enervează. Îl întreb doar: ce?

Nu pentru că aş crede că greşeşte. Pur şi simplu trebuie să-l fac să-şi revină.

Se uită fix la mine.

— Ce vreţi să spuneţi cu „de ce”?

Ce ar trebui să murim cu toţii? îl presez. Este scris undeva? Aveţi, poate, darul profeţiei? îl aveţi?

Diminuarea temerilor lui funcţionează. Mai vorbim puţin şi se linişteşte. Când iese din cameră, e bine.

Uitaţi să marcaţi temperatura când ieşiţi, îi spun. Vă revine dumneavoastră sarcina să urmăriţi media.

Măsurarea temperaturii pe termometrul de la intrarea în adăpostul nostru are vreo semnificaţie? Da.

Certitudinile noastre se bazează pe câteva lucruri. Un termometru, orizontul, aspectul neschimbat al obiectelor... Şi mie mi se întâmplă să sper că un zid care stă să cadă este încă în picioare când mă trezesc. Acum, mai mult ca niciodată, cea mai mică variaţie ne preocupă. Dacă totul rămâne la fel, şi noi rămânem la fel. Ramura unui copac fără frunze din ceea ce a fost un parc; dar ce spun, vârful acelei ramuri se încarcă de ameninţări dacă se rupe. Citim intens spaţiul mic al habitatului nostru. Suntem animale alerte şi inteligente, a căror supravieţuire implică actul de a ucide. Omorâm toţi duşmanii care se apropie, pentru că ştim că intenţionează să ne alunge şi nu vrem să se întâmple asta.

Cu toţii căutăm un oracol şi ajungem să devenim unul pentru ceilalţi. Ascultăm cu încordare dureroasă cuvintele altora, în căutarea unui mesaj ascuns. Dacă îl descoperim, îngropat în tonul vocii sau într-o eroare involuntară, încercăm să-l interpretăm, preferabil în avantajul nostru.

Spun: „Cu toţii căutăm un oracol", dar eu nu o fac. Acum chiar nu mai ascult ce mi se spune. Am trecut dincolo de cuvinte. Le scriu încontinuu, dar sunt dâre pe care le las în urmă, fragmente. Am trecut dincolo, acolo unde nu mai e nevoie de cuvinte.

Chiar şi în asta Nagel mi se aseamănă. Comunicăm monosilabic, înţelegându-ne perfect. Se ştie că monosilabele nu sunt altceva decât scurtături de cuvinte, şi totuşi au o mare putere. Conţin mulţimi de nuanţe Şi aluzii.

Ruşii cred că luptă pentru oraşul lor. Dar după cinci luni, Stalingradul a devenit şi oraşul nostru. Ne apărăm strada, colţul nostru de stradă, de parcă ne-am fi născut aici. Nu ca şobolanii, chiar dacă se vorbeşte despre „războiul şobolanilor". Mai degrabă, precum câinii, pentru care îndârjirea face parte din rasă.

Adăugat mai târziu

Nu ştiam că mai erau încă fotografi de război la Stalingrad, dar Fritz Gehrmann se opreşte pentru a mă saluta. A terminat un reportaj cu Diviziile 29 şi 371 şi se îndreaptă spre aeroportul din Pitomnik.

Dintre noi se îmbarcă în avion cu toate echipamentele şi rolele de film, îmi spune.

Evident, li s-a ordonat să salveze ultimele imagini cu ceea ce se întâmplă aici. Gehrmann este tipul de profesionist pe care nu ne pare rău să-l vedem că se salvează. Ne bucurăm să se ştie că am rezistat până la capăt. Are cu el aparatul de 35 mm, iar de data asta nu-l opresc să facă poze. Nu vreau să apar în ele, dar pentru familiile soldaţilor ar putea fi imagini preţioase. Sunt mândru să se vadă că, în ciuda a tot, încă arătăm decent, suntem organizaţi şi hotărâţi.

Sunteţi destid de îmbrăcat, observ.

Într-adevăr, poartă doar uniforma de iarnă cu un pulover pe dedesubt; haine care nu sunt suficiente pentru a-lproteja de îngheţ. Ridică din umeri de parcă ar vrea să spună că nu contează.

Face un film întreg. Aşa că, drept compensaţie pentru că i-am permis, îl rog să-mi spună ce se întâmplă la sud de aici. Mergem să ne aşezăm înăuntru, unde este cald şi umed, pentru că zăpada se topeşte pe cizme şi uniforme şi creează o ceaţă fină ca o pădure tropicală urât mirositoare.

Gehrmann nu explică ce s-a întâmplat cu paltonul lui, dar bănuiesc că i l-a dat unui soldat care va rămâne în urmă.

Dezvăluie el. Nu ştiu dacă informaţia este corectă, dar se pare că grosul forţelor sovietice se găseşte la zece kilometri de marginea oraşului. Avangardele lor sunt peste tot. Diviziile 371 şi 20 română sunt sub presiune de zile

întregi. Nu mai au provizii.

„Da „, aş vrea să comentez (dar nu o fac). „Păcat că, în timp ce Divizia 20 română rezistă, comandantul lor, generalul Tătăranu, a zburat din pungă. „

Ceea ce îi spun este mai puţin dramatic.

— Veţi muri de frig de aici şi până la aeroport.

Datorită faptului că i-am dezbrăcat pe duşmanii morţi, suntem aprovizionaţi din belşug cu haine groase. Îi spun lui Piotr să-i arate lui Gehrmann grămada ordonată de salopete, mănuşi, cizme de pâslă, căciuli, ca să aleagă ce doreşte, cu urări de bine din partea Diviziei 71.

P.S. Nu mai există combustibil. Vehicule abandonate peste tot din cauza lipsei de benzină. Am auzit zvonuri că o ofertă de capitulare din partea sovietică, prezentată comandantului pe 9 ianuarie, a fost respinsă a doua zi. Să fie o coincidenţă că astăzi i-au ajuns frunzele de stejar ale crucii de cavaler?

Joi, 21 ianuarie

Aeroportul din Pitomnik a căzut acum patru zile. Gumrak este în pericol. Opt formaţiuni inamice, sprijinite de unităţi blindate, se confruntă cu Divizia 371 chiar mai jos de noi.

Astăzi l-am auzit pentru prima dată pe un coleg, a cărui exasperare trădase prudenţa, numindn-l Homburg *pe comandantul nostru şef. Nimeni nu-l va denunţa, desigur. Ne rămâne doar loialitatea frăţească; nu am abandona-o pentru nimic în lume.*

Aşteptam într-o pivniţă pe jumătate ruinată vizita generalului von Hartmann. În penumbra interiorului – toate ferestrele de la nivelul solului sunt blocate pentru a evita aruncarea grenadelor, astfel că şi o zi senină de iarnă pare tot seară – stăteam în picioare în semicerc, privind în gol. În paltoanele lungi, probabil că semănăm cu acele monumente ale Marelui Război care se văd în târgurile din provincie: un grup melancolic de soldaţi care aşteaptă

ceva sau este dincolo de aşteptare.

Vorbeam din auzite. De astăzi comandamentul Armatei a 6-a se află în subsolul Univermag, fostid sediu al Diviziei 71. Despre Paulus se spune că e deprimat şi gata să arunce prosopul. Dacă i-ar cere Fiihrendui permisiunea de a se preda, după ce a tras în emisarii ruşi cu câteva zile în urmă, ar fi vorba inevitabil de o capitulare.

Cu toţii ne opunem ideii de predare necondiţionată. Iar colegul meu are dreptate: Friedrich von Paulus ar trebui să se numească Friedrich von Homburg.

Drama de secol XIX a lui Kleist despre Prinţid de Homburg vorbeşte despre vinovăţie, responsabilitate şi iertare. Un tânăr nobil, afectat de somnambidism, comite o greşeală gravă pe câmpul de luptă şi este condamnat la moarte. În timp ce iubita lui intervine pentru el, un prieten îl convinge să accepte senin sentinţa. Chiar înainte ca execuţia să aibă loc, Homburg descoperă că monarhul l-a iertat şi că, în realitate, îi pregăteşte nunta. Ultima scenă, însă, dezvăluie că totul a fost un vis, iar bătălia fatidică nu a fost încă dusă.

Dat fiind că voi smulge această pagină din jurnal, pot să-mi permit ce am scris mai sus şi ce scriu acum: ne conduce un somnambul? Sau un grup de somnambuli? Somnambulul principal s-ar putea afla la Berlin, în Bârlogul sau într-unul din trenurile sale blindate.

Suntem dureros de treji. Când anticii au scris că Somnul este fratele Morţii, aveau pe jumătate dreptate. Veghea este sora lor.

Intră Hartmann epuizat. Fiu şi nepot de soldaţi, este făcut dintr-un altfel de aluat. Îl numesc ruşii, care transformă H-ul în G. Ţâşnim în poziţia de drepţi, aşa cum am face-o în cazarmă (întâmplător, venim cu toţii din familii de militari, absolvenţi ai Academiei şi voluntari).

Confirmă că se luptă corp la corp la vest, de-a lungul

Tariţei. Gara de la Voroponovo a căzut. În spatele nostru, siberienii din Divizia 284 atacă diviziile noastre surori. La sud de poziţia noastră, Divizia 371 se chinuie să oprească cel puţin opt formaţiuni blindate, dar are un flanc descoperit la sud-vest şi pare că începe să se retragă pentru a nu fi distrusă. De săptămâni, Divizia 71 se confruntă cu Divizia 193 Puşcaşi; acum trebuie să ne păzim spatele şi să încercăm să respingem ameninţărea dinspre vest.

Ne dăm seama cât de îndurerat este Hartmann al nostru din Hartmann-Stadt. La mijlocul lunii septembrie eram zece mii; acum divizia numără doar 193 de oameni. Îl asigurăm că intenţionăm să rezistăm, orice ar fi.

Când vine timpul să plecăm, luând cu noi instrucţiunile şi urările lui de bine, fiecare primeşte o strângere de mână şi o bătaie paternă pe obraz. Este un semn bun sau rău? Tatăl meu vitreg nu a fost niciodată atât de afectuos cu mine.

Faţă în faţă cu generalul, sunt sufocat de emoţie. Aş vrea să-i spun că, de când mi-a vorbit în jeep, i-am urmat sfatul. Aş vrea să citez mottoul strămoşului meu – Minime recessi *„Nu am dat înapoi niciodată „– dar nu îndrăznesc, pentru că s-ar putea să trebuiască să ne retragem mâine, pentru a pregăti o nouă linie de apărare.*

Hartmann a răspuns tăcerii mele dând din cap, cu zâmbetul cuiva care citeşte gândurile.

Sâmbătă, 23 ianuarie

Colonelul Kroh a auzit că Paulus vrea să ceară Fuhrerului permisiunea de a se preda. Discuţii la nivel înalt? Ar fi de neconceput, dar la fel ar fi şi contrariul. A adăugat că şeful este furios pe Abwehr pentru ceva ce Abwehrul ar fi ordonat. Nu ştiu despre ce este vorba, dar momentan nu apreciez critici aduse acţiunilor noastre.

În unitatea mea am rămas mai puţin de cincizeci. Piotr şi

Pavlo preiau cele mai umile sarcini pentru a nu fi trimişi în altă parte, iar noi îi ţinem pe lângă noi. Proviziile sunt puţine, dar mai avem încă, mulţumită muncii lui Schertl. Nagel şi cu mine păstrăm o disciplină absolută pentru a evita isteria. Medicamentele sunt încuiate, cutia este sub patul meu şi dorm pe ea. Dacă dorm. Postul bavarezului, inclusiv tânărul locotenent, a sărit în aer cu câteva zile în urmă, împlinind profeţia pe care Gebelein o fredona în zăpadă: „Suntem toţi morţi. „

Am ucis aproape toţi ruşii care încearcă de săptămâni să ne alunge, dar vin mereu alţii. Generare spontană. Nu mai încearcă să-şi ridice morţii, pentru că tragem în tot ce vedem. Acest lucru ne permite să ne strecurăm pe furiş noaptea, să-i jefuim de hainele călduroase, raţiile şi vodca pe care le au cu ei. Le moştenim păduchii, dar avem avantajulprafidui «Russia», noi. Îi lăsăm în chiloţi – pe cei care poartă lenjerie – sau goi, aşa cum i-au făcut nefericitele lor mame. Funcţionează mai bine cu cei pe care îi omorâm la apus (adică pe la mijlocid după-amiezii în acest anotimp), pentru că altfel frigid îi îngheaţă şi se desprinde şi pielea, presupunând că reuşeşti să îi dezbraci.

Îmi interzic să mă gândesc la răniţii care se mai pot afla printre ruinele cartierului unde alte unităţi an fost masacrate. Dumnezeu ştie ce s-a întâmplat cu chirurgul cu cuşmă şi cu toţi ceilalţi de pe malurile Ţariţei. Trebuie să mă gândesc să-i fac să supravieţuiască pe ai mei, pentru care prizonieratul înseamnă doar 70 la sută moarte.

Înainte de căderea nopţii, oamenii îmi fac un cadou pentru a sărbători Crucea de Cavaler care, la o lună după telefonul generalului von Hartmann, a devenit oficială chiar astăzi. Toţi au pus deoparte puţin din înlocuitorul de cafea, aşa că primesc două sute de grame pentru uzul meu personal. Le mulţumesc din suflet, este un lux pentru mine şi un mare sacrificiu pentru ei.

Duminică, 24 ianuarie

Nu e vorba de zvonuri. Este adevărat. Abia azi-dimineaţă am aflat de la un coleg că Junkerul 52, care avea la bordfotografii şi peliculele, a fost doborât la mai puţin de un minut după decolare, acum nouă zile.

Se pare că nu există supravieţuitori. Epava a fost văzută arzând timp de peste o oră lângă Balka Dubovaia, unde aveam comandamentul de divizie la sfârşitul lui septembrie. Aceste luni au schimbat totul.

Pierderea avionului cu compatrioţii noştri şi materialul fotografic condamnă ultimele săptămâni la Stalingrad să rămână fără chip. Mă întreb dacă mă întristează sau mă consolează să ştiu că bietul Fritz Gehrmann călătorea în haine călduroase.

Aici agonia continuă, mai rău ca înainte. De cincisprezece zile suntem sub atac constant, o furtună de foc. În ultimele opt zile, am luptat din uşă în uşă.

Grupuri de rătăciţi venind dinspre vest – membri ai unităţilor distruse, infanterişti sau tanchişti traumatizaţi, răniţi capabili să meargă, plus dezertori Şi laşi în bună măsură – cutreieră pe străzi zi Şi noapte. Nu an mâncare; nu au arme (pierdute sau aruncate); nu se bărbieresc de zile întregi. Noaptea îi auzim bătând cu pumnii în uşile adăposturilor şi redutelor, urlând să li se deschidă cu voci monstruoase de disperare. Sunt gata să omoare; cine ar îndrăzni să deschidă ar fi masacrat. În zori, ne dăm seama că s-au târât în altă parte, sau au murit de frig, de oboseală, ori împuşcaţi de alţi nemţi care îşi apără puţinul pe care îl au. Le ordon oamenilor mei să economisească muniţia. Baricadăm intrările. Subofiţerii mei seniori m-au descurajat imediat să ies să încerc să-i fac să gândească pe acei oameni. Nu departe de noi, un căpitan a fost linşat când a deschis uşa să le spună că nu avea suficient nici pentru ai lui.

Se pare că printre rătăciţi a circulat vorba să se întâlnească la fostul comandament GPU. Bine că nu este în imediata noastră apropiere.

Ne ajunge ştirea că pe data de 11 unii ofiţeri de stat-major (inclusiv căpitanul GerhardMiinch de la divizia noastră) şi alţi „specialişti „nu prea bine definiţi au fost evacuaţi pe calea aerului din Pitomnik, cu sarcina, sau cu scuza, de a reconstitui unităţile distruse. Oamenilor, în special subofiţerilor, nu le plac aceste evadări, pentru că au miros de privilegiu. În teorie, aleşii duc cu ei documente importante; dar, în acest punct de destrămare, după părerea mea, acel material putea fi încredinţat direct piloţilor. Oricum, patru zile mai târziu, exact când şeful primea frunzele de stejar, aeroportul a fost bombardat. Douăzeci şi patru de ore mai târziu, Pitomnik a căzut şi, odată cu el, orice speranţă de a evacua bolnavii şi răniţii. De la jumătatea lunii, inamicul încearcă să pătrundă dinspre sud, iar în cele din urmă a reuşit. De câteva zile ne confruntăm cu aceiaşi puşcaşi din Divizia 193 şi ne pregătim pentru tancurile care vor urma. Am participat la bătălia pentru Tariţa. Luptam spre sud-est, dar având în vedere flancul expus al Diviziei 371, soarta noastră se va juca la vest.

Colegul care îl criticase pe generalul Paulus cu câteva zile mai devreme îl recunoscu pe Bora în timp ce amândoi se împiedicau de marginile înzăpezite ale unui crater care bloca accesul către o alee. Cădea o ploaie îngheţată pe zăpadă şi era greu să-ţi păstrezi echilibrul.

Ofiţerul, pe nume Tornensis, purta o cagulă sub caschetă, iar ţesătura neagră care îi încadra faţa accentua umflătura de pe obrazul drept. Abcesele şi furunculele se vedeau des la Stalingrad. Spuse că se întorcea de la Univermag, unde, auzind că şefii mai aveau încă multe medicamente, plecase în căutarea unui analgezic. Când

Bora îl întrebă dacă erau veşti de la gradele înalte, clătină furios din cap.

— Homburg ne va păcăli, ai să vezi.

Bora credea acelaşi lucru de la ultima întâlnire.

— Adică...?

— Are intenţia să se predea, cu siguranţă. Altfel ne-ar fi ordonat deja să ne regrupăm şi să încercăm o ieşire sau s-ar fi sinucis. Când am plecat, tară să mi se dea măcar o aspirină, unii aşteptau pe coridor, cu urechea ciulită să audă o împuşcătură din biroul lui. Nimic până acum, din păcate. Generalul Schmidt are bagajele pregătite şi l-au auzit pe Paulus spunându-i lui Adam că toată vina e a lui Schmidt.

— Doamne, e chiar mai rău decât credeam. Dintr-un colţ îndepărtat al minţii lui, Bora îşi aminti că Stumbeck venise chiar din biroul lui Schmidt să-i predea cazul Tincu. Îşi scoase mănuşa dreaptă cu ajutorul dinţilor şi scotoci în buzunarul paltonului, unde avea vreo două aspirine. Le dădu colegului.

— Nu aş fi crezut niciodată asta despre Schmidt, aşa *politician* cum este.

Tornensis înghiţi pastilele cu o strâmbătură.

— Mulţumesc.

Auzind împuşcături nu departe, se refugiară amândoi în intrândul unei porţi.

— Chiar dacă Paulus va cădea în mâinile sovieticilor, fii sigur că va face orice pentru a rămâne în viaţă.

Pe strada din apropiere, sunetul diferit al mitralierelor dădea în vileag identitatea adversarilor. Armele germane scoteau un zgomot mai sec şi sacadat. Şi erau cu siguranţă în minoritate.

Bora avusese o revenire a gripei şi, chiar şi într-o zi înnorată ca aceea, strălucirea zăpezii îi rănea ochii.

— Dar nu se poate. Nu este acceptabil. Dacă şeful nu s-

a sinucis, nu înseamnă că nu o va face sau că va arunca prosopul.

Vorbea din datorie, ştiind că minte.

— Cu patruzeci sau cincizeci de mii de soldaţi care luptă până la moarte, minimum pe care Schmidt, Adam şi Paulus pot să-l facă este să moară cu noi.

— Las-o baltă. Dacă reuşesc să pună mâna pe comandanţi, sovieticii îi vor trata cu mănuşi albe şi cu trabucuri. Dă-le şase luni şi conducătorii noştri vor cita cu entuziasm lozincile tovarăşului Stalin. Şi *aristocraţii* dintre ei nu vor fi mai prejos.

Tornensis reluă avansarea chinuită pe marginea craterului.

— Când se spune că rangul are privilegiile lui, doare să-ţi dai seama că este inclus şi dreptul la laşitate.

Bora era prea umilit pentru a răspunde. Un astfel de resentiment era tipic soldaţilor obişnuiţi. Nu avea nicio îndoială că Paulus se gândea să se predea. Febra îi izbea tâmplele şi avea gura uscată. Într-o ploscă de lichior ţinea zăpadă topită, adunată de unde nu erau excremente, cenuşă sau sânge. Avea gust de pământ, dar acela era în regulă. Luă o înghiţitură, conştient că aceeaşi apă de zăpadă se scurgea sub pământ peste morţi şi îngropaţi.

— Homburg nu ne poate da o astfel de lovitură.

— Atunci explică-mi de ce, dacă nu a îndrăznit să încalce ordinele şi să ne pună să ne retragem cât mai era posibil, acum îl doare undeva de interdicţia Fuhrerului şi testează terenul pentru o capitulare. Să nu-mi spui că refuză să se sinucidă pentru a nu-şi priva soţia de pensia militară!

Amândoi aveau prejudecăţile tinerilor educaţi în meseria armelor, iar amărăciunea lui Tornensis exacerba ranchiuna lui Bora.

— Mai degrabă nu va dori să-şi murdărească de sânge

cei doi milimetri de cămaşă călcată care ies din guler. Urăsc să o recunosc, dar tatăl meu vitreg are dreptate în privinţa celor care cresc burghezi printre burghezi.

— Ce aşteptări să ai de la fiul unui contabil de şcoală?

Pas cu pas, trecuseră de marginea craterului. Îşi scoaseră mănuşa dreaptă pentru a se saluta, strângându-şi mâinile. Tornensis ar fi zâmbit dacă obrazul lui umflat i-ar fi permis.

— Măcar dacă l-ar fi acceptat la Academia de Marină, când era la început de carieră. Acum ar fi pe fundul oceanului, în loc să stea în echilibru pe fundul lui slab tară să ia o decizie. Dacă nu ne vom mai vedea pe lumea asta, Bora, mulţumesc pentru aspirină.

Luni, 25 ianuarie

Scurtul dezgheţ din ianuarie este de domeniid trecutului. Noaptea temperatura a scăzut la -28 de grade. Nu se înţelege ce fac cei din conducere. Se pare că în urmă cu câteva zile Şeful i-a cerut Fuhrerului permisiunea de a trimite unităţi selecţionate la sud-vest, pentru a încerca o ieşire. Nu s-a întâmplat nimic. Astăzi se zvoneşte că von Seydlitz-Kurzbach, comandantul Corpului nostru 60 de Armată, le-a dat libertate de decizie ofiţerilor săi. Nu cred. Seydlitz, ca şi bunicul şi tatăl meu vitreg, este întruchiparea mistreţului în uniformă prusacă: nu ar face niciodată aşa ceva.

Înţeleg că ordinele de la Berlin sunt de a rezista „până la ultimul om şi ultimul glonţ”. Şi e greu să faci chiar şi asta. Un mesaj radio de la Divizia 371 ne avertizează că suburbia Mininei este pierdută şi ai noştri se retrag. Cert este că Armata a 6-a nu mai poate ţine Stalingradul Sud. Începem să vedem rămăşiţele Diviziei 371 trecând mai departe, în căutarea unui loc unde să se oprească şi să se reorganizeze. În sectorul nostru continuăm să rezistăm, dar şi noi riscăm evacuarea.

L-am însoţit pe locotenentul Schertl, care suferă de un atac grav de dizenterie, la ceea ce a mai rămas din postul de prim ajutor de pe Ţariţa, unde mi-am vizitat şi răniţii: nu pot face altceva pentru ei. Chirurgul spune că Schertl nu se va întoarce prea curând la unitate. Kern, în schimb, a fost printre ultimii evacuaţi, deşi s-ar putea să trebuiască să-i amputeze piciorul.

Oamenii din Feldgendarmerie *cutreieră străzile căutând dezertori pe care să-i împuşte. Peşti de dimensiune mijlocie care devorează peştişori, de parcă nu s-ar apropia rechinii de noi toţi.*

Adăugat astăzi

Confuzia nu are sfârşit. Spre seară, colonelul Kroh, la două blocuri distanţă de noi, mă convoacă pe mine şi pe orice alt ofiţer care se dovedeşte a fi încă în viaţă în imediata apropiere. Nagel mă convinge să-mi pun casca, pentru că, în ciuda distanţei scurte, trebuie să traversez o zonă deja aflată în mâinile sovieticilor. Nu ştiu de ce mă aventurez în exterior fără să simt disperare: poate că am trecut dincolo de disperare. Lunetiştii trag în mine, ratându-mă în amurg şi apoi lovindu-mă razant pe vârfid căştii. O dată, de două ori. Sunt ameţit de lovitură, dar nu mă opresc.

Rămâne destid de puţin din pivniţa în care se intră de-a buşilea, croindu-ţi drum printre dărâmături. Kroh pare contele de Orgaz dezgropat; dacă n-ar avea tresele, l-aş lua drept un Don Gonzalo în descompunere. Din tot ceea ce ne spune, nu ne surprinde nimic. Trebuie să-i părem indiferenţi faţă de viaţă, şi, da, niciumd dintre noi nu a împlinit încă treizeci de ani. Periferia sud nu şi-a dat încă duhul, dar fabrica de tractoare este pe cale să cadă.

Amorţiţi cum suntem, doar ultimele cuvinte ale lui Kroh înainte de a ne lăsa să plecăm ajung la pragurile raţiunii noastre:

ofiţeri, nu mai sunt ordine. De la miezul nopţii de astăzi este în vigoare libertatea de acţiune.

Libertate de acţiune? *Ne uităm unul la altul. Pare macabru şi jignitor; libertate de acţiune în acest moment înseamnă puţin sau nimic. Expresia are un gust insuportabil de amar. Suntem tulburaţi. Ordinea şi disciplina sunt tot ceea ce ştim. Cine a autorizat? ne informăm respectuos. Generalul von Seydlitz-Kurzbach. Deci este adevărat! îmi spun că fiul unui birocrat sau al unui negustor nu ar fi putut face mai rău.*

Căţărându-mă afară din pivniţă, sug acele cuvinte cu o strâmbătură şi mi le întorc sub limbă pentru că nu reuşesc să le înghit. Dinspre Volga, ruşii aprindfaruri şi reflectoare orbitoare. Mă nimeresc razant încă o dată în timp ce mă chinui să găsesc drumul înapoi, iar de data aceasta cad în genunchi şi rămân acolo până când urechile încetează să îmi mai puie. Febra şi frigul feroce al unei nopţi senine mă fac să-mi pierd orientarea. În cele din urmă, şi mi se pare o viaţă, recunosc la lumina unui mare incendiu ruinele în care ne cuibărim. Din structura cândva solidă, rămân grămezi de cărămizi şi ţevi smulse deasupra noastră.

Când intru, îi relatez fraza colonelului lui Nagel, ale cărui mâini – numi vine să cred – încep să tremure convulsiv. Dar, în realitate, şi eu tremur din cap până în picioare.

Mai mult decât febra, este frica de a spera. Morţi pentru morţi... ne gândim uitându-ne fix unul la altul gâfâind. A trecut o lună de la Crăciunul nostru şi trei săptămâni de la cel Mâine inamicul va ataca în forţă şi ne va găsi aici. Dar apoi...

Maior, ce ordonaţi?

Vorbim amândoi în şoaptă.

— Domnule sergent, nu le spuneţi încă oamenilor.

Pot distinge cu greu feţele slăbite ale soldaţilor înghesuiţi aici dedesubt. Biete animale la abator, depind

de mine, deşi merg şi eu pe acelaşi drum spre abator. Atârnă de buzele mele. Muţi, istoviţi, nu întreabă nimic. Şi tocmai în acest moment am – ce? — un miraj, o viziune care mă face să mă clatin. În penumbră percep filamente foarte subţiri, luminoase, care se ridică unul câte unul din corpurile lor; le văd clar formând dâre de lumină, tentacule care străpung aceşti pereţi şi ţâşnesc în noapte. Traversează în fascicule strada, liniile inamicului, Stalingradul, Uniunea Sovietică, spre casele lor şi către cei dragi, unde fiecare fir subţire se termină într-un arc indestructibil. Pentru mine, acolo, afară, se află Sinagoga ţiganilor.

— Sunteţi bine, domnule maior?

Bine.

Poimâine, dacă nu trec peste noi cu şenilele şi suntem încă în viaţă, şi dacă ceea ce ne-a spus Kroh este legitim şi adevărat, îmi voi lua libertatea de acţiune şi încă cum; iar în timp ce mulţi nefericiţi se vor preda în masă, dintre oamenii mei, cu voia lui Dumnezeu, nu voi lăsa niciunul aici.

Zece minute şi două rachiuri mai târziu, haosul meu interior începe să se limpezească.

Deşi am auzit cu urechile noastre cuvintele „Nu mai sunt ordine „, iar eu am început de câteva zile să planific o ieşire, sunt un ofiţer german şi un om practic. Contactez prin radio comandamentul Armatei a 6-a pentru a verifica direct măsura libertăţii mele de acţiune.

Cel care răspunde la celălalt capăt latră că Seydlitz a decis de capul lui, iar Paulus l-a destituit. De parcă nu ar fi de ajuns, Divizia 71a fost luată de la Corpul 60 Şi alipită la 4.

Rămân paralizat ca un idiot. Am risca plutonul de execuţie dacă am încerca să ne retragem acum. Vocea furioasă mă informează că unele unităţi, presupunând că

aveau ordin, au încercat să-şi părăsească poziţiile şi oraşul. Acuzaţi de dezertare şi trădare, vor fi trataţi în consecinţă. Numai în ultima săptămână a anului, 350 de soldaţi germani au fost condamnaţi la moarte pentru infracţiuni de diferite feluri, dar toate prevăzute de codul penal al armatei noastre.

Când îl chem pe Nagel pentru a-i da contra ordinul, nu ştiu nici măcar ce simt. Poate că Armata a 6-a nu se va preda.

Marţi, 26 ianuarie

Scris noaptea, într-o altă văgăună, după ce ruşii an distrus Divizia 371, şi pe noi, ca urmare a unui atac masiv cu T-34 şi infanterie înarmată cu baionete. Nu avem nimic împotriva vehiculelor blindate. Muniţia antitanc s-a terminat, iar mitralierele trebuie să tragă rafale scurte pentru a economisi cartuşele. Trăgătorii mei ţintesc infanteriştii inamici unul câte unul, aşa cum făceau ei cu noi. Punct.

Ne-am târât prin canalizare cum ne-a învăţat Ivan. Nu ştiu exact unde suntem acum, dar nu am fost respinşi la nord de Ţar iţa. Ne vom retrage pe cont propriu în următoarele ore, luând cu noi ce a mai rămas din arme şi muniţie, pentru a ne angaja într-o ultimă rezistenţă, dacă e posibil în preajma Pieţei Roşii sau a Institutului Maritim.

Adăugat mai târziu

Subofiţerii mei şi-an riscat viaţa pentru a reconecta telefonul de teren. Aşa am aflat că decizia ruşinoasă de a ne preda a fost respinsă de cineva care ne este mult mai drag decât Seydlitz-Kurzbach.

În această dimineaţă, iubitul nostru comandant, generalul von Hartmann, s-a expus de bunăvoie focului inamic şi a căzut pe terasamentul căii ferate. Deja decimaţi, acum suntem şi decapitaţi. Va fi imposibil de înlocuit, chiar dacă, formal, generalul-maior Roske îl

înlocuieşte.

Niciimul dintre noi nu mai speră să apuce sfârşitul lunii. În acest cerc al Infernului, o întreagă armată a fost zdrobită. Ieri-seară, după avertismentul de la comandament, eram pe punctul de a-i mărturisi lui Nagel că nu suport să sfârşesc aşa. Dacă nu ar fi responsabilităţile care mă ancorează în această lume, m-aş fi împuşcat de mult, cum au făcut atâţia alţii.

Mă nelinişteşte faptul că trebuie să le spun oamenilor să se pregătească să moară. Îmi citesc comportamentul, aşa că încerc să nu clatin din cap sau să mi-l ian în mâini. A cădea prizonieri după tipul de război pe care l-am purtat din iunie 1941 (ştiu, eram acolo) *înseamnă doar a amâna moartea şi o umilire pe care nu intenţionez să o accept.*

Cu săptămâni în urmă am scris că vom rezista încă o lună şi aşa a fost. Respectând ordinele, ardem documente, manuale, notiţe, hărţi, scrisori... o armată care se dizolvă prin hârtiile ei. Încalc ordinele hotărând să păstrez pentru moment hărţile Stalingradului şi ale regiunii înconjurătoare. Educat pentru contraspionaj, înţeleg pe deplin pericolul de a lăsa material secret în mâinile inamicului; educat pentru contraspionaj, mă revoltă să tai ultima cale de salvare din faţa morţii. I-am bătut la cap pe toţi cei pe care îi cunoşteam pentru a obţine hărţi şi din afara zonei mele. Scara nu contează, chiar dacă este 1:100.000 sau 1:250.000.

Ne aşteptăm la un nou asalt mâine, poimâine cel târziu. Ne pregătim cu aceleaşi gesturi atente ale preoţilor care urmează să ţină liturghia. Strâng mâna tuturor, ascunzând durerea de a-i auzi exclamând: „La ordin! „Avem suficientă muniţie pentru a face faţă unui atac organizat care nu durează mai mult de jumătate de oră. Veteranii mei, care au trecut prin toate, de la Stalino la Harkov şi la Voronej, îşi agaţă câte o grenadă la centură sau la guler.

Ştiu de ce şi nu le interzic. Ultimul glonţ îl păstrez pentru mine. Miercuri, 27 ianuarie

Ce surpriză. Ieri, sau poate azi-dimineaţă, m-am surprins gândindu-mă la Bianca Costin şi la Nicolae Tincu. Căutarea lor în stepă... o acţiune care datează din Evul Mediu, nu de acum câteva luni.

Am rămas în picioare după ce Ivan s-a culcat şi era puţină linişte şi m-am uitat la fotografiile de pe paşapoartele lor (oh, da, am păstrat aceste hârtii şi voi explica mai jos de ce). Ea încearcă să pară mai tânără, el e băţos şi serios în spatele ochelarilor rotunzi.

Da, ochelarii. Niciimul dintre noi nu i-a căutat. Nu erau pe cadavru, nici în hainele pe care Paulus le-a cerut, desigur sperând să găsească acolo formula. Nu erau în hangar. Cazacii nu mi-au spus niciun cuvânt despre asta. Nu erau printre valorile pe care evadaţii ruşi doreau să le schimbe pentru pâine.

Ar putea părea nerelevant, dacă nu ar fi câteva detalii: ar fi atras un hoţ doar dacă ar fi avut o ramă de aur; sau poate ucigaşul i-a luat profesorului pentru a-i diminua capacitatea de a se apăra sau de a se orienta.

Sau poate că acei ochelari nu înseamnă nimic.

Afacerea Tincu valorează astăzi mai puţin ca o firimitură de pâine. Pun pariu că nici şeful, printre ultimii apărători de la Univermag, nu se mai gândeşte acum la asta. Atunci de ce mă gândesc eu? Pentru că Divizia 24 Panzer, cu sau fără Lăzâr, este singura cealaltă divizie care încă rezistă la StaJingrad. Aşa că mă întreb: dacă Lăzâr este ucigaşul, crede că a scăpat sau puţin îi pasă?

Nu. În realitate există un alt motiv care m-a determinat să păstrez actele dosarului Tincu chiar şi aici în faţa abisidui.

În Mizerabilii *de Victor Hugo, după cum învaţă orice tânăr care studiază franceza, iese în evidenţă personajul*

inflexibilului inspector Javert. Îl urmăreşte şi îl persecută pe hoţul pocăit Jean Valjean mereu şi peste tot, chiar şi atunci când nu mai există niciun motiv să o facă.

În felul meu, în cazul a două victime pe care nu le cunoşteam personal şi nici nu le stimam, am îmbrăcat haina lui Javert. Şi constat că nimic nu mă va face să o scot, cu excepţia morţii. Oricât de nebunesc ar părea, nu mi-am terminat încă ancheta.

Ruşii continuă să vină. Se rostogolesc în zăpadă trăgând şi nu se pot apropia fără să moară. Cuibăriţi sus, trăgătorii mei experţi nu ratează nicio lovitură. Cauza şi efectid se combină în clipa nemiloasă dintre împuşcătura care îmi ajunge la urechi şi prăbuşirea rusului în stradă. Vor îndrăzni să rişte să-l ridice în noaptea asta, în patru labe prin zăpadă, şoptind şivo, şivo *pentru a se îndemna să se grăbească? Atâta timp cât această poziţie rezistă, bine. Când nu se va mai putea, vom găsi alta. Următorul crater, următoarea Mare a Liniştii. Pentru că acum ne luptăm pe Lună.*

Joi, 28 ianuarie

„Cupio dissolvi „. Colonelul von Guzman este cel care o spune, fără să-i pese dacă înţelegem sau nu latina. Sau poate că o face pentru că îşi imaginează că doar vreo doi dintre noi vor recunoaşte citatul. În esenţă, parafrazându-l pe Tertidian, şi pe Sfântul Pavel înaintea lui, înseamnă „Vreau să mor”. Nu, mai rău. Implică un rol activ în propria distrugere.

Cred că înnebuneşte. L-am zărit rătăcind prin zăpadă cu o rană la cap, împreună cu o mână de ofiţeraşi de stat-major adunaţi cine ştie de unde. Temperatura de afară este de -31 de grade, iar vântul de nord ucide, aşa că i-am târât înăuntru; i-am dat colonelului un plasture pentru rană şi tuturor căni de apă caldă cu frunze de ceai rusesc. Generozitatea mea nu merge până la împărţirea

proviziilor: mi se par destul de bine hrăniţi.

Guzman cere să ne „spună un cuvânt” nouă, ofiţerilor. Sunt singurul rămas aici, aşa că se referă la mine şi la tovarăşii lui de drum.

Începe să se plângă de o directivă a Armatei a 6-a conform căreia răniţii din Stalingrad nu mai trebuie să primească hrană. Ofiţeraşii se scandalizează? Nimic nu mă mai scandalizează.

„Vreau să mor”. Colonelul vorbea despre sine? Despre noi? Niciimul dintre noi, băieţi în comparaţie cu el, nu se recunoaşte în maximă.

Nici măcar eu, aşa descurajat cum sunt. Nu dorim deloc să contribuim la propria moarte. Dacă nu vorbeşte despre noi, atunci despre cine? Despre Germania? Despre lumea întreagă? Nimeni nu-l întrerupe în timp ce aiurează, dar eu nu sunt un lacheu de Comandament. Ca „soldat de tranşee „, îmi pot permite să mă contrazic cu el şi cu citatul lui erudit.

Ştie bine că nu întreb de frică, totuşi îmi evită privirea. Şi nu răspunde. Este ambiguu şi mut ca un idol păgân sau ca cineva care este deja mort.

Înţeleg. Vorbeşte în primid rând despre sine, pentru că la Stalingrad oamenii se retrag în ei înşişi ca păianjenii într-o gaură sau moluştele în cochiliile lor. Cine a inventat oare povestea solidarităţii în vremuri de criză? Aici domneşte egoismul. În ultima lună am văzut lucruri la care nu m-aş fi aşteptat niciodată de la armata germană. Sustragerea ultimei sticle de lichior de la camarazi; ascunderea în buzunar a ultimului glonţ care ar putea uşura lucrurile – un eufemism care circulă de zile întregi; mâncatul gunoaielor pentru a vomita, în speranţa ca medicului militar (care nu mai crede pe nimeni, după ce a văzut şi a auzit de toate) să-i fie milă, să-ţi înţeleagă drama şi să te trimită în liniile din spate, sau acasă.

Dar acum este imposibil să se întâmple asta. De două săptămâni nu mai aterizează avioane şi nu mai există linii în spate. Sub asediu, singura linie din spate este în centrul pungii.

Von Guzman vrea să moară? Aici, cine vrea să moară va muri. Şi dacă Sf. Pavel şi Tertidian râvneau să se dizolve în divinitate, la Stalingrad moartea nu este atât de extatică sau abstractă.

Nu-mi pare rău deloc când colonelul decide să se mute în altă parte cu tinerele lui ordonanţe în haine de blană.

Vineri, 29 ianuarie în timp ce scriu, îmi amintesc că la Trakehnen era o peluză mare, proaspăt tunsă, în faţa proprietăţii familiei. Acolo îi lăsam să pască pe caii noştri preferaţi, toţi cu nume care începeau cu T: Tiirnus, Tolmin,

Tamerlan, Teufelin... Tessin. Cu ochii închişi, în memorie pot număra multele ferestre de pe faţadă, pe fiecare parte şi de la fiecare etaj al vilei. Aş vrea să pot număra firele de iarbă care se rupeau sub dinţii cailor, tulpinile pe care mama le îndoia cu pasul ei uşor când ieşea dimineaţa. Număr infinit. Cred că doar umbrele morţilor cunosc numărul lor, pentru că, se spune, morţii ştiu totul. Dacă mi-ar fi dat, aş trage cu ochiul prin crăpătura uşii care ne desparte, necreată, eternă, ca să-i întreb.

Dar sunt la Stalingrad. În faţa mea se află cutia de la Corpul Sanitar pe care chirurgid asistent Mott a adus-o aici înainte de a decide să se sinucidă. Departe de afli necreată sau eternă, este un artefact al omului, destinat să piară. Conţine medicamente – Dolphin, Isophan, Pervitin, Hyoskin şi altele. Sunt flacoane, tablete, pastile, pidberi şi preparate. Specialităţi care revigorează sau maschează oboseala, elimină nevoia de somn sau calmează durerea. Pervitin, căruia compania farmaceutică Temmler îi face reclamă ca tonic, este descris pe recipient ca l-fenil-2-metilamino-propan-clorhidrat, de „injectat

intramuscidar, subcutanat sau intravenos lent". Benzedrină, amfetamine. Iar Forţele Aeriene le consumă în fiecare zi sub formă de ciocolată! Analizez cutiile cu medicamente, conştient că majoritatea dintre noi le-am folosit, le folosim sau le vom folosi. Ne vor putea fi utile în zilele următoare. Cu ajutorul lor mărşăluieşti (conduci, zbori, lupţi) toată ziua Şi toată noaptea.

În cutie sunt şi câteva prezervative (garantate trei şi cinci ani!), şi pudra anti-păduchi „Russia". De primele nu avem cu siguranţă nevoie, în timp ce războiul cu păduchii a fost pierdut deja de ceva timp.

Sergentul Nagel mă priveşte din cealaltă cameră cum scriu. Ocupat să dea instrucţiuni pentru următorul tur de gardă, privirea lui neliniştită se îndreaptă spre mine. Se teme că vreau să-l imit pe Mott? La urma urmei, am un pistol încărcat pe măsuţă. Din exterior par – ştiu asta – un tânăr cu responsabilităţi peste vârsta şi experienţa lui, care umple o foaie cu cuvinte.

Pun deoparte pistolul şi las jos stiloul.

Soţia mea purta o rochie de culoarea jadului când ne-am luat la revedere ultima oară. Tocmai ne posedasem magnific, într-atât încât nu puteam distinge ce anume din corpurile noastre aparţinea unuia sau altuia. Separarea din îmbrăţişare ne făcuse rău, ca o mutilare fizică. La gară mi se părea că mai eram încă în ea, că o aveam peste mine. „Sunt trupul tău „, mi-a spus ea cu voce joasă când îmi luam rămas-bun. Şi dacă acum există un motiv pentru care trăiesc, cu siguranţă nu este vorba de scrisorile încredinţate mie de bietul Levinsky. Este acela că nu pot lăsa să moară la Stalingrad partea din ea care este în mine; nu, care sunt eu, eu însumi. Dikta nu plângea, dar îi tremurau buzele. În ceea ce mă priveşte, a arăta emoţie nu este ceva care să mă caracterizeze. Agonia pe care însă o simţeam trebuia, din pudoare reciprocă şi respect

faţă de cei din jur, să rămână în limitele stăpânirii de sine. Nu doar rigoarea disciplinei noastre ne împiedică să vărsăm lacrimi.

Dikta, Dikta... e mai bine dacă mă opresc aici, înainte de a cloci mizerii ca Mott. Te venerez în penumbra camerei tale, piele de fddeş şi lână de aur.

Închid uşa „biroului” după mine. Chiar dacă scrisoarea nu-i va ajunge, trebuie să îi scriu. Ideea mă apasă; simt un val de dezgust şi mă chinui să nu vomit. Ian o înghiţitură de vodcă să-mi liniştesc stomacul. O să treacă.

E psihologic, medicamentele sunt inutile. Totuşi, în ciuda febrei, transpir rece. Mă aşez pe pat şi încerc să mă gândesc la altceva. Sunt cu Peter în cimitind din pădure, la Borna, sub teiul centenar plantat de Katharina von Bora, soţia lui Luther. Sunt în Aragon, la Praga, la Roma. Oriunde, numai aici nu. Dar tot trebuie să-i scriu. Îmi vin în minte cuvinte prea intime pentru a le scrie cu adevărat. Nu mi-e ruşine să le gândesc (şi ea le gândeşte, şi ea!), dar să le scriu, da. Dintr-odată îl înţeleg pe bietid Mott, care voia doar să facă dragoste pentru ultima oară cu soţia lui, prin scrisoare.

Nu pot scrie acasă, Diktei sau mamei, că suntem animale într-un abator. Ideea mă revoltă; mă lupt să nu vomit. Trece un sfert de oră înainte să pot lua din nou hârtia şi pixul. Toţi scriem prost, în frigid ăsta. Cu mănu şi, mai rău. Scriu data, iar zece minute mai târziu încă nu am adăugat nimic altceva. Cuvintele care de obicei îmi vin atât de uşor sunt ostile. Nu are rost să irosesc lumânarea uitându-mă la foaie. Suflu în flacără şi iată-mă în întuneric.

Şi dacă i-aş face un portret, din fotografiile pe care le am cu ea? M-ar ierta că am rămas fără cuvinte? Vreau să o desenez goală, în detaliu. Îmi imaginez acea curbă, acea rotunjime, acea gropiţă secretă – roşesc în întuneric. Nu pot, ar fi un desen obscen. Încerc să mă gândesc la Dikta

în rochia ei de culoarea jadului, la gară, dar în amintirea mea stofa o acoperă mai puţin ca un văl. Se desprinde glorios de goală de parcă ar înflori. Şi greaţa începe din nou.

Găsesc chibriturile, reaprind. Mă chinui, după ce l-am ţinut sub cămaşă ca să se încălzească cerneala, să de Şurub ez capacul stiloului Şi să încep să scriu. Imediat ce compun primele cuvinte, Meine geliebte *„lubita mea Benedikta „, tot ceea ce am să-i spun curge din condeiul meu. E ca şi când mi-aş fi tăiat o venă şi aş lăsa sângele să curgă din mine. Lumânarea se consumă încet. În încheiere, citez versurile lui Federico Garcia Lorca; sună atât de rău în germană, dar sunt foarte frumoase în original. Omit doar versurile care spun: „Vreau să mor/ decent într-un pat/ de oţel, dacă se poate, / cu cearşafuri adevărate. „*

La urma urmei, vreau să mă anulez, ca şi colonelul von Guzman? Stalingrad, oraşul de oţel, este patul pe care noi, soldaţi germani loiali, am ales să murim.

Sâmbătă, 30 ianuarie

Comunicatele oficiale vorbesc despre noi de parcă am fi deja morţi. Radioul difuzează elogii pline de retorică: La Stalingrad, Armata a 6-a şi-a menţinut etern onoarea steagurilor sale în catastrofa eroică a unei bătălii împotriva unei superiorităţi covârşitoare... *Bătăi sumbre de tobe şi imnul funerar* Aveam un camarad *urmează panegiricul; apoi trei minute de reculegere şi declararea a trei zile de doliu naţional.*

Mama mea, soţia mea cu siguranţă ascultă acele cuvinte.

Adăugat mai târziu

Führend l-a promovat pe Paulus la gradul de feldmareşal. Dacă mă gândesc că bunicul meu a câştigat aceeaşi onoare după războiul împotriva Franţei din 1870, mă întreb cât de jos am căzut.

Duminică, 31 ianuarie în această dimineaţă, comandantul nostru şef feldmareşalul Friedrich Paulus, s-a predat împreună cu personalul său în mâinile inamicului în faţa Univermag, fostul sediu al comandamentului Diviziei 71, a noastră.

Am văzut scena cu ochii mei dintr-un punct de observaţie de pe Strada Bankovskaia. Tentaţia de a-i ucide pe toţi – ruşi şi germani de rang înalt – înainte de a pleca în limuzinele lor strălucitoare era atât de puternică, şi poate atât de perceptibilă, încât Nagel a îndepărtat rapid puşca cu lunetă pe care o aveam la îndemână.

Jurasem să nu arăt niciodată slăbiciune în faţa oamenilor mei, dar sunt sigur că Nagel şi-a dat seama cât eram de copleşit de furie şi ruşine.

Încerc cu disperare să raţionez după cele întâmplate. Paulus nu era la înălţime, era nehotărât, se afla într-o situaţie imposibilă. Fără resurse, un om al logisticii rămas fără logistică... Adevărul este că feldmare şalul Friedrich Paulus este un laş moral. Şi-a ascuns sub o aparenţă de disciplină şi obedienţă lipsa de curaj, atunci când ar fi trebuit să se gândească la armata lui. Vine întotdeauna un moment, chiar şi într-o armată ca a noastră, când un comandant trebuie să-şi asume responsabilitatea de a-şi periclita cariera, sau chiar viaţa, pentru a-şi salva oamenii. Da, chiar şi nerespectând ordinele.

Două sute cincizeci de mii dintre noi, acum morţi sau cu vieţile zdrobite, sau în drum spre captivitate, puteau să se salveze şi să slujească din nou sub steagul patriei. Paulus s-a comportat ca un general sovietic speriat de epurările lui Stalin. Şi nimeni din statul lui major nu a îndrăznit să se opună: nici colonelul Adam, nici fanaticul general Schmidt. Ambii au ales captivitatea fără să clipească. Tornensis avea dreptate: aceşti trei ofiţeri, fii de contabil, de negustor şi de ţăran bogat, nu au fost educaţi ca soldaţi.

Cu toate acestea, şi ceilalţi comandanţi s-an predat, cu excepţia lui Strecker, deocamdată. Strecker şi Divizia 24 rezistă din mândrie, hotărâre, ciudă sau disperare... Cuvântul patriotism ar trebui să fie primul care să iasă din pixul meu, dar asta e de la sine înţeles. Am putea oare să ne aflăm aici dacă nu ne-am iubi ţara?

Desigur. Am putea. Suntem în capcană. De săptămâni. Nu am fi putut pleca dacă am fi vrut. Dar eu ştiu de ce rămân.

Ideea că în acest moment gradele înalte din Armata a 6-a ar putea sta la masă cu învingătorii, bând vodcă şi fumând trabucuri, mă face să văd roşu în faţa ochilor.

O consideraţie tehnică. Predarea unui stat-major implică sau nu capitularea tuturor trupelor sale? Din câte ştiu, ordinul Fuhrerului de a rezista este încă în vigoare.

În orice caz, noi continuăm să ne apărăm poziţia.

Adăugat mai târziu

Aş vrea să pot spune că suntem lăsaţi pe dinafară, dar în realitate suntem lăsaţi pe La doar câteva ore după predarea lui Paulus, un avion de recunoaştere sovietic pilotat de cineva pe care l-am supranumit „aviatorul de serviciu" face ceva diferit de rutina lui obişnuită. Zboară jos, ştiind foarte bine că de la sol nu ne putem permite să irosim împotriva lui puţinele gloanţe pe care le avem, şi aruncă o mulţime de fluturaşi.

Imediat ce dispare, unul dintre noi se furişează afară să culeagă câţiva. Tipăriţi în grabă (poate pre-tipăriţi?), anunţă în două limbi capitularea feldmare şalului Paulus. Dau ordin să se adune cât mai mulţi posibil.

O jumătate de oră mai târziu, din difuzoarele împrăştiate prin tot centrul oraşului – există unul chiar şi la Gara Centrală, a cărei cucerire ne-a costat atât de mult sânge – inamicul începe să ne bombardeze cu cereri de depunere a armelor. Mai rău, recunosc vocea generalului

sovietic al trupelor blindate care ne-a chinuit săptămâni întregi, avertizându-ne despre sfârşit. Este Genrih floarea Armatei a 62-a, care până ieri ne ţinea treji explicându-ne cum ne va distruge. Nu avem prea multă încredere când ne spune acum că vom fi „trataţi bine, şi în curând acasă „.

Pe cealaltă parte a străzii se văd frontoviki *trăgându-i în sus de guler pe nemţii care ies din pivniţe şi din văgăuni; îi trimit înainte cu şuturi, lovindu-i cu patul puştii. Trebuie să-i reţin pe ai mei să nu tragă, dezvăluind ascunzătoarea noastră. La urma urmelor, în locul ruşilor nu neam comporta altfel. Împuşcăturile individuale care răsună de jur-împrejur indică, în schimb, că unora dintre noi nici măcar nu li se dă timp să iasă din subsol.*

Cei doi hiwi *ai noştri sunt îngroziţi. Îmi povestesc despre ei, încearcă să mă înduioşeze, de parcă ar trebui să-mi pese că numele adevărat al lui Piotr este Luganski, că a făcut şapte clase şi că, pe lângă mină, vara lucrează într-un colhoz pentru câţiva bănuţi şi* 10 ţentner *de mei. Şi asta ar trebui să mă facă mai mult sau mai puţin înclinat să nu-l abandonez în voia sorţii? Speră să devină mai uman în ochii mei şi în ochii oamenilor mei, care ar putea, de frică, să se răzbune pe el. „Sunt din Viriatino „, îi face ecou Pavlo. „Fraţii mei lucrează la centrala electrică de pe malul Telnovaiei... Eu sunt ţăran şi repar tractoare. Sunt un bun creştin. „Şi îşi face cruce ca ortodocşii, de la dreapta la stânga, cu două*28 *degete.*

De ce pălăvrăgeala lor ar trebui să-i salveze sau să ne salveze?

Oamenii mei îi vor cruţa pe hiwi *dacă le ordon; îi vor ucide dacă le ordon. Au încredere în mine pentru că trăiesc la fel ca ei. Mănânc la fel ca ei, împart aceleaşi spaţii, mă lipsesc de ceea ce se lipsesc ei. Singurele „privilegii „pe care le pretind sunt scutirea de a consuma*

carne de cal şi disponibilitatea unui colţ în care să stan să mă gândesc, sau să scriu.

Aşa că mă cred când le spun că, dacă vrea Dumnezeu, vom încerca o ieşire cât mai curând posibil.

Cuantific „cât mai curând posibil" cu sergentul Nagel. În câteva ore, ultima rezistenţă din cartierul fabricilor va înceta, într-un fel sau altul.

Ruşii o vor anunţa prin difuzoare sau pliante (sper acestea din urmă, pentru că am un plan) şi acela va fi momentul să ne retragem.

Nagel ştie că nu mă simt bine, dar trebuie să ţină totul pentru el. Este un diagnostic uşor şi înspăimântător – chirurgid cu cuşmă avea dreptate; aici, tifosid şi pneumonia tifoidă sunt endemice. Cu toate acestea, durerea în piept şi întreruperea respiraţiei nu mă vor opri. Îi dan nostromului meu instrucţiuni detaliate în cazul în care starea mea se înrăutăţeşte. Atunci va fi sarcina lui să conducă oamenii spre liniile germane. Are ordin să mă lase în urmă dacă nu voi fi în măsură să merg mai departe. Îi încredinţez cinci scrisori: pentru soţia mea, mama, fratele meu, tatăl vitreg şi bunicii materni. Verigheta merge la Dikta, la Nina o şuviţă de păr pe care am tăiat-o în aceeaşi zi în care i-am trimis falsa amintire mamei lui Grossmann. Odată ieşit din pungă şi în siguranţă, Nagel va trebui să predea şi dosarul despre soţii Tincu căpitanului Bruno Lattmann, sau altui reprezentant al Biroului Central al Abwehrului.

Ne petrecem prima zi a lunii februarie ascunzându-ne de ruşi, a căror bucurie este de neoprit. Petrec pe străzi, printre nune. Trebuie să profităm de aceste ore de sărbătoare pentru a ne pregăti. Mă întreb ce s-a întâmplat cu oamenii mei repartizaţi la alte unităţi; cu Tornensis, cu Kroh, cu von Guzman, cu Lăzâr, cu colegii din Diviziile 371 Şi 295. Le spun lui Piotr Şi lui Pavlo, care se ghemuiesc la

doi paşi de mine ca nişte câini care se tem să nu fie abandonaţi, că nu îi voi părăsi. Am un plan şi pentru ei.

Seara de 2 februarie

Astăzi, generalul Strecker şi oamenii săi au trebuit să capitideze la nord de oraş. După cum îmi imaginam, ruşii împânzesc străzile cu pliante cu margini roşii care anunţă sfârşitul luptelor. Unele foi au căzut atât de aproape de ascunzătoarea noastră, încât era suficient să întinzi mâna pentru a le lua. Aceste bucăţi de hârtie subţire vor oferi dovada scrisă, dacă le va vedea cineva vreodată, că, după capitularea tuturor unităţilor armatei germane, noi eram încă aici.

Acum că, în calitate de comandant, sunt eliberat de legături şi autorizat să acţionez, vom părăsi StaJingradul cu aceste permise de trecere preţioase, nu ca trădători, ci ca soldaţi loiali care se sustrag în mod legitim capturării pentru a se întoarce să lupte în altă parte.

De jur-împrejur îi auzim pe ruşi urlând şi trăgând cu puşca în timp ce îi târâie pe supravieţuitori afară. Îi auzim cântând şi dansând bătând din picioare. Mulţi dintre ei au voci frumoase, iar cântecele lor sunt emoţionante. Majoritatea sunt beţi morţi; unii, în picioare pe grămezi de zăpadă, ajung să tragă şi în civilii care ies ca Lazăr din canalele unde şi-au petrecut ultimele cinci luni. Dar există şi infirmiere rusoaice care tratează germanii răniţi. Fac mişcări bruşte, dar atente. Nimic din ceea ce văd nu mă convinge să-mi încredinţez oamenii în mâinile inamicului.

De câteva zile, Nagel şi cu mine studiem hărţile salvate din focul cu documente şi altele pe care am reuşit să le adun de printre ruine sau pe care trupele în retragere le-au abandonat. Le devorăm cu ochii şi mintea, le învăţăm pe de rost. Cunoaştem străzile şi cartierele devastate din Stalingrad ca pe buzunarele noastre. Când mă întâlneam cu comandanţii şi colegii din alte unităţi, încercam să aflu

cât mai multe despre distribuţia forţelor ruseşti în jurul nostru. Generalul von Hartmann ne-a arătat o hartă care indica acumularea descurajatoare de trupe inamice la sud de oraş. Încerc să fac o schiţă, să înţeleg dacă există un coridor, o breşă prin care să putem spera să trecem nevăzuţi. Totul este jalnic de vag. Diviziile sovietice nu stau pe loc. Singura speranţă este ca beţiile de la Stalingrad şi din jur să joace un rol în favoarea noastră. Din câte ştie Ivan, niciunul dintre noi nu poate scăpa.

Manualele menţionează adesea pungi şi încercuiri. De fapt, rareori situaţia este atât de absolută şi fără fracturi. Cu cât perimetrul este mai larg, cu atât este mai probabilă existenţa unor breşe, uneori minuscule, alteori vaste, asemănătoare unor adevărate goluri.

Ne învârtim în jurul aceloraşi probleme. De aici până aici... nu. În cealaltă direcţie, poate. Trebuie să evităm centrul oraşului, drumurile care duc la aeroporturi. Malul de vest al Volgăi – dacă am reuşi să ajungem acolo, aşa cum făceau Piotr şi Pavlo pentru a aduce apă – am putea să îl urmăm după lăsarea întunericului până la şanţul Leopard şi, dincolo, spre gaterul la care încerca Roghinski să ajungă atunci când oamenii mei l-au doborât.

De două zile camioane pline cu prizonieri germani se îndreaptă spre sud. De ce? La Beketovskaia, la mai puţin de douăzeci de kilometri de Stalingrad, există o pistă de aterizare rar folosită. Pun pariu că acolo îi duc pe camarazii noştri. Şi tocmai între aici şi acolo va trebui să punem mâna pe un camion mare (un Chevrolet sau Studebaker american ar fi perfect), şi la naiba cu restul!

Potrivit colonelului Kroh, la 1 ianuarie forţele de sprijin ale lui Hoth erau atestate la 200 de kilometri sud-est de pungă. O lună mai târziu, trebuie să ian în considerare posibilitatea ca Voroşilovgrad, Rostov sau chiar Taganrog la Marea Azov să fie primele locuri sigure către care să mă

îndrept. Într-un fel sau altul, înseamnă parcurgerea a 450 de kilometri sau mai mult printre liniile inamice.

Acum că ne-au învins aici, sovieticii vor dori să se grăbească spre vest, spre Doneţ. Unele unităţi s-ar putea roti la sud, încercând să recucerească Rostov. Dacă îi cunosc pe comandanţii noştri, mai degrabă vor abandona acel oraş decât să permită Armatei Roşii să treacă Doneţul; acolo vor concentra trupe şi vehicule blindate. Pe acel râu, numai Voroşilovgrad are peste zece aerodromuri, pe care Wehrmachtul nu le va lăsa cu uşurinţă în mâinile inamicului. O alternativă, în cazul în care concentrarea trupelor ruse care se deplasează în acea direcţie ne-ar împiedica să ajungem la Voroşilovgrad, ar fi să căutăm unul dintre vadurile de lângă Lisiciansk. Exploatarea minieră extensivă a redus ambele maluri ale Doneţului la un labirint pericidos de cariere de nisip, gropi şi stânci printre care un străin nu s-ar putea orienta vara sau iarna. Şi iată-ne ajunşi la hiwii *noştri: Piotr (Luganski) este de acolo; s-a născut la Petrovka, pe malul de est al Doneţului, şi ani de zile a lucrat la Metalist şi în alte mine de cărbune din jurul Voroşilovgradului. Cât despre Pavlo, nu am nevoie de un ţăran în drum spre vest; dar de cineva care se pricepe la mecanică şi la tractoare, da. Pe drumul spre Lisiciansk sunt multe bălei şi râuri mici de traversat, iar dealurile dau în câmpii presărate cu mlaştini şi iazuri. Dacă şi când vom ajunge acolo vom descoperi că ruşii ne-au devansat?*

Oricum, trebuie să găsesc un camion american, pentru că tocmai spre Doneţ ne pregătim să mergem ultimii douăzeci şi cinci dintre noi.

Itinerar posibil: de la StaJingrad, rămânând la sud de Kalaci, spre Oblivskaia, în împrejurimile aeroportului Morozovsk (224 km); de la „Moro „la „Tazi „până la Băstrogorski, puţin mai la est de Doneţ, chiar la sud de

Millerovo (60 km); de la Băstrogorski în zona Voroşilovgrad-Lisiciansk (160-180 km, depinde de traseu).

400-500 de kilometri. Am în faţa ochilor tot ce se va întâmpla ori s-ar putea întâmpla. Nu este clarviziune, ci o logică bazată pe experienţele iernii trecute, pe natura drumurilor ruseşti şi a stepei. Ritmul ideal: 30-40 de kilometri pe zi, la 6-7 km la oră. În realitate, mă aştept să parcurg nu mai mult de 10 kilometri pe zi, sau deloc. Atingerea vitezei maxime permise de 75 km/h este o utopie. Pe drumuri bune şi fără oprire, un camion ar parcurge acea distanţă în zece până la douăsprezece ore. Pentru noi va fi vorba de zece sau douăsprezece zile, sau chiar dublu, printr-o periferie devastată de bombe şi un câmp de luptă mutilat de şenilele tancurilor T-34 sau puternic minat. Sute de germani nebuni rătăcesc împuşcând orice mişcă, în timp ce bande de ruşi, exasperaţi de refuzul nostru de a ne preda, întâi taie gâturile şi apoi pun întrebări.

La jumătate de raţii, datorită prevederii locotenentului Schertl, avem suficientă mâncare pentru paisprezece zile. Sunt un amestec de „porţii de fier" cu câteva adaosuri hipercalorice pentru combaterea frigului; vreo zece kilograme de fiecare de conserve germane, americane şi ruseşti. Radioul portabil pe care îl avem la noi îmi va permite să interceptez unele discuţii inamice, care vor dezvălui ce se întâmplă în împrejurimile imediate. Vreau doar să ascult, mizând pe legendara neglijenţă a radiooperatoril or Armatei Roşii, care transmit aproape întotdeauna „în clar".

Tractoristul Pavlo îmi confirmă îndoielile. Trebuie evitate cu orice preţ pantele abrupte unde frânele ar fi inutile; trebuie evitată scufundarea în zăpadă, ieşind de pe drum; trebuie evitată traversarea pâraielor care nu sunt complet îngheţate; trebuie evitat ca nivelul de combustibil să scadă

sub jumătate din rezervor; trebuie găsit un adăpost de noapte pentru vehicul; trebuie găsită o modalitate de a încălzi blocul motor după o oprire; trebuie găsit combustibil şi ulei de rezervă în cantităţi adecvate. Eu adaug: trebuie evitaţi pe cât posibil ruşii; trebuie găsită mâncare atunci când se împuţinează. La fiecare 4-5 zile trebuie să încercăm să avem o masă caldă. Noaptea, în funcţie de condiţii şi de prezenţa inamicului, trebuie să înaintăm cu farurile stinse sau aprinse. Mai presus de toate, nu trebuie greşită strada.

Dar cum să nu greşeşti strada când nu ştii traseul? Am doar o busolă care să ne ghideze.

Cu toate acestea, a încerca să ieşi din pungă nu este mai nebunesc decât a nu încerca. Planul are avantajul că se află în mâinile unor oameni care nu au nimic de pierdut. Aici, ne aşteptăm să murim cu toţii. Într-o avansare pe jumătate oarbă spre vest, pur şi simplu sperăm să nu murim. La urma urmei, un veteran din zece al Marii Armate a lui Napoleon a reuşit să se întoarcă din Rusia pe jos.

Aş da orice să ştiu dacă se poate traversa Doneţulpe gheaţă acum sau peste două săptămâni. Şi îmi amintesc că ţarul nu avea tancuri sau mitraliere pe care să le asmuţă după francezii care se retrăgeau.

Noaptea de 2 spre 3 februarie

Le explic băieţilor că aici trebuie inventat ceva. Orice stratagemă care îmi vine în minte, cum ar fi încercarea de a ne da drept ruşi, este riscantă. Cât despre compatrioţii mei, momentan nu mă îngrijorează: au alte probleme. Suntem trei care vorbim rusă în grup: cei doi hiwi *şi subsemnatul. Se aude că ei sunt din Rusia Centrală, la graniţa cu Ucraina. Eu vorbesc bine rusa moscovită, având diplomă de interpret. Lăsând la o parte modestia, ştiu să mă exprim cu trufie, ceea ce poate fi util dacă întâlnim*

recruţi proaspeţi pe drum. În cazul în care dăm peste cineva care ne-ar putea pune probleme, dacă e singur (sau cel mult cu un altul), este un om mort; dacă sunt mulţi, suntem morţi noi. Nici măcar nu pomenesc de frontoviki *sau NKVD, pentru că atunci ajungem toţi la zid.*

Atâta timp cât suntem în apropierea Stalingradului, planul e să pretind că grupul meu este format din prizonieri destinaţi unui lagăr. După aceea, trebuie să mă gândesc. De obicei, prizonierii sunt îndepărtaţi de pe câmpul de luptă. Pe măsură ce ne apropiem de ceea ce va fi probabil noul front, de la Kalitva până la Nipru, chiar nu ştiu ce poveste voi putea spune oricui ne opreşte.

Va trebui să joc rolul ofiţerului rus, cu cei doi hiwi *din nou în uniformă sovietică şi, în plus, înarmaţi. Ei bine, da, trebuie să contravin regulii de fier care interzice să le încredinţezi arme voluntarilor sovietici. Nu ar fi credibili doi oameni neînarmaţi care să păzească două duzini de germani. Dar carabinele lor M38, mai scurte decât puştile Şi mai uşor de transportat în interiorul unui vehicul, nu vor fi încărcate.*

Cât despre nostromul meu, şi Nagel va trebui să se prefacă prizonier. O să conduc pe rând cu el. Dacă îmi creşte febra şi nu reuşesc, i-l voi pune alături pe Pavlo, ţăranul tractorist care ştie să conducă un vehicul greu.

De fapt, cât timp suntem în apropierea oraşului, va trebui să conducă el. Din păcate, cine e la volan nu poate purta cizme din fetru, aşa că va fi un miracol dacă nu ne vor îngheţa degetele de la picioare. Toţi oamenii mei vor continua să poarte paltoanele de uniformă, puloverele, mănuşile şi orice altă haină care le poate ţine de cald.

Sunt cu adevărat în stare să trec drept rus? Cred că da, în ciuda diferenţelor rasiale declarate dintre teutoni şi slavi: şi printre ei există băieţi înalţi, bruneţi şi cu ochi verzi.

Între hainele sovietice pe care le-am obţinut se numără o căciulă de ofiţer (asemănătoare cu finka*purtată de chirurgul cu ochelari groşi), care mă tem că va constitui întreaga mea deghizare. Pentru a supravieţui frigului, însă, voi avea nevoie de jacheta căptu şită pe care ruşii o numesc „încălzitoare de corp „şi de salopeta albă de zăpadă.* Maskirovka hiwilor *este mult mai simplă. La urma urmelor, poartă uniformele regulamentare.*

Punct dureros: niciunul dintre noi nu are documente ruseşti pe numele lui. Piotr are în buzunar livretul unui infanterist din cartierul Belgorod, unde se vorbeşte un alt dialect decât al lui, dar măcar fotografia îi seamănă puţin. Pentru Pavlo, am găsit un permis de conducere cu o fotografie mică, decolorată, care ar putea reprezenta pe oricine; important este că mortul care îl avea era din districtul Riazan, nu prea departe de satul lui natal, Viriatino. În ceea ce mă priveşte, cobor un grad până la nivelul de Tânărul din fotografie seamănă mai mult cu vărul meu răposat Alexander Carrick decât cu mine. Totuşi, am documentul lui de identificare personală, un riilou de hârtie îndesat într-o protecţie neagră din bachelită. Ca profesor în viaţa civilă, deşi nu era originar din districtul Moscovei, omologul meu trebuie să fi vorbit o rusă bună înainte ca noi să-l ucidem. Poate preda în Capitală, unde am lucrat şi pe care o cunosc bine. Cât despre nu-mi fac griji; de un an Armata Roşie a încetat să mai distribuie tăbliţe.

Să recunoaştem: în vremuri normale, nu am înşela nici măcar un tânăr pionier de la ţară.

Hiwii *sunt terorizaţi (de parcă noi nu am fi). Trebuie să vorbească minimum posibil. Să cânte, asta da. Nimic nu împrăştie suspiciunile mai repede decât să auzi pe cineva cântând melodii familiare. Când bat cu pumnul în geamul din spate, trebuie să dea drumul unui frumos cântec*

rusesc. Îi întreb: „Cunoaşteţi Cântecul Armatei Roşii? „ „Da. „ „Şi pe cel al Armatei Călare? „ „Da. „Temele militare sunt cunoscute de toată lumea. Cele tradiţionale, de asemenea: fac parte din repertoriul lor de solişti. Le-am recomandat amândurora să se abţină doar de la imnuri religioase.

Fiecare minut contează. Înghit aspirine şi antitermice, distribui Pervitin şi Isophan, cizme de pâslă şi „încălzitoare de corp „luate de la ruşi. Adrenalina contracarează efectele febrei. Mă simt foarte bine. Chiar şi fără să închid ochii, văd drumul care merge spre vest de la Trakehnen şi duce la intersecţie câţiva kilometri mai încolo; cel pe care Peter şi cu mine obişnuiam să-l parcurgem cu bicicleta când eram copii. La intersecţie se poate coborî spre sud, sau continua pe drumul drept care trece peste câmpuri. La un moment dat, la marginea pădurii, se află cimitind rusesc din Marele Război, unde crucile soldaţilor morţi de mult se ridică dintr-un covor umed de frunze mici foarte verzi şi rotunde.

Imediat ce se întunecă, aşteptăm ora mesei pentru ruşi, apoi pornim. Ultimul nostru refugiu – pe care îl mină – are beciuri care dau într-o alee. De aici, graţie reuşim unul câte unul să ajungem la o scurgere în mare parte subterană care merge pe malul râului. Pe drum, un rus beat îşi goleşte vezica deasupra noastră printr-un puţ de aerare. Pavlo abia reuşeşte să se dea înapoi în patru labe lovindu-se de mine, care sunt în spatele lui. Nu vreau să mă gândesc la ce altceva ajunge aici jos, dar, în general, tunelul este gol şi utilizabil.

Când ieşim prudenţi afară, pe Volga îngheţată încă traversează câteva vehicule îndreptându-se dinspre Insula Foamei către centrul oraşului. Dezgheţul din ultimele zile a desprins şi suprapus plăci mari de gheaţă, care acum formează vârfuri şi valuri îngheţate în grosimea matricei

reci alb-albastre. Gheaţa este translucidă şi frumoasă în lumina farurilor. Ruşii sunt atât de fericiţi de victorie, încât aproape că îţi vine să le împărtăşeşti bucuria. Dar noi suntem învinşii. Trebuie să căutăm umbra departe de cântece, de sunetid metalic al acordeoanelor.

Hiwii *se consultă, dată fiind experienţa lor ca aducători de apă şi spălători de rufe. Avem peste trei kilometri în faţa noastră, pe care nu îi putem parcurge în aer liber, la poalele înălţimii care mărgineşte răul. Este o fâşie plină de reziduuri, de germani morţi. Trece pe acolo o porţiune de cale ferată urbană. Cunosc pe de rost cartierul de sus, cândva plin de clădiri publice, hidrocentrale şi fabrici de cutii. Acolo unde Ţariţa se varsă în Volga, am putea întâmpina adevărate necazuri: deasupra se află ce a mai rămas din Institutul Pedagogic, unde până acum două zile erau cantonaţi puşcaşii ruşi.*

Când, continuând să ne târâm în şanţuri şi canale de drenaj, ajungem la şanţul Leopard, ştiu că pe harta mea mentală suntem pe punctul de a traversa limita de sud a oraşului propriu-zis. În curând ne vom afla în sectorul 28, suburbia Mininei, unde Divizia 371 Şi-a găsit sfârşitul. Deasupra noastră, tancurile T-34 care ne-au obligat să plecăm se odihnesc liniştite printre ruine. Micul nostru comandament de pe Strada Cetate se afla la câteva blocuri mai în spate. Încerc să nu mă gândesc prea mult la soarta probabilă a lui Schertl, a lui Kern, a celor pe care nu i-am putut lua cu mine. La stânga noastră, Insula Foamei este luminată de focuri de tabără.

Exact aici deasupra începe drumul către Beketovskaia, spre care am văzut îndreptându-se camioanele cu prizonieri germani. Înainte de bombardamente, deasupra capetelor noastre se ridica fabrica de cherestea a tatălui lui Roghinski. Peste drum, un complex spitalicesc mare. Chiar dacă ruşii s-au adunat în centrul oraşului, unde

petrec, este posibil ca aici să fie amplasate centrele lor logistice, împreună cu depozitele de echipamente şi combustibil.

Intră în joc diviziunea muncii. Hiwii *trebuie să meargă în recunoaştere – trebuie să am încredere în ei. Există zone amenajate ca parcări? Adăpostesc camioane de mari dimensiuni? Canistre de combustibil, garduri, paznici înarmaţi, câini, tabere în aer liber... trebuie să-mi spună totul.*

Sunt plecaţi mai bine de jumătate de oră, timp în care ne ghemuim cât putem, iar eu mă pregătesc pentru momentul în care ruşii vor năvăli peste noi. Suntem cu toţii de acord că, dacă se întâmplă, ne vom lăsa ucişi de la primid până la ultimul. Şi nu pentru că ne-ar ordona Berlinul.

În schimb, primid care se strecoară înapoi jos este Piotr. Cei doi hiwi *s-an despărţit pentru a merge în recunoaştere. Nimeni nu i-a dat atenţie, dar sunt o mulţime de trupe în jur. Camioanele sunt mai la sud, nu foarte departe de noi, iar supravegherea pare slabă.*

Şi Pavlo? Se întoarce după alte zece minute. S-a oprit să cânte cu un grup de tanchişti puţin beţi, care i-au dat cadou o ploscă de vodcă şi nu voiau să-l lase să plece. Confirmă: vreo zece camioane americane de două tone sunt parcate de-a lungul Străzii Pescianaia, în zona spitalului. Din fericire, se poate ajunge acolo prin canalizare.

La mai puţin de o oră după aceea, avem Studebaker-ul de import şi doi ruşi morţi în plus pe conştiinţă. De la focurile de pe Insida Foamei se ridică mănunchiuri de scântei. Noaptea este foarte rece şi senină.

La sud de spital, parcarea este pustie, dar atât pe strada spre Pescianaia, cât şi pe cea spre Beketovskaia se mişcă încet camioane şi tancuri. Nişte fete dirijează traficid, mici

ca nişte pitici înfofoliţi în uniforme. Ne aşteptăm rândul pentru a intra în stradă. Pavlo la volan, Nagel şi ceilalţi în spate, invizibili din exterior cu prelata lăsată. Cobor geamul în noaptea vântoasă care taie ca un cuţit, ca să vadă cascheta de ofiţer, dar am pistolul în braţe. Pe marginile drumului, germani morţi întinşi cu faţa în sus, prizonieri germani ghemuiţi cu capul în jos. Vehicule germane sfârtecate. E greu să te mai simţi invincibil.

Dacă avem noroc, nu vor descoperi trupurile gărzilor înainte de venirea zorilor. Imediat ce va fi posibil, trebuie să virăm la dreapta şi să ne îndreptăm spre vest. Dacă trupele noastre de sprijin nu s-ar fi retras atât de departe spre sud, m-aşfi gândit să continui spre vechile comunităţi etnice germane, cum ar fi Sarepta, sau mai în jos, spre stepa calmucilor, care nu-i iubesc pe ruşi. Dar joc totul pe Doneţ.

După o oră interminabilă, am rămas cu mult în urma celorlalte camioane. Ne oprim. Nagel trece la volan. El nu are nevoie, dar eu trebuie să-l pun pe Pavlo să-mi explice cum funcţionează schimbătorul de viteze şi alte detalii despre conducerea Studerului, cum îl numesc ruşii. Când Pavlo îmi arată că nu funcţionează kilometrajul, îmi vine în minte ca un fulger acel „vreau să mor „al lui Guzman.

Poate să-l repare, pentru numele lui Dumnezeu? Nu ştie. Oricum, nu acum. Dacă vrem să calculăm distanţele pe care le vom parcurge, va trebui să ţinem cont de viteza medie, şi să ne notăm un număr aproximativ de kilometri la sfârşitul fiecărei ore.

Cele unsprezece zile care urmează sunt ca o ceaţă. Le trăiesc, acţionez, am percepţia a cât ne costă de la o zi la alta un metru în zăpadă pe şi în afara drumului bătucit, în funcţie de nevoia de a depă şi sau de a evita vehiculele inamice. O zi se rostogoleşte în alta şi suntem încă în viaţă. Suntem pierduţi, neputincioşi, vicleni, peştişori

printre rechinii care adesea nu ne bagă în seamă sau înoată în jurul nostru, dar nu ne sfâ şie. Doar câteva episoade continuă să rideze ca un film în mintea mea. Orbirea din timpid furtunilor de zăpadă sau un orizont atât de senin, încât pare posibil să-l atingi. Descoperirea ocazională a unui indicator, a unui sat, a unui semn identificabil ca pietricelele care să ne arate cât de mult ne-am depărtat sau cât de tare ne-am apropiat de ţinta noastră. Văd depozite, ogrăzi, ferme abandonate, coşuri încă în picioare, epave de tancuri şi avioane, oseminte. Trecem cu lanţurile roţilor peste trupurile înţepenite ale morţilor pe jumătate îngropaţi în zăpadă. Nu îndrăznim să ieşim de pe drum pentru a le evita, căci am fi prinşi în zăpada adâncă.

Din când în când bat în geamul din spate al cabinei pentru a primi un răspuns şi a mă asigura că totul e bine acolo în spate. Dacă Nagel conduce, când bat în geam, hiwii *înţeleg ce vreau şi, după o clipă, îi aud cântând în gura mare despre copăcelul din poiană, despre haiducul Stenka Razin sau despre Armata de Cavaleri ai Revoluţiei.*

Ruşii, în special ofiţerii, sunt bine bărbieriţi, aşa că la fiecare două zile folosesc puţinul alcool pe care îl am pentru a mă rade, încercând să nu mă tai cu mâinile nesigure. Două zile, trei zile... la un post de control îi fac pe soldaţi să se retragă, arătându-mă la fereastră cu temutul cuvânt Ideea că transportăm prizonieri bolnavi de tifos îi alarmează, chiar dacă nu ştiu că eu chiar am pneumonie tifoidă.

De la câţiva paşi înapoi ne indică cel mai apropiat post de ajutor. Se limitează să ridice prelata cu ţevile puştilor şi apoi ne fac semn să continuăm. — Pentru că, după ce i-au învins pe germani, ultimul lucru pe care şi-l doresc este să facă rost de o boală gravă.

În acea noapte interceptez prin radio un schimb

entuziast de replici despre căderea Lisicianskului, aproape de Doneţ. Posibilitatea de a trece pe la nord de Voroşilovgrad dispare. Nu putem decât să sperăm că acesta din urmă este încă în mâinile germanilor.

Se spune că înfrângerea te face să-ţi pierzi minţile, dar şi victoria face asta. Altfel, ruşii pe care îi întâlnim nu ar crede scuzele pe care le inventez de fiecare dată când întreb despre cel mai apropiat lagăr unde să-mi duc „prizonierii într-o dimineaţă devreme – nu ştiu unde şi câte zile mai târziu, dacă înainte sau după ce am trecut cursid îngheţat al Chirului – ne survolează două avioane de vânătoare. Zboară jos, unul lângă altul. Piloţii ar putea fi femei, la fel de periculoase pentru aviatorii noştri ca şi colegii lor bărbaţi: darămite pentru noi, o bandă de disperaţi. Avioanele nu se îndreaptă spre Stalingrad, unde prezenţa lor nu mai este necesară; probabil că sunt în patrulare de la est la vest. Când unul dintre avioane face o altă trecere, Pavlo are prezenţa de spirit să scoată un braţ pe geam şi să salute de la volan. Avionul coboară până într-atât încât îmi dan seama – nu pot fi sigur, dar cred că da – că pilotul este într-adevăr o fată.

Îşi desface părul; îşi strânge părul... *dar nu se găteşte pentru Moarte.*

Dumnezeu s-o ocrotească, îşi face doar treaba.

Nagel se comportă ca şi cum eu aş fi perfect lucid, dar mă îndoiesc de asta. Calculul zilelor pe care îl fac este complet greşit. Unele le număr de două ori, altele trec şi uit de ele.

Adevărul este că, la scurt timp după ce am plecat de la Stalingrad, am început să văd oameni şi lucruri care nu există, sau nu mai există. Îl spionez pe Nagel (sau pe Pavlo, oricare dintre ei doi stă cu mine în cabină) ca să-mi dau seama dacă văd şi ei aceleaşi lucruri. Dacă nu reacţionează, înseamnă că sunt doar în mintea mea şi nu

are rost să mă întreb dacă sunt imagini complet fictive sau dacă au o realitate obiectivă în vreo altă dimensiune. Iată de ce nu sunt îngrozit când îl văd pe tatăl meu biologic, mort de douăzeci şi opt de ani. Practic, un străin pentru mine, dar uşor de recunoscut după numeroasele sale portrete, mă priveşte de pe o movilă de zăpadă murdară ca şi cum ar fi în picioare pe un podium. Din când în când văd animale ciudate, creaturi mătăsoase şi argintii ca lupii care aleargă în haită în faţa camionului. Văd prieteni şi camarazi căzuţi încă din vara lui '41.

Trei, patru zile afară. Kilometrajul tot nu merge.

Viscol, niciun progres. A doua zi e mai bine.

Noaptea ne târâm în buncăre abandonate, aprindem un foc mic sub camion în lumina zorilor. Le vorbesc oamenilor de parcă aş şti ce spun. Febra îmi face greaţă, trebuie să mă forţez să pun ceva în gură. În întuneric, un văl roşu ciudat mi se lasă pe ochi, ca şi cum aş privi zăpada prin sânge.

O altă zi, într-un amurg de zăpadă deasă. Pavlo doarme în spate, epuizat pentru că a condus toată ziua de ieri. Şi Nagel este obosit. Mă ofer să-l înlocuiesc. Nagel insistă să conducă. Trebuie să renunţe doar atunci când începe să se clatine şi se înclină pe volan. Ne oprim, cobor, mă chinui să deschid uşa îngheţată, îl împing pe sergent deoparte şi pornesc din nou motorul. În spate, odată consumate raţiile, oamenii dorm sau moţăie, după lipsa de odihnă din ultimele săptămâni la Stalingrad.

Febra şi durerea în piept nu mă împiedică să conduc. Îmi dan seama că arborii cu frunze de pe marginea drumului nu există; nici şirurile duble de infanterişti germani cu mânecile suflecate, mărşăluind ordonat în direcţia opusă. Ceea ce există sunt vehiculele arse şi răsturnate, caii morţi, roţile căruţelor răsturnate, pe jumătate acoperite de zăpadă. Ruşii ocupă înălţimile din dreapta şi din stânga.

La această oră, pe vremea asta, puţin probabil să patruleze drumul. Domină acest teritoriu. Conduc eficient, dar nu sunt aici. Sunt în altă parte şi merg pe jos într-un loc în care timpul este diferit. Există un Martin Bora care face ceea ce trebuie să facă şi un altul care merge înainte pe un drum de vară sau pe un râu lângă Trakehnen, în patria lui. În faţa mea, Sinagoga ţiganilor vine şi pleacă, vine şi pleacă. Pare o catedrală ortodoxă, cu şiruri lungi de credincioşi care intră şi ies, şi toate lucrurile au tonuri de galben Şi de auriu.

Încă două zile. Undeva, la est de Cernişkovski, trecem pe lângă un detaşament de infanterie rusă, care îşi continuă drumul fără să pună întrebări sau acceptând răspunsurile mele scurte, în timp ce le arăt documentele. Soarele strălucitor mă orbeşte, mă chinui să nu-mi acopăr faţa pentru a evita reflexia. Nu ştim cât de aproape suntem de dezastru până când un frontovik *nu ne avertizează prieteneşte că dincolo de pod se află Beretele Albastre, care caută rătăciţi, acum că „au terminat de eliminat ultimii nemţi Unităţile Armatei Roşii care se îndreaptă spre vest tind să evite punctele de control ale NKVD şi caută adesea direcţii alternative. Cer un sfat aplecându-mă pe fereastră şi arătând harta rusească găsită în camion. Ne întreabă de unde venim, iar eu răspund: de la Stalingrad. Insistă să aibă veşti de acolo, iar eu răspund că „fiara fascistă" a fost exterminată. Am prizonieri fascişti, dar trebuie să-i predau Armatei Roşii, nu NKVD-ului. În ce direcţie trebuie să merg?*

Ne indică un ocol şi suntem salvaţi. Dar am pierdut timp. În această seară este obligatoriu să găsim, dacă nu un refugiu, măcar un punct ferit de vântul aprig, pentru a evita ca rafalele să aducă prea multă zăpadă lângă camion. Conducem în noapte până după apus. Trebuie să dăm o impresie melancolică, singuri în deşertul alb, o

adevărată stultifera navis

Furăm pâine congelată şi jumătate de bidon de benzină dintr-o maşină de serviciu germană abandonată. Mai câştigăm o zi.

Şi apoi o pierdem.

Ieşim de pe drum pentru că suntem blocaţi de carcasa unui tanc german; ne scufundăm în zăpadă şi petrecem ore întregi să săpăm şi să împingem pentru a ne elibera. Alte ore pierdute să încălzim motorul cu un mic foc pentru a putea reporni. Ne pierdem orientarea şi o recuperăm abia a doua zi, datorită unui indicator solitar scris în chirilică.

Ocolim bălcile, cu inima în gât traversăm râuri îngheţate noaptea. În cele din urmă ne oprim la un colhoz dărăpănat, nu departe de Novo-Gruşevka. Nu e nimeni, dar hiwii *găsesc benzină şi ulei de lubrifiere. Dacă ne aflăm într-adevăr pe lângă Morozovsk şi aeroportul nostru pierdut, ne apropiem de jumătatea drumului. Relicve, epave peste tot, singurătate, un ocean îngheţat în care nu se aventurează nici măcar rechinii. Sinagoga ţiganilor vine şi pleacă, vine şi pleacă în zăpada deasă ca ceaţa, ca ceaţa de la sfârşitul verii, când am văzut-o pentru prima dată, şi mi-am amintit că tatăl meu o pusese pe muzică. Stalingradul însuşi intră şi iese din amintiri. Îmi imaginez soarele coborând, care pare să ricoşeze de pe firele electrice de-a lungul căii ferate, fumul ridicându-se din coşurile oraşelor îndepărtate; undeva, în zori, ceaţa se lasă peste văi când zbori pe deasupra.*

Mult mai târziu, când, după ce am traversat Kalitva într-o noapte teribil de rece, dăm peste un grupuleţ de soldaţi italieni, înţeleg că trebuie să fim la sud-vest de Millerovo. Ei merg acasă pe jos. Se retrag imediat ce ne văd, luându-ne drept ruşi. Nu cer să urce aşa cum ar face-o cu nemţii şi nici nu le-o pot propune fără să ne trădăm. Nu avem loc

pentru ei. Mă îndoiesc că, oricum, compatrioţii mei ar păcătui prin generozitate. La italieni recunosc o disperare deloc diferită de cea a oamenilor mei, care măcar au roţile sub ei. Sper că vor reuşi să ajungă în patria lor.

Pe măsură ce continuăm, teritoriul pe care bietul Fritz Gehrmann şi cu mine l-am survolat în urmă cu şase luni începe să se populeze cu vehicule ale Armatei Roşii, tancuri şi camioane. Anxietatea creşte. Şi tot aşa confuzia, ocolurile şi riscul de a fi descoperiţi. Nu am timp să actualizez jurnalul. Notele mele sunt mâzgălite cu mănuşi groase, în mişcare. Nu li se înţelege sensid.

Trec alte zile, sau poate doar ore. Nu o voi face, dar sunt tentat să dorm. Poate că dorm. În mijlocul verii, în timp ce avansam de neoprit spre est, uneori se întâmpla să apară la orizont imagini ireale; reflexii ale clădirilor de la mare distanţă, uneori răsturnate, alteori nu, fantasme tremurătoare, dar credibile de turnuri, cupole şi cetăţi suspendate, de-a lungul malurilor unor lacuri inexistente. Nu unul, ci sute de oraşe Kitejpierdute, sinagogi ale ţiganilor. Atunci erau doar miraje, fata morgana. Totuşi, în singurătatea imensă a stepei şi în liniştea profundă din jurul nostru, ne fascinau şi aproape ne speriau. Timpid şi spaţiid se comasau. În zilele care duseseră la cucerirea Stalingradului – sau a cât din el am ocupat – pe drumul care duce de la Rossoşka la Gumrak, într-o dimineaţă, fluviul Volga a apărut pe cer. Curgea, curbându-se în tonuri fluide şi verzi deasupra orizontului, peste pădurea de coşuri şi clădiri înalte pe care la scurt timp după aveam să le dărâmăm.

Am citit-o ca pe un semn că în curând – aşa cum s-a întâmplat – vom fi ajuns victorioşi pe malul de vest al râului. Fiecare pas avea să ne coste sânge, la fel cum ne-a costat sânge fiecare pas pentru a ţine şi apoi a părăsi oraşul distrus, după înfrângerea noastră.

Îmi aminteam sau dormeam? Sunt momente când logica mă sugrumă cu claritate, iar altele când Sinagoga ţiganilor se înalţă roşie sau aurie şi încearcă să mă stăpânească.

Pare că hoinăream dintotdeauna, dar Nagel îmi spune că au trecut doar opt zile. Încep să recunosc vag unde ne aflăm. Suntem cam între şaptezeci şi cinci şi o sută de kilometri est de Doneţ, care e cum ai spune o sută de mii, cu diviziile ruseşti concentrate în acea direcţie. Ne abatem de la şirurile încolonate şi rapide ale vehiculelor lor, lăsând duhoarea şi aburul motoarelor turate spre râu, îndreptându-ne spre Stalino şi Rostov, unde se afla fratele meu în ultimul timp. Ne ascundem o parte a zilei printre ruine, coborâm şi batem din picioare pentru a ajuta cât mai mult circulaţia. Nu ştiu cum vom supravieţui forţelor sovietice care converg la Doneţ. Voroşilovgrad este încă în mâini germane, dar breşa se lărgeşte în altă parte.

Câteva ore mai târziu, lucrurile devin periculoase când dăm peste o ceată de români în fugă, rămăşiţe ale Armatei a 3-a, anihilată de ruşi cu săptămâni în urmă. Probabil ne-au văzut de departe, pentru că au adunat zăpada ca să ne blocheze trecerea. Sunt cel puţin şaizeci sau şaptezeci, atât de disperaţi, încât ar fi încercat să ne atace, deşi, din câte ştiu ei, trei dintre noi suntem sovietici şi bine înarmaţi. Nimeni din camion nu poate coborî – ar fi făcut bucăţi.

E o haită îmbrăcată în zdrenţe de culoarea pământului, dotată cu stâlpi de gard, gratii, târnăcoape; pentru ei nu contează dacă trebuie să doboare prieteni sau duşmani ca să-şi asigure un mijloc de transport. Singurul motiv pentru care nu intru în panică este că l-am instruit pe Nagel să folosească bunul-simţ în caz de urgenţă. În prezent stă în spate cu camarazii noştri şi are la îndemână cele două mitraliere PPSH-41 pe care le-am luat de la gărzi când am furat camionul, plus o mână de puşti, pistoale şi grenade.

Nu este un impuls umanitar cel care ne reţine să folosim armele împotriva acestor nenorociţi: dacă de asta ar depinde viaţa oamenilor mei, aş ordona secerarea lor de la primul până la ultimul. Dar nu suntem departe de sovietici şi nu vreau să atrag atenţia cu focuri de armă. Când bat în geamul din spate ţinând în pumn bucata de pâine conservată care va fi prânzul meu, Nagel înţelege imediat. Aruncă imediat trei, patru pâini de secară de sub coviltir. Preţioase pentru noi, dar mult mai preţioase pentru români, care se năpustesc asupra mâncării într-o nebunie rapace.

Vara eram peşti mici şi baracude în recunoaştere prin oceanul stepei.

Nu am citit oare că rechinii se devorează unii pe alţii când se luptă pentru o pradă? Lăsăm în urmă acea scenă cumplită când Pavlo ambalează suficient motorul pentru a trece peste cocoaşa de zăpadă şi a dispărea.

La ora raţiei, nu reuşesc să ian nicio muşcătură din bucata mea de pâine.

Încă o zi şi încă o noapte. Balka Vizovaia, poate? Suportarea unor astfel de condiţii extreme necesită un aport caloric adecvat, dar, după ce am aruncat pâinile pentru a ne salva, ceea ce a mai rămas din proviziile noastre nu va fi suficient pentru a ni-l garanta.

Epuizaţi şi încă la şaptezeci sau optzeci de kilometri de Doneţ, ajungem spre seară la o fermă mare, izolată, unde, descoperim, sunt doar femei şi copii. Nagel, invizibil în umbră, stă de pază în timp ce eu cobor şi bat la uşă, cerând în rusă să ne lase să intrăm.

Când o bătrână cu aspect mândru vine să deschidă uşa, cer provizii.

Nu este adevărat. Întreb dacă an mâncare. Nu. Mă aud cerşind şi nu-mi vine să-mi cred urechilor.

Vorbesc bine rusă, dar mă întreb cât sunt cu adevărat

credibil şi cât sunt ele pur şi simplu generoase.

Ferma – un colhoz – este imensă. Femeile, şi cu ele fetele şi băieţii, ne lasă să intrăm fără a pune întrebări.

Împart cu noi ce au (grâu fiert cald încă, slănină). Mâncăm cu mâinile ca nişte vagabonzi, adunând pasta granulată şi sugând-o de pe degete. Oamenii gem de plăcere în timp ce terciul reconfortant le coboară în stomac. Mai aproape de casă decât au fost timp de peste un an, Piotr şi Pavlo zâmbesc şi glumesc cu fetele; sunt bucuria însăşi.

Eu stau lângă bătrână, ruşinat şi recunoscător, cu spatele la peretele cald al sobei. În mizeria mea, nu există înainte şi după faţă de acest moment. Dacă aş putea, m-aş transforma într-una dintre cărămizile de lut din peretele din spatele meu şi aş rămâne aici pentru totdeauna.

Nu am nimic de valoare să dau în schimb, cu excepţia verighetei de aur pe care Dikta mi-a dat-o pentru serviciul pe câmpul de luptă. De îndată ce mâinile mi se încălzesc, mi-o scot din deget – o port pe stânga, precum ruşii – şi i-o ofer matroanei.

Aceste femei se vor întreba de ce un ofiţer rus crede că trebuie să plătească pentru primirea simplă pe care i-au făcut-o. Matroana îşi pune mâna în spatele gâtului meu şi, deşi înţepenesc, mă trage spre ea să mă privească în ochi. Spune, şi nu o voi uita niciodată: „Fiul meu, nu te lipsi de ea. Nu contează de unde veniţi. Sunteţi creştini şi pierduţi în noapte. Dormiţi aici şi apoi mergeţi cu Dumnezeu. „

O spune pentru că sunt vizibil bolnav sau pentru că a înţeles foarte bine? Suntem cei care i-am ucis pe taţii acestor fete, pe soţii sau pe fraţii lor... Nicio femeie germană nu ar fi atât de miloasă cu duşmanul. Nu mă emoţionez uşor, dar acesta este un moment în care e aproape imposibil să-ţi păstrezi autocontrolul.

În orice caz, deşi nu imediat, cuvintele ei sunt ca o

împărtăşanie, înnoptăm în grajdurile mari ale colhozului, pe un splendid pat de fân. Dimineaţa captez fragmente de mesaje radio despre bătălia pentru Voroşilovgrad. Oraşul este pe cale să cadă, iar singurul punct în care trupele germane sunt încă în posesia malului este un meandru puţin mai la nord de oraş. Piotr stă lângă mine pentru a vedea harta. Acolo este satul lui; ştie pe de rost câmpiile de la Petrovka. Îmi arată o vale numită Balka Rassipnaia. Dacă reuşim să traversăm Doneţul noaptea, ne putem încerca norocul o ultimă oară în partea aceea. Corect. Însă, dacă ruşii nu ne ucid, ar putea să o facă forţele blindate germane. Şi trebuie să scăpăm de Studer şi de deghizarea noastră înainte de a traversa.

Lucrurile se înrăutăţesc înainte de a se îmbunătăţi. Canonadele din jurul Voroşilovgradului îmi amintesc de sfârşitul nostru de pe Volga şi este înfricoşător. Avem atât de puţin combustibil, încât ne temem că nu ne vom descurca în câmpia nisipoasă şi acoperită cu zăpadă, pe care tancurile germane în retragere au redus-o la fărâme îngheţate. Calea ferată care merge de-a lungul malului de est al Doneţului este cu siguranţă controlată de ruşi.

După lăsarea întunericului, le explic oamenilor că trebuie să încerce să traverseze şinele sub conducerea lui Piotr şi Nagel, spre punctul de întâlnire. Este o fabrică în ruine care ocupă dealul de la vest de meandru. Eu şi Pavlo rămânem în urmă, să umplem cabina Studerului cu grenade.

Adrenalina creşte la cote maxime; nici iepurii nu ne-ar bate când ne repezim peste şine înainte să sară camionul efectiv în aer. Acest lucru le va oferi ruşilor din apropiere ceva de care să se ocupe, în timp ce noi derapăm şi alunecăm spre râul îngheţat în întunericul care se adânceşte.

Zorii apar înainte să ajungem cu toţii în râpa descrisă de

Piotr, poate la zece kilometri de vad. Bătălia pentru oraş se dă violent deasupra noastră. Atât de aproape de salvare, am putea fi la un pas de nimicire.

Când, pe cerul de culoarea gheţii, zărim conturul subţire al unui avion de recunoaştere german care se îndreaptă în această parte, se întâmplă ceva foarte ciudat. Îmi dan seama că în ultimele douăsprezece ore am fost într-o comă funcţională absurdă. Nu mai simt frigid, foamea, durerea. În ceaţă, Storch-ul pare să traverseze mormane de vată de zahăr, de un roz imposibil şi graţios.

Nagel şi cu mine ne căţărăm pe marginea şanţului; odată ajunşi sus, sergentul scoate steagul pe care îl purtăm cu noi de la Stalingrad şi îl întinde pe zăpadă. Din aer, trebuie să semene cu o pată de sânge care îi arată pilotului unde au nevoie de ajutor camarazii săi germani.

Îmi amintesc vag griul uniformelor care ajung la noi, şi oamenii mei care merg clătinându-se spre ele. Se pare că sunt încă lucid când un colonel într-unpalton cu guler de blană îmi strânge mâna exclamând: „Raportul? îl veţi face mai târziu! „, dar poate că este ceva ce mi se povesteşte după aceea. Cu siguranţă, puţin mai încolo leşin şi nu-mi mai amintesc nimic din acel moment până în ziua în care mă trezesc în secţia de boli infecţioase a unui spital din Praga.

Cartierul General al lui Hitler, în Prusia de Est (n.tr.).

Confuzie a autoarei. Este vorba despre Crăciunul ortodox pe stil vechi, la diferenţă de 13 zile faţă de Crăciunul sărbătorit de catolici şi de restul ortodocşilor (n.tr.). În traducere liberă din limba rusă, Henric al Tibetului (n.r.).

Confuzie a autoarei. La ortodocşi crucea se face cu trei degete (n.tr.).

Pâine cu termen lung de expirare. Armata germană o distribuia trupelor în containere speciale (nota

traducătorului italian).

Vltava

XIII

„Dacă nu poţi urma traseul de creastă, alege-l pe cel de vale”

H.D. THOREAU, *Vara*

Miercuri, 24 februarie, Praga, spitalul Bulovka

După aceea, se făcu un vid. Medicii nu ştiau dacă va trăi; pneumonia tifoidă ucidea mii de oameni.

De îndată ce supravieţuitorii grupului lui Bora se reuniseră cu compatrioţii lor pe 14 februarie, Nagel insistă ca cineva cu autoritate să telegrafieze la Districtul al Treilea Militar de la Dresda, Corpul 4 de Armată, comandat până în 1935 de tatăl vitreg al lui Bora, generalul Sickingen. Era o mare favoare şi un privilegiu. „Viu, grav bolnav.” Textul scurt permitea familiei măcar să spere.

De la Voroşilovgrad, Bora fusese transferat cu un Ju 52 la Zaporoje, cândva inima podului aerian către Stalingrad. Şaptezeci şi două de ore mai târziu, când boala se agravase şi mai tare, îl transferaseră din nou, în ziua în care Hitler însuşi sosea acolo pentru a-l întâlni pe feldmareşalul Manstein. Cu opriri la Iaşi şi Budapesta, unde îi administraseră sfântul maslu, Bora ajunsese la Praga, la două mii de kilometri de unde plecase pentru evadarea sa din pungă.

Când îşi reveni, la mai bine de o săptămână după ce ajunsese la liniile germane, întrebă imediat de oamenii săi şi de cei doi îl liniştiră: toţi erau în siguranţă. Dar

Voroşilovgradul căzuse în aceeaşi zi în care traversaseră Doneţul.

Era încă prea bolnav pentru a procesa vestea. Oscila între o seninătate aproape stupidă şi un sentiment furios de vinovăţie; o stare de spirit fără remediu, pentru că vina nu era a lui. Să fi supravieţuit i s-ar fi părut de nesuportat dacă nu ar fi reuşit să salveze măcar o parte dintre oamenii lui.

În toate acele zile la spital, lupta dintre viaţă şi moarte nu însemna pentru el nimic altceva decât lupta dintre dorinţa de a muri şi cea de a nu o face. Ceea ce nu echivala cu a vrea să trăiască.

Vederea şi mirosul mâncării îl dezgustau. În alte momente devora mâncarea. Se forţa să mănânce când îi era greaţă şi să se stăpânească atunci când foamea îl copleşea. Încerca să pună o distanţă mentală între el şi

Stalingrad şi, cum nu reuşea, începu obsesiv să noteze ce îşi amintea din cronologia evenimentelor şi itinerariul pe care el şi oamenii lui îl urmaseră pentru a ajunge în siguranţă. Incluse pliantele de capitulare păstrate cu grijă şi explică faptul că el şi Nagel minaseră ultimul lor refugiu. Din memorie, mâzgăli note despre locuri, despre vehiculele ruseşti întâlnite, despre accidentele de pe parcurs. În cele din urmă, doctorii îi luară hârtia şi pixul pentru a-l face să se oprească.

Joi, 25 februarie

Generalul Sickingen veni singur pentru a se asigura că starea lui nu era încă atât de gravă încât să sperie femeile din casă. Fără a ţine seama de interdicţia de a intra în secţia de boli infecţioase, merse direct în camera lui Bora şi, după ce îl examină, îl declară „acceptabil”.

Spuse brusc, pentru a sparge gheaţa:

— Abia aştept, băieţi, să vă întoarceţi să aveţi grijă de soţiile voastre. Eram obişnuit cu o casă în care locuiau o

femeie şi trei bărbaţi, iar de doi ani sunt singur cu trei femei. Şi un câine. La cum merg lucrurile, în iunie soţia lui Peter îmi va mai trânti o fată.

Avu suficient tact pentru a nu-şi agresa fiul vitreg cu o avalanşă de întrebări despre Stalingrad, deşi după cinci minute acuza deja faptul că, oficial, toţi fuseseră declaraţi morţi printre ruine.

— ... Până în punctul în care, după câte se pare, nu se va institui nici măcar o medalie comemorativă, sau o panglică, sau o decoraţie care să poarte numele oraşului.

De parcă pentru Bora conta să poarte o amintire a Stalingradului. Se îndoia că Napoleon ar fi bătut medalii pentru a sărbători Waterloo. La început nu spuse nimic, în felul lui obişnuit. Îi era ruşine să zacă în pat în faţa bătrânului, dar medicii nu îi permiteau să se ridice. Abia după o pauză, anunţă liniştit:

— M-am oferit să mă întorc voluntar pe frontul rusesc.

Nu: „Plănuiesc să... „sau „Mă gândesc la... „.

Hotărât; o făcuse deja.

— Prevăd că răspunsul va fi pozitiv, domnule general. Dacă nu, va fi prima dată când vă voi cere să interveniţi pentru mine pe lângă vechii dumneavoastră colegi.

Chiar şi generalul de corp de armată la pensie Edwin von Sickingen rămase uimit. Era, dacă nu ultimul, penultimul lucru pe care se aştepta să-l audă. Bâjbâi după scaunul de metal din spatele lui pentru a se aşeza lângă pat. Când un colonel medic apăru în uşă să-i spună că nu putea rămâne, îşi întoarse spre el capul mare, ras, tară să scoată un cuvânt.

Imediat ce rămaseră din nou singuri, se ridică încet. Masiv cum era, jacheta dreaptă de tip militar pe care o purta păru să umple spaţiul din jurul lui.

— Bine. Bine, mormăi.

După patru luni, nu avea să plângă pentru moartea fiului

lui în Ucraina; acum, în faţa fiului vitreg convalescent, se limită să-şi înghită emoţia şi uluirea ca şi când ar fi fost medicamente.

Şi Bora, la rândul lui, se ruşina să-şi arate emoţiile, aşa că evitară să se privească în ochi pentru tot restul vizitei.

— Îţi aduc femeile peste o săptămână, spuse Sickingen în timp ce ieşea. Dar mai întâi tu şi cu mine trebuie să vorbim din nou.

Sâmbătă, 27februarie

Patruzeci şi opt de ore mai târziu, cum Bora nu mai era în izolare, Biroul de Contrainformaţii Externe pentru Frontul de Est trimise doi ofiţeri să-l interogheze. Unul dintre ei era Bruno Lattmann. Partea formală a discuţiei fu extrem de minuţioasă. Îi lăsă lui Bora impresia că Abwehrul era mai puţin interesat de aventuroasa lui fugă de la Stalingrad şi mai mult de strângerea de rapoarte negative despre Paulus şi statul lui major. Petrecuse ore întregi reconstituind şi notând ceea ce îşi amintea despre odiseea de până la Doneţ, inclusiv observaţii privitoare la mişcările inamicului la est de râu. Acum nu ştia ce să creadă. Pe de o parte, era uşurat că nu i se reproşa că a supravieţuit catastrofei; pe de altă parte, se întreba de ce, oricât de tară precedent era, predarea unui feldmareşal german trebuia să fie atât de surprinzătoare, având în vedere că înaltul comandament dorise să-i încredinţeze unui birocrat sarcina unui strateg.

Relată conversaţiile sale cu Paulus, inclusiv ultima din 28 noiembrie. Explică faptul că subiectul fusese întotdeauna cazul care i-a fost atribuit la mijlocul lunii august de locotenent-colonelul Stumbeck. În pur stil Abwehr, nu adăugă detalii şi nici cei doi ofiţeri nu insistară să le aibă. Nu erau acolo pentru asta, dar un semn din cap din partea lui Lattmann îi dădu de înţeles că vor discuta mai târziu.

La întrebări precise, Bora confirmă că în ultimele săptămâni de asediu mai mulţi ofiţeri de pe teren îşi exprimaseră în secret îndoielile cu privire la abilităţile de decizie ale comandantului-şef.

— Şi dumneavoastră, domnule maior?

— Eu printre ceilalţi.

Nu avea niciun motiv să mintă în privinţa părerilor lui. De altfel, Lattmann fusese prezent în oraş aproape până la sfârşit şi ar fi putut să le coroboreze. Bora predă cu bucurie notele, hărţile, pliantele sovietice care anunţau ultimilor apărători germani predarea lui Paulus şi a lui Strecker. Fu ca şi cum şi-ar fi scuturat de pe el ceva din povara de la Stalingrad.

După-amiaza, Lattmann se întoarse singur pentru a doua parte a discuţiei. După ce se felicitară reciproc pentru că scăpaseră cu viaţă din pungă, Bora îi dezvălui prietenului său că salvase materialul din cazul Tincu.

— Doamne, nu pot să cred că ai reuşit!

— Ei, încă două zile prin gheaţă şi ar fi trebuit să-l folosesc pentru a aprinde focul sub motorul camionului, cum am fost obligat să fac cu alte hârtii. Vreo ştire despre Lolo Stumbeck?

— Ceva. Îţi spun mai târziu. După cum vezi, pentru moment i-am luat locul. Încă aştept de la echipa lui din Bucureşti răspunsurile la solicitarea ciudată de informaţii pe care mi-ai făcut-o la telefon înainte de Crăciun. Nu conta prea mult, dar rămâi pe recepţie. Am suferit un pas înapoi acum o lună, când un horn a luat foc în casa de lângă cea a doamnei Costin, iar flăcările s-au extins la anexa din lemn care adăpostea laboratorul ei privat. Pompierii au intervenit imediat, dar…

— Lasă-mă să ghicesc, Bruno. Focul a avut timp să reducă totul în cenuşă.

— Nu chiar. Apa sub presiune de la pompe a fost cea

care a făcut dezastrul. Ceea ce am recuperat nu merită o para chioară.

— Minunat.

Bora se simţea agitat şi se săturase să stea în pat. Îşi puse pantalonii şi cămaşa uniformei noi pe care i-o adusese Sickingen şi făcu câţiva paşi desculţ prin cameră, în timp ce prietenul său parcurgea raportul despre conversaţiile lui cu Paulus. Pe noptieră era o cutie de praline, cadou de la o ligă de femei în sprijinul soldaţilor spitalizaţi, pe care o puse deschisă lângă Lattmann.

— Nu ştiam dacă să vorbesc sau nu despre asta în prezenţa colegului tău, Bruno, dar când l-am văzut pe Paulus urcând în maşină cu sovieticii, m-am întrebat dacă nu avea ceva în mână cu care să negocieze o detenţie plăcută. De fiecare dată când m-a convocat, insista să aibă veşti, dar nu spunea ce ştia el. Nu s-a pomenit niciodată despre adevărata relaţie pe care o avea cu soţii Tincu şi, cu atât mai puţin, despre formulă. După cum poţi citi, până în ultimul moment şi-a îndreptat suspiciunile asupra lui Lăzăr, în timp ce nega categoric posibila implicare a unui agent rus. De ce? Pe de altă parte, este de netăgăduit faptul că intervalul de cinci ore dintre aterizarea de urgenţă a Storch-ului şi sosirea sa la Millerovo îi dădea maghiarului suficient timp pentru a comite crima.

— Şi nu uita de disputele dintre români şi maghiari privitoare la graniţele lor naţionale. Apropo de graniţe... de ce crezi că ai ajuns tocmai în acest spital? Pe jumătate mort cum erai, am fi putut să te transferăm cu avionul la Leipzig, la doar o oră de aici şi aproape de ai tăi. Şi, de altfel, toate produsele cu stricnină, adrenalină şi digitalină pe care ţi le-au injectat provin de la spitalul Sankt Jacob de acolo.

Bora încetă să se plimbe prin cameră.

— Nu înţeleg. Vorbeşti despre „noi”. Asta înseamnă că

Firma m-a adus aici?

— Bătrânul însuşi şi-a băgat coada, aşa cum numai el ştie să o facă.

Lattmann alese o pralină şi şi-o băgă în gură.

— I-a deturnat la Praga pe toţi supravieţuitorii cu care va trebui să discuţi pentru că, dacă există o soluţie în cazul Tincu, va trebui să se ajungă la ea pe teren neutru. Pe 7 martie ai o întâlnire la comandamentul din oraş, în Cartierul Mic Vorbeşte cu responsabilul de la Servicii. Te aşteaptă, are numele lor şi te va ajuta să îi găseşti. Mai mulţi dintre aliaţii noştri se află în convalescenţă la Praga, şi nu doar aici, la spitalul Bulovka.

Era tipica scamatorie a amiralului Canaris şi, în acelaşi timp, după tot ce se întâmplase, un cadou neaşteptat. Bora luă jacheta atârnată lângă uşă, scoase carneţelul din ea şi îşi notă data.

— Despre cine este vorba? Lăzâr este printre ei?

— Lăzâr este printre ei.

— Şi, de asemenea, Ţesar Stasov?

— Desigur. Tocmai voiam să-ţi spun.

O a doua pralină o urmă pe prima.

— Firma nu îl consideră direct implicat în cazul Tincu, dar l-ai întâlnit la Stalingrad, aşa că l-au adăugat pe listă. Având în vedere cum mergeau lucrurile la Rostov în ultima vreme, înţelegi că nu puteam lăsa un ofiţer NKVD în oraş, cu blindatele ruseşti în grădină. E reţinut la închisoarea Pankraz.

Bora îşi notă.

— Înainte de Crăciun, presupuneai că îl vor muta de la Gumrak la Rostov. Firma a făcut asta?

— Nu. L-a transferat comandantul tău şef. Noi l-am luat pe prizonier de la Rostov după 21 ianuarie, când Paulus a înştiinţat Grupul de Armate Don că era imposibil să încerce o retragere spre vest. La acea vreme, inamicul era deja la

mai puţin de cincizeci de kilometri de oraş. La naiba, feldmareşalul Manstein tocmai îşi mutase cartierul general la Taganrog şi îşi făcea din nou bagajele!

Bora rămase blocat. În ultimele zile frenetice, colonelul Kroh nu-i şoptise oare că Paulus era furios pe Servicii *pentru ceva ce ordonase.*

— Doamne, spuse el încet. Se spunea că Paulus era supărat pe Firmă. Şi îl trimisese pe politruc la Rostov, considerându-l un loc sigur, pentru a-l folosi apoi ca intermediar cu Moscova în schimbul formulei de combustibil sintetic? Este adevărat că nu o avea la dispoziţie, dată fiind dubla crimă.

Dar Bianca Costin ar fi putut pecetlui pactul dintre ei dându-i nişte date parţiale ca gest de bunăvoinţă… Şi dacă Paulus crezuse că poate juca la cacealma cu Stalin, iar Firma i-a stricat socoteala prin transferul lui Stasov la Praga?

— Eh, nu ştiu. Dacă Paulus ar fi avut măcar o parte din formulă, ar fi încercat să o vândă Reich-ului. Mă îndoiesc că dispune de marfa de schimb, dar sunt de acord că va negocia cea mai bună detenţie posibilă.

— Doar dacă, desigur, nu au fost chiar ruşii cei care au furat formula de la soţii Tincu. În acest caz, şeful ar fi fost dus de nas din prima zi, iar eu cu el. A insistat până în ultimul moment să găsesc vinovatul, deşi nu mai putea să spere decât să se răzbune pe el.

— Oricine ar fi, Paulus nu-l mai poate ajunge. Firma continuă să lucreze la caz pentru a înţelege dacă a existat într-adevăr vreo trădare din partea aliaţilor noştri, în timp ce *Oberkommando* vrea capul feldmareşaiului.

Orice lucru care îl poate face de ruşine va fi mai mult decât binevenit.

Bora se întrebă ce alţi protagonişti ai acelei poveşti mai erau în viaţă, în afară de Lăzâr şi Stasov. Nemoianu,

Tulbure, Roth, Tomilin… Cu siguranţă nu toţi.

— Voi vorbi cu oricine îmi veţi trimite, Bruno. Ce altceva mai poţi să-mi spui?

— Nimic util de la unguri. Dar am început să lucrez la ceea ce mi-ai cerut de Crăciun, oricât de ciudat era. Va mai trece însă timp până să am să-ţi raportez ceva. Dar am alte veşti. De exemplu, că românii încearcă să ne înşele. Potrivit punctelor noastre de ascultare de la Bucureşti, pe 19 ianuarie câţiva oficiali guvernamentali au fost primiţi de Bova Scoppa, ministrul plenipotenţiar al Regatului Italiei în România, pentru a discuta despre o retragere comună din alianţa cu Germania, şi din război. Se pare că până şi ministrul de Externe italian a aprobat planul, propunând acceptarea lui. Spre norocul nostru, socrul lui, Ducele, l-a dat afară cu şuturi în fund. Aşa că, de câteva săptămâni, Galeazzo Ciano este ambasador pe lângă Sfântul Scaun. Dar mă îndoiesc că lucrurile se vor îmbunătăţi cu succesorul lui, Bastianini. Iar Bova Scoppa rămâne în funcţie.

Bora simţi cum furia creştea în el. Se întoarse cu spatele la cameră pentru a se uita la fereastră, ale cărei geamuri aburite blocau vederea afară.

19 ianuarie, ziua în care Fritz Gehrmann a făcut ultimele fotografii la Stalingrad, doar pentru a fi ucis la scurt timp după aceea de artileria rusă. Ziua în care liniile italiene şi maghiare s-an prăbuşit, deschizând o breşă de trei sute de kilometri de la Doneţ la Don. Ultima zi utilă pentru a încerca o retragere, dacă Paulus ar fi ordonat-o.

Întrebă:

— Şi Ungaria?

— E şi ea implicată.

Bora se întoarse brusc, aranjându-şi enervat bretelele.

— Norocul meu că va trebui să aştept câteva zile înainte de a întâlni anumite persoane. Nu cred că aş putea să-mi

păstrez calmul în prezenţa lor mai devreme.

— Da, dar ţine cont că nu este vina ofiţerilor dacă guvernul lor decide să facă măgării. Ţi-am spus-o doar ca să ştii.

Lattmann prăda tară reţinere cutia cu bomboane de ciocolată.

— Dacă eşti pregătit, îţi voi spune ce am mai auzit despre Lolo Stumbeck şi capturarea lui la Gumrak. Sursele sunt credibile. Trebuie să ştii că în fruntea patrulei sovietice care a pătruns pe pista de aterizare se afla un locotenent de la Moscova care, în viaţa civilă, este un regizor de film cu ceva succes. Se pare că e un fanatic al filmelor lui Fritz Lang, mai ales al filmelor despre ciclul Nibelungilor. Ştie pe de rost fiecare detaliu al producţiei, inclusiv pe cele de culise privitoare la alegerea actorilor. De îndată ce şi-a dat seama că se află în faţa lui cvasi-Siegfried, a fost atât de entuziasmat, încât a alergat să le povestească superiorilor. Şi aşa a apărut un drăguţ de articolaş în ziarul Armatei Roşii.

Vorbind pe un ton pompos şi nazal, imitând telejurnalele, Lattmann recită:

noastre victorioase l-au capturat pe criminalul invadator fascist care aproape a fost ales pentru rolul lui Siegfried în celebrul fűm... Poţi crede sau nu, Martin, avem încă pe cineva în spatele liniilor care ne transmite aceste bunătăţi.

Bora nu ştia dacă să râdă sau să plângă.

— Să mă ia naiba.

— Ei bine, ştim cu toţii cât de mult apreciază Ivanii trofeele. Ca nepot al unui feldmareşal prusac şi fiu vitreg al unui general prusac, dacă te-ar fi prins, te-ar fi agăţat pe perete ca pe un fazan împăiat. Cât despre gazdele noastre din Praga, oraşul a fost întotdeauna un ţinut al cazărmilor. Sunt obişnuiţi să-şi vadă de treburile lor, fără să dea atenţie uniformelor, ale noastre sau ale altora.

Nu chiar. În tăcere, Bora se aşează pe pat pentru a se termina de îmbrăcat. Cu doar zece luni mai devreme, locuitorii din Praga îi urâseră de moarte pe germani în persoana lui *Reichsprotektor* Reinhardt Heydrich, despre al cărui asasinat ştia mai mult decât avea intenţia să împărtăşească.

— Şi fratele tău, ce mai face? întrebă Lattmann. Am auzit de la verişoara mea Duckie că e acasă în permisie.

— O merită, Bruno. E bine. A trecut pe aici înainte să se întoarcă în Germania. Duckie şi ai mei sunt fericiţi să-l aibă acasă, chiar dacă numai pentru câteva zile. În două luni, escadrila Edelweiss a suferit pierderi uriaşe după operaţiunile de aprovizionare de la Stalingrad. La sfârşitul lui ianuarie, Peter şi-a pierdut cel mai apropiat coleg, un berlinez ca tine pe nume Berger, care a căzut în timpul celei de-a *o mia* misiuni.

— Doamne. Nu ne pot cere mai mult.

— Dar o vor face.

Bora îşi trase cizmele de călăreţ.

— Ia şi pralinele. Eu nu le mănânc, iar dacă le ofer infirmierelor, vor crede că vreau să le fac curte.

Arătă spre fotografia de pe noptieră.

— Deşi, după ce au văzut-o pe Dikta, se ţin puţin la distanţă.

— Da. Nu se poate concura cu ea.

Lattmann închise cutia cu dulciuri şi o luă sub braţ.

— Deci, pe asta o iau eu. Dar, îşi atinse abdomenul în mod semnificativ, Dikta nu era…?

— Nu, zâmbi Bora. E mai bine aşa, pentru că ea şi cu mine trebuie să recuperăm şi nu vreau să ne mişcăm încet.

Duminică, 28 februarie

La poalele dealului cu spitalul, şiruri albe de halate şi cearşafuri puse la uscat atârnau rigide precum cartonul,

semn că noaptea temperaturile coborau încă sub zero. Prosoape, bandaje, cârpe de tot felul se înşiruiau pe acea pajişte scufundată, dincolo de care se aflau coşuri joase şi clădiri periferice, şi ele parte din complexul spitalicesc de la Bulovka. Ieşind după săptămâni de izolare, Bora nu ştia dacă îi plăcea sau nu să nu mai fie considerat contagios. Se simţea ca o pisică maltratată multă vreme (sau mai degrabă lovită de un camion), care acum îşi revenise destul de bine; nu tocmai morocănos, dar neinteresat să se reîntâlnească cu semenii săi. Deja un medic militar amabil cu nume care suna italian – psihiatru în viaţa civilă – se prezentase de două ori să „stea puţin de vorbă”, după cum spunea el, când în realitate trebuia să decidă dacă hotărârea lui Bora de a se întoarce ca voluntar în Rusia depindea de o afectare nervoasă sau cognitivă cu caracter permanent, provocată de trauma de la Stalingrad. Bora se amuza. La urma urmei, sângele lui rece era cel care îl scosese din abis. Puţin probabil ca acum să se lase dominat de nervi. Era adevărat, totuşi, că stresul jucase un rol important în declanşarea pneumoniei, în ciuda vaccinărilor împotriva tifosului şi a unei jumătăţi de duzină de alte boli.

Când ieşi din spital pentru a merge în oraşul vechi, aerul rece – cu mirosul de zăpadă căzută pe dealurile din jurul Pragăi – tăia ca un brici, deşi primăvara se apropia. Nu era de mirare că rufele păreau de carton.

Când coborî din tramvai, nu i se păru că se întoarce pe o planetă cunoscută de care îl despărţise boala, ci că aterizase într-o lume nouă. Străzile, casele, trecătorii şi chiar şi lumina zilei aveau o calitate prea proaspătă şi limpede. Colţuri, profiluri, texturi. Toate cu claritatea unei fotografii pe o placă de sticlă. În loc să-l mângâie, acea limpezime îl făcea să se simtă expus, de parcă ar fi ieşit din iadul Stalingradului opac şi vulnerabil. Uşor de rănit.

În timp ce mergea, căuta cu atenţie în el orice semn de slăbiciune. Ştia că zgomotele bruşte sau locurile aglomerate puteau afecta autocontrolul cuiva care suferise o traumă; şi tocmai din acest motiv voia să se expună acestui risc, pentru a afla cum reacţionează. Traficul, cantinele şi birourile militare aglomerate păreau candidaţi foarte buni.

Dar dimpotrivă, calmul lui se apropia de apatie; un simptom mai puţin pozitiv. *Încă trei* îşi *Am nevoie de încă trei zile să pretind că am lăsat totul în urmă; şi nu mă refer la spital. De acum înainte, va trebui să evit orice discuţie sau întrebare despre Stalingrad. Numai dacă mă mint singur, prefăcându-mă că nu am fost niciodată acolo, voi putea să mă uit la mama, la soţia mea şi să mă întorc la meseria de soldat.*

Aşa reuşise să se convingă să se ofere din nou voluntar pentru Rusia. *Marţi, 2 martie*

Când îşi întâlni tatăl vitreg a doua oară, se aflau în sala de vizite a spitalului, dar Bora era deja îmbrăcat şi gata să fie externat.

— Benediktei îi vei spune? Cineva trebuie să-i spună că intenţionezi să te întorci în Est.

— Îi voi spune.

Ce diferenţă este dacă e vorba de Est sau de Vest? Mă întorc în prima linie. În cei douăzeci de ani de pace din existenţa mea, din 1918 până în 1938, am trăit mereu pregătindu-mă pentru război, la cinci ca şi la douăzeci şi cinci de ani. Şi apoi, în realitate, până în 1920, generalul era pe teren cu Corpul franc, iar în 1936 eram deja legionar în Spania. Pentru mine, fereastra de non-beligeranţă se reduce la şaisprezece ani.

— Şi mama ta, fără să o spună deschis, speră că n-ai să te mai întorci acolo. Acela este de departe cel mai rău front.

Nu era tipic pentru generalul Sickingen să vorbească aşa. Cu câteva zile mai înainte, în reţinerea lui posacă, păruse plin de mândrie de alegerea fiului său vitreg.

— Nu vrea să mori.

Bora încasă cuvintele ca şi cum ar fi încasat o lovitură fizică. *Mama mea nu vrea să mor? Nu ar fi trebuit să mă aducă pe lume dacă nu voia să mor. Zeci de mii, sute de mii de fiinţe umane an murit deja.*

— Înţeleg asta, domnule general. Dar *dumneavoastră* ce credeţi?

Sickingen îşi cobora rar privirea. Nu era un om complicat. Ceea ce gândea i se citea pe faţă. Pe Nina, după maestro, tocmai acea stupidă lipsă de sofisticare trebuie să o fi convins să spună da admiratorului ei matur.

La întrebarea lui Bora, el nu-şi coborî privirea, dar o întoarse în altă parte.

— Părerea mea are vreo importanţă pentru tine? răspunse neaşteptat de dur. Ar fi prima dată.

— Vă întreb din punct de vedere militar.

Nu erau singuri în sala de vizite. Alţi bărbaţi în curs de vindecare stăteau de vorbă cu membrii familiei sau cu prietenii. De la fereastra deschisă se vedea splendoarea îndepărtată a Castelului cu turnuri de pe deal, ca imaginea ideală a unei cetăţi inexpugnabile. Vorbeau încet, dar nu erau singuri.

— Din punct de vedere militar, este o prostie totală.

Aşa spuse Sickingen, iar acum Bora fu cel care îşi întoarse privirea. Pentru a-şi ascunde furia şi pentru a nu arăta cât de jignit se simţea de cuvintele neaşteptate ale bătrânului.

— Nu sunt de acord, domnule general.

Desigur. Cum altfel? Nerăbdarea plină de resentimente a lui Sickingen era palpabilă. Bora ştia la ce se gândeşte. *De câte ori am fost de acord cu ceva, tu şi cu mine?*

întotdeauna ajungi să faci după capul tău.

Şi, într-adevăr, tot ce spuse şi în acel moment fu:

— Faci cum vrei.

În geamul mare al ferestrei, luminozitatea pietrelor străvechi ale Castelului – o colină pe o colină – se distingea cu precizia filigranată a unei lucrări de aurar. Bustul impunător al generalului arunca o umbră densă pe acel fundal strălucitor.

Bora trebuia să-şi calibreze cuvintele pentru a nu-şi trăda animozitatea şi pentru a nu agrava lucrurile între ei. Privi dincolo de statura bătrânului, spre oraşul spectaculos şi senin.

Spuse cu un autocontrol considerabil:

— Mă puneţi să aleg între a fi un soldat bun şi un fiu rău, sau invers.

Dar m-aţi crescut să fiu un soldat bun.

Ceea ce putea să însemne că a fi un soldat bun nu excludea să faci prostii. Dar Bora ştia deja asta.

Sickingen nu ceda.

— Biata ta mamă nu a plâns până nu i-au spus că, la sosirea ta, trebuiseră să te cureţe de păduchi şi de purici. Ca şi când acela era cel mai rău lucru.

— Ni s-a întâmplat tuturor, domnule general.

— În plus, în timpul călătoriei cu trenul, mofturoasa ta de soţie se agita ca o pisică în călduri, ca să nu mai vorbim de ce ţi se citeşte pe faţă Pe vremea mea…

— Daţi-mi voie, îl întrerupse Bora. Cei din generaţia dumneavoastră frecventau bordelurile pentru domnii ofiţeri.

— Aşa şi?

Sickingen îşi coborî vocea iritat.

— Acolo ţi-o tragi. Cu soţia te

Lui Bora îi veni să râdă. *Te uneşti? Şi eventual doar pentru a face copii.*

— Ei bine, domnule general, eu mă unesc doar cu soţia mea. Aşa că, dacă vreau să mi-o trag, trebuie să o fac cu ea şi invers.

Bătrânul lovi cu pumnul în braţul fotoliului.

— Iată ce se întâmplă când creşti ca un neruşinat! Uneori mi se pare că eşti ca unul dintre acei delincvenţi.

Pentru Erwin Sickingen, echivala cu fanatic hitlerist. Ştia cât de mult îl deranja cuvântul pe fiul său vitreg şi îl folosi intenţionat.

Bora trebui să-şi muşte limba pentru a nu răspunde pe acelaşi ton, chiar dacă nimeni din sală nu le dădea atenţie: boala şi, cu atât mai mult, convalescenţa ne fac egoişti.

— Domnule general, la Stalingrad superiorii mi-au luat mai întâi oamenii din batalionul meu, apoi pe cei din brigada mea, doar pentru că făceam o treabă foarte bună şi aveam norocul să rămânem în viaţă. Am reuşit să aduc înapoi doar douăzeci şi doi dintre ei, lăsând acolo infirmii internaţi şi răniţii grav, care nu puteau fi mutaţi. Cum credeţi că mă simt? Laceţi-mi favoarea de a nu folosi cuvântul *delincvent* în ceea ce mă priveşte.

— Obişnuirea cu comanda implică şi acceptarea unor pierderi uriaşe.

— Ei bine, mă pot obişnui, dar cu siguranţă nu pot accepta. Să nu mai vorbim despre asta, oricum nu mă răzgândesc în privinţa Rusiei. M-au admis. În aprilie, preiau comanda unui nou regiment de cavalerie.

— Faci cum vrei.

Bătrânul, incapabil cum era să-şi exprime neliniştea faţă de încă o alegere riscantă a fiului său vitreg, se ridică din fotoliu şi îi întoarse spatele.

— Mă spăl pe mâini, Martin. Acum o las pe mama ta să intre.

O dată în viaţă Dikta îşi lăsase deoparte egoismul nerăbdării de a-l întâlni prima. Văzând-o pe Nina plângând

în braţele lui îl îndurera şi îl făcea să se simtă şi mai vinovat. Generalul îi spusese cât de disperaţi fuseseră doctorii? Poate că da sau poate că nu. La urma urmelor, fusese dat dispărut şi apoi prezumat mort – ca toţi ultimii apărători ai Stalingradului – până la sosirea telegramei care, la insistenţele bunului Nagel, fusese transmisă comandamentului de la Dresda. De altfel, nimeni altcineva nu ar fi putut să o facă: regimentul, Divizia 71, Corpul 60 de Armată şi întreaga Armată a 6-a nu mai existau.

Bora îi spuse Ninei că era bine, că se simţea bine. Părea – şi era – emoţionat pentru ea. Dar şi pentru miile de femei, în special cele ale soldaţilor săi, pentru care acest moment n-avea să mai fie posibil.

Mama lui, de obicei atât de controlată, nu voia să se dezlipească de el. După un timp, generalul fu cel care o luă de umeri cu o fermitate blândă, spunându-i:

— Hai, Nina. Suntem soldaţi. Gândeşte-te la câte nefericite nu vor avea această binecuvântare.

Bora fu uimit că bătrânul îi citise gândurile. Nina se retrase aprobând din cap, dar ochii ei spuneau o poveste diferită: *Nu-mi pasă de celelalte. Azi numi pasă. Îl vreau pe fiul meu, îi vreau pe copiii mei.*

Abia după ce îşi reveni şi petrecură o dimineaţă liniştită împreună, veni rândul Diktei, căreia nu-i plăceau deloc spitalele.

Îl aştepta pe Bora la hotel. Când îl văzu prin geamul holului coborând din taxi, alergă spre el în stradă cu capul gol, în haina de blană descheiată.

— Hai să urcăm, hai să urcăm, îi şopti la ureche în cei câţiva paşi până la hotel. *Dă-mi-o imediat* fără să termini. Apoi, o facem din nou cu calm.

Îl luă de braţ.

— Şi, te rog, Martin, să nu vorbim despre casă, despre copii, despre viitor… despre toate lucrurile astea cam

plictisitoare, de oameni mari.

Spuse „oameni mari”, nu „adulţi”. Bora se opri să o sărute înainte de a trece pragul. I se părea că Dikta venea dintr-un alt univers. Şi nu atât pentru că aparţinea liniştii relative din Leipzig, iar totul la ea era graţie, eleganţă.

Ci pentru că lui îi era greu să se recunoască în acel univers, de fapt în orice univers.

— Dar *suntem* mari, Dikta.

Şi între timp se întreba: *Unde este răul? Există un rău pe undeva. Pot fi vindecat fizic, dar răul rămâne. Va trebui să-l ascund pentru tot restul vieţii.*

Ea se prefăcu bosumflată.

— Nu mă iubeşti aşa?

Da, Bora o iubea aşa. I se părea că trebuia să abordeze subiecte precum amenajarea unei case împreună şi întemeierea unei familii pentru că, după Stalingrad, toţi purtau pecetea nesiguranţei vieţii. În realitate, însă, Dikta îi plăcea foarte mult aşa cum era. Cu ea era o logodnă veşnică, fără planuri şi fără reţineri. Şi, ca ea, tremura de dorinţă în timp ce urcau în cameră.

Fură câteva minute până la uşă, timp în care gândurile i se înghesuiră în minte ca spuma pe un lichid.

Se poate tremura de dorinţă? Ei bine, da. Se poate tremura din multe motive – după Stalingrad o ştiu bine – dar de dorinţă se tremură aşa. Este sângele însuşi care se agită şi se adună înăuntru, şi li se întâmplă şi fetelor... sau, cel puţin, Diktei i se întâmplă. Uite, uite. Există o venă mică, cea care trădează nerăbdarea, care la ea are un fel rapid şi foarte uşor de a tresălta când mă vrea. E ca pulsaţia pe gâtul unei şopârle, sub piele. Are dreptate. Trebuie să pun capăt acestui chin mistuitor dintre noi. Imediat. Imediat.

Totuşi, după tot ce suferise, îi era greu să suporte plăcerea de a se întinde pe patul mare, cu Dikta

îngenuncheată lângă el, care îi desfăcea pofticioasă pantalonii de la uniformă. Dorinţa era de nestăpânit, dar în ea se agitau impulsuri întunecate de moarte.

Voia să plângă şi să ucidă, să facă prunci şi să moară.

Numai cu Remedios dragostea şi moartea fuseseră atât de strâns împletite. Nasturii întârziau să alunece prin cheutorile din stofa tensionată. Aplecată asupra lui, Dikta îşi umezea buzele în timp ce o făcea, serioasă, cu un rid mic de efort între sprâncenele blonde.

— Eşti

Adevărat? Totuşi îi venea să plângă şi să ucidă.

*Sau poate am murit. Fata îşi desface păn*d, *îşi strânge părul. Se găteşte pentru...*

— Vreau să te mănânc de viu.

Era acelaşi bărbat din subsolurile oribile ale Stalingradului, cu mângâierile iubitoare care acum îl excitau, cu movilele de soldaţi morţi, cu cadavrele ruşilor dezbrăcate, cu erecţia în mâinile soţiei sale, cu paltonul lung şi casca lăsată pe ochi, desprins de lume şi întins pe salteaua unei camere drăguţe de hotel?

Nu era posibil. Experienţe de nespus, toate; dar contrastul dintre ele era ruşinos. Acea stofa care nu ceda, cheutorile între care se mişcau degetele ei... Dezbrăcase aşa duşmanii morţi pentru a le fura hainele de iarnă. Ar fi fost mai uşor să ucizi sau să te ucizi decât să stai întins acolo, abţinându-te să nu gemi de plăcere şi de furie.

Nu voia să se întoarcă pe lumea asta. *Trebuia* să o facă.

Se rechemă înapoi cu forţa, un proces dureros şi necesar de necromanţie asupra lui însuşi. Recăzu în propriul corp excitat, cu conştiinţa că a supravieţuit, poate prin meritul său, dar aparent fără motiv. Fu aproape insuportabil.

Dar o avea pe Dikta îngenuncheată lângă el şi îi datora cel puţin asta.

Ţâşni agil să ajungă peste ea, pentru că, după privaţiuni şi suferinţe, nu putea suporta să piardă iniţiativa sau pentru că îi era ruşine că merita acea atingere nerăbdătoare şi dornică. Ţinând-o sub el, îşi desfăcu singur pantalonii, pentru a se abandona în ea.

Şi fu ca prima dată când, deşi era dimineaţă, totul se întunecase ca noaptea. Ca şi când din cea mai îndepărtată Antichitate ar fi fost destinaţi unul celuilalt; şi orbeşte, tremurând de dorinţă, acum se recunoşteau.

Fu o perioadă în care crezu că uită războiul, moartea. Încercă să se convingă că doar pentru asta supravieţuise, că doar pentru asta se născuse... O lăsă chiar pe Dikta să se urce peste el şi să facă şi ea ce voia – «Eşti –, scufundându-l în tandreţe.

Şi pentru tandreţe avură timp după. Vorbiră. Dikta îşi sprijini capul pe umărul lui, ceea ce nu făcea aproape niciodată. Era încă logodnica aceea care, acasă la părinţii lui, îşi aştepta iubitul de departe, într-un timp afectiv suspendat. Acelui timp îi aparţineau verile de la Trakehnen, calde şi efemere, teiul secular de la Borna, poienile şi pădurile care mergeau fără graniţe spre Lituania. Mânjii, porţile înalte, obiectele pe care le atinsese când era băiat, şi care erau acolo de sute de ani... Dominaţia trecutului, apărat în timpul celor douăzeci şi nouă de ani, şi prezentul, prea intens pentru a fi examinat.

Petrecură două zile întregi împreună.

La plimbările prin Praga, fu recunoscător că Dikta nu îl întreba de ce se oprea ici şi colo să atingă un zid vechi, o frunză căzută sau să ridice o pietricică de pe un bulevard. Îi era recunoscător că nu îl întreba despre Stalingrad.

Toţi ceilalţi o făceau. Dar Stalingradul nu putea fi povestit. Era la limita inexprimabilului. Chiar şi la întrebările tardive ale tatălui său vitreg despre tactici şi strategii, răspunsese monosilabic. Îi era ruşine că îi fusese

frică la începutul asediului şi îi era ruşine că nu-i mai fusese frică după. Nu voia să vorbească despre asta.

În pat cu Dikta, tot restul se retrăgea dincolo de limitele penumbrei. Nimic pe care dragostea fizică să nu-l poată ţine la distanţă nu ajungea până la marginile patului. Îi era atât de recunoscător că se lăsa posedată şi că, la rândul ei, era agresivă în dorinţa ei. *Facem dragoste bine pentru că amândoi suntem* îşi spunea apoi, când lumea începea să revină dinspre marginile camerei şi se apropia să înconjoare patul. Cine ştie dacă şi pentru Dikta era aşa: pentru el, astăzi, aroganţa morocănoasă şi sexul erau singurele arme împotriva opresiunii realităţii. Marele Val de la Kanagawa nu se spărsese niciodată. Ameninţa încă agila barcă a pescarilor, în echilibru pentru totdeauna la poalele muntelui de apă spumoasă.

Şi Sinagoga ţiganilor se înălţa în gloria ei de neatins.

Cu preţul de a muri unul în celălalt, nu ar fi irosit niciun moment din ultima noapte înainte de plecarea Diktei de la Praga. Somnul nu făcea parte din programul lor.

El, care rareori cerea ceva în timp ce făcea dragoste, se trezi spunându-i:

— Lasă-mă să rămân înăuntru. Te rog, lasă-mă să rămân înăuntru.

Doar în ea, fizic, era în siguranţă.

Dikta, care prea des îşi pierdea interesul când termina, era atât de încântată să-l revadă şi întreg", încât îi permise să rămână în ea chiar şi după ce aţipi sub el. Trezindu-se, mai târziu, mai vru. Cât despre Bora, el nu încetase niciodată să o vrea.

Astfel Dikta pierdu trenul spre Germania. Şi era un dezastru, pentru că trenurile nu veneau şi plecau după dorinţele fetelor îndrăgostite, nici măcar ale celor cu relaţii în societate.

Se ocupă colonelul SS Schallenberg, devenit de curând

al doilea soţ al mamei ei, să-i pună la dispoziţie un vehicul şi un şofer pentru a ajunge trenul la următoarea oprire.

Lui Schallenberg îi plăcea acel gen de intrigi. Îl tachină pe Bora pe puţin un sfert de oră în timp ce luau prânzul împreună în sala hotelului aproape goală şi apoi îi spuse că era de acord.

— Da, sigur că da. Ce naiba, eşti tânăr o singură dată. Numai aşa poţi supravieţui traumei.

Dar Schallenberg nici măcar nu se apropiase de Stalingrad. Bora aprobă din cap distras. Ştia că trebuia să se întoarcă la spital, pentru că avea febră mare. În rest, se simţea foarte bine.

În timp ce o însoţea pe Dikta la maşină, discutaseră chiar despre cumpărarea unei case împreună, despre copii şi şcoli pentru copii, despre La urma urmei, era încă băiatul norocos şi invincibil de pe vremuri. Ultimul lucru pe care i-l spusese era că avea să se întoarcă în curând pe frontul rusesc. Urcând în maşină, Dikta se încruntase, pentru a izbucni apoi în râs.

— Spui asta doar aşa! Nu o vei face *cu*

Nu-şi dădea seama cât de aproape era să plece din nou.

Odată ce Schallenberg plecă, Bora se întoarse în cameră. Lăsase anunţul *Nu deranjaţi* pe clanţa uşii pentru că era foarte obosit şi voia să doarmă în cearşafurile unde făcuse dragoste cu soţia lui. Se dezbrăcă din nou şi se culcă.

Dormi toată ziua. Seara luă cina cu un coleg despre care credea că murise, şi invers. Colegul zâmbi invidios, văzând urmele de sărutări de pe gât, de sub ureche. Dacă le-ar fi văzut pe cele de pe muşchiul puternic şi plat de pe abdomen…

A doua zi, Martin Bora îşi spuse că nu fusese niciodată atât de pregătit să se întoarcă la război.

După ce îi văzuse pe ai lui, se ruşina că simţise tentaţia

de a renunţa. Oare îşi dăduseră seama? Mama lui cu siguranţă da, însă prin fire şi educaţie nu ar fi făcut nimic pentru a-l împinge să vorbească despre asta. Tatăl vitreg, care fusese în Marele Război, poseda mentalitatea militarului fără idei aiurite: supravieţuirea după o înfrângere era un lucru bun, de care trebuia să profiţi ca luptător. Peter gândea la fel.

Dikta, considerată de unii extrem de superficială, era singura care intuise cum stăteau lucrurile în sufletul lui.

— Era acelaşi lucru dacă te-aş fi pierdut, îi spusese la un moment dat, iritată de tăcerea lui. Nu te-ai întors *niciodată cu adevărat* de acolo.

Numai ea avea dreptate, iar dragostea furioasă pe care o făcuseră după reproşul ei nu avea să o facă să-şi schimbe părerea în lunile următoare. *Sâmbătă, 6 martie*

Când îmbătrânesc, civilii an curiozitatea macabră de a şti cine dintre cunoscuţii lor a murit sau e pe cale să moară. Moartea altuia le confirmă că ei sunt încă în viaţă, dacă nu sănătoşi.

Totuşi, şi soldaţii cad în capcana de a întreba: „Ai auzit despre... „, urmat de un nume şi un grad, probabil îngropate de mult împreună cu omul care le avea. Unora poate chiar le pare rău să audă că cineva anume a supravieţuit. De parcă viaţa ar fi un sac uriaş din care trebuie scos un anumit număr de oameni pentru ca ceilalţi să poată trăi.

Chiar nu există nicio posibilitate de a şti câţi am pierdut acolo. Rapoartele credibile despre soarta lor sunt rare şi ies la suprafaţă ca pluta după un naufragiu. Va fi nevoie de ani de zile. Nouă, care aveam soldaţi la ordinele noastre, întrebarea ne sporeşte ruşinea de a fi supravieţuit.

Aceasta este, deci, soarta un cuvânt care nu mi-a plăcut niciodată pentru că miroase a slăbiciune, a decrepitudine; este literalmente un cuvânt pentru bătrâni.

Petrecând nopţile în spital, cum sunt obligat, am avut ocazia să discut cu doctorul Radini, care aici se ocupă de chirurgie, dar a studiat psihiatrie militară cu Konrad Lorenz şi Max Simoneit.

Nu i-am spus nimic din cele de mai sus, de teamă să nu citească mai mult decât intenţionam eu să-i permit. În timpul şedinţelor noastre – obligatorii, se pare – am zâmbit şi am aprobat din cap suficient, atent la reacţiile mele. La urma urmei, sunt un anchetator din Abwehr; un doctor de nebuni nu prea are ce să mă înveţe despre comportamentul sub stres sau despre mimica după care poate fi identificat.

Evaluarea lui finală? Ştie că am destui prieteni în sistem pentru a afla ce va spune despre mine în raportul său, aşa că m-a luat deoparte pentru a mă informa că nu o va scrie, dar mă consideră prea calm.

Lucru poate avea consecinţe, a adăugat. Nu m-aş mira dacă, în timp, vă va duce la epuizare nervoasă.

Am început să râd.

— Vreţi să mă testaţi?

Îi lipseşte simţul umorului.

— Nu e nimic de râs. Unii ajung chiar să aibă episoade de halucinaţii, ştiţi. Se întâmplă.

Mie, domnule chirurg-şef.

Ne-am strâns mâna. La urma urmei, în Noua Germanie a noastră, şocul de luptă şi nevroza de război an fost interzise din dicţionar. El şi cu mine nu ne vom mai vedea niciodată şi el va uita de mine de îndată ce va vorbi cu alţi veterani.

Sărmanul! Vorbea despre psihoza post-tifoidă şi sindromul Korsakov, când singurul doctor Korsakov pe care îl cunosc – Rimski-Korsakov! — a ales să scrie muzică în alternativă la cariera medicală.

Numai dacă ar şti. Poate că am delirat şi în primele zile

de spitalizare, dar cu febră mare era normal. Delirul nu înseamnă nimic. Dacă i-aş fi spus despre halucinaţiile pe care le-am avut în timp ce cântam soluţii să părăsesc Stalingradul, ar fi ridicat tot felul de obiecţii împotriva întoarcerii mele la război. Nu i-am spus lui Radini că, ieşind din spital, mi se părea că sunt pe altă planetă şi nici că după aceea, cu Dikta, aveam senzaţia ciudată că totul la Praga este fragil, pe cale să se prăbu şească sau deja în ruină. În soliditate percepeam distrugerea. Oraşul, desigur, este aproape la fel ca în luna mai trecută Şi ca înainte de izbucnirea războiului. Viziunea mea e cea care s-a schimbat. Într-un anumit sens, sunt un străin pentru mine, totuşi acele sentimente de înstrăinare şi ameninţăre au dispărut: văd străzile, castelul, râul şi le recunosc. Mă simt foarte bine.

Duminică, 7 martie

Aşa părea. Urmând instrucţiunile lui Lattmann, merse la comandamentul militar pentru a depista martorii pe care îi întâlnise la începuturile cazului Tincu. Primi câteva foi dactilografiate cu informaţii despre trei din jumătatea de duzină de oameni – cu excepţia lui Paulus, desigur – care i-ar fi putut fi de folos.

Unii, precum agresivul colonel Nemoianu, nu rămăseseră în viaţă după furtuna din ultimele şase luni. Serghei Tomilin şi cazacii săi ajunseseră nu se ştie unde. Căpitanul Tulbure, în schimb, fusese printre primii bolnavi de tifos evacuaţi din pungă. La ora asta poate că se întreba de ce, dat fiind că îşi revenise, îl duseseră la un sanatoriu din Praga. Oraşul oferea însă o anumită linişte, servicii excelente şi suficientă distracţie pentru a nu-l face să simtă vreo grabă de a reveni în serviciul activ.

Bora află că, atunci când nu era la sanatoriu, putea fi găsit într-o mică berărie, printre compatrioţi la fel de convalescenţi.

Lázár decolase din pungă cu un grup de „specialişti” şi pluridecoraţi din alte divizii pe 14 ianuarie. Bora îşi amintea data, pentru că un ofiţer de stat-major din Divizia 71 fusese evacuat ca „esenţial” în aceeaşi zi. Locotenentul, trimis la baza de divizie de la Lrankfurt pe Oder pentru a raporta ce învăţase despre cum foloseau sovieticii blindatele în războiul urban, se afla în zona Praga de aproximativ o săptămână, angajat într-o serie de întâlniri cu inginerii de la fabrica Skoda din Pilsen, unde era în fază de proiectare un nou model de distrugător de tancuri, Marder III.

Stasov era cel mai uşor de găsit şi cel mai greu de înfruntat. Era deţinut în închisoarea Pankraz, la sud de nodul feroviar, într-un cartier de spitale şi sanatorii. Anchetatorii din Abwehr îl considerau o nucă tare, de la care nu reuşiseră să scoată nimic. Dar nu te puteai aştepta la altceva de la un ofiţer NKVD. Bora nu avea mari speranţe. Mai degrabă, era curios să-l revadă. *Luni, 8 martie*

Călătoria pe străzile oraşului de la spitalul Bulovka până la închisoarea Pankraz, la poalele dealului Vysehrad, dura circa douăzeci şi cinci de minute. Lui Bora i se repartizase un Opel Kadett spartan cu cel mai elementar bord. Scaunele incomode din faţă păreau scaune de grădină. Era nimic în comparaţie cu Studer-ul, ca să nu mai vorbim de mult râvnitul jeep, pradă de război. Dar avea patru roţi şi avea nevoie de ele.

În lapoviţa care se transforma în ploaie, marele complex de închisori, cu blocurile sale simetrice de celule şi zidurile înalte, era deprimant la vedere chiar înainte de a intra în incintă. În locul poliţiei locale, de aproape patru ani era condus de trupe SS. Bora parcă lângă trotuar şi se forţă să înainteze.

La comandamentul militar i se spusese, fără comentarii,

că acolo se executau în fiecare săptămână „mai multe decapitări şi câteva spânzurări” şi că celulele erau în mod regulat supraaglomerate.

Cu atât mai mult, îl uimi să fie introdus, la capătul unui labirint de scări şi coridoare, într-o cămăruţă goală, dar decentă, unde fu lăsat singur suficient de mult încât să înceapă să nu se simtă în largul lui. Când îl aduseră înăuntru pe Stasov, impasibil în uniforma lipsită de grade şi trese, oamenii SS îi amintiră lui Bora că putea rămâne timp de cincisprezece minute şi că el şi prizonierul trebuiau să discute în germană.

Bora se limită să întrebe ce oră arăta ceasul paznicilor, ca să-l poată sincroniza pe al lui.

Odată rămaşi singuri – nu existau scaune, aşa că stăteau în picioare unul în faţa celuilalt, respirând în aerul rece aşa cum făcuseră în timpul schimbului de prizonieri de la Stalingrad –, Bora i se adresă lui Stasov cum obişnuiau ruşii, cu numele mic şi numele tatălui.

— Bună dimineaţa, Ţezar Andreevici.

— Bună dimineaţa, şi dumneavoastră, Martin Friderikovici.

Niciun semn de uimire din partea politrucului, deşi această vizită trebuie să-l fi surprins foarte mult.

— Timpul este scurt, de aceea să ştiţi că nu am venit să vă pun întrebări politice, nici măcar strict militare.

Stasov rămase impasibil. Ochii albaştri şi reci erau aceeaşi de la ultima lor întâlnire, în ciuda unei anumite pierderi în greutate şi a palorii cenuşii a cuiva care trăieşte într-un loc închis.

— Deci? Nu veţi dori să mă întrebaţi despre buletinul meteo, îmi imaginez.

Din buzunarul paltonului său – la o temperatură exterioară aproape de zero era mai bine să nu rişte recidive –, Bora extrase un pachet de trabucuri pe care

rusul îl refuză după o privire bănuitoare.

— Vă credeam mort de mult, domnule maior Bora.

— Chiar nu a lipsit mult. Dar ştiţi cum e. De fapt, astăzi sunt aici pentru a mă folosi de capacităţile dumneavoastră investigative.

Bora încasă fără să clipească o nouă lipsă de reacţie a rusului.

— Am de rezolvat un caz de crimă, preciză, deci să zicem că e o cerere de curtoazie între colegi, în amintirea vremurilor bune de la Teatrul Balşoi.

Capacitatea lui Stasov de a-şi ascunde sentimentele era admirabilă şi înfricoşătoare în acelaşi timp. Arătă cu capul spre buzunarul în care Bora pusese la loc

— Sunt singurele trabucuri pe care le aveţi?

— Da.

— Le prefer pe cele italiene.

— Să nu-mi spuneţi că e tariful dumneavoastră pentru a vorbi cu mine.

— Voi fi oricum executat, aşa că minimul pe care îl puteţi face este să-mi aduceţi marca de trabucuri pe care o vreau.

Din câte ştia Bora, nu exista nicio intenţie de a-l trimite la moarte pe prizonier. La comandament existau zvonuri despre contacte neoficiale pentru a-l schimba cu un general german căzut în mâinile sovieticilor. Nu spuse nimic din principiu şi întrucât era conştient că pentru un ofiţer NKVD chiar şi întoarcerea acasă putea însemna să fie împuşcat.

— Mă întorc mâine, promise cu voce joasă şi bătu la uşă pentru a-i fi deschisă.

Pe coridor, i se adresă paznicului SS care îl însoţea către ieşire:

— Am petrecut doar cinci minute cu prizonierul. Mă aştept să am zece în plus la întâlnirea pe care o voi solicita

pentru mâine-dimineaţă.

Nu primi niciun răspuns până când nu traversară înapoi spaţiul exterior sumbru dintre blocurile de detenţie care stăteau faţă în faţă, lucioase de la ploaia îngheţată. Aerul mirosea a fum.

— Mâine-dimineaţă nu-l mai găsiţi aici.

Bora nu se gândi deloc că era vorba un alt transfer – cunoştea prea bine metodele Serviciului de Securitate. Rămas dintr-odată tară timp, se apucă imediat să caute trabucurile pe care i le ceruse Stasov.

La magazinul militar găsi doar tutun german, câteva pachete de ţigări româneşti şi de *Java-Flor* cehoslovace. Pentru a nu se îndepărta prea mult de închisoare, conduse spre malul râului. Rebotezat spre „bucuria” locuitorilor din Praga cu numele *Reichsprotektor* Heydrich, bulevardul trecea prin faţa teatrului oraşului. Bora zări în viteză afişele care făceau publicitate unor operete vieneze standard, dar destinaţia lui era mult mai puţin frivolul birou al Crucii Roşii germane. Observase că asistenţii şi medicii militari fumau bucuroşi şi făceau schimb de tutun cu colegii din ţările aliate; nu ar fi fost prea surprinşi dacă li se cereau trabucuri, cu atât mai mult dacă erau plătite. Acolo însă nu avu noroc şi trebui să se întoarcă dincolo de cotul Vltavei până la spitalul Bulovka, unde chirurgul-şef îl certă serios pentru că cerşea „toscane” după o pneumonie tifoidă.

— Sunt pentru un condamnat la moarte, răspunse Bora sec, fără să precizeze despre cine era vorba.

I se permise să întrebe în secţie. Începea să dispere că va obţine ceva, până când un ofiţer de Alpini cu mandibula sfărâmată de o schijă de grenadă, bandajat ca o mumie, îi întinse o cutie albă cu zece jumătăţi de toscane, fără să-i ceară nimic în schimb. Prin gesturi, îi dădu de înţeles că îşi aprindea trabucul lipsă din cutie în momentul când a fost

rănit.

Bora îi mulţumi şi se grăbi să se întoarcă la Pankraz. Odată ajuns în maşină, se răzgândi. Prelungi traseul traversând Vltava pentru a se opri la comandamentul militar. Responsabilul de la Servicii cu care voia să discute despre soarta lui Stasov plecase la masă. Unde? La o cafenea nu prea departe, din celălalt capăt al Podului Legiunii.

În momentul în care, la intrarea în local, văzu un panou publicitar cu fotografia sofisticatului *chansonnier* Rudolf Dvorsky, îşi spuse că aproape sigur avea să dea peste colonelul SS Tilo Schallenberg, iubitor de artă furată şi de cântece în stil american. Mercedes-ul lui blindat nu se vedea, dar probabil că fusese parcat în spate.

Şi într-adevăr, Schallenberg stătea singur la o masă din primul rând. La acea oră, Dvorsky cânta pentru câţiva apropiaţi, în germană, canţoneta *Pierino, ce-ai făcut azi?*

Schallenberg îl recunoscu pe Bora şi îi făcu semn să i se alăture.

— Bună, Martin. Ai luat prânzul deja?

Bora răspunse că da, chiar dacă nu era adevărat.

Arătând din cap spre cântăreţ, care părea să se adreseze în glumă unui prieten imaginar, Schallenberg îi dezvălui:

— Ştii că a fost foarte bolnav recent? Un început de tuberculoză, se pare. Nu s-ar spune, nu? Lemeile sunt înnebunite după el.

Bora nu avea timp de pierdut.

— Sunt aici în misiune, domnule colonel.

Şi, între timp, îl căuta cu privirea pe colegul de la Servicii. Inutil, ofiţerul nu era acolo. Îşi luă la revedere în grabă şi ieşi afară.

Mirosul curat de zăpadă în ploaie îl paraliză pentru o clipă. Lu complet dezorientat. *Dacă închid ochii şi-i* îşi

spuse, *voi fi înapoi la Stalingrad.*

Traversă bulevardul ca să se aplece peste parapetul râului şi să se asigure că se afla la mii de kilometri de acolo. Apa era verde între malurile încă acoperite de zăpadă; curgea spre nord, printre insulele lungi şi dincolo de baraj, desfăcându-se ca o împletitură sub pod. Când se întoarse pentru a-şi lua maşina, îl zări pe colegul de la Servicii sosind pe jos şi îl opri fără prea multe ceremonii la intrarea în cafenea.

— Din câte ştiţi, mâine este programată executarea comisarului politic Stasov la Pankraz?

Celălalt, un căpitan proaspăt numit, păru puţin contrariat de întâlnire.

— Nu ştiu de aşa ceva. Credeam că aţi fost să vorbiţi cu el, domnule maior.

— Şi eu credeam că se preconiza un schimb de prizonieri. Oricum, da, am fost acolo şi mă întorc acum, chiar dacă nu mă omor după timpul limitat şi obligaţia de a vorbi în germană.

Căpitanul de la Servicii aruncă o privire la ceasul pe care îl avea la mână.

— Mă scuzaţi, ştiţi… Apropo de timpul limitat, am exact o jumătate de oră să mănânc ceva. Vă rog să mă sunaţi sau să veniţi la comandament în seara asta, înainte de ora cinci.

Bora îl urmă în interiorul localului şi se îndreptă către masa lui Schallenberg. Având în vedere conexiunile colonelului la comandamentul Gestapoului din Oraşul Vechi, ceea ce trebuia să întrebe ar fi putut, probabil, să primească răspuns aici şi acum.

— Te-ai răzgândit în privinţa prânzului, Martin? Ia loc.

Bora se supuse fără tragere de inimă. Sub lumina reflectoarelor, cu o mână în buzunarul jachetei, în picioare lângă pian, Dvorsky cânta în cehă o arie destul de

sentimentală, în care se părea că insula Capri juca un oarecare rol.

— Domnule colonel, ştiţi ceva despre execuţia unui prizonier rus la Pankraz mâine sau chiar mai devreme?

Schallenberg puse înapoi în farfurie tartina cu unt din care voia să muşte.

— Depinde. Despre cine este vorba şi cine ţi-a spus?

Dar nu-i lăsă lui Bora timp să răspundă.

— Doar nu te referi la Stasov?

— Ba da.

— Deci, asta e misiunea pentru care eşti aici.

Schallenberg îndepărtă farfuria cu tartine pentru a-şi sprijini coatele în mod familiar pe masă.

— Vrei un sfat prietenesc?

— Nu în mod deosebit.

— Îţi dau două oricum. În primul rând, nu te implica. În al doilea rând, nu te implica. Schimbul de prizonieri a căzut când generalul nostru a avut frumoasa idee să se sinucidă cu o lamă de ras. Acel politruc nu ne mai este de folos.

— S-ar putea să-mi fie încă de folos

Schallenberg, care, la fel ca Stumbeck, se mândrea că este un bărbat frumos şi se simţea mai în largul lui cu tinerii decât cu cei de vârsta lui, făcu o mutră plictisită.

— Dar relaxează-te puţin! Vei avea suficiente ocazii să-ţi rupi spinarea dacă te întorci cu adevărat în Rusia. Sigur, durează ceva timp să-ţi dispară de pe gât urmele sărutărilor...

De data aceasta la Pankraz îl lăsară să aştepte o oră. Bora se temu că ceea ce era mai rău se întâmplase deja până în momentul în care fu adus prizonierul. În rusă, întinzându-i jumătăţile de toscane şi o cutie de chibrituri, îi spuse imediat că nu avea veşti bune pentru el.

— Dar ce surpriză, domnule maior.

Stasov se putea referi la fel de bine la pedeapsa cu moartea, ca şi la trabucurile cadou.

— Şi ştiţi şi

— Între seara asta şi mâine.

— Ah. Dar nu ar trebui să vorbiţi în limba mea. Nu l-aţi auzit pe gardian?

— Vorbesc cum vreau.

Stasov schiţă un zâmbet. Nu făcu nicio observaţie privitoare la trabucul lipsă din cutie, scoase o jumătate de toscan şi îl aprinse calm.

— Ei bine, dumneavoastră şi cu mine am fost antrenaţi şi pentru asta.

Ce îmi spuneaţi despre cazul de crimă? în acest moment nu am niciun motiv să fiu reticent într-o chestiune de anchetă.

Bora admira acel sânge rece. Rezumă detaliile cazului Tincu. Bineînţeles, fără să citeze nume, pentru că nu căuta decât o sugestie.

Fu foarte uimit de ceea ce auzi.

— Domnule maior Bora, ştiam foarte bine că dumneavoastră eraţi ofiţerul însărcinat cu afacerea respectivă. O afacere care părea să-l fascineze într-o asemenea măsură pe comandantul dumneavoastră şef încât, permiteţi-mi, să-i amplifice confuzia mentală în timpul bătăliei pentru Stalingrad. Iată de ce am insistat să fiu prezent la schimbul de prizonieri. Mă interesa să vă cunosc faţă în faţă, la doi ani după ce soarta ne făcuse să trecem unul pe lângă altul prima dată. Dumneavoastră eraţi la ambasada de la Moscova în 1940, când eu conduceam Securitatea pentru personalul străin. Chiar ştim multe despre dumneavoastră. Până şi prostiile: cumpăraţi multe cărţi, nu aveaţi o amantă şi vărsaţi pe ascuns paharele în ghivecele de flori ca să nu vă îmbătaţi... Eu am fost cel care a recomandat expulzarea

dumneavoastră din Uniunea Sovietică. Şi nu din cauza alcoolului irosit.

Stasov păru să nu dea atenţie nedumeririi germanului.

— Nu vă voi spune dacă am fost noi în spatele uciderii celor doi români. Va trebui să o aflaţi singur. Să ştiţi, totuşi, că nu ne interesa formula, dar nu din motivele la care v-aţi putea gândi, precum privarea ţării dumneavoastră de surse alternative de energie. Pe acelea nu le veţi avea niciodată şi vă va costa războiul. Nu ne interesa pentru că filam cuplul de ani de zile; încă de pe vremea marelui lor tur prin Italia, vă daţi seama, când profesorul Majorana ne intriga mult mai mult decât profesorul Tincu.

Bora nu se îngrijea să-şi ascundă confuzia. Avea o mie de întrebări pe vârful limbii, dar, cu minutele numărate, nu voia să-şi întrerupă interlocutorul.

— În unele lucruri voi, germanii, sunteţi maeştri. În altele, amatori absoluţi, din cauza mentalităţii voastre. Oricum, supravegherea noastră asiduă a dat roade până la urmă într-atât, încât am reuşit să reconstituim complet formula pusă la punct de doamna cercetătoare Costin. Dar şi despre acest subiect, dacă îmi permiteţi, nu voi spune mai mult.

— Sunt… uluit.

Mirosul acru al trabucului va fi ceea ce îmi voi aminti despre acest om care este pe punctul de a muri. Lui Bora i se părea că suferea puţin cam prea mult de melancolia acelui moment, având în vedere tipul de individ pe care îl avea în faţă. Dar emoţiilor nu li se poate porunci, nici măcar atunci când lucrezi în contraspionaj.

Stasov îl studia. Dacă savura confuzia germanului, nu o lăsa să se vadă. Spuse:

— Şi astăzi, însă, mă întreb de ce, cu tot ce se întâmpla la Stalingrad, stăruiaţi să găsiţi vinovatul, când trebuia să

vă daţi seama că, odată cu cei doi Tincu, dispăruse şi formula.

— Aveam ordine.

— Da.

— Şi *nu* vom pierde războiul, Ţesar Andreevici.

— Da.

Dialogul lor fu întrerupt de răsucirea cheii în broască, după care uşa celulei se dădu în lături pentru un locotenent SS încruntat, căruia i se raportase probabil că în cameră se vorbea rusă.

— Nu au trecut încă cincisprezece minute, protestă Bora.

— Plecaţi de aici, domnule maior.

La un pas distanţă unul de altul, Stasov şi Bora îşi schimbară un impecabil salut militar.

— La naiba, Martin Friderikovici. Va trebui să iau cu mine în mormânt curiozitatea despre cum aţi reuşit să ieşiţi viu din pungă. Bucuraţi-vă de restul războiului dacă puteţi.

Pe coridor, Bora se îndepărtă iritat de militarul SS care îl urmărea să-i reproşeze nerespectarea regulilor.

— Nu mă bateţi la cap. Sunt anchetator în Abwehr şi ştiu cum să-mi fac treaba.

Afară ningea cu fulgi mari şi începea să se întunece. Se îndreptă spre maşină şi rămase aşezat la volan câteva minute. Simţea o durere fizică neaşteptată şi ascuţită pentru toate morţile, ale prietenilor şi ale duşmanilor, care se succedaseră din 1937 până în acea după-amiază albă şi gri a anului 1943.

A doua zi părea primăvară.

Marţi, 9 martie

La comandament, unde m-am întors ieri-seară înainte de ora cinci, nu au putut să-mi dea nicio explicaţie. Lattmann mă asigurase că transfend lui Stasov la Praga de

către Abwehr era doar vag legat de posibilul rol al Uniunii Sovietice în cazul Tincu. Eu eram cel care părea convins. Executarea „profesionistă „a celor doi români, posibilitatea ca, în ciuda înţelegerilor secrete ale lui Paulus, sosirea cuplului în Rusia să nu fi trecut neobservată... Continui să cred că cei doi planificau un fel de întrevedere la Millerovo şi, în nerăbdarea de a ajunge în oraş în scurt timp, s-au aventurat repede în stepă, unde asasinul îi aştepta sau i-a găsit.

Ceea ce am auzit de la Stasov, evident, trebuie luat cu prudenţă. Ce voia să spună când a zis că dezinteresul Rusiei faţă de formulă nu depindea de ceea ce puteam crede eu? Ce ştie despre ce credeam eu? Primul lucru care îmi vine în minte este că Uniunea Sovietică nu are nevoie de combustibil, dat fiind că, potrivit rapoartelor noastre, produce 90 de milioane de tone de benzină sintetică pe an. Cât despre România, are petrol din belşug pentru nevoile ei.

Rusia trebuia să fi fost interesată şi încă cum să sustragă formula de combustibil sintetic de la Reich care, în schimb, are nevoie disperată de ea.

Oricum, aveam dreptate să suspectez o implicare sovietică în acest caz, deşi nu ştiu în ce măsură.

Pe de altă parte, tot ce a spus Stasov în mai puţin de un sfert de oră ar putea fi fals. Nici măcar în faţa morţii un membru al NKVD nu ar renunţa la secretele sau la ideologia sa.

Îi spionau pe soţii Tincu încă de pe vremea când erau în Italia, acum cinci ani! Şi noi ce făceam? Dormeam? Concentraţi pe profesond Tincu, ale cărui cercetări erau irelevante, am permis ca Bianca Costin să-şi elaboreze formula fără vreun amestec din partea noastră.

Acum totul depinde de ce va avea pentru mine Bruno Lattmann data viitoare când ne vom vedea.

Ieri a fost dificil. Am părăsit Pankraz simţindu-mă jignit şi neajutorat. Până la urmă, îmi spuneam, ce-i rămâne unui soldat în afară de rănile care dor când plouă şi poveştile pe care nimeni nu vrea să le audă?

Trebuie să iubeşti această meserie pentru a o face. Acea iubire, presupun, este tot ce ne mai rămâne. La urma urmei noi, soldaţii, suntem o rasă aparte. Nu o rasă frumoasă, dar măcar ne recunoaştem între noi.

Îl priveam în ochi pe Stasov şi înţelegeam ce ne unea dincolo de ideologie, de îndatoririle fiecăruia (ale lui erau deplorabile) şi de destinele noastre individuale.

În mod ciudat, nu ne uram. Pentru oameni ca noi, războiul este un meci de box, un sport de gentlemeni. Păcat că este şi un sport sângeros.

Slavă Domnului că m-am dus să-l văd ieri, deşi mă gândeam să-l întâlnesc mai întâi pe Tulbure. El este următorul pe care îl voi vedea, lăsându-l pe Lăzâr la urmă.

Mărturisesc că militarii SS de la Pankraz m-an indispus teribil. Serviciul de Securitate are urâtul obicei de a trata membrii corpului de ofiţeri ca şi cum ar fi inculpaţi sau prizonieri.

Miercuri, 10 martie

Fu ca şi cum ai pătrunde într-un grajd bine întreţinut. În berărie plutea o căldură umedă de animal când Bora deschise uşa pentru a intra. Fumul de ţigară şi aroma de câmaţi şi murături se amestecau cu gustul amar al berii bune Pilsner: o combinaţie masculină, dacă nu virilă.

După ironia lui Schallenberg, singurul motiv pentru a-şi ţine pe el paltonul în sala supraîncălzită, cu bolţile joase şi apăsătoare, era acela de a evita alte comentarii privitoare la micile muşcături pe care Dikta i le lăsase pe gât.

Majoritatea clienţilor de la mese şi de la bar purtau uniforme germane. Românii, uşor de recunoscut în hainele lor de culoarea pământului, se adunau într-un colţ.

Căpitanul Tulbure făcea excepţie. Stătea printre germani cu spatele la tejghea cu o halbă plină în mână.

Văzându-l pe Bora, exclamă făcând ochii mari:

Apoi, în franceză:

— Am crezut că aţi sărit în aer în pungă!

Probabil nu voia să spună mai mult decât spusese, dar Bora se simţi obligat să puncteze că nu fusese evacuat cu avionul înainte de sfârşit.

— Eu şi puţinii supravieţuitori din unitatea mea ne-am întors înapoi prin forţe proprii.

— Ah, *Prin noi* Citaţi sloganul industrializării româneşti.

Tulbure puse jos halba pentru a-i strânge mâna. Era mult mai cordial decât în august; o schimbare pe care Bora o notă în tăcere.

— Felicitări, domnule maior. Uitându-mă la dumneavoastră, nu s-ar spune că v-aţi întors din infern.

Posibil? Posibil. Dikta spunea acelaşi lucru.

Bora zâmbi uşor.

— Într-adevăr, nu m-am simţit niciodată mai bine.

Era o minciună. Toţi erau mai palizi, slăbiţi; unii aveau părul gri. Dar voia să se laude puţin. Bău un rachiu în timp ce Tulbure îşi termina berea şi comanda o alta şi ascultă povestea tristă a morţii colonelului Nemoianu, căzut pe câmpul de onoare. *Glorios, eroic,* Superlativele româneşti se rostogoleau de pe buzele căpitanului. O mână de compatrioţi de-ai săi, aşezaţi în jurul unei mese, cu cârjele sprijinite de spătarele scaunelor, îşi ţineau indiferenţi nasul în halbe.

— Sincer, domnule maior, i-am spus că era nebunie curată, dar curajosul nostru comandant a rămas de neclintit.

Tulbure îşi coborî vocea.

— Am făcut tot posibilul pentru cauza voastră, în ciuda sorţii nefavorabile.

— Mulţumesc.

Fu un răspuns destul de sec din partea lui Bora, dar, cum aflase de la Lattmann despre planurile Bucureştiului de a părăsi conflictul, nu avea chef să extindă complimentele.

Odată închis robinetul cu amintiri, Tulbure păru să se teamă că îşi plictisise publicul.

— Scuzaţi-mă, domnule maior. Îmi imaginez că nu sunteţi aici într-o vizită de curtoazie.

— Ba da, deşi este o curtoazie profesională. Nu am uitat motivul primei noastre întâlniri.

Probabil cuvintele îl luară pe Tulbure pe neaşteptate, pentru că se înţepeni într-o expresie prudentă. Bora nu fu surprins: se întâmpla adesea când interoga un martor în numele Abwehrului.

— Mă refer la cazul oamenilor de ştiinţă dispăruţi, domnule căpitan.

Într-un colţ, când unul dintre români îşi părăsi scaunul, o cârjă îi alunecă din mână şi căzu la podea cu un zgomot sec, ca de împuşcătură. Bora trebui să facă un efort să nu tresară, deşi inima îi sărise din piept. Coborî privirea, conştient că neliniştea, ca şi frica, dilată pupilele. Din fericire, Tulbure, care se grăbise să ridice cârja, nu îşi dădu seama.

Se gândi Bora. *Unde am citit „Cerurile tale, care sunt deasupra capului tău, să se facă aramă şi pământul de sub tine fier”? Este un blestem din Aşa te face să te simţi neliniştea.*

În restul întâlnirii, reuşi să se stăpânească şi chiar să pară dispus să fie sociabil. În realitate, înghesuiala din local, bolţile joase şi pline de fum, mirosul de cizme umede şi zgomotul clienţilor îi reaminteau cât de departe de adevăr era afirmaţia lui că nu se simţise niciodată mai bine.

Ieşi din mica berărie austro-ungară fără a-i invidia pe cei care reuşeau să-şi exorcizeze demonii alăturându-se unei găşti de beţivani.

Încă niciun mesaj de la Lattmann. Putea însemna că întâmpina dificultăţi în a găsi răspunsuri sau că sosiseră foarte multe şi le verifica înainte de a le trimite.

Programul lui de război prevedea plecarea de la Praga spre Ucraina pe 20 martie. A treia bătălie pentru Harkov era în plină desfăşurare. Odată recucerit, oraşul urma să servească drept bază operativă pentru contraofensiva din primăvară.

Aproape zilnic la comandament îi soseau cărţi poştale de la oamenii lui – cei care se salvaseră cu el şi cei care fuseseră evacuaţi mai devreme din cauza rănilor sau a bolilor. Îi mulţumeau şi voiau să ştie, în cazul în care divizia distrusă va fi reconstituită ori s-ar forma alte unităţi, dacă era loc pentru ei. Nagel, promovat la gradul de sergent-major, scria că este gata să o ia de la capăt „oricând şi oriunde”. Aproape toate mesajele purtau în josul paginii, desenat cu creionul, trifoiul norocos cu patru foi al Diviziei 71. Noaptea, Bora şi le punea sub pernă. Să aibă un regiment de organizat îl ajuta să se menţină pe lina de plutire. Ofiţeri de comandă şi subofiţeri, oameni, cai, vehicule şi echipamente – nu ar fi avut timp să se gândească la trecut.

Acum locuia în aceeaşi casă privată care îl găzduise în timpul misiunii din mai, când aflase multe lucruri despre moartea lui Heydrich; câteva zile de anchetă ale cărei detalii trebuia să le păstreze în continuare pentru sine. Aşezat în faţa unei hărţi a Protectoratului Boemiei-Moraviei, îndoi secţiunea de sus pentru a nu vedea graniţa cu Saxonia şi a nu fi tentat să încalce orice regulă şi să sară în primul tren spre Germania. Se concentră pe Pilsen, la aproape două ore depărtare spre sud-vest, unde

clocotea activitatea la marea fabrică Skoda. Din fericire, locotenentul Lázár stătea la Beraun, un sat pitoresc la jumătatea distanţei dintre cele două localităţi.

Greu de spus dacă aceasta era o altă fugă a tanchistului maghiar; la urma urmei, şi Divizia 24 Panzer fusese anihilată.

Jurnal din 10 martie, ora 18:00, în casa de pe Strada Vlasska în cele din urmă, mulţi, dacă nu toţi puii se întorc la cuib. În această dimineaţă, vorbăreţul căpitan Tulbure s-a distanţat de conduita colonelului Nemoianu, superiorul său direct, inclusiv în privinţa reproşurilor pentru presupusele întârzieri ale italienilor în demararea căutării soţilor Tincu, a crizelor de furie împotriva mea, a protestelor scrise trimise Armatei a 6-a după ridicarea efectelor personale şi transferarea cadavrelor la spitalul de campanie italian. Poate că a făcut-o pentru că Nemoianu a murit, iar eu mă aflam în faţa lui; poate că au legătură afacerile politice interne din România. În special, a criticat execuţia grăbită a celor doi evadaţi ruşi, prinşi în flagrant în timp ce încercau să dea la schimb ceasurile şi verighetele soţilor Tincu.

Eu am făcut-o pe prostul.

Dar au şi violat şi sugrumat o ţărancă.

Tulbure m-a surprins.

Ţăranca aceea care i-a luat pe profesori! Am fi făcut mai bine să-i interogăm pe cei doi evadaţi. De ce noi, românii, facem mereu tam-tam şi apoi ne grăbim să punem o piatră peste tot?

A adăugat că Garda de Fier nu era prezentă la funeraliile de stat ale cercetătorilor (soţii Tincu erau „xenofili şi imorali”). Apoi, când în cercurile armatei a început să circule zvonul că cei doi părăsiseră România fără să anunţe autorităţile, sub un nume fals, într-un avion militar german şi cu o destinaţie necunoscută, gradele înalte nu

şi-an ascuns nemulţumirea. S-a şoptit că erau spioni pentru Reich, dacă nu pentru Kremlin. Se pare că însuşi Nemoianu nu mai ştia ce să creadă. Până cu o zi înainte de a muri – conducând un atac fără sens împotriva tancurilor ruseşti – colonelul se întreba dacă guvernul Antonescu, pe care nu-l iubea, nu era cumva implicat în dubla crimă.

I-am răspuns că era foarte puţin probabil, amintind de rolul patriotic al soţilor Tincu în campania de presă împotriva Ungariei, responsabilă de masacrele de la graniţă din 1940. Şi aici bunul Tulbure a lansat o bombă de calibru mediu.

Spun asta pentru că mama mea este de origine maghiară, a replicat, dar să fim sinceri: ori de câte ori am avut ocazia, noi, românii, am zdrobit minoritatea maghiară... şi, sincer, nu îi iubim prea mult nici pe saşii voştri din Transilvania.

Întâlnirea cu căpitanul nu a contribuit prea mult la rezolvarea cazului. Dar mi-a amintit că Balcanii rămân un amestec de neînţeles de emoţii şi ură ancestrală. Cât despre spionaj, după părerea mea, are o legătură, dar nu aşa cum îşi imaginează Tulbure.

În seara asta dorm cu fereastra deschisă, ca să nu mă simt prins în cursă. Fără să visez, ca să nu visez Stalingradul.

Mâine, dacă vrea Dumnezeu, îl voi vizita pe multiplul decorat şi evaziv Andreas Lázár.

Joi, 11 martie, Beroun (Berann în germană),

34 km sud-vest de Praga

Lui Bora nu i-ar fi plăcut niciodată un om ca Lázár, dar trebuia să admită că, în timp ce Budapesta complota să se retragă din alianţa cu germanii, un astfel de ofiţer şi-ar fi respectat probabil jurământul de credinţă până la sfârşit.

Locotenentul locuia lângă Poarta Pilsen. Motivul pentru a sta în orăşel, se gândi Bora, trebuia să fie prezenţa unui

oarecare număr de turnătorii, importante pentru sarcina pe care trebuia să o îndeplinească. La rândul său, avusese grijă să îşi anunţe vizita la detaşamentul local; şi, într-adevăr, îl găsi pe Lăzâr aşteptându-l în faţa casei.

Arăta în formă excelentă după experienţa rusă, ceea ce conferea credibilitate atenţiei pe care tanchiştii o primeau de la unităţile lor. Nu se vedeau cravaşe şi nici vreo altă decoraţie sau medalie cu excepţia celor două ordine ale Crucii de Fier şi Crucii de Cavaler.

Pentru un moment prostesc, băiatul impetuos şi competitiv care se ascundea în Martin Bora ar fi vrut să anunţe „Vedeţi că am şi eu una”, dar *adultul* din el – cu părere de rău pentru Dikta – nu deschise gura.

— Doamne Dumnezeule, domnule maior! îl întâmpină Lăzâr de îndată ce Bora coborî din maşină. Sunteţi mai rău decât Copoiul Morţii!

— Aşa se pare.

— Generalul Schenck mă avertizase că nu veţi renunţa la os de bunăvoie. Nu vi s-a spus niciodată că un anumit tip de perseverenţă este diabolică?

— Potrivit proverbului, doar atunci când se persevereză într-o greşeală.

Bora îşi ridică privirea. Nu păreau să fie destui nori pe cer şi totuşi, de acolo de sus, cădea fâlfâind o zăpadă uşoară ca faina.

— Admit că lipsa mea de simpatie faţă de dumneavoastră corespunde cu a dumneavoastră faţă de mine. Dar astăzi cred că putem ajunge la miezul problemei. În caz contrar, nu vă aşteptaţi să dau drumul la os.

— Intrăm?

— Dacă vreţi.

Lăzâr îl precedă pe o rampă abruptă de scări în penumbră.

— Într-adevăr, credeam că v-aţi săturat să roadeţi acelaşi os fără carne.

Dacă era ceva de care Bora se săturase, erau metaforele inutile.

— Mă aştept la o relatare credibilă a celor cinci ore lipsă, domnule locotenent. Să ştiţi că, după ultima noastră întâlnire, am ascultat versiunea şoferului dumneavoastră, caporalul Immanuel Roth, pe care l-aţi lăsat pe jos la intersecţia de la Kamennik.

Lázár ajunse la primul palier şi se opri acolo, aşteptând ca Bora să i se alăture. Un bec slab de deasupra îi dădea chipului său rotund un aspect aproape copilăresc, dar complet lipsit de nevinovăţie.

— Dacă apoi dispăreţi o dată pentru totdeauna, domnule maior, vă voi spune. Strict *sub* Cunoaşteţi, desigur, sensul expresiei.

Bora ajunse în prag, iar când locotenentul îl invită să intre, nu ezită.

— Oh, pot păstra sigiliul tăcerii. Pe de altă parte, dat fiind că nu sunt membru al clerului, sigiliul meu presupune o condiţie: să nu servească la acoperirea unei fapte criminale sau a unui comportament contrar intereselor ţării mele.

— Nu e suficient.

Intră şi Lázár, închizând uşa în urma lui.

— Trebuie să-mi daţi cuvântul dumneavoastră de onoare că ceea ce vă voi spune nu va fi folosit împotriva mea.

— Nu trebuie să dau Şi voi folosi *orice* împotriva *oricui* dacă are vreo legătură cu crima.

Se uitară fix unul la altul în anticamera minusculă, al cărei singur ornament era o litografie urâtă cu castelul Karisstein din apropiere. Lázár, vizibil dezarmat, rânji pentru că din paltonul descheiat al lui Bora se zărea tocul

desfăcut.

— Vorbiţi cu atâta Ştiţi cine erau cu adevărat Nicolae Tincu şi Bianca Costin?

— Am auzit mai multe lucruri despre ei decât mi-am dorit vreodată. Părerile diferă, dar nu mă interesează. Să spunem doar că ştiu despre cercetările lor şi despre angajamentul lor politic.

— O, Doamne!

Lázár pufni supărat. Se îndreptă spre camera alăturată, un mic salon tapetat cu hârtie care dădea spre piaţă; în ochii lui Bora, un spaţiu burghez de bătrână doamnă.

— Din moment ce nu se poate face proces intenţiilor, să ştiţi că dacă i-aş fi găsit pe cei doi, i-aş fi ucis fără să mă gândesc de două ori.

Era mai mult decât se aştepta Bora. Îşi fixă tocul şi se aşeză pe o canapea verde care, judecând după duritate, trebuie să fi fost umplută cu păr de cal. Pe o măsuţă joasă şi robustă, heliografii şi desene tehnice ilustrau părţi de neînţeles ale unui motor.

— Cred. Dar i-aţi găsit?

— Nu. În ziua aceea aveam capul în altă parte, cu siguranţă nu la acei spărgători de petreceri, când am observat Storch-ul în dificultate evidentă, în timp ce pierdea altitudine. Voiam să văd ce s-a întâmplat cu avionul şi să dau o mână de ajutor celor de la bord… v-am spus deja asta.

După ce mută cu grijă desenele, Lăzâr se aşeză pe marginea mesei.

— Pilotul, sângerând şi confuz cum era, m-a avertizat de prezenţa a doi pasageri.

Bora îşi scoase carneţelul şi îl răsfoi.

— Vă referiţi la cei doi civili „plecaţi din Chişinău, care se enervaseră din cauza accidentului şi a întârzierii rezultate”? Cuvintele dumneavoastră.

— Exact. Pilotul i-a descris pe scurt şi a mormăit că era obligatoriu să fie găsiţi. Soţ şi soţie, ambii oameni de ştiinţă… îi cunoştea ca Ionescu, dar fiţi sigur că am ciulit urechile. Câţi cercetători români care se potrivesc acelei descrieri ar fi călătorit într-un avion de legătură al Armatei a 6-a?

Noi, cei care am avut numele şi cariera insultate de presa de la Bucureşti, i-am fi recunoscut oriunde pe Tincu şi Costin.

În apartament plutea un miros de frunze râncede de ceai şi de dulapuri vechi. Atent să surprindă contradicţiile din cuvintele lui Lăzâr, Bora se uita oricum la ce avea înjur. Portretele înrămate cu fotografii înfipte în colţuri, hârtia tăiată care se prefăcea a fi broderie pe rafurile cu porţelanuri, amintiri de la Viena şi din vreun orăşel balnear din Boemia… obiecte de mică valoare care nu aveau nicio însemnătate pentru el, şi totuşi erau depozitarele memoriei celor care locuiseră acolo. Repetă mecanic:

— I-aţi fi recunoscut pe Tincu şi pe Costin oriunde. Şi…?

— Ei bine, pe drumul dintre avion şi intersecţia de la Kamennik, mi-am dat seama că am dat cu piciorul unei ocazii irepetabile de a-i reduce la tăcere pe principalii instigatori ai campaniei de defăimare împotriva ţării mele. I-am ordonat imediat lui Roth să coboare din maşină şi să mă aştepte şi m-am întors către direcţia din care veneam.

Tanchistul făcu un gest amplu de dezgust.

— I-am căutat ore întregi. Drumuri de ţară, şanţuri, versanţi… Stepa blestemată este la fel peste tot. Nimic. Părea că i-a înghiţit pământul. La un moment dat am zărit o maşină în depărtare şi m-am gândit că era mai bine să evit să mă întâlnesc cu vehiculele de ajutor. Chiar dacă, leneşi cum sunt, italienii nu s-ar fi mişcat înainte de ora unu.

Atenţia lui Bora era absolută. În afară de vocea lui Lázár,

doar ticăitul unui pendul răsuna în mica locuinţă. Dincolo de geamuri, fulgii de zăpadă semănau cu nişte bucăţele de staniol care se învârteau împotriva razei de soare inutile şi bolnăvicioase.

— Speranţa mea, domnule maior Bora, era că nu-i va găsi nimeni şi că vor muri de foame acolo. Dacă vreţi părerea mea, i-au ucis nişte vagabonzi ruşi pentru a-i jefui. Personal, cred că au făcut bine. Păduchii ăia români merită să fie în iad.

Gândurile i se succedau în minte cu regularitatea ticurilor dintre roţile dinţate ale pendulului. Bora îl observa cu ostilitate pe bărbatul din faţa lui. Orice ar fi făcut Lázár în Rusia nu rivaliza cu crimele în masă de la Ip sau Treznea. Spuse, punând carneţelul pe genunchi:

— De ce atunci, înainte de a merge să-i căutaţi, aţi raportat accidentul unui ofiţer italian?

— Aha. Am raportat accidentul suferit de un avion german, *nu* prezenţa pasagerilor care rătăceau singuri prin stepă. Singura mea loialitate era faţă de aliatul german.

— Aţi fi putut să-mi spuneţi toate acestea de la început.

— Nu, nu… Schenck mă avertizase în privinţa dumneavoastră. Nu se aruncă niciodată un os Copoiului Morţii. Nu v-aş fi spus nimic nici acum dacă nu aş avea probleme urgente care să necesite prezenţa mea la Skoda. Gata cu interferenţele. Ajunge. V-aţi pierde timpul. Oricum, ar fi cuvântul dumneavoastră împotriva cuvântului meu… Şi încă mai avem un război de câştigat, în caz că aţi uitat.

Bora lăsă răutatea să treacă neobservată. Era în situaţia incomodă de a nu vrea să creadă ceea ce tocmai auzise, fiind de altfel incapabil să o facă. Cruce de Cavaler sau nu, ar fi fost cuvântul lui împotriva cuvântului lui Lázár. Sarcina lui acolo era terminată. Se ridică în picioare, imitat imediat de locotenent.

— Răspundeţi-mi la o ultimă întrebare şi plec. Când

definiţi drept defăimătoare acuzaţiile româneşti pentru masacrele din 1940, vreţi să spuneţi că nu aţi avut nimic de-a face cu ele?

Lázár se încruntă cu nervozitatea bruscă a unui copil răsfăţat şi făţarnic.

— Dimpotrivă, domnule maior Bora. Dumneavoastră înşivă nu sunteţi un începător: războiul este război.

Mă învăţaţi ce este războiul.

Era pierdut în gânduri pe drumul înapoi spre Praga. Când un sedan Skoda puternic îl depăşi, în ciuda faptului că se apropia un camion, nu fu suficient de rapid să se dea la o parte. Derapând pe gheaţă, celălalt şofer aproape că îl împinse de pe şosea pentru a evita o coliziune frontală. Bora viră brusc şi nu pierdu controlul, dar ajunse să se izbească de marginea de zăpadă întărită, nu departe de intersecţia spre Karistein şi colina sa cu castel. Acolo înjură ceva timp cu roţile care se învârteau în gol înainte de a ajunge înapoi pe asfalt.

După trei ani şi mai bine de condus pe dreapta, cum impuseseră ocupanţii, cehii încă mai provocau accidente. Bora, însă, se supără pe el însuşi. *Trebuie să fiu mai atent. Această distragere repetată a atenţiei nu este deloc în regulă, în aceeaşi zi, Praga*

Cu secole în urmă, Strada Vlasska fusese strada magazinelor şi a meşterilor italieni. Bora o alesese pentru că era liniştită şi aproape de orice. De la şederea lui din mai, un pian cu coadă Petrof fusese mutat în salonul de la parter – un alt avantaj. Nu cânta nimeni la el. Dar cei care închiriau nemţilor îl păstrau acordat, lucru pe care Bora îl descoperise de îndată ce trecuse pragul locuinţei. Se apropiase de instrument cu teamă. Săptămânile de ger rusesc l-ar fi putut face să piardă mult mai mult decât sensibilitatea degetelor… Faptul că nu se întâmplase fusese o consolare printre multe dezamăgiri.

La întoarcere, până şi căldura modestă pe care o iradiau caloriferele părea excesivă după ce desprinsese cu lovituri de picior zăpada în care se cufundaseră cauciucurile maşinii. Bora rămase în cămaşă, apoi cântă la pian o vreme cu ferestrele deschise, şi apoi urcă în cameră să studieze harta regiunii Millerovo. O adusese cu el de la Stalingrad, împăturită şi reîmpăturită, ilizibilă pe ici, pe colo. În timp ce îşi potolea foamea cu un sandviş, analiză secţiunea încă intactă reprezentând intersecţia de la Kamennik, hotărât să dezmintă sau să coroboreze ceea ce îi spusese Lăzâr despre mişcările sale de pe 14 august.

O parte descurajată din el recunoştea că nu era mai aproape de rezolvarea cazului decât fusese în Piazza Roma, la Stalingrad sau la spital.

O voce mică, insistentă, dar nu deosebit de plăcută, sugera contrariul.

Petrecu o oră înainte să pună deoparte harta şi carneţelul. Puse o linguriţă de cafea instant într-o cană cu apă pe care o ţinea pe calorifer şi o amestecă până când granulele se dizolvară în lichidul abia călduţ.

Merita să aibă succes în acest demers şi în altele? Era problema pe care trebuia să o înfrunte înaintea oricărei alteia. Eşecul de pe Volga ardea încă prea mult pentru a fi ţinut sub preş.

Joi, 11 martie, a doua zi după Miercurea Cenuşii

Noi, cei care ne-am întors de la Stalingrad, ar trebui să reconsiderăm cu atenţie conceptul de merit. Ce meritǎm, la ce ne putem aştepta în mod rezonabil de la viaţă după ce am supravieţuit? Este supravieţuirea însăşi substanţa meritului? Dacă este aşa, nu avem dreptid să ne aşteptăm la altceva. De acum încolo vieţile noastre, oricum vor fi, vor trebid să fie autosuficiente. Aş putea eşua şi eşua din nou, şi ar trebui oricum să mă consider norocos. Pe de altă parte, noi cei câţiva poate că am fost cruţaţi dintr-un

motiv. Dacă universul nu este atât de haotic cum ni se spune, s-ar putea să fim încă în viaţă pentru că avem o sarcină de îndeplinit.

Doctrinele filosofice pe care le-am studiat nu mă ajută să înţeleg. Sunt derutat. Am studiat fdosofia tocmai pentru că voiam să înţeleg. Şi aşa am primit bucăţi, fâşii şi fragmente de cunoaştere, dar nu Cunoaşterea. Poate că aveam nevoie ca Stalingradul să-mi împrăştie cultura livrescă şi să mă facă să înţeleg. Dar încă văd întunecat, printr-o oglindă întunecată. Sau este ochiid care s-a înceţoşat şi s-a întunecat.

În beznă, o veste bună: Bruno va trece prin Praga, îndreptându-se spre Berlin. Vrea să mă întâlnească mâine-dimineaţă devreme.

În original, în limba română, în original, în limba română, în original, în limba română.

XIV

„Adevărul ne loveşte în spate şi pe întuneric, dar şi în piept şi în plină zi”

H.D. THOREAU, 5 noiembrie 1837

Vineri, 12 martie

Lattmann nu putea sta mult. Venise cu avionul de la Bucureşti în timpul nopţii şi avea un tren de luat la jumătatea dimineţii. Stătea în piaţa din oraşul vechi, într-un mic hotel unde îşi petrecuse luna de miere cu Ewa în urmă cu şapte ani. Conform obiceiului Abwehrului, se întâlni cu Bora afară, devreme, sub arcadele medievale ale şcolii Tyn.

— Devin prea bătrân pentru rahatul ăsta, fu introducerea lui tipică. Cinci ore de zbor pe întuneric, iar acum trebuie să suport opt sau nouă ore într-un tren din

Marele Război. Cel mai rău e că, dacă ajung acasă sperând la vreo mângâiere, Ewa este suficient de gravidă încât să mă pună să dorm pe canapea.

Bora nu se putu abţine să nu zâmbească.

— Ce zici de o cafea?

Băură o ceaşcă decentă şi apoi se îndepărtară de urechile indiscrete, ajungând pe pavajul din centrul pieţei vechi.

Bora vorbi imediat despre execuţia lui Stasov, dat fiind că voia să ştie cât de informată era Lirma despre asta. Lattmann confirmă că Serviciile nu erau implicate.

La baza monumentului lui Jan Hus – patriot şi erou pentru protestantul Lattmann şi eretic pentru catolicul Bora –, bazinul de apă era acoperit cu gheaţă. Grupul de bronz se ridica ascuns sub o prelată, de parcă ideile s-ar fi putut înăbuşi cu o pânză impermeabilă sau o prelată. Cei doi prieteni trecură pe lângă ea până ajunseră la simbolul absurd al victoriei impus de germani, un V uriaş pictat pe pavele.

Ziua era rece, dar însorită, iar lipsa vântului o făcea plăcută. Lattmann îşi frecă mâinile înmănuşate.

— De acord, Martin, să deschidem jocul. Dintre toţi pariorii din jurul mesei tale, singurul care nu există este… Amerigo Galvani.

În faţa lui, Bora nu spuse nimic. Din principiu rămânea în tăcere când lucrurile se dovedeau a fi mai incomode decât se temea.

— La început nu am înţeles de ce mi-ai pus acea întrebare, când am vorbit la telefon la Stalingrad, în preajma Crăciunului. De ce oare voiai informaţii despre cariera militară a lui Galvani? îl investigam pe Lázár!

— M-m.

O mână de praghezi coborâră la staţia de tramvai din apropiere. Văzându-i pe ofiţerii germani vorbind, rămaseră

la distanţă şi plecară la treburile lor.

— Asta e tot ce ai de spus? obiectă Lattmann. Să ştii că vlăstarul nostru de hotelieri nu este nicidecum un rezervist rechemat cum ar vrea să se creadă. *Au contraire.* În timp ce investigau manevrele plenipotenţiarului italian Bova Scoppa, informatorii mei au început să se confrunte cu reticenţe ciudate. De ce? Credeam că lenea obişnuită balcanică întârzia adunarea datelor. În schimb, era o chestiune de identitate falsă. Am dezgropat urme ale lui Galvani, înscris convenabil sub numele de familiei al mamei şi cu o perfectă cunoaştere a limbii române, ca ataşat militar la ambasada Italiei pe lângă guvernul Antonescu, în 1941. Dar ia te uită! îmi imaginez că a uitat să ţi-o spună.

Cu capul plecat, Bora urmărea cu privirea linia V-ului, din vârf spre deschidere.

— Nu era obligat să o facă. Nu m-am dus să-i spun că în 1940 lucram la Moscova sau că am fost sub acoperire în Spania şi Creta.

— În orice caz, ceea ce contează este că prietenul nostru nu apare în rândurile Brigăzii Rapide înainte de primăvara lui 1942, şi deja cu gradul de maior. Vei spune că poate fusese pur şi simplu transferat, ca vagabondul acela de Lázár. Dar este îndoielnic.

— Bine, Galvani era ataşat militar la Bucureşti. Şi...?

Lattmann îşi ridică ochii la cer.

— Hai, Martin, nu te preface că pici din nori.

Bora, care pusese un picior după altul de-a lungul liniei V-ului, se răsuci brusc.

— Te rog, nu-mi spune că acei domnişori de la SIM au mirosit combustibilul sintetic şi ei cu mult înaintea noastră!

— Ba da. Îţi voi trimite detaliile în scris, dar adevărul este că Serviciul de Informaţii Militare o urmărea pe Bianca

Costin încă din timpul şederii ei la Roma şi Napoli, în timp ce soţul se întreţinea ziua cu oamenii de ştiinţă italieni şi noaptea cu secretarele lor. Doamna lucra încă de atunci la formula ei genială. Şi, după ce i s-a întâmplat profesorului Majorana, e un miracol că nu a dispărut şi ea în acea primăvară a lui ’38.

— Dumnezeule, Stasov nu mi-a ascuns că şi sovieticii îi supravegheau pe soţii Tincu. Şi Serviciile româneşti?

— Românii, dacă trebuie să-l citez pe Lolo Stumbeck… şi Dumnezeu ştie dacă a lăsat mingea să-i cadă din mână, ignorând relevanţa anumitor detalii… sunt „o bandă de troglodiţi în pantofi de lemn, conduşi de nobili în sos franţuzesc cu r-ul moale”. Nu-mi vorbi despre ei, care ne-au lăsat la greu fugind ca iepurii, iar acum complotează să ne trădeze…

Lattmann clătină din cap cu putere.

— Dar plutesc pe o mare de petrol. Ce vrei, să le pese de un nou combustibil sintetic? *Noi* am fi plătit aur din greu pentru acea formulă!

— În timp ce Regatul Italiei voia să şi-o însuşească, dacă se poate cu zero costuri.

Bora ridică privirea către monumentul acoperit, al cărui punct maxim era capul invizibil şi mândru al reformatorului ars pe rug.

— Am început să am suspiciuni în privinţa lui Galvani cu puţin timp înainte să te rog la telefon să-l verifici şi pe el. Ştim dacă este în viaţă şi unde se află?

— Pentru asta am avut nevoie de timp. Am reconstituit în cele din urmă cele mai recente activităţi ale lui. A fost promovat pe câmpul de luptă la gradul de locotenent-colonel încă din noiembrie şi, deşi unitatea lui a fost copleşită împreună cu restul contingentului italian în timpul contraatacului rusesc de pe Don, s-a retras luptând până la Millerovo, unde a decis să se oprească pentru a

organiza o formă de apărare. Se pare că acolo i-a ajutat pe medicii italieni să transporte răniţii, escortându-i la vest, spre Voroşilovgrad. A ajuns acolo cu o lună înaintea ta. La sfârşitul lunii ianuarie se afla la Stalino.

Când un stol de porumbei traversă cerul liniştit pe deasupra capetelor lor, Lattmann nu le aruncă nicio privire.

— Să punem mâna pe formulă este ceea ce ar fi trebuit să facem noi, Martin. În schimb le-am permis sovieticilor, italienilor şi, din câte ştim, şi ungurilor să se aşeze la rând pentru a adulmeca jupoanele doamnei Costin.

— Da. Şi ştii că în cercurile militare româneşti se bănuieşte că soţii Tincu lucrau pentru Moscova sau pentru noi?

— Păi, într-un fel lucrau pentru noi… sau, cel puţin, pentru comandantul nostru şef. Eu n-aş jura că politrucul tău a spus adevărul. Dacă ştiau de formulă şi au pus mâna pe ea, nu aveau niciun motiv să vină să ne povestească.

— Potrivit lui Stasov, ruşii sunt oricum siguri că nu o vom avea niciodată.

Intriga internaţională avea această faţă sordidă şi feroce. Bora suspendă judecata în privinţa lui Galvani. Spera că auzise toată povestea până la capăt, dar îl enerva îndoiala că încă îi scăpa ceva. Se oprise în punctul în care cele două laturi ale V-ului gigant se depărtau de vârf.

— Arată spre Germania sau în partea opusă? întrebă el, privind pavajul.

— Nu ştiu. Văzută de aici, în ce parte este Germania?

Lattmann ridică din umeri.

— Îţi spuneam că Galvani se afla recent la Stalino. Ei bine, în acest moment călătoreşte cu trenul Lvov – Cracovia – Chemnitz – Bratislava cu destinaţia Viena, iar de acolo, Trieste. *A şteaptă!* Aşteaptă, Martin. Zâmbeşte-

mi frumos. Vestea bună este că îl deturnăm aici ca pe ceilalţi. Cum? Nimic mai Am cuplat la trenul italian câteva dintre vagoanele noastre care se întorc în permisie. Staţia de sosire: Praga centrală, poimâine la ora nouă şi jumătate. Chiar dacă puţin în întârziere, ţi-l livrez pe Galvani la domiciliu.

O privire la ceasul de mână îl făcu pe Lattmann să tresară.

— Doamne, trebuie să mă grăbesc, trenul spre Berlin pleacă în curând.

Bora continua să amâne momentul în care se va gândi la cum îl făcea să se simtă turnura luată de cazul Tincu. Spuse:

— Mulţumesc pentru tot, Bruno. Acum este rândul meu. Vrei să te duc la gară?

— Nu, sunt doar cinci staţii de tramvai.

Plecând, Lattmann pocni din limbă în timp ce saluta cu mâna.

— Drăguţe muşcăturile de pe gât.

Timp de câteva minute Bora rămase în piaţă. Care erau cele trei forme de adevăr potrivit ereticului Jan Hus? Adevărul derivat din Scripturi; Adevărul născut din raţiunea infailibilă; Adevărul dobândit prin experienţa personală. În faţa lui, soarele dimineţii învăluia turnurile gemene opulente ale bisericii din Tyn. Dacă aceea era latura de est a pieţei, V-ul victoriei de sub picioarele lui indica Rusia.

În acea seară, după ce îşi îndeplini sarcinile pentru ziua respectivă, Bora îşi făcu cadou o oră la pian. De doi ani nu mai cânta la un Petrof, după ce „eliberase” un frumos exemplar dintr-o mică gară ucraineană pierdută în stepă, în zilele exaltante ale lui ’41. Oricât de mult îi plăcea instrumentul, îl cedase apoi fără regrete în schimbul transferului bătrânului său profesor de muzică la Crucea

Roşie Internaţională. Viaţa lui *Herr* evreu din Leipzig, în schimbul unui cadou de ziua unei fetiţe de zece ani, fiica unui ofiţer SS.

Dat fiind că ceilalţi nemţi care locuiau la Praga erau împrăştiaţi prin oraş prin restaurante şi bordeluri, putea cânta liniştit.

Executând-o din memorie, găsea o oarecare consolare în dificila *La glace se fond* („Dezgheţul”), pe care Maestrul o scrisese cu propria sa mână pentru *Sinagoga* Complexă armonic, ici-colo disonantă, piesa solicita mâna stângă până la oboseală. Cu douăzeci şi patru de ore la dispoziţie pentru a se pregăti de întâlnirea cu Galvani, cântatul îi făcea bine; ajuta procesele mentale, îl calma şi îl predispunea la deciziile pe care va trebui să le ia. *Duminică, 14 martie, gara centrală din Praga*

Din ultimele trei vagoane ale convoiului coborau soldaţii germani care se întorceau de pe front. Trenul spre Dresda aştepta deja pe o altă linie, aşa că se grăbeau, călcându-se pe picioare, cu feţele bolnăvicioase care le-ar fi speriat soţiile şi logodnicele. Bora înţelese de ce tatăl său vitreg venise primul să-l vadă.

Între timp, italienii se aplecau pe ferestre, zgomotoşi şi aparent nu prea supăraţi de schimbarea itinerariului. Important – Bora o ştia bine – era să fi scăpat din Rusia.

— Cât ne oprim? întreba cineva, iar la răspunsul care risca să se piardă în haosul vocilor: Ah, dar atunci avem timp să ne dezmorţim picioarele!

De altfel, era o zi frumoasă în care ţurţurii se topeau la soare. Jandarmeria germană patrula pe peron, cu şi fără câini-lupi în lesă. Şeful de tren austriac suflă din fluier şi ordonă coborârea. *Aussteigen, ein Wagen nach dem* Şi, în italiana lui şovăitoare: *scentere tutti, un facone per foita!*

Galvani fu penultimul care ieşi din al doilea vagon, cu cureaua genţii pe umărul stâng. În comparaţie cu statura

lui, infanteristul din faţă părea pricăjit.

— Domnule maior…?

Îl zări pe Bora la câţiva paşi distanţă, uşor de recunoscut după înălţime şi uniformă în mulţimea gri-verde de uniforme italiene.

— … Domnule maior Bora?

Bora dădu din cap cu un zâmbet politicos.

— Domnule locotenent-colonel.

— Ia te uită!

Galvani îşi croi drum printre soldaţi pentru a ajunge la el. Avea braţul drept în ghips şi mâna legată astfel încât, cu excepţia degetului mare, abia dacă îşi putea mişca degetele.

— Scuzaţi-mă dacă nu răspund la salut.

Bora coborî privirea la ghipsul lui Galvani. *Suntem ca nişte obiecte pe care marea le-a aruncat înapoi la* se gândi el. *Dar suntem netezi sau erodaţi? Există o oarecare diferenţă.*

— Un adevărat impediment pentru un romancier. Sper că nu este prea grav.

— Nu, nu. Sunteţi în trecere prin Praga şi dumneavoastră?

— Într-un fel. Plec înapoi peste şase zile.

— În Germania?

— Pe front. Mă întorc.

Într-un nor atât de alb încât te orbea, trenul cu destinaţia Dresda se punea în mişcare. Bora îşi întoarse privirea de la acel simbol chinuitor şi zgomotos al întoarcerii acasă. Melancolia îi cuprindea sufletul, prea difuză pentru a fi atribuită vreunei cauze anume.

— De fapt, vă aşteptam.

Galvani nu încetă să zâmbească.

— Dar… de unde ştiaţi că vagoanele noastre vor fi deturnate la Praga?

— Nu ştiam până acum două zile. M-a informat un prieten.

Când doi soldaţi italieni veseli îi loviră împingându-se unul pe altul, Bora nu reacţionă, limitându-se să-l observe pe Galvani care îi certa.

— Îmi dau seama că este o impunere, domnule colonel, dar am nevoie urgentă de sfatul dumneavoastră cu privire la cazul cu care ne-am confruntat în Piazza Roma vara trecută. Va dura o oră sau două.

Preveni obiecţiile colegului.

— Există un alt tren care merge spre Viena şi Merano. Nu vă faceţi griji.

Repede, cu un gest deloc tipic pentru un om calm şi rezervat, luă geanta lui Galvani şi şi-o puse pe umăr.

— Veniţi, am o maşină în apropiere.

Ciudăţenia situaţiei începea să-l lovească pe italian. Se ţinu după Bora, care se mişca cu paşi repezi prin sala mare a gării, îndreptându-se spre ieşirea monumentală cufundată în soare.

— … O oră sau două. Trebuie să părăsim gara?

— Da. Trenul spre Merano pleacă mâine.

Pe drumul scurt până la malul râului, dincolo de Institutul de Artă, făcură schimb de banalităţi („Felicitări pentru promovare”, „Mulţumesc”, „Au trecut aproape opt luni”, „Da. A fost greu”), deşi nimic nu-i împiedica să discute despre subiectul pentru care erau acolo. Bora alunga într-un colţ al minţii jena de a fi ars manuscrisul lui Galvani în stepă, pentru a aprinde un foc sub motorul Studer-ului. Spera să nu trebuiască să vorbească despre asta. Apoi, aşa cum se întâmplă adesea când ajungi să spui ceea ce voiai să ascunzi, se auzi întrebând:

— Cum merge *Simţuri şi*

Galvani îşi mişcă anevoios degetele mâinii bandajate.

— Nu am avansat mult faţă de capitolele pe care le-aţi

citit deja. Va mai trece ceva timp până voi putea folosi stiloul. Nu pot decât să bat la maşină.

Urmă un schimb de replici despre spitalele militare, fără nicio menţiune a dezastrului care provocase internările respective. Italianul privea pe fereastră, spre curba râului. Bora nu avea salivă în gură, semn de nervozitate. În scurtul timp în care se frecventaseră, el şi Galvani nu deveniseră prieteni, totuşi exista între ei o anumită solidaritate de camarazi, liniştită, care făcea acel moment ciudat de stânjenitor.

Galvani se prefăcea că nu vede micile urme de pe gâtul lui Bora care păreau să-i distreze atât de mult pe ceilalţi. La rândul său, Bora nu încerca să le ascundă, aşa cum ar fi făcut cu un străin. Spuse:

— Romanul dumneavoastră… Ei bine, scenele pe care mi le-aţi trimis sunt

— Asta mi-aţi scris. Dar este un bine sau un rău, din punct de vedere narativ?

— Oh, este un bine. Un bine.

Bora se simţea aproape trist. *Dar de ce spun asta? Nici măcar nu o cred.* Era un altul care umplea tăcerea pentru el, pălăvrăgind.

— Nu sunt un expert, dar poate că va trebui să folosiţi elipse pentru pasajele mai tari dacă vreţi să-l publicaţi în Italia sau Germania. În Franţa nu ar întâmpina nicio cenzură.

— Ei, poate. Dar va trebui să-l termin mai întâi.

Destinaţia finală a lui Bora era dincolo de Vltava, în districtul 19. Cu toate acestea, nu se grăbi să ajungă; se apropie de malul fluviului, lângă Strada Mozart, şi se îndreptă spre nord, doar pentru a se întoarce un bloc, de parcă ar fi căutat o adresă precisă. Se opri în faţa unui local mic, la o aruncătură de băţ de vechea poartă a ghetoului.

Putea părea o cafenea pragheză tipică, cu excepţia prezenţei a două vehicule de la *Feldgendarmerie* parcate pe marginea străzii. Bora îl scoase din încurcătură pe Galvani, deschizându-i portiera şi lăsându-l să intre primul.

Italianul se întoarse să-l privească. Nu-şi pierduse cordialitatea, dar ochii albaştri erau întunecaţi. Bora ştia din experienţă cum anxietatea întunecă irişii deschişi la culoare, chiar şi atunci când nu roşeşti.

— Doriţi cu adevărat *sfatul* meu în chestiunea celor doi români?

Bora îşi descheie paltonul, îşi scoase mănuşile şi le puse în acelaşi buzunar adânc în care ţinuse jumătăţile de trabuc ale lui Stasov.

— Spuneţi-mi dumneavoastră, domnule colonel. Dumneavoastră sunteţi romancierul.

O spuse cu subînţeles? Bora avea acel fel al lui direct şi calm de a se uita fix la cel care se afla în faţa lui şi, deşi cuvintele în sine erau neutre, tonul implica altceva. Galvani, al cărui bronz de la lungile marşuri de vară era acum o amintire, ca pentru ei toţi, se înroşi din cauza unui aflux brusc de sânge în pomeţi. Păru confuz doar pentru o clipă.

— Mă linguşiţi, se limită să replice.

Dar Bora se folosi şi de asta.

— E adevărat. Într-un fel, vă fac un compliment.

Îl precedă la o masă rezervată, oprindu-l cu un gest hotărât pe chelnerul care se apropia.

— Până la urmă, dumneavoastră şi cu mine practicăm aceeaşi meserie, şi Dumnezeu ştie că este o meserie care ne obligă uneori să facem alegeri neplăcute.

Galvani aşteptă să fie invitat să se aşeze. Se comporta de parcă ştia că Bora nu se referea la viaţa militară, deşi aşa ar fi putut părea. Dincolo de neamţ care, după ce îşi scosese paltonul, se aşezase în faţa lui, cu spatele la

ferestre, îşi aţintea privirea asupra geamurilor aburite. Avea aspectul cuiva care era pe cale să întrebe dacă exista un motiv pentru prezenţa *Feldgendarmerie* pe stradă.

La rândul său, Bora spera să nu pară atât de trist pe cât se simţea şi nemulţumit de acea tristeţe. Anumite reacţii păreau imposibile după Stalingrad. Şi totuşi, era ca în cazul lui Stasov, o durere fizică.

Galvani dădu dovadă de amabilitate şi-i veni în ajutor.

— De cât timp

Din cauza ghipsului, purta paltonul pe umeri, iar acum îl lăsă să alunece pe bancă.

Bora respiră.

— Cu certitudine? De alaltăieri, de când am aflat de serviciul dumneavoastră la ambasada de la Bucureşti.

— Şi *fără* certitudine...?

— De dinainte de Crăciun, când am cerut confirmarea unei ipoteze care îmi zumzăia în cap.

Niciun membru al personalului cafenelei, goală la acea oră a dimineţii, nu ar fi îndrăznit să se apropie fără să fie chemat. De îndată ce Bora îi aruncă o privire, un chelner în vârstă veni imediat să ia comanda. Ambii ofiţeri aleseră un lichior local tare.

Galvani se juca cu suporturile de carton pentru pahare împrăştiate pe masă.

— E un cuvânt vag,

— Nu când revine de patru ori la rând, în moduri diferite. Ar fi trebuit să fiu orb ca să nu unesc punctele, până la urmă.

Banalele suporturi de pahare albe şi albastre, observă Bora, făceau reclamă la o bere germană, nu la Pilsner locală.

— Vă amintiţi ziua în care carabinierul a adus în Piazza Roma paşapoartele şi celelalte efecte personale ale soţilor

Tincu confiscate de la cazaci? Când am introdus creionul în recipientul cu pudră, nu aţi întrebat de ce o făceam. De fapt, la acea vreme eram doar curios să văd dacă doamna Costin nu a ascuns acolo verighetele ca măsură de precauţie împotriva unui posibil furt. Odată ce am intuit că geniul familiei era soţia şi nu banalul ei soţ, mi-am dat seama că trebuia să vă fi dat impresia că mă uitam după o formulă, un microfilm sau ceva asemănător în acea pudră. Dumneavoastră nu m-aţi întrebat nimic. De ce? Pentru că, dacă aţi fi făcut-o, aş fi putut deduce că eraţi alarmat de gestul meu şi simulaţi o curiozitate nevinovată. Faptul că aţi rămas tăcut indica un dublu nivel de autocontrol.

Cu mâna stângă, Galvani răsucea un suport după altul, de parcă ar fi jucat

— Nici colegii mei nu v-au întrebat motivul gestului dumneavoastră.

Lăsaţi, domnule colonel. Colegii dumneavoastră nu sunt demni nici să vă lustruiască cizmele.

— Au murit amândoi ca nişte eroi iarna asta.

— Mult prea mulţi au murit ca nişte eroi. Nu înseamnă că erau inteligenţi.

Bora era nerăbdător, dar se înfrână.

— Iertaţi-mă, dar să aud vorbindu-se de moarte eroică mă umple doar de furie în acest moment.

Veni lichiorul. Galvani îl sorbi încet, în timp ce Bora se uita fix la paharul lui.

— În Piazza Roma, singura modalitate de a scăpa de dumneavoastră părea aceea de a vă lăsa să găsiţi cadavrele, dar nu prea devreme. Sunt surprins că nu aţi început să mă suspectaţi în depozit, când v-am arătat sandaua doamnei Costin cu tocul lipsă. De obicei, *în meseria* obiectele de mici dimensiuni se ascund tocmai în tocuri.

— Era posibil ca o sanda de oraş să se rupă în stepă,

admise Bora. Şi apoi, îmi arătaţi un indiciu potenţial semnificativ pe care îl neglijasem.

Eraţi colegul meu. În acea primă seară, nu l-aţi apărat oare pe rahatul nemţesc aici de faţă în timpul discuţiei *întâmplătoare* cu Dossi şi Serra San Bruno sub fereastra mea?

Bora îşi apropie buzele de marginea paharului, abia atingând lichiorul.

— Cât despre servieta lui Tincu, aparent intactă… Presupunând că în spatele crimei se afla un politruc, m-am întrebat de ce nu a luat documentele profesorului. Am dedus că poate era doar pentru că nu găsise servieta cu pricina, ascunsă cum era sub un strat de paie. Ca noi toţi germanii, credeam pe atunci că Nicolae Tincu era omul de ştiinţă ale cărui studii erau importante. De-a lungul timpului, chiar am emis ipoteza că se ducea la comandamentul Armatei noastre pentru a negocia un acord în vederea cuceririi Stalingradului, datorită prieteniei doamnei Costin cu soţia lui Paulus. În fond, domeniul lui de cercetare era atomul, ale cărui aplicaţii militare sunt acum mai mult decât o posibilitate.

— Şi de ce nu v-aţi gândit că studiile lui Tincu ar fi putut interesa şi Italia?

— Haideţi, domnule colonel. În ciuda profesorului Fermi care, de altfel, a trecut la duşman, ce ar face Italia în război cu studiile despre atom? Astăzi, ţara dumneavoastră şi ţara mea au mai mare nevoie de combustibil decât de o super-bombă.

Bora se uită în spate pentru a vedea prin geamul aburit dacă jandarmii mai erau în stradă.

— Şi, într-adevăr, ceea ce ne-a atras atât pe noi, cât şi pe voi era benzina sintetică, mult mai practică şi mult mai utilă.

— Iar expertul în chimie din familie era Bianca Costin.

— Da. În machismul nostru teuton nu ne-am gândit la asta. Ea trebuia să poarte pantalonii în familie!

Băură în tăcere, evitând să se privească.

— Singurul dumneavoastră pas cu adevărat fals, domnule colonel Galvani, a fost povestea cartuşelor.

— De ce?

Galvani reluă jocul de *solitaire* cu suporturile.

— Le-aţi fi putut ignora, aşa cum aţi făcut cu sandaua ruptă sau cu ochelarii profesorului Tincu.

Îşi ridică privirea.

— Da. Să-i iei ochelarii cuiva îi limitează foarte mult capacitatea de reacţie.

— Aveţi dreptate, am neglijat mai multe lucruri. Dar ştim cu toţii că este interzisă trimiterea de muniţii de orice fel prin poşta militară. N-aţi fi respectat interdicţia? Să spunem că da. Dar era greu de crezut că aţi avut timp să efectuaţi o examinare amănunţită a locului crimei chiar în momentul în care ruşii traversau Donul. Cartuşe expediate şi pierdute pe drum? Nu. Aţi inventat complet acest episod. Fie nu le-aţi pus niciodată în plic, fie aţi făcut-o şi apoi aţi rupt un colţ pentru a le scoate din nou.

— Recunoaşteţi că referirea mea la acele cartuşe de 9 mm v-a făcut să bănuiţi din nou un comisar politic. Sau un ungur.

Bora îşi negă greşeala ridicând din umeri.

— O vreme chiar am crezut că am dat de urma politrucului cu pricina, dar mă înşelam şi în acea privinţă. Un alt Becherovka?

— Da, mulţumesc. Scuzaţi-mă dacă insist, domnule maior, dar până acum aveţi cartuşe dispărute sau inexistente, o sanda ruptă şi o întrebare ratată despre o cutie cu pudră. E cam puţin.

Bora se lăsă pe spate pe bancă, îndreptându-şi umerii. Îi făcu un semn ospătarului să se întoarcă.

— Ei bine, mai sunt şi trei ore lipsă din cronologia dumneavoastră pentru 14 august, ziua aterizării de urgenţă a Storch-ului.

Amândoi se făcură că nu observă când paharele goale fură înlocuite cu altele pline.

De data aceasta, Galvani bău lichiorul dintr-o înghiţitură.

— Credeţi? Locotenentul maghiar nu v-a relatat că, de îndată ce am auzit despre aterizare, m-am repezit spre sud în direcţia Millerovo?

Harta zonei se ivi din buzunarul lui Bora.

— Desigur. Dar eu sugerez că aţi continuat spre sud doar până la bifurcaţia Elenovka. De acolo, după cum puteţi vedea, trebuie doar să viraţi la stânga de două ori pentru a vă îndrepta spre nord. Printre altele, aţi avut noroc: nu l-aţi întâlnit a doua oară pe locotenentul Lăzâr dat fiind că, deşi era un tanchist expert, se rătăcise învârtindu-se prin aceeaşi porţiune de stepă. El v-a văzut camioneta, domnule colonel, dar a confundat-o cu un vehicul de ajutor.

Galvani se desprinse de semnele şi cercurile de pe hartă. La început nu vorbi, limitându-se să-l observe pe german.

— Înţelegeţi, spuse apoi rar, că nu puteam face altfel.

— O, da. Să-i lăsaţi în viaţă nu era o alternativă.

Bora nu avea nevoie de un alt păhărel pentru a adăuga ceea ce avea în minte.

— Dacă aş fi fost în locul dumneavoastră, aş fi planificat să-i lichidez în timpul escalei de noapte de la Millerovo.

— … Ei, da.

Erau colegi. Se înţelegeau. Era vorba de profesia lor. Conversaţia deveni mai uşoară.

— Într-adevăr, defectarea avionului a fost un eveniment neprevăzut şi, potenţial, un obstacol de netrecut. Acea aterizare forţată aproape că mi-a aruncat planurile în aer.

Plecasem din Piazza Roma tocmai pentru a mă afla la Millerovo la sosirea lor. Ştiam despre zbor.

— Aşa credeam şi eu. Acum ar trebui să vă întreb despre complicii de la aeroport, dar nu văd la ce ar folosi. În acest moment, Millerovo şi împrejurimile sale sunt în mâinile Rusiei.

Între degetele lui Bora, licoarea aurie rămânea intactă în păhărelul ei de sticlă.

— Presupun că *dumneavoastră* eraţi persoana pe care soţii Tincu erau atât de nerăbdători să o întâlnească în oraş, într-atât încât să plece singuri. Poate o ultimă ofertă de bani din partea SIM pentru a-l învinge pe Paulus pe mâna lui. Este o regulă bună înainte de a ucide pe cineva. Nu sunteţi obligat să-mi răspundeţi, dar era în cărţi un accident mortal cu Storch-ul între Millerovo şi comandamentul Armatei a 6-a?

Galvani nu răspunse direct. Când Bora împinse lichiorul spre el cu degetul arătător, îl înghiţi cu dezinvoltura cuiva obişnuit cu băutura.

— A fost un noroc pentru pilot că lucrurile au ieşit aşa. Nu aveam nimic împotriva lui. Şi nici măcar împotriva soţilor Tincu, de fapt. Dar, oricum, nu puteau rămâne în viaţă.

Bora îşi percepea angrenajele minţii care lucrau, precise şi calme ca ticăitul pendulei din casa lui Lăzâr. Emoţiile lui nu erau atât de precise sau calme.

— Mă surprinde că aţi reuşit să gestionaţi problema în circumstanţe atât de dificile şi într-un timp atât de scurt. Şi dacă n-aţi fi reuşit să daţi de urma soţilor Tincu înainte de salvatori?

— Nu văd cum. Mie îmi revenea să dau alarma după ce l-am întâlnit pe locotenentul maghiar. Şi veţi înţelege că, având în vedere ce aveam de făcut, nu mă grăbeam să o dau.

— Felicitări. Pot să vă întreb unde era formula?

— În toc, desigur. Doamna Costin a murit fără să o dezvăluie, dar am găsit-o oricum.

Galvani clătină din cap.

— Nu erau persoane deloc plăcute, nici el, nici ea.

— Aşa am auzit, încuviinţă Bora, care încerca în zadar să simtă puţină animozitate faţă de asasin.

Mai vorbiră aproape cincizeci de minute, când ambiguu, când direct, încercând să dea impresia că erau mai informaţi unul despre celălalt decât erau în realitate.

În conversaţia cu Stasov, Bora înţelesese că fusese obiectul unui examen atent şi discret din partea inamicului, de care îşi dăduse seama doar foarte puţin. Dar cu Galvani era o chestiune între aliaţi. În timpul Războiului Civil spaniol, italianul se luptase cu comuniştii la Malaga şi la Guadalajara. Servise cu Alpinii în Albania şi, după cum spusese, operase în Africa de Nord. Desigur, era vorba de misiuni sub acoperire. Bora înţelegea şi nu se mira că un astfel de om se mimetiza printre colegi precum Dossi şi Serra San Bruno, care – aşa cum Galvani însuşi părea să recunoască cu oarecare amuzament – nu aveau o părere prea bună despre el. Situaţia perfectă pentru cineva care se preface a fi un rezervist rechemat în timp ce îşi îndeplineşte misiunea secretă.

Era ciudat, dar pentru amândoi afacerea Tincu nu implica niciun antagonism. De obicei, Bora considera civilii o pradă interzisă. Totuşi, soţii Tincu – cercetătorii implicaţi într-o tranzacţie economică de importanţă uriaşă – nu se încadrau tocmai în această categorie. Ştia bine că, dacă ar fi avut ordine asemănătoare cu ale lui Galvani, probabil ar fi făcut la fel.

— Şi acum, domnule maior Bora?

— După cum vedeţi, am venit singur. Jandarmii de afară nu au nimic de-a face cu mine; nu ştiu de ce se află acolo.

Nu am ordine în ceea ce vă priveşte, decât să vă reţin la Praga pentru o vreme. Totul va fi hotărât peste nivelul meu… şi al dumneavoastră.

Bora plăti nota, lăsă un bacşiş şi îl expedie pe chelner.

— Dacă ar depinde de mine, v-aş lăsa să plecaţi acasă cum aveaţi programat. Este vorba despre spionaj, nu de un caz penal. La urma urmelor noi, cei din Abwehr, nu ieşim bine. Am fost ultimii care au aflat despre combustibilul sintetic. Ce mai contează acum dacă Ducele ni l-a suflat de sub nas?

Era o simplă dezamăgire din partea lui Bora. Informaţiile lui nu depăşeau ceea ce îi spusese Lattmann, plus tot ceea ce presupusese singur. Văzându-l pe Galvani răsturnând paharul gol pe unul dintre suporturile de carton, se pregăti pentru un fel de comentariu final din partea italianului. Dar, şi de această dată, interlocutorul său reuşi să-l surprindă.

— Ce contează, spuneţi dumneavoastră… Deci ştiţi că, în ciuda eforturilor mele de a o obţine, formula nu a dus la ceea ce promitea.

Bora fu sigur că pălise. Cu fereastra în spate, speră ca penumbra să îi ascundă reacţia suficient pentru a-i da timp să reacţioneze.

Ce? CE?

„Să ştiţi, totuşi, că nu ne interesa formula, dar nu din motivele la care v-aţiputea gândi… „Aşa îi spusese Stasov. Bora era din ce în ce mai deconcertat de acea noutate neaşteptată, dar nu putea permite ca Galvani să-şi dea seama. Avu nevoie de câteva secunde să inventeze o minciună credibilă.

— Nu vă pot dezvălui sursa mea, domnule colonel, dar… da, sunt informat.

Să se zbată în căutare de cuvinte era ultimul lucru de care avea nevoie. Trebuia să se prefacă sigur şi calm.

— La urma urmelor, continuă pe un ton neutru, ca sportiv şi ca soldat de cavalerie, recunosc înfrângerea. M-aţi bătut cu trei lungimi, domnule colonel Galvani.

— Ce vreţi să spuneţi? Dumneavoastră aţi rezolvat cazul!

— Ştiţi ce vreau să spun. Mă doare să o recunosc, dar m-aţi depăşit ca iscusinţă.

Bora se ridică, îşi puse paltonul şi începu să-l încheie. Dacă era adevărată, ştirea ineficacităţii formulei necesita o serie rapidă de paşi formali: anunţarea Firmei prin Lattmann înainte de a părăsi Berlinul, modificarea raportului scris pe care începuse să-l redacteze despre discuţia cu Stasov şi revizuirea poziţiei lui Paulus faţă de cei doi Tincu… Cu aparentă stăpânire de sine, făcu ocolul mesei pentru a-l ajuta pe Galvani să-şi aranjeze paltonul gri-verde pe umeri.

— Schimbând complet subiectul, spuse dezinvolt, de parcă ar fi fost cu adevărat colegi care s-au întâlnit întâmplător, vă rog să-mi satisfaceţi o curiozitate de neamţ. Am observat că nu purtaţi verighetă, dar mulţi italieni nu o poartă. Sunteţi căsătorit?

Galvani nu se aştepta cu siguranţă la o astfel de întrebare, dar îşi reveni imediat.

— Ah, subiectul dificil! zâmbi uşor. Separat, mai mult sau mai puţin. De câţiva ani, sufletul meu pereche este Veronica.

Se mişcă atunci când Bora deschise uşa pentru el şi ieşiră amândoi.

— Ştiţi cum merg lucrurile, domnule maior. Te căsătoreşti repede şi ai timp să-ţi pară rău.

Bora cerceta strada, unde rămăsese doar un vehicul de la Judecând după Skoda de lux parcată în apropiere – atât de asemănătoare cu cea care îl depăşise lângă Karisstein încât putea fi aceeaşi –, în bloc stătea un personaj

important. Poliţia militară era acolo pentru a-l proteja pe Se întoarse calm să-l privească pe Galvani.

— Vi se pare că sunt genul căruia i-a părut rău?

— Dumneavoastră, nu. Dacă soţia e cea care…

Galvani îşi atinse discret gâtul, iar Bora aprobă din cap.

— Sunteţi norocos, încă mai există flacără în căsnicia dumneavoastră. Continuaţi aşa. Eviţi rutina cât puteţi de mult. Credeţi-mă. Vin copiii, mai e şi soacra. Sărbători din obligaţie, prânzuri în familie. Slujba de duminică. Certuri despre bani, despre ratele la casă şi despre ce vor spune vecinii… Toată meschinăria burgheză care în scurt timp începe să te strângă. Aveam nevoie… nu, *merit* mai mult.

Bora merse înaintea lui către Opel. Amărăciunea răspunsului îl tulbura, ca şi faptul că Galvani se simţise dator să se justifice.

— Veronica este fata frumoasă de pe şalupa cu pânze de la Miramare?… Am observat fotografia ei în seara în care mi-aţi arătat cărţile.

— Da, ea este.

După o privire aruncată jandarmilor cu haine de piele, în picioare la câţiva paşi distanţă, Galvani scoase ceva ca un oftat în aerul rece.

— Frumoasă, da. Pasională, de asemenea. Şi totuşi, chiar şi cu ea… în ultima vreme, nu ştiu. Mai devreme sau mai târziu fetelor le trec prin cap anumite idei. Mai devreme sau mai târziu, toate o fac.

Aşteptă pe partea pasagerului ca Bora să deschidă uşa.

— Mă credeţi dacă vă spun că mă aşteaptă la Viena? A avut ideea de a se alătura Crucii Roşii; şi, din moment ce vorbeşte germană, iar oraşul este o escală pentru cei care se întorc din Rusia, a cerut să fie repartizată acolo.

Deşi rămase politicos, Bora nu mai avea chef să fraternizeze. Îl lăsă pe Galvani să intre.

— De aici, spuse, trecem râul până la cartierul general

al Este doar o formalitate: identificare, înregistrare *et* Următoarea dumneavoastră destinaţie va fi probabil ambasada Italiei, pentru repatriere.

Îi dădu lui Galvani geanta ca să o ţină pe genunchi.

— Aţi putea să o revedeţi pe Veronica foarte curând. La drept vorbind, există destine mai rele.

Într-adevăr. Am găsit vinovatul şi am descoperit că formida doamnei Costin nu e bună de nimic. Ce ar crede Paulus despre această întorsătură?

Din câte ştie el, toate personajele din afacerea Tincu sunt moarte de săptămâni întregi, inclusiv eu.

Bora închise încet uşa pasagerului. Înconjurând maşina, se opri să scoată cu precizie teutonă o frunză moartă prinsă în ştergătorul de parbriz, apoi se aşeză la volan.

— Oricum ar fi, domnule colonel, în locul dumneavoastră aş sta la distanţă de colegii noştri români. Şi poate şi de cei maghiari.

Dincolo de Vltava, cartierul din faţa lor fusese cândva un sat independent şi îşi păstra aspectul rural al acelei epoci, deşi adăpostea unele dintre cele mai frumoase case de pe malul stâng al râului. Vilişoarele tradiţionale şi clădirile cubiste bizare i-ar fi atras atenţia lui Bora în alte momente, dar în acea zi, cel puţin pentru el, nu erau altceva decât obiecte de recuzită trecătoare într-o piesă care nu avea nimic de-a face cu Praga. Se chinuia în tăcere să înţeleagă dacă ceea ce sugerase Stasov şi ceea ce afirmase Galvani erau adevăruri; şi, în acel caz, dacă o formulă ineficientă necesita o doză considerabilă de viclenie din partea doamnei Costin. Femeia îşi ţinuse ascunsă versiunea finală a formulei în aşteptarea plăţii? Sau se grăbise să o vândă incompletă nerăbdătorului Paulus? Bora nu putea avansa decât ipoteze. În incendiul din laboratorul cercetătoarei se pierduseră cine ştie ce elemente importante. Şi cine ştie dacă fusese cu adevărat un accident.

Spre deosebire de Bora, Galvani părea să găsească stimulatoare atât drumul, cât şi împrejurimile.

— V-aţi gândit vreodată, domnule maior, cum, mai devreme sau mai târziu, fiecare dintre noi ajunge să trăiască în cea care va fi ultima lui casă? observă. Doar că adeseori nu ne dăm seama.

Bora era atent la drum, dar asculta. Cocioabele printre dărâmături care fuseseră ultimele refugii pentru el şi oamenii lui la Stalingrad… *trăiseră* oare în ele? într-un fel, da. Ar fi putut şi muri acolo, de cel puţin o sută de ori. Şi li se întâmplase multora.

— Este o relaţie efemeră, spuse cu voce tare, cea pe care o avem cu casele.

— Pentru că supravieţuiesc, iar noi nu?

— De prea multe ori nu supravieţuiesc nici ele. Iar obiectele de zi cu zi, cu atât mai puţin.

Bora îi aruncă o privire.

— Apropo, îmi cer scuze că nu am reuşit să vă returnez capitolele pe care mi le-aţi trimis.

— Nu vă faceţi griji, erau doar copii.

Dar uneori se pierdeau (meritau pierdute) şi originalele. Zile întregi la Bulovka, teama de a fi pierdut verigheta cu numele Diktei îl ţinuse într-o stare de agitaţie. Din fericire, capelanul o dusese în siguranţă în spatele frontului, împreună cu celelalte mici obiecte de valoare pe care soldaţii i le încredinţaseră înainte de a trece Donul. Cu voia lui Dumnezeu, Bora avea să o recupereze înainte de a se întoarce în Rusia.

La trecerea la nivel de dincolo de Sommerberg, lângă gara Dewitz, Bora încetini şi se opri să aştepte trenul spre Leipzig, care urma să treacă.

— Spuneţi-mi, domnule maior… nu vi s-a întâmplat niciodată să trebuiască să ucideţi civili?

Era interesant, şi poate chiar semnificativ, faptul că

Galvani i-a pus întrebarea.

A da lovitura de graţie unei familii de ţărani mitraliată de SS în Polonia în 1939 nu putea fi definită drept crimă sau execuţie. Bora ar fi putut spune nu.

— Nu încă, spuse în schimb.

Galvani păru să aprecieze melancolia sobră a răspunsului.

Duminică, 14 martie, seara

Asta este. Nu ştiu dacă s-a terminat cu adevărat, dar Galvani este în siguranţă la jandarmeria militară. Mâine voi verifica la comandamentul militar detaliile privitoare la transferul său în mâini italiene. Lattmann şi cu mine vom avea multe de discutat în următoarele ore, fără a socoti raportul lung pe care va trebui să-l scriu.

Galvani şi cu mine ne-am despărţit cu o strângere de mână, de parcă am fi avut de discutat despre probleme banale de serviciu. Rutină. În armată totul este rutină; în război, nimic. Este o dilemă insolubilă. Ordinea şi haosul aruncate împreună şi forţate să coexiste.

Ataşamentul este în centrul tuturor: pentru ceea ce ai, pentru ceea ce pierzi, pentru ceea ce îţi este frică să pierzi şi speri să ai din nou. Când Galvani a vorbit despre case, iar eu mă gândeam la adăposturile noastre mizere de la Stalingrad, mi-a venit în minte că trebuie să mai existe încă o parte din micile rezerve ascunse de Schertl în sectorul nostru. Nu le-am putut recupera pe toate pentru că-i aveam pe ruşi în apropiere, dar acele bunuri modeste, cândva atât de preţioase pentru noi, aparţin deja arheologiei Stalingradidui. Într-o zi vor fi ca artefactele îngropate la Teutoburg sau Waterloo. Nu. Mai mult la Teutoburg decât la Waterloo.

Jocul pe care îl jucăm cu Rusia nu s-a încheiat încă. Iar dacă romanii an recucerit însemnele legionare pierdute la Teutoburg, noi, dacă nu altceva, ne vom reface onoarea

pe pământul inamic.

În curând, Bora avea să descopere cât de repede haosul putea da peste cap ordinea. Dar, pentru moment, prevala ordinea. Galvani, transferat la ambasada Italiei, avea să rămână acolo câteva zile – fără îndoială pentru a răspunde la diverse întrebări puse de ai lui –, după care se va urca în trenul spre Merano dintr-o gară secundară, probabil cea din Smichov, la sud de oraş.

Luni, 15 martie

Bora îşi petrecu următoarele ore aşa cum făcea de obicei când era neliniştit: muncind. Reconstituirea cu acurateţe, în rapoartele destinate Abwehrului, a întâlnirilor sale cu Stasov, Lăzâr, Tulbure şi, mai ales, cu Galvani necesita timp şi atenţie. Cu excepţia lui Stasov – victimă tardivă a infamelor *Linii directoare pentru tratamentul comisarilor politici* –, ceilalţi „pariori din jurul mesei", cum îi numea Lattmann, aveau să-şi reia într-un fel sau altul serviciul alături de aliatul german – sau nu. Rămânea de înţeles cum îl va reutiliza SIM pe Galvani. De altfel, nu era vina lui dacă sarcina pe care o îndeplinise cu o eficienţă nemiloasă nu îi oferea Italiei autonomia energetică sperată.

În acel moment, referentul direct al lui Bora pentru cazul Tincu era Biroul Central al Abwehrului, având în vedere că Paulus era prizonier la ruşi, iar Armata a 6-a nu mai exista. În multe privinţe, abia aştepta să închidă dosarul. Însuşi Lattmann, cu care vorbise îndelung la telefon, aştepta cu nerăbdare o misiune în prima linie după paranteza de la Bucureşti.

În acea dimineaţă de la jumătatea lunii, mai mult sau mai puţin la ora la care trenul spre Merano pleca de la Smichov cu Galvani la bord, Bora ieşi din locuinţa lui bine dispus, după ce auzise la radio confirmarea recuceririi Harkovului de către germani.

Era destul de ordonat; şi, din obişnuinţă, cum prefera să conducă el însuşi vehiculele care îi erau puse la dispoziţie, controla ca totul să funcţioneze cum trebuia înainte de a porni. Acest lucru includea şi o privire asupra curăţeniei interioare a maşinii. Îl surprinse oarecum să descopere un dosar sub scaunul pasagerului. Bora nu-şi amintea să-l fi văzut vreodată. Îl scoase, convins că îl strecurase Galvani, probabil în scurtul răstimp de care avusese nevoie să-l urce în maşină, să înlăture o frunză uscată de pe ştergătorul de parbriz şi să ocolească vehiculul pentru a se aşeza la volan. Din carton simplu, tară sigle, conţinea un plic cu o scrisoare pentru *Domnişoara Veronica Simonich, Riva Tre Novembre 9, Trieste – Italia* şi nişte coli împrăştiate. Acestea fuseseră scrise de mână cu ceva timp înainte, dar scrisoarea fusese bătută la maşină probabil pentru că, având braţul în ghips şi mâna bandajată, Galvani nu putea face altceva.

Uitase dosarul sau îl pusese acolo intenţionat? Lui Bora i se păru destul de ciudat. La prima vedere, conţinutul foilor nu părea criptat şi nici relevant din punct de vedere politic. În orice caz, merita să-l examineze. Se întoarse în casă şi urcă în camera lui, unde se aşeză la biroul din faţa ferestrei deschise. Notiţele erau incoerente: schiţe, idei şi sugestii pentru roman şi câteva rânduri de poezie. Un fragment datat la sfârşitul lunii august, poate pentru o scrisoare formală sau un articol de publicat, îi atrase atenţia.

Li se spune superficial nemţi. Aceşti băieţi din familii foarte bune, a căror viaţă înainte de armată mi-o pot imagina cu uşurinţă, nu se potrivesc cu stereotipul. Rude de rang înalt în comun, căsătorii între rude de sânge, case frumoase, şcoli bune, sport şi vacanţe, un viitor strălucit în faţă. Şi apoi, vin să moară aici pentru că nu se pot abţine să nu o facă (e tradiţie) şi, mai ales, nu vor. Plini de noroi

şi epuizaţi ca ultimul dintre soldaţii lor, pentru că majoritatea au mers la şcoli de război şi sunt ofiţeri. În general politicoşi, în general binedispuşi, în general mai puţin politizaţi decât subalternii lor, dat fiind că de la conducere clasa lor nu a prea avut de câştigat, dimpotrivă. Adeseori şi religioşi, sau cel puţin formal practicanţi, respectuoşi faţă de preoţi…

Îi descria pe tinerii germani ca Bora şi pe Bora însuşi.

Fu impresionat de ceea ce spunea un străin despre clasa lui, despre cei de o vârstă cu el şi despre obedienţa lor faţă de tradiţie. Cântărind dosarul, amână momentul în care să decidă dacă să-l predea superiorilor împreună cu raportul despre afacerea Tincu sau să i-l trimită lui Galvani. Cu siguranţă, era ciudat. Putea să uite în maşină nişte note de culoare tară importanţă. Dar o scrisoare adresată femeii lui, care trebuia doar sigilată pentru a fi trimisă? Galvani ar fi putut să o facă de la ambasadă sau să o ia cu el pentru a o înmâna direct. Dacă nu fusese o neglijenţă, atunci ce era?

Până acum, Bora aruncase doar o privire în plic, fără să citească textul, dar acum – până la urmă, asta făcea parte din meseria lui – decise să-l examineze. După ce parcurse cele două pagini până la final, i se păru că înţelege de ce Galvani avea acel ton amar, chiar uşor deranjat, când vorbiseră despre Veronica.

Îi pică prost.

Câteva minute mai târziu se îndrepta spre birourile administraţiei militare din Wehrmacht Platz, în acelaşi district în care îşi avea cartierul general Avea nevoie de o maşină de scris pentru a-şi bate notele finale şi relatările interogatoriilor şi i se spusese să meargă acolo.

Ajuns la trecerea la nivel unde se oprise cu Galvani cu câteva zile mai devreme, observă că, deşi nu treceau trenuri, un convoi era oprit pe şinele din dreapta

intersecţiei, în timp ce altul, destul de lung – un tren blindat –, era oprit pe partea opusă. Locomotiva lui trebuia să se găsească în dreptul gării de la Dewitz. Bora ar fi putut continua, dacă nu ar fi fost prezenţa poliţiei militare peste tot. Trebuia să fie vorba de unul dintre acele controale minuţioase care blocau circulaţia. Nu se puteau evita fără a trezi suspiciuni, nici măcar dacă era, cum s-ar spune, de meserie.

Cu toate acestea, acea desfăşurare de forţe i se părea excesivă, cu excepţia cazului în care era vorba de un atentat. În fond, acesta era oraşul ambuscadei mortale a lui *Reichsprotektor* Heydrich şi al giganticei vânători a vinovatului care i-a urmat. Negăsindu-se departe de destinaţia sa, Bora decise să oprească, să parcheze în apropiere şi să continue pe jos. I se cerură oricum actele la două colţuri de stradă diferite, iar când se întâmplă a treia oară, îşi pierdu răbdarea suficient pentru a pretinde să ştie ce se întâmpla.

Jandarmul din faţa lui se încruntă.

— La Smichov, domnule maior, a avut loc un incident în timpul transferului unei persoane la gară. Au luat cu forţa un individ dintr-un vehicul, iar acum căutăm o maşină de mare putere, model Skoda Superb, raportată de martorii oculari că se îndepărta cu viteză mare după răpire. Dar nu putem exclude prezenţa complicilor în gară sau în trenuri, aşa că deocamdată totul este blocat.

Bora avu mai mult decât un presentiment. Se grăbi spre birourile administraţiei militare. În aşteptarea formularelor pentru preluarea maşinii de scris, încercă să sune la ambasada Italiei pentru a-şi înlătura îndoiala. Toate liniile erau ocupate. Sună atunci la comandamentul militar, unde îi confirmară că în incident părea să fi fost implicată şi o maşină a serviciului diplomatic al Regatului Italiei.

Dacă n-ar fi fost presat de timp să predea raportul, s-ar

fi dus la marginea satului Smichov. Ştia însă că ar fi fost inutil; poliţiei militare nu-i plăcea amestecul. Se întoarse acolo unde lăsase maşina şi parcurse o bună bucată de stradă în marşarier înainte de a-şi putea continua drumul spre casă. Pe drum se opri la ambasada Italiei. Acolo, toţi aveau buzele cusute. Ataşatul militar era plecat, iar consulul general Caruso, inaccesibil.

Bora ţinu radioul pornit ore în şir. Postul de radio al Reich-ului pentru Boemia nu dădea ştiri despre acest lucru. Răpirile şi crimele nu făceau parte din programul zilnic. Eterul era inundat de cântece idioate. Dvorsky cânta *Pierino, ce ai făcut azi?* Altcineva vocaliza în ritm militar o versiune a lui Din fericire, buletinele de front sunau încurajator. Bora continuă să bată la maşină.

Înainte de căderea serii, merse pe jos până la comandament şi întrebă de ofiţerul de la Servicii. Aşa află că trupul lui Amerigo Galvani – Bora înţelese chiar dacă interlocutorul său vorbea pur şi simplu despre „un ofiţer al Armatei Regale Italiene” – fusese găsit ciuruit de gloanţe cu o oră mai devreme. Unde? în câmp deschis, într-una dintre vechile tabere austro-ungare de antrenament. Skoda Superb fusese abandonată şi incendiată câţiva kilometri mai departe.

Luni, 15 martie, ora 18:30

La naiba. La naiba. Jandarmii care leneveau în faţa cafenelei în care stăteam cu Galvani an avut Skoda sub nas aproape două ore şi nu an reuşit să înţeleagă de ce se afla acolo. Nici eu, de altfel. În ziua idelor lui martie, această metodă gangsterească de asasinat miroase a România. Codreanu, fondatorul Gărzii de Fier, a avut acelaşi sfârşit în timpid unui transfer dintr-o închisoare în alta, alături de peste o duzină de adepţi de-ai săi; prim-ministnd care a ordonat uciderea sa a fost asasinat la rândul lui. Nu trebuâe să mă uit departe pentru a-mi da

seama că Martin Bora, contrar a ceea ce susţine Lázár, nu este Copoiul Morţii; mai degrabă Copoiul Morţii l-a urmat până la Beraun, Şi apoi la Praga, căutând răzbunare. Se pare că

Serviciul Special de *românesc nu iartă. A fost o revanşă pentru uciderea soţilor Tincu? Sau un avertisment către aliaţii italieni să nu provoace Bucure ştiul? Sau, pur şi simplu, uciderea unui agent străin care ştia prea multe despre intrigile cuplului? Oricare ar fi fost motivul eliminării lui Galvani, mă pot scuti de osteneala de a decide dacă să-l avertizez sau nu pe Lázár despre riscul la care este expus. Am aflat de la Bruno, cu care am vorbit la telefon pentru a raporta incidentul şi a explica faptul că văzusem Skoda Superb foarte de aproape, că tanchistid a fost convenabil chemat în Germania imediat după întâlnirea noastră de la Beraim. Mai devreme sau mai târziu, sunt sigur că va plăti pentru crimele sale de război.*

Cum mă simt? Dacă ultimele opt luni m-au învăţat ceva, este că trebuie să pun o distanţă de siguranţă între mine şi reacţiile mele. Faptid că ştiu ce a făcut Galvani şi de ce nu justifică în ochii mei uciderea lui. Totu şi, nu îmi pot permite să-mi amintesc momentele conversaţiilor noastre în care aproape că exista încredere între noi.

Au murit prea mulţi oameni în jurul meu ca să îmi permit doliul. Îmi înăbuş emoţiile pentru a mă concentra pe următoarea sarcină de îndeplinit.

Există însă un lucru pe care simt că trebuie să îl fac înainte de a pleca în Ucraina, nu atât pentru Amerigo, cât pentru Veronica. În fond, mi se pare că o cunosc, suspendată între descrierile erotice pe care i le-a făcut iubitul ei şi tandreţea mic-burgheză pe care el începea să o urască.

În miez de noapte, Bora se întoarse la birou şi puse o foaie în maşina de scris. Scrisoarea lui Galvani către

Veronica era, din fericire, pe hârtie simplă. Bătu prima parte aşa cum fusese scrisă, respectând şi paragrafele şi punctuaţia. A doua parte, însă, o refacu complet. Când fu mulţumit de rezultat, bătu la maşină şi adresa pe un plic nou, ca să nu se vadă că fusese scrisă pe un alt aparat. Apoi, înainte de a merge la culcare, reciti ambele texte, originalul mai întâi.

Dragă Veronica,

Scuză-mă că scriu la maşină şi cu două degete. Îmi revin după o rană minoră, dar extinsă, la aproape tot braţul drept, care mă va bloca o vreme. Mă bucur că preotul te-a informat despre supravieţuirea mea şi că şi tu eşti bine.

Acum trebuie să mă gândesc la prietenii care nu au avut acest noroc.

În cazul în care veştile nu au ajuns la familiile lui Titta şi Emilio, te superi să mergi la ei pentru a anunţa moartea lor eroică? Informaţiile despre cei căzuţi şi răniţi ajung cu încetinitorul; aici continuăm să primim scrisori de la soţii şi părinţi convinşi că cei dragi sunt încă în viaţă. Mai devreme sau mai târziu, statul-major va trimite o comunicare oficială, dar ar fi mai bine dacă mama lui Titta şi văduva lui Dossi ar afla asta direct, dintr-o sursă prietenoasă. Ştiu că e mult să-ţi cer. Dacă aş putea, aş face-o eu.

Dacă nu vrei să faci două vizite, roagă-l pe fratele tău, Carlo, să meargă la Dossi. A fost coleg cu Emilio la Facultatea de Inginerie, iar soţia lui îl cunoaşte bine. Îţi trimit separat ultimele scrisori ale lui Titta către mama lui. Asigură-te că le ai cu tine când te duci la Donna Amelia. Nu am întâlnit-o niciodată şi îmi dau seama că nici tu nu o cunoşti. Fotografia pe care o anexez a fost făcută în august anul trecut pe malul Donului. După cum vezi, suntem Titta, Emilio şi eu. Va fi o consolare pentru doamnă când îi vei aduce vestea tristă.

Un sfat: ar trebui să foloseşti micul subterfugiu de a-i spune că eşti soţia mea. Familia Serra San Bruno este foarte credincioasă. Deşi ei nu cunosc numele soţiei mele, ştiu că sunt căsătorit, aşa că fă-mi favoarea asta. Tu şi cu mine suntem superiori acestor lucruri mărunte de provincie, dar îi datorez inimii ei de mamă să nu o scandalizez în acest moment dramatic. Reputaţia fratelui tău de liber-cugetător îmi interzice să-l folosesc ca mesager pentru această familie.

Iartă-mă că am aşteptat până la acest paragraf pentru a comenta decizia ta de a deveni asistentă medicală la Crucea Roşie. Desigur, este o alegere curajoasă pe care puţine femei ar face-o în acest moment al conflictului. Sunt mai puţin entuziasmat la gândul că, într-o astfel de ocupaţie, vei fi expusă bărbaţilor şi nudităţii masculine. Dacă vrei, spune că sunt gelos. Aici, la spital, toţi pacienţii mai devreme sau mai târziu încearcă, atât cu asistentele germane, cât şi cu cele locale.

Cât suntem la subiect, te rog, te rog, Veronica. Nu continua să mă întrebi ce îmi scriu de acasă. Trebuie să ştii că nu există nimic ce mi-ar putea spune copiii sau mama lor care să-mi schimbe sentimentele faţă de tine. Nu tu eşti cealaltă femeie. Ea este.

Cât mi-aş dori să trăiesc într-o ţară în care divorţul este legal! Dar, înţelege-mă, sunt legat de mâini şi de picioare. Spui că, după părerea lui Carlo, ar trebui să ne mutăm în Franţa după război şi să trăim acolo *more*

Nu sunt împotrivă. Trebuie doar să mai avem răbdare încă patru ani, când băiatul meu cel mic va termina liceul. Spui că cei opt ani de aşteptare care au trecut deja încep să fie mulţi, dar trebuie să înţelegi că m-aş simţi mai în largul meu dacă ambii copii ai mei ar fi mari. Mama lor nu va obiecta la noua mea viaţă dacă îi las casa. După douăzeci de ani împreună, i-o datorez.

Cum vezi, sunt foarte direct cu tine. Întrebarea este: mă vei mai dori peste patru ani, înzestrat doar cu munca mea şi cu o inimă îndrăgostită?

Nu e prima dată când îmi scrii că ţi-e teamă că nu vei mai putea avea copii dacă mai aşteptăm: ei bine, Veronica, ne vom lipsi de copii. De ce voi fetele – scuză-mă dacă ţi-o spun – sunteţi atât de obsedate de maternitate? Crede-mă, dacă la vremea aceea aş fi luat măsuri de precauţie în loc să dau dreptate politicii demografice a Ducelui, acum n-ar trebui să aştept încă patru ani ca să fug cu tine.

Te rog, pentru binele meu, spune-mi că renunţi să fii asistentă la Crucea Roşie. Ştiu cât de pasională te face atenţia unui bărbat şi cunosc soldaţii. Concentrează-te, în schimb, pe vizitele la familiile bieţilor mei colegi. Aş aprecia-o mult.

Fii optimistă. Vom vedea sfârşitul acestei nopţi întunecate, iubirea mea. Am supravieţuit pe un front unde au murit cu sutele de mii. Trebuie să fie semnul unui viitor mai bun.

Cu toată dragostea mea,

Amerigo

RS. Sper să îţi placă poezia ataşată acestei scrisori. Aici avem timp la dispoziţie, aşa că a ieşit ceva mai bine ca de obicei.

Interpolarea lui Bora începea după al patrulea paragraf şi diferea destul de mult de ce scrisese Galvani.

Sunt recunoscător şi entuziasmat de decizia ta de a deveni asistent medical al Crucii Roşii. Este o alegere eroică, pe care doar o femeie îndrăgostită ar risca-o în această fază a conflictului. Fără îndoială, în noua ta poziţie vei fi expusă spectacolului teribil al suferinţei umane; mângâie-te gândindu-te că ajutorul tău va fi extrem de important pentru răniţi şi le va întări dorinţa de a trăi. Nu-

mi pot imagina o activitate mai nobilă şi sunt mândru de tine.

Şi te rog, te rog, Veronica. Nu-ţi face griji pentru ce îmi scriu de acasă. Nimic din ce mi-ar putea spune soţia mea sau copiii nu-mi va schimba sentimentele faţă de tine.

Din păcate, în Italia nu există divorţ. Nu pot schimba lucrurile. Totuşi, aşa cum sugerează fratele tău Carlo, am putea merge în Franţa imediat ce se va face pace, să ne căsătorim acolo. După opt ani în care te-am obligat la întâlniri clandestine, îţi datorez cel puţin asta.

Soţia mea şi copiii vor înţelege că avem dreptul să ne refacem viaţa împreună.

După cum vezi, sunt foarte sincer cu tine. Sper doar că mă vei mai dori, înzestrat doar cu munca mea şi cu o inimă plină de dragoste.

Încă un lucru. Îmi scrii că ţi-e teamă că nu vei putea avea copii dacă mai aşteptăm: şi atunci, de ce să nu facem unul? Voi veni în curând în permisie. Dacă tu vrei – iar eu sunt mai mult decât pregătit să am grijă de cel mic –, să ştii că abia aştept. Ce poate fi mai bine decât să contribuim la creşterea demografică din ţara noastră?

Fii optimistă, Veronica. Vom vedea sfârşitul acestei nopţi întunecate. Am supravieţuit pe un front unde au murit cu sutele de mii. Trebuie să fie semnul unui viitor mai bun. Dacă nu va fi aşa, poartă-mă mereu în suflet. Cu toată afecţiunea şi dragostea,

Amerigo

P.S. Sper să îţi placă poezia ataşată acestei scrisori. Aici avem timp la dispoziţie, aşa că a ieşit ceva mai bine ca de obicei.

Marţi, 16 martie

Dimineaţa, Bora trimise dosarul cu scrisoarea originală şi notele lui Galvani către Biroul Central al Abwehr. După aceea, sigilă şi expedie la adresa de la Trieste versiunea

lui a mesajului pentru Veronica, împreună cu fotografia şi poezia.

Oamenii din Servicii îşi uită rareori dosarele în maşinile altora. Lui Bora îi rămânea să aleagă între două ipoteze necontradictorii: că Galvani prevedea posibilitatea unui atentat la viaţa lui *şi* voia ca el să găsească dosarul, sperând – cine ştie – că va decide să îmblânzească tonul scrisorii lui către iubită. Un fel de moştenire după eşecul substanţial al unei operaţiuni aparent reuşite.

În cele din îşi spuse Bora, *iată de ce, în ciuda faptului că fotografiile corpului lui Galvani sunt la dispoziţia jandarmeriei militare, refuz să le văd. Nu pentru că m-ar putea nelinişti; am văzut mormane de cadavre. Ci pentru că, în acest caz, ca şi în cazul lui Tezar Stasov, la bine şi la rău prefer să mi-l amintesc în viaţă.*

Găsirea unei telegrame de la Ernst Jünger, care îl aştepta la comandament, fu o surpriză binevenită. Celebrul scriitor şi erou din Marele Război i-o trimisese din biroul său din Paris, la aproape trei ani distanţă de la scurta lor colaborare la un caz de crimă din Bretania. După o scurtă formulă de urări de bine, aceasta conţinea o singură întrebare acută. *Acum, că aţi fost printre Morţi, vă întoarceţi la noi transfigurat sau ca un strigoi din folclorul românesc?*

Acesta era tonul lui de sfidare, la limita provocării. Simţindu-se cum se simţea, Bora reciti fraza de mai multe ori. Era ca şi cum Jünger, el însuşi un supravieţuitor al războiului de tranşee, i-ar fi citit gândurile.

Poate că sunt doar un soldat pe care nici măcar Moartea nu l-a vrut.

Era răspunsul cel mai apropiat de adevăr, dar lui Bora îi era ruşine să nu pară egocentric.

Aşteptă până seara înainte de a răspunde. Se trezi chiar să împărtăşească cu Jünger experienţa spectrală a

Sinagogii ţiganilor; un gânditor vizionar precum autorul cărţii *în furtuni de oţel* ar fi înţeles. Adăugă că la el simţul datoriei nu îşi pierduse niciodată din intensitate. Îşi schimbase gustul.

Vă las pe dumneavoastră, domnule căpitan Jünger, să judecaţi dacă revanşa – nu este o chestiune de răzbunare, ci de revanşă – adaugă un gust amar sau dulce gustului de sânge pe care noi, supravieţuitorii, îl simţim în gură.

S-au întâmplat multe şi după sfârşitul bătăliei. Altă durere, alte pierderi. Nu sunt transfigurat, nici mortul viu din legenda balcanică. Dar am înţeles în cele din urmă că noi, cei care am luptat la Stalingrad, *NOI* eram Sinagoga ţiganilor, o armată zdrenţuită şi confuză, asemănătoare cu cele din secolul al XVII-lea din timpul războaielor religioase. O armată ţinută împreună doar de egoismul individual. Acum o percep cu o claritate absolută, iar dacă nu mă face să mă înfior, este pentru că acele zile, acel amestec brutal, mi se potriveau – sau cel puţin participam activ la ele.

În faţa a ceea ce s-a întâmplat acolo – „făcut, văzut, suferit” sunt cele trei participii care rezumă experienţa soldatului sau cel puţin a unui soldat ca mine –, în numele lui Dumnezeu, în faţa Stalingradului, vieţile noastre individuale îşi pierd sensul. Poate că justiţia încă mai înseamnă ceva. Nu sunt sigur, din moment ce justiţia este o construcţie umană, înşelătoare şi provizorie ca orice altă regulă sau convenţie instituită de noi, oamenii, cu toate acestea trebuie să cred în ea.

Am impresia că, dacă cineva ar vrea să-mi moaie în cerneală vârfurile degetelor pentru a-mi lua amprentele, ele nu ar semăna deloc cu cele ale bărbatului care a mers călare spre Stalingrad. În basmele germane, după cum ştiţi, citim despre copilul schimbat, răpit din leagăn şi crescut de Diavol. Poate că asta se întâmplă şi cu adulţii.

Numai în aparenţă nu m-am schimbat. Totuşi, spre deosebire de tânărul din basm, nu m-am întors secole mai târziu, crezând că fusesem plecat doar câteva zile. Au trecut abia câteva luni de la Don, de la Volga, dar pentru mine a trecut o vreme lungă şi ireversibilă.

Soţia mea, Benedikta, are dreptate când spune că nu m-am mai întors.

Iată, astăzi, altcineva scrie aceste rânduri pentru mine. Copilul schimbat mi-a luat locul, în timp ce eu sunt pentru totdeauna separat de cel care am fost. Adevăratul meu sine a rămas în inaccesibila Sinagogă a ţiganilor, în timp ce celălalt Martin Bora, înlocuitorul care de acum înainte va acţiona, va iubi, va ucide pentru mine, continuă să înainteze zadarnic în acest război inutil.

Aceasta este ceea ce vreau să vă împărtăşesc, căpitane Jünger. Judecaţi dacă generaţia mea este la înălţimea celei a voastre.

Vă rog să nu mă citaţi dacă adaug că, după Stalingrad, totul ar trebui să mă îngrozească, inclusiv propria mea persoană. Să mă ierte Dumnezeu, dar nu e aşa.

Joi, 18 martie

Notele preliminare ale lui Bora pentru raportul final

Cu ajutorul căpitanului Bruno Lattmann, iată cum am reconstituit o serie de evenimente pe care, după toate probabilităţile, ar fi trebuit să le cunoaştem cu mult mai devreme.

La sfârşitul anului 1941, pe atunci căpitanul Amerigo Galvani, ataşat militar Şi agent al SIMla ambasada Italiei la Bucureşti, Şi-a alertat guvernul că studiile unei cercetătoare române privitoare la un nou combustibil sintetic promiţător se apropiau de faza finală. Era o veste foarte importantă pentru Italia, o ţară săracă în surse energetice.

Fără ştirea contraspionajului nostru, ambasadorul Italiei

în România, domnul Bova Scoppa, s-a întâlnit neoficial cu profesorii Tincu şi Costin cu scopul de a negocia un acord avantajos pentru ambele părţi. Relaţiile dintre Roma şi Bucureşti erau mai cordiale decât cele dintre Berlin şi generalul Antonescu, în ciuda sprijinului german pentru cauza lui politică.

Cei doi oameni de ştiinţă, conştienţi că Germania îşi putea permite să plătească extraordinar de bine formida, an decis să temporizeze şi să aştepte cea mai bună ofertă secretă. Domnul Tincu înclina spre vânzarea către Mussolini. Doamna Costin însă, iniţiatoarea şi promotoarea cercetării, voia să decidă singură. În acest scop, şi-a reînnoit legăturile de prietenie cu soţia generalului şi viitorului feldmare şal Paulus, confidenta şi prietena ei din copilărie.

Nu ştim când an început cele două doamne să discute despre problema combustibilului sintetic. Cu siguranţă Paulus – expert în logistică – trebuie să fi luat în considerare avantajele rolului de intermediar între doamna Costin şi Oberkommando Est *şi, indirect, între savantă şi însuşi Führend, în momentul în care ne pregăteam pentru ultimul avânt către Stalingrad, posibilitatea de a garanta rezerve nesfârşite de combustibil pentru uriaşul nostru parc auto ar fi fost cheia victoriei.*

Paulus i-ar fi putut cere doamnei Costin să facă o propunere directă Reich-ului. Dar, în vanitatea lui, s-a imaginat ca fiind omul capabil să răstoarne soarta războiului. Avea în plan să se prezinte la cartierul general al Führer ului de la Vinniţa sau Berlin? Ar fi încercat să dobândească mai multă credibilitate arătând lucrurile la care excela: rapoarte lungi cu estimări şi calcule? Dacă prezenta rata fenomenală a consumului de combustibil pe frontul rusesc, ar fi fost convingător. Odată ce armata noastră ar fi putut avansa fără teama de a rămâne pe jos,

cei doi oameni de ştiinţă ar fi primit onoruri şi bani, poate chiar catedre la universităţi prestigioase şi o rezidenţă somptuoasă în Germania. La rândul lui, Paulus i-ar fi eclipsat pe majoritatea colegilor săi în ochii Fiihrendui, nu doar ca general care respectă cu sfinţenie ordinele, ci şi ca intermediar al unui acord memorabil. (în paranteză fie spus, presupun că generalul Schmidt, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai hă Paulus, voia să participe la profit şi susţinea negocierile private dintre cei doi români şi superiorul său direct.)

Galvani, aflat în serviciu pe Don la mijlocul lui august 1942, a fost informat de către SIM despre zborul soţilor Tincu la comandamentul Armatei a 6-a. Cu siguranţă, o vizită de curtoazie a doi civili într-un teatru de război în mişcare rapidă nu era de imaginat. Prin urmare, formula combustibilului sintetic trebuia să se afle la bord cu ei şi urma să ajungă în scurt timp în mâinile lui Paulus.

Galvani a primit ordin să cumpere formida ori să o intercepteze cu orice preţ. Escala nocturnă a aparatului Storch la Millerovo ar fi oferit nu doar oportunitatea de a acţiona în acest sens, datorită sprijinului unor complici de pe terenul de aterizare italian, ci şi pe aceea – oricare ar fi fost rezultatul negocierilor – de a elimina la final toate probelele şi martorii.

Dacă s-ar fi ajuns la o înţelegere cu Italia, părerea mea este că soţii Tincu şi-ar fi continuat oricum călătoria, l-ar fi întâlnit pe Paulus şi ar fi tras de timp. Totuşi, Storch-ul nu ar fi ajuns niciodată la destinaţie.

Datorită unei încărcături explozive plasate la bord, un dezastru aerian ar fi putut fi cu uşurinţă atribuit unei defecţiuni sau unei acţiuni a inamicului.

Dacă, în schimb, doamna Costin ar fi refuzat să vândă formida Italiei, nu există nicio îndoială că nici ea, nici soţul ei nu ar fi supravieţuit întâlnirii secrete cu Galvani.

Formida trebuia obţinută prin orice mijloace. Şi aşa a şi fost, în afară de situaţia neprevăzută a unei defecţiuni reale la Storch, care a provocat o aterizare forţată, dar a salvat aeronava de la o distrugere sigură în ziua următoare.

Galvani se îndrepta spre Millerovo pentru a-i întâlni pe soţii Tincu când a trebuit să-şi modifice în grabă planurile. A fost avertizat de locotenentul Lăzâr cu privire la aterizarea forţată la intersecţia de la Kamennik, a înţeles că era vorba despre avionul care-i avea pe soţii Tincu la bord şi, promiţând că va căuta ajutor, a făcut astfel încât să-i găsească pe rătăciţi înaintea oricui. Acest lucru a dus la o întârziere de trei ore între întâlnirea întâmplătoare de la Kamennik şi sosirea lui la Millerovo. Abia atunci a început căutarea celor doi oameni de ştiinţă.

Lăzâr a făcut acelaşi ocol din motive proprii, dar nu a reuşit. În schimb, Galvani a dat de urma celor doi, epuizaţi după ce au fost jefuiţi şi lăsaţi pe jos în stepă de femeia care îi luase cu căruţa. Ajunşi în magazia în care s-an refugiat, l-au recunoscut probabil pe Galvani drept ofiţerul italian pe care urmau să-l întâlnească la Millerovo. Poate că şi-au lăsat garda jos. Galvani, hotărât să-şi ducă la îndeplinire misiunea, nu mai avea timp de negocieri şi le-a cerut formula. La refuzul doamnei Costin de a o preda – poate că trufia academică a fost mai puternică decât frica – a trecut la măsuri extreme şi, odată ce soţii au fost eliminaţi, a recuperat formula din tocul sandalei doamnei. (Nu am nicio scuză că nu m-am gândit la asta când

Galvani însuşi, câteva zile mai târziu, s-a prefăcut că a găsit sandaua ruptă.)

Agentul SIM cunoştea bine cariera soţilor Tincu. Înainte de război îi supraveghease în Italia şi ştia că cele mai importante cercetări îi aparţineau doamnei Costin. Domnul Tincu îşi admira şi invidia colegii italieni de la Institutul de

Fizică din Roma, dar, în ciuda eforturilor sale, le rămânea net inferior. În timp ce soţul ei se chinuia cu atomul, ştim acum din sursele Abwehrului că doamna Costin iniţiase o serie de contacte la nivel înalt cu CCM – Centre Chimice Militare – precum Saronio şi Monti & Martini încă din anii războaielor coloniale italiene. Poate merita remarcat faptul că şi astăzi Saronio singur produce şi stochează gaze toxice în cantităţi mari (în 1941 era vorba de 30.000 kg de clor, în timp ce producţia sa lunară actuală este de 100 de tone de difosgen şi 200 de tone de iperită sau gaz muştar).

Cu toate acestea, odată cu apropierea unui conflict mondial, doamna Costin a înţeles avantajele studierii şi dezvoltării unui nou combustibil sintetic, mai simplu de produs decât cel al fabricii noastre I. G. Farben. Era o cercetare privată, care însă nu a scăpat serviciilor de contrainformaţii italiene şi sovietice, atât în Italia, cât şi în România, în timp ce Germania – nu există alţi termeni – dormea pe lauri.

Negocierile doamnei Costin cu Italia s-au blocat după ce Paulus a asigurat-o că Germania va plăti mai mult, iar această turnură a determinat reintrarea în scenă a lui Galvani. Înrolat în rândurile Diviziei Rapide, a primit ordimd să reia rolul de mediator pe care îl jucase deja în perioada când lucra la ambasada de la Bucureşti, iar în cazul în care doamna Costin nu se arăta disponibilă, să obţină formida prin orice alte metode. Ultima întrevedere trebuia să aibă loc la Millerovo, dar, după cum am spus, defectarea avionului a schimbat cărţile de pe masa de joc.

După ce s-a eliberat de soţii Tincu, Galvani s-a întors în şopron, a perchiziţionat servieta şi portofehd lui Nicolae Tincu, fără să găsească nimic relevant, şi a ascuns totul sub stratul de paie care acoperea podeaua. Nu a observat însă cămaşa pe care profesond o întinsese pe acoperiş ca semnal (care s-a dovedit a fi inutil) pentru eventualii

salvatori veniţi pe calea aerului.

Galvani însuşi a recunoscut în timpid conversaţiei noastre că s-a dus apoi să dea alarma nu în Piazza Roma, ci în tabăra mai îndepărtată de la

Degtevo, unde nu ar fi trebuit să justifice întârzierea raportării accidentului aviatic. Astfel, nu a fost observată lipsa a trei ore din traseul lui.

Recunosc că am preferat încă de la început pista unui politruc sovietic, din motive de modus operandi *al asasinului. Dar nu eram, de fapt, atât de departe de adevăr: responsabilul era oricum un ofiţer de contrainformaţii, ce-i drept italian, şi un omolog al meu. Şi noi ştim să acţionăm fără scrupule şi, uneori, să ne comportăm ca nişte comisari politici sovietici.*

Acest caz a început cu moartea lui Nicolae Tincu şi a Biancăi Costin; a continuat cu moartea ţărăncii ruse, care îi jefuise, şi a celor doi evadaţi ruşi, vinovaţi de violarea şi uciderea acesteia din urmă. Indirect an urmat şi alte decese: cel accidental al pilotului lui Paulus şi cele ale starşi maiorului *Stasov şi colonelului Galvani.*

Când Stasov a insistat să-i aduc trabucuri italiene, îmi sugera oare soluţia cazului? Ar fi tipic pentru cineva din NKVD, iar eu, deşi aveam nişte suspiciuni în legătură cu Galvani, nu am înţeles sensul. Va trebui să rămân cu întrebarea. Nici dacă ar fi încă în viaţă, Ţesar Andreevici nu mi-ar da satisfacţia de a o recunoaşte.

Cel mai ironic, dar şi mai teribil element al poveştii este faptid că formida de combustibil sintetic nu funcţionează. Lattmann îmi spune că sursele noastre din Italia, trezite în cele din urmă, an confirmat că experimentele efectuate de AGIP (Antrepriza Generală Italiană Petroliferă) dovedesc instabilitatea şi lipsa de fiabilitate a produsului.

Practica nu s-a potrivit cu teoria, sau poate doamna Costin a fost cea care a exagerat (fraudulos sau nu)

potenţialul descoperirii ei? Dacă da, şeful Armatei a 6-a a făcut bine să se predea ruşilor. Dacă ar fi prezentat Reichidui o formulă ineficientă, nu ar fi obţinut niciodată bastonul de feldmareşal. Poate că şi-ar fi pierdut comanda, sfârşind în noroiul Volgăi împreună cu 250.000 dintre noi.

Este legitim să ne întrebăm ce voia Paulus de la această anchetă. La început, fără îndoială, găsirea celor doi oameni de ştiinţă; după moartea lor, preţioasa formidă; după pierderea formulei, o răzbunare obtuză împotriva singurului suspect la îndemână, un maghiar antiromân şi criminal de război (care i-ar fi ucis cu bucurie pe soţii Tincu dacă ar fi putut).

Acum că încercarea Wehrmachtidui de a cuceri Stalingradid s-a încheiat atât de dezastruos, nu în ultimul rând din cauza laşităţii lui Paulus, aceste consideraţii par să vină dintr-im loc şi dintr-im timp incredibil de îndepărtate.

Într-un fel, povestesc istoria lui Galvani. A ucis doi civili neînarmaţi, este adevărat. Supravieţuirea Italiei într-un război pentru care nu era echipată justifică un act altfel deplorabil? Fratele meu, Peter, îmi aminteşte că, ori de câte ori un pilot lansează încărcătura de bombe – chiar şi atunci când ţinta este oficial de tip militar – ştie că printre victime vor fi şi civili. „Estepovara noastră „, admite. Dar nu încetează să zboare. Noi toţi soldaţii, din toate armatele, am ucis sau vom ucide civili; neintenţionat dacă avem noroc (îi numim „daune colaterale „); cu bună-ştiinţă, dacă vieţile civililor cântăresc mai puţin în balanţa noastră decât cele ale camarazilor noştri. Nu ar trebui să facem meseria asta dacă nu suntem pregătiţi să luăm în considerare o astfel de posibilitate.

Adesea scrisul îl consola, dar nu şi astăzi. Din contra. Bora îşi spuse că avea nevoie să iasă, să facă o plimbare şi să respire aerul înţepător din pragul primăverii. La

Stalingrad, calitatea şi grosimea gheţii de pe Volga trebuiau să fie de acum în evoluţie, când imperceptibil, când cu lovituri şi gemete prelungi. La Praga, după cum scrisese răposatul său tată, *la glace se*

Cu o hartă veche a oraşului în mână, ajunse la capătul Străzii Vlasska; de acolo se îndreptă spre Podul Carol, îl traversă fără să dea atenţie statuilor mari de sfinţi care îl priveau de pe balustrade şi, după ce trecu pe lângă vechea mănăstire a cruciaţilor, o luă pe malul râului la dreapta, în direcţia ghetoului.

Puţini germani cutreierau străzile bătrânului Josefov. În ciuda ocupaţiei şi a deportărilor, sinagogile abandonate erau încă în picioare, la fel şi cimitirul evreiesc sălbăticit. La cotul râului, ceea ce fusese cândva un labirint umed şi umbros de alei a fost transformat cu o jumătate de secol mai devreme într-un cartier în stil francez, cu bulevarde largi, bănci şi vile opulente.

Nu ocupaţia sau războiul şterseseră vechile urme şi sinagogile uitate. Cetăţenii care au moştenit Praga se ocupaseră cu igienizarea aglomeratului cartier evreiesc cu zeci de ani înainte. Vilele burgheze şi respectabilitatea mercantilă înlocuiseră casele dărăpănate pline de arcade şi balcoane, înghesuite pe laturile străduţelor înguste perpendiculare. Micile pieţe dispăruseră şi, odată cu ele, măcelăriile şi şcolile rabinice care se chinuiau să respire puţinul aer care cădea de sus.

Din Strada Salpetrului Bora urmă bulevardul Nürnberg (odinioară bulevardul Paris) până la intersecţia cu Strada Malului. Puţin mai încolo, blocul dădea spre o străduţă deschisă la începutul secolului, cam pe acolo unde cândva Aleea Ţiganilor mergea paralel cu Aleea Rabinului.

Pe harta făcută cu cincizeci de ani mai înainte, sinagoga Cikán, supranumită Tzigana, se distingea încă între cele două alei, în centrul unui cvartal îngust de cocioabe.

Astăzi, chiar şi cu acea indicaţie pe hârtie, locul precis nu mai putea fi identificat. Cât de departe se ridica sau se ridicase?

Bora îşi aminti cum călătorul evreu din copilăria lui, orb şi străin, îl întrebase, nu întâmplător: *iss noch vayt zu der*

Nu putea fi sigur, dar poate chiar stătea acolo unde cândva se ridica sinagoga Cikân. Nu era important dacă Maestrul o avea sau nu în minte când, la un an după demolarea acelei comandase şi contribuise la compunerea muzicii pentru *Sinagoga* Pentru Bora aşa era. *O sinagogă* a ţiganilor, dacă nu *Sinagoga* ţiganilor. Invizibilă, dar prezentă.

Mai avea o zi la Praga înainte de a întreprinde călătoria lungă cu trenul către frontul rusesc. Acolo îl aştepta o misiune întreruptă.

Poate că nu sunt îşi spuse, *dar sunt departe de a fi învins. Este un strop de consolare care ar trebui să mă ţină cât un ulcior plin. A-ţi fi foame nu este acelaşi lucru cu a muri de foame; a-ţi fi sete nu este acelaşi lucru cu a muri de sete. Astăzi pun sigiliul peste amintirea Stalingradului. Las frica şi doliul de la Stalingrad printre aceste pietre care an cunoscut frica şi doliul.*

Pe furiş, deşi pe stradă nu era nimeni, scoase din buzunar pietricica pe care o culesese în timp ce se plimba cu Dikta într-unul dintre parcurile oraşului. O puse cu grijă pe pământ, ca simbol a ceea ce îşi promitea din nou.

Apoi întoarse spatele unui cartier care, atunci când îşi îndepărta privirea, putea să-şi recapete în imaginaţie aspectul pe care îl avea cu mult înainte ca el să se nască. Păcat că natura trecătoare a cartierelor, sortite să dispară chiar şi de pe hărţi şi tipărituri, era încredinţată memoriei aparent sigure, dar şi mai trecătoare, a oamenilor. Ce relaţie ciudată, într-adevăr, avem cu casele…

Era tot ce voia Bora să vadă din Praga în acea zi. Se

săturase de un cer fărâmiţat de firele încâlcite ale tramvaielor sau canalizat între jgheaburi şi rânduri de faţade austere. După Stalingrad, încă mult timp oraşele aveau să i se pară claustrofobice, locuri ridicate pe scheletele trecutului lor, al căror aspect prezent prefigura decadenţa viitoare. Tânjea după spaţiile ierboase nesfârşite, unde cerul, norii şi un miros de ocean făceau din nou acceptabil riscul de a muri.

Se întoarse fără grabă spre locuinţa sa temporară. Mergând pe malul râului împotriva curentului, îşi dădu seama că sus, deasupra apei înspumate, se deschidea bolta rece a cerului; dar poate că abia a doua zi, sau cea următoare, avea să se însenineze, până când va fi devenit întinsă, liberă şi goală.

„Coborâţi cu toţii pe rând din fiecare vagon!” (germ., în original) (n.r.). În original, în limba română.

Glosar

Serviciul de contraspionaj militar al Celui de-Al Treilea Reich.

Amt Ausland secţiunea din Abwehr operativă pe Frontul de Est. Ravenă profundă în teren, lungă şi de câţiva kilometri, în spaniolă, „vrăjitoare”.

Poliţia politică din primii ani ai regimului sovietic, mitralieră uşoară a armatei ruse.

Poliţia Militară germană.

Feuerwehr Brigada de pompieri. Mod glumeţ de a defini un grup de asalt saxon.

Cuşmă de model finlandez, în rusă, „soldat din prima linie”, colonel general în armata germană, care nu este evreu.

Poliţia secretă a regimului sovietic până în 1934. În germană, bunic.

Ordonanţă rusă în serviciul trupelor de ocupaţie germane, cooperativă agricolă sovietică, în germană,

„soldat”, maior în armata germană.

Termen de origine polineziană care indică o forţă supranaturală.

Na Na în rusă, „Pentru patrie! Pentru Stalin!”.

Serviciul de siguranţă sovietic, atât civil, cât şi militar.

Comandament suprem al forţelor armate germane.

Brigadier general în SS. Caporal în armata germană, locotenent în armata germană, maior medic în armata germană, locotenent-colonel în armata germană.

Operaţiunea nume de cod pentru invazia germană în Uniunea Sovietică. Opera di Vigilanza e Repressione delFAntifascismo (Lucrarea de pază şi represiune a antifascismului); Poliţia secretă a lui Mussolini. Căruţă rusească trasă de unul sau mai mulţi cai.

Soldat din infanteria motorizată germană, plantă erbacee din stepa rusă. Comisar politic din armata sovietică, cercetaşi din armata rusă.

Literal, „Protector al Reich-ului”. În practică, guvernator al unei naţiuni ocupate.

Comandant al unei unităţi germane de cavalerie, vin asemănător lichiorului, tipic de la Hamburg. Compania corpului sanitar al armatei germane, sabie cazacă.

Băutură alcoolică tare germană, în idiş, „sinagogă”.

Servizio Informazioni Militare (Serviciul de Informaţii Militare). Serviciul de spionaj al forţelor armate italiene din 1925 până în 1945. Chirurg într-o unitate militară germană.

Sub literal, în latină, „sub trandafir”. Indică ceva ce se spune sau se face în mod confidenţial.

Legiunea străină din Spania.

Unitate de măsură rusească egală cu un chintal.

Zu în germană, „la ordin!”.

Notă Şi mulţumiri

Pe parcursul a peste şaptezeci de ani, nenumăraţi istorici, analişti, eseişti şi romancieri au scris zeci de mii de pagini despre bătălia de la Stalingrad, unul dintre punctele de cotitură din Al Doilea Război Mondial şi tragedie umană de proporţii apocaliptice (peste *un milion* de pierderi umane: morţi, dispăruţi şi prizonieri). Uneori, reconstituirea acelor zile dramatice nu a fost lipsită de erori materiale, distorsionări propagandistice şi manipulări grosolane *ex* atât din partea germană, cât şi din partea sovietică. Prin desfăşurarea subiectului poliţist, ceea cea am încercat să restitui în *Sinagoga* datorită analizei unei mase foarte mari de surse primare şi secundare, este exact contrariul: un portret realist, credibil şi anti-retoric

— Dat fiind că există, discutabil, atât retorica victoriei, cât şi cea a înfrângerii

— Al unuia dintre evenimentele cele mai sângeroase şi în acelaşi timp tragic de absurde din Al Doilea Conflict Mondial. Desigur, nu îmi revine mie să stabilesc dacă am reuşit, ci, ca întotdeauna, celor care au avut sau vor avea bunătatea să mă citească. Acestea fiind spuse, trebuie să mă achit de plăcuta obligaţie de a mulţumi unei serii de prieteni, istorici şi specialişti în artele militare pe care i-am bătut efectiv la cap în patru colţuri ale lumii, din Italia până în Federaţia Rusă, din Germania până în Australia, obosindu-i cu întrebări, interogări şi solicitări de clarificări.

Recunoştinţa mea pentru disponibilitatea constantă şi gentileţea deosebită se îndreaptă aşadar către generalul Giorgio Battisti, colonelul Fabrizio Ghiretti, colonelul Cristiano De Chigi, maiorul Ernesto Colombo, maiorul Paolo Mattielli, colonelul French L. MacLean, colonelul Anatoli Ivanovici Isaienko, profesorul Bahtiar Tuzmuhamedov, profesorul Friedrich Wilhelm von Hase, personalul de la *Deutsches Bundesarchiv* şi de la *Gedenkstätte Deutscher*

Anton Joly, locotenent-colonelul Magnus Pahl, Tracy Burns, Jason D. Mark, Marco Patricelli, Barbara Biagi, Marco Brogi, Luigi Lenti, Paolo Galii, Francesca Marcelii, Marina Pagnussat, profesorul Giorgio Federico Siboni, Luigi Zumbo, Paola Pallottino.

Îmi doresc să îl amintesc aici şi pe căpitanul medic Manlio Monticelli, care a fost adevăratul comandant al spitalului de campanie 837 de la Millerovo, şi pe doctorul Daniele Radini Tedeschi, de la care am împrumutat o parte din numele de familie, dându-l, în ficţiunea literară, psihiatrului de la spitalul Bulovka. Nu ştiu despre el decât că era medic la Piacenza şi că îi aparţinea micul, dar foarte utilul *Manual medical* ediţia din 1944, acum în posesia mea.

În sfârşit, le mulţumesc din suflet, *asusual* lui Antonio, Piergiorgio, Simona şi Gigi.

B.P

„Ca de obicei” (engl., în original) (n.r.).